Stimmer.

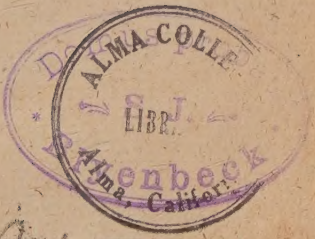

Ad II 44 a

E. Kratky del. J. Leudner sc.

St. Alphonsus Maria de Ligorio.

ST. IGNATIUS COLLEGE
LIBRARY
SAN FRANCISCO, CAL.

Werke

des heiligen

Alphons Maria von Liguori.

Dritte Abtheilung.

Moraltheologische Werke.

Achter Band.

THEOLOGIA MORALIS. TOM. I.

ST. IGNATIUS COLLEGE
LIBRARY
SAN FRANCISCO, CAL.

Werke

des heiligen

Alphons Maria von Liguori.

Dritte Abtheilung.

Vermischte-ascetische Werke.

Achter Band.

THEOLOGIA MORALIS TOM I

Sämmtliche Werke

des heiligen

Alphonsus Maria von Liguori.

Dritte Abtheilung.

Moraltheologische Werke.

Achter Band.

Theologia moralis.

Tomus primus.

REGENSBURG, 1854.
Manz'sche Buchhandlung.

Sämmtliche

Werke

des heiligen

Alphons Maria von Liguori.

Dritte Abtheilung

Moraltheologische Werke.

Achter Band.

Theologia moralis.

TOMUS PRIMUS.

RATISBONAE, 1846.
Sumtibus **G. Josephi Manz.**

THEOLOGIA MORALIS

SANCTI

ALPHONSI MARIA DE LIGUORI,

FUNDATORIS CONGR. SS. REDEMPTORIS ET EPISCOPI S. AGATHAE GOTHORUM.

NOVAM EDITIONEM EMENDATAM ET OPPORTUNIS NOTIS AUCTAM CURAVIT

P. MICHAEL HARINGER,

Presbyter ejusdem congr. et lector theologiæ moralis.

TOMUS PRIMUS.

CONTINET INTRODUCTIONEM EDITORIS, INDICEM AUCTORUM, PROPOSITIONES DAMNATAS, TRACTATUM DE ACTIBUS HUMANIS, DE CONSCIENTIA, DE LEGE, ET APPENDICEM DE PRIVILEGIIS.

Property of CLgA
Please return to Graduate Theological Union Library
239.02 J1RU1ANY L627 Alma, California

CUM EFFIGIE.

RATISBONAE, 1846.

Sumtibus **G. Josephi Manz.**

Illud imprimis notatu dignum est, quod, licet s. Alphonsus copiosissime scripserit, ejusdem tamen opera inoffenso prorsus pede percurri a fidelibus posse post diligens institutum examen perspectum fuit.

GREGORIUS XVI.

Illustrissimis et Reverendissimis

D. D.

Germanicis Episcopis

CAROLO AUGUSTO

Episcopo Eichstadiensi,

Archiepiscopi Monaco-Frisingensis Coadjutori,

atque

HENRICO

Episcopo Passaviensi

hanc editionem theologiæ moralis sancti episcopi
Alphonsi Maria de Liguori

dedicat

devotissimus Editor.

INTRODUCTIO EDITORIS

IN

THEOLOGIAM MORALEM

S. ALPHONSI.

CAPUT I.

De fontibus theologiæ moralis.

1. Jure merito doctissimus vir Georgius Philipps in præstanti opere suo, quod nuper edidit de jure ecclesiastico, valde conqueritur, quod studium canonum jam per plura decennia apud nos ita neglectum est, quasi nullius momenti sit, et sapienter monet, inde tam multas lites et discordias ortas esse, quæ inter juris peritos evenire non potuissent. Sed eadem ratio conquerendi fere in omnibus disciplinis theologicis, maxime vero in theologia morali adest; eo enim per infortunia temporum devenimus, ut in hac amplissima et gravissima disciplina, quæ sacerdoti quotidie sicut panis necessarius est, suam quilibet sequatur indolem et proprium sibi fingat systema, cum nullum habeat auctorem, quem ducem et consiliarium adhibere possit. At quæro, nonne theologia moralis *est pars doctrinæ catholicæ*, quam ecclesia tradit, quæ habet suos radices in *scriptura sacra, suos fontes in sanctis patribus, suos canones in conciliis, suos interpretes in doctoribus et theologis?* Utique sic est juxta *s. Thomam*(1); quare minime cuilibet licet, ut ipse sibi doctrinam moralem formet, sed quisque tenetur, antiquitus traditam et ab ecclesia probatam quasi regulam certam recipere et ad praxim deducere. Sicuti vero ex neglecto studio juris ecclesiastici plurima damna evenerunt et adhuc eveniunt, sic etiam ex contemtu theologiæ moralis societati christianæ maxima detrimenta

(1) *1. qu. 1. art. 4.*

obvenerunt, et proh dolor! quotidie eveniunt; ubi enim, dixit *s. Alphonsus* studium theologiæ, et inprimis practicæ, negligitur, omnis ordo subvertitur, mores dissolvuntur, vitia inducuntur, crimina laudantur, virtutes despiciuntur; quæ omnia ante oculos habemus. Multum laudanda et prædicanda est scientia et doctrina, et elucubrationes speculativæ semper in ecclesia in honore habitæ sunt; sed puto, quod si doctis in his angustiis temporum honor Dei et salus animarum magis cordi esset, etiam magis clare, positive et practice loquerentur et scriberent; tale enim opus jam dudum multis perquam utile et necessarium videbatur. Et hæc inopia non tantum per unum vel alterum decennium perdurat, sed jam per totum sæculum; vidimus enim jam *s. Alphonsum* vehementer de hoc infortunio conquerentem, cum scribit:*) „Asserunt, satis esse notitiam principio-„rum, et sufficere ad theologiam moralem comparandam „eos tantum libros persolvere, qui eruditionis specimen „præ se ferentes in generalibus principiis totam hujus „longæ artis seriem consistere putant, necessariis quæstio-„nibus dubiisque prætermissis celebriorum auctorum aucto-„ritates elate et inepte despicientes: sed prorsus falluntur. „Principia enim pauca sunt et nota cuique vel primis „rei moralis rudimentis imbuto. Maxima quippe hujus „scientiæ difficultas in hoc consistit, ut principia ad casus „particulares bene applicentur et diversimodo, prout di-„versæ occurrunt circumstantiæ, ex quibus resolutionum „pendet variatio. Hocque utique est, in quo auctores „nostri laborant, ut ex principiis particulares resolutio-„nes deducant. Et ideo versantur in pluribus dubiis, „enucleandis tot voluminibus, practicas quæstiones fuse „pertractantibus, de quibus nec mentionem facere dig-„nantur, undique declamando, futile quiddam esse, hos

*) In diss. de usu moderato op. probabilis. Varias dissertationes pro tuenda opinione probabili, latino et italico sermone s. Alphonsus scripsit, quæ apud æquales maximi æstimabantur: sed quia nostra ætate parum curæ est de probabilismo, has dissertationes edere supersedemus, et hoc solum curavimus, ut utiliora loca ex iisdem pro introductione in theologiam moralem seligeremus et præponeremus: unde etiam prolegomena P. Zachariæ omittenda censuimus.

„pueriles casusculos agitare. Sed negare non possunt, „quotidie difficiles et novos casus accidere, ac propterea „adeundi sunt auctores illi, in quibus hi casus discussi „inveniuntur; ipsi vero nihil facientes doctorum auctori„tates, et omnino audacterque deferentes soli proprio „judicio, istud unicum semetipsorum judicem constituunt. „Prædicant, parum æstimandam esse auctoritatem alio„rum, cum ratio aliquid non suadet; quia, ut dicunt, „auctoritas non nisi ratione fundatur. Sed hoc salva „pace ipsorum est incongruenter loqui: nam vel deferre „debemus rationi vel auctoritati: si rationi, non egemus „auctoritate, si auctoritati, non est opus ratione convinci: „aliter ratio, non auctoritas in nobis prævaleret; hoc „enim est proprium auctoritatis, ut, ubi ratio non ap„paret, ipsa teneat rationis locum, præsumtionem nobis „faciens, quod illi, quorum auctoritati innitimur, ratio„nem sufficientem habuerint. Ideo *s. Augustinus* (1) dixit: „Nulli dubium est, gemino pondere nos impelli ad dis„cendum, *auctoritatis* et *rationis*. Hoc confirmatur, imo „monetur in pluribus sacræ scripturæ textibus: *Inclina „aurem tuam et audi verba sapientum. Prov. 27, 17. Ne „innitiaris prudentiæ tuæ. Prov. 3, 5.* Dicitur etiam in „*Eccli. 6, 5.: In multitudine presbyterorum prudentium „sta, et sapientiæ illorum ex corde conjungere.* Ille autem „dicitur conjungi sapientiæ aliorum, qui auctoritati alio„rum ita defert, ut ob illam operetur contra id, quod „sibi videtur, dicens: *In verbo tuo laxabo rete. Luc. 5, 5.* „Non vero se conjungit auctoritati aliorum, qui tunc „illam sequitur, quando cum proprio judicio ipsa con„cordat. Hinc *s. Antoninus* (2) scribit: Ex responsis, quæ „videntur data ab *Alberto Magno*, habetur, quod quilibet „potest sequi quamcumque opinionem, dummodo alicujus „doctoris magni opinionem sequatur. Et hanc regulam „antiquitus semper viguisse testantur *Humbertus, Nyder, „P. Segneri et alii.* Dicendum procul dubio est, quod „nulla opinio potest esse extrinsece probabilis nisi ex „intrinseco, nempe nisi ex ratione sit etiam vere pro„babilis; sola enim *ratio* probabilitatem opinionum con„stituit. Sed *probabilitas extrinseca ex auctoritate docto-*

(1) *l. 3. cont. Academ. c. 30.* — (2) *lib. 1. tit. 3. c. 10.*

„*rum* aliquando tanti roboris est, ut æquiparetur proba-„bilitati intrinsecæ rationis, præsumptionem certam fa-„ciens, quod doctores illi, qui opinionem aliquam docuerint, „rationibus innixi rei veritatem perpenderint. Et hoc ex-„presse docet *s. Thomas* (1), scribens: Utitur tamen sacra „doctrina hujusmodi auctoritatibus doctorum quasi argu-„mentis probabilibus, quasi argumentando ex propriis, „sed probabiliter. Et hinc bene notavit *Croix* (2): Pru-„denter præsumi potest, quod adsit probabilitas intrin-„seca, ubi multi autores satis noti aliquam opinionem „tuentur. Minime enim censendum est, eos temere et „sine gravi fundamento loqui. Et revera, si ego minus „doctus sententiam sequerer *d. Thomæ* contra rationem, „quæ mihi probabilior videretur, quis neget, quod pru-„dentius agerem, si mea opinione suspensa tantæ aucto-„ritati deferrem? Sic *s. Thomas* (3) ipse docet: Aliquis „parvæ scientiæ magis certificatur de eo, quod audit ab „aliquo scientifico, quam de eo, quod sibi secundum suam „rationem videtur. Qua de re ego male operarer, si quan-„dam opinionem sequi vellem, quæ communiter ab aucto-„ribus rejicitur, etiamsi illam judicio meo directo proba-„biliorem existimarem: deberem potius tunc meo judi-„cio suspenso ex judicio reflexo opinionem oppositam „aliorum sequi; quare communiter admittitur, posse „indoctum sequi opinionem datam a doctis; doctus autem „tenetur, ait *Croix*, examinare rationes, nisi prudenter „præsumat ab illis examinatas. *P. Paulus Segneri*, qui „quanto merito apud Deum ob vitæ sanctitatem habitus „fuerit, historia ejus vitæ testatur, pariter in sua epi-„stola de probabilitate dicit, quod, si quinque doctores „auctoritate pollentes aliquam teneant opinionem, etiam „contra communiorem aliorum, posses eorum auctoritati „acquiescere, quamvis ob rationes intrinsecas opinio op-„posita probabilior tibi videretur; modo, addit, rationes „illas non ita convincentes judicares, ut dubitandi locus „non tibi remaneret.

„Demum adversarii ipsi fatentur, deferendum esse ali-„quando auctoritati; nam ipsimet jam vident, nimis into-

(1) *1. p. q. 4 a. 8. ad 2.* — (2) *l. 1. n. 365.* — (3) *2. 2. qu. 4. art. 8 ad 2.*

„lerabilem esse audaciam, qua quis vellet omnem auctoritatem spernere, nisi ratio propria suadeat: sed clamitant, arcendos et comburendos esse casuistas, et tantum legendos libros sacræ scripturæ, conciliorum, ss. canonum et ss. patrum. Attamen non sic loquitur *s. Carolus Borromæus* in sua instructione ad confessarios, ubi illos præmonet, ut sedulo auctores casus conscientiæ tractantes legant. Non sic *s. Franciscus Salesius*, qui hortatur confessarios, utique perlegere casuistas, et signanter nominat *Toletum* et *Reginaldum*. Non sic denique loquitur sanctissimus Pontifex *Benedictus XIV.* in sua bulla: *Vix pervenit, super usura*, ubi monet, in quæstionibus morum plures scriptores examinandos, qui hanc moralem scientiam pertractant, scribens: „„Suis privatis opinionibus ne nimis adhæreant, sed priusquam responsum reddant, plures scriptores examinent, qui magis inter cæteros prædicantur; deinde eas partes suscipiant, quas tum ratione tum auctoritate plane confirmatas intelligent.“ “ Quodsi vero quis dicat, relictis casuistis *sacram scripturam et doctrinam patrum* in rebus theologiæ moralis sequendam esse, ego non contradico, modo de unanimi consensu patrum constet. Quis enim dubitat, sacras scripturas præferendas esse sententiis omnium doctorum? Sed quando? ubi scripturæ clare loquuntur, non vero, quando de vero sensu inter doctos hinc inde discertatur. Recte monet *s. Thomas* cum *s. Augustino* (1): „In rebus dubiis non est de facili præstandus assensus, quin imo consulere debet quis regulam fidei, quam de scripturarum planioribus locis et ecclesiæ auctoritate percepit. Qui ergo assentit opinioni alicujus *magistri* contra *manifestum scripturæ* testimonium, vel contra id, quod publice tenetur secundum *ecclesiæ auctoritatem* non potest ab erroris vitio excusari; et idem docet *s. Bonaventura* (2). Utinam in sacræ scripturæ libris, conciliorum, canonum et ss. patrum decisas inveniremus quæstiones morales: utinam, repeto, apud ss. patres vel in conciliis omnia dubia circa doctrinam moralem resoluta essent! Quis autem ignorat, ex ipsis scripturæ verbis, utpote obscuris, quæstiones

(1) *l. 3. de doctr. christ.* — (2) *Quodlibet q. 4. a. 10.*

„ortum habuisse? Quis ignorat, ss. patres pauca de „scientia morali tractasse? Ipsi enim, cum eorum tempore plura dogmata fidei nondum fuissent patefacta et „definita, et multæ hæreses ebullirent, pæne unice in „suis scriptis in illud intendebant, ut res fidei elucidarent. „Scripserunt aliqua circa mores, sed vel in concionibus, „vel in aliis et incidenter, et sic modice atque obscure, „ut non raro, ne erremus, alios oporteat legere auctores, „qui illorum sententias exponant. Quare sapienter ait „*Abelly*, episcopus Ruthenensis, sanctos patres quidem „ad addiscendam theologiam moralem legendos esse, sed „non solos, quasi ab illis unice accipienda sit doctrina. „Quis enim sanctorum patrum (addit) scripsit tractatus „de restitutione, de contractibus circa venditiones, circa „census, mutuum et societates, de beneficiis ecclesiasticis „de simonia, de censuris, de jejunio et similibus?" (Potius dicendum videtur, quod ss. patres scripserunt quidem de jejunio et similibus; sed exinde tractu temporis mores et leges plurimum immutabantur, et quod e. gr. ipsi scripserunt de jejunio, non jam valet nostris temporibus. Quæ vero nunquam mutata sunt, principia catholica universalia et dogmatica sunt.) „Bene ideo notavit *Vincentius* „*Lirinensis*(1): Antiqua sanctorum patrum consensio non „in omnibus divinæ legis quæstionibus, sed solum in fidei „regula nobis certa sequenda est. *Canones* pariter mo„dica statuerunt circa mores, uti circa matrimonium, „ordinationes, censuras et similia et hi præcipua maxima„que veneratione ab auctoribus citantur et suscipiuntur. „Multo minus *concilia* resolutiones morales edidere, cum „præcipuum eorum intentum fuerit, hæreses et schis„mata extirpare, ut legitur in concilio Constantiensi apud „Cabassutium sect. 39. his verbis: „„Conciliorum cele„bratio agri dominici præcipue cultura est, quæ spinas „hæresum et schismatum extirpet. Magni igitur utique „auctoritas doctorum de re morali tractantium facienda „est." " Et hic bene notandum, quod omnes graves doctores sæpissime sacram scripturam et sanctorum patrum doctrinas citant, quod cuilibet patet, qui vel obiter opera *Suarez.*, *Vasquez.*, *Coninchii*, *Laymanni*, *Bonacinæ*,

(1) *apud Canum l. 7. c. 4.*

Colleti aliorumque inspicit; quare nihil injustius est, quam theologos, quos casuistas dicunt, ut contemptores sacræ scripturæ et ss. patrum inficiari. Nesciunt, quid dicant, quia forte non legerunt casuistas.

Quando autem et quomodo possimus inniti auctoritati extrinsecæ doctorum, sequentibus regulis declaratur.

„2. Regula I. Non est cujusque judicare de opinionum „probabilitate, sed tantum, ut sapienter advertit *Carde-* „*nas*, viri docti et in re morali versati; pluries enim, „bene ait *Granadus*, viris ingenuosis, sed parum in „scientia morali eruditis, videtur evidens, quod periti „falsum existimant.

„Regula II. Auctoritas paucorum doctorum, qui ex pro- „fesso quæstionem aliquam discutiunt, præferenda est „dictis plurium aliorum, qui obiter de illa scribunt, „ut docet cum aliis *Melch. Canus*, qui ait: Plurium „auctoritas obruere theologum non debet; sed si pau- „cos viros, modo graves, secum habeat, poterit sane „adversus plurimos stare; non enim numero hæc judi- „cantur, sed pondere. Hinc ajunt, quod aliquando, licet „raro, auctoritas unius doctoris poterit constituere opi- „nionem probabilem et adhuc probabiliorem contra com- „munem aliorum, si auctor ille sit valde doctus, probus „et prudens, nec novitatum amans, et utriusque partes „sedulo librarit validamque rationem adducat; modo (ad- „derem) illa non fuerit ab aliis sufficienter soluta nec ani- „madversa. Neque huic obstat propositio 27. damnata ab „Alexandro VII., quæ dicebat: *Si liber sit alicujus junio-* „*ris et moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non* „*constet, rejectam esse a sede apostolica tamquam impro-* „*babilem.* Hoc enim, dicunt *Viva, Croix et Bonacina*, „intelligendum esse, si opinio sit cujuslibet auctoris, „non vero, si auctor sit sine omni exceptione major, et „rationem afferat, quam alii non considerarint aut satis „non solverint, et e contrario ipse commode solvat ra- „tiones oppositas; tunc enim, dicunt, posse censeri pro- „babilem illius sententiam, licet sit contra communem. „Et idem docuit *s. Augustinus*, ut advertit *Christianus* „*Lupus*, affirmans, aliquando sententiam unius magni „doctoris bene posse esse probabilem contra communem,

„licet recte advertat, hoc non facile credendum. Addunt „insuper DD. ex *s. Antonino*, quod, si aliquis magnus „theologus testetur, aliquam opinionem esse probabilem, „jam reddit nos moraliter certos de illius probabilitate.

„Regula III., quam tradit *Sanchez*, et quæ maxime ad„verti debet, est, quod, cum apparet pro aliqua senten„tia quædam ratio vel auctoritas convincens, cui nulla „adæquata responsio superesse videtur, tunc opinio „contraria non potest haberi ut probabilis; nam bene „ait *Croix* (1), quod aliquando potest alicui docto occur„rere aliqua ratio tam firma, ab aliis non animadversa, „quæ omnem excludit contrariam probabilitatem. Ex alia „parte etiam advertendum id, quod dicunt *Sanchez*, *Vas„quez* et alii, nempe quod, si appareat in contrarium ra„tio insolubilis, non illico fit, ut opinio opposita deseri „debeat vel damnari ut improbabilis, si judicetur, ra„tionem illam satis solvi posse ab aliis doctoribus gravi„bus antiquis et modernis, eam sententiam docentibus. „Insuper *Terillus* (2) sic loquitur: Si viro docto solum „repræsentetur, quod plures teneant utramque partem, „non erit tutus, si sequitur partem minus tutam; sed „vel scire debet qualitatem doctorum, ut sine investiga„tione eorum sententiam accipiat, vel tenebitur ipse „rationes investigare. Sic denique concludit *Croix:* Si „examinatis utrinque rationibus nec appareat veritas, sed „utraque pars habeat grave motivum, quis sequi potest, „quam volet.

„Sedulo igitur semper advertendum, quod auctoritas „scriptorum non ex multitudine, sed ex eorum gravitate „æstimari debet, ita ut paucorum vel etiam unius docto„ris, speciali scientia ac pietate præditi, auctoritas aliis „pluribus aliquando præferenda sit: non enim eodem „modo inniti possumus auctoritate aliquorum auctorum, „puta *Caramuelis*, *Zanardi*, *Joannis Sancii*, *Leandri*, „*Martini a s. Josepho*, *Dianæ*, *Antonii a Spiritu sancto*, „*Tamburini*, *Pasqualigi et aliorum*, qui, licet docti et „probi et bona fide ducti fuerint (non enim mala fide „tradidisse ea, quæ scripserunt, fas est suspicari), tamen „incaute in pluribus opinionibus nimis benignitati in-

(1) *l. 1. n. 369.* — (2) *in reg. q. 29. n. 90.*

„dulserunt; sicut innitimur auctoritate doctorum classico-
„rum. Quinam autem auctores possint dici classici? Res
„valde difficilis est; sed digni hoc nomine videntur: *Sua-*
„*rius*, *Solus*, *Azorius*, *Canus*, *Sylvius*, *Cajetanus*, *Ban-*
„*nez*, *Navarrus*, *Paludanus*, *Toletus*, *Sylvester*, *Lessius*,
„*Sanchez*, *Angelus*, *Vasquez*, *Armilla*, *Valentia*, *Lay-*
„*mann*, *Molina*, *Card. de Lugo*, *Castropalaus*, *Bonacina*,
„*Emmanuel Sa*, *Pontius*, *Cabassutius*, *Collet*, *Roncaglia*,
„*Salmanticenses*, *Petrocorensis*, *Abelly*, *Cardenas*, *Co-*
„*ninchius*, *Gamachæus*, *Isambertus;* graves etiam appel-
„lantur a *P. Paulo Segneri* (1) *Granadus*, *Sayrus*, *Graf-*
„*fius*, *Mercado;* sicut etiam sunt graves doctores episcopi
„*Alvarez*, *Ledesma*, *Angles*, *Zerola*, *Malderus*, *Panor-*
„*mitanus*, *Medina*, *Barbosa*, *cardinales Sfrondrati*,
„*Lugo et alii;* quorum scientia quanta sit, undique per-
„spectum est; præter *divum Thomam*, *d. Bonaventuram*,
„*d. Antoninum et Scotum*, quorum auctoritas aliis equidem
„præponi debet. Advertit insuper *Croix* (2), quod hujus-
„modi auctores classici, etiam cum citantur ab aliis aucto-
„ribus, qui sunt satis noti scientia et fidelitate, commu-
„niter loquendo bene possunt constituere probabilitatem
„alicujus opinionis." Restant adhuc

Regulæ quædam de Romanorum Pontificum decretis et eorum usu in morali theologia perquam utiles. *)

„3. Iis, qui moralem theologiam tradunt, cavendum
„cumprimis est, ne quidquam doceant, quod cum Ponti-
„ficum Romanorum decretis pugnet; cæteris vero, qui
„facultati eidem dant operam, ipsa illa decreta sedulo
„sunt evolvenda, ne theologorum, qui, antequam sanctio-

(1) *in sua ep. de probab.* — (2) *l. 1. n. 165.*

*) Has regulas P. Zacharias composuit, s. Alphonsus vero omnibus editionibus theol. moral., etiam iis, ubi longiorem Zachariæ introductionem omisit, ante propositiones damnatas adjecit. Nos longam introductionem P. Zachariæ omisimus, quia non est a s. Alphonso facta, et inprimis, quia ipse s. Auctor in variis dissertationibus suis de opinione probabili breviter et succincte idem ait, quod Zacharias; exceptis canonibus pœnitentialibus Hæ regulæ igitur quasi opus s. Alphonsi certo retinendæ videbantur.

„nes illæ prodirent, sua scripta vulgarunt, auctoritate „in errorem pertrahantur. Hæc porro decreta plura qui„dem sunt, ut eum de morali theologia optime meritu„rum censeam, qui ad juris canonici normam illa plures „in classes redigeret, singulis latissimæ hujusce scien„tiæ tractatibus respondentes. *) Præcipua tamen in „novissimis casuistarum editionibus, ut *La Croixii*, „*Tamburini*, *Bonacinæ*, *Vivæ*, invenies, quæ e typo„graphio Remondiniano prodiere.

„Quæ autem leges in usu horum decretorum servandæ? „Multæ ex iis peti possunt, quas infra proferemus. In„terea has habe:

„*Canon I.* Videndum, an, quæ citantur decreta, ge„nuina sint. Hinc frustra quidquam efficies ex falsis „Pontificum decretalibus usque ad *Siricium*, quas critici „omnes explodunt.

„*Canon II.* Cave, ne, quod meræ disciplinæ præceptum „fuit, id ad morales quæstiones decidendas trahas. Nam „quod olim disciplina vetabat, idque sub gravi, nunc ad „meram concilii legem revocari facile potest. Sic *Nico„laus I.* ad consulta Bulgarorum c. 9. respondit, in quadra„gesima esse a conjugibus *omni voluptati renuncian„dum, et ut licenter orationi vacetur, castitati mentis et „corporis incumbendum;* quis autem nunc inferat, non „licere quadragesimæ tempore opus conjugii? (1).

„*Canon III.* In his quæstionibus, in quibus de va„lore alicujus rei agitur, puta matrimonii, frustra Pon„tificum decreta citantur, quæ solum illicitum aliquid „statuunt. Sic si de matrimonii clandestini valore quæ„ritur, perperam allegaretur *Siricii* decretum (2), volen„tis sacerdotali benedictione obsignari sponsalia de futuro; „nam ne dicamus, etiam promissionem matrimonii inanem „fuisse sine sacerdotis benedictione, dicendus est Pon„tifex præceptum tantummodo imposuisse, quod illicita „redderet, non invalida sponsalia absque sacerdotis bene„dictione (3).

(1) *vide Bened. XIV. de syn. diœc. l. 5. c. 1. n. 8.* — (2) *in epist. ad Himerium c. 4.* — (3) *confer. Bened. XIV. de syn. diœc. l. 8. c. 12. n. 5.*

*) Hoc Eus. Amort. præstitit. *Editor.*

„*Canon IV.* Pontificis decreto aliquid universim per-„mittendi non derogatur per subsequentia decreta, quæ „in specialibus quibusdam casibus illud limitant. *Inno-„centius III.* ex. gr. cap. *A nobis 9. de cohabitat. cleric. „et mulier.* ait: *Cum clericis quoque non permittas mulier-„culas habitare, nisi forte de illis personis existant, in „quibus naturale fœdus nihil permittit sævi criminis „suspicari.* Contra Nannetense concilium incerti anni, „cujus constitutio inserta fuit compilationi decretalium „*Gregorii IX.* etiam *matrem*, *amitam*, *sororem* a cleri-„corum domibus excludit, scilicet cum de hoc aut illo „agitur, cujus depravati sunt mores et cum qualibet pror-„sus muliere consuetudo suspecta. Itaque, uti scite monet „*Bened. XIV.* (1), decretalis *Innoc. III.* regulam constituit „universalem communiter observandam; decretum autem „Nannetense a *Greg. IX.* probatum ponit regulæ limita-„tionem in specialibus tantum quibusdam eventibus ad-„hibendam.

„*Canon V.* Pontificis aliquid permittentis verba non „licet ad sensum trahere catholico dogmati repugnantem, „aut ab obvio verborum, quibus decretum illud editum „est, sensu alienum. Contra hunc canonem peccant, qui „*Innoc. I.* verba in epist. ad *Decentium: Quod* (oleum „sacrum) *ab episcopo confectum non solum sacerdoti-„bus, sed et omnibus uti christianis licet in sua aut „in suorum necessitate ad ungendum*; qui, inquam, ita „hæc interpretantur, ut omnes christianos extremæ unctio-„nis ministros *Innocentius* indicarit. Porro cum *Mal-„donato* aliisque a *Bened. XIV.* citatis (2) verisimillimum „est, locutum fuisse *Innocent.* de unctione non *activa*, „sed *passiva*, hoc est non de collatione, sed de rece-„ptione sacramenti, quum essent, qui oleo sancto solo „inungi posse censerent, a quibus conficitur, sacerdotes. „Certe ipsum verbum *uti* hoc indicat.

„*Canon VI.* Si Pontifex aliquid concedat, quod prius „negaverat, ex priore illa negatione, quid per ipsum „deinde licuerit, optime intelligitur. Hinc quum *s. Greg.* „*Magnus* (3) Calaritanis presbyteris facultatem *ungendi*

(1) *de syn. diœc. l. 11. c. 4. n. 7.* — (2) *de syn. diœc. l. 8. c. 4. num. 3.* — (3) *lib. 4. ep. 26.*

„*in fronte baptizatos infantes* concedit, quam iisdem „ep. 9. denegaverat, de unctione confirmatoria locutum „illum fuisse constat etiam ep. 26., quum manifestum „sit, eam unctionem prius ep. 9. fuisse illis a Pontifice „denegatam. Vide *Bened. XIV.* de syn. diœc. lib. 7. „cap. 7. n. 5.

„*Canon VII.* Privilegiorum per Pontificem universalis „abrogatio non impedit, quominus alicui abrogata privi„legia iterum per alium Pontificem aut etiam per eum„dem concedantur. Hinc, etsi communi scriptorum suffra„gio post *s. Pii V.* constitutionem *Sanctissimus in* „*Christo* non licet ullibi celebrare missas in pervigilio „nativitatis ante mediam noctem, esto ex vi præceden„tium privilegiorum id olim in ecclesiis aliquot obtinuis„set: tamen is mos etiamnum in quibusdam Venetiarum „templis licite perseverat, vel ob alia privilegia posteriore „ævo indulta, vel ob veterum privilegiorum confirma„tionem. Confer *Bened. XIV.* de syn. diœc. l. 6. c. 8. n. 9.

„*Canon VIII.* In pontificiis constitutionibus, quæ ali„quid faciendum præcipiunt, notandum est cumprimis, „quos illæ afficiant, tum quæ ad illud præcipiendum ra„tiones Pontificem impulerint.

„*Consectarium* I. Ex decretali *Innoc. III.*, qua pre„sbyteris apud Constantinopolim constitutis districte pro„hibetur, ne confirmationem conferant, male infertur irri„tam esse illicitamque confirmationem a græcis sacer„dotibus collatam. Nam *Innocentius* de *latinis* sacerdo„tibus expresse loquitur. Vide *Bened. XIV.* de syn. „diœc. l. 7. c. 9. n. 3.

„*Consectarium* II. Græcis sacerdotibus universim non „licere confirmationis sacramentum conferre, etiam male „infertur ex *Nicolai I.* constitutione, Bulgaros a sacer„dotibus consignatos iterum confirmari jubentis. Nam „aliis omnino ad id ductus est *Nicolaus* rationibus, quam „quæ id græcis omnibus sacerdotibus prohibitum effi„ciant. Bulgari nempe, inquit citato loco *Bened. XIV.*, „confirmationem receperant a sacerdotibus, qui *Photii* „errore imbuti eam contulerant jure ordinario, existi„mantes nimirum, potestatem eam conferendi et episco„pis et sacerdotibus pari jure competere; præterea iidem „sacerdotes delegati fuerant a *Photio mœcho et invasore*,

„uti loquebantur apostolici legati, hoc est pseudopatri-
„archa, cui propterea legitimi patriarchæ jura non con-
„veniebant: tandem Bulgaria pertinebat ad patriarcham
„occidentalem, atque ideo delegatio, de qua est sermo,
„a Romano Pontifice græcis presbyteris sive expresse
„sive tacite facta, ministrandi confirmationem in patri-
„archalibus Orientis, nequaquam iisdem presbyteris id
„ipsum in Bulgaria peragere permittebat.

„*Canon IX.* Ubi Pontifices aliquam propositionem
„damnant, in sensu potissimum, quo ab auctoribus edita
„est, damnasse illam censendi sunt.

„*Consectarium* III. Quid damnaverit *Alexand. VIII.*,
„dum propositionem confixit, ajentem, *non licere sequi*
„*opinionem vel inter probabiles probabilissimam*, ex *Sin-*
„*nicchio*, ex cujus libro excerpta est, potissimum est
„desumendum.

„*Canon X.* Ex alicujus propositionis pontificia damna-
„tione non licet inferre damnationem alterius, quæ alteri
„omnino rationi innititur. Exemplum esto. Damnavit
„*Clemens VIII.* asserentes, *licere per litteras seu inter-*
„*nuntium confessario absenti peccata sacramentaliter*
„*confiteri*, *et ab eodem absente absolutionem obtinere.*
„*Urbanus* tamen *VIII.* ann. 1632 non solum statuit, va-
„lide impendi absolutionem, quando ægrotus coram uno
„vel altero teste signa contritionis exhibet, deinde super-
„veniente confessario nullo externo signo confitendi vo-
„luntatem ostendit, constat tamen ex relatu internuntii,
„ægrotum ostendisse signa contritionis et confitendi vo-
„luntatem: sed etiam declaravit, id non repugnare decreto
„*Clem. VIII.*, *cum diversam contineat rationem.* Consule
„*Bened. XIV.* l. 7. de syn. diœc. c. 15. n. 8.

„*Canon XI.* Ex eo, quod Pontifices aliquid sub anathe-
„matis pœna prohibeant, non fit, illud semper *de se*
„grave esse peccatum. Sic *Gregor. II.* in concilio Ro-
„mano ann. 721 anathemate perculit clericos comam
„nutrientes; quod secundum se lethalis criminis accusare
„durum est. Confer *Bened. XIV.* de syn. diœc. l. 10.
„c. 3. n. 1. et sequent.

„*Canon XII.* Ubi Pontifices aliquid prohibent, ad cir-
„cumstantias attendere oportet prohibitionis. Huc trans-
„fer dicta *can. VIII.*

„*Canon XIII.* Si quid Pontifices prohibuerint, videndum, num vivæ vocis oraculo ita mentem suam explicuerint, ut locus non sit argumentationi ad alium omnino casum. Ita plures theologi defendunt etiam post *Sixti V.* constitutionem *Detestabilis*, licitum esse trinum contractum; *cardinalis enim Toletus et cardinalis s. Severina, quibus munus mandatum fuit a Sixto V. componendæ legis seu bullæ* Detestabilis, *affirmarunt P. Stephano Tuccio, theologo societ. Jesu, noluisse Sixtum sua lege prohiberi nisi injustos contractus; quare, qui ante legem latam justi erant* (hujusmodi autem fuisse trinum contractum multi confirmant) *post latam quoque licere*, ut scribit doctus *Comitolus* respons. moral. lib. 3. q. 12. n. 3.

„*Canon XIV.* Videndum præterea est, num posteriores Pontifices latam a decessoribus suis prohibitionem restrinxerint. Sic, quum *Sixtus V.* inter crimina gravissima sub degradationis pœna clericis prohibita numerasset abortum fœtus etiam inanimati, vel per se vel per alios procuratum, effectu sequente, *Greg. XIV.* ad abortum solius fœtus animati Sixtinam restrinxit.

„*Canon XV.* Et illud animadvertendum, num pontificia constitutio aliquid prohibens alicubi recepta non sit, quod de *s. Pii V.* constitutione *Cum onus* gravissimi doctores apud *Bened. XIV.* de syn. diœc. l. 10. c. 5. n. 5. narrant, in Gallia scilicet, Belgio et Germania non esse illam receptam.

His regulis P. Zachariæ addimus, quod scribit *s. Alphonsus* in hoc opere lib. III. n. 760: „Notandum, nonnullos induci ad reprobandas cunctas opiniones, quæ aliquam similitudinem habent cum propositionibus damnatis, inepte putantes, eas ita generaliter proscribi, ut nullam patiantur exceptionem vel justam interpretationem. Quod revera est contra naturam propositionum damnatarum; juxta enim omnium doctorum consensum non sunt clausis oculis rejiciendæ omnes opiniones, nisi expresse aut virtualiter in proscriptis contineantur. Cæterum, regulariter loquendo, propositiones damnatæ intelligendæ sunt uti jacent et in sensu rigoroso atque ab auctoribus illarum intento. Præterquam quod quædam opiniones damnatæ sunt, quia nimis generaliter

„loquebantur, et ideo non sunt extendendæ ad omnes „casus particulares, qui propter aliquam momentosam „circumstantiam distinguuntur. *)

CAPUT II.

Brevis historia doctrinæ moralis.

His præmissis non importunum videbatur, adhuc paucis historiam theologiæ moralis perstringere. Jam allatum est supra, quid *s. Alphonsus* de doctrinis sanctorum patrum circa res morales dicat; quod scilicet parum de moribus ex professo tractant; quod enim in libris asceticis ut consilium proponunt, aut in concionibus suadent vel arguunt, non semper sensu proprio et stricto sumendum est. Si autem loquuntur de vitiis, quæ fiunt contra leges humanas, sive ecclesiasticas sive civiles, non est, qui non videat, mutatis legibus etiam rationem disserendi mutatam esse. Quod si vero principia generalia quærimus, hæc utique apud sanctos patres inveniuntur et a doctis scriptoribus, uti *Laymann*, *Suarez* etc., diligenter adducuntur. Sed quia principia generalia pro diversis ingeniis, et inprimis pro minus doctis nec in prioribus sæculis sufficiebant, sancti ecclesiarum antistites regulas quasdam, quibus sacerdotes quasi norma in administratione sacramenti pœnitentiæ uterentur, componebant, quas canones pœnitentiales dicimus. In his canonibus pro diversis peccatis variæ pœnæ statutæ erant, et quo graviora peccata, eo graviores pœnæ; et sic ex pœnis clarum judicium de gravitate delicti sumebatur. Auctores horum canonum *s. Petrus Alexandrinus*, *s. Gregorius Thaumaturgus*, *s. Basilius Magnus*, *s. Gregorius Nyssenus*, *Joannes Jejunator*, *Rabanus Maurus* et multi alii dicuntur; alii vero ab episcopis in concilio adunatis compositi sunt, uti canones *concilii Illiberitani*, *Ancyrani*, *Nycæni* etc. Hos canones scire etiam nunc theologis et imprimis confessariis valde proficuum est: recte enim monet *catechismus Romanus*, *d. Antoninus et s. Caro-*

*) Propositiones damnatas in fine hujus introductionis cap. V. posuimus.

lus Borromæus, quod pœnitentes facilius ad majorem pœnitentiam acceptandam inducuntur et fortius a peccatis absterrentur, si audiunt, quæ pœnitentiæ olim in canonibus pœnitentialibus pro aliquibus criminibus præscriptæ fuerint; quare etiam *s. Alphonsus* tractatui de pœnitentia (lib. VI. n. 530.) principaliores canones secundum ordinem decalogi inseruit. *)

De auctoribus, qui scripserunt post sex priora sæcula usque ad sæc. XII., parum dicendum; nemo enim ignorat, his temporibus pauca scientiarum lumina in firmamento ecclesiæ fulsisse; et quamvis opera *s. Isidori Hispalensis*, *s. Maximi*, *s. Anselmi Cantuariensis*, *s. Petri Damiani*, *s. Odonis abbatis*, *Rabani Mauri*, *Alcuini* et aliorum summa veneratione legimus, tamen nullus nisi obiter doctrinas morales tractat; quare de iis idem dicendum, quod de sanctis patribus adnotavimus. Sæculo vero XII. nova via aperta est pro doctrina morali per illum celeberrimum virum *Petrum Lombardum*, episcopum Parisiensem, qui in suis 4 libris sententiarum clare et distincte de 4 virtutibus cardinalibus et vitiis oppositis tractat. Ipsum secuti sunt fere omnes reliqui, et ipse angelicus doctor, *d. Thomas*, qui in secunda parte summæ totam theologiam moralem complectitur; et quidem in prima secundæ agit de fine hominis, i. e. de beatitudine et de actibus humanis bonis et malis in genere; in secunda secundæ vero agit de tribus virtutibus theologicis et quatuor cardinalibus atque vitiis oppositis in specie. Complectitur autem tractatus de virtutibus theologicis primam tabulam decalogi, tractatus vero de virtutibus cardinalibus secundam tabulam cum septem præceptis. Sic e. gr. agit sub virtute temperantiæ de castitate et continentia, de abstinentia et jejunio, de sobrietate et humilitate, de clementia et mansuetudine et oppositis vitiis: sc. de gula, ebrietate, incontinentia, luxuria, superbia etc. Hunc ordinem secuti sunt omnes commentatores *s. Thomæ*, uti *Suarez*, *Lessius etc.* Fontes, ex quibus *s. Thomas* suas doctrinas hausit, sunt communes: scriptura, ss. patres,

*) Et hæc est alia causa, quare introductionem p. Zachariæ omittendam censuimus, ne scilicet eadem repetendo molesti simus.

concilia, etiam ethnici philosophi, uti Aristoteles; arbitratus est enim *s. Thomas*, quodsi gentiles cum christianis conveniunt, agnoscendum esse lumen naturale, quo rei veritatem perspiciebant.

Eodem tempore, quo *s. Thomas* scientia sua fulgebat, lætabatur etiam ecclesia de *s. Bonaventura*, qui pariter quatuor virtutes cardinales et præcepta decalogi exponebat, et confessarios regulis practicis pro administratione sacramenti pœnitentiæ instruebat. Obiit 1274.

Utriusque doctoris magister fuit *Alexander Alensis*, quem idcirco æquales merito doctorem doctorum vel doctorem irrefragabilem appellaverunt. Scripsit summam de virtutibus et destructorium vitiorum, et obiit 1245.

Alter magister *sancti Thomæ* fuit *Albertus Magnus*, Dominicanus, cujus vastam scientiam æquales stupentes mirabantur; obiit 1280.

Quinta stella multum clarescens hujus sæculi et de theologia morali optime merita fuit *s. Raymundus de Pennafort*, idem, qui jussu Pontificis maximi Gregorii IX. collectionem canonum perfecerat. Hic scripsit summam de casibus pœnitentialibus libris 4 comprehensam, ubi in unum collecti sunt varii casus, qui undequaquam ad ipsum delati erant, una cum responsis, quæ vir sanctus et doctus et per vitam fere centum annorum satis expertus dederat; et hoc fuit *s. Raymundi* opus ultimum, et etiam nunc confessariis valde utile. Agit ibi 1. de peccatis adversus Deum, 2. de peccatis adversus proximum, 3. de ecclesiasticorum delictis, officiis et juribus; 4. de matrimonio. Obiit *s. Raymundus* centesimum annum agens 1275. Hi sunt venerabiles patres theologiæ moralis et patres casuisticæ, ut dicunt. Recte monet *Hirscher*, quod in operibus præstantium casuistarum non solum casus cum decisionibus coacti inveniantur, sed scholastica bene cum casuistica conjuncta sit, et casibus resolvendis principia generalia semper aut præmittantur aut inserantur. Imo scriptor acatholicus (*Dœderlein*) non dubitavit, de supra laudatis doctoribus dicere, quod apud eos quisque æquus admirari debeat summam eruditionem, subtilitatem, ambigua dissolvendi studium, argumentorum copiam et perspicuitatem, unde eos eloquio magnorum virorum nemo nisi per injuriam defraudari possit.

Sub initio sequentis sæculi (XIV) floruerunt *Joannes Friburgensis* Dominicanus, qui summam confessariorum et quæstiones casuales composuit, et *Astesanus* vel *Astensis* Minorita, cujus summa celeberrima fuit. Nec immerito etiam *summa aurea* et *Pisanella* æstimabantur, quarum prior *Monaldum* ex ordine s. Francisci, altera *Bartholomæum a s. Concordia Pisanum*, ordinis s. Dominici, auctorem habuit.

Post medium XIV sæculum singularem sibi famam conciliavit *Joan. de Burgo*, qui in opere suo: „Pupilla oculi" inscripto, de septem sacramentorum administratione, de præceptis decalogi et de reliquis ecclesiasticorum officiis tractabat.

Sæculo XV. *Joan. Gerson*, cancellarius universitatis Parisiensis, præter alia etiam opusculum tripartitum de præceptis decalogi, de confessione et de arte moriendi scripsit, quod cum summa laude exceptum est. Præter illud laudabantur *Henrici de Hassia* regulæ ad discernendum mortale peccatum a veniali, tractatus de confessione etc.; *Nicolai Dinkelspulii* opusculum de præceptis decalogi, de tribus partibus pœnitentiæ et confessionale peccatorum; *s. Bernardini Senensis* tractatus de confessione; *Joannis Nideri* consolatorium timoratæ conscientiæ et tractatus de præceptis decalogi; *s. Joannis Capistrani* speculum conscientiæ, tractatus de canone pœnitentiali, de usuris et contractibus etc.; *Angeli Clarasii* summa casuum conscientiæ, vulgo *Angelica* dicta; *Joan. Bapt. Trovamalæ* summa casuum ad utilitatem simplicium confessorum, vulgo *Rosella* nuncupata.

Sed inter omnes auctores theologiæ moralis sæculi XV maxime excelluit *s. Antoninus*, archiepiscopus Florentinus. Hic primus amplum systema doctrinæ moralis composuit, et ex omnibus scriptoribus priorum sæculorum, qui erant in æstimatione, ex antiquis philosophis, ex jure canonico et civili sententias in unum coegit. Quamvis sæpius aliorum judicium tantum adducit, non raro tamen et ipse suum judicium profert, rationes exponit, principia generalia substruit. Cum et ipse fuerit Dominicanus, *d. Thomam* secutus est, sed sua adjecit. Opus grande et locuples confessariis et concionatoribus fuit gratissimum: fratres *Ballerini* optimam editionem operum *s. Antonini* curaverunt.

Venimus ad sæculum XVI, quod studiis theologicis et inprimis morali valde infestum fuit; tunc enim omnes vires eruditorum in depellendis novis erroribus absumebantur, præsertim in Germania et finitimis regionibus.

Inter italicos hujus ævi scriptores inprimis memorandi sunt: *Cajetanus* cardinalis et *Sylvester Prierias*, uterque præpositus generalis ordinis s. Dominici et adversarius M. Lutheri tunc insurgentis. *Cajetanus*, quamvis valde doctus, tamen propter varias opiniones singulares multis displicuit. — *Prierias* vero per summam, *Sylvestrinam* dictam, condignam laudem sibi acquisivit.

Hispania, magis ab armis et tumultu remota, tunc unicum scientiarum refugium videbatur, ibique multi et præstantissimi doctores floruerunt. Omittentes *Alphonsum Tostatum*, episcopum *Abulensem*, qui elapso sæculo XV. in universa theologia summi æstimabatur, hic tantum *Melchiorem Canum* vocamus, qui semper maximis theologis adnumerandus erit, quamvis circa res morales pauca conscripsit, et *Dominicum Solum*, qui cum *Cano* concilio Tridentino interfuit. His accedunt *Martinus Navarrus*, doctor merito valde celebratus et ob commentarios in jus canonicum maximi æstimatus; tunc ipsius discipulus *Covarruvias*, episcopus Segobiensis; *Petrus Navarrus*, qui de justitia scripsit, et *Franciscus de Victoria*, *Cani*, *Soti* et *Medinæ* optimus magister. Posterior (*Bartholomæus de Medina*) Dominicanus auctor fuit systematis opinionum probabilium, quod ex præcepto sui generalis P. Seraphini Cavalli in opere suo in 1. 2. *d. Thomæ* anno 1577 proposuit; unde patet, non Jesuitas, sed Dominicanos fuisse auctores probabilismi, quamvis postea ex familia s. Dominici acerrimi oppugnatores, et ex societate Jesu sagacissimi propugnatores hujus doctrinæ surrexerint. *Medinæ* fama exinde plurimum accrevit. Hi theologi hispanici fuerunt magistri majorum etiam discipulorum, qui post medium XVI. usque ad medium XVII. floruerunt, et hoc sæculum vere aureum theologiæ moralis dicendum est. *Emmanuel Sa*, Lusitanus, *Joan. Azor.*, Hispanus, *Franciscus Cordubensis* et *Franciscus Turrianus* simul patriæ, quæ ipsos genuit, societati Jesu, quæ enutrivit, et sedi apostolicæ, quæ illos ob insignem scientiam et pietatem Romam vocavit et ad gravissimas

quæstiones gerendas adhibuit, honorem adtulerunt. *Azorii* institutiones morales philosophis et theologis pariter placuerunt; *Emmanuelis Sa* brevia aphorismata, quæ multorum annorum studio confecit, ob ingenii acumen; *Francisci cardinalis Toleti* instructiones sacerdotum ob claritatem et utilitatem confessariis et episcopis, inprimis s. Francisco Salesio, valde acceptæ erant. *Vasquesium* et *Suarium* digne laudare non sufficimus; nam cum in *priore* acerrimum ingenium admiramur, in *Suario* et vasta scientia et magna copia librorum nos facit obstupescere: et vix intelligere possumus, quomodo unicus vir, qui adhuc publicas lectiones habuit, et orationi, meditationi cæterisque officiis religiosi ferventissime incubuit, tam multa scribere potuit, cum vix alter inveniretur, qui omnia ejus opera perlegeret: exstant enim 23 tomi in folio præter opera inedita. Recte celeberrimus *Bossuet* ait, apud *Suarium* universam theologiam coactam esse; nam revera totam theologiam speculativam una cum philosophia, practicam et asceticam satis abunde tractavit.

His bene adjungimus ratione temporis æqualem, patriæ et religionis vinculo socium, *Thomam Sanchez*, cujus opera moralia, et inprimis libri de matrimonio a *s. Alphonso* multum laudantur; etsi forte aliquando nimis benignus videtur, hoc in tam difficilibus materiis et amplis operibus non mirandum est. Fuit quidem benignus erga alios, sed erga se severissimus: tenuissima valetudine tamen usque ad extremum spiritum in rigidissima carnis maceratione, in victu cultuque aspero, in vigilantissima sui custodia, in abnegatione sensuum incredibili constantissime perduravit. Nulla virtutum, ait auctor vitæ, non ab ipso in summo fastigio tenebatur. Propensissimus erat animo in sanctissimum sacramentum, in Jesum Crucifixum et in Mariam Virginem. A *Clemente* VIII summi æstimatus, et a multis splendidissimum theologiæ moralis lumen habitus, obiit in odore sanctitatis 1610. Hoc apponendum videbatur, quia *Sanchez* a Jansenianis tam fortiter ut scriptor laxus et obscœnus (propter opus de matrimonio) reprehensus est.

Præter hos adhuc elucent *Gregorius Valentia* ex eadem patria et societate, qui inter discipulos suos *Aldobrandinum*, postea *Clementem VIII.*, numeravit, tum vero

a generali suo in Germaniam missus per 23 annos decus universitatis Ingolstadiensis et fortis oppugnator hæreticorum fuit; et *Ludovicus Molina*, ob quæstiones circa gratiam et opus suum de justitia ubique notus.

His clarissimis luminibus extinctis alia splendida stella in Hispania orta est, *Ferdinandus Castropalaus*, cujus opera moralia in 7 fol. comprehensa hanc doctrinam, quantum fieri potest, exhauriunt. Eodem ferme tempore, quo *Palaus* in Hispania diem supremum obiit (1633), *Henriquez* et *Rodriquez* in Lusitania, *Isambertus*, *Reginaldus* et *Gammachæus* in Gallia, *Leonardus Lessius*, præstantissimum ingenium, et ipsius egregius discipulus *Aegidius Coninchius*, item *Joan. Præpositus* et *Joan. Wiggers* in Belgia; *Becanus*, *Bonacina*, *Laymann* et *Tanner*, gravissimi doctores in Germania, *Vincentius Filliucius* et *Gravina* Romæ e vita ad cœlestia migraverunt. Ne vero orbis christianus, tantis viris orbatus, desolatus maneret, Dominus semen reliquit; et quamvis post medium XVII sæculum pauciores theologi morales floruerint, tamen non defuerunt, qui solidam doctrinam sustinerent, confessarios instruerent, et salutem animarum procurarent. Et quidem cardinalis *Joannes de Lugo* dignus est, qui inter primarios auctores omnis ævi numeretur; nam ipsius disputationes scholasticæ morales gravissimas quæstiones cum miro ingenii acumine et eximia diligentia pertractant, nec facile nodos indissolutos relinquit. In *Lugone* iterum videmus, quantum Romani Pontifices semper scientiam coluerint, cum vix gravis doctor inveniatur, quem Roma non æstimaverit, unum ad dignitates evehendo, alterum ad cathedras vocando, tertium litteris exhortando.

Præter *Lugonem* laudantur atque citantur a *s. Alphonso* inprimis *Cardenas*, *Aravius*, *Bannez*, *Tapia*, *Dicastillo* Hispani, quorum ultimus Ingolstadii theologiam docuit, *Christianus Lupus*, *Terillus*, *Arsdekin*, doctores Lovanienses, *Ludovicus Abelly*, episcopus Ruthenensis in Gallia, venerabilis *Paulus Segneri* in Italia, qui omnes inter medium XVII sæculum scripserunt, et in suis doctis operibus sanam et prioribus auctoribus conformem doctrinam tradiderunt. Sed circa finem hujus sæculi clarissimi viri, qui studiis theologiæ moralis inprimis excelluerunt, ma-

gis magisque desiderantur, et cum scientia etiam mores in pejus mutantur. Videmus enim finitis bellis, quæ Europam devastaverant, et studia dejecta, et haud raro etiam mentes catholicorum occulto veneno infectas; inde exortæ sunt *Jansenii* et *Quesnelli* assertiones, quæ in multis rebus doctrinas morales proxime attingebant; et cum speciem fervoris præ se ferrent, factum est, ut etiam zelosi prælati deciperentur, et Jansenistico rigori januam aperirent. Sed hæ doctrinæ uti novæ non poterant non impugnari; et cum societas Jesu semper vigilans pro fide et moribus periclitatis statim Jansenisticas assertiones ut damnosas et erroneas fortiter impugnaret, inde gravem iram sibi excitavit, quæ etiam altius accendebatur, cum *Jansenii* et *Quesnelli* propositiones ab apostolica sede damnarentur. Igitur consilium inierunt, societati Jesu omnibus ex viribus pravis libris et calumniis, nocumentum afferre, et si fieri posset, etiam perdere. *Blasius Pascal*, *Nicole* et *Arnaldus* duces hujus infernalis belli fuerunt. Prior edidit anno 1656 suas famosas litteras provinciales, quæ, quamvis a pluribus episcopis et etiam ab apostolica sede proscriptæ fuerint, tamen ab omnibus legebantur et religioni gravissimum damnum attulerunt. Fuit enim *Pascal*, quod omnes fatentur, vir acutissimi ingenii et styli elegantia longe præstantissimus, quod apud plebem quæstionum theologiæ plene ignaram plurimum valuit. Dolum et perfidiam cum naturali ingenio conjungens ex variis operibus Jesuitarum, adjuvantibus suis amicis, loca coegit, quæ extra connexum posita laxam doctrinam moralem commendabant, cum haud raro auctores plane oppositum docerent, et id, quod *Pascal* ut doctrinam Jesuitarum proponebat, revera objectio ab auctoribus sibi facta, sed subinde rejecta esset. Sed factum est juxta proverbium: *Calumniare audacter, semper aliquid hæret:* litteræ provinciales ab amicis laudabantur et divulgabantur, responsa vero superbe despiciebantur et conviciis opprimebantur. Cæterum non negamus, in aliquibus auctoribus societatis Jesu dispersa loca inveniri posse, quæ laxitatem redolent; sed injustum erat, totum ordinem propter aliquot errores paucorum accusare, quasi tota societas ex instituto eo tenderet, simul divinas et humanas leges relaxare,

vitia excusare, omnia permittere. Hoc quidem in societate Jesu institutum erat, ut omnis liber, priusquam typis mandaretur, a librorum censoribus probaretur et ex ipsorum judicio prelo traderetur. At librorum censores ipsi erant aliquando vel minus docti quam scriptores, vel minus diligentes et jam contenti, si probata principia generalia præmitterent; nec propter hoc nimis arguendi sunt; nam accurata librorum censura fere par tempus et eandem diligentiam requireret ac opus ipsum. Fuerunt imprimis opera *P. Stephani Bauny*, quæ merito etiam Romæ proscripta erant, *P. Antonii Escobar de Mendoza*, cui in gravibus voluminibus quædam incaute exciderant, *P. Hermanni Busenbaum*, qui jam ab aliis patribus ejusdem societatis Jesu, ut *a Lacroix*, correctus erat, et aliorum auctorum parvæ auctoritatis, qui revera corrigendi erant; sed his non contenti etiam ex probatis auctoribus, partim perfide omittendo partim retorquendo, plura collegerunt, quæ contra bonos mores videbantur. Hoc vero tristius erat, quod tunc in societate Jesu pauca magna ingenia extiterunt præter *Dionysium Petavium*, qui *Arnaldi* librum de frequenti communione egregie refutavit. His Jansenianis adnumerandus est *Guillelmus Wendrochius*, cujus adnotationes ad epistolas *Pascalis* pariter in indicem relatæ sunt, *Sinnichius* Lovaniensis et *Joannes Launojus*, infestissimus apostolicæ sedis hostis, qui cum continuo clamarent, Jesuitas per laxam doctrinam bonos mores maxime pervertere, et arctam esse viam, quæ ad cœlum ducit, magis magisque fidem fecerunt; et cum episcoporum auctoritatem contra potestatem pontificiam extollerent, et principibus atque magistratibus adularentur, paulatim eo devenit, ut etiam docti deciperentur, et vix unus existeret, qui benignas Jesuitarum sententias sequi auderet. Unde etiam ii auctores, qui in rebus fidei minime Jansenium sequuntur, ubi de moribus tractant, Jansenianum rigorem amplectuntur, uti theologus *Petrocorensis* et inprimis *Petrus Collet*, celeber *Honorati Tournely* continuator, *Joan. Cabassutius* ex congregatione oratorii; alii, ut *Ludovicus Habert* et *Alexander Natalis*, repudiabant errores Jansenistarum circa naturam gratiæ, sed in odio apostolicæ sedis et severitate doctrinæ moralis cum illis bene conveniebant. Et sic fere omnes

theologi morales, qui hoc tempore in Gallia scripserunt, rigorem amplectebantur, et usum opinionum probabilium defendere, periculosum videbatur; a Gallia vero doctrinarum rigor in alias circumquaque regiones transfundebatur, et ubique invenit suos sectatores, uti *Henricum de s. Ignatio* Carmelitam in Flandria, *Concinam* Dominicanum, *Corsinum* Pisanum, *Franzojam* Patavinum et alios in Italia. Imo etiam in ipsa societate Jesu (quod mirum videtur) vivi surrexerunt, qui rigidas sententias sequebantur et usum opinionum probabilium ut illicitum rejiciebant: quod certe constanti doctrinæ omnium theologorum societatis, exceptis modo *P. Comitolo* et *Andrea Blancho*, qui parvam auctoritatem habebant, repugnabat. Fuerunt inprimis *P. Gisbert*, vir doctus et ingeniosus, qui Tolosæ theologiam docuit; *Joannes Taberna* Belga, *Thomas Muniessa*, *Michael Elizalde*, *Thyrsus Gonzalez* et alii Hispani, qui pro tuenda rigidiore sententia libros ediderunt: et quoniam *Gonzalez* totius societatis Jesu præpositus generalis fuit, inde magna perturbatio in ordine exorta est: multi enim putabant, capitulum convocandum, et generalem propter novas ac falsas doctrinas deponendum esse; alii vero opiniones generalis secuti sunt et verbis et libris defendebant. *Gonzalez* autem multam operam navavit, ut in domibus studiorum suæ societatis systema probabiliorismi traderetur: quare etiam ex Hispania *Jos. de Alfaro* Romam vocavit, ut in collegio Romano theologiam moralem doceret; et ipse opusculum de recto usu opinionum probabilium, fundamentum theologiæ moralis inscriptum, edidit, ubi non quidem in terminis, sed in re docet, non licere sequi opinionem nisi certam. Eodem fere tempore (anno 1700) *Thomas Muniessa*, provincialis Aragoniæ, et *Ignatius Comargo* S. J. libros suos contra probabilismum ediderunt; in Germania vero talia opera et sæpius recussa sunt et etiam alios ad sequelam traxerunt, scilicet *P. Christophorum Rassler*, qui Ingolstadii studiorum præfectus fuit, et post laborem 30 annorum illud vastum opus: *Norma recti de recto usu opinionum probabilium* edidit 1713; et *Antonium Mayer*, qui pariter Ingolstadii docuit. Sed præ aliis hic notandus est *P. Gabriel Antoine*, cujus theologia moralis non solum in Gallia, sed etiam in Italia et Germania cum

magna laude recipiebatur et ab episcopis commendabatur, cum tamen, ait *s. Alphonsus*, auctor inter rigidos non infimum habeat locum. Reliqui germanici scriptores sæculi XVIII., uti *Lacroix*, *Eusebius Amort.*, *Holzmann*, *Elbel*, *Sporer*, *Reiffenstuel*, adhuc fortiter stabant pro benignis sententiis, cum in Gallia et Italia omnes rigidis deservirent, et signanter tempore *s. Alphonsi P. Concina* et *P. Patutius* Dominicani immiti severitate in scholis præciperent.

CAPUT III.

De opere et auctoritate *s. Alphonsi.*

His tristibus temporibus, cum præcepta multiplicarentur, et consilia pro legibus imponerentur, mores vero relaxarentur, et omnis ordo subverteretur, divina providentia *s. Alphonsum* excitavit, qui evangelicam doctrinam, inter nimiam severitatem et nimiam benignitatem medium tenentem, populis proponeret. Hinc non displicebit, si pauca de *s. Alphonsi* opere et approbationibus addimus: et *primo* quidem audiamus, quod *s. Auctor* ipse de intentione et fine operis sui in apologia I. italice (quod nos latine reddimus) scribit: „Protestor coram Deo, quod theologiam moralem certo non ideo typis mandavi, ut nomen „docti ab hominibus reciperem. Nonne stultus essem, „si ego, qui relicto sæculo congregationem amplexus sum, „ut peccata mea defleam, tam multos annos (nam per „quindecim annos cum summo labore defatigatus sum) „inutiliter impenderem, ut a paucis inanem gloriam per„ciperem? Hoc enim jam supponendum erat, in materiis „tam litigiosis multos mihi adversarios fore, et alios qui„dem me nimis rigidum, alios vero nimis benignum ju„dicaturos esse, sicuti etiam revera accidit. Sed finis „hujus operis non alius fuit quam gloria Dei et salus „animarum: et cum nostræ congregationis institutum sit, „ut populis per rura dispersis, iisque potissimum, qui „spiritualibus magis destituti sunt auxiliis, missionibus „succurrat et pœnitentium confessiones excipiat, (quod „est missionariorum continuum officium) et ad id rite „peragendum præ omnibus scientia moralis plusquam me-

„diocris necessaria sit, hoc opus maxime ad utilitatem „congregatorum conscripsi, ibique brevem notitiam gra- „vissimarum quæstionum, et inprimis multarum bullarum „et decisionum, quarum alii libri nullam mentionem fa- „ciunt, adjeci. Hoc necessarium mihi videbatur, quia „non inveni alios libros moralis, qui pro studiis juvenum „adhiberi potuissent, cum alii nimis breves vel nimis „voluminosi, alii nimis rigidi vel nimis benigni viderentur.

Alibi (apol. IV., quam provecta jam ætate edidit) scribit. „Ego spatio triginta fere annorum innumeros aucto- „res tam rigidos quam benignos legi, et hoc tempore „continuo Deum precatus sum, ut me illuminare dignetur, „ne a veritate aberrem. Tandem systema morale non „meæ rationi superstruxi, sed doctrinis theologorum et „inprimis principis theologorum, *s. Thomæ Aquinatis* „quem omnes theologi et universitates catholicæ gravis- „simum auctorem æstimant, qui imo, quod magis valet, „Doctor ecclesiæ declaratus est; si igitur erro, cum hoc „sancto doctore erro.

„In quæstionibus multum dubiis operam navavi in ob- „servando auctores tam antiquos quam recentes, tam „benignæ quam rigidæ sententiæ, quales sunt *Merbesius*, „*Genetus*, *Contensonius*, *Petrocorensis*, *Concina*, *Con-* „*tinuator Tournely;* textus autem ex jure canonico de- „promptos cum summo studio in fontibus perlustravi et „annotavi. Si textum cujusdam s. patris, spectantem ad „materiam, de qua est controversia, citatum inveni, an- „notavi illum cum propriis verbis et cum omni studio, „quod debetur tali auctoritati, sensum investigavi. Præ- „terea plurimum studui, ut doctrinas s. Thomæ transcri- „berem et ipsum sequerer: nam ipso duce in rebus theolo- „gicis inoffenso pede ambulatur; quare etiam ejus sen- „tentias semper in fontibus observavi. Insuper etiam in „controversiis intricatioribus, ubi dubia ex auctoribus resol- „vere non potui, diversos viros doctos consului, multa „vero experientia triginta annorum confessionum et mis- „sionum didici.

Qualem curam in delectu opinionum *s. Auctor* habuerit ex ipsius præfatione infra patebit; sed hoc notandum videtur, quod in dissertatione de usu moderato opinionum probabilium de suis prioribus studiis dicit: „Fatemur

„equidem, et nos de eorum (rigidorum) numero aliquando „ab initio fuisse, et pro rigida sententia non parum contendisse; nam primi mei magistri sectatores rigidæ sententiæ fuerunt, et primus liber moralis, quem legi, erat theologia *Geneti*, capitis probabilioristarum. Postmodum vero, „cum ad missionum exercitium intenderemus, benignam „sententiam intelleximus communiter teneri a quam plurimis magnæ probitatis et sapientiæ viris, et præcipue „ab illustrissimo et doctissimo magistro meo D. Julio „Torni; hinc ejus momenta accuratius perpendimus, et „rigidam sententiam animadvertimus non solum paucos „habere patronos et sequaces, et hos magis forsitan „speculationibus quam excipiendis confessionibus dedi„tos, et insuper undequaque difficultatibus, angustiis „ac periculis vallatam: e converso sententiam beni„gnam tum communiter recipi, tum opposita longe pro„babiliorem esse, imo et probabilissimam atque juxta „plures non sine gravi fundamento moraliter certam, de„prehendimus. Quapropter omnia hæc a pristina sen„tentia nos detruserunt. Ceterum quisque in suo sensu „abundet; sed nemo, quod a Deo aut ab ecclesia injudicatum est, judicare præsumat, ut ab adversariis fit „audacter."

Quod ad historiam hujus operis moralis pertinet, notamus, quod *s. Alphonsus* jam anno 1748 ad instantes preces patrum congregationis medullam *P. Busenbaum* cum multis notis ediderat et archiepiscopo Compsano dedicaverat; adjecerat diversos casus, qui in missionibus frequentius obveniunt; sed postea hujus operis nullam rationem fecit, quia non satis rationibus et auctoritatibus firmatum videbatur: quare opus novum et plurimum augmentatum elaboravit et *Benedicto XIV.* dedicavit, qui illud perbenigne excepit et auctori rescripsit, se non dubitare, quin omnibus gratissimum foret et publicæ communitati deserviret. Sed talis approbatio summi Pontificis non impediebat, quin multi tam rigidi, quam nimis benigni theologi opus *s. Alphonsi* vehementer et acuto stylo impugnarent; inter quos inprimis *Vincentius Patutius* Dominicanus numerandus est, qui plures epistolas contra theologiam moralem edidit, quibus *s. Alphonsus* in variis dissertationibus et apologiis respondit. *Patutius* pro rationibus

et auctoritatibus conviciis arguere non est veritus, et recte s. Auctor ipsius modum scribendi dicit acutum, pungentem, offendentem, æquivocum, irridentem, injuriosum, plenum fallaciis et insultantem. Sic ex. gr. interrogat *s. Alphonsum:* „Quis hoc potest negare? Quicumque non voluntarie obcœcatus est, debet confiteri. Non erubuisti hoc dicendo? Si amplius legisses, confusionem Tuam invenisses. Dicere volo cum omni reverentia, quæ dignitati Tuæ debetur, ut melius addiscere studeas doctrinas s. Thomæ et theologorum, ne typis mandes, propter quod a sapientibus irrideri possis. — Profiteor, quod me valde puderet, si ego tales propositiones propalassem; nam omnes ut stultum me illuderent." Et sic prosequitur, assertiores s. Episcopi ineptias, res ridiculas, vaniloquia et similia vocare. Ad hæc *s. Alphonsus* sic respondet: „Adversarius me ut stultum et ridiculum tra„ctat, nec meæ dignitatis aliquam rationem habet; sed „errat, si tali modo causam meam perdere putat; sapien„tes enim bene intelligunt, doctrinam non indigere con„viciis, quæ nihil probant; quare etiam *Benedictus XIV.* „in sua bulla *Sollicita* acriter reprehendit illos scripto„res, *qui auctores dissidentes conviciis proscindunt, alio„rum opiniones nondum ab ecclesia damnatas sugillant „et pro ridiculis ducunt*, et adducit decretum *Innocentii XI.*, „qui in virtute sanctæ obedientiæ præcepit, *ut tam in „libris imprimendis quam manuscriptis, quam in thesi„bus, disputationibus ac prædicationibus caveant ab omni „censura ac nota, necnon a quibuscunque conviciis contra „eas propositiones, quæ adhuc inter catholicos contro„vertuntur, donec a s. sede recognitæ sint, et super eis ju„dicium proferatur.* Et subinde *Benedictus XIV.* præ„cipit, *ut librorum censores pro munere suo censuram „intendant eamque congregationi cardinalibus cognoscen„dam subjiciant, ut eam pro zelo suo a potestate coerceant.*

„Adversarius quidem hunc disserendi modum excusat „dicendo, se tum ob gravitatem rei et studium veritatis, „tum ob communem salutem sic locutum fuisse, et pe„rinde me ut *materialistam* et *hæreticum* tractat. Aliqui „me *libertinis* annumerant, qui sine lege juxta suas passio„nes et appetitus carnis vivere volunt, uti pridem *Ma„nichæi, Epicuræi, Hobbesiani, Spinozistæ* etc.; imo alii

„me *Calvini* socium faciunt. Gratias ago pro tali honore; „sed prudentes lectores conviciis et contumeliis non mo„ventur, sed potius præsumere debent, auctorem sic scri„bentem non amore veritatis, sed spiritu proprio motum „fuisse et declamationes eorum potius ex penuria quam „copia rationum provenire." In alio loco scribit s. Auctor: „Dicunt, quod opus meum Jesuitæ fecerunt; sed dico, „quod quidem in libris Jesuitarum sicuti aliorum multa in„veni, sed opus ego feci. Cum majore jure quis dicere „posset, *s. Thomam* hoc opus fecisse, quia in ipso (ut ita „dicam) sunt potius verba et sententiæ *s. Thomæ* quam „meæ; quare repeto, quod nonnisi prius refutato *s. Thoma* „meæ sententiæ destruentur. Dicant, quidquid voluerint: „omne, quod ultimo scripsi, sic scripsi, ut coram Deo „sensi." Et in apologia II.: „Dicunt me tertiarium *Jesui„tarum*, et revera reverentiam erga hos patres habeo; sed „affirmo, quod nunquam ipsorum scholas visitaverim aut „in aliquo seminario vixerim, cum e contra a prima juven„tute mea contra eorum doctrinas et inprimis contra pro„babilismum præoccupatus fuerim. At non stultus essem, „si repugnante conscientia sententiam mutassem et acriter „propugnarem solum ex ea causa, ut Jesuitis quid gratum „faciam? In opere meo observari potest, quam sæpe, ubi „rationes non persuadent, a sententiis auctorum societatis „Jesu, nec solum ab iis, sed etiam ab auctoribus aliorum „ordinum, uti Theatinorum, Dominicanorum, Carmelita„rum, Franciscanorum etc., discesserim. Veneror Jesuitas „et omnes religiosos, sed in doctrinis morum sequor dicta„men conscientiæ; et ubi ratio non convincit, parum valent „auctoritates doctorum.... Ne dicas, me doctrinam *P. Bu„senbaum* sequi, quia meis longis additionibus breve „compendium hujus auctoris præmisi; hoc enim non feci, „ut suam vel Jesuitarum doctrinam sequerer, sed ut ordi„nem materiarum discutiendarum haberem; ipsius vero „ordo omnibus placuit. Ordinem ergo secutus sum, non „doctrinas, sicuti etiam *FranzojaPatavinus* (et *Lacroix*) in „suo opere morali textum *P. Busenbaum* præmisit, sed „postea impugnavit, cum sit adhuc severior *P. Concina*. „Sic etiam ego *Busenbaum* in plurimis sententiis impug„navi, quod quilibet sanæ mentis facile intelliget; quare

„multi quoque putarunt, me magis rigidis quam benignis „sententiis favere."

Alius adversarius valde indignatus est, cum videret, *s. Alphonsum* suam theologiam moralem non reformare, cum tamen erroribus plena et perniciosa sit, et hic effatus est: Tu auctoritate, qua polles, qui præsul es, absoluto æternoque præcepto prohibe eis (Congregatis), ut in posterum tuam hanc theologiam abjiciant procul a corde, a manibus, etiam a cella. — Ad hæc et similia s. Auctor respondet: „Non sic de theologia morali judicavit „sapientissimus Pontifex *Benedictus XIV.*, qui non dubi„tat, quin universæ communitati optime profutura sit; et „sic etiam multi episcopi, abbates, superiores, congrega„tiones et alii viri docti mihi scripserunt. Dissertationes „meas per Neapolim, Romam et totam Italiam dispersi, „non solum, ut legantur, sed etiam, ut mihi responderetur, et ut revocare possem, si male locutus essem. „Quare etiam doctos rogavi et iterum quantum possum „rogo, non ex vanitate, sed ex tota mente, ut libros meos „legant, et si quid falsi inveniant, id mihi ostendant. Ego „semper paratus sum, per literas publicas me revocare, „si rationes me convincunt; nam non vincere, sed funda„menta mei systematis omnibus ante oculos ponere cupio, „ut pro communi salute et animarum quiete veritas mani„festetur. Instanter Deum et beatissimam Virginem de„precatus sum, ut me illuminent; sæpius conscientiam „meam examinavi, an non judicium meum præoccupatum „sit, et an semper paratus sim, meas sententias revocare; „sed inveni me paratum. Utinam Deus mentem Pontificis „moveat, ut, si contrarium meæ sententiæ verum est, id „declaret! Hoc mihi magno gaudio foret, quia saluti anima„rum utilissimum esset, si in hac tam gravi controversia om„nes veritatem agnoscerent; dicerem, quod hucusque bona „fide errorem secutus sim, sed melius instructus non „amplius lumini divino resistere velim. Ego sum pauper „missionarius (quem tamen obedientia ex cellula dejecit); „reliqui mundum, privavi me libertate et congregationem „amplexus vota strictæ paupertatis et perseverantiæ per„petuæ emisi; quare igitur revocare negarem? Hæc esset „maxima stultitia. Nec revocare mihi apud homines in„decorum esset; alii enim me virum timoratum et sanctum,

„alii doctum et sapientem dicerent, quod superbiæ meæ „multum placeret; nunc vero ut obstinatus et miserabilis „laxista et scriptor malæ conscientiæ despicior. Nec etiam „in aliis quæstionibus, ubi errasse mihi videbar, retractare „recusavi, ut omnibus patet; sed quod meum systema de „probabilismo attinet, sine gravi conscientiæ remorsu „retractare non valeo, quia principia mea certa et indubi„tanda mihi videntur; et quo plures libros adversariorum „legi, eo magis in sententia mea confirmatus sum, quia „eorum responsa mihi penitus invalida videbantur. Quod „si sancta ecclesia contra meam sententiam decideret, tali „auctoritati infallibile meum judicium submitterem et obe„direm, quamvis rationes non perspicerem. Et si sancta „ecclesia post meam mortem contrarium declararet, jam „nunc profiteor, quod omnia retractare et revocare in„tendo. Sed dubito, an ecclesia usum opinionis æque „probabilis prohibitura sit; nam ante *Medinam* et saltem „per 60 annos post eum sententia benigna, ut ipse ***P. Con„cina*** confitetur, communis erat theologorum; si vero com„munis erat, certo etiam doctrina concionatorum et con„fessariorum fuit. Si igitur ecclesia per tot annos sen„tentiam tam detestabilem et perniciosam (uti dicunt) non „condemnavit, ecclesia non resistendo errori ipsum appro„bavit et fideles seduxit juxta regulam *Innocentii* Papæ: „*Error, cui non resistitur, approbatur. In can. Error. 3. „dist. 83.* Nec valet dicere, quod ecclesia non omnes opi„niones improbabiles reprobat, sed multas tolerat; hoc „enim de particularibus opinionibus dici potest, non vero „de iis, quæ sunt regulæ pro omnibus casibus particulari„bus, sicuti doctrina probabilismi. Ecclesia Dei, dicit „*s. Augustinus ep. 119*, multa tolerat, et tamen, quæ sunt „contra fidem sanctam vel bonam vitam, nec approbat nec „tacet. Si vero ecclesia aliquam opinionem tolerat, quæ „si irrationalis esset, commune damnum afferret, tunc præ„sumendum est, ait *s. Thomas* (quodl. 9. art. 15.), quod „non solum tolerat, sed approbat. Quamvis autem non „habeam spiritum prophetiæ, tamen sentio, ecclesiam sen„tentiam adversariorum, quod non licet sequi opinionem „nisi moraliter certam ex judicio directo, nunquam pro „vera declaraturam esse; quod non meo judicio et tenui „ingenio innixus dico, sed propter doctrinam tantorum

„theologorum, et inprimis Doctoris angelici, qui doctor „ecclesiæ declaratus est."

Denique adversarius quidam *s. Alphonsum* admonuit, ut propinqui hui obitus et judicii coram Deo cogitaret et animo revolveret, quid tunc docuisse vellet. Ad hæc respondit *s. Auctor:* „Equidem timeo ob rationem, quam Deo „de mala vita mea, quam in sæculo egi (in Jesu Redem„tore meo omnem spem posui et post Jesum in ipsius ge„nitrice Maria, advocata mea); sed propter doctrinam, „quam in opere meo proposui, non timeo. Pluribus jam „mensibus infirmitate quadam, quæ verisimiliter me brevi „luce privabit, detineor; et communiter ajunt, quod omnes „homines alio modo loquantur in vita, alia in morte, „quia in morte sentiuntur illi conscientiæ stimuli, „qui non percipiuntur, vel, ut melius dicam, non vo„lunt percipi in vita; ego tamen non timeo damnari pro„pter systema circa probabile, quod certum mihi videtur; „imo potius damnari timerem, si contra dictamen conscien„tiæ rigidum systema probabilioristarum sequerer et ani„mabus onera imponerem, quæ Dominus non imposuit. „Utinam christiani leges certas servarent, quin eis addan„tur incertæ! Sicut enim Deus præcipit, nihil a lege aufe„rendum, ita nil addendum, ut *Deut. 4, 2* legitur: *Non ad„detis ad verbum, quod loquor vobis, nec auferetis ab eo.* — „Ipsi vero opiniones faciunt leges et obstringere volunt „mundum ad observandas tanquam præcepta suas innu„meras cogitationes. Nonne etiam de nimia severitate ac de „nimia benignitate ratio habenda erit in judicio Dei? Hoc „nobis maximum solatium est, quod non ante adversario„rum tribunal sistendi erimus, sed ante tribunal Christi, „ejusque judicium exspectamus, qui solum transgressores „legum damnat, quarum ipsis ex divino verbo aut ex eccle„siæ declaratione certa pervenit notitia, non autem earum, „quæ ex tenebrosis confusisque hominum mentibus ema„nant; cujusmodi forent tot opiniones, quas tamquam leges „servari nostri adversarii nimis injuste exigunt, quam plu„rima nova mandata ac præcepta effingentes, quæ Deus „nunquam imponere decrevit; eaque tam multiplicia et in„ter se dissidentia proponuntur, quot et quam variæ cogita„tionum species in hujus sæculi tenebris humanis menti„bus obveniunt. Porro æquum et divinæ benignitati valde

„conforme videtur, nequaquam arguendos homines, qui „opiniones rationabili fundamento innixas secuti fuerint, „postquam debitam adhibuerint diligentiam invincibilique „ignorantia laborantes veritatem assequi non valuerint. „Quomodo vero rigidi suis conscientiis consulere possint, „nescio, ii præsertim, qui confessarii munus exercent; „cum juxta eorum communem, sed improbabilissimam „sententiam toties sine absolutione teneantur dimittere „pœnitentes vere contritos ac propria peccata confessos, „probabili, imo quandoque probabiliori opinione suffultos, „eo quod omnem contrariam formidinem vincere et suffi„cienter deponere ipsi forte non potuerint. Fateor, quod „ipse minime capere valeo, quomodo possint hi divinæ „legis custodes animarumque salvatores id exequi sine „ulla formidine; cum sit communis et certa sententia apud „doctores tam modernos quam antiquos, quod confessarius „sub gravi tenetur absolvere pœnitentem sufficienter „dispositum, postquam mortalia peccata ille confessus est, „quia pœnitens tunc habet jus certum ad absolutionem. „Ceterum tirones, qui in morali scientia institui cupiunt ad „ministerium salutis animarum, bene advertant, non suf„ficere ad theologiam moralem comparandam eos tantum „libros forte gallicanorum auctorum pervolvere, qui eru„ditionis specimen præ se ferentes in generalibus princi„piis totam hujus longæ artis seriem consistere putant.... „Quisque sibi suadeat, moralem theologiam nonnisi diu„turno labore addisci, pro qua certe non sufficit, aliquam per„currere summulam earum, quæ circumferuntur. Porro mo„ralis scientia non solum est necessaria christianæ reipub„licæ, cum ex ea pendeat bonum regimen animarum, sed „etiam valde difficilis; tum quia ipsa generalem notitiam „requirit omnium aliarum scientiarum, officiorum et ar„tium; tum quia tot diversas et inter se dissitas materias „complectitur; tum quia constat in magna parte tot legi„bus positivis, quæ non ita facile relatæ inveniuntur, cum „hujusmodi sanctiones in dies prodeant. Hinc sapientis„sime *Benedictus XIV.* in bulla *Apostolicæ* (1) monet: „„Cum moralis theologia tot tantasque quæstiones, quæ a „sacrorum canonum et apostolicarum constitutionum no-

(1) *num. 19. in bullar. tom. 3. §. 21.*

„titia pendent, complectatur, ut ardua plane res sit, posse „aliquem omnia simul bene nosse atque illico nodos quos- „cunque dissolvere, uti ii solent, qui eminenti scientia „præfulgent: sat igitur erit, si inferioris notæ confessarii „ope librorum, quos consulant, difficiliora quædam rite „expediant etc. Cum igitur aut difficilior aut nova quædam „facti species ad confessarium defertur, ideoque libros „evolvere illi necesse est, non sine sobrietate et librorum „delectu id agendum." Tum, postquam dixit ex *Alexan- „dro VII.*, quosdam auctores ingenio luxuriantes in plures „opiniones laxas irrepsisse, subdit: „Sat erit, confessarios „monuisse, ut in re dubia propriæ auctoritati non innitan- „tur; sed antequam causam dirimant, libros consulant „quamplurimos, eos inprimis, quorum doctrina solidior, ac „deinde in eam descendant sententiam, quam ratio sua- „det et firmat auctoritas."

„Itaque studiosos adolescentes adhortamur, qui tantum „munus excipiendarum confessionum aggredi intendunt, ut „auctores benignos prius sedulo legant, et inde quisque „suam rigidam aut benignam sententiam, quam mavult; „sequatur. At si quis rigidam tenere eligat, advertat, ne „erga fidelium animas amarum zelum exerceat, qui potius „in earum perniciem et laqueum quam in salutem et „utilitatem cedat, eos ita adstringendo, ut nonnisi id, „quod moraliter certum aut probabilius sit, agere valeant, „omni formidine gravi exclusa. Quod quis non videt, „quantis et quot periculis, anxietatibus et angustiis inter „hujus sæculi caligines pœnitentes miserrime premat et „angat, cum eos pro materiali peccato vitando, quod „Deus quidem non punit, in formalia crimina sæpe inji- „ciat; tot enim ex humanis divinisque legibus dubia „etiam sapientibus insurgunt, ut probabiliora sine culpa „seligere pæne impossibile videatur; qui vero dubia pro „legibus proponunt, seipsos ac fidelium conscientias peri- „culose illaqueant.

„Ceterum protestor, quod, quemadmodum eos confessa- „rios non probo, qui ob nimiam austeritatem sine certo „fundamento multas opiniones damnant, quæ gravi ratio- „num et auctoritatum motivo innituntur, ita contra neque „approbare possum illos, quibus, ut probabilem accla- „ment aliquam opinionem, satis est quæcunque ratio

„apparens, sed non firma, sive auctoritas auctorum, qui „ut benignitati faveant, sæpe ad laxitates declinant. „Confessarius, antequam opinionem aliquam amplexetur, „perpendere tenetur intrinsecas rationes; et cum ei oc„currit aliqua ratio convincens pro opinione libertati ad„versa, et putat, hujusmodi rationi non posse adæqua„tam adduci responsionem, tunc omnino ratio præferenda „est auctoritati quamvis plurimorum doctorum, etiam „gravium; dummodo auctoritas tanti non haberetur, ut „judicaret, hanc sibi potius ponderi esse debere quam „propriam rationem.

„Hoc pro theoria procedit; sed inquantum ad praxim „in dubio, utrum rigidæ sententiæ benignis præferendæ „sint aut e contra hæ illis, ita ego respondeo: Ubi agi„tur de removendo pœnitente a periculo peccati forma„lis, debet confessarius, quantum prudentia christiana „suggerit, benignis opinionibus uti; at ubi benignæ opi„niones cum periculo peccati formalis admoverent et „approximarent, prout sunt nonnullæ opiniones doctorum „de vitandis occasionibus proximis et aliæ id genus, „tunc semper expedit, ut confessarius utatur, imo dico, „quod ut medicus animarum tenetur uti opinionibus ri„gidis, quæ pœnitentes ad se servandos in statu gratiæ „melius conducunt. Demum pro conclusione hujus ma„teriæ rursus animadvertendum, certum esse, quod in „opinionibus perfectius est, tenere tutiores; et si pœni„tens paratum se ostendit ad sequenda tutiora, tenetur „confessarius *per se loquendo* secundum illa eum diri„gere, ut majori suo profectui incumbat; nam universe „loquendo omnes quidem debemus usum opinionum „tutiorum inculcare, sicut et consiliorum; quia sine „culpa non possumus ad ea, quæ perfectioni repugnant, „alios inducere. Dixi: *per se loquendo;* quia, sicut peri„culosissimum est, dirigere aliorum conscientias per „opiniones non satis probabiles, sic etiam periculosum „est, imponere quibusvis obligationem operandi secundum „rigidiores sententias, cum inde facile in peccatum for„male incidere possent. Imo juxta *s. Bonaventuram* dam„nosior est rigiditas quam laxitas: „Cavenda est, ait „s. Doctor, conscientia nimis larga et nimis stricta; nam „prima generat præsumtionem, secunda desperationem;

„prima sæpe salvat damnandum, secunda contra damnat „salvandum." — Idem sentit *Gerson* (1): „Fit, ut per tales „assertiones publicas nimis duras et strictas, præsertim *in „non certissimis* (nota), nequaquam eruantur homines a luto „peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatius, im„mergantur. Idcirco in praxi confessarius potius debet esse „benignus quam rigidus cum pœnitentibus; etenim *s. Gre„gorius Naz.* orat. 26 hortatur sacerdotes, ut cum pœni„tentibus leniter agant, ex illo *Apostoli ad Gal. 6.: In„struite in spiritu lenitatis.* Quid enim expedit, gravius „reddere illud Christi jugum, quod suave est et onus „leve? *S. Bernardus* (2), loquens de confessariis, dicit: „„Habeat in voluntate compati et liberare eum, et nita„tur aliquid detrahere severitati, imitans dulcedinem „Domini sui." Addit *serm. 42 in Cant.:* „Mallem aliquando „tacuisse et dissimulasse, quod perperam deprehendi, „quam ad tantam deprehendisse perniciem." *S. Odilo ab„bas* (3), deprehensus ab aliquibus de nimia benignitate in „administrando sacramento pœnitentiæ, respondit: „Etiam„si damnandus sim, malo tamen de divina misericordia „quam ex duritie damnari." *B. Humbertus, Dominicano„rum generalis*, dixit, salutem animarum impediri pluries „per nimiam austeritatem in opinionibus; terrentur enim „(addit) homines ex hoc in tantum, ut salutem negli„gant; idcirco relaxanda est, quantum fieri potest, auste„ritas et agendum benigne, quia sic melius trahuntur ad salutem, cum sententiæ mitiores tenentur. *S. Ber„nardinus Senensis* scribit: „Secundum *Scotum* et *Ho„stiensem*, quando sunt diversa jura et opiniones, quæ „tamen non sunt contra Deum et bonos mores, ceteris „paribus humanior præferenda est." *S. Antoninus* scribit: „„Inter duram et benignam circa præcepta sententiam be„nigna est potius interpretatio facienda; quia præcepta „Dei et s. ecclesiæ non sunt ad tollendam omnem spiri„tualem dulcedinem, qualis certe tollitur, quando nimis „scrupulose et timide præcepta interpretantur." — Et alibi: „„Si non potest (confessarius) clare percipere, utrum sit „mortale, non videtur præcipitanda sententia, ut dene-

(1) *de vita spirit.* — (2) *sermo de s. Andr.* — (3) *apud Ribadeneira p. 2. die Januarii.*

„get propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam „de mortali. Et cum promtiora sint jura ad solvendum „quam ligandum (1), et melius sit, Domino reddere ratio„nem de nimia misericordia quam de nimia severitate, ut „dicit *Chrysostomus* (2), potius videtur absolvendus." Pro„pterea *Francolinus* (3) refert, præfatum *s. Antoninum* „atque *s. Raymundum*, *s. Nicolaum Tolentinum*, *s. Joan„nem Capistranum etc.* fuisse benignissimos in admini„stratione sacramenti pœnitentiæ. Unde immerito et non „sine charitatis defectu aliqui dixerunt, quod auctores, „qui in quasdam laxas opiniones inciderunt, plausus am„bitione ducti id fecerunt. Cur non dicimus æquius, „ipsos desiderio salutis animarum impulsos in eas de„venisse, ut illos a periculo peccatorum averterent tutius„que ducerent ad portum salutis? Teneamus illud *s. Joan„nis Chrysostomi* (4): „Etsi erramus, modicam pœnitentiam „imponentes, nonne melius est propter nimiam misericor„diam rationem reddere quam propter crudelitatem? Ubi „enim paterfamilias largus est, dispensator non debet „esse tenax; si Deus benignus est, ut quid sacerdos ejus „austerus? Vis apparere sanctus? Circa vitam tuam esto „austerus, circa alienam benignus."

Perlibenter hæc ex diversis *s. Alphonsi* scriptis collegimus et hic introductionis loco posuimus, ut omnes videant, doctrinam fundatoris congregationis sanctissimi Redemtoris plane conformem esse doctrinæ miti et suavi sanctorum, uti s. *Joannis Chrysostomi* et *s. Francisci Salesii*, qui erga se austeri, erga alios multum benigni fuerunt. Et revera omnis doctrina sane signum suavitatis habere debet; jugum enim Christi suave est et onus leve. Hanc suavem doctrinam ecclesia Romana semper amplexa est; quare etiam *s. Alphonsus* non erravit, cum scriberet, se dubitare, an doctrina benigna, quam defendebat, reprobari possit. Scimus, Romam non reprobasse, sed potius commendasse, ipsius theologiam ab omni errore immunem declarando. Jam supra relatum est, *Benedictum XIV.* judicasse, opus morale universæ communitati utilissimum fore; et quamvis hoc judicium non su-

(1) *c. Ponderet dist. 1.* — (2) *c. Alligant. 26. qu. 7.* — (3) *de disciplina pœnit. l. 3.* — (4) *hom. 43. ad 23. Matth.*

mendum sit nisi pro judicio doctoris privati, tamen nemo non videt, quantum auctoritas doctissimi et sapientissimi viri, qualis fuit *Benedictus*, inter omnes valeat; nec æstimatio summorum Pontificum, qui post *Benedictum XIV.* ecclesiæ gubernacula regebant, erga *s. Alphonsum* minor fuit. Sic *Pius VII.* tres digitos manus dexteræ, quibus Sanctus opera sua conscripserat, Romam afferri voluit, quia illos speciali veneratione dignos habuit. Idem in decreto de beatificatione *sancti Alphonsi* illum *stellam in firmamento ecclesiæ militantis splendentem et lucem apostolicis virtutibus coruscantem* vocavit et dignum reputavit, *qui publicæ venerationi proponeretur, ut pastores animarum et divini verbi præcones, pii quique et docti viri intelligant, quantum sibi in Alphonso Maria imitando ornamenti ac præsidii constitutum sit.* Quod autem magis huc spectat, idem Pontifex maximus sub die 18. Maji 1803 per congregationem rituum decretum emisit, ubi declaratur, in operibus *s. Alphonsi* nihil censura dignum repertum esse. Hæc sunt verba substantialia decreti: *Facta ad congregationem plena relatione tam operum impressorum quam aliorum MSS. omnium, cum nihil in iis censura dignum repertum fuerit, s. congregatio rescribendum, censuit, procedi posse ad ulteriora..., quibus Sanctitas sua benigne annuit.* Hic sciendum est, quantum verba: *nihil censura dignum*, importent; variæ enim juxta *Benedictum XIV.* (1) numerantur censuræ, cum propositiones nonnullæ dicantur hæreticæ, nonnullæ erroneæ, nonnullæ errori proximæ, aliæ sapientes hæresin, aliæ sapientes errorem vel de errore suspectæ, aliæ temerariæ, aliæ scandalum præbentes, aliæ pias aures offendentes, aliæ male sonantes, aliæ simplicium seductrices, nonnullæ schismaticæ, aliæ injuriosæ, nonnullæ denique impiæ sive blasphemæ. Cum igitur in operibus *s. Alphonsi nihil omnino nihil* censura dignum repertum sit, nihil ibi erroneum contra fidem et mores, nihil temerarium, nihil male sonans etc. inveniri potest. Hic quærere licet, quis inter omnes non canonizatos scriptores tam eminenti et singulari privilegio gaudeat, cum etiam inter sanctos pauci tanta laude fruantur; nam lapsu temporum plura circa fidem et mores

(1) *de beatif. serv. Dei lib.* II. *c.* 28.

antea dubiosa definita sunt, tum etiam prioribus sæculis tam accurata disquisitio librorum non est adhibita. Idem Papa *Pius VII.* in bulla Beatificationis ait: „Mirum sane, quot odia (*s. Alphonsus*) extinxerit, quot devios ad rectum tramitem ac etiam ad christianam perfectionem verbo exemplo ac *multiplicibus scriptis* adduxerit. Ad hæc vero adeo fervens Deiparæ cultor, ut de tanta Matre et Virgine prædicare librosque de ejus laudibus sacra eruditione refertos conscribere semper habuerit in deliciis... Summus christianæ disciplinæ zelus, summum denique in vitiis coercendis arcendisque erroribus et in reliquis pastoralibus muneribus obeundis studium." — Parem venerationem erga *s. Alphonsum* habuit *Leo XII.*, qui in brevi apostolico ad Hyazynthum Marietti *s. Alphonsum* virum *sanctissimum* atque *doctissimum* appellat, et inter illos scriptores numerat, quos Dei misericordia ad *religionis morumque tutelam* nunquam non opponit perditorum audaciæ.

Pius VIII., cum adhuc cardinalis et pœnitentiarius major esset, episcopo Massiliensi scripsit: „Est sane, cur tuæ dominationi vehementer gratulor de pientissimo consilio, quo penes gregem tuum venerationem in *beatum Alphonsum* fovere conniteris, quem nedum virtutum splendore illustre episcopali ordini decus nostra ætate intulisse, sed et sana et secundum Deum doctrina præfulsisse suspicimus, tot editis ea de re voluminibus, in quibus *nihil dignum censura venerando judicio admonemur.* Id nunc restat, tua hæc in ovium bonum vota ex ipsius *beati Alphonsi* præsidio optato exitu cumulari. — Denique noster regnans sanctissimus Papa *Gregorius XVI.* jam primo anno sui regiminis per sacram pœnitentiariam declaravit, professorem theologiæ moralis opiniones *s. Alphonsi* sequi et profiteri posse, imo etiam confessarium non inquietandum esse, qui in praxi sacræ pœnitentiæ tribunalis *omnes b. Alphonsi* opiniones amplectitur; etiamsi non perspiciat rationes, quibus innititur, sed solum certus sit, quod sit *s. Alphonsi* opinio, hoc fundamento innitens, quod in opere morali *nihil censura dignum* repertum est. Juvabit, textum consultationis et decisionem s. pœnitentiariæ hic apponere.

Consultatio.

Eminentissimo ac Reverendissimo DD. Cardinali Pœnitentiario majori.

Eminentissime!

Ludovicus Franciscus Augustus, cardinalis de Rohan-Chabot, archiepiscopus Vesontionensis, doctrinæ sapientiam et unitatem fovere nititur apud omnes diœcesis suæ, qui curam gerunt animarum, quorum nonnullis impugnantibus ac prohibentibus theologiam moralem *beati Alphonsi Mariæ a Ligorio* tanquam laxam nimis, periculosam saluti et sanæ morali contrariam, sacræ pœnitentiariæ oraculum requirit, ac ipsi unius theologiæ professoris sequentia dubia proponit solvenda:

1. Utrum sacræ theologiæ professor opiniones, quas in sua theologia morali profitetur beatus Alphonsus a Ligorio, sequi tuto possit ac profiteri.

2. An sit inquietandus confessarius, qui omnes beati Alphonsi a Ligorio sequitur opiniones in praxi sacri pœnitentiæ tribunalis, hac sola ratione, quod a sancta sede apostolica nihil in operibus illius censura dignum repertum fuerit. *Confessarius, de quo in dubio, non legit opera beati Doctoris nisi ad cognoscendum accurate ejus doctrinam, non perpendens momenta rationesve, quibus variæ nituntur opiniones; sed existimat, se tuto agere eo ipso, quod doctrinam, quæ* nihil censura dignum *continet, prudenter judicare queat, sanam esse, tutam, nec ullatenus sanctitati evangelicæ contrariam.*

Decisio.

Sacra pœnitentiaria, perpensis expositis, reverendissimo in Christo patri, S. R. E. cardinali, archiepiscopo Vesontionensi, respondendum censuit:

Ad primum quæsitum: *Affirmative, quin tamen inde reprehendendi censeantur, qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequuntur.*

Ad secundum quæsitum: *Negative, habita ratione mentis sanctæ sedis circa approbationem scriptorum servorum Dei ad effectum canonizationis.*

Datum Romæ in sacra pœnitentiaria die 5. julii 1831.

A. F. de Retz, s. p. Regens. F. Fricca, s. p. Secretarius.

Solemnissimum vero judicium de operibus s. Auctoris sanctissimus noster Papa in bulla canonizationis sub 26. Maji 1839 edidit his verbis: *Plurimos sane conscripsit libros, sive ad morum doctrinam tuendam, sive ad plenam sacri ordinis institutionem, sive ad confirmandam catholicæ religionis veritatem, sive ad asserenda hujus s. sedis apostolicæ jura, sive ad pietatis sensum in christianorum animis excitandam. In iis porro inusitatam vim, copiam varietatemque doctrinæ, singularia ecclesiasticæ sollicitudinis documenta, exquisitum religionis studium demirari licet. Illud vero inprimis notatu dignum est, quod, licet copiosissime scripserit, ejusdem tamen opera inoffenso prorsus pede percurri a fidelibus posse post diligens institutum examen perspectum fuit.*

Cum summi Pontifices de theologia morali *s. Alphonsi* ita judicarent, non mirum, quod orbis christianus cum communi applausu illam excepit; nam vivo adhuc s. Auctore ad triginta fere editiones comparatæ sunt Neapoli, Romæ, Venetiis, Bononiæ, Bassani et in aliis urbibus; has subsequutæ sunt hispanicæ, gallicæ et belgicæ editiones sæpius repetitæ. Plures episcopi clero sibi commisso theologiam moralem litteris pastoralibus commendaverunt, inter quos etiam in regionibus septentrionalibus episcopus Polocensis, Stanislai Augusti, Poloniæ regis, frater, numerandus est. Per missionarios denique etiam in Americam et Indiam divulgata est. Quantum hodie theologia moralis ab omnibus æstimetur, etiam ex hoc patet, quod eodem hoc anno 1846 tres editiones in Belgio (Mechliniæ), in Italia (Taurini) et in Germania (hæc nostra Ratisbonensis) comparentur.

Gallia quidem, rigidæ doctrinæ schola, diutius repugnabat et *s. Alphonsi* theologiam ut nimis laxam et perniciosam denunciabat: plures etiam episcopi, quod Roma probaverat, clero et seminariis interdicebant; et adhuc anno 1827 theologus quidam Ambienensis non est veritus scribere: „Miramur, quod theologia moralis *b. Liguori*, quæ tota probabilismo inficitur, nuper prodierit e typis Antverpianis, cum doctrina nobiliorum Belgii theologorum tantum distet a Liguoristica, quantum distant cœli et terra. Utinam igitur ista theologia, quæ verius forte inscriberetur *immoralis*, nunquam lucem aspexisset aut nisi plane defœcata!" —

Sed huic et aliis hujusmodi scriptoribus vir valde doctus, pius et ingeniosus, *Thomas Gousset*, nunc archiepiscopus Rhemensis, optime respondit, dicens, impium esse, damnare et reprobare, ubi Roma nil censura dignum invenit. Pulchre sic scribit: „Confessarii in Gallia in administratione „sacramentorum pœnitentiæ et eucharistiæ severiores et „difficiliores esse volunt, quam generaliter Romæ, in „Italia, in Germania et in aliis terris catholicis sunt; quod „nobis certe non decori est; non enim ecclesiam particu„larem sanctam dicimus, cum in symbolo apostolorum pro„fitemur: *Credo in Spiritum sanctum, sanctam ecclesiam „catholicam.* Sic exempli gr. nostri theologi dicunt, pa„rochianum sub peccato gravi obligatum esse, ut saltem „qualibet tertia dominica missæ parochiali intersit; cum „tamen *s. Alphonsus* cum *Benedictio XIV.* contrariam sen„tentiam ut communiter receptam proponant, imo asse„rant, episcopum ne quidem sub pœnis ecclesiasticis co„gere posse, ut missam parochialem audiant. Quare dico, „theologiam hujus s. Doctoris non solum cum uno et altero „theologo provinciæ, sed cum theologis omnium ecclesia„rum et doctrina omnium sæculorum esse comparandam. „Est enim doctrina morum sicut et dogmatum immutabilis „in principiis, nec possumus juxta *Vincentium Lirinensem* „pro doctrina catholica agnoscere, nisi quod ubique, quod „semper, quod ab omnibus creditum est. Legite *s. Alphon„sum* sine præjudicio, et non invenietis ullam propositio„nem aut principium, quod doctrinæ ecclesiæ adversetur. „Quod illa damnat, ille damnat; quod illa docet, ipse docet, „nec admittit sententiam, quæ communiter a theologis „rejicitur." —

Nec minore zelo pro theologia morali *s. Alphonsi* ardebat cardinalis archiepiscopus Vesontionensis *Rohan-Chabot*, qui consulta circa hoc sacra pœnitentiaria (uti supra visum est) pastorali epistola clero suo illam commendavit. „Non modo, inquit, non abnuimus, quominus unusquisque ex clero nostro prædictæ doctrinæ *(s. Alphonsi)* se credat; verum etiam omnes paterno hortamur affectu, ut illam ad praxin deducant veluti eam, quæ tam nimii rigoris quam laxitatis æque noxios fines devitans tuto tramite incedat; monemusque, nostri simul gaudii vestrique boni futurum, si quilibet ex animarum rectoribus diœcesis nostræ huic re-

sponso sacræ pœnitentiariæ (modo relato) circa doctrinam beati *Alphonsi de Liguorio* sese conformare studebit, illoque in gubernatione animarum utetur unanimi consensu, ut illud Apostoli teneatur, quod tantopere commendat: *Obsecro autem vos, fratres, per nomen Domini nostri Jesu Christi, idipsum dicatis omnes, et non sint in vobis schismata; sitis autem perfecti in eodem sensu et in eadem sententia.* 1. Cor. 1, 10.

Hodie theologia moralis etiam in Gallia fere ubique recepta et per editiones Parisienses et Vesontionenses multum divulgata est.

CAPUT IV.

Index auctorum, qui a *s. Alphonso* in hoc opere et in dissertationibus moralibus citantur.

Ut omnes facile perspicere possint, quanto studio et labore sanctus Auctor opus suum conscripserit, et quot volumina pervolverit, auctores ab ipso citatos hic in unum coegimus et alphabetico ordine disposuimus, adjectis quoque brevibus notis de illorum vita et ætate, quantum hoc fieri poterat. Apud editorem Belgam, *P. Heilig* in litteris apologeticis *Thomæ Gousset*, archiepiscopi Rhemensis, apud *Lucium Ferraris* et in aliis variis operibus, hæc, quæ sequuntur, inveni: si erramus, lector benevolus ob difficultatem rei facile indulgebit. Auctores paganos non recensebimus, sanctos vero, quorum vitæ ubique inveniuntur, brevissime annotabimus.

Ne vero lector sola nomina habeat, sed etiam de ipsorum meritis et auctoritate judicare possit, semper, ubi apud *s. Alphonsum* judicium de illis invenimus, hoc adjectis signis notavimus: quare advertendum, quod per asteriscon unicum * notetur auctor propter scientiam laudatus saltem ut doctus, vel etiam ut gravis et classicus; per duo asterisca ** signatur auctor gravis et probabilista; per signum † notatur doctor gravis probabilioris ta, per †* vero auctor rigidus; mitiores semper specialiter nominantur.

Nomina auctorum.	*Vixit*
A	
* *Abbas* (Nicolaus de Tudeschis) Benedictinus, *Abbas* Monacensis, archiepiscopus *Panormitanus*, quo utroque nomine citatur	natus 1370, mortuus est 1443.
** *Abelly* Ludovicus Gallus, episc. Ruthenensis et familiaris s. Vincentii a Paulo, cujus vitam conscripsit	n. 1604, m. 1691.
Abulensis (Alphonsus *Tostatus*) Hisp., episc. Abulensis, vir stupendæ eruditionis	n. 1400, m. 1454.
Acunna Christophorus de Hisp.	n. 1597, m. 1676.
** *Adrianus* VI. Papa Belga, scripsit antea varias epistolas in quartum sententiarum	m. 1523.
Aeneas Sylvius (Pius II.) Senensis	n. 1405, m. 1464.
Aegidius a Præsentatione Lusitanus	16. sæc.
Aguirre, (card. Joseph Saenz de) Hisp.	n. 1630, m. 1699.
Alanus Guielmus Anglus . .	n. 1532, m. 1574.
Albertus Magnus Germanus .	n. 1193, m. 1280.
Albitius Franciscus Italus, card.	n. 1623, m. 1684.
Alciatus Andreas Italus, jurisperitus.	
Alcozer.	
Alcuinus Anglus	m. 804.
Alensis sive Alex. de Ales, Anglus ord. s. Francisci	m. 1245.
Alexander ab Alexandria Italus	15. sæc.
Aliacensis (Petrus de Aliaco), Gallus, card.	m. 1425.
Almainus Jacobus Gallus . .	m. 1515.
** *Alphonsus* de Leon.	
** *Alphonsus* de Montegro.	
Alterius.	
** *Alvarez* Didacus Hisp., Dominicanus, professor theologiæ in	

Nomina auctorum.	*Vixit*
patria, tum Romæ, postea archiepisc. Tranensis, vir celeberrimus (ait s. Alph.) propter disputationes ab illo propugnatas pro gratia prædeterminante	m. 1640.
Amalarius Fortunatus, Germanus, episc. Trevirensis, Alcuini discipulus	9. sæc.
Amato, Michael de, Italus . .	n. 1682, m. 1729.
Ambrosius sanctus	n. 340, m. 397.
** *Amicus* Franciscus, Italus S.J., docuit Neapoli, Aquilejæ et Græcii theologiam, ibique cancellarius universitatis factus est	m. 1651.
** *Amort* Eusebius Germanus, canonicus regularis Pollingæ et de s. Joan. Lateran., theologus episc. Augustani, a s. Alphonso sæpius laudatus ut vir pro suis variis et doctis operibus undequaque perspectus. Suam theol. moralem et scholasticam non nisi prius a Benedicto XIV. recognitam typis mandavit. Egregie defendit probabilismum, sed in quæstionibus practicis multo severior quam s. Alphonsus extitit	n. 1692, m. 1775.
Anacletus vide Reiffenstuel.	
Anastasius Sinaita, episcopus Antiochenus	m. circa 544.
Ancharano, Petrus de, Bononiensis, jurisconsultus . . .	n. 1330, m. 1415.
Andreas Joannes, Italus . .	n. 1270, m. 1348.
** *Angelus*, Joan. de Clavasio, ordinis fratrum minorum, auctor summæ angelicæ	m. 1495.
** *Angles* Jos. Hispanus ord. s. Fran-	

Nomina auctorum.	*Vixit*
cisci, episcop. Bosanus in Sardinia	circa finem sæc. 16.
Anselmus sanctus	n. 1033, m. 1109.
†* *Antoine*, Paulus Gabriel, S. J., auctor valde rigidæ sententiæ (hom. ap. XVI. 108., th. m. lib. VI. n. 505.)	n. 1679, m. 1743.
** *Antoninus* sanctus, ord. s. Dominici, archiep. Florentinus .	n. 1389, m. 1459.
Antonius a Spiritu Sancto Lusitanus, auctor *nimis indulgens.*	
** *Aravius* vel *Arauxus* Franciscus, Hisp. Dominicanus, docuit per 20 annos theologiam Salmanticæ, et subinde archiepiscopus Segoviæ electus est, ubi in odore sanctitatis	m. 1664.
Arcudius Petrus, Corcyræus .	circa 1625.
Archidiaconus (Guido de Baisio), Bononiensis, commentator lib. sexti decretalium	sæc. 13.
Armendarius.	
Armilla, vide Fumus.	
Arnaudius Claudius.	
Arnobius Afer	m. 326.
** *Arragonius*, Petrus Hisp., ord. s. Augustini	m. circa 1600.
** *Arriaga*, Rodericus de, Hisp., S. J., missus est in Bohemiam 1624, fuit cancellarius universitatis Pragensis, ibique . .	m. 1667.
** *Arsdekin* Richardus, Hibernus, S. J., docuit theologiam Lovanii et Antverpiæ et scripsit .	post medium sæc. 17.
Astesanus, Italus, ord. minorum, scripsit	circa 1330.
Athanasius sanctus	m. 373.
Augustinus sanctus	n. 354, m. 430.
Aureolus Petrus, Gallus, Fran-	

Nomina auctorum.	*Vixit*
ciscanus, card. et archiepisc. Aquensis, doctor *Facundus* et *Elegans*	m. circa 1323.
Avendano, Didacus de, Hisp. S. J., docuit theologiam Limæ in America	m. circa 1670.
** *Aversa* Raphael, Neapolitanus, cleric. reg. minorum propter insignia merita quinquies præpositus generalis ordinis electus est. Innocentius obtulit ei ecclesiam episcopalem Nucerinam, et Alexander VII. Mardonensem; at ipse constanter recusavit	m. 1657.
Avila Joan., Hisp.	n. 1500, m. 1569.
** *Azorius* Joan. S. J., linguarum peritia, ingenio et theologiæ scientia, vitæ integritate et simplicitate, animi candore et hilaritate prospicimus, societatem Jesu longa ætate decoravit, et tandem laboribus fractus Romæ	m. 1607.
Auctores plures anonymi.	

B.

Babensluber Ludovicus, Germanus, Benedictinus	18. sæc.
** *Baccius* Andreas	m. 1571.
Baeza Didacus, Hisp. S. J. .	n. 1582, m. 1647.
** *Bail* Ludovicus, Gallus, doctor Sorbonicus et pœnitentiarius Parisiensis	17. sæc.
** *Baldellus* Nicolaus, Italus, S. J., pœnitentiarius in ecclesia Vaticana	n. 1572, m. 1655.
Baldus de Ubaldis, Perusinus, celeber jurisperitus	m. 1400.
† *Ballerini* Petrus, Veronensis .	n. 1690, m. 1764.
† *Ballerini* Hieronymus, ejusdem	

Nomina auctorum.	*Vixit*
frater: appellantur a s. Alphonso rigidæ sententiæ moderatæ sectatores	n. 1702, m. 1764.
Baluzius Stephanus, Gallus .	n. 1631, m. 1718.
** *Bancelius* Ludovicus, Dominicanus et decanus facultatis Avenionensis	m. 1685.
** *Bannez* Dominicus, Hisp., Dominicanus, professor theologiæ Compluti, Vallisoleti et Salmanticæ, s. Theresiam in opere reformationis plurimum adjuvit, et ipsius fuit confessarius et dux spiritualis	n. 1527, m. 1604.
** *Barbosa* Augustinus, episcopus Uxentinus, celeber canonista	m. 1648.
** *Barbosa* Petrus, Lusitanus, doctor utriusque juris . . .	m. 1638.
Barchius.	
** *Bardus* Franciscus, Siculus, S. J.	m. 1661.
Barisonius Italus	n. 1587, m. 1667.
Baronius Cæsar, Italus, ex congregatione oratorii cardinalis	n. 1538, m. 1607.
†** *Baronius* Vincentius Dominicanus. Ipsius theologia moralis nimis rigida in indicem relata est. Scripsit Lovanii . . .	circa 1670.
Bartholomæus a s. Fausto, Cisterciensis	17. sæc.
Bartholomæus a Mario, Italus	18. sæc.
Bartolus, Italus, celeber jurisconsultus	n. 1313, m. 1355.
Basilius (s. Magnus) . . .	n. 329, m. 379.
** *Bassæus* Eligius, Gallus, Capucinus	m. circa 1650.
Bauldry Mich., Gallus, ord. s. Benedicti	n. 1639, m. 1706.
Bauny Stephanus, Gallus, S. J.	m. 1649.
Beaumont Christoph. de, Gallus, archiepiscopus Parisiensis .	n. 1703, m. 1781.

Nomina auctorum.	*Vixit*
** *Becanus* Martinus, Belga, S. J. docuit per 22 annos theologiam Herbipoli, Moguntiæ, Viennæ in Austria cum magna admiratione	n. 1561, m. 1624.
Beda Venerabilis, Anglus . .	n. 672, m. 735.
Beja, Ludovicus de, Lusitanus, Augustinianus, scripsit . .	circa 1587.
Belletus Joan. Mich.	
Bellamera, Aegyd. de, Gallus, canonista	14. sæc.
Bellarminus Robert, card. . .	n. 1542, m. 1621.
Bellegambe Franciscus, S. J., scripsit	1699.
Bellochius.	
Benedictus Sanctus	n. 480, m. 543.
Benzonius Franciscus, Italus .	n. 480, m. 543.
Bernal Augustinus, Hisp. S.J., vir eximiæ eruditionis et pietatis	m. 1642.
Bernardinus Senensis s., ordinis s. Francisci	n. 1383, m. 1444.
Bernardinus a Claromonte, ord. s. Dominici et prior collegii ad s. Jacobum Parisiis, scripsit	sæc. 14.
Bernardus sanctus, abbas Claravallensis, doctor Mellifluus	n. 1091, m. 1153.
** *Berteaut* Bartolus, doctor Parisiensis, scripsit	circa 1637.
† *Berti* Laurentius, Italus . .	n. 1696, m. 1766.
Beyerlink Laurentius, theologus et archipresbyter Antverpiensis	n. 1578, m. 1627.
* *Biel* Gabriel, Germanuus, ord. cleric. regul. vitæ communis, Tubingæ professor . . .	m. 1495.
Billuart Carolus, Belga . .	n. 1685, m. 1757.
Binetus Stephanus, Gallus, S. J. scripsit sub ficto nomine Francisci Fontani	n. 1569, m. 1639.
Binsfeldius Petrus, Germanus, suffraganeus Trevirensis .	m. 1606.

Nomina auctorum.	*Vixit*
** *Bissus* Bernardus Benedictinus, scripsit in nomine totius academiæ Cassinensis contra Thyrsum Gonzalez	1694.
Blacciot.	
** *Blanchis* Paulus, Venetus, Dominicanus, scripsit	circa 1623.
** *Blasius* de Benjumæa.	
Blosius Franciscus Ludov., Belga ord. s. Benedicti, abbas . .	n. 1506, m. 1566.
** *Bodinus* Joan., Gallus . . .	16. sæc.
Bœrius Nicolaus, Gallus . .	16. sæc.
Bona Joan. card.	n. 1609, m. 1674.
** *Bonacina* Martinus, doctor Mediolanus, episcopus et nuntius Urbani VIII. apud aulam Austriacam	m. 1631.
Bonamicus.	
Boonartius Oliverius, Belga, S. J.	m. 1655.
** *Bonæspei* Franciscus Carmelita, scripsit	1659.
Bonaventura sanctus, ord. minorum cardinalis et episcopus Albanensis, doctor Seraphicus	n. 1221, m. 1274.
Bonifacius Joan., Hisp., S. J.	m. 1606.
** *Bordonus* Franciscus, Italus, ordinis s. Francisci	
Borgia Ludovicus a, Italus . .	n. 1682, m. 1764.
** *Bosco* Joan. a, Batavus, Franciscanus	circa 1665.
** *Bossius* Joan. Barnabita, sui ordinis præpositus generalis . .	m. 1665.
Boudartus Jacobus, Belga . .	n. 1622, m. 1703.
Boudewins Michael, Belga, scripsit	1666.
Bouwens Andreas, Belga . .	17. sæc.
** *Boyvinus* Joan. Gabriel, Gallus, ord. minorum	m. 1681.
Brancatius (card. de Laurea) Italus	n. 1611, m. 1693.
Braschius Joan. Bapt.	

Nomina auctorum.	*Vixit*
** *Bresserus* Mart., Belga, S.J., rector collegii Brugensis . . .	m. 1635.
** *Bruodinus.*	
Burchardus Germanus . . .	m. 1025.
Burghaber Adamus, Bavarus, S.J.	n. 1608, m. 1668.
** *Busenbaum* Hermannus, Germanus, S. J., rector collegii Hildesiensis	m. 1668.
Butrio Antonius de, Bononiensis	16. sæc.
C.	
† *Cabassutius* Joan., Gallus, congregationis oratorii . . .	n. 1604, m. 1685.
Cabrera Petrus de, Hispanus	16. sæc.
Cabrinus Josephus.	
* *Cajetanus* (Thomas de Vis), præpositus generalis ordinis s. Dominici, cardinalis et archiepiscopus Panormi	n. 1469, m. 1534.
Calderinus Joan., Gallus . .	14. sæc.
Calepinus Ambrosius, Italus, ord. s. Augustini auctor dictionarii linguæ latinæ	n. 1436, m. 1510.
Calmet Augustinus, Gallus, ord. s. Benedicti	n. 1672, m. 1757.
Campanilus Joan., Italus . .	m. 1626.
Campionus Franciscus Maria, Lucensis, congreg. matris Dei.	
** *Candidus* Vincentius Dominicanus, magister sacri palatii sub Innocentio X., qui ipsum ut sapientum ducem et magistrum solidæ pietatis æstimavit .	m. 1654.
Cangiamila Franciscus Emman., Italus.	
Canisius Petrus, Batavus . .	n. 1520, m. 1577.
* *Canus* Melchior, Hisp., Dominicanus, episcopus Canariensis, theologus clarissimus, interfuit concilio Tridentino. S. Alphonsus	

Nomina auctorum.	*Vixit*
vocat eum auctorem doctissimum, eruditissimum et classicum .	n. 1523, m. 1566.
Capellus Marcus Antonius, ord. minorum.	
Capotus (Sertorius Caputo).	
Capistranus (s. Joan.), Italus, ord. s. Francisci	n. 1385, m. 1456.
Capreolus Joan., Gallus, ex ordine s. Dominici	m. 1415.
Carafa Vincentius, Italus, S. J. præpositus generalis, vir sanctus	n. 1585, m. 1649.
Caramuel (Joan. de Lobkowitz) Cisterciensis, abbas Mesrosensis, episcop. Vigevanensis in Italia. Hunc s. Alphonsus principem laxistarum vocat . .	n. 1602, m. 1682.
** *Cardenas* (Joan. de), Hisp., S. J.	circa 1700.
Carena Cæsar.	
Carnot Arnoldus.	
Carolus Borromæus sanctus, card. et archiepiscopus Mediolanensis	n. 1538, m. 1584.
Carratinus.	
Carterius.	
Cæsarubius Alphonsus ordinis minorum.	
** *Caspensis* Ludovicus ord. s. Francisci	circa 1635.
Cassalius.	
Cassianus Joan., Gallus . .	m. 433.
** *Cassianus* de s. Elia.	
Cassiodorus Magnus Aurelius, Italus	n. 469, m. 562.
Castaldus.	
Castelvetere Bernardus a.	
** *Castropalaus* (Palaus) Ferdinandus, Hisp., S.J., jam a pueris ingenio et pietate prospicuus, ab æqualibus in quæstionibus theologicis ut oraculum veneratus est. De instante morte monitus	

Nomina auctorum.	*Vixit*
insolitæ lætitiæ signa edidit, ingenue fassus, se nullius lethalis culpæ in anteacta vita argui a conscientia: sic placidissime in Domino obdormivit . .	1633.
Castro Alphonsus de, Hispanus, ord. minorum	m. 1558.
Catharinus Ambrosius, Italus, Dominicanus, archiepisc. Compsæ	n. 1487, m. 1553.
Ceballos Hispanus.	
Ceneda Petrus.	
Cerbulus.	
Cespedes.	
Chambers Ephrem, Anglus .	m. 1740.
Chapeauville Joan., Belga . .	n. 1551, m. 1617.
Charlas Antonius, Gallus . .	m. 1798.
Cherubinus Flavius.	
Chassainus Bruno, Gallus . .	17. sæc.
Chioccarellus Barthol., Italus.	
Chokier Erasmus a, Belga, canonicus Leodiensis, scripsit . .	1621.
Chrysostomus Joan. s. . . .	n. 344, m. 407.
Ciera.	
Clarus Julius, Alexandrinus, celebris jurisconsultus . . .	m. 1575.
Clericatus Joan., præpositus Patavinus.	
Cochlæus Joan., Germanus .	n. 1474, m. 1552.
† *Collet* Petrus, Gallus, continuator Tournely	n. 1697, m. 1770.
†* *Comitolus* Paulus, Italus, S. J.	n. 1546, m. 1626.
†* *Concina* Daniel, Italus, auctor rigidissimus vocatus a s. Alphonso	n. 1686, m. 1756.
** *Coninchius* (Konig) Aegidius, Belga, S. J., magni Lessii non impar discipulus, docuit Lovanii .	n. 1571, m. 1633.
†* *Contensonius* Vincentius, Gallus, Dominicanus, auctor rigidissimus juxta s. Alphonsum . .	m. 1674.

Nomina auctorum.	*Vixit*
Continuator Sporerii, vide *Katzenberger.*	
Continuator Tournely, vide *Collet.*	
Continuator Witassi.	
Corduba Antonius de, Hispanus, Franciscanus, scripsit . .	1553.
** *Corazza* Cajetanus.	
** *Corella* Jacob. de, Hispanus .	n. 1657, m. 1699.
** *Cornejus* Petrus, Hisp., ord. Carmelitarum, Salmanticæ theologiam tradidit	m. 1618.
Cornelius a Lapide, Belga, S. J.	n. 1566, m. 1631.
** *Corradus* Pyrrhus, canonicus Neapolitanus	17. sæc.
Corsettus.	
Cotonius Robertus ord. min., doctor Amænus.	
* *Covarruvias* Didacus, Hispanus, discipulus celeberimus Mart. Navarri, insignis jurisconsultus, episcopus Segobiensis . .	n. 1512, m. 1577.
** *Croix* (Claudius La-Croix) Belga, S. J., docuit theologiam in universitate Coloniensi . . .	n. 1652, m. 1714.
Crux Joan. de la, Italus, Dominicanus	m. 1613.
Cujacius Jacobus, Gallus, S. J.	m. 1590.
† *Cuniliati* Fulgentius, Italus .	n. 1685, m. 1759.
Curiel Joan. Alphons, doctor Salmanticensis	m. 1609.
Cusanus Nicolaus, Germanus, card.	n. 1401, m. 1454.
Cutillus.	
Cyprianus sanctus	m. 258.
Cyrillus sanctus, Alexandrinus	m. 444.
Cyrillus sanctus, Hierosolymitanus	n. 315, m. 386.
D.	
Dalvinus.	
Damascenus Joan. sanctus .	n. 696, m. 780.

Nomina auctorum.	*Vixit*
Damianus Petrus sanctus . .	n. 1006, m. 1072.
Decianus Tiberius, Italus, jurisconsultus	n. 1508, m. 1581.
Decius Philippus, jurisconsultus Mediolanensis	n. 1454, m. 1536.
Decoq Florentius, canonicus ordinis Præmonstratensis . .	circa 1626.
** *Delbene* Thomas, Italus, clericus regularis, scripsit	1649.
** *Delgadillus.*	
Delrio Martinus Antonius, Belga, S. J.	n. 1551, m. 1608.
Diana Antonius, clericus regularis (Theatinus), consultor sacri officii in Sicilia, auctor nimis benignus	n. 1585, m. 1663.
** *Dicastillus* Joan., Neapolitanus, S. J., docuit theologiam in universitate Murciensi et Toletana, tum Ingolstadii. Fuit non minus pius ac doctus	n. 1585, m. 1653.
Didacus de Narbona.	
Dionysius Alexandrinus sanctus	m. 264.
Dionysius Charthusianus, Belga	n. 1402, m. 1471.
Dominicus a Marino, Italus .	m. 1669.
** *Dominicus* de Metz.	
Donatus Hyacinthus, Italus, Dominicanus	m. 1513.
Drexelius Jerem., Germanus, S.J.	n. 1581, m. 1638.
Driedo Joan., Belga . . .	n. 1480, m. 1535.
Druinus Raynaldus, Gallus .	n. 1682, m. 1742.
** *Duarte* Franciscus, Hisp., S. J.	n. 1559, m. 1601.
** *Du Hamel* Joan. Bapt., professor Parisiensis	n. 1624, m. 1706.
** *Dumetius* Jacobus, doctor sorbonicus	m. circa 1690.
Du-Pasquierus Sebastianus ord. minorum.	

Nomina auctorum.	*Vixit*
Dupinus Ludovicus, Gallus, Jansenianus	n. 1657, m. 1719.
Durandus Guillelmus, Gallus, dictus Speculator	n. 1232, m. 1296.
Durandus Stephanus, Gallus .	m. 1589.
** *Duvallius* Andreas, professor regius in Sorbona et decanus facultatis theologicæ. Fuit amicus et dux spiritualis s. Vincentii de Paulo	n. 1554, m. 1638.

E.

Eckius Joan., Germanus . .	n. 1486, m. 1543.
** *Elbel* Benjamin, Germanus, ordinis fratrum minorum, theologiæ lector et examinator synodalis episc. Passaviensis . . .	m. post 1750.
†* *Elizalde* Mich. de, Hispanus, S. J., scripsit	circa 1690.
Ephrem sanctus	m. 378.
Epiphanius sanctus	n. 310, m. 403.
Erasmus Desiderius, Batavus .	n. 1467, m. 1536.
** *Escobar* Antonius de, Vallisoletanus, S. J.	n. 1589, m. 1669.
** *Esparsa* Mart., Hisp., S. J. .	circa 1666.
Estius Guillelmus, Batavus .	n. 1542, m. 1613.
Eusebius Pamphilus	m. 338.
Everardus card.	

F.

Faber Joan., Germanus . .	n. 1470, m. 1541.
Fachinæus.	
†* *Fagnanus* Prosper, per multos annos sacræ congreg. concilii secretarius auctorum rigidorum (juxta s. Alph.) facile princeps	n. 1598, m. 1678.
** *Fagundez* Stephanus, Lusitanus, S. J., docuit theol. Ullissipone	n. 1577, m. 1645.

Nomina auctorum.	*Vixit*
** *Farinaccius* Prosper, jurisconsultus Romanus	m. 1618.
Felinus vide *Sandæus.*	
Ferdinandus de Jesu, Hispanus	n. 1571, m. 1644.
Fernandez.	
Ferrantinus.	
** *Ferraris* Lucius, Italus, ord. minorum, consultor sacri officii .	m. post 1760.
** *Ferrerius* Joan., Gallus, S. J.	m. 1674.
Filguera.	
** *Filliuccius* Vincentius, Italus, S.J., fuit professor theologiæ in collegio Romano, tum responsor quæstionum conscientiæ et pœnitentiarius Papæ	n. 1556, m. 1622.
Fischer Joan., Anglus, episc. Roffensis	n. 1455, m. 1535.
Flaminius, Italus	16. sæc.
Fleury Claudius, Gallus . .	n. 1640, m. 1723.
Floronus Lucas, Gallus . .	17. sæc.
Fontanus Franciscus, vide Binetus.	
Fornarius Martinus Italus . .	17. sæc.
Fortunatus a Brixia.	
** *Fragosa* Joan. Bapt., Lusitanus, S. J.	m. 1639.
** *Francolinus* Balth., Italus, S. J.	18. sæc.
Franciscus Salesius sanctus, episcopus Genevensis . . .	n. 1567, m. 1622.
†* *Franzoja* Angelus, Patavinus, rigidior adhuc, ait s. Alph., Patre Concina.	
Frassen Claudius, Gallus, ord. minorum	n. 1620, m. 1711.
Freita.	
Fulgentius a ss. Trinitate.	
** *Fumus* Bartholomæus, Italus, Dominicanus et inquisitor generalis. Dicitur etiam *Armilla* ab ipsius summa sic dicta . .	m. 1545.

Nomina auctorum.	*Vixit*
G.	
Gabriel a s. Vincentio.	
Gabrina.	
Gaherus.	
** *Gallego* Barnabas, Hisp., ord. s. Dominici	m. circa 1661.
Galenus Matthæus, Batavus .	n. 1528, m. 1573.
Gallemarte Joan.	
Gallensis.	
Gallup.	
** *Gamachæus* Philippus, doctor et professor sorbonicus, abbas s. Juliani Turonensis . . .	n. 1568, m. 1625.
Gandavensis Henricus, professor sorbonicus, tum archidiaconus Tornacensis, doctor Solemnis	n. 1219, m. 1295.
** *Garcias* Nicolaus, Hisp., professor juris civilis et canonici, canonicus Abulensis	17. sæc.
Gatticus.	
Gavantus Bartholomæus, Italus, clericus regularis s. Pauli (Barnabita)	m. 1640.
†* *Genettus* Franciscus, Gallus, episc. Vasionensis	n. 1640, m. 1702.
Genuensis Marcus Antonius.	
Gerson (Joan. Charlier), cancellarius universitatis Parisiensis	n. 1363, m. 1429.
** *Gesualdus* de Bononiis Franciscanus, professor theologiæ et qualificator sacri officii in reguo Siciliæ, pietate et doctrina pariter egregius	16. sæc.
Giballinus.	
** *Gibertus* Joan. Petrus, Gallus .	n. 1660, m. 1736.
Gigas Hieronymus, Italus, jurisperitus, floruit	circa 1548.
Giribaldus.	
Gisbertus Joan., Gallus, S. J.	n. 1639, m. 1711.

Nomina auctorum.	*Vixit*
Gobat Georgius, Germanus, S. J., docuit theologiam Friburgi in Helvetia et Constantiæ. Auctor multum eruditus et experientia abundans, sed satis benignus	n. 1600, m. 1679.
Gomez Antonius, Hisp., jurisconsultus Salmanticensis, scripsit	circa 1550.
†* *Gonet* Joan. Bapt., Gallus, Dominicanus	n. 1616, m. 1681.
†* *Gonzalez* Thyrsus, Hispanus, prius professor theologiæ, tum præpositus generalis societatis Jesu. Hic multam operam dedit, ut in scholis S. J. probabiliorismus traderetur, et hac de causa probabilioristas ex Hispania Romam vocavit; ipse etiam opus de recto usu opinionum probabilium edidit, ubi opinionem probabilem definiens dicit, eam esse probabilem, quæ omnibus inspectis operanti vera apparet. Nescio, (ait s. Alphonsus) quomodo præfati auctores (ubi loquitur de Gonzalez, Habert, Fagnani etc.) asserendo, quod non licet uti ad agendum nisi sententiis moraliter certis, cum sic revera penitus usum opinionum probabilium reprobent, quamvis in verbis videantur admittere; nescio, dico, quomodo excusari possint a propositione damnata, quæ dicebat: non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam	m. 1705.
** *Gordonus* Jac., Scotus, S. J., confessarius Ludovici XIII., regis Galliæ	n. 1552, m. 1641.

Nomina auctorum.	*Vixit*
Gormaz Joan. Bapt., Hispanus, S.J.	
Gothofredus Dionysius.	
* *Gotti* Vincentius, Bononiensis, Dominicanus, Bononiæ et Salmanticæ studiis vacavit, tum ipse Romæ theologiam docuit, temporis successu prior, provincialis et inquisitor ordinis electus est, tandem ob insignia merita et raram scientiam patriarcha Hierosolymitanus et cardinalis creatus est a Benedicto XIII.	n. 1664, m. 1742.
Grado Stephanus, Dalmata .	17. sæc.
** *Graffius* vel Jacobus de Graffiis, abbas Cassinensis, scripsit .	1593.
Granada Ludovicus de, Hisp. Dominicanus	n. 1505, m. 1588.
** *Granadus* Jac., Hisp., S.J., scientia ac pietate pariter enituit, et apud omnes in summa æstimatione habitus est	n. 1562, m. 1632.
Grancolas Joan., Gallus . .	m. 1732.
Grandinus Martinus, Gallus .	n. 1604, m. 1691.
Gratianus Bononiensis, Benedictinus, compilator decreti sive primæ partis juris canonici . .	medio sæculo XII.
Graveson Ignatius, Gallus, auctor historiæ ecclesiasticæ . .	n. 1670, m. 1733.
** *Gravina* Dominicus, Neapolitanus, Dominicanus, fuit successu temporum professor theologiæ Romæ, vicarius generalis suæ congregationis, et procurator generalis totius ordinis . . .	m. 1643.
Gregorius Magnus s. Papa .	n. 540, m. 604.
Gregorius Nazianzenus s. . .	n. 328, m. 389.
Gregorius Nyssenus s. . . .	n. 331, m. 396.
Gretserus Jacobus, Germanus, S.J.	n. 1561, m. 1625.
Grotius Hugo, Batavus . . .	n. 1585, m. 1645.

Nomina auctorum.	*Vixit*
Guillelmus Parisiensis . . .	m. 1249.
Guimenius.	
***Guttierez* Joan., Hispanus jurisconsultus	circa 1580.
Guyetus Carolus, Gallus . .	n. 1600, m. 1664.
H.	
†* *Habert* Ludovicus, Gallus, doctor sorbonicus rigidissimus (cf. Gonzalez). Hic ceterum, ait s. Alphonsus, non dubitavit, illam secundum Bellarminum omnino erroneam opinionem asserere, Papam etiam ex cathedra definientem tam in materia fidei quam morum errare posse: forte, quia hæc falsissima, et a nostris auctoribus communiter rejecta sententia ipsis Gallis moraliter certa et a formidine immunis videtur	n. 1635, m. 1718.
** *Hacquetus* Joan. Bapt., Hibernus, Dominicanus, docuit theologiam Mediolani, Neapoli et Romæ	m. circa 1685.
Harœus Franciscus, Batavus .	n. 1550, m. 1632.
Harduinus Joan., Gallus, S. J., vir perdoctus, sed in sententiis suis plane singularis	n. 1646, m. 1729.
Haunoldus Christophorus, Bavarus, S. J.	n. 1630.
** *Hauzeur* Matthias, Flandrus, ord. fratrum minorum definitor et provincialis	m. 1650.
Heineccius Joan. Gottlieb, celeber jurisperitus et professor juris in universitate Hallensi, scriptor acatholicus	n. 1681, m. 1741.
†* *Henno* Franciscus, Belga, ord. s. Francisci	17. sæc.

Nomina auctorum.	*Vixit*
†* *Henricus* a s. Ignatio, Belga, Carmelita	m. 1720.
** *Henriquez* Henricus, Lusitanus, S.J., docuit theologiam Cordubæ et Salmanticæ, ubi celebrem P. Suarez discipulum habuit .	n. 1536, m. 1608.
** *Herinx* Guillelmus, Belga, Franciscanus, propter merita sua episcopus Yprensis electus est	n. 1620, m. 1678.
Herminier Nicolaus l', Gallus, doctor sorbonicus	n. 1657, m. 1735.
Hieronymus sanctus . . .	n. 351, m. 420.
Hilarius s.	m. 368.
Hoffmann Gasparus, Germanus	n. 1572, m. 1648.
Holden Henricus, Anglus, doctor sorbonicus	n. 1596, m. 1665.
** *Holzmann*, Germanus . . .	sæc. 18.
Homobonus de Bonis, ordinis clericorum regularium s. Pauli.	
Hostiensis, Henricus de Segusia, episcopus Hostiensis (unde nomen) et cardinalis, celeberrimus juris utriusque doctor . .	m. 1271.
Hozes.	
Hugo Carolus Ludov., Gallus .	m. 1739.
Hugo Senensis.	
Hugo a s. Victore, Belga, canonicus regul. s. Augustini . .	n. 1098, m. 1142.
** *Humbertus*, præpositus generalis ordinis s. Dominici . . .	m. 1277.
** *Hurtadus* Gasparus, Hisp., S. J., docuit theologiam Compluti ibique decanus facultatis electus est	n. 1575, m. 1646.
Hurtadus Petrus, de Mendoza. Hisp., S. J.	n. 1578, m. 1651.
Hurtadus Thomas, Hisp., clericus regularis minorum . . .	m. 1659.
†* *Huygens* Gomarus, doctor Lovaniensis, Quesnellii familiaris	n. 1631, m. 1702.

Nomina auctorum.	*Vixit*
I.	
Ignatius de Loyala s.	n. 1491, m. 1556.
** *Ildephonsus* Joan. Bapt., Hisp., Dominicanus, rector collegii Cæsar. augustani	m. 1639.
Illsung Jacobus, Germanus, S. J., docuit Ingolstadii	1693.
Imola Joan. de, Italus, Baldi discipulus, jurisconsultus .	m. 1436.
Innocentius III. Papa . . .	n. 1160, m. 1216.
Irenæus sanctus	m. 202.
**Isambertus* Nicolaus, Gallus, doctor sorbonicus, amicus s. Vincentii de Paulo	m. 1642.
Isidorus sanctus, episcopus Hispalensis	m. 676.
Isidorus sanctus, Pelusiota .	m. 440.
Jason.	
Javellus Christophorus, Italus, Dominicanus	m. 1540.
Joachim, Italus et abbas . .	n. 1130, m. 1202.
Joannes a Cruce sanctus, dux spiritualis s. Theresiæ . . .	n. 1542, m. 1591.
** *Joannes de Cambaco.*	
Joannes a Fenario.	
Joannes Major, professor Parisiensis	circa 1528.
Joannes a Parisiis.	
** *Joannes a s. Thoma*, Lusitanus, ord. s. Dominici	m. circa 1664.
Jordanus beatus, secundus præpositus generalis ord. sancti Dominici	m. 1237.
** *Josephus* Cisterciensis . . .	m. 1662.
** *Josephus a s. Januario* . .	17. sæc.
Iserna.	
Justinus sanctus	n. 103, m. 163.
†* *Jueninus* Gasparus, Gallus, pre-	

Nomina auctorum.	*Vixit*
sbyter oratorii. Ipsius opera in indicem relata sunt . . .	n. 1650, m. 1713.
Ivo sanctus, episcopus Carnutensis	n. 1035, m. 1115.
K.	
Katzenberger Kilianus, Germanus, ord. minorum, continuator Spororeri	18. sæc.
Kellisonius.	
Kœllin Conradus, Dominicanus.	
Krimer Ferdinandus, Germanus, S. J.	18. sæc.
Kugler Joannes, Germanus, S. J. cancellarius universitatis Wratislaviensis, scripsit de matrimonio et sponsalibus . . .	circa 1712.
L.	
L'abbé Philippus, Gallus, S.J., celeberrimus editor collectionis conciliorum	n. 1607, m. 1666.
Lactantius	m. circa 330.
Laguna Andreas, Hispanus .	n. 1499, m. 1560.
Llamas Hieronymus, Hisp.	
Lambertini Prosper, cardinalis, postea Papa Bened. XIV. .	n. 1675, m. 1758.
Lancelloti Joan. Paulus, Italus, jurisperitus celeberrimus .	n. 1511, m. 1591.
Lancicius Nicolaus, Polonus, S.J., vir sapientia et virtute clarissimus	n. 1575, m. 1652.
** *Lanfrancus*, Italus, clericus regularis.	
** *Lao* Andreas, Dominicanus .	17. sæc.
Lassarte.	
Lastra.	
†* *Launojus* Joannes, Gallus, doctor	

Nomina auctorum.	*Vixit*
sorbonicus, apostolicæ sedi multum infestus	n. 1603, m. 1678.
** *Laymannus* Paulus, Germanus, S. J., natus Oeniponti, docuit philosophiam, theologiam moralem et jus canonicum, cujus fuit peritissimus, Ingolstadii, Monachii et Dilingæ. Vir profunde doctus, et quod rarum est, modestissimus et humillimus. In jure canonico, quod etiam commentariis illustravit, tanti fiebat, ut ejus dictata aliarum academiarum doctores sæculares etiam pretio sibi describi curaverint. Consulebatur passim ex remotissimis locis super difficillimis rebus tamquam oraculum. Doli videbatur expers, patiens laborum, animo extra spem metumque posito, paratus omnibus obsequi et sui despectu infra omnes se abjiciens. Ad extremum Constantiæ peste contactus est; qua ne forte alium inficeret, in separatum locum statim se abdidit, dehortando alios, ne sua causa periculo contagionis se exponerent: et in hac animi demissione mortales deseruit. Est doctor classicus, apud quem parem cognitionem s. scripturæ, ss. patrum et canonum ecclesiæ atque theologorum moralium invenimus: quare Muzzarelli ait, quod nulli aut fere nulli theologo morali fuerit secundus	n. 1576, m. 1625.
Leander de Murcia, Hispanus.	

Nomina auctorum.	*Vixit*
Leander a ss. Sacramento, Gallus, ord. ss. Trinitatis, auctor nimis benignus	m. 1667.
Lebrun Petrus, Gallus, congregationis oratorii	n. 1661, m. 1729.
** *Ledesma* Bartholomæus de, Hisp., ord. s. Dominici, episcopus Antequeranus in America . .	m. 1604.
** *Ledesma* Petrus, Hispanus, Dominicanus	m. 1616.
Leo Magnus, sanctus Papa . .	m. 461.
Leonardus a Portu Mauritio, beatus	n. 1676, m. 1751.
** *Lessius* Leonardus, Belga, inter maxima decora S. J. numerandus est, et ipsum laudare vix sufficimus. A juvenili ætate usque ad exitum semper ægrotans et doloribus confractus, sine carne vitam trahere videbatur; quare mirandum est, quomodo tam multum scribere et in omnibus doctrinis sacris atque profanis tam singulariter excellere potuerit. Sapientissimi sui ævi viri, ut Suarez, Vasquez, Molina aliique, in gravissimis scientiarum negotiis ipsius judicium exquirebant. Nihil sibi tristius quam sui laudes audire. Inter dolores tamen semper hilaris alios consolabatur. Quid dicam de ejus austeritate erga seipsum et singulari devotione erga B. V. Mariam, de qua pendere ajebat perseverantiam in vocatione. Angelicæ puritatis fuit æmulator insignis, et ipse aliquando, cum de peccatis lu-	

Nomina auctorum.	*Vixit*
xuriæ tractasset, ingenue fassus est, se ne primos quidem carnis motus sensisse. Ut paucis dicam, omnium virtutum erat exemplar. Summi Pontifices Paulus V. et Sixtus V. eum summi æstimabant; sanctus vero Franciscus Salesius ipsi pro opere suo de justitia cæterisque virtutibus cardinalibus gratias egit; s. Carolus Borromæus ejus opera confessariis commendavit; s. Alphonsus vero pariter eum inter doctores classicos numerat. Vixit 51 annos in societate Jesu	n. 1534, m. 1623.
Leurenius Petrus, Germanus, S. J., scripsit	1706.
** *Lezana* Joan. Bapt., Hisp., Carmelita, docuit theologiam Toleti, Compluti et Romæ. Summi Pontifices Urbanus VIII., Innocentius X. et Alexander VII. eum magni æstimabant et in rebus gravissimis ipsum adhibebant. Fuit consultor congregationis indicis et rituum, assistens sex generalium, et sui ordinis procurator generalis .	n. 1586, m. 1659.
Lezarus Petrus, Gallus . . .	17. sæc.
Lohner Tobias, Bavarus, S. J., scripsit	n. 1619, m. circa 1680.
Lombardus Petrus, episcopus Parisiensis, magister sententiarum dictus	m. 1164.
** *Longus* Franciscus a Coriolano, Italus, Capucinus	17. sæc.
** *Lopez* Ludovicus, Hisp., ordinis s. Dominici	m. 1596.

Nomina auctorum.	*Vixit*
** *Lorca* Petrus de, Hisp., Cisterciensis	m. 1602.
** *Lorichius* Jodocus, Germanus, professor theologiæ in universitate Friburgensi	m. circa 1613.
Lorichius Ludovicus, Germanus	17. sæc.
Lossada.	
** *Lott* Lud. Bertrandus, Dominicanus	m. 1653.
Lotterius Melchior, Italus, jurisconsultus.	
Luca, Joan. Bapt. de, Italus, cardinalis	n. 1617, m. 1683.
Ludovicus a s. Joanne.	
Ludovicus de Ponte, Hisp., S. J.	n. 1554, m. 1624.
** *Lugo* Franciscus de, Hisp., S. J., fuit professor theologiæ, tum missionarius apud Indos; sed inde Romam revocatus librorum a societate edendorum censor factus est. Verum cum æstimationem sibi ex præsentia fratris tunc cardinalis ferre non posset, in Hispaniam remeavit ibique cum odore sanctitatis vitam finivit. Majorem partem operum, quæ conscripserat, naufragio perierunt: quæ supersunt, magni æstimantur .	n. 1580, m. 1652.
** *Lugo* Joan. de, Hisp., frater Francisci de Lugo, annis minor, sed laude adhuc præstantior, sanctæ Romanæ ecclesiæ cardinalis, societatis Jesu singulare decus. Tantæ erat indolis tantique ingenii, ut trium annorum puer libros legeret, et decimo quarto ætatis suæ anno theses ex logica publice defenderet. Exem-	

Nomina auctorum.	*Vixit*
plo fratris motus, licet invito patre, S. J. amplexus est. Absolutis studiis tradidit philosophiam et theologiam Vallisoleti per 10, et Romæ per 20 annos. Vasta sapientia et profunda humilitate prospicuus et ab omnibus æstimatus ipse honores sollicite fugit: sed fugientem honores subsequuntur. Cum nihil tale suspicatus ab Urbano VIII. cardinalis creatus esset, summum Pontificem adiit et submisse quæsivit, an Sanctitas sua in virtute sacræ obedientiæ id ipsi præciperet. Respondit Pontifex: Ita omnino præceptum formale et formalissimum tibi imponimus: quo dicto humilis pater obedienter acquiescens caput Sanctissimo, rubrum pileum imponenti, reverenter submisit. Cardinalis factus non tamen immutavit vitam religiosam. Sacramentis a cardinale Sforza Pallavicino, suo olim in theologia dilectissimo discipulo, rite provisus et benedictione pontificia munitus, animam Deo reddidit. Ait s. Alphonsus, (l. III. 552.), quod Lugo post s. Thomam non temere inter alios theologos facile princeps dici possit	n. 1583, m. 1660.
Lumbier.	
** *Lupus* Christianus, Flandrus, ord. s. Augustini. Clemens IX. eum magni æstimavit et ad episcopatum evehere voluit; ipse vero	

Nomina auctorum.	*Vixit*
Lovanii manere maluit, ubi professor et decanus facultatis fuit	n. 1612, m. 1681.
Lyranus (Nicolaus de Lyra), Gallus, ord. s. Francisci . . .	m. 1349.
M.	
Machado de Chaves Joan., archidiaconus Limanus in America	m. 1653.
Macrus.	
Magius Franciscus Maria, Italus	n. 1612, m. 1686.
Majolus Simon, Italus, historicus	m. 1610.
Major, Joan., Scotus, professor Parisiensis	n. 1478, m. 1548.
** *Malderus* Joan., Belga, episcopus Antverpiensis	m. 1633.
Maldonatus Joan., Hispanus, S.J., 4 evangeliorum celeberrimus commentator, propter ingentem eruditionem ad novam septuagintæ editionem comparandam a Gregorio XIII. Romam vocatus est, ibique vitam finivit .	n. 1534, m. 1583.
** *Malettus* Carolus, doctor sorbonicus	n. 1608, m. 1680.
Malvenda Thomas, Hispanus, ord. s. Dominici	n. 1566, m. 1628.
Mancinus Joan. Bapt., Italus .	m. 1640.
Manriquez Angelus, Hispanus	n. 1577, m. 1649.
Mansi Joan. Dominicus, Italus, celeber collector conciliorum	n. 1692, m. 1769.
Manuel, Lusitanus.	
Marca Petrus de, Gallus, archiepiscopus Parisiensis . . .	n. 1594, m. 1622.
Marchaldus.	
Marchantius Jacobus, decanus Couvensis, scripsit . . .	circa 1630.
** *Marchantius* Petrus, Belga, Fran-	

Nomina auctorum.	*Vixit*
ciscanus, fungebatur primis officiis sui ordinis	n. 1585, m. 1661.
Margarita.	
Marianus Victor.	
Marinus Joan., Hispanus . .	n. 1654, m. 1725.
Marsilius, Italus, jurisconsultus	m. 1328.
Martene Edmundus, Gallus, ex congregatione s. Mauri . .	n. 1654, m. 1739.
Martinez Gregorius, Hispanus, Dominicanus, provincialis sui ordinis	m. 1668.
Martinon Joan., Gallus, S. J. .	m. 1662.
Martinus a s. Josepho.	
Martyr Petrus, Florentinus .	m. 1562.
Mascardus Jos., Italus, jurisconsultus	m. 1595.
** *Mastrius* Bartholomæus, Italus, ord. minorum	m. 1669.
Matthæus de Krocof, Germanus	m. 1410.
Matienzo.	
Mauden David, Belga . . .	n. 1575, m. 1641.
Maurus Sylvester, Italus, S. J.	n. 1619, m. 1672.
Mazzochius.	
** *Mazzotta* Nicolaus, Neapolitanus, S. J.	m. 1748.
** *Medina* Bartholomæus, Hisp., Dominicanus, celeber professor Salmanticensis, qui primus doctrinam de opinionibus probabilibus in systema redegit .	n. 1528, m. 1581.
** *Medina* Joan., Hisp., theologus Complutensis	n. 1490, m. 1546.
Megala.	
Menardus Nicol. Hugo, Gallus, ex congregatione s. Mauri . .	n. 1585, m. 1644.
** *Menchata.*	
Mendo Andreas, S. J.	
Mendoza Franciscus de, Lusitanus, S. J.	m. 1626.

Nomina auctorum.	*Vixit*
Menghi Hieronymus, Italus.	
Menochius Jacobus, Italus, celeber jurisconsultus	n. 1532, m. 1607.
Merarius.	
Merati Cajetanus Maria, clericus regularis	n. 1668.
†* *Merbesius* Bon., Gallus, ex congregatione oratorii . . .	m. 1684.
Mercado Ludovicus de, Hisp. .	n. 1520, m. 1606.
†* *Mercorus* Julius, Dominicanus, acerrimus rigidæ sententiæ propugnator	m. 1658.
Merenda Antonius, Italus . .	n. 1578, m. 1657.
Merolla Franciscus, Neapolitanus, ex congregatione oratorii .	17. sæc.
Metinus Henricus.	
Michel Augustinus, Germanus	n. 1661, m. 1751.
** *Milante*, Neapolitanus, episcopus	m. 1749.
Millart, doctor sorbonicus.	
Miranda Ludovicus, Hispanus, ord. minorum.	
Mirandola vide Picus.	
Molfesius Andreas, Italus, Theatinus	circa 1613.
* *Molina* Ludovicus, Hisp., S.J., celeberrimus auctor operis *de justitia et jure*, et alterius, *de concordia gratiæ et liberi arbitrii*	n. 1555, m. 1600.
Molina Petrus.	
Monacellus Franciscus.	
Moneta, Italus	m. 1240.
Montesinos Ludovicus, Hispanus	m. 1621.
Morandus.	
Morettus.	
* *Morinus* Joan., Gallus, ex congregatione oratorii, doctissimus auctor XVII. sæculi, fuit consiliarius episcoporum, et ob emi-	

Nomina auctorum.	*Vixit*
nens ingenium ab Urbano VIII. Romam vocatus, sed petente cardinale Richelieu iterum remissus est	n. 1591, m. 1659.
Moscosa.	
Moure Anton. Ferdinandus, Lusitanus concionator Bracharensis	circa 1610.
Moya Matthæus, Hispanus, S. J. Ipsius quæstiones morales teste Rassler ut nimis benignæ Romæ prohibitæ et igni traditæ sunt; sed postea correctæ prodierunt Coloniæ cum approbatione superiorum	m. post 1672.
Muratorius Ludovicus, Italus, doctor collegii Ambrosiani . .	n. 1672, m. 1750.
Murtius.	
Muscettola Franciscus, archiep. Rossanensis.	
N.	
** *Naldus* Antonius, Italus, clericus regularis, doctor utriusque juris	circa 1600.
Nancius Guillelmus.	
†* *Natalis* Alexander, Gallus, ord. s. Dominici, in doctrinis moralibus rigidus, in dogmaticis sedi apostolicæ inimicus . . .	n. 1639, m. 1724.
Natta Marcus Antonius, Italus, jurisconsultus	16. sæc.
Nauclerus Joan., Germanus, doctor juris et professor Tubinganus	m. circa 1501.
* *Navarrus* (Martinus Azpilcueta de Navarra), Hispanus, canonicus regularis, ob magnam in theologia et jure canonico scientiam Romam vocatus et pœnitentiarius factus est. Præcelluit	

Nomina auctorum.	*Vixit*
in illo præ ceteris virtutibus maxime liberalitas erga egenos. Nonaginta duos annos natus	m. 1586.
* *Navarrus* Petrus (vel Navarettus), Hisp., Dominicanus . . .	circa 1590.
Navarrus Tiburtius, Hisp., ord. minorum	16. sæc.
Nazarius Joan. Paulus, Italus, Dominicanus, a Clemente VIII. multum æstimatus et cum nuntio apostolico ad extirpandas hæreses in Bohemiam missus est	m. 1645.
** *Neusser* Bruno, Gallus, professor theologiæ et provincialis fratrum Recollectorum Coloniæ, scripsit	1680.
Nevo Alex. de, Italus, jurisconsultus	15. sæc.
Nicephorus Callistus, Græcus, historicus	14. sæc.
Nicolai Joan., Gallus, Dominicanus et doctor sorbonicus . .	n. 1594, m. 1673.
†* *Nicole* Petrus, Gallus, Jansenianus	n. 1625, m. 1695.
Nider Joan., Germanus, Dominicanus, clarus universitatis Viennensis theologus, interfuit concilio Constantiensi et Basiliensi	m. circa 1440.
Nieremberg Eusebius, natus in Hispania ex patre Germano, S.J.	n. 1590, m. 1658.
Noris Henricus, Italus, card. ord. s. Augustini	n. 1631, m. 1704.
** *Nugnus* Didacus, Hispanus, Dominicanus	17. sæc.
O.	
Ochagavius Petrus, Hisp. . .	17. sæc.
Oltrado, cognominatus de Laude, jurisconsultus.	

Nomina auctorum.	*Vixit*
Onnate Petrus de, Hisp., S. J., missionarius in provincia Peruana, postea provincialis Paraquariæ	n. 1567, m. 1646.
Onuphrius Panvinius, Italus, ord. s. Augustini	n. 1529, m. 1568.
Opatovius.	
Origenes Adamantius . . .	n. 185, m. 254.
Ormachæa Hieronymus.	
Orsi Joseph. August., Italus, Dominicanus, magister sacri palatii et cardinalis	n. 1692, m. 1761.
Ortiz Alphonsus, Hisp. . . .	15. sæc.
Ovanus.	
**Oviedo* Franciscus de, Hispanus, S. J.	n. 1602, m. 1651.
Oxeda.	
P.	
Pagius Antonius, Gallus, Franciscanus, celeberrimus criticus card. Baronii	n. 1624, m. 1695.
Palacius Michael, Hisp. . . .	16. sæc.
Palaus vide Castropalaus.	
Palladius, scriptor græcus .	m. 390.
**Pallavicinus* Sfortia, S. J., cardinalis, celeberrimus auctor historiæ concilii Tridentini .	n. 1607, m. 1667.
***Paludanus* (Petrus de Palude), Gallus, Dominicanus, patriarcha Hierosolymitanus . .	m. 1342.
Pandao (Henricus a).	
Panormitanus vide Abbas.	
Panormo (Felix a).	
Panzirolus Guido, Italus, jurisconsultus	n. 1523, m. 1599.
Pardus Emmanuel, Hisp., S. J.	1664.
Parisius Flaminius, jurisconsultus.	

Nomina auctorum.	*Vixit*
Pasqualigo Zacharias, Italus, clericus regularis Theatinus, auctor nimis benignus . . .	1630.
Passerinus Petrus Maria, Dominicanus	1694.
Patel.	
†* *Patutius* Vincentius, Italus, Dominicanus, doctus, sed acerbus adversarius s. Alphonsi, auctor theologiæ moralis	n. 1700, m. 1769.
Pavone Jos. Maria, Neapolitanus, congregationis ss. Redemptoris	m. in fine 18. sæc.
Pax Jordanus, episc. et canonista.	
Payva Didacus, Lusitanus .	m. 1578.
Pegna Franciscus, Italus, decanus rotæ Romanæ.	
** *Pelbartus* de Temeswar, ord. s. Francisci.	
Pellizarius Franciscus, Italus, S. J.	m. 1651.
** *Perez* Antonius, Hisp., S. J. .	n. 1583, m. 1649.
Perez Martinus, Hisp., S.J., simul pietate et ingenio præstantissimus	m. 1656.
Pereyra Benedictus, Hisp., S. J.	n. 1535, m. 1610.
Persicus Petrus Anellus, Italus, S. J.	n. 1564, m. 1644.
Personius Robertus, Anglus, S.J., innumeros labores pro fide catholica ab hæreticis perpessus est	n. 1547, m. 1610.
Pesantius Alexander, Romanus, theologiæ et juris utriusque doctor	1617.
* Petavius Dionysius, Gallus, S. J., auctor clarissimus in theologia et historia	n. 1583, m. 1652.
Petio de.	
Petitdidier Dominicus, Gallus, ord.	

Nomina auctorum.	*Vixit*
s. Benedicti ex congregatione s. Vanni, abbas Senonensis	n. 1659, m. 1728.
Petra Vincent., Italus, cardinalis.	
†* *Petrocorensis*, theologus anonymus, qui theologiam moralem pro usu seminarii Petrocorensis edidit.	
Petrucci Petrus, Italus, cardinalis	n. 1636, m. 1701.
Petschacher Benedictus, Germanus, Benedictinus Salisburgensis	1676.
Peyrinis (Laurentius de), ordinis minimorum	m. circa 1620.
Philiarchus.	
Philibertus.	
Philippus Nerius sanctus, fundator congregationis oratorii .	n. 1515, m. 1593.
Piasecius Paulus, Polonus, juris utriusque doctor, archidiaconus Warsaviensis	circa 1665.
** *Pichler* Vitus, Germanus, S. J., professor Ingolstadiensis .	m. 1750.
Picus Joan. de Mirandola, Italus, vir admirandæ scientiæ . .	n. 1463, m. 1494.
Piette Aurelius, Belga.	
Pignatellus Jacobus, Italus .	circa 1645.
Pinamonti Joan. Petrus, Italus	n. 1642, m. 1703.
Pinellus Lucas, Neapolitanus, S.J.	m. 1607.
Pirhing Henricus, Bavarus, S. J., celeber canonista	n. 1606. m. circa 1670.
Piscara Andreas.	
Pittonius Franciscus Maria, episcopus Imeriæ, canonista.	
Pizarrus.	
Platelius Jacobus, Belga, S. J.	n. 1608, m. 1681.
Polancus Joan., S. J. . . .	1617.
Pontanus Franciscus, Gallus, concionator regius	1625.
Pontas Joan., Gallus . . .	n. 1638, m. 1728.

Nomina auctorum.	*Vixit*
** *Pontius* Basilius, Hispanus, Augustinianus	m. 1629.
** *Pontius* Joan., Hisp., Franciscanus	circa 1644.
Portel Laurentius, Lusitanus, ord. s. Francisci, theologus pius et sapiens	m. circa 1640.
** *Possevinus* Antonius, Italus, S. J., nuntius apostolicus in Polonia, Russia et Suecia. Fuit confessarius s. Francisci Salesii, cum is Patavii studiis vacaret .	n. 1534, m. 1611.
Potestas Felix, Italus, ordinis minorum.	
Pouget Franciscus Amatus, Gallus, ex congregatione oratorii	n. 1666, m. 1723.
** *Prado* Martinus de, Hisp., Dominicanus	m. 1668.
** *Præpositus* Joan., Belga, S. J., vir sinceræ pietatis . . .	n. 1571, m. 1634.
Prosper sanctus, Gallus . .	m. circa 455.
† *Purchotius* Edmundus, Gallus, rector universitatis Parisiensis	n. 1651, m. 1734.
Puteanus Henricus, Batavus .	n. 1574, m. 1646.
Pyrrhus, vide Corradus.	
Q.	
Quaranta Stephanus, Italus, juris utriusque doctor	17. sæc.
Quarti Paulus Maria, Italus, ex congregatione clericorum regularium	1655.
Quintanadvenas Antonius de, Hisp., S. J.	m. 1651.
R.	
** *Raggius* Franciscus, Genevensis, Franciscanus	m. 1657.
Ramirez Calixtus.	

Nomina auctorum.	*Vixit*
Raymundus de Pennofort, sanctus	n. 1175, m. 1275.
Rancé, abbas, Gallus . . .	n. 1626, m. 1700.
Raynoldus Odericus, continuator Baronii, Italus, ex congregatione oratorii	n. 1595, m. 1671.
Raynaudus Theophilus, Gallus, S. J.	n. 1583, m. 1663.
Rebellus Ferdinandus, Lusitanus, S. J.	n. 1547, m. 1608.
Rebuffus Petrus, Gallus, jurisconsultus Parisiensis	n. 1487, m. 1557.
** *Reginaldus* Valerius, Gallus, S.J., discipulus Maldonati. Fuit vir non minus doctus quam sanctus, et imprimis devotissimus erga sanctissimum sacramentum. S. Franciscus Salesius et s. Carolus Borromæus ejus opera clero commendabant; s. Alphonsus vero pariter eum inter doctores classicos numerat.	
** *Reiffenstuel* Anacletus, Bavarus, ord. min. s. Francisci, celeber canonista, citatur sæpius sub nomine *Anacleti*	18. sæc.
Renzius.	
Rhodes Georgius de, Gallus, S.J.	m. 1661.
Ribadeneira Petrus, Hisp., S. J., socius s. Ignatii	n. 1517, m. 1611.
Riccius Aloysius, canonicus Neapolitanus	1674.
Richardus, Anglus, canonista .	circa 1190.
Rigordus, Gallus	m. 1207.
Riminaldus.	
Ripa Joan. Franciscus, Italus, jurisconsultus	m. 1534.
Ripalda.	
Riverius Lazarus, Gallus . .	n. 1589, m. 1655.

Nomina auctorum.	*Vixit*
** *Rocafull* Joseph, Hispanus, præpositus Valentiæ	17. sæc.
Rochus.	
** *Rodriquez* Emmanuel, Lusitanus, ordinis s. Francisci . . .	n. 1551, m. 1619.
Rolandus.	
** *Roncaglia* Constantinus, Italus, congregationis matris Dei .	18. sæc.
Rosella vide Trovamala.	
Rosmer Paulus, Belga, S. J.	m. 1664.
Rossi Joan. Bapt., Italus . .	n. 1507, m. 1578.
Rovitus.	
S.	
** *Sa* Emmanuel, Lusitanus, S. J. Sanctus Pius V. eum magni æstimabat et in nova editione bibliorum sacrorum adhibuit	n. 1530, m. 1596.
Sabbatinus.	
** *Sabinus* Franciscus, Bononiensis, ordinis minorum	17. sæc.
** *Salas* Joan. de, Hisp., S. J. .	m. 1613.
Salcedo.	
** *Salmanticenses*, patres Carmelitæ discalceati civitatis Salmanticæ	17. sæc.
Salmeron Alphonsus, Hisp., S. J., s. Ignatii socius, interfuit concilio Tridentino.	
** *Salonius* Mich., Hisp., ordinis s. Augustini	17. sæc.
†** *Sambovius* (Saint-Beuve) Jacob, Gallus, doctor sorbonicus .	n. 1613, m. 1677.
** *Sanchez* Thomas, Hisp., S. J.	n. 1551, m. 1610.
Sancius (Sanchez) Joan., Hisp., doctor utriusque juris, auctor nimis benignus	circa 1620.
Sanctius Caspar, Hisp., S. J. .	n. 1554, m. 1628.
** *Santarellus* Antonius, Italus, S. J.	n. 1569, m. 1649.

Nomina auctorum.	*Vixit*
Sandæus Felinus, Italus, rotæ causarum auditor	n. 1444, m. 1503.
Sarnelli Januarius Maria, Italus	n. 1702, m. 1744.
** *Sayrus* Gregorius, Anglus, Benedictinus de Monte Cassino .	m. 1602.
Scaramelli Joan. Bapt., Italus, S.J.	18. sæc.
Scheelstrate Emmanuel de, Belga, bibliothecarius Vaticanus et canonicus Lateranensis, historicus	n. 1648, m. 1692.
** *Schildere* Ludovicus de, Belga, S. J.	n. 1606, m. 1667.
Schneider, Germanus.	
Scotus Joan. Duns, Franciscanus, doctor *Subtilis*	m. 1308.
Scortia Joan. Baptista, Italus, S.J.	n. 1553, m. 1627.
** *Segneri* Paulus, Italus, S. J., vir magnæ sanctitatis et scientiæ, celeber missionarius . . .	n. 1624, m. 1694.
Segura.	
Serarius Nicolaus, Lotharingus, S. J., vir doctissimus, quem Cæsar Baronius lucis jubar ecclesiæ Germaniæ dicere non dubitavit. Docuit Herbipoli et Moguntiæ	n. 1558, m. 1609.
Serius Marcus, Italus . . .	m. 1663.
** *Serra* Joan. Angelus, Italus .	m. 1775.
Servius Philippus.	
Serry Jacob, Gallus	n. 1659, m. 1738.
Sessa Joseph., Italus, juris utriusque doctor.	
** *Sfondratus* Cœlestinus, Benedictinus, docuit jus canon. Salisburgi, tunc abbas monasterii s. Galli, demum cardinalis creatus est	n. 1649, m. 1696.
Sifilinus.	
Sigismundus.	

Nomina auctorum.	*Vixit*
Silos.	
* *Silvester* (Prierias), Italus, magister sacri palatii et præpositus generalis ordinis s. Dominici	m. 1523.
Simanchus Jacobus, Italus, episcopus Pacensis.	
Simonet Edmundus, Gallus .	n. 1662, m. 1733.
†* *Sinnichius* Joan., Hibernus, doctor Lovaniensis, Jansenii propugnator, qui non dubitavit asserere: „Non potest damnari Jansenius nisi ridente Pelagio, plorante Augustino." Idem est auctor propositionis damnatæ, quæ ajebat, non esse licitum inter opiniones probabiles sequi probabilissimam . . .	m. 1666.
Sirmundus Jacobus, Gallus, S.J., vir a Baronio plurimum laudatus	n. 1559, m. 1651.
Sixtus Senensis, ex Judæo christianus et Dominicanus . .	n. 1520, m. 1569.
Sleidanus Joan., Belga, scriptor hæreticus	n. 1506, m. 1556.
Soccinus Marianus, Italus, jurisconsultus	n. 1401, m. 1467.
Sorbo Hieronymus de, Capucinus.	
Sorbonne Robertus de, Gallus	n. 1201, m. 1274.
Soria Joan. de, Italus . . .	n. 1700, m. 1767.
** *Sotus* Dominicus, Hisp., ord. s. Dominici, docuit theologiam per 30 annos in universitate Salmanticensi et interfuit concilio Tridentino	n. 1494, m. 1560.
Sotus Petrus, Hispanus, ord. s. Dominici	m. 1563.
Sousa Ludovicus de, Lusitanus	n. 1604, m. 1633.
Sperellus Alexander, Italus, episcopus Eugubinus	circa 1638.

Nomina auctorum.	*Vixit*
Spinellus Anton., Neapolitanus, S.J.	n. 1555, m. 1615.
Spondanus Henricus, Gallus, episcopus Apamiensis . . .	n. 1568, m. 1643.
***Sporer* Patritius, Germanus, Passaviensis, ord. s. Francisci, definitor sui ordinis. De hoc autore ait s. Alphonsus, quod fuit in suis sententiis satis æquus, et forte aliquando plus, quam par est, benignus	m. post 1700.
Staibo.	
Stephanus a s. Paulo, Carmelita.	
Stotz Matth., Germanus, S. J. .	n. 1614, m. 1678.
** *Suarez* Franciscus, Hisp., S.J., vir fundatissimæ scientiæ et profundæ humilitatis. Docuit theologiam cum summa laude Compluti, Salmanticæ et Romæ, et 23 tomos in folio præter manuscripta reliquit. Benedictus XIV. ipsum luminare theologiæ nuncupavit. Bossuetus eum imprimis quasi doctorem omnigenæ scientiæ laudat; s. Alphonsus vero doctoribus classicis annumerat. Tali fuit vitæ sanctitate, ut moriens præ dulci jubilo exclamare posset, se non putasse, tam facilem esse exitum. Multi opinati sunt, scientias illi divinitus infundi	n. 1548, m. 1617.
Suarez Joan., Lusitanus, ord. s. Augustini, episcopus Colimbriensis, interfuit concilio Tridentino	m. 1580.
Surdus.	
Suso Henricus Amandus beatus, Germanus, ord. s. Dominici .	n. 1300, m. 1366.
** *Sylvius* Franciscus, Belga, canonicus et decanus sancti Amati	

Nomina auctorum.	*Vixit*
Duaci, ubi per plus quam 30 annos theologiam docuit. Vir simul doctus et sanctus . . .	n. 1581, m. 1649.
T.	
†* *Taberna* Joan., Bapt., Belga, S.J.	c. 1700.
Tabiena Joan., Italus, Dominicanus	c. 1525.
Tamburini Thomas, Siculus, S.J., docuit per 24 annos theologiam, et subinde librorum censor ac consultor sacri officii factus est. Auctor nimis benignus . .	n. 1591, m. 1675.
Tancredus Vincentius, Italus, S.J.	n. 1609, m. 1659.
** *Tanner* Adam, Germanus, S.J., natus Oeniponti, docuit theologiam Ingolstadii et Monachii per 20 annos; sed crescente fama Matthias imperator eum Viennam accersivit, ut pro Martino Becano theologiam explicaret: Ferdinandus vero II. universitati Pragensi cancellarium dedit, quando eam societati Jesu commisit. Demum adversante valetudine et Gustavo Adolpho Bavariam incursante, in Tirolim regressus in ipso itinere extinctus est. Variarum linguarum peritus, historiæ ecclesiasticæ amator, sanctorum patrum indefessus pervestigator, magna auctoritate pollebat, quam virtutes religiosæ adhuc augebant .	n. 1572, m. 1632.
** *Tapia* Petrus de, Hisp., ordinis s. Dominici, archiepiscopus Hispalensis	m. 1657.
Tasi.	
Tassoni Alexander, Italus, poeta	n. 1565, m. 1635.
** *Terillus* Antonius, Anglus, S. J., doctor et professor Lovaniensis	

Nomina auctorum.	*Vixit*
eruditissimus, probabilistarum antesignanus, ut ait Amort. .	c. 1668.
Tertullianus, scriptor ecclesiasticus	m. 216.
** *Texeda.*	
Themudus.	
Theodoretus, scriptor ecclesiasticus	n. 393, m. 458.
Theodorus a Spiritu sancto.	
Theresia sancta	n. 1515, m. 1582.
Thesaurus Emmanuel, comes patritius Taurinensis . . .	17. sæc.
Thomas Aquinas sanctus, doctor Angelicus	n. 1227, m. 1274.
Thomas a Villanova sanctus, Hispanus, archiepiscopus Valentinus	n. 1488, m. 1555.
Thomassinus Ludovicus, Gallus, congregationis oratorii . .	n. 1619, m. 1695.
Tiraquellus Andreas, Gallus, celeber jurisperitus	m. 1558.
Tirinus Jacobus, Belga, S. J. .	n. 1580, m. 1636.
** *Toletus* Franciscus, Hisp., fuit singulare decus *societatis Jesu*, et cum Bellarmino, Lugone, Pallavicino dignus habitus est, qui in sacrum collegium cardinalium assumeretur. Summam scientiam cum profunda humilitate et devotione ita egregie conjunxit, ut multi dubitarent, num potius sanctitatem an doctrinam mirarentur. Ipsius instructio sacerdotum cum summa laude christiani orbis excepta, et a s. Francisco Salesio ut tutam doctrinam continens clero commendata est. Cabassutius, quamvis antiprobabilista, non dubitavit dicere, quod plura sæcula virum	

Nomina auctorum.	*Vixit*
tanti meriti vix visura sint, nec ullas laudes sufficere pro card. Toleto	n. 1532, m. 1596.
Tonellus Hippolytus.	
Torni Julius, Neapolitanus, episcopus, magister s. Alphonsi	18. sæc.
Torrecilla.	
Torreblanca.	
Tostatus Alphonsus vide Abulensis.	
†*Tournely* Honoratus, Gallus, doctor sorbonicus	n. 1658, m. 1729.
Trimarchus.	
Triumphus Augustinus.	
Troila.	
Trovamala Joan. Bapt. de, Italus, ordinis minorum, auctor summæ, quæ dicitur *Rosella* . .	15. sæc.
** *Trullenchus* Joan., Hisp. . .	m. 1633.
Tuccius Stephanus, Italus, S. J.	16. sæc.
Turibius sanctus, episcopus Asturicensis	5. sæc.
Turrecremata Joan. de, Hispanus, ordinis s. Dominici, cardinalis, episcopus Sabinensis . .	n. 1388, m. 1468.
Turrianus Aloysius, Hisp., S. J.	n. 1562, m. 1635.
Tuschus Dominicus, cardinalis.	
U.	
Ubaldis Petrus de, Italus, celeber jurisconsultus	m. 1400.
Ugolinus Bartholomæus, Italus, ordinis eremitarum s. Augustini	16. sæc.
Ugonius Matthias.	
Ursaya Dominicus, jurisconsultus Romanus.	
Ursil.	
V.	
Valdesius Ferdinandus.	

Nomina auctorum.	*Vixit*
** *Valentia* Gregorius a, Hisp., S. J., docuit philosophiam et theologiam Romæ, Ingolstadii et Dilingæ et in controversia circa gratiam causam Molinæ contra Dominicanos acriter defendit	n. 1543, m. 1603.
Valeria Augustinus, Italus . .	n. 1531, m. 1606.
Van-Espen (Zegerus Bernardus), Belga, vir valde doctus, sed apostolicæ sedi infestissimus	n. 1646, m. 1728.
Van-Roy Leonardus, Belga .	18. sæc.
** *Van-Sichem.*	
** *Vasquez* Gabriel, Hisp., S. J., docuit per 30 annos theologiam Romæ et Compluti. In illo virtus cum doctrina, obedientia cum ingenio, pietas cum sapientia certasse videbatur. Benedictus XIV. eum et Suarez duo luminaria theologiæ nominavit	n. 1551, m. 1604.
Vega Alphonsus, Hisp., ord. minorum	c. 1596.
** *Velasco* Achatius, Hisp., ord. s. Dominici, episcopus Oriolensis	m. 1765.
Velasquez Joan. Ant., Hisp., S. J.	n. 1585, m. 1669.
Venetus Paulus, Italus.	
Ventriglia Joan. Bapt., Italus, episcopus Casertinus.	
Veracruæ Alphonsus, Hisp. .	16. sæc.
Verde.	
Verjuys Antonius, Gallus . .	n. 1632, m. 1706.
Verricellus Angelus Maria, Italus, clericus regularis	17. sæc.
Vestrini.	
Victorelli Andreas, Italus.	
** *Victoria* Franciscus de, Hisp., Dominicanus, habuit celeberrimos discipulos, Dominicum Sotum, Bartholomæum Medinam et Melchiorem Canum, qui ipsum sum-	

Nomina auctorum.	*Vixit*
mum theologiæ præceptorem ducemque optimum appellavit	m. 1549.
** *Vidal* Marcus, Italus, clericus regularis et professor theologiæ	17. sæc.
Viguerius Joan., Hisp., ord. minorum	16. sæc.
** *Villalobus* Henricus de, Hisp., Franciscanus	c. 1620.
** *Villar* Thomas, Hisp., ord. s Dominici	c. 1650.
Visconti Josephus, Italus . .	16. sæc.
** *Viva* Dominicus, Italus, S. J., docuit per 30 annos theologiam Neapoli. Benedictus XIV. eum cum laude memorat	m. circa 1710.
Vivaldus Martinus Alphonsus, Italus, canonicus regularis congregationis ss. Salvatoris . .	c. 1590.
Volaterranus Raphael, Italus .	n. 1450, m. 1521.

W.

Wading Petrus, Hibernus, S. J.	n. 1586, m. 1644.
Waldensis Thomas, Anglus .	m. 1430.
†* *Wendrochius* Guillelmus, Jansenianus rigidissimus, cujus liber de probabilismo damnatus et flammis traditus est . . .	17. sæc.
Wesembec Matthæus, Belga .	n. 1531, m. 1586.
Wex Jacob., Germ., S. J. . .	17. sæc.
Wiestner Jacob, Germanus, S. J.	17. sæc.
†* *Wigandt* Martinus, Germanus, Dominicanus, professor theologiæ in universitate Viennensi .	16. sæc.
** *Wiggers* Joan., Belga, doctor Lovaniensis, vir valde doctus et pius	n. 1571, m. 1639.
Witassus Carolus, Gallus, doctor sorbonicus	n. 1660, m. 1716.

Nomina auctorum.	*Vixit*
Z.	
** *Zacharia* Franciscus Anton., Italus, S. J.	n. 1712, m. 1796.
Zambranus Melchior, Hisp.	circa 1604.
Zanardus Michael, Italus, auctor nimis benignus	n. 1570, m. 1641.
Zechius Franc. Xav., Germanus, S. J., professor Ingolstadiensis	m. c. 1750.
** *Zerola* Thomas, Italus, episcopus Minoricensis	m. 1663.
Zumel Franciscus, Hisp., ordinis de Mercede	m. 1706.

CAPUT V.

Opportunum nobis videbatur, *decreta Romanorum Pontificum*, quæ pro certis regulis morum habenda sunt, operi morali *s. Alphonsi* præmittere, sicuti etiam in prioribus editionibus præmissa sunt.

PROPOSITIONES

DAMNATAE AB ALEXANDRO PAPA VII.

Feria 5 die 24. Septembris 1665.

In congregatione generali sanctæ Romanæ et universalis inquisitionis coram *SS. D. N. Alexandro Papa VII.* mature discussis infra scriptis propositionibus:

1. Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum fidei, spei et charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.

2. Vir equestris, ad duellum provocatus, potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.

3. Sententia asserens, bullam cœnæ solum prohibere absolutionem hæresis et aliorum criminum, quando publica sunt, et id non derogare facultati Tridentini, in qua de occultis criminibus sermo est, anno 1629 18 Julii in consistorio sacr. congr. eminentiss. card. visa et tolerata est.

4. Prælati regulares possunt in foro conscientiæ ab-

solvere quoscumque sæculares ab hæresi occulta et ab excommunicatione propter eam incursa.

5. Quamvis evidenter tibi constet, *Petrum* esse hæreticum, non teneris denuntiare, si probare non possis.

6. Confessarius, qui in sacramentali confessione tribuit pœnitenti chartam postea legendam, in qua ad venerem incitat, non censetur sollicitasse in confessione, ac proinde non est denuntiandus.

7. Modus evadendi obligationem denuntiandæ sollicitationis est, si sollicitatus confiteatur cum sollicitante; hic potest ipsum absolvere absque onere denuntiandi.

8. Duplicatum stipendium potest sacerdos pro eadem missa licite accipere, applicando petenti partem etiam specialissimam fructus, ipsimet celebranti correspondentem, idque post decretum *Urbani VIII.*

9. Post decretum *Urbani* potest sacerdos, cui missæ celebrandæ traduntur, per alium satisfacere, collato illi minori stipendio, alia parte stipendii sibi retenta.

10. Non est contra justitiam, pro pluribus sacrificiis stipendium accipere et sacrificium unum offerre; neque etiam est contra fidelitatem, etiamsi promittam, promissione etiam juramento firmata, danti stipendium, quod pro nullo alio offeram.

11. Peccata in confessione omissa seu oblita ob instans periculum vitæ aut ob aliam causam non tenemur in sequenti confessione exprimere.

12. Mendicantes possunt absolvere a casibus episcopis reservatis non obtenta ad id episcoporum facultate.

13. Satisfacit præcepto annuæ confessionis, qui confitetur regulari episcopo præsentato, sed ab eo injuste reprobato.

14. Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto ecclesiæ.

15. Pœnitens propria auctoritate substituere sibi alium potest, qui loco ipsius pœnitentiam adimpleat.

16. Qui beneficium curatum habent, possunt sibi eligere in confessarium simplicem sacerdotem non approbatum ab ordinario.

17. Est licitum religioso vel clerico, calumniatorem, gravia crimina de se vel de sua religione spargere minantem, occidere, quando alius modus defendendi non

suppetit; uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus, ipsi religioso vel ejus religioni publice et coram gravissimis viris prædicta impingere, nisi occidatur.

18. Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes ac etiam judices, a quo iniqua certo imminet sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.

19. Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.

20. Restitutio a *Pio V.* imposita beneficiatis non recitantibus non debetur in conscientia ante sententiam declaratoriam judicis, eo quod sit pœna.

21. Habens capellaniam collativam aut quodvis aliud beneficium ecclesiasticum, si studio litterarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si officium per alium recitet.

22. Non est contra justitiam, beneficia ecclesiastica non conferre gratis, quia collator conferens illa beneficia ecclesiastica, pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.

23. Frangens jejunium ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu vel inobedientia hoc faciat, puta, quia non vult se subjicere præcepto.

24. Mollities, sodomia et bestialitas sunt peccata ejusdem speciei infimæ, ideoque sufficit dicere in confessione se procurasse pollutionem.

25. Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit confessionis præcepto, dicens: Commisi cum soluta grave peccatum contra castitatem, non explicando copulam.

26. Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.

27. Si liber sit alicujus junioris et moderni debet opinio censeri probabilis, dum non constet, rejectam esse a sede apostolica tamquam improbabilem.

28. Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam.

Deinde feria 5. die 18. Martii 1666.

Propos. 29. In die jejunii, qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit jejunium.

30. Omnes officiales, qui in republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione jejunii, nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum jejunio.

31. Excusantur absolute a præcepto jejunii omnes illi, qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium non sit, et etiamsi iter unius diei conficiant.

32. Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in quadragesima obliget.

33. Restitutio fructuum ob omissionem horarum suppleri potest per quascumque eleemosynas, quas antea beneficiarius de fructibus sui beneficii fecerit.

34. In die palmarum recitans officium paschale satisfacit præcepto.

35. Unico officio potest quis satisfacere duplici præcepto pro die præsenti et crastino.

36. Regulares possunt in foro conscientiæ uti privilegiis suis, quæ sunt expresse revocata per concilium Tridentinum.

37. Indulgentiæ concessæ regularibus et revocatæ a *Paulo V.* hodie sunt revalidatæ.

38. Mandatum Tridentini, factum sacerdoti sacrificanti ex necessitate cum peccato mortali, confitendi quamprimum, est consilium, non præceptum.

39. Illa particula, *quamprimum*, intelligitur, cum sacerdos suo tempore confitebitur.

40. Est probabilis opinio, quæ dicit, esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis.

41. Non est obligandus concubinarius ad ejiciendam concubinam, si hæc nimis utilis esset ad oblectamentum concubinarii, vulgo *regalo*, dum deficiente illa nimis ægre ageret vitam, et aliæ epulæ tædio magno concubinarium afficerent, et alia famula nimis difficile inveniretur.

42. Licitum est mutuanti, aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.

43. Annuum legatum pro anima relictum non durat plus quam per decem annos.

44. Quoad forum conscientiæ, reo correcto ejusque contumacia cessante, cessant censuræ.

45. Libri prohibiti, donec expurgentur, possunt retineri, usque dum adhibita diligentia corrigantur.

Idem Sanctissimus, re mature considerata, statuit et decrevit, prædictas propositiones et unamquamque ipsarum, ut minimum tamquam scandalosas esse damnandas et prohibendas, sicut eas damnat ac prohibet: ita ut, quicumque illas aut conjunctim aut divisim docuerit, defenderit, ediderit, aut de eis etiam disputative, publice aut privatim tractaverit, nisi forsan impugnando, ipso facto incidat in excommunicationem, a qua non possit (præterquam in articulo mortis) ab alio, quacumque etiam dignitate fulgente, nisi a pro tempore existente Romano Pontifice absolvi.

Insuper districte in virtute sanctæ obedientiæ et sub interminatione divini judicii prohibet omnibus Christi fidelibus cujuscumque conditionis, dignitatis ac status, etiam speciali et specialissima nota dignis, ne prædictas opiniones aut aliquam ipsarum ad praxim deducant.

PROPOSITIONES

DAMNATAE A SS. D. INNOCENTIO PAPA XI. *)

Feria 5 die 2 Martii 1679.

1. Non est illicitum, in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione baptismi, ordinis sacerdotalis aut episcopalis.

2. Probabiliter existimo, judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.

3. Generatim, dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.

---

*) Præmittuntur decreto Innocentii hæc verba: Summus Pontifex statuit et decrevit, sequentes propositiones et unamquamque ipsarum, sicut jacent, ut minimum tanquam scandalosas et in praxi perniciosas esse damnandas et prohibendas, sicuti eas damnat et prohibet. *Edit.*

4. Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili.

5. An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.

6. Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare præceptum charitatis erga Deum.

7. Tunc solum obligat, quando tenemur justificari et non habemus aliam viam, qua justificari possimus.

8. Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.

9. Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum omni penitus caret culpa ac defectu veniali.

10. Non tenemur proximum diligere actu interno et formali.

11. Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos.

12. Vix in sæcularibus invenies, etiam in regibus, superfluum statui. Et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.

13. Si cum debita moderatione facias, potes absque peccato mortali de vita alicujus tristari et de illius morte naturali gaudere, illam inefficaci affectu petere et desiderare; non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.

14. Licitum est, absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hereditas.

15. Licitum est filio, gaudere de parricidio parentis a se in ebrietate perpetrato propter ingentes divitias, inde ex hereditate consecutas.

16. Fides non censetur cadere sub præceptum speciale et secundum se.

17. Satis est, actum fidei semel in vita elicere.

18. Si a potestate publica quis interrogetur, fidem ingenue confiteri, ut Deo et fidei gloriosum consulo: tacere ut peccaminosum per se non damno.

19. Voluntas non potest efficere, ut assensus fidei in se ipso sit magis firmus, quam mereatur pondus rationum ad assensum impellentium.

20. Hinc potest quis prudenter repudiare assensum, quem habebat supernaturalem.

21. Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia solum probabili revelationis: imo cum formidine, qua quis formidet, ne non sit locutus Deus.

22. Non nisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii, non autem explicita Remuneratoris.

23. Fides late dicta testimonio creaturarum similive motivo ad justificationem sufficit.

24. Vocare Deum in testem mendacii levis non est tanta irreverentia, propter quam velit aut possit damnare hominem.

25. Cum causa licitum est, jurare sine animo jurandi, sive res sit levis sive gravis.

26. Si quis vel solus vel coram aliis, sive interrogatus sive propria sponte, sive recreationis causa sive quocumque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquid aliud, quod non fecit, vel aliam viam ab ea, in qua fecit, vel quodvis aliud additum verum: revera non mentitur, nec est perjurus.

27. Causa justa utendi his amphibologiis est, quoties id necessarium aut utile est ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur nunc expediens et studiosa.

28. Qui mediante commendatione vel munere ad magistratum vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato regis a similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.

29. Urgens metus gravis est causa justa sacramentorum administrationem simulandi.

30. Fas est viro honorato, occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequit: idem quoque dicendum, si quis impingat alapam vel fuste percutiat et post impactam alapam vel ictum fustis fugiat.

31. Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.

32. Non solum licitum est, defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam, ad quæ jus inchoatum habemus, et quæ nos possessuros speramus.

33. Licitum est tam heredi quam legatario, contra in-

juste impedientem, ne vel hereditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere; sicut et jus habenti in cathedram vel præbendam contra earum possessionem injuste impedientem.

34. Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur aut infametur.

35. Videtur probabile, omnem fœtum, quamdiu in utero est, carere anima rationali, et tunc primum incipere eamdem habere, cum paritur; ac consequenter dicendum erit, in nullo abortu homicidium committi.

36. Permissum est, furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.

37. Famuli et famulæ domesticæ possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod recipiunt.

38. Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quamtumcumque sit magna summa totalis.

39. Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.

40. Contractus mohatra licitus est, etiam respectu ejusdem personæ et cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.

41. Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere et eo titulo ab usura excusari.

42. Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tamquam ex benevolentia et gratitudine debitum, sed solum si exigatur tamquam ex justitia debitum.

43. Quidni non nisi veniale sit, detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere?

44. Probabile est, non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam et honorem defendat. Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in theologia.

45. Dare temporale pro spirituali non est simonia, quando temporale non datur tamquam pretium, sed dumtaxat tamquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale, vel etiam, quando temporale sit solum gratuita compensatio pro spirituali, aut e contra.

46. Et id quoque locum habet, etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale, imo etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris æstimetur quam res spiritualis.

47. Cum dixit concilium Tridentinum, eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, qui non, quos digniores et ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, ad ecclesias promovent: concilium vel *primo* videtur per hoc *digniores* non aliud significare velle nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo; vel *secundo* locutione minus propria ponit *digniores*, ut excludat indignos, non vero dignos; vel tandem loquitur *tertio*, quando fit concursus.

48. Tam clarum videtur, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam et solum esse malam, quia interdicta, ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.

49. Mollities jure naturæ prohibita non est. Unde, si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, et aliquando obligatoria sub mortali.

50. Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium, adeoque sufficit in confessione dicere, se esse fornicatum.

51. Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, et multoties eidem subservit, deferendo scalam, aperiendo januam aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta, ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.

52. Præceptum servandi festa non obliget sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.

53. Satisfacit præcepto ecclesiæ de audiendo sacro, qui duas ejus partes, imo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.

54. Qui non potest recitare matutinum et laudes, potest autem reliquas horas, ad nihilum tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.

55. Præcepto communionis annuæ satisfit per sacrilegam corporis Domini manducationem.

56. Frequens confessio et communio etiam in his, qui gentiliter vivunt, est nota prædestinationis.

57. Probabile est, sufficere attritionem naturalem, modo honestam.

58. Non tenemur confessario interroganti fateri peccati alicujus consuetudinem.

59. Licet sacramentaliter absolvere dimidiate tantum confessos, ratione magni concursus pœnitentium, qualis verbi gratia potest contingere in die magnæ alicujus festivitatis aut indulgentiæ.

60. Pœnitenti habenti consuetudinem peccandi contra legem Dei, naturæ aut ecclesiæ, etsi emendationis spes nulla appareat, nec est neganda nec differenda absolutio; dummodo ore proferat, se dolere et proponere emendationem.

61. Potest aliquando absolvi, qui in proxima occasione peccandi versatur, quam potest et non vult omittere, quinimo directe et ex proposito quærit aut ei se ingerit.

62. Proxima occasio peccandi non est fugienda, quando causa aliqua utilis aut honesta non fugiendi occurrit.

63. Licitum est, quærere directe occasionem proximam peccandi pro bono spirituali vel temporali nostro vel proximi.

64. Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, et etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysterium sanctissimæ Trinitatis et incarnationis Domini nostri Jesu Christi.

65. Sufficit, illa mysteria semel credidisse. *)

---

*) *In fine decreti leguntur hæc verba:* Quicumque autem cujusvis conditionis, status et dignitatis illas vel illarum aliquam conjunctim vel divisim defenderit vel ediderit, vel de eis disputative et publice aut privatim tractaverit vel prædicaverit, nisi forsan impugnando, ipso facto incidat in excommunicationem latæ sententiæ, a qua non possit (præterquam in articulo mortis) ab alio, quacumque etiam dignitate fulgente, nisi a pro tempore existente Romano Pontifice, absolvi.

Insuper districte in virtute sanctæ obedientiæ et sub interminatione divini judicii prohibet omnibus Christi fidelibus cujuscumque conditionis, dignitatis et status, etiam speciali et specialissima nota dignis, ne prædictas opiniones aut aliquam ipsarum ad praxim deducant.

Tandem, ut ab injuriosis contentionibus doctores seu scholastici aut alii quicumque in posterum se abstineant, ut

PROPOSITIONES

DAMNATAE AB ALEXANDRO VIII.

Decretum.

Cum feria 5. die 24. Augusti 1690 in congregatione generali s. Rom. et univ. inquisitionis fuissent in examen adductæ duæ sequentes propositiones, videlicet:

1. Bonitas objectiva consistit in convenientia objecti cum natura rationali: formalis vero in conformitate actus cum regula morum. Ad hoc sufficit, ut actus moralis tendat in finem ultimum interpretative: hunc homo non tenetur amare, neque in principio, neque in decursu vitæ suæ moralis.

2. Peccatum philosophicum seu morale est actus humanus disconveniens naturæ rationali et rectæ rationi. Theologicum vero et mortale est transgressio libera divinæ legis. Philosophicum, quantumvis grave in illo, qui Deum vel ignorat vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum; sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.

SS. Pontifex primam propositionem declaravit hæreticam; secundam temerariam, scandalosam etc.

Decretum alterum.

Feria 5. die 7. Decembris 1690 idem *SS. Alexander PapaVIII.* damnavit sequentes 31 propositiones: *)

---

paci et charitati consulatur, idem Sanctissimus in virtute sanctæ obedientiæ eis præcipit, ut tam in libris imprimendis ac manuscriptis, quam in thesibus, disputationibus ac prædicationibus caveant ab omni censura et nota; necnon a quibuscumque conviciis contra eas propositiones, quæ adhuc inter catholicos hinc inde controvertuntur, donec a sancta sede recognitæ sint, et super iisdem propositionibus judicium proferatur. *Edit.*

*) sc. tamquam temerarias, scandalosas, male sonantes, injuriosas, hæresi proximas, hæresim sapientes, erroneas schismaticas et hæreticas respective. *Edit.*

1. In statu naturæ lapsæ ad peccatum mortale et demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium et liberum fuit in causa sua, peccato originali et voluntate Adami peccantis.

2. Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.

3. Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.

4. Dedit semetipsum pro nobis oblationem Deo, non pro solis electis, sed pro omnibus et solis fidelibus.

5. Pagani, Judæi, hæretici aliique hujus generis nullum omnino a Jesu Christo accipiunt influxum, adeoque hinc recte inferes, in illis esse voluntatem nudam et inermem sine omni gratia sufficienti.

6. Gratia sufficiens statui nostro non tam utilis, quam perniciosa est, sic ut proinde merito possimus petere: A gratia sufficienti libera nos, Domine!

7. Omnis humana actio deliberata est Dei dilectio vel mundi: si Dei, charitas Patris est; si mundi, concupiscentia carnis, hoc est, mala est.

8. Necesse est, infidelem in omni opere peccare.

9. Revera peccat, qui odio habet peccatum mere ob ejus turpitudinem et disconvenientiam cum natura sine ullo ad Deum offensum respectu.

10. Intentio, qua quis detestatur malum et prosequitur bonum, mere ut cœlestem obtineat gloriam, non est recta nec Deo placens.

11. Omne, quod non est ex fide christiana supernaturali, quæ per dilectionem operatur, peccatum est.

12. Quando in magnis peccatoribus deficit omnis amor, deficit etiam fides; et etiamsi videantur credere, non est fides divina, sed humana.

13. Quisquis etiam æternæ mercedis intuitu Deo famulatur, charitate si caruerit, vitio non caret, quoties intuitu licet beatitudinis operatur.

14. Timor gehennæ non est supernaturalis.

15. Attritio, quæ gehennæ et pœnarum metu concipitur, sine dilectione benevolentiæ Dei propter se, non est bonus motus ac supernaturalis.

16. Ordinem præmittendi satisfactionem absolutioni in-

duxit non politia aut institutio ecclesiæ, sed ipsa Christi lex et præscriptio, natura re idipsum quodammodo dictante.

17. Per illam praxim mox absolvendi ordo pœnitentiæ est inversus.

18. Consuetudo moderna quoad administrationem sacramenti pœnitentiæ, etiamsi eam plurimorum hominum sustentet auctoritas, et multi temporis diuturnitas confirmet, nihilominus ab ecclesia non habetur pro usu, sed pro abusu.

19. Homo debet agere tota vita pœnitentiam pro peccato originali.

20. Confessiones apud religiosos factæ pleræque vel sacrilegæ sunt vel invalidæ.

21. Parochianus potest suspicari de mendicantibus, qui eleemosynis communibus vivunt, de imponenda nimis levi et incongrua pœnitentia seu satisfactione ob quæstum seu lucrum subsidii temporalis.

22. Sacrilegi sunt judicandi, qui jus ad communionem percipiendam prætendunt, antequam condignam de delictis suis pœnitentiam egerint.

23. Similiter arcendi sunt a sacra communione, quibus nondum inest amor Dei purissimus et omnis mixtionis expers.

24. Oblatio in templo, quæ fiebat a B. V. Maria in die purificationis suæ per duos pullos columbarum, unum in holocaustum et alterum pro peccatis, sufficienter testatur, quod indiguerit purificatione, et quod Filius, qui offerebatur, etiam macula Matris maculatus esset, secundum verba legis.

25. Dei Patris simulacrum nefas est christiano in templo collocare.

26. Laus, quæ defertur Mariæ ut Mariæ, vana est.

27. Valuit aliquando baptismus sub hac forma collatus: In nomine Patris etc., prætermissis illis: Ego te baptizo.

28. Valet baptismus collatus a ministro, qui omnem ritum externum formamque baptizandi observat, intus vero in corde suo apud se resolvit: Non intendo, quod facit ecclesia.

29. Futilis et toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra concilium œcumenicum auctoritate atque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.

30. Ubi quis invenerit doctrinam in Augustino clare fundatam, illam absolute potest tenere et docere, non respiciendo ad ullam Pontificis bullam.

31. Bulla *Urbani VIII. In Eminenti* est subreptitia. *)

Hic refert addere *quinque propositiones circa duellum*, novissime proscriptas a *N. SS. P. Benedicto XIV.* in bulla *Detestabilem*, edita die 10. Nov. anni 1752.

1. Vir militaris, qui, nisi offerat vel acceptet duellum, tamquam formidolosus, timidus, abjectus et ad officia militaria ineptus haberetur, indeque officio, quo se suosque sustentat, privaretur, vel promotionis alias sibi debitæ ac promeritæ spe perpetuo carere deberet, culpa ac pœna vacaret, sive offerat sive acceptet duellum.

2. Excusari possunt etiam honoris tuendi vel humanæ vilipensionis vitandæ gratia duellum acceptantes vel ad illud provocantes, quando certo sciunt, pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis impediendam.

3. Non incurrit ecclesiasticas pœnas ab ecclesia contra duellantes latas dux vel officialis militiæ, acceptans duellum ex gravi metu amissionis famæ et officii.

4. Licitum est in statu hominis naturali, acceptare et offerre duellum ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio eorum jactura propulsari nequit.

5. Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui civitatis male ordinatæ, in qua nimirum vel negligentia vel malitia magistratus justitia aperte denegatur.

---

*) Hæc bulla Urbani VIII. edita anno 1641 confirmat constitutiones Pii V. et Gregorii XIII., quibus damnantur propositiones Baji: eadem iterum prohibet librum Cornelii Jansenii, cui titulus *Augustinus*. Hanc bullam Bajani et Jansenistæ subreptitiam, utpote a Pontifice veritatem ignorante editam dixerunt Ipsæ propositiones damnatæ Baji et Jansenii referuntur a s. Alphonso in suis operibus dogmaticis tom. 6. nostræ germ. editionis.

Monitum circa hanc editionem.

Circa hanc nostram editionem, primam in Germania, pauca adnotanda videntur: ipse benevolus lector attendat, et quid præstiterimus, videat. Hoc nobis maximæ curæ fuit, ut textum vitiis emendatum præbeamus; quare etiam hinc inde sacram scripturam, jus canonicum et theologos morales, ubi citantur, perlustravimus. Notas aliquando adjecimus, ubi *materiæ gravitas* vel *diversi Germanorum mores* id expostulabant; et cum citationes textui insertæ connexum rerum non ita facile perspicere sinant et legentes defatigent, ipsas ex textu desumpsimus et infra posuimus. Quod ad ordinem materiarum pertinet, in hoc cum editore Belga a *sancto Alphonso* recessimus, quod librum quintum, qui de peccatis agebat, e loco suo movimus; hoc enim naturalis connexus rerum expostulare videbatur, nec possumus intelligere, quare *Busembaum*, (cujus ordinem *s. Alphonsus* secutus est) hunc tractatum, postquam jam actum fuit de præceptis decalogi et ecclesiæ, tam inverso ordine posuerit. Illum vero tractatum præambulum de actibus humanis, qui tractatui de peccatis præcedebat, vestigiis plurimorum et gravium doctorum inhærentes, in capite totius operis posuimus, quia viam parat ad omnem actionem moralem dijudicandum. Ne vero lector tali mutatione turbetur, ipsum suo loco semper ad hoc attentum fecimus. Hic vero ordinem a nobis servatum, cum priore comparatum, annotare non superfluum erit.

In nostra editione:	In prioribus editionibus:
Tractatus *de actibus humanis* in fronte operis	Ante librum V.
Liber I. *De conscientia et legibus* . .	Eodem loco.
Lib. II. *De peccatis*	Lib. V.
Lib. III. *De præceptis virtutum theologicarum*	Lib. II.

Lib. IV. *De præceptis decalogi et ecclesiæ*	Lib. III.
Lib. V. *De præceptis particularibus*	Lib. IV.
Lib. VI. et VII.	Eodem loco.

Appendices et Romanorum Pontificum decreta semper ipsis tractatibus, ad quos spectant, adjunximus.

Jam aliud non addendum videtur: at preces nostras ad beatissimam Virginem et patrem nostrum *sanctum Alphonsum* dirigimus, ut a Bono Pastore largam benedictionem super hoc opus impetrent et Venerabiles Fratres nostri, pastores animarum et ecclesia Germaniæ eos fructus inde percipiant, qui ubique ex theologia *s. Alphonsi* collecti sunt.

VETERIS-OETTINGÆ,

festo apparitionis s. Michaelis archangeli 1846.

Editor.

BEATISSIMO AC SANCTISSIMO

PATRI

BENEDICTO XIV.

PONTIFICI MAXIMO

ALPHONSUS DE LIGORIO.

Tuæ Dignitatis Majestas, Beatissime Pater, doctrinæ atque eruditionis Tuæ fastigium, ne Tibi hoc meum opus morale simpliciori ac prorsus humili stylo conscriptum exhiberem, aut suadere me omnino, aut dubitantem deterrere magnopere debuissent: summa vero Sanctitatis Tuæ benignitas ac ferventissimus zelus, qui in Te semper enituit, prius ut optimi Præsulis singularum ecclesiarum partes absolveres, et deinde ut Summi universalis ecclesiæ Pastoris muneri vigilantissime satisfaceres, me impulerunt, ut hos tenues labores meos, quos nonnisi pro animarum salute suscipere et in publicam edere lucem constitui, Tibi libentissime dedicarem. Cum enim fuissem Dei beneficio vocatus ad missionum ministerium pro adjuvandis populis per rura dispersis, iisque potissimum, qui spiritualibus magis destituuntur auxiliis, visa mihi ad hoc fuit necessaria scientia plus quam mediocris rerum moralium, quæ tum ad instruendas, tum ad regendas animas esset accommodata. Qua de re tam pro mea quam pro juvenum nostræ sodalitatis intelligentia opportunum duxi, opiniones probabiliores utilioresque ad animarum salutem seligere. Cumque plurimis per plures annos relectis auctoribus tam benignæ quam rigidæ sententiæ alios nimium benignitati indulgentes, alios nimium austeritati addictos comperissem, operæ pretium me

facturum credidi, si librum ederem, qui mediam viam tenens sententias magis veritati consonas magisque scitu necessarias ad conscientias dirigendas exponeret; atque hac arrepta opportunitate multa in eo ad praxim pertinentia, quæ sacrarum missionum exercitio didiceram, fratribus meis committerem. Opus Deo juvante cœpi et absolvi et absolutum typis demandavi: quod cum universe fuerit acceptum, rursusque debuerit publici juris fieri, in meliorem ordinem redegi, diligentius quibusdam doctrinis enucleatis, compluribus aliis adjectis, additisque insuper aliquibus dissertationibus de infallibilitate definitionnm pontificiarum et de earumdem supra concilia superioritate.

At quia libri omnes, qui ex theologiæ principiis fidei ac morum controversias pertractant, Tibi soli debentur, qui et summus es theologiæ Princeps unusque ecclesiæ Moderator, divinæ veritatis Conservator et Vindex, unusque controversiarum Judex, ab ipso Deo singulari providentia ad hoc constitutus, prout dixit *Maximianus*, episcopus Constantinopolitanus (epist. ad Orientales): „Omnes fines terræ omnesque veram fidem profitentes „in Romanorum Pontificum potentiam tamquam in solem „respicere, quem de cæteris mortalibus ex terrarum orbe „Conditor orbis elegit, cui cathedram magisterii princi„paliter possidendam tenere perpetuo privilegii jure con„cessit, ut quisquis divinum aliquod sive profundum „nosse desiderat, ad hujus præceptionis oraculum do„ctrinamque recurrat."

Hinc juste hoc opus Tibi dicandum existimavi, eoque magis, quod una ex præcipuis causis, quæ me ad illud edendum induxerunt, fuit, ut cognitas omnes haberent saluberrimas bullas epistolasque encyclicas Tuas, quæ tantopere profuerunt et proderunt usque ad sæculorum consummationem universali morum reformationi cunctorum fidelium; quandoquidem in eisdem S. T. summa prudentia neque ad nimium rigorem neque ad nimiam benignitatem declinans, sed temporum defectui condescendens, mira suavitate disposuit id, quod cum ingenti animi fortitudine sibi proposuerat.

Fuit præterea mihi consilium, plurimas in medium doctrinas proferre, quas ex aureis Tuis operibus sum

edoctus, quibusque S. T. non pauca immortali recordatione digna atque ediscenda universæ reipublicæ litterariæ tradidit. Hæc enim Tua grandis doctrinæ eminentia non minus quam reliquæ, quæ in Te elucent virtutes, nempe morum integritas, admiranda a propinquis alienatio, prudentia singularis, incomparabilis salutis animarum zelus, et summo sacerdotio apprime necessarius, Te supremo Pontificatu dignissimum reddiderunt.

Demum si librorum dedicationes solent testes esse grati animi ac non immemoris acceptorum ab aliquo magno principe beneficiorum, cum unus ipse sim ex fratribus congregationis ss. Redemptoris, cui Tu nuper apostolicam auctoritatem benignissime accommodasti, oportebat jure merito, ut Tibi uni hoc opus sisteretur, ac præterea nemini.

Tu igitur, Beatissime Pater, per illam, qua genus humanum complecteris, charitatem, per curam illam, quam christianis omnibus enixe et debes et præstas, per illum ipsum, cujus in terris vices fungeris Jesum Christum, excipe pietate, qua soles, hoc qualecumque munusculum, quod Tibi sacro et præsento, ut modereris, corrigas, deleas, quidquid in eo veritati absonum visum fuerit; et si quid boni est, faveas et tuearis, paternaque ac apostolica benedictione Tua prosequi non dedigneris tum opus ipsum, ut animarum prosit saluti, tum me sodalesque meos, ut in nostro ministerio divinæ gloriæ cooperantes uberrimum in vinea Domini fructum reportare valeamus.

Nostrum autem erit, jugiter Deo fundere preces, ut universo christiano orbi sanctitatem Tuam diu servet incolumem diuque in terris relinquat, quo tandem aliquando non sine omnipotentis Dei præsidio catholicæ religionis hostes omnesque a vera fide aberrantes ad ovile fideliumque cœtum, ad unicum salutis portum felicissime deducantur.

Copia della lettera dell sommo Pontefice *Benedetto XIV.*

In commendazione dell' opera.

Dilecto filio *Alphonso de Ligorio*, presbytero Congregationis SS. Redemptoris,

Benedictus XIV.

Dilecte Fili, salutem et apostolicam benedictionem.

Abbiamo ricevuta una sua lettera degli otto di Giugno, unitamente col secondo tomo della sua morale, ed altri pure suoi libri di minor mole, ma di gran profitto per la salute delle anime. Noi la ringraziamo del regalo, ed avendo data una scorsa al libro della sua morale (ch'è dedicato a Noi, del che rendiamo particolari grazie), l'abbiamo ritrovato pieno di buone notizie, ed ella può restar sicura del gradimento universale, e della pubblica utilità. Tratto tratto l'anderemo leggendo, e speriamo, che quanto leggeremo, corrisponderà a quanto abbiamo letto. Terminiamo col darle l'apostolica benedizione.

Datum Romæ apud S. Mariam Majorem die 15. Julii 1755, pontificatus nostri anno decimo quinto.

Versio epistolæ summi Pontificis *Benedicti XIV.*

In commendationem hujus operis.

Dilecto filio *Alphonso de Ligorio*, presbytero Congregationis SS. Redemptoris,

Benedictus XIV.

Dilecte Fili, salutem et apostolicam benedictionem.

Accepimus litteras Tuas, octavo Junii datas, una cum secundo volumine Tuæ moralis et aliis quibusdam libris, qui, quamvis minoris molis sint, tamen saluti anima-

rum multum profuturæ sunt. Gratias agimus pro dono, et inprimis, quod Nobis opus morale dedicaveris; hoc enim celeri cursu pervolventibus Nobis bonis doctrinis refertum videbatur, nec potes dubitare, quin ab omnibus gratissime excipiatur et universæ societati plurimum profuturum sit. Sedate illud revolvemus, et speramus, legenda lectis non indigna fore. Ut finem faciamus, apostolicam benedictionem Tibi impertimur.

Monitum auctoris ad lectorem,

qui rogatur, legere hanc præfationem pro intelligentia totius operis.

Cum præcipuum sit intentum nostræ minimæ congregationis SS. Redemptoris missionibus vacare, cumque missionariorum exercitio necessario annexum sit munus, conscientias hominum instructionibus et confessionibus dirigere: ideo plurimis ablinc annis excogitavi, juventuti sodalitatis nostræ librum de re morali tractantem tradere, qui mediam inter alios aut nimis rigidos aut nimis benignos viam teneret. Opus absolvi; sed quia nimis festinanter fuit illud typis demandatum, ut aliis satisfacerem, mihi non satisfeci; plura enim in eo vel non bene excussa exciderunt, vel confuso ordine fuerunt exposita. Idcirco, cum ea diligentiore examine necnon clariore methodo indigere animadvertissem, animum ad secundam editionem applicui, in qua ad meliorem ordinem omnia redigere curavi et utilissimis doctrinis librum copiosiorem reddere. Nonnullas etiam opiniones (temporis decursu rebus ad utiliorem trutinam revocatis), hominem me agnoscens, reformavi. Neque in hoc erubui, cum d. Augustinus *non erubuerit, in pluribus se retractare; sicut etiam* d. Thomam *fecisse testantur* Cajetanus, Catharinus *et* Capreolus; *ac ipse doctor Angelicus* (3. p. quæst. 9. art. 4.) *sic fassus est:* Quamvis alibi aliter scripserim. *Ut enim* Tullius *dixit:* Sapientis est mutare consilium; *et alibi:* Numquam laudata fuit in una sententia permansio.

Nemini autem superfluum videatur, post tot libros scientiam moralem pertractantes hunc me suscepisse laborem, quasi actum agerem; cum etenim plurimos legerim auctores, alios inveni, qui plus æquo indulgentes iis, qui (ut ait Isaias *cap. 30.) dicunt:* Nolite aspicere nobis ea, quæ recta sunt, loquimini nobis placentia, *consuunt pulvillos sub eorum capite, ut in peccatis misere conquiescant: haud enim dubitandum, multum detrimenti Dei ecclesiam sentire ex istorum auctorum sectatoribus, cum major hominum laxioris vitæ pars ad illos concurrat. Contra vero reperi alios, qui ad reprobanda assueti quæcumque extremam rigiditatem non sapiunt, consilia cum præceptis confundunt, novisque mandatis conscientias aggravant, humanam imbecillitatem nihil pensi habentes, nihilque memores illius sacri canonis* (cap. ult. de transact.), *qui admonet:* In his vero, in quibus jus non invenitur expressum, procedas æquitate servata, semper in humaniorem partem declinando, secundum quod personas et causas, loca et tempora videris postulare. *Et hoc modo jugum Christi Domini, quod est suave, intolerabile reddunt, viamque salutis sic pluribus præcludunt, juxta illud s. Ambrosii:* Sunt etiam in nobis, qui timorem Domini habent, sed non secundum scientiam, statuentes duriora præcepta, quæ non possit humana conditio sustinere. In psalm. 118. serm. 5. *Utraque sane extremitas maxime periculosa; nam prima spatiosam viam relaxatione ad perditionem aperit; altera (ut ait perdoctus* Cabassutius *in theor. jur. præf. ad lect.) duplici tramite urget animas in ruinam, erronea scilicet conscientia et desperatione; cum plurimi, audita hac rigidiore doctrina, in mortalia labuntur: vel credentes, inesse lethale peccatum, ubi non est; vel nimia difficultate deterriti, impossibile putantes, eo modo posse salvari, salutis suæ curam penitus abjiciunt.*

Propterea in lucem edere deliberavi hoc novum opus, quod inter opiniones nimis benignas et nimis severas medium locum teneret, quodque non tam diffusum esset, ut non facile legeretur, nec tam breve, ut in multis deficeret. Concinnatas in hoc reperies omnes quæstiones et res morales, quæ magis ad praxim deserviunt. Ut vero sententias veritati conformiores seligerem, in

quacumque quæstione non parum laboris impendi; per plures enim annos quamplurima auctorum classicorum volumina evolvi tam rigidæ quam benignæ sententiæ, quæ ultimo (ut arbitror) in publicum prodierunt. Præsertim autem sedulam operam navavi in annotandis doctrinis d. Thomæ, *quas in suis fontibus observare curavi. Insuper in controversiis intricatioribus etiam doctos juniores consului.*

Præterea hic invenies in suis propriis locis diligenti studio annotatos textus, tum canonicos tum civiles, ad rem pertinentes; item propositiones damnatas, et (quod utilius) decreta recentiora summorum Pontificum et præcipue bullas sanctionesque nuper editas a SS. D. N. Papa Benedicto XIV. *Necnon plurima hic exposui, quæ magis missionum et confessionum exercitio quam librorum lectione didici. Ut autem justa methodus servaretur, medullam* Hermanni Busenbaum *præmittendam censui, non jam, ut omnes ipsius auctoris opiniones approbarem, sed tantum, ut ejusdem methodum sequerer, quæ inter aliorum auctorum methodos ad res morales exponendas valde accommodata mihi visa fuit; deinde, ut tironibus nostræ congregationis, juxta finem mihi principaliter propositum, magis prodessem, ad modum captu faciliorem meas appendices studui exarare: in hoc enim maxime incubui, ut potius in claritate quam in sermonis elegantia abundarem.*

In delectu autem sententiarum ingens cura mihi fuit, semper rationem auctoritati præponere; et priusquam meum ferrem judicium, in eo, (ni fallor) totus fui, ut in singulis quæstionibus me indifferenter haberem, et ab omni passionis fuligine exspoliarem: quod satis, benevole lector, ex eo cognoscere poteris, quod ego non paucas sententias, quas in prioribus hujus operis editionibus tenueram, in hac postrema mutare non dubitavi. Cæterum sategi, ut plurimum meam exponere sententiam, justum pondus tribuendo majoris vel æqualis vel minoris probabilitatis cuique sententiæ, prout meæ imbecillitati visum fuit, ne ancipitem relinquerem lectorem more aliquorum, qui sententias aliorum tantum referentes non parum exosos legentibus se præbent. Ubi vero non inveni rationem pro una parte convincentem, non sum ausus,

oppositam damnare more aliorum, qui nimis facile reprobant opiniones, quas plures et graves auctores tuentur, quorum doctrinas prælaudatus **N. SS. P. Benedictus** *(longe ab illis alienus, qui eas liberius parripendunt) in suis elaboratis operibus et omnigena eruditione refertis non sine æstimatione commemorat, et sæpe eis utitur; quin etiam ipsorum opinionibus non parum defert, iisque innixus in multis Christi fideles instruit, ut videre est in suo bullario.*

Cæterum, benigne lector, te admonitum volo, ne existimes, me opiniones illas approbare, ex eo, quod non reprobem; eas enim quandoque fideliter exponam cum suis rationibus et patronis, ut alii pro sua prudentia, cujus ponderis sint, adjudicent. Deinde advertas, quod, cum aliquam opinionem v e r i o r e m voco, tunc contrariam non habeo ut probabilem, etsi non expresse ut improbabilem damnem. Insuper, quando unam ex sententiis p r o b a b i l i o r e m appello, nullo judicio dato de probabilitate alterius, aut utor hoc verbo: **Non audeo damnare**, *non propterea intelligo eam probabilem dicere, sed judicio prudentiorum remittere. Si autem observare vis, quodnam systema tenendum ipse censeam circa moralium opinionum electionem, vide* **lib. 1. de conscientia probabili num. 55. et seq.**

Vale.

TRACTATUS PRAEAMBULUS.*)

DE ACTIBUS HUMANIS IN GENERE.

Mens mihi non est, benevole lector, scribens de morali theologia, quæ tota ad praxim est dirigenda, tractatum de actibus humanis tibi exhibere scholasticis quæstionibus refertum; sed potius tuæ, animarumque saluti consulere cupiens, ea tantum seligere cogito, quæ in hac materia magis utilia, quæque scitu necessaria ad praxim existimantur. Nonne, si secus facerem, et ego oleum operamque in elucubrando perderem, et tu frustra tempus tereres in hujusmodi inutilia legendo? Ne igitur, quæso, tractatum hunc omnibus pene numeris absolutum a me expectes, quem utiliora, et adhuc satis implicata manent. Hanc tamen maximam adhibui diligentiam, ut doctrinas seligerem, quibus prodesse, non obesse valeam animarum profectui. Hinc est, quod non recedendum puto a sana Doctoris angelici doctrina, ubi haberi potest; ipso enim duce, in rebus theologicis inoffenso pede ambulatur. Sit igitur

ARTICULUS I.

De natura ac multiplici actuum humanorum divisione.

I. Actus humanus strictissima acceptione sumptus definiri potest: *Actus deliberate procedens ab hominis voluntate. Etenim illæ solæ actiones vocantur proprie hu-*

*) Hic tractatus in primis editionibus desideratur, in alliis ante lib. V. de peccatis positus est. Nobis melius videbitur, illum in capite operis ponere. *Editor.*

manæ (inquit S. *Thomas* (1), *quarum homo dominus est: est autem homo dominus suorum actuum per rationem et voluntatem. Illæ ergo actiones proprie humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt.* Ut enim actio sit humana et moralis, necesse est, ut intelligatur, et ut libere agatur; alterum ubi deest vel propter ignorantiam involuntariam, vel propter coactionem, potius mechanica quam moralis dicenda est.

II. Hinc infertur, actiones omnes, quæ non procedunt a voluntate hominis deliberata, communiter appellari actiones hominis non humanas.

III. Actus humani multipliciter dividuntur. Alii enim dicuntur actus eliciti, alii imperati: ex his quidam dicuntur boni, quidam vero mali. Ex bonis alii sunt naturales, alii supernaturales: ex supernaturalibus vero alii sunt meritorii de condigno, alii de congruo. Tandem alii actus humani sunt interiores, alii vero exteriores. De quibus singillatim.

IV. Actus humanus dicitur *elicitus*, qui immediate a voluntate procedit; cujusmodi est amor et odium. Dicitur *imperatus* ille actus, qui ab ipsa voluntate proficiscitur mediate, ut ambulare, loqui, scribere etc. quæ procedunt a voluntate imperante alias potentias, nempe motrices ad hujusmodi actus eliciendos. Hi actus sive eliciti, sive imperati eo ipso, quod libere procedunt a voluntate, dicuntur actus morales, seu boni vel mali. Ii dicuntur *boni*, qui sunt consentanei ad rectam rationem: qui vero dissentanei, appellantur mali. Actus boni *naturales* sunt, qui solis naturæ viribus fieri possunt: *supernaturales* vero non nisi auxilio gratiæ elici possunt, ut actus fidei, spei, amoris etc. Meritorii de condigno sunt, quibus ex justitia merces debetur: de congruo vero sunt ii, qui tantum ex decentia mercedem merentur. Postremo actus interiores nullo sensibili signo patefiunt: exteriores vero patent exterius.

V. His prænotatis, dicendum nunc est de principiis intrinsecis actuum humanorum. Tria sunt hæc principia, nempe intellectus, voluntas et libertas. Intellectus influit in actionem moralem per conscientiam, sive cognitionem

(1) *1. 2. q. 1. art. 1.*

actionis et legis. Ideoque in tractatu de conscientia plura de intellectu dicuntur. Nunc igitur dicendum superest de voluntario et involuntario, deinde de libero, quæ sunt actuum humanorum potiora principia. Hinc

ARTICULUS II.

De voluntario et involuntario ejusque causis.

§. I.

Quid et quotuplex sit voluntarium.

VI. Præ̃notandum, quod hoc vocabulum, *voluntarium*, aliquando accipitur in eodem sensu ac *spontaneum*, quod nempe fit sponte, et ex voluntatis inclinatione nullo cogente præcepto, vel metu, vi aut dolo. Sed revera aliud est voluntarium, aliud vero spontaneum. Etenim omne voluntarium est spontaneum, sed non e contrario omne spontaneum est voluntarium. Aliquando accipitur voluntarium pro libero; quamquam non omne voluntarium sit liberum, licet omne liberum sit voluntarium. Tandem accipitur hoc alio sensu, in quo a nobis definitur et disseritur.

VII. Voluntarium sic definiri potest: *Actus procedens a principio intrinseco, seu a voluntate cum cognitione finis.* Ita *S. Thomas* (1) post *Gregorium Nyssenum*, *Damasc.*, quos ipse laudat *Gonet.* (2) *Sylv.*, *Salm. Concina*, *Cont. Tourn. et alii communiter*. Duo igitur sunt necessaria ad constituendam rationem voluntarii, nempe quod sit et a *principio intrinseco*, *et cum aliqua cognitione finis.*

VIII. Hinc infertur 1.: quod illæ actiones, quæ fiunt ex principio tantum extrinseco, ut sunt quæ vi et coacte fiunt, non dicuntur voluntariæ. 2. Similiter omnes actiones, quæ quidem procedunt a principio intrinseco, sed sine ulla cognitione intellectus, neque voluntariæ dici possunt. 3. Ad hoc, ut aliqua actio dicatur tota voluntaria, necesse est, ut cognoscatur secundum omnes sui partes et circumstantias, quarum aliqua si ignoretur, actio non dicitur voluntaria quoad illam circumstantiam ignoratam. Sic qui

(1) *1. 2. q. 6. art. 1.* — (2) *Man. tom. 3. tr. 2. c. 1. §. 1.*

accedit ad mulierem, quam nescit esse nuptam, non committit peccatum adulterii, sed simplicis fornicationis, cum involuntarie se habeat quoad circumstantiam matrimonii, quam ignorat. 4. Infertur, quod ubi nulla est advertentia, nullum est voluntarium et peccatum; ut accidit in actionibus dormientium, quæ sunt simpliciter involuntariæ. Ubi vero est semiplena advertentia, ibi est semivoluntarium, et dumtaxat veniale peccatum, ut contingit semidormientibus.

IX. Voluntarium multipliciter dividitur a theologis: 1. In voluntarium *simpliciter*, et voluntarium *secundum quid*. Illud procedit ex plena voluntatis inclinatione sine ulla repugnantia. Hoc vero procedit quidem ex voluntatis consensu, sed cum repugnantia. Hujusmodi est projectio mercium in mare, facta metu naufragii.

Dividitur 2. in *liberum* seu contingens, et *necessarium*. Primum fit a voluntate, quæ operatur cum indifferentia ad volendum et nolendum. Talis est amor viatoris in Deum. Secundum a voluntate determinata ad unum, ut est amor beatorum in patria. *Gonet. loc. cit.* docet contra *Vasquesium*, quod ratio voluntarii perfectius reperitur in actibus necessariis, quam liberis. Ratio est, quia quo major est amor, eo majus est voluntarium, id est major voluntatis propensio, et major cognitio intellectus. Talis est amor necessarius Dei erga seipsum, vel amor beatorum, quo toto conatu feruntur in Deum.

Dividitur 3. voluntarium *in se* seu *expressum*, *et in causa*, et *implicitum* seu *virtuale*. Voluntarium *in se* illud dicitur, quod est volitum in se ipso et immediate; ut cum quis aliquid furatur, quia habet in se voluntatem furandi. Voluntarium vero *in causa* est volitum non in se, sed in alio, quod apprehenditur saltem confuse uti causa alicujus effectus. Hoc modo dicitur voluntaria hominis occisio patrata ab eo, qui se voluntarie inebriavit, prævidens saltem in confuso hujusmodi occisionem.

Dividitur 4. in voluntarium *directum*, et *indirectum*. Illud directe et immediate procedit a voluntate, tanquam a causa efficienti. Hoc vero licet non procedat a voluntate immediate, ab ea tamen mediate dependet. Sed nemo non videt, hanc quartam voluntarii divisionem facile ad tertiam posse redire.

X. Hic advertere oportet, quod, ut aliquis effectus se-

quens suam causam jam voluntarie positam, dicatur et ipse voluntarius *indirecte in causa*, ut supra diximus, simulque imputetur ad meritum vel demeritum, tria concurrere debent: 1. Quod agens ponendo causam advertat saltem in confuso, hujusmodi effectum fore ex illa causa sequuturum. 2. Quod possit impedire talem effectum causam tollendo. 3. Quod teneatur tollere, vel illam non ponere. Ita *S. Thom. 1. 2. qu. 20. art. 5.* ubi ait: *Eventus sequens... si est præcogitatus, manifestum est, quod addit ad bonitatem vel malitiam actus. Cum enim aliquis cogitans, quod ex opere suo multa mala possunt sequi, nec propter hoc dimittit, ex hoc apparet voluntas ejus esse magis inordinata. Sylv.* in hunc articulum ait, quod *S. Thomas* hic usurpat vocem *præcogitatus*, quatenus idem sonet ac *volitus* et *intentus*, seu *prævisus* et *intentus:* quemadmodum ipse Angelicus in *qu. 73. art. 8. ad 1.* pro to *præcogitatus* utitur vocabulo *prævisus*, *et intentus*, dum ait: *Sicut etiam supra dictum est, cum de bonitate et malitia exteriorum actuum ageretur; eventus sequens si sit prævisus et intentus* (sed supra dixerat *præcogitatus*) *addit ad bonitatem vel malitiam actus.* Tunc vero effectus sequens, addit *Sylv.*, censetur esse volitus et intentus, non solum quando ex proposito intenditur, sed etiam quando sic prævidetur secuturus, ut potuerit ac debuerit impediri, nec tamen est impeditus; tunc enim est interpretative seu indirecte volitus. Tandem concludit *S. Th. art. 5. supra citato: Si autem eventus sequens non sit præcogitatus...*, *si per se sequitur ex tali actu*, *et ut in pluribus...*, *addit ad bonitatem vel malitiam actus. Secus si per accidens et ut in paucioribus occurrit.* Hic *Sylv.* docet, quod *eventus sequens per se et ut in pluribus* ideo addit ad bonitatem et malitiam, quia, si non est præcogitatus in seipso, est certe prævisus et intentus in alio, scilicet in sua causa et virtualiter.

XI. Eadem ratione dicendum est, quod nempe omissio, ut sit voluntaria et culpabilis, tria requiruntur: 1. Quod quis potuerit agere. 2. Quod debuerit. 3. Quod non egerit. Ita *Sylv.*, *Gonet*, *Cont. Tourn. aliique.* Ex *S. Th. 1. 2. q. 6. art. 3. Sciendum quod non semper id*, *quod sequitur ad defectum actionis*, *reducitur sicut in causam in agens*

ex eo quod non agit: sed solum tunc quum potest et debet agere.

XII. Ex definitione voluntarii supra tradita facile colligitur, in quo posita sit natura involuntarii, si igitur voluntarium exigit: 1. quod sit a *principio intrinseco*, 2. quod sit cum cognitione finis, ut diximus §. 1. *n.* 7. necesse est, ut oppositum ejus, nempe involuntarium, fiat vel a *principio extrinseco* contra propensionem voluntatis, ut accidit agenti ex vi vel metu; vel fiat sine cognitione intellectus, quæ aut tollitur, aut saltem ligatur, ut accidit operanti ex ignorantia vel passione. Ita communiter DD. ex *S. Thoma.*

XIII. Multiplex est involuntarium. Aliud dicitur involuntarium *privative*, quando solum deest actus volendi id, quod potest velle. Aliud dicitur involuntarium *positive et contrarie*, quando scilicet aliquid non solum non est volitum, sed positive nolitum, et repugnans suæ voluntati. Rursum involuntarium *contrarie* duplex est, aliud *simpliciter*, aliud *secundum quid.* Primum est illud, quod ita displicet voluntati, ut nullo modo nullaque ratione id velit. Secundum vero illud dicitur, quod licet sub aliquo respectu displiceat voluntati, sub alia tamen ratione ei magis placet et acceptatur. Talis est projectio mercium in mari facta metu naufragii, quæ respectu mercatoris est involuntaria *secundum quid*, respectu vero majoris mali imminentis est voluntaria simpliciter.

XIV. Ex superius dictis plura colligimus ad praxim. 1. Qui summo mane diei festi se inebriavit, non prævidens ex eo sequuturam missæ omissionem, non peccat propter illam omissionem sacri. Rationem attulimus §. 1. *n.* 10. ubi statuimus, quod eventus sequens non imputatur, nisi prævideatur in se vel in causa. 2. Si causa, quæ ponitur, natura sua inducat talem effectum malum, tamen necessario poni debet; tunc effectus malus, licet prævisus, non tamen volitus et intentus, nullo modo est imputabilis, si aliquam præcautionem operans adhibuerit. Sic non imputatur chirurgo pollutio, quam prævidit sibi sequuturam ex tactu necessario mulieris in partibus verendis, dummodo eam non intenderit. Nec imputatur studenti ob propriam et aliorum utilitatem materiis sexti præcepti, si ipse hujusmodi effectum non intenderit, dummodo complacentiam repellat in actu, quo sequitur pollutio. Ratio, quia tunc non

tenetur causam illam tollere vel non ponere; et qui utitur jure suo, non dicitur causa effectus non intenti et per accidens sequuti, imo in tali casu videtur magis pati, quam agere. A fortiori, non imputatur effectus sequens ex causa alias honesta et licita, ut pollutio, quæ oritur ex equitatione, vel cibo et potu moderato; tunc enim effectus non intentus est per accidens, et secundum *S. Th. loc. cit.* non est imputabilis. 3. Nec facile confessarius credere debet pœnitenti, qui se excusat, pejerasse, blasphemasse, vel verba obscœna protulisse sine advertentia, et involuntaria tanquam ex habitu: nam si habitum illum extirpare non studuerit aliqua adhibendo remedia, tunc est voluntarius in causa, dum pejerat, blasphemat etc., et ideo non excusatur a culpa: secus vero, si adhibitis diligentiis inadvertenter blasphemat, in obscœna prorumpit et similia agit.

Nunc progrediamur oportet ad *causas*, quæ involuntarium causant, ut sunt vis, metus, concupiscentia et ignorantia. Sit igitur

§. II.

De violentia et metu.

XV. Violentum definitur id, *quod est a principio extrinseco, repugnante eo, qui vim patitur.* Ita communiter DD. *Damasc. Nyssen. S. Th. et Auct. Eth. 3. c. 1.* Hinc infertur, quod ad naturam violenti duo requiruntur: 1. Quod sit a principio extrinseco. 2. Quod patiens resistat pro viribus etiam positive et contrarie agenti extrinseco. Non enim sufficit, quod negative se gerat: alioquin justificatio parvulorum esset violenta. Colligitur ex *S. Th. 1. 2. q. 6. art. 5. ad 2.* ubi ait: *Cum actio infertur ab aliquo exteriori manente in eo, qui patitur, voluntate patiendi, non est simpliciter violentum, quia licet ille qui patitur, non conferat agendo, confert tamen volendo pati.*

XVI. Violentia alia est quæ dicitur *simpliciter et absoluta*, alia *secundum quid*. Prima est, quando quis omni quo potest modo resistit; altera est, cum pro viribus non resistit.

XVII. Dico 1., quod violentia *absoluta et simpliciter* dicta causat involuntarium. Ratio est, quia quando volun-

tas patientis resistit agenti extrinseco omnimoda resistentia, tunc actio agentis erit nulla ratione volita a patiente, quia erit contra omnem illius voluntatis inclinationem, et per consequens simpliciter involuntaria. Id docet *S. Thomas loc. cit.*

Hinc deducitur, fœminam, quæ omnimodo resistit violentiæ, quæ illi infertur contra virginitatem, non peccare, etiam si stuprum patiatur invita. Hinc illud *Aug. l. de civ. c.* 17. ubi loquitur de mulieribus christianis, quæ, Roma a Gothis capta, vim perpessæ fuerant: *Quidquid alius de corpore vel in corpore fecerit*, (ait) *quod sine peccato proprio non valeat evitari, præter culpam fit patientis.* Idem dicimus in similibus contingentiis.

XVIII. Dico 2., quod violentia *secundum quid* et *insufficiens* non tollit, sed dumtaxat minuit voluntarium. Ratio est, quia ubi voluntas non resistit quantum potest, ibi remanet in parte aliqua ratio voluntarii. Et secundum majorem vel minorem, quam adhibuit resistentiam, ejus actio erit magis vel minus voluntaria et culpabilis.

XIX. Quærunt hic theologi, utrum voluntati possit inferri violentia. Respondemus breviter, concedendo *quoad actus imperatos*, *negando quoad actus elicitos.* Ita *S. Th.* (1) de actibus elicitis loquens. *S. Anselm.* (2) ait: *Invitus nemo potest velle*, *quia non potest velle nolens velle.* Neque ipse Deus cogere potest voluntatem quoad actus elicitos: tunc enim voluntas vellet et nollet simul. Vellet enim, ex hypothesi: nollet vero, quia ipsi sibi volenti repugnaret, quod implicat in terminis. Potest tamen Deus mutare voluntatem et ex nolente facere volentem per gratiam efficacem. Sed tunc non est cogere, sed veteri inclinationi, qua nolebat, novam suppetere inclinationem, qua velit, quod antea nolebat. Legatur *S. Th.* (3) *Gonet etc.* Nunc de metu.

XX. Metus definitur, *quod sit instantis vel futuri periculi causa mentis trepidatio.* (L. ait Prætor ff. quod metus causa gestum erit.) Loquimur hic tantum de metu cadente in virum constantem, seu de metu majoris mali, ut ait *Labeo l. 5. eodem tit.*

(1) *cit. q. art. 4.* — (2) *l. de lib. arbitrio c. 6.* — (3) *q. 22. de veritate art. 8.*

Dividitur metus in *gravem* seu *justum*, et *levem*. Dicitur levis metus ille, qui leve malum timet, vel timet quidem malum grave, sed ex causa levi et improbabili. Metus vero *gravis* dicitur ille, qui timet malum grave ex causa valde probabili. Communiter censentur mala gravia: mors, mutilatio membrorum, enormia verbera, durus carcer, exilium, servitus, magna infamia, proscriptio bonorum, ablatio instrumentorum artis suæ, sine quibus non potest victum sibi laborando quærere, etc. In cæteris pensanda est gravitas vel levitas metus, præsertim ob diversam indolem et personarum qualitatem; pueros enim et mulieres vehementer concutit, quod viros ne leviter quidem tangit. Hic loquimur *de eo, qui agit ex metu* tanquam causa unice movente ad agendum, non autem de eo, qui *agit cum metu concomitante*, qui certe non tollit voluntarium.

XXI. Dico, quod metus non causat involuntarium *simpliciter*, sed tantum *secundum quid;* quod idem est ac dicere, quod quæ fiunt per metum, sive levem, sive gravem, sunt *simpliciter voluntaria*, involuntaria tantum *secundum quid*. Conclusio ex *D. Thom. 1. 2. q. 6. art. 6.* communiter. Ratio potissima est, quia illud est voluntarium simpliciter, et involuntarium secundum quid, quod hic et nunc et in præsentibus circumstantiis vere volumus; et solum nolumus, quando res consideratur absolute et abstracta a præsentibus circumstantiis. At quæ fiunt ex metu, sunt hujusmodi. Quæ igitur fiunt per metum, sunt simpliciter voluntaria, involuntaria tantum secundum quid. Res clare patet in exemplo projectionis mercium in mare propter imminens naufragium. Mercator enim simpliciter vult illam projectionem considerando præsentes circumstantias periculi vitæ, quod est majus malum necessario vitandum: non vult illam secundum quid, nempe extra casum imminentis naufragii, si illam mercium projectionem consideramus ut est in se et absolute, quatenus displicet voluntati mercatoris. Legantur *S. Th. l. c. Gonet, Sylv. Cont. Tourn.* et philosophi morales hanc materiam tractantes.

XXII. Ex dictis plura colliguntur ad praxim. I. Contractus, qui fiunt ex metu gravi, de jure naturali sunt validi, quia simpliciter voluntarii. II. Contractus hujusmodi per metum injuste incussum rescindi possunt et in irritum re-

vocari ab eo, qui passus est injuriam. Ita *Alex. III.* (1) *Innoc. III.* (2) III. De jure tamen positivo plurimi contractus, facti per metum gravem injuste incussum, sunt invalidi et irritati per Ecclesiam aut per legem civilem justis de causis. Hujusmodi sunt contractus matrimoniales facti per metum gravem injuste incussum, etiam juramento firmati; *c. Significavit, de eo, qui duxit, c. Cum locum, c. veniens, tit. de sponsalib.* Item dotis promissiones et solutiones similiter extortæ. Vota et solemnes votorum professiones per metum factæ; absolutio excommunicationis, suspensionis, aut interdicti per vim et metum extorta. *c. Absolutionis, tit. de his, quæ vi in 6.* et similia.

§. III.

An concupiscentia tollat aut magis augeat voluntarium.

XXIII. Nomine concupiscentiæ in præsenti intelligimus quemdam motum appetitus sensitivi adversus spiritum rebellantis, qui tendit in bonum delectabile. Duplex est, *antecedens* et *consequens* consensum voluntatis. Concupiscentia *antecedens* antevertit consensum voluntatis, eamque trahit, et inclinat ad agendum; ut cum quis videt pulcherrimam mulierem, allicitur concupiscentia ad illam desiderandam. *Consequens* vero sequitur consensum voluntatis, imo oritur ex prævio voluntatis consensu alicui rei jam præstito, ut cum v. g. homo ardenter desiderat aliquid, excitatur in eo passio vehemens concupiscentiæ. Ita *D. Th. 1. 2. q. 77. art. 6.* ubi adjungit, *non enim potest voluntas intense moveri in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitivo.* Idem confirmat *q. 73. art. 6. ad 2.* Certissimum nunc est, concupiscentiam consequentem supponere voluntarium magis intensum, neque diminuere, sed magis augere voluntarium et peccatum. Audiatur *S. Th.* (3) *Passio ... consequens non diminuit peccatum, sed magis auget, vel potius est signum magnitudinis ejus, in quantum scilicet demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati.* Circa vero antecedentem has statuimus conclusiones:

(1) *c. Abbas tit. de his, quæ vi etc.* — (2) *c. ad Audientiam.* — (3) *1. 2. q. 77. art. 6.*

XXIV. Conclusio 1. Concupiscentia antecedens non tollit voluntarium, sed potius facit aliquid voluntarium, et auget ratione majoris propensionis; sic in terminis concludit *S. Th.* (1) Ratio, quam affert, est, quod voluntarium importat quamdam inclinationem voluntatis cum aliqua cognitione finis. Per concupiscentiam autem voluntas inclinatur ad volendum id, quod concupiscit: nec omnino offuscatur mens in cognitione rei. Et quia voluntas, quando agit ex concupiscentia, fertur majori inclinatione in objectum, ideo non solum non tollit, sed etiam auget voluntarium.

XXV. 2. conclusio est, quod concupiscentia antecedens minuit voluntarium ratione cognitionis. Imo aliquando tollit omnino voluntarium, quia aufert omnem omnino cognitionem. Probatur prima pars: quia cognitio finis est essentialiter requisita ad naturam voluntarii, ut pluries dictum est. Contra vero concupiscentia vehemens imminuit hanc cognitionem; impedit enim ne mens illecta ab objecto sensibili consideret turpitudinem actus et offensam Dei. Hac igitur ratione imminuit voluntarium pro imminutione cognitionis finis. *Vide S. Th.* (2)

Probatur altera pars, quod aliquando concupiscentia antecedens tollat omnino voluntarium, quia aliquando omne rationis judicium antevertit et omnem voluntatis consensum. Ita *S. Th.* affirmat *cit., q. 6. art. 7. ad 3.*, dum ait: *Si concupiscentia totaliter cognitionem auferret, sicut contingit in illis, qui propter concupiscentiam fiunt amentes, sequeretur, quod concupiscentia voluntarium tolleret.* Idem docet *q. 77. art. 7. q. 10. art. 3.*

Hinc colligimus, quod motus concupiscentiæ, qui a theologis dicuntur *primo primi*, quippe omnem prorsus voluntatis consensum et libertatem antevertunt, sunt omnino involuntarii et inculpabiles. Motus vero *secundo primi*, qui saltem supponunt semiplenum consensum voluntatis, non tollunt omnino voluntarium, sed tamen minuunt.

(1) *1. 2. q. 6. art. 7.* — (2) *1. 2. q. 6. art. 7. ad 3. et q. 10. art. 3. et q. 73. art. 6. et q. 77. art. 6.*

§. IV.

Quænam ignorantia causet involuntarium.

XXVI. Ignorantia multiplex est, et dividi solet in ignorantiam *simplicis privationis* et ignorantiam *pravæ dispositionis*. Prior est carentia scientiæ, cujus quis fuisset capax pro tali tempore et statu, ut si adultus ignoret ea, quæ noscere potuisset. Secunda est positiva deceptio et error contrarius veritati. 2. Dividitur in ignorantiam juris et facti. Ignorantia *juris* est, cum quis legem, seu aliquid esse præceptum aut prohibitum ignorat; v. gr. si quis ignorat, in vigilia Pentecostes esse præceptum jejunium ex consuetudine. Ignorantia *facti* est, si quis nesciat, factum ipsum esse prohibitum, quod revera non licet: ut si quis ignoret esse carnem, quam comedit die jejunii. 3. Dividitur in *concomitantem*, *consequentem et antecedentem*. Ignorantia *concomitans* est illa, qua quis ignorat id, quod agit, sed adhuc ageret, si non ignoraret. Talis est ignorantia illius, qui ignorans occidit hostem, putans occidere cervum; tamen si sciret, etiam occideret. Hæc ignorantia non est causa actionis, sed tantum per accidens actionem comitatur.

Ignorantia *consequens* dicitur illa, quæ sequitur determinationem voluntatis, in quantum ipsa ignorantia est voluntaria, et procedit a libera voluntate. Hæc ignorantia consequens subdividitur in *voluntariam directe* seu *affectatam*, in voluntariam *indirecte seu crassam* et ignorantiam *malæ electionis*. Prima est illa, qua voluntas directe vult ipsam ignorantiam; ut cum aliquis vult ignorare, vel ut excusationem peccati jam commissi habeat, vel ut non retrahatur a peccato committendo; juxta illud *Job 21. 14. Scientiam viarum tuarum nolumus*: et *Ps. 35. 3. Noluit intelligere, ut bene ageret.* Hac ignorantia laborant ii, qui data opera nec consilium petunt in dubiis, nec conciones et catecheses adeunt, ne in malam fidem incidant et a suo proposito deterreantur. Ignorantia *indirecte voluntaria* seu *crassa* est, quando quis non affectat ignorare, sed negligit addiscere ea, quæ scire potest et debet. Et secundum hunc modum ignorantia universalium juris, quæ quis scire tenetur, dicitur voluntaria, quasi proveniens a negligentia.

Tandem ignorantia *málæ electionis* est illa, quæ actu non considerat, quod hic et nunc considerare potest et debet, et provenit ex passione vel ex habitu.

Ignorantia *antecedens* est illa, quae omnino antecedit consensum voluntatis, ita ut nullo modo sit voluntaria, et tamen est causa volendi id, quod alias non volet, si sciret, puta cum aliquis adhibita diligentia interficit hominem, quem credit esse feram. Hæc ignorantia appellatur etiam *invincibilis*. De hac tamen ignorantia invincibili, sicut et de ignorantia vincibili hic non loquimur, quia de iis sermonem fecimus in *tract. de Leg. n. 169.*

XXVII. Dico 1. quod ignorantia *antecedens* causat *simpliciter* involuntarium, quia nullo modo est volita et vere invincibilis, quod nulla morali diligentia superari potest, ideoque est inculpabilis. Ita DD. communiter. Utrum vero dari possit ignorantia hujusmodi invincibilis de præceptis juris naturalis, saltem de conclusionibus mediatis, *vide tractatum de Leg.*

XXVIII. Dico 2. quod ignorantia concomitans neque facit *voluntarium* neque *involuntarium*. Quia hæc ignorantia neque inducit ad volendum, neque ad non volendum, neque est causa, neque effectus voluntatis operantis; sed per accidens se habet sive ad actum voluntatis, sive ad opus quod agitur. Solum dici potest quod facit non *voluntarium*, non enim esse potest actu volitum, quod ignoratum est. Ita *S. Thom.* (1) *Sylv. Gonet. Cont. Tourn. aliique communiter.*

XXIX. Dico 3. quod ignorantia consequens non causat *involuntarium simpliciter*. Quia hæc ignorantia est voluntaria, et habet voluntatem pro causa, non igitur dici potest *involuntaria simpliciter*, sed saltem causat *involuntarium secundum quid*, ut ait *S. Thom. loc. cit.* Nam si operans sciret esse malum actum illum, ad quem ex passione inducitur, certe non vellet illum facere.

ARTICULUS III.

De libero seu libertate actuum humanorum.

XXX. Actum liberum vocamus cum, vel qui nullo cogente fit, vel qui omitti potest ad libitum. Duplicem enim

(1) *1. 2. qu. 6. art. 8.*

libertatem distinguere solent theologi in actibus humanis, nempe *libertatem a coactione* seu *spontaneitatis*, et libertatem *a necessitate intrinseca seu naturali;* quæ vocatur etiam electionis, indifferentiæ, et arbitrii. Libertas a *coactione* est immunitas ab omni violentia contra voluntatis inclinationem illata. Hac libertate beati Deum amant, et nos bonum in communi. Hinc est, quod omnis actus voluntatis est liber a coactione.

Libertas vero *a necessitate* est ea, quæ omnem necessitatem excludit, sive interiorem et naturae, sive exteriorem et coactionis. Hoc modo dicitur liber, qui potest agere vel non agere, eligere vel non eligere. Hinc definitur liberum arbitrium, quod sit *vis electiva, seu facultas eligendi unum præ alio.*

Libertas a necessitate subdividitur in *libertatem contradictionis*, qua quis potest agere vel non agere: in libertatem *contrarietatis*, qua nempe potest agere vel oppositum agere, v. gr. amare, et odio habere: et in libertatem *disparitatis*, qua agere potest hoc vel aliud, sed non oppositum, v. gr. scribere, vel ambulare.

XXXI. Libertati opponitur necessitas, quæ multiplex est. Alia dicitur *necessitas coactionis*, quæ idem est ac violentia; alia *necessitas naturæ* seu *naturalis inclinationis*, quæ consistit in quadam propensione insita voluntati ab ipsa natura ad aliquod necessario prosequendum vel fugiendum. Coactio est a principio extrinseco et tollit voluntarium et liberum: *necessitas* vero *naturalis* est a principio intrinseco et aufert liberum, non voluntarium.

Rursus alia est *necessitas absoluta et antecedens*, quæ vel antecedit usum rationis et voluntatis: vel ita consensum exprimit, ut voluntas non possit illum denegare. Alia est *necessitas consequens et hypothetica*, quæ sequitur consensum liberum et determinationem voluntatis, et minime lædit liberum arbitrium, v. g. necesse est me loqui, si jam ad loquendum me determinaverim. Sunt aliæ necessitatis divisiones, nempe *specificationis* et *exercitii*, *physicae* et *moralis*, quarum subtilem inquisitionem ad theologos scholasticos amandamus.

XXXII. Fuerunt olim Stoici, Astrologi, Manichæi, Wicleffitæ, Calviniani, Lutherani, qui liberum arbitrium vocabant *figmentum in rebus et titulum sine re*, tandem Janseniani,

qui evertere conati sunt hominis libertatem seu liberum arbitrium, omnia tribuentes vel fato vel cuidam siderum influxui vel gratiæ efficienti, et concupiscentiæ, non sine incredibili amentia et fortasse eorum reclamante conscientia et intimo sensu. Quos simul unico anathematis ictu percussit concilium Tridentinum *sess. 6. can. 5.* innixum Scripturæ ac SS. Patrum luculentissimis testimoniis et ipsi experientiæ quotidianæ, quæ rerum est magistra. Nolo ex professo rationes congerere ad tuendam libertatis in homine existentiam, cum supervacaneum sit, in re minime dubia rationes haud necessarias studiose proferre. Satis est dicere, quod sublato semel ab homine libero arbitrio, frustra darentur leges; et objurgationes adhiberentur frustra, nemo vel laude vel vituperatione dignus esset, nec bonis deberentur præmia, neque supplicia malis. Id est tam evidens, ut potius verberibus, quam verbis convincendus sit, quisquis liberum arbitrium negare audeat, ajebant *Scotus*, *Vega* aliique ex *Aristotele*. Hinc merito damnata fuit, ut hæretica ab *Innoc. X. in Constit. Cum occasione*, et ab *Alex. VII.* tertia *Jansenii* propositio, quæ negabat necessitatem libertatis indifferentiæ ad merendum vel demerendum in statu naturæ lapsæ. Et a *S. Pio V.* propositio 67. *Baji: Homo etiam damnabiliter peccat in eo, quod necessario facit.*

XXXIII. Tres tantummodo subnectimus propositiones ad libertatis materiam pertinentes, quas ignorare religio christiana vetat.

Prima est, quod homo etiam post Adæ lapsum gaudeat libero arbitrio seu libertate indifferentiæ et electionis. Ita *Trident. sess. 6. can. 3.* contra novatores. Concil. Constant. *sess. 8.* ubi damnata fuit hæc *Wiclefi 27.* propositio: *Omnia de necessitate absoluta eveniunt. Augustinus* (1) scripsit: *Revelavit nobis Deus per Scripturas sanctas, esse in homine liberum arbitrium, et quisquis negaverit, catholicus non est.* Et *S. Th.* (2) *Dicendum, quod absque omni dubitatione hominem arbitrio liberum ponere oportet. Ad hoc enim fides adstringit... ad hoc manifesta indicia inducunt..... ad hoc etiam evidens ratio cogit etc.*

Altera est contra *Jansenium* definita ab *Innoc. X.* et *Alex. VII.* quod ad meritum vel demeritum in statu na-

1) *l. de gratia, et lib. arb. c. 1.* — (2) *q. 24. de Verit. a. 1.*

turæ lapsæ non sufficit libertas a coactione, sed requiritur libertas a necessitate seu indifferentiæ, ut supra dictum est.

Tertia propositio est, quod essentia libertatis in genere non consistit in solo voluntario, sed requiritur de essentia illius indifferentia contradictionis, seu potestas ad agendum vel non agendum. Ita *S. Th.* (1) *Hoc ad libertatem arbitrii pertinet, ut actionem aliquam facere vel non facere possit.* Sed non requiritur de essentia libertatis indifferentia contrarietatis, id est potestas faciendi bonum vel malum; ita communis theologorum contra *Gonet* (2) *Molin.* (3) *etc.*, qui in nobis viatoribus definiunt libertatem per *potestatem ad contrarie opposita.* Pro nostra sententia stat *S. Aug.* (4) *Arbitrium eo potentius erit, quo peccare non poterit. S. Ansel.* (5) *Si posse peccare esset pars liberi arbitrii, Deus et Angeli liberum arbitrium non haberent, quod est absurdum. S. Th. l. c.* qui ait: *Ad rationem liberi arbitrii non pertinet, ut indeterminate se habeat ad bonum vel malum, et ideo ubi perfectissimum est liberum arbitrium, ibi in malum tendere non potest.* Item ait *in p. 1. quæst. 62. art. 8. ad 3.*

ARTICULUS IV.

De bonitate et malitia morali actuum humanorum ac de principiis moralitatis.

§. I.

In quo posita sit malitia vel bonitas actus moralis.

XXXIV. Circa naturam moralitatis actuum humanorum non conveniunt theologi. Alii enim dicunt, sufficere ad constituendam moralitatem, quod actus sit voluntarius, nec requirit libertatem indifferentiæ. Ita *Gabriel*, *Almainus*, *Ocham*, *Major* etc. Alii opinantur moralitatem actus formaliter consistere in libertate, et hanc cum illa confundunt. Ita *Franciscus Felix*, qui *Scotum* pro se laudat, pluresque patres Societatis. Alii, ut *Suarez*, *Vasq.*, *Salas*

(1) *2. dist. 24. qu. 1. a. 1. ad 2.* — (2) *dissert. 2. n. 218.* — (3) *in sua Concord. disp. 2.* — (4) *l. 23. de Civit. Dei c. ult.* — (5) *de lib. arb. c. 1.*

etc. asserunt, illam esse præcise quandam extrinsecam denominationem desumptam ab aliqua forma extrinseca. Tandem Thomistæ sentiunt, eam esse quid accidentale superadditum entitati et libertati actus, cujus ratione habet specialem relationem ad bonum vel legem. Nos missas facientes hujusmodi obscuras scholarum loquendi formulas luculenter dicimus cum communi theologorum, quod *bonitas moralis actus humani consistit* in *quadam conformitate et convenientia actus liberi cum recta ratione et lege*, ita ut ille actus dicatur bonus, qui est conformis legi et rationi. Unde *S. Aug.* (1) ait: *Rectum factum nullo modo esse potest, quod non a recta ratione proficiscitur.* Ex adverso malitia moralis actus humani consistit in discrepantia seu difformitate a recta ratione. Dicitur malus actus ille, qui non est secundum dictamen rectæ rationis sive increatæ, quæ est lex æterna, sive creatæ, quod est lumen naturale hominis seu participatio legis æternæ secundum *S. Thom.* (2) Utraque hæc ratio est regula actuum humanorum, ex qua mensura bonitatis vel malitiæ actus humani desumitur. Ita *Cont. Tourn.* (3) et philosophi morales, ut *Genuensis* (4), *Purchot.* et *Antonius Murator. Phil. moral. c. 23. de bono morali sive honesto*, ubi *Aristippum*, *Epicurum*, *Carneadem* aliosque veteres philosophos et etiam extra Italiam neotericos quosdam reprobat, qui naturam boni honesti *in sola utilitate* hominis ac reipublicæ constituunt; juxta illud Horatii: *Ipsa quoque utilitas justi prope mater et æqui.* Docet ille vir clarissimus, naturam boni moralis sitam esse *in conformitate actionis cum legibus ordinis, quem Deus ab hominibus exigit pro sui honore et universali felicitate.* Quidquid igitur tendit ad Dei gloriam et veram hominis felicitatem, est conforme ordini a Deo statuto, et per consequens honestum et virtuosum. E contrario judicandum de malo morali.

XXXV. Hinc infertur 1. quod nullum bonum morale, nullum malum intelligi potest sine respectu ad legem saltem naturalem. Hinc Epicurei, qui omnes sustulerunt leges, dicebant, justitiam adinventam esse metu mali physici ac ob vitæ utilitatem, ut *Lucret.* scripsit *l. 5.* Cum

(1) *Lib. de utilitate cred. c. 12.* — (2) *1. 2. q. 91. art. 2.* — (3) *de act. hum. cap. 6. art. 1. sect. 1. Dico 2.* — (4) *de principiis legis naturæ c. 15. §. 9.*

vulgo dicitur, quædam esse prohibita, quia mala, sic recte est intelligendum, quædam esse per legem positivam vetita ut repugnantia legi naturali. Nihil enim est intrinsece malum, si non comparatur saltem juri naturæ.

2. Infertur, quod libertas est necessarium requisitum ad moralitatem actus. Nam actus humanus et moralis debet procedere a ratione deliberata, proindeque debet esse liber. Ita *S. Th.* (1) Sed errant, qui constituunt totam moralitatem actus humani in sola libertate. Verum est, quod præexigitur libertas uti fundamentum moralitatis; secus, qui omnia fato regi non verentur asserere, debent consequenter dicere, nulla esse peccata, ut *Spinoza*, qui *in Append. prioris Eth. partis* tribuit phantasiæ hominum et superstitioni originem peccatorum moralium. Sed falsum est, solam libertatem formaliter constituere bonitatem vel malitiam actus humani sine relatione convenientiæ vel disconvenientiæ actus cum recta ratione et lege, ut dicendum est; ut probat *Gonet.* (2), *Cont. Tourn. loc. cit.* aliique maximi nominis theologi.

§. II.

Quot et quænam sint principia moralitatis.

XXXVI. Theologi vocant principia moralitatis ea, ex quibus fit, ut aliqua actio sit bona vel mala vel indifferens.

Tria recensentur hujusmodi principia, nempe *objectum, finis et circumstantiæ.* Ut enim actio dicatur bona ex integra causa, oportet sit consentanea legi et rectæ rationi, tum ex *parte objecti*, tum *ex parte finis extrinseci* operantis, tum etiam *ex parte circumstantiarum.* Objectum, a quo actus accipit essentialem et primariam moralitatem, est illud, circa quod versatur actus moralis, et primo et per se attingitur ab ipso actu: sic res aliena est objectum furti, Deus est objectum actus amoris. Tale objectum non consideratur physice et secundum suam entitatem, secundum quam est semper bonum bonitate entis, sed consideratur moraliter, quatenus convenit vel disconvenit rectæ rationi. Si objectum est intrinsece et natura sua conforme rectæ rationi, ut est amor Dei, erit immutabiliter bonum; sin extrinsece tantum et vi legis positivæ est rationi conforme,

(1) *1. 2. q. 18. art. 9.* — (2) *t. 3. tr. 3. cap. 9. de act. hum.*

uti jejunium, tunc potest esse aliquando bonum, aliquando vero malum ex circumstantiis.

XXXVII. Primum ergo principium moralitatis est *objectum*, quod si est bonum vel malum moraliter, dat actui bonitatem vel malitiam essentialem. Ita *D. Th.* (1) Ratio *diri Thomæ* ea est, quia, sicut in naturalibus prima bonitas rei attenditur ex sua forma, quæ dat ipsi rei speciem seu essentiale et specificum, ita prima bonitas actus humani attenditur ex objecto convenienti, in quod primario fertur. Si objectum sit indecens et inconveniens naturæ rationali, ex eo consurgit malitia essentialis actus.

Alii volentes strictiori loquendi formula uti dicunt, actum humanum desumere suam moralitatem non ab ipso objecto, sed a modo tendendi in objectum, sive rationi consono sive dissono. Ita *Cont. Tourn.* (2) Et hoc modo explicant primo odium Dei, quod habet objectum optimum et tamen est moraliter pessimum, quia voluntas fertur in Deum omni amore prosequendum modo rationi maxime dissono, scilicet odio habendo.

XXXVIII. Alterum principium moralitatis est *finis*, non intrinsecus operis, quod coincidit cum objecto, sed extrinsecus operantis, qui quatenus conveniat vel disconveniat cum regulis morum, dicitur bonus vel malus moraliter. Hinc si objectum sit bonum, finis vero operantis sit malus, actus humanus est totus malus ex malitia finis, quæ destruit omnem bonitatem. Ratio est, quia talis actus est simpliciter malus: improbat enim recta ratio, ut eligatur bonum ob finem pravum. Ita *S. Th.* (3): *Cum aliquis vult dare elcëmosynam propter inanem gloriam, hic est unus actus voluntatis et hic actus totus est malus*, licet non ab *eo omni, quod in eo est, malitiam habeat. Vide Gonet* (4) *et S. Th.* (5) Si vero objectum est bonum et finis etiam bonus, tunc actus humanus habet duplicem speciem bonitatis moralis, ut est dare eleëmosynam in satisfactionem peccatorum. *S. Th.* (6) cum communi theologorum, uno excepto *Vasquez*. Si vero objectum sit indifferens, tunc finis bonus facit actum moraliter bonum, ut est ambulare

(1) *1. 2. q. 18. art. 2.* — (2) *c. 6. art. 2. sect. 1. Unum addam.* — (3) *2 dist. 38. q. 1. art. 4 ad 4.* — (4) *Man. tract. 3. de act. hum c. 12.* — (5) *1. 2. q. 18. art. 4. et 6.* — (6) *q. 18. art 4. 6. et 7.*

ex obedientia: finis malus facit malum, ut ambulare ad ostensionem luxus. Finis malus facit actum ex malo pejorem, ut furari ad concubinam alendam; et facit ex bono malum, ut eleëmosynam dare ad vanam gloriam.

XXXIX. Tertium moralitatis principium sunt *circumstantiæ*, quæ dare solent actui aliam bonitatem vel malitiam accidentalem, quia hujusmodi bonitas vel malitia supervenit actui jam constituto in suo esse in genere moris. Ita *S. Th. l. c. a. 3.* cum communi.

Circumstantiæ autem sunt vel *personæ*, quæ sæpe addit novam speciem malitiæ, ut si conjugatus vel voto castitatis obstrictus fornicetur; et aliquando solum auget malitiam intra eamdem speciem. Hoc intelligitur tam de persona agente, quam de patiente, ut si percutiantur benefactores. Vel circumstantia *loci*, ut furari in loco sacro, quæ speciem mutat, et sic de aliis circumstantiis temporis, modi, auxiliorum seu instrumentorum, quibus actus exequitur, quæ, ut de aliis diximus, possunt vel mutare vel augere malitiam vel notabiliter vel leviter intra eamdem speciem. Nota, quod circumstantia leviter mala adveniens actui non aufert totam ejus bonitatem nec delet omne meritum. Ita communiter opinio, quam fuse adstruit *Contenson.* (1)

Hinc infertur pro praxi, quod confessarius debet interrogare pœnitentem, qui se accusat furatum esse, de fine intento; nam si intenderit hoc furto, ut pecuniam haberet ad fornicandum, tunc erit nova malitia: ita si detraxerit proximo, quærat, an fortasse hac ratione intenderit, impedire eum a lucro vel aliqua dignitate consequenda. Ex fine enim intento, ut dictum est, facile mutatur species malitiæ.

XL. Quæritur hic, an actus externus addat aliquam bonitatem vel malitiam moralem actui interno. *S. Thom. l. c. q. 20. a. 4.* docet cum *Gonet*, *Roncaglia*, *Cont. Tourn.*, quod actus exterior non addit bonitatem vel malitiam moralem intrinsecam et per se supra actum interiorem, sed gaudet tantum bonitate vel malitia intrinseca desumpta ab actu voluntatis imperante. Probatur auctoritate *S. Thom. in 2. dist. 40. q. 1. a. 3.*, ubi ait, *Quod actus exterior nihil adjungit ad præmium essentiale* (consequenter ad bonitatem intrinsecam, quam sequitur præmium essentiale). *Tantum enim meretur, qui habet perfectam voluntatem aliquod*

(1) *lib. 6. diss. 2. c. 2.*

bonum faciendi, quantum si faceret illud... voluntate æqualiter perfecta manente. Adjungit tamen aliquod præmium accidentale. Ut martyres, qui revera pro Christo patiuntur, habent præmium accidentale seu laureolam supra illos, qui æquali charitatis fervore mortem solummodo appetunt pro Christo. Dixi, quod actus externus non addit bonitatem vel malitiam moralem *intrinsecam et per se* supra interiorem, nam per accidens addit, regulariter loquendo, aliquam bonitatem vel malitiam accidentalem. Propterea *S. Thom. l. c. q. 20. a. 2.* subdit: *Nisi contingat ipsam voluntatem per actum exteriorem fieri secundum se meliorem in bonis, pejorem in malis.* Nam actus externus sæpe causa est et occasio, ut actus internus fiat pejor, vel quia multiplicantur actus interiores, donec exequantur actus extrinsece, vel quia actus interior habet majorem durationem, quousque perficiat opus, quod statim perfici non potest; vel quia fit intensior per extrinsecitatem actus. Præterea per actum externum magis habetantur sensus, et potentiæ exteriores proniores redduntur ad malum; scandala pariuntur: aliquando excommunicatio incurritur vel irregularitas vel obligatio ad restitutionem, quæ per actum interiorem non incurruntur. *Scotus* tamen *quodl. 18. a. 3.* et Scotistæ omnes, ut refert *Mastrius*, nullum non movent lapidem, ut variis adstruant rationibus, actum externum addere per se aliquid bonitatis vel malitiæ actui voluntatis, quia habet intrinsecam bonitatem vel malitiam supra actum interiorem. Vide *Salmant.* in hanc quæst., *Mastr.* aliosque Scotistas. Nobis tantum otii non est, ut fusius expendamus.

ARTICULUS V et ULTIMUS.

An detur actus indifferens in individuo.

XLI. Oportet statum quæstionis explicatione terminorum clarius exponere. Actus humanus (de quo solo hic loquimur) dicitur indifferens vel *in specie* vel *in individuo.* Actus indifferens in specie est actus spectatus in genere (abstrahendo a fine et circumstantiis individualibus) *comparate tantum ad objectum suum, quod neque est in se bonum scilicet rationi consonum, neque malum, id est dissonum rationi, sed indifferens ad utrumque*, ut ambulare, festucam levare, colligere flores etc., quæ ex sua specie

seu objecto neque bona sunt neque mala, sed ratione finis aliarumque circumstantiarum honestari possunt vel vitiari. Actus vero indifferens in *individuo est actus consideratus, prout est a parte rei secundum suum objectum, finem et omnes circumstantias individuales*, qui tamen neque bonus sit neque malus, sed indifferens.

XLII. De fide certum est, non omnes actus humanos esse secundum suam speciem seu objectum indifferentes; sed quosdam esse de se bonos, ut actus fidei, spei et charitatis etc.; quosdam vero de se malos, ut fornicatio, occisio innocentis etc.; sunt enim quædam objecta de se rationi consona, sunt etiam alia de se rationi dissona.

XLIII. Certum quoque est, dari quosdam actus, qui secundum suam speciem sunt indifferentes, quia secundum se neque sunt boni neque mali. Ita *S. Th.* (1) *cum communi.* Hinc *S. Hieronymus ep. 89.* scripsit: *Bonum est continentia, malum est luxuria, inter utrumque indifferens ambulare.* Huc redit dæmnatio articuli 16. *Joannis Hus* facta in conc. Const. *sess. 15.* affirmantis, *quod nulla sint opera indifferentia.* Non potest intelligi de indifferentibus in individuo, quia hoc idem defendunt probabiliter plurimi boni catholici; igitur intelligendum de indifferentibus in *specie.*

XLIV. Ad quæstionem propositam ut respondeamus, dicimus, quod non dantur actus indifferentes in individuo. Ita *S. Th.* (2) et Thomistæ, *Bellarminus, Suarez, Valentia, Durandus* (3), *Richardus, Major, Gaet. Medina, Becanus aliique contra Scotum* et Scotistas *Alensem, S. Bonav. Almain. Vasq. etc.* Ratiopræcipua *S. Thomæ* hæc est: *Actus moralis non solum habet bonitatem ex objecto..., sed etiam ex circumstantiis... Oportet, quod quilibet actus individualis habeat aliquam circumstantiam, per quam trahatur ad bonum vel malum, ad minus ex parte intentionis finis. Cum enim rationis sit ordinare, actus a ratione deliberativa procedens, si non sit ad debitum finem ordinatus, ex hoc ipso repugnat rationi, et habet rationem mali, si vero ordinetur ad debitum finem, convenit cum ordine rationis, unde habet rationem boni. Necesse est autem, quod vel ordinetur vel non ordinetur ad debitum finem. Unde necesse est, omnem actum hominis a deliberativa ra-*

(1) *l. c. art. 8.* — (2) *1. 2. q. 18. a. 9.* (3) *in 2. dist. 40. q. 1.*

tione procedentem, in individuo consideratum, bonum esse vel malum. Hæc nervose Angelicus.

Præterea non potest contingere, quod aliquis actus singularis ex deliberata voluntate procedens fiat sine circumstantiis: aut igitur illæ circumstantiæ sunt rectæ rationi consentaneæ, ita nimirum, ut actus fiat, quando, ubi, quomodo, et propter quod deceat fieri, et sic est bonus: aut non sunt consentaneæ rectæ rationi, saltem omnes, sed aliqua deficit, et sic est malus: nullus igitur actus in individuo et secundum omnes circumstantias consideratus potest esse indifferens.

Ad hæc homo tenetur omnes actus suos ad Deum referre, quando agit cum deliberatione et propter aliquem finem. Inquit enim Apostolus *1. Cor. 10, 31. Sive manducatis sive bibitis sive aliquid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Si ergo ad Deum refert saltem per intentionem virtualem, actus erit bonus, si non refert, erit malus: nullus igitur indifferens. Scio adversarios dicere in verbis apostoli contineri consilium, non præceptum. Sed falso, patres enim agnoverunt præceptum non consilium. Ita *Augustinus*, *Cœlestinus I. Maximus*, *S. Th.* (1) quos legere est apud *Cont. Tourn.* (2) *de actibus humanis*, ad quem mitto, qui fusius hanc quæstionem pertractatam cum adversariorum objectionibus et responsis studiose quærit.

Hinc pro praxi colligimus. Oportet sæpius in die, saltem mane, generaliter offerre Deo omnes actus suos, ut sic adimpleatur præceptum apostoli, saltem intentione virtuali omnia faciendi in gloriam Dei. Hoc modo omnis actus etiam indifferens in specie fit bonus et virtuosus in individuo. Non requiritur quippe actualis relatio omnium sive verborum sive operum in bonum honestum; quod esset importabile pondus et res sexcentis implexa scrupulis, sed sufficit virtualis, ut diximus: unde quamvis aliquis accedens ad mensam, non cogitat de conservatione vitæ, sed solum de cibi delectatione, ut ait *Gonet*, non propterea peccat, quia talem delectationem, saltem virtualiter, vult propter conservationem vitæ sicque non inordinate illam appetit. Hactenus de actibus humanis eorumque principiis et moralitate.

(1) *lect. 3. c. 3. ep. ad Coloss.* — (2) *cap. 6. art. 1. sect. 2.*

LIBER PRIMUS.

TRACTATUS PRIMUS.

DE CONSCIENTIA.

MONITUM AUCTORIS.

ADVERTE, Lector benevole, quod primum hunc Tractatum de conscientia, quo aditus ad universam Moralem Theologiam aperitur, speciali studio a me elucubratum pro faciliori alumnorum meorum instructione apponere volui; hoc dico, quia deinde omnes alios Operis Tractatus ab alieno auctore virgulis signatos invenies, meis tamen adnotationibus adjunctis. Elegi autem illos alterius auctoris Tractatus inserere, ut ordinem rerum ab eo servatum sequerer, eo quod talis ordo propter rerum distinctionem et connexionem optimus universe a pluribus reputatus est.

CAPUT I.

Quid conscientia et quotuplex? et quænam sequenda?

1. *De regula remota et proxima actuum humanorum.*
2. *De conscientia et synderesi.*
3. *De conscientia recta et erronea.*
4. *De eo qui sequitur conscientiam vincibiliter erroneam.*
5. *De eo qui sequitur conscientiam invincibiliter erroneam.*
6. *An sic operans meritum acquirat in operando.*
7. *Respondetur objectioni adversariorum.*
8. *An detur conscientia invincibiliter erronea circa præcepta naturalia.* Remissive ad tractat. II. de legib. n. 169.
9. *De eo qui putat erronee desiderium malum non esse peccatum.*
10. *De conscientia perplexa.*
11. *De conscientia scrupulosa. Signa scrupulosorum.*

12. *Remedia et præsertim obedientiæ.*
13. *De periculo scrupulosi qui non obedit.*
14. *De regulis generalibus assignandis.*
15. *Quomodo confessarius gerere se debet cum scrupulosis, qui timent assentiri cuilibet pravæ cogitationi.*
16. *Quomodo cum iis, qui semper dubitant de confessionibus præteritis.*
17. *Quomodo cum iis, qui in omni actione peccare formidant.*
18. *Quid de iis, qui operantur cum actuali timore.*
19. *Scrupulosi non peccant scrupulos vincendo, quin illos prius deponant.*

1. — Duplex est regula actuum humanorum, una dicitur remota, altera proxima. *Remota* sive materialis est lex divina, *proxima* vero sive formalis est conscientia; quia licet conscientia in omnibus divinæ legi conformari debeat, bonitas tamen aut malitia humanarum actionum nobis innotescit, prout ab ipsa conscientia apprehenditur, uti docet *S. Thomas:* (1) *Ratio humana est regula voluntatis humanæ, ex qua ejus bonitas mensuretur.* Et clarius alio in loco: (2) *Actus humanus judicatur virtuosus vel vitiosus secundum bonum apprehensum, in quod voluntas fertur, et non secundum materiale objectum actus.* Prius agemus de regula proxima, nempe de conscientia, deinde de remota, nimirum de legibus.

2. — Conscientia definitur sic: *Est judicium seu dictamen practicum rationis, quo judicamus, quid hic et nunc agendum ut bonum aut vitandum ut malum.* Dicitur autem conscientia *dictamen practicum* ad differentiam synderesis, quæ est cognitio speculativa principiorum universalium ad bene vivendum, scilicet: *Deus est colendus: Quod tibi non vis, alteri ne feceris etc.* ut habetur ex *S. Thoma.* (3)

3. — Dividitur autem conscientia in rectam, erroneam, perplexam, scrupulosam, dubiam et probabilem. *Recta* est ea, quæ dictat verum; peccat ideo, qui contra eam operatur, cum dicat Apostolus: *Omne, quod non est ex fide* (nempe ex dictamine conscientiæ, ut explicant *Estius et alii*) *peccatum est. Rom. 14, 23.* Confirmat *Innocentius III.* (4) *Quidquid fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam.* Conscientia vero *erronea* est ea, quæ dictat falsum tamquam verum. Hæc autem alia est vincibilis, alia

(1) *1. 2. q. 19. art. 4.* — (2) *Quodlib. 3. art. 27.* — (3) *p. 1. q. 79. art. 12.* — (4) *in cap. Litteras, de rest. spol.*

invincibilis. *Vincibilis* est, quæ, cum debeat et possit vinci ab operante, vel quia errorem jam advertit, vel saltem dubitat de errore, advertitque simul ad obligationem illum vincendi, tamen negligit illum vincere, ut docent *S. Anton.* (1), *Navarr.* (2), *Salm.* (3) *et Suarez* (4) *cum Sylvio, Cajetano aliisque communissime ex S. Thoma.* (5) Notant autem *Salm. loc. cit. et Castr.* (6) *cum Azor., Suar., Vasq., Bonac. etc. et Wigandt* (7) non esse opus, ut diligentia adhibenda ad vincendum errorem sit maxima, sed sufficere, ut sit communis et ordinaria. *Invincibilis* vero est, quæ moraliter vinci nequit, cum nulla cogitatio nec dubium erroris veniat in mentem operantis, nec etiam in confuso, dum operatur vel cum actionis causam ponit, prout latius explicabitur in *lib. 2. tr. de peccatis*, ubi agetur de advertentia ad peccatum requisita.

4. — Hinc dicimus 1. Qui conscientiam vincibiliter erroneam habet, semper peccat, sive juxta eam sive contra eam operatur. Peccat enim agendo contra eam, eligendo malum quod judicat esse malum : peccat vero agendo juxta eam, quia, cum errorem debeat et vincere possit, illum non deponendo temere operatur.

5. — Dicimus 2. Qui conscientiam invincibiliter erroneam habet, non solum non peccat juxta eam operando, sed etiam aliquando tenetur illam sequi. Ratio utriusque est : Non peccat, quia licet in se actio recta non sit, recta est tamen juxta conscientiam operantis ; tenetur autem juxta eam aliquando operari, si conscientia, quæ est regula proxima, sic ei suggerit agendum.

6. — Non solum autem, qui operatur cum conscientia invincibiliter erronea, non peccat, sed etiam probabilius acquirit meritum, ut recte sentit *P. Fulgentius Cuniliati de consc. c. 1. n. 6. cum aliis communissime.* Ratio, quia ad dicendum aliquem actum bonum saltem inadæquatum, sufficit, ut ille dirigatur per rationis et prudentiæ dictamen. Cum ergo operans prudenter agit, procul dubio mereri debet propter bonum finem, quo operatur, nempe gloriæ Dei aut charitatis erga proximum etc. ; sicut contra demeretur,

(1) *2. p. tit. 5. c. 1. §. 5.* — (2) *prælud. 9. n. 9.* — (3) *tr. 20. c. 14. punct. 2. n. 9.* — (4) *in 3. p. d. 4. sect. 8. n. 18.* — (5) *de verit. q. 15. art. 4. ad 10.* — (6) *tr. 2. de pecc. d. 1. p. 15. n. 6.* — (7) *de consc. ex. 1. q. 3. n. 7.*

qui bonum opus facit, sed apprehensum ut malum, propter malum finem quo opus illud exequitur.

7. — Objicit *Franzoja* (1), numquam malam actionem posse esse causam meriti, affertque pro se S. *Thomam*, qui (2) sic ait : *Bonum causatur ex integra causa, malum autem ex singulis defectibus.* Et ideo ad hoc ut dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit, sive quod secundum suam naturam sit malum, sive quod apprehendatur ut malum. Sed ad hoc ut sit bonum, requiritur ut utroque modo sit bonum. At respondetur, quod S. Doctor loquitur hic de bono absolute et simpliciter sumpto, non autem de bono respective et per accidens, prout a conscientia, quæ est regula proxima agendi, invincibiliter apprehensum est, juxta id, quod idem Angelicus (3) docet (ut supra retulimus) dicens : *Actus humanus judicatur virtuosus vel vitiosus secundum bonum apprehensum, in quod voluntas fertur, et non secundum materiale objectum actus* juxta quod *P. Conc.* (4), quamvis in argumento dicat, opera ex conscientia erronea, etsi invincibili, nulla prædita esse bonitate aut merito, postmodum tamen *ibidem n. 36.* nobiscum sentit dicens : *Potest enim quis, dum exercet opus materialiter malum, habere plures actus bonos, intentionem nempe bonam Deo placendi. Hos bonos et meritorios dicimus, quamvis actus, qui per se tunc exercetur, sit materialiter malus, non imputabilis ad culpam... quia opus materialiter malum, cum non sit voluntarium, refundere in istos actus malitiam non valet.* Id fortius confirmatur a *S. Bernardo*, qui docet (5), subditum prælato obedientem ex recta intentione meritorie agere, quamvis materialiter erret contra legem. Et *c. 14. n. 35.* sic scribit : *Et quidem laude dignam dixerim vel solam intentionem piam, nec plane condigna remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas.*

8. — Quæritur 1. An dari possit sonscientia invincibiliter erronea circa præcepta juris naturæ. Respondetur hic breviter, quod potest dari circa conclusiones mediatas et remotas a primis principiis, non vero circa conclusiones im-

(1) *Theol. mor. l. 1. c. 1. art. 1.* — (2) *1. 2. q. 19. art. 6.* — (3) *Quodlib. 3. art. 27.* — (4) *Theol. christ. tom. 2. l. 2. de consc. diss. 1. cap. 5.* — (5) *de Præcept. et Dispensatione c. 12. et 17.*

mediatas et proximas; ut esset, auferre alienum invito domino, occidere innocentem etc. Est communis sententia, quam infra probabimus, auctoritate præsertim *S. Thomæ, in tr. II. de legibus n. 169.*

9. — Quæritur 2. An dari possit conscientia invincibiliter erronea in eo, qui cupit aliquod patrare malum, puta fornicationem, judicans per errorem solum desiderium fornicandi non esse mortale, si fornicatio facto non sequitur. Affirmant id ut probabilius *Sanchez et Cardenas*, dicentes hunc peccare tantum materialiter, quia licet ipse velit malum illud objectum, tamen invincibiliter credit desiderium suum injuriam Deo non irrogare. Hanc tamen opinionem numquam probabilem censere potui; numquam enim intelligere valui, quomodo, qui vult deliberate actionem exercere, qua scit Deum offendi, possit inculpabiliter credere, Deum non offendere, dum efficaciter cupit illam exequi, qua certe agnoscit averti a Deo. Sed dices: Quomodo iste peccabit formaliter illo suo desiderio, si malitiam ejus ignorat? Respondetur: Quamvis detur, quod ignoret malitiam illius actus interni, certo tamen agnoscit malitiam actus externi: si ergo vult illum exequi jam cognitum ut malum, quomodo a peccato excusabitur? Omnes quidem ex ipso lumine naturæ dignoscunt, se teneri ad obediendum suo Creatori; quando igitur quis deliberate vult agere id, quod scit a Deo sibi vetitum, necessario simul agnoscit, quod male agit: et quamvis reflexe tunc non peccet, putando solum actum externum esse peccatum: exercite tamen et in facto jam peccat, volens negare Deo tempore, quo cogitat peccatum consummare, debitam obedientiam. Instabis: plures rustici ideo non confitentur de his pravis desideriis, quia credunt tum tantum peccare, cum peccatum externe consummant. Respondeo: isti potius falso decipiuntur in credendo, quod non teneantur confiteri peccata quæ non consummant; sed prudens confessarius judicare debet, quod, cum consenserunt in peccatum consummandum, vere et formaliter peccaverunt, voluntate prava se a Deo avertentes. Ex his omnibus opinionem contrariam cum aliis doctis recentioribus parum probabilem censeo.

10. — Pergamus ad alias conscientiæ species discutiendas. Conscientia *perplexa* est ea, qua quis in medio duorum præceptorum constitutus peccare credit, quamcumque par-

tem eligat, ex. gr. si quis perjurio posset in judicio servare vitam rei, et ex una parte angeretur a præcepto religionis non pejerandi, et ex alia (errore ductus) a præcepto charitatis erga proximum nec resolvere se valeret, quæritur quid agere deberet in hoc casu. Respondetur: si potest actionem suspendere, tenetur illam differre, donec consulat sapientes: si vero suspendere nequeat, tenetur eligere minus malum, vitando potius transgressionem juris naturalis, quam humani aut positivi divini. Si autem non possit discernere, quidnam sit minus malum, quamlibet partem eligat, non peccat, quia in hujusmodi casu deest libertas necessaria ad peccatum formale.

11. — Agamus hic ultimo de conscientia *scrupulosa*, de qua longiorem oportet habere sermonem. Conscientia scrupulosa est ea, quæ ob levia motiva absque rationabili fundamento (scrupulus enim est inanis apprehensio) saepe formidat de peccato, ubi revera non adest. Signa conscientiæ scrupulosæ hæc sunt: 1. Pertinacia judicii, qua scrupulosus sapientum consiliis parere renuit, varios consulit, sed nullius judicio acquiescit; imo quanto magis plures audit, eo plus perplexus evadit. 2. Frequens judicii mutatio ex levibus motivis; unde oritur inconstantia in agendo mentisque perturbatio, præsertim in operationibus externis, puta in celebratione missæ, in horarum recitatione, aut sacramentorum administratione vel perceptione. 3. Habere reflexiones impertinentes plurium circumstantiarum, quæ in actione adfuerint vel adesse potuerunt. 4. In omnibus formidare de peccato, et mente hærere contra sapientum ac etiam proprium judicium, et ideo numquam contentum esse una confessarii assertione, sed sæpius eodem actu eumdem exquirere, an in agendo juxta consilium datum conscientia esse possit immunis a culpa.

12. — Remedia autem pro hujusmodi scrupulosis adhibenda sunt hæc. Postquam confessarius ex signis supra allatis jam perceperit pœnitentem esse scrupulosum, præscribat ei: 1. Ut valde humilitatis virtutem colat, sæpe enim scrupuli ex superbiæ vitio ortum habent. 2. Ut caveat a lectione librorum scrupulos excitantium et scrupulosorum conversationem evitet. 3. Ne diu moretur in examine conscientiæ, præsertim circa ea, in quibus magis vexatur. 4. Ut fugiat otium, ex quo sæpe mens inanibus apprehen-

sionibus impletur. 5. Ut instanter Deo se commendet, ad opem obtinendam parendi præceptis sui directoris; hoc enim super omnia præcipuum, imo unicum potest dici remedium hujusmodi infirmorum esse, omnino acquiescere judicio sui superioris sive confessarii, ut omnes docent patres, theologi et spirituales magistri. Hinc valde proderit ad sedandas conscientias scrupulis agitatas, ut confessarius eis ante oculos exponat has egregias sapientum auctoritates, quas hic subdo. *Natalis Alexander* (1) dicit: *Quod autem scrupuli sperni debeant, accedente prudentis, pii doctique directoris judicio, et contra illos sit agendum, constat ex cap. Inquisitioni, de sent. exc. ubi dicitur: Quod si quis autem habet conscientiam ex credulitate levi.... ad sui pastoris consilium licite potest agere.* Id confirmat *S. Antoninus* ex *Joanne Gersone*, qui (*Tract. de præpar. ad miss.*) sic scribit: *Qui renuunt credere superiorum et prudentum consilio ad tales scrupulos deponendos et agendum contra eos, errant multipliciter. Decipiuntur in hoc multi ex simplicibus, distinguere nescientes inter ea, quæ portio animæ superior, et ea, quæ inferior patitur absque superioris assensu.* Hinc affert illud *B. Bernardi* qui dixit discipulo cuidam scrupuloso: *Vade et in fide mea celebres.* At dicet aliquis, utinam esset mihi *S. Bernardus!* nunc vero, dum superioris mei mediocrem sapientiam inspicio, non audeo illi conscientiam meam committere. Respondet *S. Antoninus* ex eodem *Gersone*: *Quisquis ita dicis, erras; non enim commisisti te in manibus hominis, quia litteratus, quia pius etc., sed quia tibi est præpositus. Quamobrem obedias illi, non ut homini, sed ut Deo.... Caveas ad extremum, ne dum quæris securitatem, in gravem ruas præcipitationis foveam.* Hinc *S. Philippus Nerius* suis pœnitentibus (*ut in vita l. 1. c. 10.*) sic ajebat: *Qui proficere in via Dei cupiunt, submittant se confessario docto, cui obediant ut Deo. Qui ita operatur, fit securus a reddenda ratione cunctarum actionum suarum. Dicebat item, fidem præstandam esse confessario, quia Dominus eum errare non permittet. Nihil esse securius, quam in operando voluntati directoris obtemperare; nihilque periculosius, quam suiipsius judicio se dirigere.* Pariter *S. Franc. Sale-*

(1) *Theol. dogm. mor. l. 3. c. 4. r. 1.*

sius (*Introd. cap. 4.*) loquens de directione patris spiritualis, scribit ex *P. Joanne Avila*: *Nullo meliori modo de Dei voluntate aperte nos certos fieri, quam per humilem obedientiam ipsius præceptis.* Hoc etiam confirmat Glossa in *c. Ad aures, de temp. ord. lit. f. in fine*, ubi dicitur: *Si vero dubium sit præceptum, propter bonum obedientiæ excusatur a peccato, licet in veritate sit malum.* Idem dicitur in *c. Quid culpatur, caus. 23. q. 1.* S. Bernardus (1) ait: *Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit tamen certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quam si præcipiat Deus.* S. Ignatius Lojola (*in Constit. Soc. Jesu.*): *Obediendum in omnibus, ubi peccatum non cernitur*, id est (*ut in declar.*), *in quibus nullum manifestum est peccatum.* B Humbertus (2): *Nisi aperte sit malum, quod præcipitur, accipiendum est ac si a Deo præciperetur.* B. Dionysius Cartus. (3): *In dubiis, an sit contra præceptum Dei, standum est præcepto prælati, quia etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiæ bonum non peccat subditus.* Idem docet *S. Bonav.* (4)

13. — Quapropter confessarius enixe curet, pœnitentibus scrupulis vexatis suadere, quod omnino tutus incedit, qui sui directoris consiliis acquiescit et obtemperat in omnibus, in quibus evidens peccatum non apparet; tunc enim non homini obedit, sed ipsi Deo dicenti: *Qui vos audit, me audit, et qui vos spernit, me spernit. Lucæ 10, 16.* Contra vero inculcet, magno suæ salutis discrimini se committere, qui præceptis sui confessarii renuit obedientiam præstare; tunc enim periculo se exponit amittendi non tantum cordis pacem, devotionem et in virtute progressum, verum etiam mentem (quot enim scrupulosi obedientiæ non acquiescentes in amentiam ceciderunt!) item corporis valetudinem; imo, quod deterius est, etiam animæ jacturam faciendi; nam eo possent scrupuli devenire, ut ad tantam eum redigerent desperationem, qua vel sibimet mortem inferret, ut pluribus contigit, vel ut sic de sua salute desperans, habenas ad omnia vitia amplectenda laxaret.

14. — Præterea satagat prudens confessarius, hujusmodi pœnitentibus regulas potius generales quam particulares

(1) *de Præcept. et dispensat. c. 12.* — (2) *in l. de Erud. rel. c. 1* — (3) *in 2. diss. 39. q. 3.* — (4) *in Spec. disc. c. 4.*

præscribere; regulis enim particularibus scrupulosi fere numquam se resolvere valent ad operandum; quia semper dubitant, an regula illa præscripta possit valere pro casu occurrenti, qui sæpe videbitur ei differens a casu præterito cum confessario collato. Hinc recte ait *Concina*: (1) *Acceptis semel regulis directionis, non debent* (pœnitentes) *importune directorem adire et molestissimis interrogationibus vexare: sed regularum, quas acceperunt, beneficio abigere scrupulos debent.*

15. — Tripliciter autem scrupulosi ut plurimum a scrupulis vexantur. Alii anguntur a pravis cogitationibus, quibus assentiri sæpe timent. Alii propter confessiones præteritas, quibus satis numquam fecisse dubitant. Alii propter timorem peccandi in qualibet operatione, quam acturi sunt. Hinc I. pœnitenti, qui pavet cuilibet malæ cogitationi (puta contra fidem, castitatem aut charitatem) assensum præbere, imponat confessarius, ut hujusmodi scrupulos omnino despiciat, affirmans non pravas cogitationes, sed tantum pravos consensus esse peccata. Et in hac materia non omittat semper uti regula illa a doctoribus sapienter tradita, nempe eos qui sunt timoratæ conscientiæ, nisi moraliter certo sciant, se in grave peccatum consensisse, immunes a peccato esse judicandos; nam, ut ait *P. Alvarez*, impossibile est, peccatum in animam ab illo abhorrentem ingredi, quin ab ea clare agnoscatur. Qua de re sæpe expediet scrupulosis expresse imponere, ut a confessione hujusmodi cogitationum se abstineant, nisi tam certo sciant, se in illas consensisse, ut id jurare possint.

16. — II. Pœnitenti, qui semper anxius est de præteritis confessionibus, quia formidat defecisse in integritate vel in dolore, si ipse generalem confessionem jam alias expleverit, aut per aliquod notabile tempus confessiones suas diligenter peregerit, huic imponat, ne amplius cogitet de culpis præteritis, nec de iis verbum faciat in confessione, nisi jurare possit, certo peccata illa mortalia perpetrasse, et insuper numquam de illis confessum esse. Imo docent *Azor.*, *Bonac.*, *Becan.*, *Coninch.*, *Layman et alii*, quod aliquando potest quis taliter scrupulis angi, quod, licet ei videatur certo, aliqua non dixisse, adhuc ad ea confitenda non tenea-

(1) *Compend. theol. l. 1. dissert. 1. c. 6. n. 7.*

tur. Confirmat id *Wigandt* apposite scribens: *Minime audiendum scrupulosum, qui vellet repetere confessiones; nam dato, quod aliqua peccata non sit confessus, tamen ob grave suum damnum et ob periculum perpetuo hærendi in tanta anxietate excusatur ab integritate confessionis.* In hoc autem vehementer instet confessarius, ut ei pœnitens obediat: quod si obedire recuset, eum objurget, communione privet, et quantum potest duritiem ejus retundat. Cum scrupulosis obedientibus blande agendum est; cum iis autem, qui in obedientia delinquunt, maximus exercendus est rigor et austeritas: hac enim obedientiæ anchora destituti numquam ipsi sanari possunt.

17. — III. Illis denique scrupulosis, qui in omni actione peccare formidant, imponat, ut libere agant scrupulosque despiciant, et contra illos operentur, ubi evidens peccatum non apparet; quia ordinarie ipsi ob rationem perturbatam ex nimio timore timent adesse peccatum, ubi non est. Ideo oportet eis præcepto injungere, ut scrupulos vincant, ne amentes aut omnino inutiles ad operandum evadant, et postea de talibus actionibus abstineant in confessione se accusare; licet enim aliquando errent sic agendo, tamen non peccant ratione obedientiæ, quam confessario præstare debent. Imo sapienter docent *Sanchez* (1) *cum S. Antonin., Gerson., Valent., Corduba etc.* Item *Salmant.*(2) *cum Cajet., Navar., Castrop., Bonac., Filliuc. etc.* dicunt, scrupulosum teneri aliquando obligatione gravi adversus scrupulos operari, cum ex scrupulorum anxietate possit grave damnum timere in profectu spirituale, aut in valetudine corporis vel mentis.

18. — Nec refert, quod ipse cum conscientia scrupulosa seu cum actuali timore peccandi operetur; nam ex communi et vera sententia, quam docent *Conc.* (3), *Ronc.* (4), *Anacl.* (5), *Anton.* (6), *Salm.* (7) *cum Nav., Cajet., Bonac. et aliis plurimis*, scrupulosus ita agens minime peccat. Ratio, quia conscientia scrupulosa seu dictamen mentis ex scrupulis ortum non potest auferre assensum de actionis hone-

(1) *in decal. l. 1. c. 10. n. 81.* — (2) *tr. 20. cap. 7. punct. 2. n. 10.* — (3) *tom. 2. l. 2. de consc. diss. 1. c. 8. n. 15.* — (4) *eod. tit. c. 4. qu. 2.* — (5) *eod. tit. qu. 5. n. 72.* — (6) *1. p. tit. 3. c. 10. §. 10.* — (7) *tr. 20. c. 7. n. 10.*

state prius efformatum ex confessarii judicio vel alio modo; nam, ut ait *P. Concina*: *Dubium suspendit assensum, secus vero scrupulus, utpote a dubio distinctus. Scrupuli ergo sunt quædam animi nubeculæ, quæ obscurare aliquantulum possunt judicium intellectus, nullo tamen modo illud præfocare valent.* Idque præsertim valet, si urget obedientia confessarii agendi contra scrupulos, ubi evidenter culpa non cernitur, ut habetur ex *cap. Inquisitioni 44. de sent. excom.*, ubi securum declarat Pontifex, qui pastoris sui consilium sequendo scrupulos abjicit; sic enim ibi dicitur: Ad *sui pastoris consilium (conscientia levis et temerariæ credulitatis explosa) licite potest agere.* Nec officit textus ab aliquo allatus *in cap. Per tuas 35. de simon.*, ubi Pontifex præscripsit cuidam habenti conscientiam nimis scrupulosam, ne ascenderet ad ordines superiores, nisi conscientia illa prius deposita. Nam respondetur, ibi non agi de mero scrupulo, verum etiam de errore, quo tenebatur ordinandus, ut explicat Glossa: *Conscientiam habebat erroneam.* Et sic etiam exprimitur in textu: *Nisi deponat errorem.*

19. — Hinc pro praxi concludendum, scrupuloso præ oculis semper obedientiam habendam esse, ut scrupulorum suorum timorem fortiter abigens libere operetur. Nec opus est, ut in quolibet particulari actu hoc judicium efformet, nempe quod scrupulos contemnere debeat ex præcepto confessarii; satis enim est, quod ex judicio prius formato contra scrupulum agat, quia propter experientiam præteritam in ejus conscientia judicium illud virtualiter sive habitualiter existit, licet tenebris obscuratum. Tanto magis quod, cum scrupulosus in illa confusione operatur, non certe operatur cum conscientia formata et deliberata, quæ requiritur quidem ad constituendum peccatum, ut recte scribit *Joannes Gerson* (1) his verbis: *Conscientia formata est, quando post discussionem et deliberationem ex definitiva sententia rationis judicatur, aliquid faciendum, aut vitandum; et contra eam agere est peccatum. Timor vero seu scrupulus conscientiæ est, quando mens inter dubia vacillat, nesciens, ad quid potius teneatur; non tamen vellet omittere, quod sciret esse placitum divinæ voluntati; et contra istum timorem seu scrupulum facere non semper est peccatum, licet*

(1) *Tract. de consc. et scrup.*

periculosum valde sit (intellige nisi timor contemnatur ut vanus, maxime si accedat directorum consilium); ideo addit *Gerson*: *et quantum fieri potest, abjiciendus et extinguendus.* Hinc idem *Gerson (Cons. 6.)* sic scribit: *Scrupulosis contra scrupulos agendum est et fixo operis pede certandum. Scrupulos compescere melius quam per contemptum nequimus, et regulariter non absque alterius et præsertim superioris consilio. Alioquin timor immoderatus aut inconsulta præsumptio præcipitat.* Denique pro scrupulosis, *Natalis Alexander* ait, servandam esse regulam illam a *B. Alberto Magno* et a *S. Antonino* traditam: *Inter duram et benignam sententiam circa præcepta, benigna interpretatio cæteris paribus facienda est.* Dicendum remanet de conscientia dubia et probabili. De his in sequentibus duobus capitibus seorsim disseremus.

CAPUT II.

De conscientia dubia.

20 *Quænam sit conscientia dubia. Quodnam sit dubium positivum et negativum.*
21. *Quodnam dubium speculativum et practicum.*
22. *Numquam licet operari cum conscientia practice dubia.*
23. *De eo, qui scit aliquid esse malum, sed dubitat, an sit grave aut leve.*
24. *Quid debeat agere, qui est practice dubius.*
25. *An liceat operari cum conscientia speculative dubia.*
26. *De pluribus principiis reflexis, ex quibus formari potest conscientia practice certa.*
27. *De lege dubia vel dubie promulgata, et de lege certa dubie abrogata.*
28. *De voto dubie emisso, et de voto certe emisso et dubie impleto.*
29. *Quid de eo, qui judicat probabiliter implesse votum.*
30. *Quid, si quis opus voti jam præstitit, sed voti immemor.*
31. *An subditus teneatur obedire superiori in re, quæ est dubie mala.*
32. *Dubia de diversis rebus.*
33. *Quid in dubio de valore matrimonii?* Remissive ad lib. 6. n. 903. et 904.
34. *Quid in dubio de solutione, si debitum est certum?*
35. *Quid in dubio de debito, si quis rem possidet bona fide?*

36 *Quid, si contra possessorem urgeat ratio probabilis, et nulla pro ipso?*
37. *Quid, si possessor superveniente dubio neglexerit inquirere veritatem?*
38. *An possit Eucharistiam accipere, qui dubitat, an aliquid cibi vel potus deglutiverit.*
39. *Quid, si dubitat, an deglutiverit ante vel post mediam noctem?*

20. — Conscientia dubia est ea, quæ suspendit assensum pro utraque parte dubii, remanetque anceps et hæsitans. Dividitur autem conscientia dubia in practice dubiam et speculative dubiam. Dubium vero dividitur in negativum et positivum. *Negativum* est, quando ex neutra parte occurrunt rationes probabiles, sed tantum leves. *Positivum* est, quando pro utraque parte vel saltem pro una adest grave motivum, sufficiens ad formandam conscientiam probabilem, licet cum formidine de opposito; ideo dubium positivum fere semper coincidit cum opinione probabili, de qua in *capite sequenti* loquemur.

21. — Deinde dividitur dubium in speculativum et practicum. *Speculativum* est, quo quis dubitat de rei veritate, v. g. an bellum aliquod sit justum vel injustum, an pingere die festo, sit opus servile vel liberale, an baptismus cum aqua distillata sit validus aut nullus et similia. *Practicum* autem dubium est, quo dubitatur de rei honestate, v. gr. an licet mihi in tali bello dubie justo militare, an hac die festiva pingere, an hunc puerum aqua distillata baptizare. Semper itaque distinguendum verum a licito; dubium enim speculativum, licet in obliquo et potius consequenter respiciat licitum, tamen in recto et principaliter speculativum respicit verum, practicum autem respicit licitum.

22. — His positis, dicimus I. numquam esse licitum cum conscientia practice dubia operari; et casu quo aliquis operatur, peccat, et quidem peccato ejusdem speciei et gravitatis, de quo dubitat; quia, qui se exponit periculo peccandi, jam peccat, juxta illud: *Qui amat periculum, in illo peribit. Eccli. 3, 27.* Quare si dubitat, an illud sit mortale, mortaliter peccat.

23. — Quid, si sciat quis aliquid esse malum, sed dubitat, an sit mortale aut veniale, et cum tali dubio operatur? Alii censent hunc peccare graviter vel leviter, prout in specie ob-

jectum peccati est grave aut leve. Ita *Vasquez*, *Sanchez etc.* Alii cum *Azor.*, *Bonac.*, *Castropal. etc.* putant semper peccare graviter. Alii tandem cum *Navar.*, *Valent.*, *Granad. et aliis plurimis* satis probabiliter tenent, tantum venialiter peccare, si homo ille minime advertit nec etiam in confuso ad periculum graviter peccandi, neque ad obligationem rem examinandi, et modo objectum non sit certe per se peccatum grave: adderem, modo etiam homo sit timoratæ conscientiæ.

24. — Qui igitur est practice dubius circa aliquam actionem, debet utique prius dubium deponere per principium certum vel reflexum de honestate actionis illius, juxta id, quod exponemus in dissertatione de usu opinionis probabilis, modo homo ille sit sufficiens ad formandam sibi conscientiam practice certam, et deinde potest operari. Si vero insufficiens sit (puta quia rudis), tenetur, parochum aut confessarium vel alium pium ac doctum consulere et juxta consilium agere. Qui vero dubius esset, sed omnibus ponderatis adverteret, dubium esse inane, hic bene potest, ut recte scribit *Collet*, *Continuator Tournely* (1), dubium suum deponere sine alia reflexione et sic actionem exequi; tunc enim si malitia illius ignoratur, ignorantia illa est omnino involuntaria, utpote quæ studio superari non potest, prout docet Angelicus.

25. — Dicimus II. licitum esse operari cum conscientia speculative dubia, semper ac operans per alias rationes sive principia reflexa judicat practice, actionem suam esse certe moraliter honestam. Aliæ enim (ut sapienter ratiocinatur Episcopus *Abelly*) sunt rationes, quibus judicamus de rei veritate, nempe de probabilitate sive de dubietate alicujus opinionis, v. g. quod bellum hoc sit probabiliter aut dubie justum: aliæ, quibus judicamus de honestate actionis, scilicet quod in hoc bello, imperante principe, liceat subdito præliari, juxta doctrinam *S. Augustini* supra allatam in *cit. can. Quid culpatur*. Quod autem ex principiis reflexis possit bene formari conscientia moraliter certa de honestate actionis, clare patebit infra ex dissertatione opinionis probabilis, quam in fine hujus tractatus afferemus.

26. — Horum principiorum principalissimum est illud,

(1) *de act. hum. c. 7. art. 4. de consc. dubia.*

quod *lex dubia non potest certam inducere obligationem.* Veritas hujus principii (quod non negatur neque ab ipsis rigidæ sententiæ fautoribus) evidenter in dissertatione mox enunciata probabitur. *Vide ibi dicenda.* Ex hoc autem primo efformatur secundum illud principium: *Melior est conditio possidentis.* Quoties enim lex dubia minime ligat hominem, homo utique remanet solutus et liber ab obligatione legis, eoque casu licite potest uti sua libertate, quam vere possidet, cum lex est dubia; ait enim *S. Thomas*: (1) *Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur.* Hoc autem secundum principium, licet aliqui illud infirmare conentur, dicentes, quod valet tantum pro foro vel tantum in materia justitiæ; ego tamen nescio, quomodo in omnibus negari possit. Quæstio tantum esse potest, an in quolibet dubio morali possideat lex aut libertas. Antiprobabilistæ dicunt, semper legem possidere; nos vero dicimus, aliquando possidere legem, aliquando libertatem, nempe cum lex non est adhuc promulgata. Hæc (dico) quæstio est; sed nemo negare potest principium, meliorem semper esse possidentis conditionem. Casu igitur, quo possidet lex, pro ea standum est; si vero possidet libertas, standum pro libertate. Ad dignoscendum autem, pro qua parte in dubiis stet possessio, videndum, pro qua stet præsumptio. Præsumptio vero stat pro ea parte, quæ non tenetur ipsa factum probare, sed onus probandi illud transfert in alteram: *Factum enim non præsumitur, nisi probetur;* quod est aliud principium approbatum a *l. 2. de Probation.* In dubio igitur factum non præsumitur, sed est probandum. Si vero factum est certum, puta si matrimonium certe est initum, et dubitatur, an rite initum sit, aliud principium servari debet: *In dubio omne factum præsumitur recte factum*; Sive *In dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat*; Sive *Standum pro valore actus.*

27. — Ex præfatis infertur 1., quod si lex est dubie condita vel dubie promulgata, non obligat, quia possessio non stat pro ipsa, sed pro libertate. Idem dicendum, si dubitatur, an in lege promulgata comprehendatur vel ne aliquod onus; tunc enim non tenemur illud implere, quia pro illa parte, de qua lex est dubia, lex non possidet. Contra vero,

(1) *In 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 4.*

si lex est certe condita et certe promulgata, et inde oritur dubium, an sit abrogata vel revocata aut dispensata, est observanda, quia tunc ipsa possidet. Sic etiam in dubio, an lex per se justa fuerit acceptata, etiam observari debet; quia præsumendum est, eam fuisse receptam ex illo alio principio: *In dubio præsumitur factum, quod de jure faciendum erat.*

28. — Infertur 2. id, quod de lege dictum est, dicendum esse etiam de voto; votum enim est instar legis particularis, quam homo sibi imponit. Hinc, si quis dubitat, an emiserit votum, non tenetur illud implere, ut communiter docent *Cabassutius* (1), *Suar.* (2), *Sanch.* (3), *Anacl.* (4), *Salm.* (5) *cum aliis innumeris.* Sic pariter qui dubitat, an in voto emisso comprehendatur aliquid vel non, non tenetur ad votum quoad partem, de qua dubitat: pro illa enim parte votum non possidet, ut habetur ex *cap. Ex parte 18. de censibus*, ubi, cum aliqui quædam vota emisissent et postea dubitarent, an tenerentur ad majus vel ad minus promissionis factæ, sancitum fuit, teneri eos tantum ad minus; ideoque notat ibi Glossa: *In dubiis liberum est sequi, quod magis placuerit.* Contra vero, si quis est certus de voto et dubitat de satisfactione, tenetur quidem ad votum, quia tunc votum possidet.

29. — Dicunt tamen plures auctores, quod si quis probabiliter judicat, jam voto satisfecisse, an teneatur hoc non obstante illud implere. Negant plures AA., nempe *Roncagl.* (6), *Salm.* (7) *cum Laym., Lugo* (8) *et alii;* quia (ut ajunt), cum obligatio legis eo casu sit dubia, fit dubia etiam legis possessio. Olim probabilem hanc opinionem putavi, ductus magis a probabilitate extrinseca, quam intrinseca; sed re melius perpensa, nunc minime illam probabilem censeo. Hinc oppositam dico tenendam cum *Concina* (9), *Antoine* (10), *Fill., Leand. et aliis.* Ratio, quia, cum votum est dubie emissum, recte dicitur, non adesse obligationem illud implendi, tunc enim possidet libertas; cum tamen vo-

(1) *Theor. jur. l. 1. c. 8. n. 19.* — (2) *in 3. p. disp. 40. sect. 5. n. 15.* — (3) *in dec. l. 1. c. 10. n. 36.* — (4) *de voto q. 2. concl. 3.* — (5) *eod. tit. tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 2. n. 143.* — (6) *de præc. dec. c. 2. de voto q. 4.* — (7) *eod. tit. tr. 17. c. 1. punct. 6. §. 2. n. 145.* — (8) *de pœnit. disp. 16. n. 60.* — (9) *tom. 3. diss. 2. de voto c. 4. n. 10.* — (10) *de relig. c. 3. de voto q. 5.*

tum est certum, libertas hæc ligata remanet ab obligatione voti, donec votum certe non sit impletum. Tum tantum prima sententia admitti posset, cum probabilitas esset talis, quod præsumere faceret quadam certitudine morali, voto jam fuisse satisfactum. Quod autem diximus de voto, intelligendum est etiam de satisfactione pœnitentiæ sacramentalis.*)

30. — Si quis autem votum emisisset et postea opus promissum jam præstitisset, immemor tamen obligationis ex voto contractæ, valde probabiliter non tenetur, opus illud iterum præstare, ut docent *Suarez*(1), *Laym.*(2), *Sanch.*(3), *Bonac.* (4) *cum Azor.*, *Less. et aliis communiter.* Hoc tamen procedit semper, ac vovens certe judicare potest, quod, si memor voti fuisset, pro illius satisfactione applicasset opus illud: quod utique communiter præsumendum est; quisque enim generalem voluntatem habet prius oneri ex obligatione debito faciendi satis, proinde opera supererogationis addendi.

31. — Infertur 3., quod subditus, quamvis non teneatur, obedientiam præstare superiori præcipienti in iis, quæ sunt certe illicita, tenetur vero in iis, de quibus dubium est, an sint licita vel ne; quia in dubiis standum est pro superiore possidente jubendi potestatem, qua in dubio exspoliari nequit; ita communiter *Cajet.* (5), *Contin. Tournely* (6) *et alii plures cum S. Antonin.*, *S. Bonavent.*, *Cabassut.*, *Soto etc.* Limitant vero *Sotus*, *Cont. Tourn. loc. cit.*, *Less.*, *Sanch.*, *Salmant. etc.* communissime, quoties res præcepta esset valde difficilis et molesta, nempe si subditus obediendo deberet se vel alterum exponere periculo gravis damni spiritualis vel temporalis. Hæc fusius exponemus tractando de præceptis particularibus, *lib. 5. cap. 1. n. 47.*

32. — Infertur 4., quod adolescens dubitans, an vigesimum primum annum expleverit, non tenetur ad jejunium.

(1) *de rel. l. 4. c. 26. n. 8.* — (2) *l. 1. t. 4. c. 4. n. 7.* — (3) *dec. lib. 1. c. 13. n. 10.* — (4) *de leg. q. 1. p. 10. n. 13.* — (5) *q. 169. art. 2. ad 4.* — (6) *de præcip. statuum oblig. part. 2. cap. 2. art. 3. quær. 5. r. 2.*

---

*) Conferatur hic 1. et 15. inter recentes retractationes et *Hom. ap. tr. 5. n. 31 et lib. IV. n. 700 in fine.*

Editor.

Dubitans vero, an pervenerit ad annum sexagesimum, quo completo probabiliter homo deobligatur a jejunio, ut dicemus *lib. 4. n. 1036.*, tenetur ad jejunium, quia tunc possidet jejunii præceptum. Idem dicendum de eo, qui dubitat de ætate requisita ad sacrum ordinem vel beneficium suscipiendum; tunc enim stat possessio pro præcepto. Idemque dicendum de eo, qui est in sabbato et dubitat, an transierit hora mediæ noctis; tunc enim nequit vesci carnibus, cum adhuc possideat præceptum abstinentiæ. Secus vero si quis dubitat de hoc in feria quinta, quia tunc post adhibitam diligentiam licite potest edere carnes, cum adhuc possideat libertas. Ita *Laym.* (1), *Sanch.* (2), *Busemb. et alii plures.*

33. — Infertur 5., quod, si post matrimonium bona fide contractum supervenit dubium de valore illius, ante inquisitionem veritatis dubitans non potest petere, sed tenetur reddere, ex *cap. Dominus, de sec. nupt.*, quia conjux dubium ignorans adhuc possidet jus petendi. Post vero inquisitionem dubitans potest etiam petere, ut probabilius tenent *Soto, Habert, Wigandt, Roncaglia, Sanch., Salm. etc. Vide dicenda lib. 6. n. 903. et 904.*

34. — Infertur 6., quod certus de debito et dubius de solutione tenetur solvere, ut communiter docent *Suar., Vasq., Lugo et alii cum Sanch.* (3). Casu vero quo etiam creditor de suo jure dubitaret, censet *Layman* (4), *Diana* (5) *et Sporer* (6) *cum Tamburin.*, debitorem teneri tantum ad partem pro rata dubii. Subdit tamen *Layman*, quod non auderet condemnare creditorem, si totum exigeret.

35. *) — Sic etiam defenditur sententia, quod in compensatione, licet regulariter fieri compensatio nequeat, nisi creditum sit liquidum: attamen docent DD., quod in aliquibus casibus potest fieri tantum cum probabilitate crediti, si adsit

(1) *l. 1. c. 4. n. 35.* — (2) *de matr. disp. 40. et 41.* — (3) *in dec. l. 1. c. 10. n. 12.* — (4) *l. 1. tr. 1. c. 2.* — (5) *p. 4. tr. 3. r. 35.* — (6) *de consc. cap. 1. n. 85.*

*) Hunc numerum, a s. Auctore saepe citatum, sed in plurimis editionibus omissum, ex editione Romana restituimus.

Editor.

probabilitas juris, ut tenent *Salm.* (1), ubi vocant hanc probabilitatem juris probabilitatem proximam.

Hinc 1. probabile dicunt, posse diffamatum pecunia sibi compensare famam ablatam a diffamante, cum probabile sit, diffamantum teneri, cum pecunia compensare famam ablatam, si nolit vel nequit famam restituere. Ita probabile putat *Lugo* (2) *cum Tanner., Dian. et Salm. n. 321. cum Tamb., Less., Mol., Arag., Led. etc.*

2. Probabile esse dicunt *Salm. eod. n. 321. cum Bon., Rebell., Sylvio, Dicast., Vill., item Lugo n. 95.*, diffamatum ab alio, quem ipse infamavit, posse uti compensatione, sequendo opinionem probabilem id asserentem quoad restitutionem; saltem, ut ait *Dicast. apud Croix* (3), excusatur is a fama restituenda, donec fama ei ablata ab altero restituatur.

3. Probabile etiam esse dicunt *Salm. l. c. cum. Les., Mol., Gran. etc. cum Lugo l. c.*, legatarium ex testamento non solemni posse compensare legatum sibi relictum.

Et quare in his casibus et non in aliis possit fieri compensatio cum probabili? Respondent *Salm. hic. n. 323.*, quia in his casibus dicti DD. potuerunt habere rationes speciales, quas ipsi dicunt nescire, ideoque acquiescunt probabilitati extrinsecæ præfatorum AA. classicorum. Sed in eodem tractat. *de rest. c. 4. n. 148.* rationem produnt, dicentes, quod, cum DD. dicunt, neminem posse sibi compensare creditum, quod non est certum, intelligunt loqui in eo casu, quo ipsum creditum est dubium; non autem quando creditum est certum, et dubium versatur tantum circa modum satisfactionis, an possit ille satisfacere sibi per compensationem vel aliter, quia tunc bene potest uti opinione probabili circa modum. Ita *Salm. et Lugo* (4) *ex Suar. et Sanch.*

Attamen *Croix* (5) omnino negat, in tribus casibus supra relatis posse fieri compensationem, cum nemini liceat compensare creditum nisi certum. Ego autem, ut fatear quid sentiam, dico, quod in primo casu compensationis famæ cum pecunia sequor, quod tenet *Croix*..... In secundo autem casu probabilius mihi videtur, non teneri detractorem famam restituere, donec sua fama ipsi restituatur, cum ibi suum

(1) *de rest. c. 1. n. 319 et 320.* — (2) *de just. d. 16. n. 95. et 96.* — (3) *l. 3. p. 2. n. 455.* — (4) *d. 16. n. 47.* — (5) *l. 3. p. 1. n. 962.*

jus non solum sit certum, sed etiam in eodem genere, saltem si diffamatio ex utraque parte sit ejusdem speciei. In tertio casu non valeo acquiescere relatæ opinioni; gravissima enim est sententia (licet alii probabiliter etiam contradicant) *) quod ex testamento nullo nullum jus acquiratur, ut tenent *Mol.*, *Lugo*, *Vasq.*, *Sanch.*, *Salm. etc.* Ideo cum jus legatarii sit prorsus incertum; nescio, quomodo possit ipse compensare adversus hæredem possidentem.

**) Sed hic quæritur I., An possessor bonæ fidei, superveniente dubio, teneatur aliquid pro rata dubii restituere. Si dubium est æquale pro et contra, communis est sententia cum *Sanch.* (1) adversus paucos, possessorem ad nihil teneri, *ex reg. 65. de reg. jur. in 6.*, ubi legitur: *In pari casu melior est conditio possidentis*, et *reg. 128. In pari causa possessor potior haberi debet.* Sed quid, si rationes contra possessorem sint validiores?

Prima sententia dicit, quod licet ipse habeat rationem probabilem pro se, tenetur tamen in eo casu ad restitutionem pro rata illius majoris propensionis, quia conditio possidentis est quidem melior in pari, non autem in dubio inæquali. Ita *Sanch.* (2) *cum Coninch.*, *Valent. et Ledesma apud Salm.* (3)

Secunda tamen communior et probabilior *sententia* docet ad nihil eum teneri, nisi moraliter constet rem esse alienam. Ita *Palaus* (4), *Lugo* (5), *Roncaglia* (6) *cum Laym.*, *Carden.*, *Dicast.*, *Tamb.*, *Dian.*, *Burg. et aliis apud Croix* (7), *Mazzot.* (8), *Sporer* (9) *cum Molina et S. Aug.* (10) relato in *can. Si Virgo, caus. 34. q. 1.*, qui ait: *Possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum.* Dum autem certo non constat (ait *Sporer*) rem esse alienam, tamdiu possessor ignorat se possidere alienum. Ratio præcipua hujus sententiæ est, quia per possessionem bonæ fidei acqui-

(1) *in dec. l. 1. c. 10. n. 9.* — (2) *de matr. l. 2. disp. 41. n. 19.* — (3) *tr. 13. de rest. c. 1. punct. 3. §. 3. n. 67.* — (4) *tr. 1. d. 3. p. 2. n. 11.* — (5) *d. 17. n. 93.* — (6) *de rest. c. 2. qu. 3. r. 2.* — (7) *l. 3. p. 2. n. 563.* — (8) *de consc. c. 3.* — (9) *de consc. c. 1. sect. 4. n. 66.* — (10) *lib. de fid. et op. c. 7.*

*) Conferatur hic retractatio I., ubi negat, opinionem contrariam esse probabilem, *Editor.*

**) Hic editiones communes textum reassumunt. *Editor.*

ritur verum jus; possessio enim a juristis sic definitur. *Jus insistendi in re non prohibita possideri.* Quapropter dominium rei donec dubium est, possessor retinet jus insistendi; ita tamen ut ante diligentiam adhibendam ad veritatem assequendam, ipse tenetur rem servare; at post diligentiam et veritate non assecuta potest illam consumere et etiam alienare, admonito rerum emptore de dubio vertente super re. Et propter hanc potissimam rationem *Sanchez* (1) mutavit sententiam alibi defensam, et secundam est secutus. Etiam *Cardinalis Sfondratus* (2) dicit, non esse procedendum contra possessorem, nisi ex certitudine. Hinc parum probabile videtur id, quod hic addit *Roncaglia* (3), nempe quod si rationes possidenti faventes sint tantum tenuiter probabiles, tunc ipse teneatur rem restituere, saltem quoad majorem partem; nam si contra possessorem rationes sint taliter probabilissimæ, ut fundent contra ipsum moralem certitudinem, tunc ipse tenetur totam rem restituere; si autem secus, ad nihil tenetur.

36. — Quæritur II. Quid, si contra possessorem adsit ratio probabilis et nulla pro ipso?

Prima sententia tenet, quod, si ratio illa probabilis generat assensum opinativum unicum, quod res sit aliena, ita ut possessor nullum habeat assensum, quod res sit sua; tunc tenetur restituere; secus si adhuc probabiliter putaret, rem esse suam. Ita *Sanch.* (4) citans *Vasquez*, *Palaus* (5), *Renzi* (6), *Tamb.* (7), *Viva* (8), ubi dicit, quod cum possessor habet rationem probabilem contra, et nullam pro se, tunc habet moralem certitudinem, quod res sit aliena.

Secunda sententia, quam tenet *Salas* (9) dicit, quod adhuc, quando rationes pro contraria parte assensum generant, modo non convincant, nec assensus sit certus moraliter, sed mere opinativus, includens formidinem, quæ necessario in opinione includitur; tunc possessor potest rem retinere, quia possessio præponderat omnibus rationibus non convincentibus.

(1) *in dec. dict. n. 9.* — (2) *in reg. sac. 1. §. 20. n. 11.* — (3) *de restit. c. 2. q. 3. r. 2.* — (4) *dec. l. 1. c. 10. n. 9.* — (5) *tom. 1. tr. 1. disp. 3. p. 2.* (6) *de 7. præc. c. 3. sect. 2. q. 15.* — (7) *dec. lib. 1. c. 3. 5. 7. verb. restitutio, n. 7.* — (8) *opusc. de consc. dub. q. 2. art. 1. n. 8. in fin.* — (9) *1. 2 q. 21. tr. 8. disp. unic. sect. 23. n. 231.*

Præfatæ opiniones videntur sic posse conciliari. Certum est, quod legitima possessio cuique tribuit jus certum retinendi, donec non constet de jure alterius, ut dicunt communissime *Palaus*, *Laym.*, *Sporer et alii cit. ut sup. cum Croix dicto n. 563.* Et ipse *Viva loc. cit.* id concedit, dicens, quod *possessio bonæ fidei parit jus certum, quod prævalere debet juri probabili et non moraliter certo alterius.* Ratio est, quia possessio legitima fundat de se præsumptionem certam de justitia possessoris, ut dicunt *Wigandt* (1) *et Lugo* (2). Ergo, etiamsi adsit judicium probabile contra possessorem, et nulla probabilitas illi assistat; adest tamen præsumptio orta ab ipsa possessione, quæ tribuit ei jus certum, quod nequit superari, nisi a jure certo alterius per rationes certas convincentes.

Quapropter prima sententia dicens, quod possessor teneatur restituere, quando habet assensum opinativum contrarium et nullum pro se, sane est intelligenda, quando possessio esset ex aliqua parte infirma, utpote dubia vel incœpta cum dubia fide, ita ut nulla legitima præsumptio ex ea oriri videatur pro possessore; tunc enim vere nulla probabilitas ipsi assisteret, unicumque judicium opinativum tunc ipsa haberet, rem esse alienam. Secus vero, si haberet possessionem certam ac legitimam bonæ fidei; quia tunc sola possessio, etiamsi nulla alia ratio ei suffragaretur, præberet illi jus certum, quod superari non potest nisi a rationibus certis oppositis, non autem ab opinione probabili, quæ necessario formidinem includit. Et hoc clare innuit *Lugo loco citato*, ubi ait, possessionem de se parere præsumptionem prævalentem pro possessore, ne ipse sit privandus, donec non constet de jure alterius per probationem superantem præsumptionem possessionis. Unde recte concludit *Croix* (3), quod, licet pro possessore non sit probabile argumentum, si tamen pro petitore non sit argumentum nisi probabile, possessor adhuc licite retinet, quia possessio est jus certum retinendi, contra quod non prævalet nisi certitudo. Hoc idem dicetur pariter de matrimonio probabiliter nullo. *Vide l. 6. n. 904.*

37. — Quæritur III. Quid, si possessor bonæ fidei, dubio

(1) *exam. 3. de consc.* — (2) *de just. d. 17. n. 94.* — (3) *lib. 1. n. 501.*

superveniente, negligat culpabiliter diligentiam adhibere, sed postea non possit verus dominus amplius adinveniri? *La-Croix* (1), *Ronc.* (2) *et Salm.* (3) *cum Sanch., Less. etc.* dicunt, tunc possessorem teneri rem restituere pro rata dubii. Contra vero *Palaus* (4), *Bonac.* (5), *Tamb.* (6) *cum Diana et Reb.* probabile putant, quod possessor, quamvis peccarit mortaliter diligentiam omittendo, tunc tamen ad nihil tenetur; cum ex una parte damnum illatum sit dubium, et ex alia jus possessionis bona fide acquisitum ipse adhuc retineat. Verius autem censeo dicendum, quod talis possessor teneatur aliquid restituere (vel pauperibus, si dominus sit incertus). Ratio est, quia, cum ipse culpabiliter dominum privarit spe, quam dominus ad rem habere poterat, et illa spes erat quidem pretio æstimabilis, jam damnum certum est illatum domino, qui spem illam etiam certe possidebat. Puto tamen, non esse faciendam restitutionem pro quantitate dubii, ita ut, si rationes ex utraque parte essen æquales, res sive ejus pretium pro medietate sit restituendum, sed minus et forte valde minus; quia illa spes domini non poterat æstimari pro medietate valoris rei, sed multo minoris, stante æquali probabilitate rationis ex una parte, et certo jure possessionis ex alia, quæ possessori favebat et adhuc favet: possessio enim rei multo quidem majoris æstimatur, quam possessio spei.

Notat autem I. *Tamb.* (7) *cum Villal. et aliis*, quod, si possessor incipiat dubitare per rationes probabiles, tenetur quidem inquirere veritatem; secus vero si dubitaret per rationes tantum tenues. Notat II. *Croix* (8) *cum Vasc., Laym., Pal., Sanch., Mol. etc.* et non improbabile putat *Ronc.* (9), quod, cum possessor (etiam qui cum dubio incœperit possidere) rem habuerit a possessore bonæ fidei, si postea diligentia fit impossibilis, nihil tenetur restituere; ipse enim in omne jus illius legitime tunc succedit.

38. — Quid denique dicendum in dubio, si aliquid cibi vel potus deglutiveris, an possis tunc Eucharistiam acci-

(1) *lib. 3. p. 2. n. 564.* — (2) *l. cit.* — (3) *tr. 13. de restit. c. 1. punct. 3. §. 3. n. 64.* — (4) *tom. 1. tr. 1. d. 3. p. 2. n. 9.* — (5) *de contr. d. 1. q. 2. p. 2. n. 8.* — (6) *de consc. c. 3. v. restitutio, n. 9.* — (7) *l. c. n. 7.* — (8) *l. 3. p. 2. n. 562.* — (9) *dict. q. 3. r. 1.*

pere? Negant *Sanchez* (1), *Roncaglia* (2) *et Salmant.* (3) *cum aliis;* tum quia (ut ajunt) legi certæ non communicandi sine jejunio non satisfacit per dubiam satisfactionem; tum quia id videtur gravi irreverentia non carere. Alii tamen, ut *de Lugo* (4), *Castropal.* (5), *Laym.* (6), *Diana* (7), *La-Croix* (8), *Sporer* (9) *cum Sa, Carden., Med., Gobat., Boss. et aliis* dicunt, in tali dubio bene te posse communicare. Ratio horum est, quia lex jejunii non est positiva, ita ut præcipiatur jejunium tamquam requisitum absolute necessarium ad communicandum; sed est prohibitiva, qua prohibetur quisque accedere ad communionem, si aliquid cibi aut potus sumpserit, ne conjungatur terrenus cibus cum divino. Id enim, ait *Lugo loc. cit.*, constare ex conc. Bracharensi II. *can. 10.*, ubi prohibetur, *ne aliquis, quocumque cibo præsumpto, oblationem consecret in altari.* Item in conc. Toletano VII. *can. 2.* habetur: *Nullus post cibum potumque quemlibet minimum sumptum missam facere præsumat.* Item in concilio œcumenico Constantiensi *sess. 53.* §. *In nomine Sanctæ etc.* dicitur: *Sacrorum canonum auctoritas et approbata consuetudo ecclesiæ servavit et servat, quod hujusmodi sacramentum non debet confici post cœnam, nec a fidelibus recipi non jejunis, nisi in casu infirmitatis aut alterius necessitatis a jure vel ecclesia concesso vel admisso.* Ita apud *Lugo loco cit. n. 18. et 19.* Posito igitur, quod lex jejunii est prohibitiva, nempe ne quis communicet post cibum sumptum, probandum est factum jejunii fracti, ut quis communicare prohibeatur. In dubio autem, an factus sit casus, quo vigeat prohibitio legis, non tenetur is abstinere a communione, dum adhuc tunc possidet sua libertas; præcepto enim ecclesiæ, inquit *Lugo*, ne quis communicet post cibum, non adversatur, qui facto examine non scit, se aliquid sumpsisse. Licite igitur in dubio de fractione jejunii ille communicat; etenim, cum ipsi eo casu tantum vetita esset communio, quo jejunium fregisset, bene possidet liber-

(1) *lib. 2. de matr. disp. 41. n. 40.* — (2) *de euchar. c. 5. qu. 6.* — (3) *eod. tit. tr. 4. c. 7. punct. 4. n. 69.* — (4) *de eucharistia disp. 15. n. 43.* — (5) *disp. 3. punct. 8. n. 9.* — (6) *l. 1. tract. 1. c. 5. n. 36.* — (7) *tom. 2. tr. 4. de sacrament. resol. 29.* — (8) *l. 6. part. 1. n. 576.* — (9) *de sacrificio missæ cap. 6. n. 274.*

tas communicandi, usquedum de fractione non constat. Ratio hæc non videtur contemnenda ut futilis: saltem eo casu lex prohibens communionem non videtur certa, et tamquam dubia non obligat, juxta dicenda *n. 55. et seq.* Ad secundam autem rationem irreverentiæ oppositam respondent, non censeri irreverentem, qui utitur jure suæ libertatis, maxime si ex devotione ad communionem accedit.

39. — An autem idem dicendum, quod possit communicare, qui dubitat, an post mediam noctem cibum aut potum sumpserit. Negat *Lugo*, quia (ut ait) cum quis scit, se comedisse, et dubitat, an comederit post mediam noctem, videtur ipsi incumbere onus probandi, post mediam noctem non comedisse. Sed pace tanti viri dicimus, quod ratio supra adducta, quod lex sit prohibitiva, non positiva, si valet pro primo casu, valet etiam pro secundo; prohibitio enim est non communicandi illis, qui aliquid sumpserint post mediam noctem; si ergo, ne ipsi communicare possint, probandum est factum, quod aliquid sumpserint, probandum est etiam factum, quod sumpserint post mediam noctem. Cæterum affirmativam sententiam tenent alii DD. supra citati, quibus accedit doctus *P. Eusebius Amort* (1), ubi inquirens, an comedens in dubio, utrum jam sonuerit hora duodecima noctis, possit sequenti die communicare, sic respondet: *Potest communicare, quia melior est conditio possidentis, quamdiu in contrarium non dantur præsumptiones tam fortes, ut operans probabilius credat jam sonuisse duodecimam.*

CAPUT III.

De conscientia probabili.

40. *Quæ sit conscientia probabilis. Quotque enumerentur diversæ probabilitatum species.*
41. *Quænam sit probabilitas facti, et quænam juris.*
42. *Numquam licet uti probabilitate facti cum periculo damni alterius.*
43. *Quamnam opinionem sequi teneamur in materia fidei.*
44. *Quamnam opinionem sequi debeat medicus.*
45. *An possit uti remedio minus tuto.*
46. *Quid, si desperatur de salute infirmi.*

(1) *Theol. tom. 2. disp. 5. qu. 4.*

47. *Quamnam opinionem debeat sequi judex.*
48. *Quamnam minister in collatione sacramentorum.*
49. *Quid, si adsit necessitas.*
50. *An liceat uti opinione probabili quoad contrahendum matrimonium, et quoad jurisdictionem confessarii, casu quo præsumitur suppleri ab ecclesia.* De hoc vide dicenda lib. 6. n. 573. et dicenda de errore communi n. 572.
51. *An, quod dicitur de administratione sacramentorum circa usum sententiæ tutæ, idem dicendum sit de susceptione sacramentorum.*
52. *Quid, si venator dubitat, an animal feriendum sit fera vel homo.*
53. *An liceat uti opinione probabili probabilitate juris. De opinione tenuiter probabili.*
54. *De opinione probabilissima.*
55. *Dissertatio de usu moderatæ opinionis probabilis,* usque ad num. 89.

40. — Conscientia probabilis est, qua quis innixus aliqua opinione probabili, format sibi practicum dictamen rationis ex certis principiis reflexis sive concomitantibus ad licite operandum. Hic tamen advertendum, diversas dari probabilitatum species: alia enim est opinio tenuiter probabilis, alia probabilis, alia probabilior, alia probabilissima, alia certa moraliter, alia tuta, alia tutior. *Opinio tenuiter probabilis* est, quæ aliquo fundamento nititur, sed non tali, ut valeat assensum viri prudentis ad se trahere; hac autem opinione nequimus licite uti ex propos. 3. proscripta ab *Innoc. XI.*, quæ dicebat: *Generatim dum probabilitate sive intrinseca sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus. Probabilis* est, quæ gravi fundamento nititur, vel intrinseco rationis vel extrinseco auctoritatis, quod valet ad se trahere assensum viri prudentis, etsi cum formidine oppositi. *Probabilior* est, quæ nititur fundamento graviori, sed etiam cum prudenti formidine oppositi, ita ut contraria etiam probabilis censeatur. *Probabilissima* est, quæ nititur fundamento gravissimo, quapropter opposita censetur vel tenuiter *) vel

*) Sed infra n. 82. negat S. Auctor, quod opinio probabilissimæ opposita sit tenuiter probabilis, nam recte opponitur tantum dubie probabilis. Probabilissima enim admittit adhuc prudentem formidinem vel aliquam probabilitatem de opposito, sed tenuis formido non est prudens formido. *Editor.*

dubie probabilis; hac autem opinione semper licite utimur, ut constat ex propos. damnata ab *Alexandro VIII.*, quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Opinio sive *sententia moraliter certa* est, quæ omnem prudentem formidinem falsitatis excludit, ita ut opposita reputetur omnino improbabilis. *Opinio* demum *tuta* est, quæ recedit ab omni peccandi periculo. *Tutior* vero, quæ magis a tali periculo recedit, tametsi rationibus firmioribus non nitatur. *)

---

*) Quoniam plurimum interest, ut lectores terminos probabilitatum bene intelligant et sensum S. Auctoris recte percipiant, varios terminos cum suis relationibus hic apposuimus.

Primum locum adhuc supra probabilitatem tenet *certitudo absoluta*, quam statim sequitur *certitudo moralis*, quæ non bene dicitur opinio, sed sententia (hom. ap. I. n. 29). Ad formandam hanc certitudinem moralem (sic scribit in dissertatione de usu op. prob.) non requiritur, ut auctores oppositam tenentes omni ratione adhuc levi careant; sed sufficit, si sententia illa, omnibus perpensis, ita vera appareat, ut contrariæ vix supersit apparentia veritatis et excludat omnem formidinem prudentem. Certitudini opposita est omnino improbabilis.

Ad certitudinem moralem proxime accedit *opinio multo, valde aut notabiliter probabilior*, quæ non jam est stricte dubia, sed moraliter aut quasi moraliter certa et opposita fit tenuiter probabilis. (Cf. infra n. 56.)

Sequitur opinio *probabilissima*, quæ aliquando etiam, sed minus recte, moraliter certa dicitur. Huic opposita est dubie probabilis. (Vide diss. de usu op. prob.)

Post probabilissimam venit *probabilior simpliciter*, i. e. *parum probabilior:* nam bene advertat lector ad distinctionem S. Alphonsi, quam facit in probabiliore. Dicit aliquando et fortiter defendit, quod non licet sequi opinionem probabilem relicta probabiliore; sed alias contrariam defendere videtur, cum dicit, licere sequi opinionem minus probabilem relicta probabiliore. Videtur sibi contradicere, sed non est ita. Si dicit, quod tenemur probabiliorem relicta minus probabili sequi, intelligit multo probabiliorem vel moraliter certam: si vero dicit, quod non tenemur sequi probabiliorem relicta probabili, intelligit parum probabiliorem, quia parum pro nihilo reputatur (uti dicit infra n. 55.) et sic probabilis et parum probabilior ut æque probabiles sumuntur. Quod bene advertendum est.

Opinio *probabilis* admittit contrariam *probabilem* et *paulo minus probabilem aut parum probabiliorem quasi aeque probabiles.*

41. — Deinde advertendum, aliam esse probabilitatem facti, aliam juris. Probabilitas *facti* est, quæ versatur circa rei veritatem sive rei substantiam, nempe an sacramentum cum tali materia collatum sit validum aut nullum, an contractus cum tali pacto initus sit usurarius vel ne. Probabilitas autem *juris* versatur circa honestatem actionis, id est, an liceat sacramentum cum tali materia conferre, an contractum cum tali pacto inire.

42. — His positis dicimus, nunquam esse licitum, uti opinione probabili probabilitate *facti* cum periculo damni alterius aut sui ipsius, quia hujusmodi probabilitas minime aufert periculum damni; si enim opinio illa est falsa, non evitabitur proximi aut operantis damnum; nam si e. g. baptismus cum saliva collatus revera est nullus, ita ut infans sine baptismo remaneat, probabilitas in oppositum non potest utique efficere, ut sit validus.

43. — Hinc infertur 1., non esse licitum, in materia fidei et in omnibus ad æternam salutem necessitate medii spectantibus sequi opinionem nec minus probabilem (ut inepte dicebat propos. 4. ab *Innoc. XI.* proscripta), neque probabiliorem; sed tenuimur sequi sententiam tutiorem, ac per consequens amplecti debemus religionem magis tutam, qualis est procul dubio nostra catholica; cum enim

---

Accedit *satis* vel *sufficienter probabilis opinio,* quæ ut simpliciter probabilis judicanda est.

Major difficultas est in terminis *non improbabilis* vel *opinio non improbanda:* scribit enim S. Alphonsus in monito ad lectorem: Admonitum te volo, ne existimes, me opiniones illas approbare ex eo, quod non reprobem: eas enim quandoque fideliter exponam cum suis rationibus et patronis, ut alii pro sua prudentia, cujus ponderis sint, adjudicent. Deinde advertas, quod cum aliquam opinionem *veriorem* voco, tunc contrariam non habeo ut probabilem, etsi non expresse ut improbabilem damnem. Insuper, quando unam ex sententiis *probabiliorem* appello, nullo judicio dato de probabilitate alterius aut hoc utor verbo, non audeo damnare, non propterea intelligo eam probabilem dicere, sed judicio prudentiorum remittere.

Infimum locum tenent opinio *probabiliter probabilis* et *dubie probabilis*, quæ non sunt veræ probabiles, sed tendunt ad probabilitatem.

Tandem infra fines probabilitatis sunt *tenuiter probabilis* et *improbabilis.*

quævis alia religio falsa sit, etiamsi aliqua videatur alicui probabilior, tamen amplectens eam, relicta tutiori, nequaquam damnum suæ æternæ salutis effugiet.

44.— Infertur 2., quod medicus tenetur, adhibere medicamenta tutiora infirmis profutura, nec potest uti remediis minus probabilibus, relicto probabiliori sive tutiori: in medicamentis enim probabilius est, quod est tutius pro sanitate infirmi.

45. — Sed dubitatur 1., utrum, quando non apparet medicamentum certum, possit medicus uti remedio minus probabili, probabiliori relicto. Affirmant *Azor.*, *Arag.*, *Montes.*, *Salas etc. apud Salmant.* (1). Sed probabilius negant *Sanch.* (2) *et ipsi Salm.* (3) *cum Soto*, *Suar. et Bonac.*, quia medicus non solum ex charitate, sed etiam ex justitia, ratione officii et taciti contractus, tenetur, providere meliori modo saluti infirmi, a quo stipendium accipit.

46. — Dubitatur 2., an, quando desperatur de salute infirmi, possit medicus applicare illi remedia, quæ ipse dubitat, an prosint vel obsint. Certum est et commune 1., quod si probabile sit, remedium fore profuturum, tunc potest, imo tenetur illud applicare, quando certius non habet. *Vide Salmant.* (4) Certum est 2., non licere applicare infirmo, etiam desperato, remedium, de quo ignoratur, an sit salutare vel noxium, ad experimentum faciendum super infirmo. Ita communiter *Salm. n. 148. cum Navar.*, *Azor.*, *Castrop.*, *Salas*, *Perez etc.* Ratio, quia illicitum est, experimentum quærere cum periculo mortis infirmi vel accelerationis illius. Certum est 3. *cum Sanch.* (5) *et Salm.* (6), quod si remedium est dubie profuturum et certo non nociturum, omnino infirmo est applicandum. Quoad quæstionem autem duplex est sententia.

Prima negat, quia (ut supra dictum est) numquam licet exponere infirmum periculo mortis, nec illam accelerandi; ita *Salmant.* (7) *cum Azor.*, *Castrop.*, *Sylv.*, *Villal. etc.*

Secunda tamen *sententia*, quæ satis probabilis est, et forte probabilior, eamque tenent *Sanch.* (8) *cum Valent.*,

(1) *de V. præc. decal. tr. 25. cap. 1. punct. 6.* §. *2. n. 143.* (2) *dec. l. 1. cap. 9. n. 41.* — (3) *loc. cit. n. 144.* — (4) *loco cit. n 150. in fine.* — (5) *l. c. n. 42.* — (6) *n. 152. in fine.* — (7) *cit. c. 1. n. 150.* — (8) *dec. l. 1. c. 9, n. 39.*

item Busemb. (1) *et Bonac.*, *Filliuc.*, *Reginald.*, *Bardi* (2), affirmat esse licitum, quia, cum de infirmo desperatur, conformius est prudentiæ et voluntati infirmi (præsertim si ipse expresse in hoc consentiat), applicare illi remedium dubium, quam illud omittere cum certitudine mortis. Idque ut certum habet *Antoine* (3), agens *de officio medici.* Notat præterea *Sanchez n. 42. cum Navarro*, quod, etsi medicus non potest contra suam opinionem auctor esse remedii; si tamen illud ab aliis doctoribus approbatur, et infirmus consentit, licite potest eo uti.

47. — Infertur 3., quod judex tenetur judicare juxta sententiam probabiliorem; ipse enim tenetur ex præcepto divino et humano, jus suum cuique tribuere pro majori pondere rationum, quæ cuique favent. Hinc damnata fuit ab *Innoc. XI.* propos. 2., quæ dicebat: *Probabiliter existimo, judicem posse judicare juxta opinionem minus probabilem.* Recte vero advertit *Cardenas cum aliis*, quod, si reus est in legitima possessione rei controversæ et habet pro se rationem probabilem, nequit judex eum exspoliare, etiamsi actor probabiliores rationes pro se adducat; possessio enim legitima (ut diximus *n. 35.*) dat possessori jus certum rei retinendæ, donec constet de jure alterius. *Vide dicenda lib. 5. n. 210. Qu. II.* ubi id fuse probabitur.

48. — Infertur 4., quod in collatione sacramentorum nequit minister uti opinione nec probabili, nec probabiliori circa eorum valorem; sed tenetur sequi sententiam tutam, quæ est illa, quæ vel est tutior, vel moraliter certa. Constat id ex prop. I. ab *Innoc. XI.* proscripta, quæ dicebat: *Non est illicitum, in sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet lex, conventio aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione baptismi, ordinis sacerdotalis vel episcopalis.*

49. — Dixi, nisi *adsit necessitas;* etenim in extrema necessitate bene uti possumus qualibet opinione non solum probabili, sed etiam tenuiter probabili pro valore sacramenti, ut recte dicunt *Holzmann* (4), *Antoine* (5), *Cuni-*

(1) *l. 5. infra n. 291. ad IV.* — (2) *apud Salm. n. 149.* — (3) *tract. de oblig. c. 7.* — (4) *de bapt. a. 2. n. 97.* — (5) *de bapt. q. 1.*

liat. (1) *et alii communiter*, modo sacramentum conferatur sub conditione: quia conditio satis reparat sacramenti injuriam, si forte invalide conferatur, et contra necessitas sufficiens et justa est causa sacramenti conditionate conferendi. *Vide dicenda lib. 6. c. 1. de bapt. n. 103. v. Materia autem dubia, et de pœn. n. 482. in fin.*

50. — Dicunt autem plures AA., quod licite uti possumus opinione probabili, ubi præsumitur ecclesia supplere; ut evenire potest in sacramento matrimonii ad convalidandum contractum probabiliter tantum validum, si forte contractus ille est nullus ob impedimentum, quod ecclesia supplendo aufert, et in sacramento pœnitentiæ ad supplendam jurisdictionem confessarii, si forte illa desit. Hanc sententiam vocant communissimam *Viva* (2) *et La-Croix* (3) *cum Suar., Less., Coninch., Regin. etc.* Imo *Sporer* (4) *cum Dicast.* vocat moraliter certam; hancque testatur esse praxim totius ecclesiæ *de Lugo* (5) *cum Arriaga, Suar. et Diana apud Carden.* (6). Sed *vide lib. 6. n. 573.*, ubi plura dicentur circa jurisdictionem confessarii, quomodo et quando præsumitur ipsa suppleri ab ecclesia. An autem, stante errore communi, semper ecclesia suppleat jurisdictionem in sacramento pœnitentiæ, *vide ibid. n. 572.*

51. — Quæritur præterea, an, quod dictum est de administratione sacramentorum, dicendum etiam sit de susceptione, ita ut nullus possit suscipere sacramentum cum opinione probabili.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Carden.* (7), *Viva* (8) *et La-Croix* (9). Ratio eorum, quia specialis reverentia debita sacramentis exposcit, ut ea non exponantur periculo frustrationis. Hinc dicunt ex præfata prop. 1. damn. quoad ministrationem, virtualiter damnari etiam quoad susceptionem, cum in utraque idem subsit periculum.

Secunda vero *sententia* negat, quam tenent *Pontius* (10), *Sanch.* (11), *cum Vasq., Salon., Sayr., Perez et aliis apud*

(1) *de sacr. in gen. c. 1. §. 3. n. 3.* — (2) *in prop. 1. damn. ab Innocent. XI. n. 20.* — (3) *l. 6. n. 117.* — (4) *de consc. c. 1. n. 56.* — (5) *disp. 19. n. 31.* — (6) *in prop. 1. damn. ab Innocent. XI. diss. 11. n. 166. et seqq.* — (7) *in prop. 1. damn. ab Innoc. XI. diss. 2. c. 3. n. 18.* — (8) *sup. ead. prop. 1.* — (9) *l. 6. n. 105.* — (10) *de matr. l. 4. c. 25. n. 9.* — (11) *dec. l. 1. cap. 9. n. 33.*

Card. (1). Item *Spor.* (2) *et Viva in sua Th. mor. de pœnit. q. 3. art. 3. n. 9.* ubi videtur se revocare, saltem quoad opiniones, quæ ex parte suscipientium passim a fidelibus in praxim deducuntur. Ratio, quia nullam censetur injuriam sacramento irrogare, qui utitur opinione probabili; nec videntur sacramenta exposcere majorem reverentiam, quam probabilem, quam exposcunt alia præcepta divina. Et hanc sententiam, ait *Mag. Hozes* (3), non amisisse suam probabilitatem ex damnatione Pontificis; quia non constat, propositionem potius proscriptam fuisse respectu reverentiæ erga sacramenta, quam respectu charitatis erga suscipientes. His tamen non obstantibus, censeo non recedendum a prima sententia, saltem quia secunda fere numquam poterit deduci in praxim a suscipientibus sine proprio animæ detrimento.

52. — Infertur 5. et ultimo, quod si quis dubitat, an id, quod vidit in silva, sit fera vel homo, non potest illud ferire, etiamsi probabiliter aut probabilius existimet, illam esse feram; nam si revera illud animal esset homo, probabilitas illa sive major probabilitas non liberaret hominem a morte. Itaque universe dicendum, numquam esse licitum, uti opinione probabile probabilitate facti, ubi est periculum damni vel injuriæ proximi.

53. — Secus tamen dicendum de opinione, quæ est probabilis probabilitate juris; tunc enim quisque licite uti potest opinione illa, formans sibi conscientiam moraliter certam de honestate suæ actionis *). Quia tunc, cum dubia sit lex et non satis manifeste proposita, hujusmodi lex vel non est lex, vel saltem non est lex, quæ obligat, ut infra videbimus in dissertatione de usu opinionis probabilis, *n. 57. et seqq.*

54. — Remanet nunc videndum, quanam probabilitate potiri debeat opinio, ut ea licite valeamus uti. Duo sunt

(1) *n. 17.* — (2) *de cons. c. 1. n. 57.* — (3) *in eadem propos. 1. apud. Carden. n. 27.*

---

*) Novissimus editor P. Heilig optime meritus est, quod ab inde usque n. 58 textum ex editione sexta Romana restituit et usque ad n. 90 omissos numeros arabicos opposuit. Quem libertissime secuti sumus. *Editor.*

certa *ex n. 40.* Primum est, illicitum esse uti opinione tenuiter probabili, ut patet ex propos. 3. proscripta ab *Innocent. XI.* Hæc autem propositio merito damnata fuit; tenuis enim probabilitas nequit dici vera probabilitas, sicut tenuis fortitudo aut tenuis peritia dici nequit vera fortitudo et vera peritia, sed potius dicenda est imbecillitas aut imperitia. Et idem dicimus de opinione, quæ notabiliter et certe minus est probabilis; etenim dum opinio pro lege v. g. est longe majoris ponderis (ut infra distinctius explicabimus *n. 56.*), illa evadit moraliter certa efficitque, ut opposita pro libertate reddatur vel improbabilis aut dubie probabilis, et ideo illa uti non possumus. Alterum est, certe licitum esse uti opinione probabilissima, ut constat ex propos. 3. damnata ab *Alexandro VIII.*, quæque relata fuit dicto *numero 40.*

Duæ remanent nunc quæstiones discutiendæ, de quibus oportet peculiariter in sequenti dissertatione sermonem habere.

DISSERTATIO

DE USU MODERATO OPINIONIS PROBABILIS,

SEU

MORALE SYSTEMA

PRO DELECTU OPINIONUM, QUAS LICITE SECTARI POSSUMUS.

55. — PRAESENTI dissertatione duas nobis proponimus quæstiones discutiendas. Prior est, an licitum sit sequi opinionem minus probabilem, relicta probabiliori, quæ stat pro lege; posterior, an concurrentibus duabus opinionibus contrariis, æqualiter aut quasi æqualiter probabilibus, liceat minus tutam amplecti. Dicitur, *æqualiter aut quasi æqualiter probabilibus*, quia (sicut omnes et probabilistæ et antiprobabilistæ conveniunt) cum inter utramque opinionem modica est præponderantia, ita ut valde tenuis et du-

bius sit excessus, tunc ambæ opiniones æque probabiles existimantur, juxta commune illud axioma: *parum pro nihilo reputatur.*

56. — Circa primam quæstionem citius me expediam; resolutio enim est patens.

Dico igitur I., quod si opinio, quæ stat pro lege, videatur *certe* probabilior, ipsam omnino sectari tenemur: nec possumus tunc oppositam, quæ stat pro libertate, amplecti. Ratio, quia ad licite operandum debemus in rebus dubiis veritatem inquirere et sequi: at ubi veritas clare inveniri nequit, tenemur amplecti saltem opinionem illam, quæ propius ad veritatem accedit, qualis est opinio probabilior.

Dixi *certe* probabilior: quia, dum opinio pro lege est certe et sine ulla hæsitatione probabilior, tunc opinio illa non potest esse nisi notabiliter probabilior. Et eo casu opinio tutior non erit jam dubia (intellige de dubio stricte sumpto, ut in altera quæstione dicemus), sed est moraliter aut quasi moraliter certa; saltem nequit dici amplius stricte dubia, cum pro se certum habeat fundamentum, quod ipsa sit vera. Unde tunc fit, quod opinio minus tuta, quæ certo fundamento caret, remaneat aut tenuiter aut saltem dubie probabilis respectu tutioris; adeoque non est prudentia, sed imprudentia velle eam amplecti. Quoties enim intellectui certe apparet, veritatem multo magis stare pro lege, quam pro libertate, tunc voluntas nequit prudenter et sine culpa parti minus tutæ adhærere; siquidem eo casu homo non proprio judicio seu propriæ credulitati innixus operaretur; sed potius per quemdam conatum, quem sua voluntate in intellectum inferret, ut a parte, quæ valde verimilior sibi apparet, removeretur, et ad partem, quæ sibi vera non apparet, imo quæ videtur nec certum fundamentum habere, quod possit esse vera, inflecteretur. Et huc facit illud apostoli: *Omne, quod non est ex fide, peccatum est. Rom. 14, 23.*

57. — Quod ad alteram quæstionem spectat, quam latius hic discutiemus, dico, quod, cum opinio minus tuta est æque vel fere æque probabilis, potest quis eam licite sequi; et hoc probandum.

Ante omnia, duo ut certa supponere debemus: primum, quod ad licite operandum necessaria nobis est moralis cer-

titudo de honestate actionis. Alterum, quod hæc certitudo haberi potest, non tantum ex directo, sed etiam ex reflexo principio, quo moralis illa certitudo actioni communicatur. *) Hisce præmissis.

58. — Dico II., quod, si opinio, quæ stat pro libertate, est tantum probabilis vel æque probabilis, ac altera, quæ stat pro lege, nec etiam ipsam quis sequi potest, eo quod sit probabilis: nam ad licite operandum sola non sufficit probabilitas, sed requiritur moralis certitudo de honestate actionis, juxta illud *S. Pauli ad Rom. 14, 23: Omne, quod non est ex fide, peccatum est.* Dicitur *ex fide*, nempe ex certo dictamine conscientiæ, ita ut homo in sua conscientia persuasum sibi habeat, quod agendo recte agat, prout explicant illud *ex fide S. Chrysost., S. Ambros. et alii cum S. Thoma* (1). Propterea falsum reputo effatum illud commune inter probabilistas, nimirum: *qui probabiliter agit, prudenter agit.*

59. — Dico III., quod, duabus æque probabilibus opinionibus concurrentibus, quamvis opinio minus tuta teneri non possit, quoniam, ut diximus, sola probabilitas (nota, sola probabilitas) haud firmum præbet fundamentum ad licite

(1) *qu. 17. de verit. art. 3.*

---

*) Menti S. Alphonsi inhærentes apponimus, quæ scribit circa materiam supra tractatam in sua apologia secunda. Non nego, inquit, multos probabilistas in multos opiniones laxas incidisse et principiis infirmis innixos esse. Exempli gratia afferebant principium: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Sed hoc principium non est bene fundatum, quia homo sola probabilitate opinionis innixus non potest agere; nam tunc deficit adhuc certitudo moralis de honestate actionis, quæ est necessaria ad bene operandum. Alterum principium erat, quod, cum ambae opiniones sunt æque probabiles, homo judicium de opinione, quæ stat pro lege, suspendere et probabilitate opinionis, quæ stat pro libertate, uti potest. Sed neque hoc principium validum est, quoniam etiam tunc ageremus cum dubio de honestate actionis, cum suspensio judicii esset mere voluntaria. Propter has laxas opiniones, quas plures probabilistæ amplexi sunt, et insubsistentiam horum falsorum principiorum ab ipsis propugnatorum autores probabilioristæ cum tanto ardore et furore contra ipsos invecti sunt, et tam multos secum traxerunt sequaces. *Editor.*

operandum; tamen opinio illa, quæ stat pro libertate, cum æquali potiatur probabilitate, ac opposita, quæ stat pro lege, grave quidem immittit dubium, an existat lex, quæ actionem prohibeat, ac proinde sufficienter promulgata minime dici potest; ideoque, dum eo casu promulgata non est, nequit obligare; tanto magis, quod lex incerta non potest certam obligationem inducere. Et hæc est sententia *D. Thomæ*, quam ego sequor, et quæ certa mihi apparet, tum ob auctoritatem theologorum, ut videbimus, atque patrum (quorum doctrinæ observari possunt in hac dissert. *n. 70. Vide etiam Christian. Lupum tom. XI. Dissert. de usu sentent. probab.*, ubi congerit plures patrum auctoritates), tum ob rationes intrinsecas, quæ non jam fucatæ sunt, sed certæ ac evidentes, ut demonstrabitur.

60. — Theologorum princeps *D. Thomas* (1) sic docet: *Lex quædam regula est et mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum vel ab agendo retrahitur: dicitur enim lex a ligando, quia obligat ad agendum.* Hinc prosequitur S. Doctor ad docendum, quod hæc regula et mensura, ut hominibus applicetur, et ipsi ad eam servandam teneantur, debet eis promulgatione manifestari. *Lex*, ait ibidem, *imponitur aliis per modum regulæ et mensuræ: regula autem et mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, quæ regulantur et mensurantur. Unde ad hoc, quod lex virtutem obligandi obtineat (quod est proprium legis), oportet, quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem appticatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quod lex habeat suam virtutem.*

61. — Quod autem lex nequeat subditos obstringere, nisi eis sit promulgata, est axioma apud omnes compertum: *Leges tunc instituuntur, cum promulgantur*, scribit *Gratianus* in can. *In istis, dist. 4.* Ratio patet, quia lex tantum in mente legislatoris manens non est, nisi mera cogitatio, sive intentio constituendi legem, non vero constitutio legis, quæ subditos obliget. Hinc a *D. Thoma* (2) lex definitur: *Quædam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata.*

(1) *1. 2. qu. 90. art. 1.* — (2) *1. 2. qu. 90. art. 4.*

Nulli dubium, ut scribit *Franciscus Henno tr. de leg.*, quod promulgatio sit de essentia legis; nam, ut recte ait *Ludovicus Habert* (1), *ad rationem legis pertinent promulgatio et vis obligandi.* Addit *Card. Golti* (2), quod promulgatio est indispensabiliter requisita ad subditos obligandos: *Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur.* Idem tradit *Dominicus Soto* (3) dicens: *Nulla lex ullum habet vigorem legis ante promulgationem, sed tunc instituuntur, cum promulgantur.* Statimque subjungit: *Itaque nullam exceptionem conclusio hæc permittit.* Idem scribit doctor gallus *Du-vallius* (4) dicens, legem æternam non potuisse homines obligare ab æterno; *quia*, ut ait, *de ratione legis est, ut promulgetur subditis; nulli autem fuerunt subditi ab æterno.* Idem scribit *P. Gonet* (5), *Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno.* Idem scribit *Lorichius* (6): *Hominibus autem* (lex æterna) *promulgatur, quando eis innotescit.* Idem inquit etiam acer adversarius meus *P. Patuzzius* (7): *Consentiunt quidem omnes, promulgationem esse omnino necessariam, ut lex virtutem obligandi obtineat.* Mirabitur quis, me studuisse tot auctoritates hic congerere ad hanc doctrinam probandam, quæ a nemine in dubium revocatur; sed me id fecisse sciat, quia ab ea sententiæ meæ firmitas pendet, nempe quod lex dubia non obligat, ut infra videbimus.

62. — Porro *S. Thomas* (8), id ut certum habens, hanc oppositionem sibi objicit: *Lex naturalis maxime habet rationem legis; sed lex naturalis non indiget promulgatione: ergo non est de ratione legis, quod promulgetur.* Et sic respondet: *Dicendum, quod promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Idque clarius explicando *Sylvius* (9) ait: *Actualiter tunc unicuique* (lex) *promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem,*

(1) *t. 3. de leg. c. 6. q. 4.* — (2) *Theol. tom 2. tr. 5. de leg. q. 1. dub. 3. §. 3. num. 18.* — (3) *de just. et jure lib. 1. q. 1. art. 4.* — (4) *in 1. 2. s. Th. de leg. q. 2.* — (5) *Clyp. de leg. d. 2. art. 2.* — (6) *Thesaur. verb.* lex, *n. 6.* — (7) *in sua theolog. morali de leg. c. 5. n. 7.* — (8) *1. 2. q. 90. ar. 4. ad 1.* — (9) *1. 2. qu. 90. art. 4. in fine.*

quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum. Idem docet *Joannes Gerson* (1): *Lex ista est quædam declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, quid Deus de certis rebus judicat, ad quas vel præstandas, vel omittendas ipse creaturam obligare vult.* Addit tandem *Petrus de Lorca* (2): *Quemadmodum promulgatio est intrinseca et essentialis humanis legibus, sic rationis judicium et cognitio intrinseca est legi naturæ.* Quapropter sine rationis judicio et cognitione nullo modo existit promulgatio legis sufficientis ad obligandum.

63. — Lex vero ut obliget, non tantum promulganda est, sed etiam promulganda ut certa. Et hoc punctum firmiter est hic statuendum, ideoque in eo perpendendo diutius non frustra immorabor, cum plura opus sit hic repetere, quæ jam alibi scripsi; enimvero ex hujuscemodi fundamento firmitatem haurit nostra sententia, nempe non posse legem incertam certam obligationem imponere. Dicimus igitur, neminem ad aliquam legem servandam teneri, nisi illa ut certa alicui manifestetur. Posito enim, ut vidimus, quod lex necessario est promulganda, ut obliget; si promulgatur lex dubia, promulgabitur dumtaxat dubium, opinio sive quæstio, an adsit lex prohibens actionem; sed non promulgabitur lex. Hinc omnes ad asserrendum conveniunt, quod lex, ut obliget, debet esse certa ac manifesta, debetque uti certa manifestari sive innotescere homini, cui promulgatur. Audiamus id, quod communiter inquiunt doctores super hanc sententiam sive super hoc principium, quod inter alios maxime tradit *D. Thomas* atque probat. *S. Isidorus* inter conditiones legis ut obliget, ait, legem debere esse manifestam. Ita habetur in *can. Erit autem dist. 4. Erit autem lex manifesta etc.* Idque certum est etiam in jure civili, ut patet ex *Authent. Quibus modis nat. ff.* §. *Natura*, ubi dicitur: *In dubio nullus præsumitur obligatus.*

64. — *D. Thomas*, loquens de lege æterna et naturali, docet, quod ad hoc, ut ipsa possit esse nobis mensura, debet esse certissima nobisque innotescere. Attendamus verba S. Doctoris. Ipse (3) sibi objicit: *Mensura debet esse certissima* (nota); *sed lex æterna est nobis ignota: ergo*

(1) *de vita spir. etc lect. 2. col. 176.* — (2) *in 1. 2. disp. 6. de leg.* — (3) *1. 2. qu. 19. art. 4. ad 3.*

non potest esse nostræ voluntatis mensura, ut ab ea bonitas voluntatis nostræ dependeat. Et ita respondet: *Licet lex æterna sit nobis ignota, secundum quod est in mente divina, innotescit tamen nobis aliqualiter per rationem naturalem, quæ ab ea derivatur ut propria ejus imago vel per aliqualem revelationem superadditam.* Ratio patet, cur lex debet esse certa, quia, cum lex juxta S. Doctorem sit mensura et regula, qua homo mensurari et regulari debet circa suas actiones, nequaquam ille recte mensurari et regulari potest, nisi mensura et regula illa sit certa, ut obliget, quin et homini innotescat. *Lex enim*, scribit doctissimus *Petrus Collet* (1), *ut obliget, debet dari ut regula ac proinde innotescere; atqui lex non innotescit nisi per promulgationem, cum per eam solam eo intimetur modo, qui obediendi necessitatem inducit.* Idem tradit *Joannes Gerson* (2), dicens, quod lex, ut obliget, necessario debet homini manifestari; alias Deus eum obligare non potest ad illam servandam: *Necesse est*, (valde notabilia sunt *Gersonis* verba) *dari manifestationem ordinationis ac voluntatis Dei; nam per solam ordinationem aut per solam suam voluntatem non potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem; sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius æque ac alterius.*

Idem tradit *Gonet* (3) dicens: *Homo non tenetur conformari voluntati divinæ ...., nisi quando voluntas divina nobis præcepto vel prohibitione manifestatur.* Et (4) de hoc rationem præbet, scribens, hominis peccatum pendere ab ipsius voluntate transgrediendi legem; si autem peccatum (ait) penderet ab existentia vel non existentia legis, peccatum esset fortunæ sive casus, non jam voluntatis; quod magnum esset absurdum: *Plerumque* (scribit) *esset fortunæ, non voluntatis, quod homines peccent vel non peccent, prout videlicet id, quod agunt, est conforme vel difforme juri naturali ab eis ignorato; quod etiam absurdissimum est, cum vera et sola causa peccati sit voluntas creata, ut operans difformiter ad regulas morum.*

(1) *Theol. moral. de leg. cap. 1. art. 2. concl. 2.* — (2) *de vita spir. etc. lect. 2.* — (3) *Clyp. t. 3. d. 6. art. 2. n. 37. in fin.* — (4) *ibid. tom. 3. disp. 1. art. 4. §. 1. n. 48.*

Idem tradit *Sylvius* (1) dicens: *Actualiter tunc* (lex) *unicuique promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum vel fugiendum.* Non tenetur igitur quis ad legem, nisi eam juxta rectam rationem cognoscat esse necessario amplectendam. Idem tradit *Fulgentius Cuniliati*, (2) hoc absolute proferens: *Legis violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit.* Idem tradit *Jodochus Lorichius*: (3) *Hominibus autem lex promulgatur, quando eis innotescit.*

65. — Ex omnibus his præfatis evidenter apparet moralis certitudo sententiæ nostræ vel potius sententiæ *D. Thomæ*, qui pluribus in locis eam docet. Signanter in *Opusc. de verit. qu. 17. art. 3.* hoc morale principium absolute profert: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Ab omnibus philosophis cum *D. Thoma* docetur distinctio inter opinionem et scientiam: *Opinio* denotat cognitionem dubiam aut probabilem alicujus veritatis; *scientia* vero cognitionem certam ac patentem significat. Sed audiamus ipsum S. Doctorem; et quod *S. Thomas* nomine *scientiæ* intelligat præcise cognitionem certam, patet, quia proponit loco citato hoc quæsitum: *utrum conscientia liget*, ac deinde ait: *Ita se habet imperium alicujus gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accidere potest: sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales. Actio autem corporalis agentis numquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem, in quam agit. Unde nec ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum, cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam: unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti..... Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit, nisi per contactum; ita in spiritualibus non ligat, nisi per scientiam.* Similitudo a *D. Thoma* hic allata nequit esse magis lucida et convincens ad probandam nostram sententiam sive principium, nempe quod lex incerta non potest certam obliga-

(1) *in 1. 2. qu. 90. art. 4. in fin.* — (2) *Tract. 1. de reg. mor. c. 3. §. 1. n. 5.* — (3) *Thesaur. theol. verb. lex. n. 6.*

tionem inducere. Dicit S. Doctor, quod scientia præcepti est instar vinculi, quod voluntatem ligat; unde, sicut ad rem aliquam ligandam opus est, ut actualiter funis applicetur: ita ad ligandam hominis voluntatem, ut actionem aliquam exerceat vel omittere teneatur, necesse est, ut ipse præcepti scientiam habeat; alioquin homo ille in sua libertate remanet. Quamobrem, dum ille in dubio est, an adsit vel non præceptum prohibens, vel præcipiens (sicut accidit cum duæ opiniones ejusdem ponderis æque probabiles concurrunt), tunc non habet quidem scientiam præcepti, ideoque præceptum servare non tenetur.

Ad hoc magis explicandum Doctor angelicus eodem loco subdit: *Ad videndum autem, quando* (conscientia) *liget, sciendum, quod ligatio, metaphorice a corporalibus ad spiritualia sumpta, necessitatem importat; ille enim, qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco, ubi ligatus est, et aufertur ei potestas alio divertendi.* Sicut igitur contra, qui ab aliquo vinculo actualiter non est ligatus, habet potestatem divertendi, quo vult: ita, qui non est ligatus per scientiam præcepti, liber est ab obligatione præcepti. Ideo S. Doctor scribit, legem dici a ligando: *Dicitur enim lex a ligando, quia obligat ad agendum* (1).

Hanc suam sententiam *D. Th.* valde confirmat in alio loco, nempe in *1. 2. q. 19. art. 10.* Ibi quærit, *utrum necessarium sit, voluntatem humanam conformari voluntati divinæ in volito ad hoc, ut sit bona*, et affirmat; sed et postmodum *eodem art. 10. ad. 1.* S. Doctor hoc sibi objicit: *Videtur, quod voluntas hominis non debeat semper conformari divinæ voluntati in volito; non enim possumus velle, quod ignoramus.... Sed quid Deus velit, ignoramus in plurimis; ergo non potest humana voluntas divinæ voluntati conformari in volito.* Et respondet: *Ad primum dicendum, quod volitum divinum secundum rationem communem, quale sit, scire possumus; scimus enim, quod Deus, quidquid vult, vult sub ratione boni. Et ideo, quicumque vult aliquid sub quacumque ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati divinæ quantum ad rationem voliti. Sed* (nota sequentia verba) *in particulari nescimus, quid Deus*

(1) *1. 2. qu. 90. art. 1.*

velit; et quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati. Itaque docet *S. Th.*, quod homo semper ac rem aliquam vult sub ratione boni, voluntati divinæ jam conformatur: sed minime tenetur se conformare voluntati divinæ in rebus particularibus ignoratis, et signanter in præceptis, ubi hæc divina voluntas non est ei manifestata. Id autem distinctius declarat *P. Gonet* (1), dicens: *Homo non tenetur conformari voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto vel prohibitione manifestatur.* In dubio igitur, ubi nescimus, an Deus aliquo præcepto nobis aliquid in particulari imponat aut vetet, non tenemur conformari circa tale præceptum voluntati divinæ, nisi præceptum nobis manifestetur; etenim, ut tradit *Joannes Gerson* (2), ubi Dens non manifestat nobis suam voluntatem, non potest (ait) nos obligare ad eam sequendam. Repetamus hic ejus verba jam alibi supra relata: *Necesse est dari manifestationem ordinationis ac voluntatis Dei; nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem.*

Eamdem sententiam *D. Thomas* fortius confirmat in alio loco (3), ubi signanter loquitur de obedientia, quæ præceptis divinis debetur. Ita quærit: *utrum Deo sit in omnibus obediendum.* S. Doctor affirmat, sed *ad 3.* sibi objicit: *Quicumque obedit Deo, conformat voluntatem suam voluntati divinæ, etiam in volito; sed non quantum ad omnia tenemur conformare voluntatem nostram voluntati divinæ, ut supra habitum est (1. 2. q. 19. art. 10.*, ubi habetur textus jam supra relatus): *ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire.* Et sic respondet (attendamus hic, quomodo S. Doctor fuerit semper firmus et uniformis in hac sua sententia): *Ad tertium dicendum, quod, etsi non semper teneatur homo velle, quod Deus vult, semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum velle. Et hoc homini præcipue* (nota) *innotescit per præceptum divinum.* Homo igitur tenetur Deo obedire et ipsius voluntati conformari circa præcepta, non jam in omnibus, quæ Deus vult, sed tantum in iis, quæ vult Deus nos velle (*quod Deus vult nos velle*). At quomodo sciemus id, quod Deus non solum ipse

(1) *Clyp. tom. 3. d. 6. art. 2. n. 37. in fin.* — (2) *De vita spirit. etc. lect. 2.* — (3) *2. 2. q. 104. art. 4.*

vult, sed etiam vult nos velle? sciemus, inquit *S. Thomas*, cum nobis id manifestatur per sua divina præcepta. *Et hoc homini præcipue innotescit per præceptum divinum.* Ergo non obligat sola dubia notitia præcepti ad illud servandum tamquam voluntatem divinam; sed requiritur certa et manifesta præcepti cognitio, quod quidem significat verbum illud *innotescit.* Itaque, ubi duæ sunt opiniones æqualis ponderis, cum eo casu desit sufficiens promulgatio legis, ipsa non habet virtutem obligandi, ut firmatum est sub initio hujus moniti. Lex autem, quæ non obligat, non est lex: *dicitur enim lex a ligando*, ait *S. Thomas*; lex ergo, quæ non ligat, lex dici non potest.

Hanc autem sententiam, quod, ubi præceptum est vere et stricte dubium, non adest obligatio illud servandi, secuti sunt communiter auctores tam antiqui, quam recentes. *S. Raymundus* scripsit (1): *Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam scripturam.* Lactantius (2) scripsit: *Stultissimi hominis est, præceptis eorum velle parere, quæ, utrum vera aut falsa sint, dubitatur.* Textus habetur in *c. 31. Cum in jure, de offic. et pot. jud. deleg.*, ubi dicitur: *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris, quod mandatur.* Idem scripsit *Joannes Nyder* (3) citans *Bernardum de Claromonte: Ex quo enim opiniones sunt inter magnos, et ecclesia non determinavit alteram partem, teneat, quam voluerit.* Idem scripsit *S. Antoninus* (4): *Secundum Cancellarium non plus nocet homini errare in articulo fidei, qui non est declaratus adhuc ab ecclesia, quod sit articulus de necessitate credendus; quam nec esse posset actus moralis contra aliquid agibile perpetratus, qui actus non dicitur certus ex scriptura aut determinatione ecclesiæ, quod sit illicitus. Sed constat, quod in materia fidei licitum est ante determinationem ecclesiæ, tenere unam vel alteram partem sine periculo peccati; ergo a simili licet unam opinionem in moralibus tenere juxta limitata superius, ubi saltem magis sapientes non sentiunt contrarium.* Juxta igitur *S. Antoninum* et Cancellarium (videl. *Gersonem*) non tenemur sequi opinionem tutiorem, ubi tutior

(1) *lib. 3. de pœnit. §. 21.* — (2) *lib. 3. Instit. c. 21.* — (3) *in Consol. An. par. 3. c. 20.* — (4) *part. 1. tit. 3. c. 10. §. 10. verb. Revertendo.*

non apparet probabilior. *Gabriel Biel* (1) scripsit: *Nihil debet damnari tamquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio vel manifesta auctoritas scripturæ. Dominicus Soto* (2) scribit, quod lex, cum ipsa sit regula actionum, opus est, ut homo eam *intueatur*, nempe quod cognoscat eam ut certam: *Qui regula utitur, eam intueri necesse est.* Unde scripsit postea (3): *Quando sunt opiniones probabiles inter graves doctores, utramque sequaris, in tuto habes conscientiam.* Ita etiam *Card. Lambertinus* (qui postea ad pontificatum evectus est sub nomine *Benedicti XIV.*) scripsit in suis notificationibus (*notif. 13.*): *Non debbono imporsi ligami, quando non vi è una manifesta legge che gl' imponga.* *)

66. — Doctissimus *Melchior Canus* scribens adversus *Scotum*, qui obstringebat peccatores ad eliciendam contritionem in quocumque die festo, dicit: *Jus humanum nullum est aut evangelicum, quo hoc præceptum asseratur; proferant, et tacebimus.* Canus (*Prælect. 4. de pœn. p. 4. q. 2. prop. 3.* atque *ibidem n. 5.*) sic scribit. *Quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem doctores illi venerint, libere possum, quod non satis explorate præceptum est, negare.* *Joseph Rocafull* (4), præpositus Valentiæ, scripsit: *Casu, quo facta diligentia non constat, an lex sit imposita, sed res dubia manet, non obligat, sive sit lex vel præceptum naturale.* *P. Suarez* (5) ita scribit. *Quamdiu est judicium probabile, quod nulla lex sit prohibens actionem, talis lex non est sufficienter proposita homini; unde, cum obligatio legis sit ex se onerosa, non urget, donec certius de illa constet.* Idem scripsit *P. Joannes Ildephonsus Dominicanus* (6): *Si dubium est de ipsa existentia legis, an existat talis lex, an sit publicata, an in tali lege comprehendatur iste casus, facta sufficienti diligentia et durante dubio, non teneris te conformare*

(1) *in 4. sent. d. 16. qu. 4. concl. 3.* — (2) *De just. l. 1. q. 1. art. 4.* — (3) *ibid. l. 6. q. 1. art. 6 circa fin.* — (4) *Lib. 1. de leg. in comm. c. 4. num. 65.* — (5) *De cons. disp. 12. sect. 6. et in 3. par. d. 40. n. 45.* — (6) *In 1. 2. disp. 209. n. 1132.*

*) *Id est*: Non debent imponi vincula, quando non adest lex manifesta, quæ ea imponat.

tali legi vel obligationi. Idem tenet auctor recens *P. Eusebius Amort* (1), vir Germanus valde eruditus et undique notus ob suam doctrinam et plura insignia opera vulgata. Hic in sua theologia morali et scholastica, excusa Bononiæ anno 1753 (quæ, priusquam ederetur, emendata fuit, aut saltem revisa a Papa *Bened. XIV.*, prout ipse auctor suppliciter ab eo petierat) sic scribit: *Quandocumque existentia legis non redditur credibilior, moraliter certum est, non dari legem, quia ex natura providentiæ divinæ Deus tenetur reddere suam legem credibiliorem etc.* Et alibi (2) ait, quod, cum adsunt duæ opiniones æque probabiles, *non datur lex directe prohibens, quia hoc casu non datur sufficiens promulgatio legis, quæ est character essentialis legis.* Idem tenent *Vasquez* (3), *Card. de Lugo* (4), *Mastrius* (5), *Holzman* (6), *Roncaglia* (7), *Salmant.* (8) *et alii plures*, quos omittimus brevitatis causa.

67. — Posito igitur principio *a D. Thoma* tradito ac satis superque probato, nempe, quod *nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti*, quod idem est ac dicere, non posse legem incertam certam obligationem inducere: necessario eruitur, esse moraliter certum, quod, ubi duæ opiniones æqualis ponderis concurrunt, non est obligatio sequendi tutiorem. Si quis autem de hujus sententiæ certitudine rationem exposcat, breviter ei ex omnibus in hoc monito probatis respondebitur: quia lex dubia non obligat. Et si quærere pergat, cur lex dubia non obliget, respondebimus hoc succincto argumento: Lex non sufficienter promulgata non obligat: lex dubia non est sufficienter promulgata (quia, dum lex est dubia, promulgatur sufficienter dubium sive quæstio, sed non promulgatur lex): ergo lex dubia non obligat. Qui argumentum hoc inficiari vellet, probare deberet vel quod lex etiam non promulgata obligat, vel quod lex dubia est vere promulgata; contra id, quod expresse docet *S. Thomas et alii communiter*, ut vidimus; sed numquam harum propo-

(1) *Tom. 1. d. 2. §. 4. qu. 20.* — (2) *d. 2. §. 4. q. 5.* — (3) *1. 2. disp. 62. c. 9. n. 45.* — (4) *de pœnit. disp. 16. sect. 3.* — (5) *Theol. mor. disp. 1. q. 2. art. 3. n. 56.* — (6) *mor. to. 1. p. 29. ann. 135.* — (7) *Theol. mor. lib. 2. c. 3.* — (8) *tract. 6. de pœn. c. 8. punct. 2. n. 25. et tract. 11. de leg. c. 2. punct. 5. n. 109.*

sitionum ullam probabit in æternum. Hæc tandem sit conclusio hujus sententiæ: Spectato pondere æquali utriusque opinionis, homo dubius maneret neque operari posset; spectata autem vi legis, cum ipsa eo casu non sit sufficienter promulgata, non obligat nec ligat. Et ideo homo, utpote ab hujusmodi lege dubia non ligatus, redditur certus de sua libertate, et sic licite operari potest.

Constat autem ex ipso naturali dictamine, licere nobis agere omne id, quod a lege non prohibetur, sicut scribit *Heineccius* (1), sic aiens: *Omnia libertati hominis permittit Deus, quæ non præcepit vel prohibuit. Sic v. gr. cum sola arbore scientiæ boni et mali hominibus interdixisset Deus, recte omnino inferebant protoplasti, licere sibi fructibus reliquis omnino vesci. Gen. 3, 2. Cessante enim legis obligatione, viget libertas.* Id porro validius confirmatur textibus juris civilis et canonici, nam *Instit. de jure person.* §. *1.* dicitur: *Cuique facere libet, nisi id a jure prohibetur.* Item *cap. 31. Cum in jure, de offic. et potest. judic. deleg.* sic habetur: *Nisi de mandato certus extiteris, exequi non cogeris, quod mandatur.* Quapropter *S. Thomas* (2) docet id tenendum tanquam commune et certum axioma in lege naturali, sic scribens: *Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur.*

Hinc inepte arguit quidam auctor dicens: *Ubi dubium est, an adsit lex, consequenter dubium etiam est, an adsit libertas.* Male (dico) arguit; nam ubi dubium est, an adsit lex, certum est legem non obligare; docet enim *S. Thomas* (ut notavimus supra) quod *nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Patet autem, scientiam importare cognitionem certam de lege: et hujus ratio etiam patet, quia lex, donec est dubia, non est sufficienter promulgata; atqui lex non sufficienter promulgata non habet virtutem obligandi sive ligandi, ut ait doctor angelicus, juxta dicta sub initio hujus; ubi autem non existit lex ligans sive prohibens, homo licite operatur, ut ait idem *S. Thomas* loco mox supra citato.

Dixi sub initio, quod, ubi opinio pro lege videtur certe probabilior, eam sequi tenemur; secus vero, si est ejusdem

(1) *Elementa jur. nat. et gent.* — (2) *In 4. sent. dist. 15. q. 2. art. 4. ad. 2.*

ponderis, quod habet opinio pro libertate. Auctor autem ephemeridum gallicarum mihi objecit, quod hæc propositio probat nimis; si enim sequi non teneremur opinionem, quæ stat pro lege, cum opinio pro libertate est æqualis momenti, quia tunc lex est dubia: nec etiam teneremur sequi opinionem pro lege, cum opinio pro libertate esset minus probabilis, quoniam etiam opinio minus probabilis efficit, quod lex sit dubia et non sufficienter promulgata. Sed respondeo, quod, cum opinio tutior est certe probabilior, eo casu, (ut in principio hujus moniti præmisi) quamvis lex omnino certa non sit, attamen propter illam majorem probabilitatem opinio pro lege videtur moraliter verior, et consequenter apparet moraliter ac sufficienter promulgata; et ideo nequit dici tunc omnino dubia dubio stricto; remanet tantum eo casu quoddam dubium latum, quod ab opinione tutiore discedere non permittit. Cum autem opinio, quæ stat pro libertate, est æqualis momenti, tunc adest dubium strictum de existentia legis; ac propterea, sicut probavimus, non adest tunc obligatio amplectendi opinionem strictiorem, nec servandi legem, de qua omnino dubitatur, an ipsa existat vel non existat.

68. — Sed priusquam finem ponam huic dissertationi, præterire nolo, duabus oppositionibus respondere, quas invenio objectas a *P. Flaviano Ricci in theologia morali P. Anacleti*, ab ipso nuperrime reformata, ubi sic scribit: Omnes divinæ et humanæ leges sunt certæ et sufficienter promulgatæ; controversia ergo non cadit super existentiam legis aut super ejus promulgationem, sed super ejusdem extensionem; ideo in casu particulari debemus legem generalem ad illum applicare et investigare, an casus ille comprehendatur vel ne a lege. Hinc falso nobis imponit, quod in concursu duarum opinionum, quæ sunt æqualis ponderis, judicamus, legem certe ad eum casum non extendi; ipse vero auctor duo supponit eo casu accidere: *primum*, quod tunc nostra libertas evenit dubia; *secundum*, tunc tribuendum esse locum regulæ canonum, quæ dicit: *In dubiis tutior via eligenda est:* juxta, ut addit, scripturam illam: *Qui amat periculum, in illo peribit. Eccli. 3, 27.*

Respondeo ad *primum*. Quando dubitatur, an casus comprehendatur a lege vel non, nequaquam dicimus, legem tunc certe non extendi; sed dicimus, quod in casu duarum opinio-

num æqualis ponderis, quamvis lex generalis (v. g. non furandi, non occidendi) sit certa quoad existentiam et sit sufficienter promulgata; respectu tamen ad illum casum est dubia tam quoad existentiam, quam quoad promulgationem; ac propterea tunc quia dubitatur, an lex ad casum illum extendatur, certum est, non extendi quoad obligationem; nam, ut late probavimus supra, eo casu, cum lex dubia sit, nequit ligare certam hominis libertatem, quæ, donec a lege sit ligata, manet soluta. Id quidem agnovit *D. Thomas*, cum dixit, legem esse instar ligaminis, quod, donec per contactum applicatur alicui, hic *habet potestatem divertendi, quo vult*, sunt verba S. doctoris(1). Hinc protulit sententiam illam: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Ibidem.

Hoc autem maxime alibi confirmatur a *S. Thoma* (2), ubi sic scripsit: *Lex quædam regula est et mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum vel ab agendo retrahitur; dicitur enim lex a ligando, quia obligat ad agendum.* Mensura autem, ait *Card. Gotti, non mensurat, nisi mensurabili applicetur*, et ideo addit: *Requiritur indispensabiliter, ut lex subditis promulgatione proponatur.* Quomodo autem poterit quis suas actiones recte mensurare, nisi mensura illa sit certa et non ambigua? Nec valet dici, quod, ubi lex est dubia, est etiam dubia libertas hominis; quia libertas manet semper certa, usquedum a lege pariter certa et manifesta non ligatur. Quantumvis igitur lex generalis sit certa, certe existat et certe sufficienter sit promulgata, donec tamen ipsa non est casui particulari applicata: libertas utpote non adhuc ligata in sua possessione remanet.

Respondeo ad *secundum*, nempe ad regulam canonum a *P. Flaviano* adductam et quæro ab eo: Certumne est, quod præfata regula comprehendat omnia dubia speculativa, et non tantum practica aut dubia de facto? Id equidem certum non est; nam communior sententia tradit, regulam illam dumtaxat locum habere in dubiis practicis et de facto. Ecce quod scribit *S. Antoninus*(3): *Quod autem volentes probare, contractum esse illicitum, inducunt illud*: In dubiis tutior

(1) *de verit. qu. 17. art. 3.* — (2) *1. 2. qu. 90. art. 1.* — (3) *Part. 2. tit. 1. cap. II. §. 31.*

via est eligenda. *Respondetur, hoc esse verum de honestate et meriti majoritate, non de salutis necessitate quoad omnia dubia; alioquin oporteret omnes religionem intrare.* Idem scribit *Christianus Lupus* (1), illud arguens ex doctrina *S. Augustini.* Eamdem sententiam sequuntur *Navarrus*, *Dom. Soto*, *Nyder*, *Tabiena*, *Suarez*, *Angles.*, *S. Bonavent.*, *Gerson*, *Isambertus*, *Jo. Ildephonsus*, *Salas*, *Cornejus*, *S. Thomas et alii*, quorum loca observari possunt apud aliam quamdam meam dissertationem, quam olim diffusius de hac materia edidi: ubi evidenter probavi, quod hujusmodi canonum regula tantum casus practicos et de facto spectabat. Saltem igitur prædicta regula sive lex canonum est vere dubia extra casus practicos et de facto; ac ideo non sufficienter promulgata et propterea vim non habet obligandi.

Sed demus gratis, hanc legem procedere pro omnibus dubiis; rursum peto. Quid dicit lex hæc sive regula: *In dubiis tutior via est eligenda?* Ergo, cum homo est in dubio, nequit agere. Sed quid, si formet sibi dictamen moraliter certum de honestate suæ actionis? Tunc non est *in dubio*, sed est extra dubium et extra casum regulæ, ob principium illud jam plusquam plene probatum, quod lex dubia non obligat, quia tunc deficit ei promulgatio, quæ est de essentia legis.

Textus autem, quem addit: *Qui amat periculum, in illo peribit*, nescio, quomodo possit suæ opinioni favere. Non ignoro, hujusmodi scripturam afferri ab omnibus ejusdem rigidæ sententiæ propugnatoribus; sed non valeo intelligere, quidnam ex ea eruere possint isti magistri (ut se jactant) sanæ et purioris doctrinæ. Attendatur scripturæ contextus; dicitur ibi: *Cor durum habebit male in novissimo, et qui amat periculum, in illo peribit. Eccli. 3, 27.* En, quod casus scripturæ, in quo homo graviter peccat, est, cum ipse in verum se immittit periculum suæ salutis, protrahendo usque ad mortem suam conversionem; sicut pariter verum periculum incurrit et graviter peccat, qui occasionem proximam peccandi voluntarie renuit removere; omnino differt ergo casus a nostro, in quo, posito quod lex dubia non obligat, nullum est periculum transgrediendi legem: quia, cum eo casu non sit ea sufficienter promulgata, nullam habet virtutem obligandi.

(1) *diss. de op. prob.*

Ex hac autem doctrina *S. Thomæ*, nempe quod lex non habet virtutem obligandi, nisi sit promulgata et innotescat, duo corollaria descendunt, quibus præfata nostra dissertatio magis solidatur: primum, quod lex dubia non obligat; secundum huic annexum, quod lex incerta nequit certam obligationem inducere. *) Hinc subdimus

COROLLARIUM PRIMUM.

LEX DUBIA NON OBLIGAT.

69. — Ex principio autem tam firmiter et multipliciter a *D. Thoma* probato, nempe, quod lex non promulgata non habet virtutem obligandi, certa descendit præfata prima conclusio, quod lex dubia non obligat. Hujusmodi conclusio probatur ex eo, quod certum et exploratum communiter est inter omnes doctores, quod certitudo moralis alicujus sententiæ, si non probatur ex aliquo certo principio *directo*, probetur tamen ex alio principio *reflexo* pariter certo: ut probatur primo ex *can. 4. Quid culpatur*, *caus. 23. q. 1.*, ubi *S. Augustinus* scribit: *Vir justus, si forte sub rege ho-*

*) Hæc duo principia sive corollaria ex D. Thoma deprompta sunt, quibus s. Alphonsus ad tuendam suam doctrinam de opinione probabili maxime innititur, sicut ex infra dicendis patebit. Pariter quoque in variis dissertationibus, quas pro moderato usu op. prob. conscripsit, signanter vero in illa, quam summo Pontifici Clementi XIII. dedicavit, super hoc fundamentum adstruit suam doctrinam. Expedit hic excerpere, quod ibi de duobus principiis supra relatis cap. III. n. 5. scribit: Sunt igitur (sic latine reddimus) duo principia, quibus innixus assero, quod liceat uti opinione æque probabili: primum est, quod lex dubia in conflictu duarum opinionum probabilium non obligat, quia in tali casu lex non est sufficienter promulgata. Alterum est, quod lex incerta non potest certam inducere obligationem, quia obligatio legis posterior est ad libertatem, quam Deus homini donavit. Et hic advertendum est quod hæc duo principia non idem sunt, uti Patutius supponit, quia utrumque habet diversum fundamentum. Prius enim fundatur in ratione, quod lex non habet virtutem, actualiter obligandi, nisi certa promulgata sit: secundum vero fundatur in ratione, quod homo, in certa possessione libertatis positus, non est obligatus, se ipsa spoliatum putare per legem, quæ adhuc est incerta.

Editor.

mine etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare, si vice (alias *civicæ*) *pacis ordinem servans, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum non est; ita, ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.* Quamvis igitur subditus sit dubius de belli justitia, potest tamen licite militare ex jussu sui principis, et qua ratione? innixus principio reflexo, quod princeps habet jus certum, ut semper, ac de injustitia non constat, ei obtemperetur. Probatur pariter ex *cap. Dominus, de secund. nupt.*, ubi dicitur, quod, si vir dubitet de morte prioris viri suæ uxoris, nequit debitum petere, sed tenetur reddere uxori, quæ non dubitans in bona fide petit; et cur? ob certum principium reflexum, quod, cum uxor sit in bona fide, ipsa in dubio jus habet petendi debitum.

Hanc doctrinam ut certam habet *P. Jo. Laurentius Berti* in sua theologia (1), qui tenet, illicitum esse sequi opinionem minus tutam, licet sit æque probabilis; sed unde id probat? Probat ex falsitate duorum principiorum, quibus probabilistæ licitum esse sustinent; primum enim est illud: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Merito revera *P. Berti* ait, principium hoc non esse sufficiens ad operandum cum opinione tantum probabili; etenim cum opinio adversa pro lege æque sit probabilis, certitudo de actionis honestate ad recte operandum necessaria nobis deinde non suppetit. Alterum principium quorumdam probabilistarum est hoc, quod, *cum utraque opinio est probabilis, homo circa opinionem tutiorem judicium suspendit, et probabilitati opinionis benignæ se innitens operatur.* Sed juste idem *P. Berti* tale principium etiam reprobat; illud enim nequaquam de actionis honestate nos certos reddere valet, cum hujusmodi suspensio judicii sit mere voluntaria; unde excusare non potest, quin ignorantia sit vere vincibilis, ideoque eo modo nequit equidem dubium deponi. Quapropter concludit *Berti*: posito, quod aliud fundamentum non adest deponendi dubium, quam illa sola opinionis benignæ probabilitas, minime licebit nobis illa opinione uti. Secus vero est, scribit ipsemet *Berti*, casu, quo præter illam probabilitatem opinionis aliunde se offerat alia reflexa ratio sive principium certum,

(1) *tom. 2. lib. 21. c. 13. prop. 3. vers. Patroni.*

quod de honestate actionis in praxi moraliter certos nos reddit: siquidem tunc nostri judicii certitudo non jam rationibus illius opinionis probabilis, sed principio reflexo certo supervenienti innititur; exemplumque affert religiosi, qui dubitans, an possit jejunium solvere, ut studio operam præbeat, potest utique solvere, si urgeat superioris præceptum, quo certus fiat, posse citra culpam cibum sumere. Aliud affert exemplum de possessore, qui prædium bona fide possidens, superveniente dubio, licite potest possessionem prosequi, si a viro docto tutus reddatur, quod nemo in dubio re legitime possessa spoliari tenetur. Hinc sic concludit: *Proculdubio potest hoc pacto ex reflexione mentis antea perplexæ fieri judicium practicum moraliter.* Idem scribit *P. Wigandt* ordinis Prædicatorum (1), dicens: *Probabilius est, non esse peccatum operari cum conscientia speculative dubia, habente annexum judicium practicum de honestate operationis.* Ratio, quia, qui sic operatur, prudenter judicat in his circumstantiis se licite et honestate operari.

Consentiunt domini *Ballerini* in suo opere, cui titulus: *Moralium actionum regula sive quæstio de opin. probabili*, qui, licet strenue rigidam sententiam tueantur, huic tamen doctrinæ tamquam certæ libenter subscribunt dicendo: *Quod in praxi ex directis principiis minime certis incertum est, ex certo reflexo principio fit omnino certum.* Ipsique pariter de hoc plura adducunt exempla, et signanter illud mox supra a nobis relatum de dubio impedimento matrimonii contracti, quo casu ajunt, quod, licet ob principia directa incertum sit, an conjux dubitans possit debitum reddere, nihilominus ob principium reflexum, quod ex canone et ratione deducitur, secure reddere valet. Unde concludunt: *In his omnibus exemplis observandum est, reflexa principia particularem quæstionem non solvere, sed incertam relinquere; sola præxis certa est, eo quod principia reflexa praxis in eo dubio dirigendæ certam regulam figant.* Idem scribit *P. Gonet* (2). Tandem idem *P. Lector Jo. Vincentius Patutius*, qui in hac controversia duplici libello strenue mihi se opposuit, id pro explorato admittit, nempe quod cum principium reflexum est certum, jam reddit actionem certe ho-

(1) *Tract. 2. ex. 1. q. 5. art. 2.* — (2) *Manual. t. 3. tr. 3. c. 16. circa fin.*

nestam; sic enim ait in suo libello, *La causa del probabilismo etc.* §. IV. *pag. 40. et* expressius *p. 45.*, ubi scribit: *Se fosse vero, che nel caso d' incertezza della legge la legge non vi fosse, perchè non promulgata abbastanza, oh allora si (come accennai) avreste un principio certo, se non diretto, almeno reflesso, onde formar un dettame prudente certo di poterlo celebrare lecitamente* (loquitur de quodam contractu dubie licito), *attesochè non essendovi legge, che lo proibisca, qual timor saggio potrebbevi essere di transgredire la legge, che certamente non v' è?* *) Melius dixisset, quæ *certe non obligat;* quod alias ad idem reducitur, quia lex, quæ non obligat, est tamquam non esset.

Et sic intelligitur, quomodo judicium speculative dubium sive probabile de honestate actionis potest in praxi fieri moraliter certum. Sed quis objiciet, quomodo rationes speculative tantum probabiles possunt in praxi moraliter certæ evadere? Hoc evenit, ut optime tradunt episcopus *Abelly et P. Eusebius Amort*, non ex eo, quod ipsæmet rationes speculative probabiles alicujus opinionis fiunt in praxi moraliter certæ: sed quia aliæ sunt rationes ipsius opinionis, quæ tantum probabiles sunt; aliæ vero sunt rationes principii reflexi, quibus in praxi ultimum formatur judicium moraliter certum ex illo principio certo; et sic actio, quæ speculative est tantum probabiliter honesta, in praxi certe moraliter honesta evadit.

70. — Ut ergo nostram firmemus conclusionem, nimirum quod lex dubia non obligat, sic certo tramite arguimus: Principium a *D. Thoma* superius jam probatum est, quod lex non habet virtutem obligandi, nisi sufficienter promulgata sit et innotescat. Casu autem quo duæ opiniones concurrant æqualis ponderis, tunc quidem lex nequit dici sufficienter promulgata; tunc enim sufficienter promulgatum est dubium, an lex existat, sed non est promulgata lex; ac propterea ipsa non potest obligare.

---

*) *Id est:* Si verum foret, quod in casu incertæ legis ipsa lex non esset, utpote non sufficienter promulgata, utique (ut dixi) haberes principium certum, non directum quidem, ast reflexum, quo formares dictamen prudens certum, quod iniri possit (loquitur de contractu quodam dubie justo). Cum enim non adest lex prohibens, qua ratione timori prudenti locus esse poterit violandæ legis, quæ certo non existit?

Hanc sententiam novissime *Eusebius Amort* Germanus, vir doctrina undique perspicuus, tanquam certam defendit *in sua morali et scholastica theologia*, Bononiæ typis data an. 1753., postquam Romæ emendata fuit jussu *Benedicti XIV.*, cui ipse auctor supplices preces dedit, ut curaret opus ante ejus publicationem a cordatis theologis Romæ revideri et, ubi oportere censeret, emendari. Pontifex votis annuit et transmisit ei aliqua menda in opere emendanda, salva tamen quæstione de opinione æque probabili, ut videre est in ipsius opere. Scribit auctor (1), quod, ubi opinio pro lege evidenter et notabiliter probabilior non apparet, moraliter certum est, legem obligantem non existere, dicens: quod Deus juxta suam divinam providentiam, cum ipse vult legem suam obligare, efficere tenetur, ut evidenter et notabiliter probabilior appareat: *Quandocumque* (sic loquitur) *existentia legis non redditur credibilior non ipsa, moraliter certum est non dari legem; quia ex natura providentiæ divinæ Deus, sicut tenetur suam religionem reddere evidenter credibiliorem non ipsa, ita etiam tenetur suam legem reddere credibiliorem seu probabiliorem non ipsa.* To *non ipsa.* intelligit, non ipsa lege, sed rationibus, quæ nobis illam notabiliter probabiliorem reddunt. Deinde alio loco rationem adducit, quia lex stricte dubia sufficienter caret promulgatione, sine qua lex non est lex sive non est lex obligans: *In hoc casu* (nempe cum utraque opinio est æque probabilis) *non datur lex directa prohibens, quia in hoc casu non datur sufficiens promulgatio legis, quæ est character inseparabilis et essentialis legis, siquidem illa est sola legis promulgatio, qua lex fit credibilior* (2). Additque, idem sensisse patres: *Patres in dubio stricte tali, ubi in neutram partem inflectitur mentis sententia, relinquunt homini potestatem sequendi benigniora; ergo agnoscunt aliquod generale principium, quo possit formari prudens judicium concomitans de non existentia legis.* Et revera *S. Gregorius Nazianzenus (orat. 39.)*, de quodam Novatiano loquens, ait: *An ne juvenibus viduis propter ætatis lubricum ineundi matrimonii potestatem facis? At Paulus hoc facere minime dubitavit, cujus scilicet te magistrum profiteris. At hoc*

(1) *Theol. tom. 1. disp. 2. §. 4. q. 10.* — (2) *Loc. cit. disp. 2. quæst. 5. p. 283.*

minime post baptismum, inquis. Quo argumento id confirmas? aut rem ita se habere proba, aut si id nequis, ne condemnes. Quod si res dubia est, vincat humanitas et facilitas. Item *S. Leo* (1), ut habetur in *can. Sicut quædam (fin. dist. 14): Sicut quædam sunt, quæ nulla possunt ratione convelli* (prout sunt decalogi præcepta et sacramentorum formæ, sicut explicat glossa), *ita multa sunt, quæ aut pro necessitate temporum, aut pro consideratione ætatum oporteat temperari: illa consideratione semper servata, ut in iis, quæ vel dubia fuerint aut obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis sanctorum patrum inveniatur adversum.* Dicit, *sequendum;* nam prælati subditis permittere debent, ut possint opinionibus minus rigidis uti, ubi illa nec evangelio nec patrum doctrinis adversantur, juxta illud *Chrysostomi* documentum: *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus:* ita in *can. Alligant, caus. 26. qu. 7.* Item *Lactantius* (2) scribit: *Stultissimi est hominis præceptis eorum velle parere, quæ utrum vera sint an falsa, dubitatur.*

Item *S. Augustinus* (3) brevius totum, quod dicimus, confirmat: *Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores esse convincitur* (nota *convincitur*), *indifferenter esse habendum.* Quælibet igitur actio nobis permissa est, modo convicti aut moraliter certi non simus, illam contra fidem aut bonos mores esse. Item *S. Ambrosius* (4), scribens ad *Januarium*, improperat animos nimium timidos habere, qui in dubiis nihil rectum existimant, nisi quod scripturæ auctoritate aut ecclesiæ traditione, aut quod pro vitæ corrigendæ utilitate certum esse dignoscitur. En ejus verba: *Sensi enim sæpe dolens, multas infirmorum perturbationes fieri per quorumdam fratrum contentiosam obstinationem vel superstitiosam timiditatem, qui in rebus hujusmodi, quæ neque scripturæ sanctæ auctoritate, neque universalis ecclesiæ traditione, neque vitæ corrigendæ utilitate ad certum possunt terminum pervenire... tam litigiosas excitant quæstiones, ut, nisi quod ipsi faciunt, nihil rectum existiment.* His accedit *S. Basilius* (5), qui de quibusdam loquens,

(1) *Epist. 90. ad. Rustic. Narbonens. in præfat.* — (2) *lib. 3. instit. c. 27.* — (3) *Serm. 294. c. 11. col. 224. edit. Paris.* — (4) *Epist. ad inquis. Januar. cap. 11. n. 3.* — (5) *Epist. 188. can. 1. cap. 10.*

qui juramentum quoddam a se præstitum invalidum fuisse autumabant, ita scripsit: *Considerandæ autem sunt et species jurisjurandi et verba et animus, quo juraverunt, et sigillatim quæ verba addita fuerunt; adeo, ut, si nulla prorsus sit rei leniendæ ratio, tales omnino dimittendi sint.* Dixit igitur, tum dumtaxat dimittendos (sive non audiendos) esse, cum nulla penitus favens benigna ratio eis subesset. Item accedit *S. Bernardus* (1), qui generice loquendo de rebus in utramque partem disputatis, ad *Hugonem sancti Victoris* sic scribit: *Sane ibi unusquisque in suo sensu securus abundat, ubi aut certæ rationi aut non contemnendæ auctoritati, quod sentitur, non obviat.* Ait itaque S. doctor, quemque tuto procedere eas opiniones sequendo, quæ certæ rationi, aut auctoritati, quæ sit tanti momenti, ut nemo ab illa desciscere possit, se non opponunt. His addendus *S. Bonaventura* (2), qui de votis agens, super quibus Papa dispensare possit, tres in medium adducit opiniones, et deinde concludit: *Quæ istarum trium opinionum sit verior, fateor me nescire; et satis potest quælibet sustineri. Si quis tamen velit hanc ultimam acceptare, non occurrit ei inconveniens manifestum.* Non ait præferendam esse tutiorem, sed quamlibet earum sustineri posse et acceptari.

Audiamus insuper *Melchiorem Canum*, (3), qui impugnando sententiam *Scoti* obligantis peccatores, omnibus diebus festivis ad contritionis actum producendum, scripsit: *Jus humanum nullum est aut evangelicum, quo hoc præceptum asseratur; proferant, et tacebimus.* Subdit: *Quoniam ignoro, unde ad hanc opinionem doctores illi venerint, libere possum, quod non satis explorate præceptum est, negare.* Idem sensisse *Scotum* certum videtur, ubi de quadam opinione scripsit (4): *Cum multis sit probabilior pars negativa, non sine peccato aliquis se exponit dubio, sequendo affirmativam minus probabilem.* Ergo juxta *Scotum*, qui sequitur opinionem æque probabilem, non peccat. Idem pariter scripsit *Cardinalis Lambertinus*, deinde creatus Pontifex sub nomine *Benedicti XIV*, dicens: *Non debbono imporsi*

(1) *1. Vol. oper. cap. 5. n. 18. edit. Maur. Paris. col. 634.* — (2) *In 4. dist. 38. art. 2. quæst. 3.* — (3) *Prælect. 4. de pœn. p. 4. quæst. 2. prop. 3.* et *n. 5.* — (4) *In 4. dist. 11. quæst. 6.*

ligami, quando non vi è manifesta legge che gl' imponga. Notif. 13. *)

Sed deveniamus nunc ad rationes intrinsecas nostræ sententiæ, pro quibus rem ex suis principiis, angelico doctore semper duce, sumamus. *S. Thomas* (1) sic legem definit: *Lex quædam regula est et mensura actuum, secundum quam inducitur aliquis ad agendum vel ab agendo retrahitur: dicitur enim lex a ligando, quia obligat ad agendum.* Deinde idem *S. Thomas* docet, hanc regulam sive legis mensuram ad hoc, ut subditi eam observare adstringantur, debere eis esse per promulgationem manifestatam; quapropter *art. 4.* quæsitum proponit, *utrum promulgatio sit de ratione legis;* et sic respondet: *Lex imponitur aliis per modum regulæ et mensuræ; regula autem et mensura imponitur per hoc, quod applicatur his, qui regulantur et mensurantur. Unde ad hoc, quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet, quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent. Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione. Unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quod lex habeat suam virtutem.* Lex igitur ante promulgationem vim obligandi non habet: leges enim, ut scribit *Gratianus* (2), tunc vim legis acquirunt, et leges tunc proprie nuncupantur et sunt, cum sunt promulgatæ: *Leges tunc instituuntur, cum promulgantur.* Hinc a *S. Thoma* alibi (3) ita lex definitur: *Quædam rationis ordinatio ad bonum commune promulgata.* Notentur verba, *ordinatio promulgata.*

Hæc autem promulgatio est necessaria omnino ad obligandum, nedum in humanis legibus, sed etiam in divinis et naturalibus, prout idem sanctus doctor tradit: nam in citato *art. 4. ad primum* hoc sibi objicit: *Lex naturalis maxime habet rationem legis; sed lex naturalis non indiget promulgatione: ergo non est de ratione legis, quod promulgetur.* Et sic respondet: *Dicendum, quod promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum*

(1) *1. 2. quæst. 90. art. 1.* — (2) *in can. In istis, dist. 4.* — (3) *1. 2. quæst. 90, art. 4.*

*) Vide supra n. 65. *Editor.*

inseruit naturaliter cognoscendam. Itaque *sanctus Thomas* non negat, legem naturalem promulgatione indigere; dicit tantum, legis naturalis promulgationem non fieri humano modo, sed naturali lumine, quod Deus in hominum mentes ingerit. Hinc doctissimus *Cardinalis Gotti* (1) ait: *Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur.* Dicit, *in actu secundo*, quia lex non adhuc promulgata habet in se vim obligandi in actu primo, scilicet, ut ipsa actualiter deinde obliget, cum promulgata fuerit; sed ut in actu secundo, nempe actualiter obliget, requiritur indispensabiliter ejus promulgatio subditis facta: *Actualiter*, scribit *Sylvius* (2), *tunc lex unicuique promulgatur, quando cognitionem* (homo) *a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum.*

De hac promulgationis necessitate, ut lex obliget, *Dominicus Soto* (3) rationem assignat, dicens: *Nulla lex habet vigorem legis ante promulgationem. Nullam exceptionem conclusio hæc permittit. Et probatur ex natura ipsius legis: est enim regula nostrarum actionum; regula autem nisi operantibus applicetur, vana est. Applicari autem nequit nisi per ejus notitiam; nam qui regula utitur, eam intueri necesse habet* (nota *intueri*). *Fit ergo consequens, ut ante promulgationem, qua subditis innotescit, non eos obligando perstringat, sed tunc percipi, quando promulgatur.* Quapropter ait *Joannes Gerson* (4), nec etiam Deum obstringere posse creaturam ad legem observandam, nisi prius præceptum ac voluntatem suam Deus creaturæ manifestet: *Necesse est dari manifestationem ordinationis ac voluntatis Dei; nam per solam ordinationem aut per solam suam voluntatem non potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem; sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius æque ac alterius.* Ex hoc *P. Gonet* (5) argumentum ducit, bene posse dari ignorantiam invincibilem etiam præceptorum naturalium, quæ a primis principiis valde sunt remota, sicque arguit: *Lex enim vim obligandi non habet, nisi applicetur hominibus per promulgationem; sed lex naturalis*

(1) *theol. tom. 2. tract. 5. de leg. quæst. 1. dub. 3. §. 3. n. 21.* — (2) *in 1. 2. quæst. 90. art. 4. in fin.* — (3) *de just. et jure lib. 1. quæst. 1. art. 4.* — (4) *de vita spirit. etc. lect. 2. col. 176.* — (5) *in clypeo theol. tom. 3. disp. 1. art. 3. n. 47.*

non promulgatur omnibus hominibus quantum ad omnia præcepta, quæ sunt remotissima a primis principiis; ergo non obligat omnes quantum ad illa præcepta. Subindeque potest dari de illis ignorantia invincibilis et excusans a peccato.

Sed nunc accedamus ad objectiones *P. Patutii* discutiendas, quibus hujus nostri principii certitudo clarius innotescet.

71.— P. Lector objicit 1. contra hoc principium, ad reddendam legem sat promulgatam satis esse notitiam tantum probabilem, quæ ex opinione probabili stante pro lege jam habetur. Huic objectioni dico primo, verbum *notitia* juxta omnia vocabularia idem esse ac *cognitio*. Cognitio autem legis et opinio probabilis legis omnino differunt. Præterea respondeo: quod, si admitti vellet, sub verbo *notitiæ* intelligi notitiam probabilem, ad summum id solummodo admitti potest casu, quo notitia adesset probabilis tantum pro lege; tunc enim legi quædam moralis certitudo assisteret; sed cum adest ex alia parte opinio æque probabilis pro libertate, tunc ex neutra parte aliqua potest superesse probabilitas seu probabilis ratio apta ad prudentem hominis assensum sibi trahendum; nam ex his æqualibus probabilitatibus aliud quam merum dubium non resultat, an existat vel non existat lex. Id clare docet *sanctus Thomas* (1): *Intellectus noster respectu partium contradictionis se habet diversimode; quandoque enim non inclinatur magis ad unum quam ad aliud, vel propter defectum moventium, sicut in illis problematibus, de quibus rationes non habentur, vel propter apparentem æqualitatem eorum, quæ movent ad utramque partem; et ita est dubitantis dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis.* Idemque alibi brevius docet: *Inter æqualitatem etiam rationum et argumentorum soli dubio est locus.*

P. Berti (2) præterea inquit, quod, sicut statera tam in æquilibrio est, cum ei nullum pondus imponitur, quam cum æqualia imponuntur onera; eodem modo, cum duæ probabiles opiniones occurunt, ipsæ adeo judicium suspendunt, ac si nulla ex utraque parte probabilitas existeret: *In æqui-*

(1) *De verit. quæst. 14. art. 1.* — (2) *theol tom. 2. lib. 21. c. 14. prop. 3.*

librio manet lanx, sive nullum neutri parti, sive utrique æquale onus imponatur. Idem dicunt *P. Gonet, Vasquez, La-Croix* et communiter omnes probabilistæ, et probabilioristæ; idemque tandem fatetur idem *P. Patulius* (1) his verbis: *Immota manet libra in cujus utraque lance æquale pondus collocatur, nec ad unam inflecitur partem nec ad aliam.* Et idem confirmat in libello *(La causa del probabilismo etc. pag. 48.)* ubi dicit: *Essendo evidente, che due opinioni contradittorie egualmente probabili non possono se non generare il dubbio.* *) Itaque respectu ad nostram controversiam, in qua de duabus opinionibus æque probabilibus agitur, dici non valet, probabilem legis notitiam sufficere ad eam promulgatam efficiendam; eo enim casu neutiquam notitia sufficiens ad legem promulgandam habetur, sed tantum ad promulgandum dubium sive meram hæsitationem, an adsit lex vel non: quandoquidem, cum duæ æqualis ponderis opiniones concurrunt, evenit (ut diximus) nullam earum pondus habere.

72. — Objicit II. et ait, aliam esse promulgationem legis, aliam, legis divulgationem sive notitiam privatam, quam subditi de lege recipiunt; lex enim, cum jam promulgata fuit sine hac notitia a subditis accepta, eos obstringendi virtutem habet. Subdit autem, quod omnes leges sive humanæ sive divinæ jam satis promulgatæ fuerunt. Et primo loco de humanis legibus loquens, dicit, hæ ut obligent, sufficere, quod communitati per banditores aut per affixionem scripturæ in publicis locis promulgatæ fuerint.

Concedimus, quod, ut lex humana vim habeat obligandi, sat est, ut communitati promulgetur, nec, ut notitia ad quemcumque perveniat subditum, requiritur; sed advertendum, quod id valet tantum quoad materiale legis objectum, quod a lege præceptum aut vetitum fuerit, non tamen quoad conscientiæ obligationem legem servandi. Me explico: si v. gr. quædam fuerit lex promulgata, qua invalidus contractus aliquis sine aliquibus solemnitatibus initus declara-

(1) *in instruct. de reg. prox. etc.*

*) *Id est:* Evidens est, quod duæ opiniones æque probabiles contradictoriæ non possunt non generare dubium.

tur : tunc subditus, licet legem ignoret, tenetur tamen, cum de illa notitiam accipit, stare præscripto legis jubentis, contractum habendum esse uti irritum aut aliquam pœnam solvendam fore : nam in foro externo, cum lex jam promulgata fuerit, omnes eam scire præsumuntur. Respectu vero conscientiæ profecto minime peccat, qui legem illam sibi ignotam non servat, modo ob suam negligentiam non scivisse acciderit. Sicque intelligitur textus *S. Thomæ* (1), a *P. Patutio* adductus : *Illi, coram quibus lex non promulgatur, obligantur ad legem observandam, in quantum in eorum notitiam devenit per alios vel devenire potest, promulgatione facta.* To *vel devenire potest*, intelligitur, in quantum legis notitia subditis pervenire poterat et ob eorum negligentiam non pervenerit ; nam alioquin, si eorum ignorantia fuerit inculpabilis, legem non servando minime peccant. Ita relatum textum recte explicat *Cajetanus (loc. cit. S. Thomæ)* dicens, eos tantum reos offensæ legis esse, qui eam nesciunt, *vel quia noluerunt, vel quia neglexerunt facere, quod in eis erat ad sciendum. Alioquin absentes nescii promulgatæ legis non ligantur. Propter quod... accusari nec apud Deum nec apud homines ignorantiæ possunt.* Idemque scribunt *P. Petrus Collet* (2) *et P. Franciscus Suar.* (3). Adduntque idem *P. Suarez* alibi (4), *Aravius* (5), *Tapia* (6), *Castr.* (7), *Gregorius Martin.* (8), *Sanch.* (9), *Villalob.* (10), *Salm.* (11), non tantum eos reputandos esse nescios, qui legem omnino ignorant, sed etiam illos, qui post debitam diligentiam de ea dubitant ; lex enim (ut diximus) non ligat, nisi subditis applicetur per certam, non autem dubiam notitiam. Idque traditur ab eodem *S. Thoma* (12), qui docet : *Nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientia illius præcepti.* Sed de hoc textu infra latius disserendum erit.

Sic de humanis legibus ; loquens autem *P. Patutius* de legibus divinis, dicit, ipsas jam ab æterno promulgatas fuisse et usque ab æterno perfectam obligandi habuisse

(1) *S. Th. 1. 2. q. 90. a. 4. ad 2.* — (2) *de legib. tom. 3. c. 1. art. 2. concl.* . — (3) *in opere de leg. lib. 3. c. 17. n. 3. et seq.* — (4) *tom. 5. in 3. p. disp. 40. sect. 5. n. 45.* — (5) *in 1. 2. q. 97. disp. 3. sect. 3. diffic. 3.* — (6) *lib. 4. q. 15. art. 2.* — (7) *tom. 1. tract. 1. disp. 3 punct. 7. num. 1.* — (8) *qu. 96. art. 4. dub. 5. concl. 3. et 4.* — (9) *dec. lib. 1. cap. 10. num. 32. et 33.* — (10) *tom. 1 tract. 1. diss. 24.* — (11) *de leg. c. 2. n. 110.* — (12) *de verit. q. 17. art. 3.*

virtutem, priusquam creaturæ legem audirent ac cognoscerent. Idque procedere, ait, ex eo, quod lex æterna habet ab æterno promulgationem *causalem, virtualem et eminentem*, quæ deinde in tempore formalem etiam promulgationem infert. Hoc deducit ex verbis *S. Thomæ* (1), qui ait: *Dicendum, quod promulgatio fit et verbo et scripto; et utroque modo lex æterna habet promulgationem ex parte Dei promulgantis, quia et verbum divinum est æternum, et scriptura libri vitæ est æterna; sed ex parte creaturæ audientis et inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* Verumtamen ego assero (idque clare probabo), quod lex æterna respectu hominum non est propria lex; propria enim lex quoad ipsos est lex naturalis, quæ, licet sit participatio legis æternæ, ipsa tamen est ea, quæ proprie homines ligat, cum lex naturalis tantum hominibus promulgetur et rationis lumine applicetur. Saltem dico, (prout alii theologi loquuntur) quod lex æterna, quamvis in se vim habuerit obligandi in actu primo, attamen non fuit lex obligans actualiter et in actu secundo, donec fuerit proposita et per ejus cognitionem creaturis applicata: sicque asseveranter ajo a *S. Thom.* et ab omnibus theologis doceri.

En quomodo loquitur *Duvallius* (2): *Postremo dubitabis, an ipsa lex* (æterna) *semper habuerit et habeat veram et propriam rationem legis. Respondeo, in tempore, quando productæ sunt creaturæ, habere de facto rationem legis, siquidem vere et proprie omnibus creaturis tamquam subditis est indita et imposita; si tamen ab æterno spectetur, dicendum est, eam non esse vere et proprie legem, sed tantum aliquid, quod se habeat instar legis.* Deinde rationem assignat: *Tum, quia de ratione veræ legis est, ut imponatur et promulgetur subditis; nulli autem fuerunt subditi ab æterno: tum, quia lex essentialiter est regula quædam practica; hæc autem regula non potuit imponi Verbo et Spiritui sancto, quia ipsimet sunt regula et rectitudo ipsa.* Idem scribit *Petrus de Lorca* (3): *Si quo modo autem lex æterna respicit creaturas, remote respicit, quatenus a Deo moventur et gubernantur; non vero, quia sit imperium in creaturas latum, aut quia proponatur ipsis ut regula, qua*

(1) *1. 2. q. 91. a. 1. ad. 2.* — (2) *In 1. 2. S. Thom. de leg. q. 2.* — (3) *In 1. 2. S. Th. disp. 5. membr. 2.*

suas actiones mensurare et componere possint... Lex æterna non est principium et ratio agendi alicui, qui legi subditus sit, neque est illi regula proxima suarum actionum; sed est ratio agendi ipsi Deo et regula divinarum actionum, qua mundum gubernat; si cui ergo esset lex, esset Deo. Et loquens de verbis illis *S. Thomæ, et verbo et scripto*, dicit: *Expressio illa in verbo divino æterna fuit in Deo, necessitate naturæ facta et non relata ad aliquas creaturas, quod promulgatio legis requirit; semper enim promulgatio legis ad subditos refertur.* Idem scribit *Ludovicus Montesino* (1): *Resp. hujusmodi legem æternam promulgatam esse ab æterno ipsimet Deo... Deus sibimet est lex et sibi est regula, et ita intelligimus Deum sibi promulgare legem.* Idem scribit *Ludovicus Lorichio*(2), loquens de lege æterna: *Hac lege Deus omnia ordinat ad seipsum, et est promulgata apud ipsum ab æterno; hominibus autem promulgatur, quando eis innotescit.* Quomodo autem his doctrinis conciliari potest, quod asserit *P. Patutius*, nempe legem æternam ab æterno perfectam obligandi habuisse virtutem, priusquam creaturæ legem audirent ac cognoscerent?

Præfatis aliorum doctrinis congruit id, quod in alio loco docet ipse *S. Thomas* (3), dicens, legem æternam non esse propinquam regulam humanæ voluntatis, sed potius esse *rationem Dei;* en ejus verba: *Regulam autem voluntatis humanæ est duplex: una propinqua et homogenea, scilicet ipsa humana ratio; alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei.* Nec obstant verba ejusdem S. doctoris supra relata (4): *Lex æterna habet promulgationem ex parte Dei promulgantis.* Nam *ibidem* jam subdit S. doctor: *Sed ex parte creaturæ audientis et inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* Nunc quæro: Quænam divinæ legis promulgatio est illa, quæ homines ligat? Promulgatio *ex parte Dei* aut promulgatio *ex parte creaturæ?* Id declarat idem *S. Th.* loco, ubi dixit (5), quod, ut lex *virtutem obligandi obtineat, oportet, quod applicetur hominibus.... Talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione.* Et deinde objiciens sibi *(ad primum)*, legem naturalem non indigere promul-

(1) *De leg. disp. 20. q. 4. n. 83.* — (2) *Thesaur. novus utr. theol. verb. Lex. n. 6.* — (3) *1. 2. q. 71. a. 6.* — (4) *1. 2. q. 91. a. 1. ad. 2.* — (5) *1. 2. q. 90. a. 4.*

gatione, respondet, quod *promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Nunc arguo: Si verum esset, quod *S. Th.* sensisset, legem æternam, eo quod æternam promulgationem habet, ab æterno homines obligasse, priusquam ipsi legem cognoscerent: utique ob hanc rationem respondisset, legem naturalem, quæ legis æternæ participatio est, promulgatione non indigere: sed ipse respondit, promulgationem legis naturæ fieri, cum ipsa ab hominibus naturali lumine cognoscitur. Nec aliter respondere poterat, cum prius in eodem articulo firmiter statuerit, quamcumque legem vim obligandi non habere, nisi in notitiam hominum ex promulgatione deducatur.

Adde id, quod tradit *S. Th.* (1) alio loco, ubi quærens, *utrum sit in nobis aliqua lex naturalis*, sic respondet: *Dicendum, quod lex, cum sit regula et mensura, dupliciter potest esse in aliquo, uno modo sicut in regulante et mensurante, alio modo sicut in regulato et mensurato, quia, in quantum participat aliquid de regula..... sic regulatur.....; et talis participatio legis æternæ in rationali creatura lex naturalis dicitur.* Igitur S. doctor distinguit hic legem æternam a naturali et docet, quod lex æterna respicit Deum regulantem, lex autem naturalis respicit hominem regulatum; et quoniam lex naturalis est legis æternæ participatio, ideo *in quantum participat aliquid de regula per legem naturalem, sic regulatur.* Ideo in tantum lex æterna homines ligat, in quantum ipsa hominibus per legem naturalem participatur eisque promulgatione innotescit, prout dicit *Duvallius* (2): *Quæres, quomodo nobis innotescit lex illa æterna, quod idem est, ac si quæratur, quomodo publicetur? Dico, eam, ut est in creaturis tamquam subditis, per alias leges nobis innotescere, cum leges illæ sint illius participationes.* Idem scribit *Franciscus de Aravio* (3): *Cum lex æterna non obliget creaturas rationales, nisi mediante lege naturali vel positiva divina vel humana, ad istarum promulgationem illa quoque sufficienter promulgatur.* Lex igitur, quæ hominem ligat, est tantum lex naturalis, quia ipsa tantum potest esse homini regula et mensura, qua reguletur et mensuretur.

(1) *1. 2. q. 91. a. 2.* — (2) *In 1. 2. de leg. q. 3. art. 3.* — (3) *In 1. 2. q. 90. disp. 1. sect. 5.*

Præterea, quamvis admittamus, legem æternam esse propriam legem respectu etiam hominum, atque habere vim in actu primo eos obligandi; quid inde? Equidem æterna lex non ligat in actu secundo, quousque creaturis non promulgetur et per ejus cognitionem applicetur. Sapienter id tradit *Cardinalis Gotti* (1): *Sequitur, quod lex æterna ab æterno in actu secundo neminem obligaret, non ex defectu virtutis, sed ex parte termini... Ita ab æterno fuit lex in mente Dei concepta, quamvis pro æterno non promulganda, nec implenda, nec in actu secundo obligans... Fuit tamen ab æterno lex, quia ad rationem legis satis est, ut vim habeat obligandi, quamvis nondum ligat, quia nondum applicata et promulgata.* Notentur verba, *quamvis nondum ligat, quia nondum applicata et promulgata.* Idem scripsit *honorati Tournely continuator* (2): *Quia tamen lex æterna ante creaturarum existentiam vere et stricte obligans non fuit, cum nihil esset ad extra, quod ea obligaretur, palam est, rationem plenam et completam legis tunc tantum ei competere potuisse, cum extiterunt creaturæ, quibus intimata fuit ac promulgata, aut saltem, quæ impressione ipsius ordinari ac moveri cœperunt.* Idem dixit *P. Cuniliati* (3): *Legis violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit.*

Instat *P. Patutius*, dicens: Sed si lex æterna fuit vera lex, antequam homines eam cognoscerent, vere, priusquam lex ipsis innotesceret, homines obligavit, cum sit essentialis proprietas cujuscumque legis obligare. Et pro se citat *Card. Gotti*, qui dicit, legem æternam veram fuisse legem ac propterea ab æterno vim habuisse obligandi. Respondeo et distinguo: Alia est proprietas legis promulgatæ, alia legis non promulgatæ. Proprietas legis promulgatæ est perfecto obligandi actualiter et in actu secundo. Proprietas autem legis non promulgatæ est obligandi imperfecte tantum in actu primo; lex enim non promulgata habet siquidem in se vim intrinsecam obligandi, sed dumtaxat in futuro pro tempore, quo ipsa intimata et per notitiam applicata fuerit; donec vero non fuerit applicata, ipsa non obligat nec virtutem habet actualiter obligandi: *Ad hoc, quod lex* (docet angeli-

(1) *theol. tract. 5. q. 2. dub. 1. n. 13.* — (2) *de legib. cap. 2. quær. 3. in fine.* — (3) *tract. 1. de moral. etc. cap. 2.*

cus doctor) (1), *virtutem obligandi obtineat, oportet, quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent.* Nihil autem obstat, quod scribit *Card. Gotti* dicens, legem æternam, etsi homini non adhuc promulgatam, vim obligandi habere; nam *S. Thomas* loquitur de vi actuali obligandi etiam in actu secundo, *Gotti* autem loquitur de vi obligandi tantum in actu primo: hoc quidem importat obligare in actu primo, nempe, quod lex apta sit ad actualiter obligandum, cum promulgabitur, sed non ante promulgationem: sicut ignis in se vim habet comburendi, sed non comburit actualiter, nisi postquam rei urendæ applicetur. En quomodo nos instruit idem *Card. Gotti* (2), de lege æterna loquens: *Ita ab æterno fuit lex in mente Dei concepta, quamvis pro æterno non promulganda, nec implenda, nec in actu secundo obligans.... Et hoc modo, cum ab æterno non fuerit creatura, quam obligaret et cui applicaretur, ab æterno actu non obligavit; fuit tamen ab æterno lex, quia ad rationem legis satis est, ut vim habeat obligandi, quamvis nondum ligat, quia nondum applicata et promulgata.*

Nec potest dici, quod lex æterna ab æterno non obligavit ex defectu termini, nempe quia creatura ab æterno non aderat; nam non ideo tantum lex æterna creaturam ab æterno non obligavit, quia ipsa ab æterno non existebat, sed etiam quia lex nequibat creaturam actualiter in actu secundo obligare, priusquam illi applicata et promulgata esset. Dixerat jam alibi *Cardinal. Gotti* (3), quod, *ut lex in actu secundo obliget, requiritur quidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur.* Idcirco postmodum scripsit, ut supra, quod lex æterna fuit ab æterno lex, *quamvis nondum ligat, quia nondum applicata et promulgata.* Idemque scripsit, ut vidimus, *Cont. Tourn.*, loquens de lege æterna: *Palam est, rationem completam legis tunc tantum ei competere potuisse, cum extiterunt creaturæ, quibus fuit lex promulgata.* Idem scripsit *Sylvius* (4): *Actualiter* (lex æterna) *unicuique promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum.*

73. — Objicit III. *Pater Patutius* et ait: Lex naturalis pro-

(1) *1. 2. q. 90. art. 2.* — (2) *theol. tract. 5. q. 2 dub. 1. n. 13.* — (3) *quæst. 1. dub. 3. §. 3. n. 31.* — (4) *In 1. 2. q. 90. art. 4. in fin.*

mulgatur in habitu, cum Deus animam creat eamque in corpus infundit, quia tunc in ea lumen rationis imprimit. Ex quo infert *Patutius*, hominem ligari a lege usque ab ipsius conceptione; Deus enim, cum legem in anima imprimit, tum illam promulgat. Et hic citat pro se textum *S. Thomæ* (1): *Promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Respondetur: Ad mentem *S. Thomæ* indagandam observare oportet id, quod S. doctor in articuli corpore scribit; ibi docet, legem imponi per modum regulæ et mensuræ; unde ait, quod, ut lex virtutem habeat obligandi, opus est, ut ipsa *hominibus applicetur, qui secundum eam regulari debent: talis autem applicatio* (subdit) *fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione.* Lex igitur juxta *S. Thomam* tunc homines ligat, cum eis applicatur per ejus notitiam sive cognitionem. Cum autem dicit, promulgationem legis esse *ex hoc ipso, quod Deus eam inseruit naturaliter cognescendam*, id sine dubio, ne velimus S. doctorem in eodem articulo se contradixisse, intelligendum, quod lex tunc revera promulgatur et virtutem obtinet obligandi, cum actualiter applicatur et cognoscitur. Idcirco idem angelicus alibi (2) dicit: *sed ex parte creaturæ audientis et inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* Tunc igitur lex promulgatur, cum creatura legem *audit* per vocem ecclesiæ aut *inspicit* per lumen rationis. Hinc *art. 2.* ait, legem naturæ non aliud esse nisi *lumen* (super nos signatum) *rationis naturalis*, quo *discernimus, quid sit bonum et quid sit malum.* Hoc autem lumen, quo discernimus bonum et malum, et in quo lex naturalis consistit, inquit *S. Antoninus* (3), non prius ostendere homini bona et mala quam homo usum rationis habet: *Nota diligenter* (verba *S. Antonini*) *secundum* B. Thomam, *quod istud lumen legis naturalis non ostendit homini, quæ sint bona, quousque perveniatur ad usum rationis.* Ergo lex naturalis non promulgatur homini, nisi cum ipse ad rationis usum pervenit. Unde concludendum, quod proprie et stricte loquendo in infusione animæ non jam inseritur lex; sed inseritur lumen, quo lex cognoscenda erit ab homine, cum

(1) *1. 2. q. 90. art. 4. ad. 1.* — (2) *1. 2. qu. 91. art. 1. ad. 2.* — (3) *Part. 1. tit. 13. c. 12. §. 3.*

perveniret ad usum rationis; sive inseritur potentia, capacitas sive habilitas ad legem cognoscendam tempore usus rationis. Et tunc, cum homo legem cognoscet, lex ei perfecte et vere promulgabitur eumque ligabit; alioquin, usquedum lex non deducitur in hominis notitiam ex promulgatione, docet S. *Thomas*, legem virtutem obligandi non obtinere. Accidit id, quod scribit *Dominicus Soto* (1), quod lex *applicari nequit nisi per ejus notitiam; nam qui regula utitur, eam intueri necesse habet.* Et quod dixit *Jo. Gerson* (2) notabilibus verbis: *Lex ista sit quædam revelatio ac proprie dicta declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, quid Deus de certis rebus judicet, ad quas vel præstandas vel omittendas ipse creaturam obligare vult, ut ea digna reddatur ad vitam æternam.* Hinc tali definitione divinæ legis posita, subjungit: *Necesse est dari manifestationem ordinationis ac voluntatis Dei; nam per solam suam ordinationem aut per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem: sed ad hoc opus est, ut ei communicet notitiam unius æque ac alterius. Ex quo liquet immediate deducibilis conclusio, creaturam rationalem non posse esse indignam amicitiæ Dei, nec proprie peccato obnoxiam, nisi dum sciens, volens ac libere ponit actionem sibi prohibitam, aut omittit rem præceptam.* Ergo ex *Gersone* nec etiam potest Deus homini præcipere observantiam legis, quam prius ipsi non manifestavit.

Nec obest, quod dicit S. *Thomas* (3), nempe quod lex naturalis inest homini usque a sua pueritia; nam ipsemet S. doctor *ibidem* ait, legem esse proprie actum, non habitum. Ratio est, quia lex consistit in actu, quo lex enuntiatur mediante rationis dictamine præscribente, quid agendum et quid fugiendum; ita apposite scribit *Sylvius* (4). *Lex naturalis est actus rationis, actuale scilicet judicium et dictamen rationis practicæ. Quia omnis lex habet se per modum enuntiationis: enuntiatio autem est quidam actus.* Et *art. 2. prob. 2.* ait: *Vis obligationis non est simpliciter ex cognitione, quatenus est talis aut talis..... Sed ex dictamine rationis præscribentis ea, quæ secundum se bona*

(1) *De just. lib. 1. q. 1. art. 4. et q. 3. art. 2.* — (2) *lib. de vit. spir. etc. lect. 2. col. 176. edit. Paris.* — (3) *1. 2. q. 94. art. 1. ad 3.* — (4) *in 1. 2. q. 94. a. 1. concl. 2.*

sunt et agenda, aut prohibentis ea, quæ secundum se sunt mala et fugienda. Id explicat diffusius *Card. Gotti* (1) dicens: *Ex his patet, nos loqui de lege naturali, ut in actu secundo denuntiante, in quo essentia legis consistit, quæ habetur per modum denuntiationis. Quod si sumamus legem naturalem in actu primo, sic in virtute et quodammodo habitu lex naturalis est, etiam dum quis actu principia ejus non considerat, cum semper maneat in intellectu lumen rationis, quod simul cum natura unicuique rationali creaturæ Deus indidit: ex quo, si usu rationis polleat, potest formare judicium et dictamen de agendis vel omittendis.* Itaque *C. Gotti* distinguit legem naturalem in actu primo et in actu secundo et ait, quod lex naturalis considerata in actu primo atque in habitu consistit in illo habituali rationis lumine, quod nobis cum natura inseritur: quo lumine deinde practicum formatur dictamen, tempore quo homo ad usum rationis pervenit. Sed considerata lex naturalis in actu secundo, essentialiter consistit in actuali legis denuntiatione, quæ fit homini per illud practicum dictamen. Nunc quæro, ubinam proprie inveniatur legis essentia; fortasse in habitu legis inserto, cum anima creatur, aut vero in actuali illa denuntiatione legis. Et quidem legem naturalem reddit proprie legem perfectam et obligantem solum lumen illud in creatione insertum vel actualis denuntiatio sive intimatio legis. Dicit *Gotti* (idemque dicit *Sylvius*, ut supra vidimus, et dicunt omnes: *S. Thomas, Gerson, Soto, Gonet et alii*, ut infra videbimus) quod non quidem in habitu, sed in actuali denuntiatione legis essentia consistit. *Patet nos loqui* (repetamus verba Cardinalis) *de lege naturali, ut in actu secundo denuntiante, in quo essentia legis consistit, quæ habetur per modum denuntiationis.* Et ex denuntiatione deinde formatur in homine rationis dictamen, eum obligans ad legem.

Nec aliter sentit *Sylvius*, dum ait (2): juxta verba *S. Thomæ* legem naturalem inseri in homine, cum anima in eum infunditur; nam ibidem difficultatem agnoscit, quomodo per illam habitualem legis insertionem possit homo ligari, quin prius ei lex manifestata fuerit; et propterea

(1) *theol. tr. 5. de lege q. 2. §. 1. n. 9.* — (2) *1. 2. q. 99. art. 4.*

subdit: *Ideo addendum est, legem naturalem quasi promulgari in habitu, eo ipso, quod Deus illam mentibus hominum imprimit..... Actualiter autem tunc unicuique promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem naturalem sit amplectendum, quid fugiendum.* Itaque *Sylvius* hanc primam legis insertionem in homine, dum concipitur, appellat unam *quasi promulgationem* in habitu; vocat autem absolute promulgationem illam, quæ actualiter fit, cum homini innotescit lex, qua regulari debet. Certe igitur id proferens intendit dicere, quod illa impressio in homine facta, antequam homo actualiter legem cognoscat, non est sufficiens ad eum obligandum; quapropter subjungit, *ideo addendum est etc.* Et postea dicit, actualem promulgationem tum fieri, cum homo legis cognitionem accipit, quoniam hæc est sufficiens ac necessaria promulgatio, per quam homo ligatur a lege, qua mensurandus est. Et quod ita sentiat indubitanter *Sylvius* (1), constat ex eo, quod alibi scribit: *Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, non fuit tamen ab æterno formaliter seu sub ratione legis actualiter obligantis; quia tunc non fuit actualis et perfecta promulgatio.* Itaque ait *Sylvius*, legem æternam (idemque procedit de lege naturali, quæ est participatio quædam legis æternæ) non esse legem formaliter et actualiter obligantem, nisi cum aderit actualis promulgatio: quæ tunc efficitur, cum homo discernit, quid agere et quid vitare debet; juxta quod ipse *Sylvius* (2) antea jam expresserat: *Actualiter tunc unicuique* (lex) *promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum.*

Lex igitur naturalis non promulgatur homini nec ipsum ligat, nisi cum homo pervenit ad usum rationis, qua sibi lex innotescit et promulgatur. Ita *P. Ludovicus Montesino* (3): *Lex naturalis promulgatur in unoquoque, dum primo venit ad usum rationis; et quamvis pro tunc solum promulgatur isto lex quantum ad principia communissima juris naturæ, tamen postea paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantum ad alia.* Idem scribit

(1) *1. 2. q. 91. art. 1. ad 2.* — (2) *1. 2. q. 90. art. 4. in fin.* — (3) *de leg. disp. 20. q. 4. n. 85.*

Duvallius (1): *Quæres, quo tempore lex naturæ unumquemque obligare incipiat* **Resp.**, *incipere, quando promulgatur. Tunc autem sufficienter promulgatur, quando quisque annos discretionis incipit.* Idem scribit *Petrus de Lorca* (2): *Quemadmodum promulgatio est intrinseca et essentialis humanis legibus, sic rationis judicium et cognitio intrinseca est legi naturæ.* Nota, *judicium et cognitio intrinseca est legi;* ergo sine judicio et cognitione legis, lex non ligat. Idem scribit *P. Cuniliati* (3): *Legis violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit... Actualis legis naturalis promulgatio evenit, quando quis a Deo cognitionem accipit dictantem, quid juxta rationem naturalem sit vel fugiendum vel amplectendum.* Idem scribit *P. Gonet* (4): *Promulgatio legis naturæ fit per dictamen rationis intimantis homini ea, quæ lege naturæ præscripta aut prohibita sunt; ergo, cum deest tale dictamen, lex naturæ non obligat ad ejus observationem.* Idem scribit doctus *P. Mastrius* (5): *Hoc autem jus* (naturæ) *hominibus intimatur et obligare incipit ab eo tempore, quo rationis usum accipiunt et per talem legem sibi intimatam inter bonum et malum discernere incipiunt; his enim rationis usus est veluti ipsius legis naturalis notificatio et manifestatio.* Et hoc intendit *Paulus ad Rom. 7, 9.* illis verbis: *Ego autem vivebam sine lege aliquando; sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.* Unde *Hieronymus (ep. ad Aglasiam)* sic explicat: *Cum mandatum venerit, hoc est, tempus intelligentiæ appetentis bona et vitantis mala, tunc peccatum reviviscere incipit, et homo reus est peccati.*

74. — Objicit IV. *P. Patutius* et sic ait: „Ut aliqua lex sit dubia, dubitari debet, utrum talis lex existat an non; hoc autem esse non potest, cum leges tam divinæ quam humanæ, quas observare tenemur, omnes sint certæ et sufficienter promulgatæ. Dubium igitur restat non de legis existentia, sed de casibus particularibus, sintne sub lege universali comprehensi vel non: quapropter, si principio supposito uti voluerimus, nempe quod lex dubia non potest obligare, dicere non possumus, quod lex dubia non sit lex;

(1) *in 1. 2. de leg. q. 3. art. 3.* — (2) *in 1. 2. disp. 6. de leg. p. 386.* — (3) *tract. 1. de moral. et cap. 2.* — (4) *in clypeo theol. t. 3. disp. 1. art. 4. §. 1. n. 55.* — (5) *th. mor. disp. 2. de leg. q. 2. a. 2. n. 34.*

sed tantum dicere debemus: *Cum ex utraque parte probabilis opinio habetur, quod lex ad eos casus se extendit vel non, lex certe non se extendit.* At si hoc dicitur, redit difficultas principii; cum enim dubitatur, sit vel ne licita talis actio, uti in lege comprehensa vel non comprehensa, non potest hoc tale principium pro certo statui." Huc usque præfatus *P. lector*, in hoc inhærens illi, quod prius scripserat *P. Daniel Concina* in sua theologia.

Sed pro responsione sit idem, quod scripsit ipse *P. Concina* in compendio suæ theologiæ (1), ubi dicit, quod, licet lex sit certa, nihilominus diversæ, quæ accidunt, circumstantiæ efficiunt, ut lex nunc obliget et nunc non obliget: siquidem præcepta, quamvis sint immutabilia, tamen aliquando non præcipiunt sub hac vel illa circumstantia. Hinc nos reassumimus et dicimus: Non valet igitur dicere, quod leges sunt certæ: nam mutatis casuum circumstantiis, redduntur non obligantes vel saltem dubiæ, et tamquam dubiæ nec etiam obligant. Ergo (replicat *P. Patutius*) juxta vestrum principium, quod lex dubia non obligat, concluditis, quod in dubio, utrum lex ad illum casum se extendat an non, certe ipsa non extenditur? Sed respondemus retorquendo argumentum: Ergo juxta vestram sententiam in dubio, an lex ad illum casum se extendat an non, debemus dicere certe se extendere? Hoc autem est, quod negamus. Nos autem non utique asserimus, quod lex dubia certe ad illum casum non extenditur; sed dicimus: Quoties ex utraque parte sunt opiniones æque probabiles, cum certum non sit, legem tunc ad casum illum se extendere, respectu illius casus legem reddi dubiam et uti dubiam non obligare, quia tunc sufficienter promulgata non est. Exemplo res clarior fit. Legem universalem habemus, quæ usuram vetat; at cum ex utraque parte æqualis est probabilitas, quod aliquis contractus sit et non sit usurarius, tunc nulla lex, quæ vetet illum, certa apparet. Idcirco, usquedum prudenter dubitatur, utrum ille contractus sit an non usurarius, licet adsit opinio, quod ille contractus a lege interdictus sit, attamen nulla assignatur lex certa, qua ille vetatur. Respectu usuræ lex eam prohibens est certa: respectu autem illius contractus lex est incerta. Ad quid igitur objicere, (ut op-

(1) *t. 1. de leg. cap. 2. n. 10.*

ponit adversarius) quod hic non agitur, utrum lex existat nec ne, dum lex vetans usuram est certa; sed solum inquiritur, an ad casum illum se extendat aut non; nam patet responsio: Posito, quod vere probabile sit, casum illum a lege non comprehendi, idem est, dicere dubium esse, an ad casum illum lex se extendat, ac dicere legem respectu illius casus esse dubiam, proindeque respectu illius casus non obligare.

ALTERUM COROLLARIUM.

Lex incerta non potest certam obligationem inducere, quia hominis libertas anterius ad legis obligationem possidet.

75. — *Erit autem lex manifesta*, ait *S. Isidorus* (1). Hinc scripsit *Panormitanus* (2): *Ubi lex est dubia, excusatur quis a juris ignorantia.* Eadem quidem naturalis ratio dictat, neminem ad eorum præceptorum, de quibus dubitatur, utrum existant an non, teneri observantiam, ut habetur in *Authentica*, *Quibus mod. nat. etc.* §. *Natura*, ubi legitur: *In dubio nullus præsumitur obligatus.* Hoc idem docet *D. Thomas* (3), dicens, legem (et loquitur de lege divina et æterna) ut obliget, debere esse certam. Ibi S. doctor sibi objicit: *Mensura debet esse certissima, sed lex æterna est nobis ignota; ergo non potest esse nostræ voluntatis mensura, ut ab ea bonitas voluntatis nostræ dependeat.* Et respondet: *Licet lex æterna sit nobis ignota, secundum quod est in mente divina, innotescit tamen nobis aliqualiter per rationem naturalem, quæ ab ea derivatur ut propria ejus imago, vel per aliqualem revelationem superadditam.* Non negat igitur *S. Thomas*, legem divinam, prout est nostrarum actionum mensura, debere esse certam; dumtaxat ait, non opus esse, ut illa eodem modo a nobis ac a Deo dignoscatur, sed sufficere, ut nobis rationis naturalis lumine aut speciali aliqua revelatione innotescat.

Sed hoc clarius et firmius in alio loco (4) statuit magister angelicus, ubi quærit, *utrum conscientia liget.* Et sic

(1) *in can. Erit autem, dist. 4.* — (2) *in cap. fin. de Const.* — (3) *1. 2. qu. 19. art. 4. ad 3.* — (4) *de verit. q. 17. art. 3.*

sermonem habet: *Ita se habet imperium alicujus gubernantis ad ligandum in rebus voluntariis illo modo ligationis, qui voluntati accidere potest, sicut se habet actio corporalis ad ligandum res corporales necessitate coactionis. Actio autem corporalis agentis numquam inducit necessitatem in rem aliam, nisi per contactum coactionis ipsius ad rem, in qua agit. Unde nec ex imperio alicujus domini ligatur aliquis, nisi imperium attingat ipsum, cui imperatur. Attingit autem ipsum per scientiam. Unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti. Et ideo ille, qui non est capax notitiæ præcepti, non ligatur; nec aliquis, ignorans præceptum Dei, ligatur ad præceptum faciendum, nisi quatenus tenetur scire præceptum. Si autem non teneatur scire, nec sciat, nullo modo ex præcepto ligatur. Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit nisi per contactum, ita in spiritualibus non ligat nisi per scientiam.* Nota illud: *Unde nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Sed nunc audiamus objectiones *P. Patutii* ad hoc secundum principium, et signanter respectu ad hunc *d. Thomæ* textum.

76. — Objicit I., sub voce *scientiæ* non intelligi cognitionem certam, sed tantum simplicem præcepti notitiam, quæ (ut ait) in nostro casu probabiliter jam habetur ob utriusque opinionis probabilitatem. Respondeo et dico primo: Quod sub nomine *scientiæ* intelligatur probabilis notitia, hæc est novi vocabularii nova significatio, dum philosophi omnes cum eodem *s. Thoma* distinguunt opinionem a scientia, quæ accipitur ut cognitio certa alicujus veritatis. Sed instat P. Lector, quod *s. Thomas* sub voce *scientiæ* intelligit, comprehendi adhuc notitiam probabilem, quæ jam habetur in casu nostro: Angelicus enim (ut ait) ibidem subdit: *et ideo ille, qui non est capax notitiæ præcepti, non ligatur.* Sed pariter dico, in omnibus vocabulariis *notitiam* pro eodem significari ac *cognitionem* unde *notitia* legis idem est; ac cognitio legis. Cæterum dato etiam, quod nomine *notitiæ* intelligi posset probabilitas existentiæ legis, ad summum admitti poterit probabilitas illa, quæ tantum stat pro lege absque probabilitate in contrarium; alioquin, cum opinio

pro libertate æque est probabilis, tunc certum est, (ut diximus) non aliud superesse nisi meram legis hæsitationem, quæ nec scientia nec notitia dici potest; tunc enim non legis notitiam habemus, sed tantum notitiam dubii sive quæstionis, an lex existat vel non. Sed quod *s. Thomas* dicendo *mediante scientia* intenderit loqui non de dubio sive de dubia opinione, sed de vera scientia, constat a contextu ejusdem articuli, dum ait: *Sicut autem in corporalibus agens corporale non agit nisi per contactum* (*coactionis ad rem*, ut supra dixerat), *ita in spiritualibus præceptum non ligat nisi per scientiam.* Et postea subdit: *Ad videndum autem, quando* (conscientia) *ligat, sciendum, quod ligatio, metaphorice a corporalibus ad spiritualia sumpta, necessitatis impositionem importat; ille enim, qui ligatus est, necessitatem habet consistendi in loco, ubi ligatus est, et aufertur ei potestas alio divertendi.* Ergo, sicut qui actualiter non est ligatus potestatem habet divertendi, quo vult; ita, qui non adhuc est ligatus a præcepto, mediante illius præcepti scientia, potestatem habet agendi, quod voluerit. Quomodo autem dici potest, aliquem scire præceptum, si ipse sciat præceptum esse dubium? tunc omnino dicendum, quod ille præceptum ignorat, cum dubitat, an præceptum adsit vel non.

Præterea objicit super eumdem textum *d. Th. P. Patutius* verba illa: *Nec aliquis ignorans præceptum Dei ligatur ad præceptum faciendum, nisi quatenus tenetur scire præceptum.* Ergo (arguit *P. Patutius*), licet quis notitia præcepti careat, si tamen eam habere tenetur, jam ligatur præcepto; nec excusatur, si illud transgreditur. Sed hoc minime quidem s. Doctor intelligit; tantum ibi docet, a peccato non excusari, qui præceptum scire tenetur et culpabiliter illud ignorat. Id patet ex eo, quod in eodem articulo (*ad. 4.*) subjungit: *Tunc conscientia erronea non sufficit ad absolvendum, quando in ipso errore peccat.* Quomodo *in ipso errore* peccatur, nisi cum ipse error est peccatum ob voluntariam negligentiam? prout idem *s. Thomas* ex *d. Augustino* in alio loco aperte declaravit. *Ignorantia, quæ est omnino involuntaria, non est peccatum; et hoc est, quod* Augustinus (1) *dicit*: Non tibi imputatur ad culpam, si

(1) *lib. 3. de lib. arbitr. cap. 19.*

invitus ignoras, sed si scire neglexeris. *Per hoc autem, quod ait : sed si scire neglexeris, dat intelligere, quod ignorantia habet, quod sit peccatum ex negligentia præcedente, quæ nihil est aliud, quam non applicare animum ad sciendum ea, quæ quis scire debet* (1). Ergo nequaquam peccat, qui in duarum opinionum æque probabilium hæsitatione inquirit legem, et debita diligentia adhibita eam omnino dubiam invenit et ideo non obligantem.

77. — Objicit II, legis æternæ possessionem nostræ libertatis possessionem antecedere; ideoque ait, quod in dubiis opinio, quæ stat pro lege, præferri debet. Respondeo. Jam supra vidimus, quod theologi dicunt, legem æternam respectu hominum non esse vere et proprie legem. Sed concesso, quod sit, nequaquam dici potest, legis æternæ obligationem possidere antecedenter ad libertatem a Domino homini donatam. Quamvis enim nulla sit in Deo cognitionis et consilii successio, quia omnia Deo ab æterno præsentia fuerunt, nihilominus *prioritate rationis* sive *naturæ* homo in mente divina ante legem contemplatus est; prius enim a legislatore considerantur subditi juxta propriam naturam et eorum statum, et postea consideratur lex conveniens eis imponenda. Dico *conveniens;* siquidem Deus aliam legem statuit pro angelis, aliam pro hominibus: et pro his aliam pro sacerdotibus, aliam pro laicis, aliamque pro conjugatis, aliam pro cœlibibus. Hæc doctrina utique non est mea, est *d. Thomæ* (2), qui ponit quæsitum, *utrum sit aliqua lex æterna.* Et *ad primum* sic sibi objicit: *Videtur, quod non sit aliqua lex æterna; omnis enim lex aliquibus imponitur: sed non fuit ab æterno, cui aliqua lex possit imponi; solum enim Deus fuit ab æterno; ergo nulla lex est æterna.* Et respondet: *Ad primum dicendum, quod ea, quæ in seipsis non sunt, apud Deum existunt, in quantum sunt ab ipso cognita et præordinata, secundum illud ad* Rom. 4, 17: Qui vocat ea, quæ non sunt, tamquam ea, quæ sunt. *Sic igitur æternus divinæ legis conceptus habet rationem legis æternæ, secundum quod a Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum.* Adverte, *rerum ab ipso præcognita-*

(1) *De verit. q. 3. art. 7. ad. 7.* — (2) *1. 2. q. 91. art. 1.*

rum. Itaque *prioritate rationis* prius a Deo consideratus fuit homo tamquam liber, et deinde considerata fuit lex, qua homo ligandus erat. Exempli gratia: Deus ab æterno prohibuit homicidium; ergo *prioritate rationis* prius consideravit homines, qui interfici possent, et postea præceptum dedit eis, ne alter alterum interficeret.

Ergo, dicit *P. Patutius*, homo nascitur liber et independens? Neutiquam; nascitur potestati divinæ subjectus et consequenter obligatus omnibus parendi præceptis, quæ Deus illi imposuerit; sed ut homo hujusmodi præceptis ligetur, requiritur, ut illa ipsi promulgentur et innotescant per rationis lumen; sed donec præceptum non est homini manifestatum, possidet ipse libertatem illi a Deo donatam, quæ, cum sit certa, nonnisi a præcepto certo ligatur; et cum lex sit regula et mensura, qua homo suas actiones regulare et mensurare debet, oportet quidem, ut hæc regula et mensura incerta non sit. Falsum autem est id, quod adversarii autumant, nempe quod nihil possit homo agere, nisi certo sciat, illud sibi fuisse a Domino permissum. Nam si hoc esset, lex divina non indiguisset promulgatione, sed tantum opus fuisset, ut Deus omnia, quæ nobis permittebat operari, declarasset. Sed Deus non ita fecit: *Deus ab initio constituit hominem et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata et præcepta sua: si volueris mandata servare, conservabunt te etc. Eccli. 15, 14.* Prius itaque Dominus hominem liberum creavit, ei donando ex suo beneplacito libertatem, juxta id, quod scribit Apostolus: *Potestatem habens suæ voluntatis. 1. Cor. 7, 37.* Et postea mandata, quæ tenebatur servare, adjecit ac imposuit: et ideo hominis libertas, cum certa sit possideatque ante legis obligationem, ipsa nonnisi a lege certa ligatur.

Hinc est, quod auctores antiqui communiter docuerunt, ubi lex est obscura, nec pro illa reperitur scripturæ textus aut ecclesiæ determinatio aut evidens ratio, nihil de gravi peccato damnandum fore; nam pro certo habuerunt, legem dubiam non obligare. En quomodo scripsit *s. Raymundus* (1)*: Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam scripturam.* Idem scribit *s.*

(1) *lib. 3. de pæn. §. 21.*

Antoninus (1), dicens: *Si vero non potest* (confessarius) *clare percipere, utrum sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia, ut dicit* Guillelmus, *ut deneget propter hoc absolutionem vel illi faciat conscientiam de mortali. Et cum promtiora sint jura ad solvendum, quam ligandum (c. Ponderet, dist. 50.), et melius sit, Domino reddere rationem de nimia misericordia, quam de nimia severitate, ut dicit* Chrysostomus *(c. Alligant, caus. 26. q. 7.), potius videtur absolvendus.* Idem scripsit *Gabriel Biel* (2), qui vixit an. 1480., dicens: *Nihil debet damnari tamquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio vel manifesta auctoritas scripturæ.* Item docuit *s. Thomas* (3), ubi dixit: *Qui ergo assentit opinioni alicujus magistri contra id, quod publice tenetur secundum ecclesiæ auctoritatem, non potest ab erroris vitio excusari. S. Thomas* igitur tantum damnat, qui aliquam sequitur opinionem contra manifestum scripturæ testimonium, aut contra communem sententiam juxta auctoritatem ecclesiæ; non autem qui sequitur opinionem, quæ legi certæ non adversatur, ut adnotat *Joannes Nyder* (4): *Hæc verba s. Thomæ non possunt intelligi nisi de illis, ubi manifeste patet ex scriptura vel ecclesiæ determinatione, quod sit contra legem Dei; et non de illis, ubi illud non apparet; alias sibi contradiceret in eodem libro.* Idem tradidit alibi *s. Thomas* (5) scribens: *Omnis quæstio, in qua de mortali peccato quæritur, nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur; quia error, quo non creditur, esse peccatum mortale, quod est mortale, conscientiam non excusat a toto, licet forte a tanto. Error vero, quo creditur esse mortale, quod non est mortale, ex conscientia ligat ad peccatum mortale.* Adverte verba: *nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur.* Ergo falsum est principium adversariorum, quod in dubio possidet lex, ac proinde in dubio pars tutior est tenenda. Sed dicet *P. Patutius*: Si possidet libertas, cur *s. Thomas* scripsit, quod in dubio partem mitiorem sequens *non excusatur a toto?* Respondetur, s. Doctorem hic non loqui de ultimo judicio

(1) *part. 2. tit. 4. cap. 5.* §. *In quantum.* — (2) *in 4. d. 6. qu. 4. concl. 5.* — (3) *quodlib. 3. a. 10.* — (4) *in consol. etc. cap. 11. art. 3.* — (5) *quodlib. 9. art. 15.*

practico, quod certum fieri potest ex aliquo principio certo reflexo; sed loquitur tantum de judicio directo, quod dubium est, cum utraque opinio dubia sit; et ideo ait, non excusari, qui tantum ex judicio directo mitiorem partem amplectitur. Secus tamen esset, ait *s. Antoninus*, si quid amplecteretur ex opinione probabili, intellige, formato ultimo dictamine certo ex certo reflexo principio. Audiamus s. Archiepiscopum (1): *Notandum est, quod dicit s. Thomas in quadam quæstione de Quodlibetis, quod quæstio, in qua agitur de aliquo actu, utrum sit peccatum mortale vel non, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa scripturæ sacræ aut canonis ecclesiæ vel evidens ratio, nonnisi periculosissime determinatur. Nam si determinatur, quod sit mortale, et non sit, mortaliter peccavit contrafaciens, quia omne, quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam; si autem determinatur, quod non sit mortale, et est, error suus non excusabit eum a mortali. Sed hoc secundum videtur sane intelligendum, quando erraret ex crassa ignorantia; secus, si ex probabili, puta, quia consuluit peritos in tali materia, a quibus dicitur, illud tale non esse mortale: videtur enim tunc in eo esse ignorantia quasi invincibilis, quæ excusat a toto. Et hoc quantum ad ea, quæ non sunt expresse contra jus divinum vel naturale, vel contra articulos fidei et decem præcepta, in quibus ignorans ignorabitur... Et si diceretur, hic esse usuram, et usura est contra decalogum; respondetur: sed hunc contractum esse usurarium non est clarum, cum Sapientes contraria sibi invicem sentiant.* Itaque secundum *d. Thomam* et *d. Antoninum*, ubi veritas non est patens, lex tanquam dubia non obligat.

78. — Objiciunt III. nostri adversarii, nihil fas esse nobis, nisi quod est conforme divinæ voluntati. Gaudeo, hanc objectionem mihi fieri; quod enim in hoc puncto *s. Thomas* docet, id solum sufficit ad nostram sententiam omnino firmandam. Quærit Angelicus (2), *utrum necessarium sit, voluntatem humanam conformari voluntati divinæ in volito ad hoc, ut sit bona*, et ait, teneri homines se conformare voluntati Dei in volito *formali*, scilicet in *volito boni communis* (quisque enim non potest

(1) *p. 2. tit. 1. cap. 11. §. 28.* — (2) *1. 2. q. 19. art. 10.*

licite aliud velle, nisi bonum), sed non in volito *materiali.* Deinde s. Doctor (ad *primum*) sic sibi objicit: *Videtur, quod voluntas hominis non debeat semper conformari divinæ voluntati in volito; non enim possumus velle, quod ignoramus.... Sed quid velit Deus, ignoramus in plurimis; ergo non potest humana voluntas divinæ voluntati conformari in volito.* Et respondet: *Ad primum dicendum, quod volitum divinum secundum rationem communem, quale sit, scire possumus; scimus enim, quod Deus, quidquid vult, vult sub ratione boni. Et ideo, quicumque vult aliquid sub quacumque ratione boni, habet voluntatem conformem voluntati divinæ quantum ad rationem voliti*, quod est volitum *formale* sive commune. Subdit deinde: *Sed in particulari nescimus, quid Deus velit; et quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati.* Ergo non tenetur homo se conformare divinæ voluntati in particulari etiam respectu ad divina præcepta, ubi hæc Dei voluntas homini non est adhuc manifestata; prout distinctius declarat *P. Gonet* (1), dicens: *Homo non tenetur conformari voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto vel prohibitione manifestatur.*

Sed instat *P. Patutius* et ait: *Riguardo al precetto e proibizione* (libet hoc adnotare suis propriis verbis) *sempre dobbiamo conformarci alla voluntà divina, eziandio quanto al volito materiale, mentre Dio ci ha dati i suoi precetti, affinchè gli osserviamo, e questi già sono notificati nelle sue leggi.* *) Sed ego peto: Si aliquod præceptum est dubium et obscurum, prout accidit quidem in conflictu duarum opinionum æque probabilium, quomodo dici potest præceptum sufficienter notificatum? Tunc non est satis notificatum præceptum, sed tantum dubium præcepti, prout supra ostendimus, quod, ubi duæ opiniones concurrunt æque probabiles, neutra probabilis, sed tantum dubia re-

(1) *in clypeo. t. 3. d. 6. art. 2. n. 37. in fin.*

---

*) *Id est:* Ratione præcepti et prohibitionis semper voluntati divinæ conformemur oportet, etiam in volito materiali, siquidem Deus præcepta nobis observanda dedit hæcque jam in lege notificata sunt.

manet. Quapropter eo casu solummodo potest dici, quod præcepti dubium habemus, non autem cognitionem. Et revera, quomodo umquam dici poterit, nos legis cognitionem habere, cum vere nescimus, an lex existat vel non? Tunc bene asserere valemus, quod legem nescimus, et ideo non tenemur juxta *s. Thomam*, in particulari conformari voluntati divinæ in eo volito materiali, quod nobis ignotum est; Deus enim nobis non præcipit obedire suæ voluntati, quæ non adhuc est nobis patefacta.

Idque confirmat expressius respectu ad nostrum casum *d. Thomas* in alio loco (1), ubi quærens, *utrum in omnibus Deo sit obediendum*, respondet affirmative; sed postmodum sibi objicit ad *tertium: Quicumque obedit Deo, uniformat voluntatem suam voluntati divinæ, etiam in volito. Sed non quantum ad omnia tenemur conformare voluntatem nostram voluntati divinæ, ut supra habitum est (1. 2. q. 19. art. 10.* hic est locus jam supra relatus de volito materiali). *Ergo non in omnibus tenetur homo Deo obedire.* Et ita respondet: *Ad tertium dicendum, quod, etsi non semper teneatur homo velle, quod Deus vult, semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum velle, et homini præcipue innotescit per præcepta divina.* En igitur s. Doctor bene explicat, nos non teneri sua præcepta servare, nisi postquam illa nobis sunt manifestata. Itaque tenetur homo parere Deo et conformari ipsius voluntati, non jam in omnibus, *quæ Deus vult*, sed in eo tantum, *quod Deus vult nos velle.* Sed quomodo sciemus id, quod vult Deus nos velle? Sciemus, inquit *s. Thomas*, cum *præcipue innotescit per præcepta divina.* Non sufficit igitur dubia notitia præcepti, ut teneamur servare præceptum tamquam Dei volitum; sed requiritur insuper notitia præcepti certa, et manifestata: hoc quidem significat verbum illud *innotescit.*

Quæro nunc, ut hoc punctum concludamus: Casu, quo voluntas divina quoad particularium præceptorum observantiam nobis adhuc non innotuerit, tenemurne illi conformari? Minime, ait Angelicus, dicens: *Sed in particulari nescimus, quid Deus velit, et quantum ad hoc non tenemur conformare voluntatem nostram divinæ voluntati.* Idque

(1) *2. 2. q. 104. art. 4. ad 3.*

confirmat, ut vidimus, expresse *P. Gonet* (1): *Homo non tenetur se conformare voluntati divinæ in volito materiali, nisi quando voluntas divina nobis præcepto vel prohibitione manifestatur.* Imo scripsit *Joannes Gerson* (2), ut alibi retulimus, quod nec Deus quidem potest creaturam obligare ad suam voluntatem servandam, nisi prius eam ipsi manifestet: *Necesse est, dari manifestationem ordinationis ac voluntatis Dei; nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem.*

Hinc patet, quod *s. Thomas* semper conformis fuit, nos instruens, leges certas esse debere, ut obligent; in cunctis enim locis, ubi de hac materia sermonem habuit, semper usus est verbis expressis, quæ hanc esse mentem suam clare ostendunt. Dixit ipse (3), quod lex, ut obliget, oportet, *ut per ipsius notitiam applicetur.* Dixit ibidem *ad primum*, promulgationem legis esse *ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam.* Inquit *naturaliter cognoscendam;* ergo tunc homo tenetur legem servare, cum legem cognoscit, non vero cum dubitat de lege: dixit legem esse mensuram, qua homo mensurare se debet, ac proinde dixit (4), quod hæc *mensura debet esse certissima.* Dixit, quod, sicut funis non ligat, nisi applicetur rei ligandæ per contactum, ita præceptum non ligat nisi per ejusdem scientiam. Et ideo subdit (5): *Unde nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientia illius præcepti.* Dixit (6), hominem tum tantum teneri ad obediendum Deo, cum ejus divina voluntas *homini præcipue innotescit* per præcepta divina. Itaque juxta has omnes *d. Thomæ* doctrinas concludendum, divinam legem non obligare, nisi cum est *cognita*, nisi cum est *certissima*, nisi cum de illa habetur *scientia*, nisi ipsamet *innotescit.*

Quapropter his positis frustra objicitur a nostris adversariis, quod, cum opiniones sunt æque probabiles, opinio tutior, si non inducit obligationem certam, inducit saltem obligationem probabilem; et ideo deerit dictamen moraliter certum de actionis honestate, sine quo non licet

(1) *clyp. disp. 6. art. 2. n. 37.* — (2) *lib. de vita spir. lect. 2.* — (3) *1. 2. q. 90. art. 4.* — (4) *1. 2. q. 17. a. 4. ad 3.* — (5) *de verit. q. 17. art. 3.* — (6) *1. 2. q. 19. art. 10.*

operari. Sed huic pluries supra data est responsio, nempe quod, cum duplex concurrit opinio æque probabilis, opinio, quæ stat pro lege, aliam non inducit obligationem nisi deponendi dubium; sed hujusmodi dubia juxta omnium probabilistarum et probabilioristarum ipsiusque *P. Patutii* sententiam, ut vidimus, bene potest deponi non tantum ex directo, sed etiam ex reflexo principio certo, quo certitudo de honestate actionis jam habetur.

79. — Objiciunt IV. regulam sacrorum canonum illam: *In dubiis tutior via est eligenda*, (ut habetur in *cap. Illud Dominus, de clerico excomm. deposito etc.;* idemque dicitur in *cap. Ad audientiam, de homic.*, et in *cap. Petitio tua, eod. tit.*, item in *Clement. Exivi*, (ad verba, Nos itaque) *de verb. signif.* et in *cap. Juvenis, de sponsal.*). Dicunt adversarii: Canones hi generaliter loquuntur de omnibus dubiis, generaliter igitur accipiendi sunt. Respondeo et concedo, quod generaliter accipiendi sunt quoad omnia dubia practica et facti, qualia utique erant illa, quæ occurebant respectu ad casus præfatorum canonum; sed non quoad omnia dubia speculativa et juris, ut dicunt *s. Antoninus*, *Christianus Lupus*, *Joannes Nyder*, *Dominicus Soto*, *Suarez*, *Tabiena*, *Silvester*, *Angelus*, *Henriquez*, *Angles*, *s. Bonaventura*, *Gerson*, *Pelbartus* et alii fere communiter, ut mox videbimus; ajunt enim, regulam præfatam canonum quoad dubia speculativa esse de consilio, non de præcepto.

En, quomodo loquitur *s. Antoninus* (1): *Inducunt illud:* In dubiis tutior via est eligenda. *Respondetur, hoc esse verum de honestate et meriti majoritate, et non de salutis necessitate quoad omnia dubia; alioquin oporteret omnes religionem intrare.* Verba *d. Antonini* sunt nimis clara; sed *P. Patutius* ait, s. Archiepiscopum loqui tantum de eo, qui opinionem mitiorem habet pro unice vera, idque infert ex verbis illis: *alioquin oporteret omnes religionem intrare;* ergo, dicit *P. Patutius*, *s. Antoninus* vult hic loqui de duabus opinionibus æque tutis et moraliter certis; et contra prætendit probare, *s. Antoninum* sentire vi præfatæ regulæ in omnibus opinionibus dubiis tutiorem esse tenendam; sed ut res clarescat, hic præmittendum id, quod

(1) *part. 2. tit. 1. cap.* II. §. *31.*

præmittit *s. Antoninus in* §. *28. loc. cit.*, loquens de quodam contractu, circa quem tunc valde inter sapientes disceptabatur, an esset vel ne usurarius. Sic scribit Sanctus: *Et si diceretur, hic esse usuram, et usura est contra decalogum. Respondetur: Sed hunc contractum esse usurarium, non est clarum, cum sapientes contraria sibi invicem in hujusmodi sentiant. Cum autem dicitur ignorantia juris naturalis non excusare, intelligitur de his, quæ expresse per se vel reductive sunt circa jus naturale et divinum, ut contra fidem vel præcepta per evidentes rationes, vel determinationem ecclesiæ, vel sententiam communem doctorum; et non de his, quæ per multa media et non clare probantur esse contra præcepta et articulos.*

Deinde §. 31. ait: *Quod autem volentes probare, contractum esse illicitum, inducunt illud:* In dubiis tutior via est eligenda: *respondetur, hoc esse verum de honestate et meriti majoritate, non de salutis necessitate quoad omnia dubia; alioquin oporteret omnes religionem intrare. S. Antoninus* igitur neutiquam sentiebat, universalem adesse legem, quod tutiora sequamur in omnibus dubiis; nam in speculativis, quæ occurrunt, cum duæ probabiles opiniones concurrunt, juxta casum, qui tunc disceptabatur, censebat, præfatam canonum regulam non esse de præcepto. Nihil autem obstat, quod ibi exemplum adduxerit sive absurdum, quod alioquin oporteret omnes religionem intrare; nam ibi non quidem loquebatur Sanctus adversus eos, qui dicere præsumpserint, omnes de præcepto teneri propter regulam illam religionem ingredi; sed respondet ibi directe eis, qui dicebant, contractum illum vetitum esse vigore prædictæ regulæ obligantis ad tutiorem partem sequendam: *Quod autem volentes probare* (repetamus verba jam supra relata) *contractum esse illicitum, inducunt illud: In dubiis tutior via est eligenda.* Hic igitur sermo fit præcise de contractu illo speculative dubio, et respondet *s. Antoninus, hoc esse verum de honestate et meriti majoritate, non de salutis necessitate quoad omnia dubia.* Unde non valet dici: *S. Antoninus* intendit loqui de eo, qui volens contractum inire reputat illum non dubitanter, sed certe licitum; nam s. Archiepiscopus non intendit

utique loqui ibi de opinione habita pro unice vera, sed de opinione omnino dubia; alioquin ad objectionem eorum, qui probare volebant, contractum esse illicitum, quia canones præcipiunt, in dubiis tutiorem viam esse eligendam, inepte respondisset, regulam illam *esse de honestate et meriti majoritate, non de necessitate quoad omnia dubia;* sed debuisset respondere, regulam procedere tantum in dubiis, non vero cum operans habet pro vera suam opinionem; Sanctus autem ait, regulam canonum non esse de præcepto universali *quoad omnia dubia:* quoad omnia enim dicit esse tantum *de honestate et meriti majoritate.*

Sicut scribit *s. Antoninus*, sic etiam sentit *Joannes Nyder* (1), dicens: *Viam tutiorem eligere est consilii, non præcepti.* Idem sentit *Tabiena* (2): *Non valet, quod in dubiis tutior via est eligenda, quia hoc non est præceptum, sed consilium.* Idem scripserunt *Navarrus* (3), *Dom. Soto* (4), *Abbas* (5), *Sylvester* (6), *Suarez* (7), *Angles* (8), *Henriquez* (9). Item *s. Bonaventura, Gerson etc. apud Terillum* (10).

Et revera juxta casus relatorum canonum omnino servari opus erat regula illa, quia dubia erant practica et facti; nec haberi poterat principium aliquod certum, directum aut reflexum, quo excusanda foret obligatio partem sequendi tutiorem propter scandala aliaque mala, quæ in iis casibus vitari debebant. Utque dilucide hoc dignoscatur, brevibus hic discutere oportet, qui tunc acciderunt casus et decisiones textuum, qui nobis objiciuntur. Quoad *cap. Illud Dominus, de clerico excomm. deposito etc.* ibi casus fuit, quod quidam episcopus, non obstante fama publica de excommunicatione adversus eum lata, temere celebrare maluit; qua de re jure dicimus, eum depositione fuisse ab *Innocentio III.* punitum; nam persistente dubio de excommunicatione, ipse diligentiam

(1) *in consolat. part. 3. cap. 10.* — (2) *in summa verb. scrupulus.* — (3) *manual. cap. 27. n. 181.* — (4) *de just. et jure lib. 7. part. 3. art. 2.* — (5) *in cap. Significasti.* — (6) *verb. jejunium quæst. 10. n. 27.* — (7) *tom. 3. in 3. p. disp. 40. sect. 6. n. 8.* — (8) *p. 1. de jejun. q. 9. art. 1. dub. 2. concl. 3.* — (9) *lib. 14. de irreg. cap. 3. n. 4. in fin.* — (10) *de probab. quæst. 26. num. 21.*

adhibere tenebatur, ut de veritate certior fieret, interimque a celebratione desistere debebat. Idcirco merito dixit Pontifex: *Quia in dubiis via tutior est eligenda, etsi de lata in eum sententia dubitaret, debuerat tamen potius abstinere, quam sacramenta in ecclesia celebrare.*

Quoad *cap. Ad audientiam de homic.*, casus fuit, quod quidem sacerdos intulit viro cuidam vulnus, ex quo vita decessit. Deinde dubitabatur, an ille propter hujusmodi vulnus mortuus fuisset. *Clemens III.* decrevit convenire, ut sacerdos a sacrificando abstineret, et ideo dixit: *Cum in dubiis semitam debeamus eligere tutiorem, te convenit injungere presbytero, ut non ministret.* Hic primo advertendum, quod non adhuc facti veritas erat tunc explorata, nimirum an tali ex vulnere mors accidisset; qua de causa subjungit textus: *Si ex alia infirmitate obierit, poterit divina ministrare.* Ideoque sapienter statuit Pontifex, quod interim sacerdos non celebraret; dicebat enim in tali dubio viam tutiorem eligendam. Advertendum secundo cum *Navarro* et *Suarez*, quod eo casu non agebatur de observando aliquo præcepto, sed tantum de quadam convenientia, ut, si deinde constaret, sacerdotem fuisse homicidam, populo non esset scandalum, eum celebrantem conspicere. Idem statutum fuit in simili casu dubii homicidii in *cap. Petitio tua, 24. de homic.*, ubi dictum fuit: *Cum sit consultius in hujusmodi dubio abstinere, quam temere celebrare.* Quis non videt, in his casibus necessario ad scandalum effugiendum convenisse, ut via tutior eligeretur a celebratione abstinendo?

Ad Clementinam *Exivi* respondemus, quod ibi Fratres minores sedem apostolicam efflagitarunt, an sub gravi tenerentur ad illas religionis regulas, quæ verbis præceptivis conceptæ erant? Papa respondit: *In his, quæ animæ salutem respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiæ pars securior est tenenda.* In primis, ut censet *P. Eusebius Amort*, cum Papa dixerit: *pars securior est tenenda*, non de securitate materiali intendit loqui in amplectendo tutiorem partem, sed de securitate formali conscientiæ in operando cum morali certitudine sine dubio practico; nam si de materiali securitate loqui intendisset, utique declarasset, omnes voces imperativi modi præceptum denotare, quod materialiter tutius pro-

cul dubio fuisset; at Pontifex dixit, *esse intelligenda* verba imperativa tantum illa, quæ talia videbantur *ex vi verbi*, nempe ob verborum expressionem *vel saltem ratione materiæ*. Cæterum inquit: *Licet fratres non ad omnium, quæ sub verbis imperativi modi ponuntur in regula, sicut ad præceptorum seu præceptis æquipollentium observantiam teneantur, expedit tamen ipsis fratribus ad observandam puritatem regulæ et rigorem, quod ad ea sicut ad æquipollentia præceptis se noverint obligatos, quæ hic inferius adnotantur.* Et post hæc Papa, quæ tamquam præceptum habenda essent, adnotavit. Ita respondet ad hanc Clementinam *P. Eusebius Amort.*

Sed ego aliam responsionem addo magis convincentem. Casus erat, ut in eodem textu legitur: Antecedenter a fratribus fuerat dubitatum, an regula tantum ad vota paupertatis, castitatis et obedientiæ obligaret; sed *Nicolaus III.* Papa jam declaraverat, obligare etiam ad illa consilia evangelica, quæ in regula exprimebantur verbis obligatoriis præcepti vel præcepto æquipollentibus. Deinde fratres *Clementem V.* supplicarunt, ut eis declararet, *quæ censeri debeant præceptis æquipollentia.* Idcirco *Clemens*, priusquam explicasset ea, quæ præceptis æquipollentia videbantur ex vi verborum et ratione gravis materiæ, de qua agebatur, præmisit illa verba: *Ad vitandos graves remorsus conscientiæ* pars securior est tenenda. Itaque eo casu non agebatur de duabus partibus æque probabilibus; sed tantum an adesset obligatio illam sequendi partem, quæ juxta regulæ rigorem et juxta id, quod *Nicolaus III.* jam declaraverat, non tantum tutior, sed erat unice tuta: cum jam constabat, regulam ex vi verborum et gravitatis materiæ obligare ad observanda tamquam præcepta non solum principalia tria vota religionis, sed etiam consilia evangelica, quæ in regula exponebantur et ideo ipsa præteriri non poterant sine gravi conscientiæ remorsu. Hinc dixit *Clemens*, ad vitandos hujusmodi remorsus tenendam esse securiorem partem, quæ reipsa erat unice vera et unice secura; et ex alia parte nullæ rationes suppetebant, quæ transgressionem illorum consiliorum a gravi culpa excusare valebant.

Tandem quoad *cap. Juvenis 3. de sponsal.* casus fuit,

quod juvenis quidam septennis puellam quamdam duxit, qua mortua, postea cum consobrina illius alias nuptias contraxit. Hinc, suborto dubio, an primum matrimonium fuisset invalidum ob ætatis septennis impotentiam, *Eugenius III.* præcepit, ut vir a præfata consobrina separetur propter honestatem ecclesiæ, subjungens: *Quia igitur in his, quæ dubia sunt, quod certius existimamus, tenere debemus etc.* His positis dicimus I., Pontificem jure separationem præcepisse, non, quia putavit in opinionibus dubiis semper tutius tenendum esse, sed quia separatio necessaria erat ad scandala vitanda adque ecclesiæ honestatem sartam tectam servandam. Dicimus II., quod Papa proferendo verba: *quod certius existimamus, tenere debemus*, minime id dixit respectu juvenis, qui utique bene conscius erat, si tempore primi conjugii potens vel impotens esset; sed respectu judicum, qui in foro, cum partium rationes sunt dubiæ, proculdubio, quod certius est, sequi tenentur; proindeque dixit, *certius*, (non tutius) nempe, quod ipse Papa certius judicabat, separationem imponendam esse, quia adhuc persistebat dubietas valoris primi matrimonii, pro quo possessio potius stabat. Quid autem inter hoc et quæstionem nostram, ubi de foro interno agitur, et non de dubio facti, sed de opinione æque probabili? Hinc patet, quod omnia dubia, ad textum casus pertinentia, erant dubia practica et facti, quæ nullo ex reflexo principio deponi poterant.

Tanto magis, quod ipsi Pontifices in dubiis speculativis hac regula, tenendi partem tutiorem, non semper usi fuerunt. *Adrianus VI.*, ut refert *Domin. Soto* (1), non obstante, quod ipse oppositum sentiret, dispensavit in quodam matrimonio rato, tantummodo sententiæ *Cajetani* confisus. Præterea in *cap. Laudabilem*, *de frigid. et mal.* habetur, Pontificem cuidam conjugi, qui dubius erat de potentia ad copulam, concessisse, ut eam per triennium experiretur. Si lex dubia semper est servanda, ut volunt adversarii, et tunc dubium vertebat, an mulier illa esset aliena, quomodo Pontifex viro illi permittere poterat per triennium ad eam accedere et copulam experiri? Adde, quod, si lex ista esset universalis, sequendi

(1) *in 4, dist, 27. quæst. 1. a. 4.*

in cunctis dubiis etiam speculativis tutiorem partem, sequeretur, ne probabilissimam quidem teneri posse opinionem, quæ utique non est tutior, sed intra fines probabilitatis manet; sed hoc dici nequit, cum proscripta sit ab *Alexandro VIII.* propositio, quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Adde, quod, etiamsi esset res dubia, an præfata regula canonum intelligenda sit de omnibus dubiis, et non tantum de dubiis practicis, rationes ipsæ, quibus sat clare probatum est, legem dubiam, utpote non satis promulgatam, non obligare, eædem probant, hanc canonum regulam non esse legem universalem quoad omnia dubia, sed tantum quoad dubia facti et practica.

Denique, ut præsenti puncto finem imponamus, quæro (et ad hanc rationem, quam proferam, ignoro, quid responderi possit): Quid canones præcipiunt? Præcipiunt, in dubiis tutiorem viam esse eligendam. Dicitur itaque *in dubiis;* sed si non simus in dubiis? Quid obstat regula illa, si homo alicui principio certo innititur? Tunc sibi jam format conscientiam moraliter certam de honestate actionis et a finibus dubietatis egreditur, nec amplius dici potest, eum esse in dubiis. Præterea ipsimet adversarii concedunt, præfatam regulam sequendi partem tutiorem locum non habere in materia justitiæ; at si regula canonum sequendi, quod est tutius, esset universalis pro omnibus dubiis, etiam, qui legitime rem possidet in dubio, an res sit aliena, de illa exspoliari teneretur; sed *d. Augustinus* (1) contrarium docet, inquiens: *In jure prædiorum tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum.*

80. — Objiciunt V. decisionem cujusdam consessus episcoporum Gallorum, ubi fuit decretum, in opinionibus æque probabilibus tutiorem partem esse tenendam. Horum tantorum præsulum auctoritatem magnopere veneror; sed omnes docent, auctoritatem extrinsecam sapientum magni non posse esse ponderis, ubi intrinseca ratio certa videtur et convincens, tanto magis, cum ipsa sufficienti aliorum auctoritate non destituatur. Ego autem animadverto, quod pro nostra sententia non minor quam

(1) *in can. Si virgo, caus. 34, q. 1.*

pro opposita extat auctoritas extrinseca, imo valde major. Nec negari potest, nostram sententiam saltem per octoginta aut etiam nonaginta annos circiter communem fuisse apud moralis scientiæ auctores, quos inter plurimi fuerunt cardinales, episcopi, universitatum doctores et signanter plures magistri dominicanæ religionis, in qua semper magna doctrina floruit. Hic brevitatis causa omitto cunctorum ipsorum nomina et suarum propositionum citationes adnotare, quas jam attuli in meo opusculo seorsim edito, cui titulus: *Dell' usu moderato dell' opinione egualimente probabile.*

Nec valet dicere, horum auctoritatem in hac materia parum æstimandam esse, etiam a me, dum ipsi habentur a me tamquam decepti, cum ad nostram tuendam sententiam innixi sunt principio illi, quod egomet reprobavi: *Qui probabiliter agit, prudenter agit.* Jam dixi sub initio dissertationis hujus, quod tale principium solum et per se directe sumptum non est sufficiens ad cohonestandum usum opinionis æque probabilis. Attamen adverto, jam plures auctores (ut supra vidimus) pro nostra sententia tutanda innixos fuisse eidem nostro principio, nempe quod lex dubia non potest obligare. Præterea dico, quod nec etiam illi auctores solo præfato principio illo: *Qui probabiliter agit etc.*, utebantur. Et sic rem confero: Auctores illi ex una parte jam fatebantur, quod ad licite operandum necessaria esset moralis certitudo de honestate actionis. Contra vero ipsimet auctores eadem nostra principia in suis operibus in diversis locis jam statuerunt nempe, quod lex non sufficienter promulgata non obligat, et quod, ubi libertas possidet, lex incerta nequit certam inducere obligationem, ex illo principio adeo ab ipsis acclamato, quod *in dubio melior est conditio possidentis.* Ergo, si de hujusmodi principiis, loquendo de opinionum probabilium usu, expressam non faciebant mentionem, saltem ea indubitanter supponebant. Quapropter juste censendum, quod ipsi dicto illo: *Qui probabiliter agit, prudenter agit*, potius utebantur tamquam corollario quodam sive consequentia, quæ a principiis reflexis inferebatur. Tanto magis, quod hæc materia opinionum probabilium tunc erat valde confusa; unde confuse de ea loquebantur, postquam antiquiores auctores confusius de illa locuti fuerant. Cæ-

terum dictum illud: *Qui probabiliter agit etc.*, dupliciter accipi potest: Si accipitur tamquam innixum aliis principiis reflexis, vere prudens et certum est; si vero accipitur tamquam principium directum seclusa judicii reflexione, falsum est. Et sic de effato illo directe sumpto jure merito Gallicani præsules contenti non extiterunt tuleruntque decretum, quod circumfertur, nempe: *In dubiis de salutis negotio, ubi æqualia utrimque animo se offerunt rationum momenta, sequamur id, quod tutius est sive quod est in eo casu unice tutum; nec id consilii, sed præcepti loco habeamus, dicente scriptura: Qui amat periculum, in illo peribit.* Attentis quibus postremis verbis apparet pro certo, quod ipsi præsules locuti sunt de operante cum dubio practico, nullum habente principium, quo dubium deponere posset; si autem loqui maluissent de operante, qui ultimum format judicium, non ex sola probabilitate opinionis, sed ex alio certo principio reflexo, aliter quidem, puto, quod præsules illi decrevissent. Quod autem ad plura episcoporum edicta in Gallia emanata, quæ a *P. Patutio* in suo opere, *La regula prossima delle umane azioni*, afferuntur et transcribuntur, quibusque ipse ait proscriptum fuisse probabilismum, illa perlegi attente et consideravi, quod omnia ipsa respiciunt præcise quemdam librum, cui titulus: *Apologia casuistarum*, qui merito damnandus erat, utpote asserens propositiones nimis laxas, nempe teneri posse secure quamcumque opinionem non tantum minus probabilem, sed etiam probabiliter probabilem, secundum quatuor vel trium atque etiam unius auctoris auctoritatem. Quamobrem edicta præfata nihil aut valde parum nostram sententiam adversantur. Cæterum quoad vim rationum intrinsecam (quæ principaliter attendi debet; auctoritas enim extrinseca non aliud operatur, quam afferre vis intrinsecæ præsumptionem) judico, et plurimi alii judicant mecum, habere jam convincentem et evidentem. Quod autem ad extrinsecam doctorum auctoritatem pertinet, censeo, ut supra ostendi, tenere sufficientissimam; tanto magis, cum animadvertimus, quod nostri adversarii nihil adæquate ad nostras rationes respondent; et ex alia parte, si eorum argumenta valerent, probarent utique, tutiorismum damnatum necessarie esse tenendum. Loquendo vero de iis, qui non jam scribunt de proposito pro rigido syste-

mate, sed tantum illud oretenus approbant, omnes ego veneror et reputo me sapientiores; sed dico, quod tunc hi majorem auctoritatem mihi afferrent, si scirem, ipsos mature utriusque sententiæ momenta ponderasse; sed de hoc valde dubito et jure merito, dum video, eosdem scriptores rigidæ sententiæ ac eis probatæ aut parum nostras rationes animadvertisse, aut respondisse nobis æquivocis et fallaciis, quibus unusquisque intelligens facillime respondere valet. Addo, hujusmodi approbatores ut plurimum (sicut supra dixi) directa respiciunt motiva, sed parum vel nihil ad reflexa animadvertenda animum intendunt, quæ de cætero multam reflexionem requirunt; sed ego pro certo habeo, quod hujusmodi reflexio ab iis, qui hodie antiprobabilistas se produnt et jactantur, minime adhibetur. At progrediamur ultra, quia materia est odiosa, et in ea parum valeo me explicare. In libello autem super hanc controversiam a me nuperrime edito, plures episcoporum, abbatum, et aliarum eruditarum personarum opiniones in ejus calce transcripsi, quæ nostrum systema verum ac certum non dubitant appellare.

81. — Objiciunt VI. textum Ecclesiastici, *3, 27: Qui amat periculum, in illo peribit;* ergo, ajunt, qui in periculum se immittit transgrediendi legem, jam peccat. Sed hic advertere oportet æquivocum sive ambiguitatem, quæ intercedit. Qui opinione æque probabili utitur, principio certo innixus, est quidem in periculo transgrediendi legem, sed non peccandi. Sed cur? replicant adversarii, quomodo non peccat, qui transgrediendi legem periculo se exponit? Repeto, non peccat; oportet enim distinguere legem certam ab incerta. Quando lex est certa, profecto non possumus exponi periculo eam transgrediendi; sicut est periculum, propriam conversionem procrastinandi usque ad mortem, prout in textu præfato dicitur: *Cor durum male habebit in novissimo, et qui amat periculum, in illo peribit.* Certa est lex charitatis, quam quisque erga seipsum habere debet, non manendi diu in peccato ob periculum in suo peccato moriendi; amans autem hoc periculum in illo peribit. Pariter hic objiciunt doctrinam illam *d. Thomæ* (1), quæ in idem coincidit: *Quicumque committit se discrimini pec-*

(1) *quodl. 9. a. 15.*

cati mortalis, mortaliter peccat. Hæc verba dupliciter explicari possunt, vel de immittente se in periculum transgrediendi legem certam juxta casum in scriptura expressum, vel potius de operante cum dubio practico juxta alium textum ejusdem s. Doctoris (1), ubi dixit: *Qui aliquid committit vel omittit, in quo dubitat esse peccatum mortale, discrimini se committit.* Notandum: Non dicit Angelicus, in quo dubitat offendi legem, sed in quo *dubitat esse peccatum mortale;* alibi (2) enim ipsemet de incerto præcepto loquens dixit, ut supra retulimus: *Nullus ligatur per præceptum, nisi mediante scientia illius præcepti.*

82. — Dicunt igitur adversarii, quod, cum lex est dubia, qui se immittit in periculum eam transgrediendi, certe peccat ex scriptura allata: *Quia amat periculum, in illo peribit.* Ergo resumo: Ad hoc periculum vitandum semper opus erit strictum amplecti tutiorismum, non aliter operando, quam cum morali certitudine absoluta et immuni ab omni formidine, quod opinio illa, quam quis sequi vult, sit vera. Minime, ipsi respondent; satis est, quod illa opinio sit probabilissima, cum proscripta jam fuerit ab *Alexandro VIII.* opposita propositio, quæ dicebat: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Igitur dico primo, ex hoc deduci, veram non esse sententiam, quod, cum lex est dubia, peccat, qui se exponit periculo eam transgrediendi; nam adhuc cum probabilissima opinione operans incurrit periculum (quamvis remotius) legem transgrediendi. Sed præterea dico, (et hic aliquantulum immoremur) quod is, qui credit, numquam esse licitum, se exponere periculo lædendi legem, et contra dicit, posse opinionem minus tutam teneri, solummodo quando est probabilissima: difficilime et vix umquam induci poterit ad eam sequendam cum secura conscientia, nisi eam invenit stricte certam et ab omni formidine immunem. Et sic ratiocinor: Opinio probabilissima est illa, quæ, etsi supremum occupat probabilitatis gradum, tamen fines probabilitatis non excedit, juxta terminos ejusdem propositionis ut supra damnatæ, quæ dicebat: *inter probabiles probabilissimam;* et ideo, prout communiter doctores ajunt,

(1) *S. Th. in 4. dist. 21. quæst. 2, a. 3. ad. 3.* — (2) *de verit. quæst. 17. a. 3.*

opinio probabilissima, quæ etiam moraliter certa (large tamen loquendo) vocatur, omnem prudentem formidinem non excludit, ne sit falsa: ad differentiam opinionis sive sententiæ stricte certæ, quæ omnem prudentem formidinem excludit. Si ergo opinio probabilissima omnem non excludit prudentem formidinem; opinio probabilissimæ opposita non equidem est illa, quæ tenuiter tantum est probabilis; tenuis enim probabilitas non est probabilitas, sed dumtaxat quædam falsa apparentia seu vana probabilitatis apprehensio, quæ nullum prudentem timorem producere potest, sed tantum aliquam imprudentem formidinem; sed imprudens formido non est formido, quæ valeat ullum peccati periculum secum afferre. Ipsimet rigidi et stricti tutioristæ communiter ajunt, quod hujusmodi imprudentes formidines contemni debent, nec de eis ulla ratio est habenda. Insipientia revera esset dicere, quod Deus nobis imposuerit, etiam futiles et irrationabiles timores vitare. Itaque proprie loquendo opinio probabilissimæ adversa non est ea, quæ tenuiter, sed ea, quæ dubitanter probabiles est: et hæc, sicut probabilissima, (ut diximus) non caret omni prudente formidine, quod sit falsa; ita opinio probabilissimæ opposita non caret omni prudenti motivo, quod sit vera. Nunc peto: Posito, quod opinio stans pro lege, opposita probabilissimæ stanti pro libertate, est dubie probabilis: quomodo, qui censet illicitum esse, immitti in periculum transgrediendi legem, volens probabilissimam sequi, poterit umquam in praxi cum tranquilla conscientia induci ad firmiter credendum, quod opinio stans pro lege non sit vere probabilis, et sic probabilissima uti, quin periculo transgrediendi legem exponatur? Ubi stateram inveniet tam exactam, quæ ipsum reddat securum, quod opinio stans pro lege careat quidem tantum probabilitatis pondere, quod illam efficiat probabilem, et sic ipse secure et a periculo immunis operetur? Idcirco repeto, quod ab initio dixi, quod ille, qui credit, non posse teneri in praxi aliquam opinionem minus tutam, nisi probabilissima sit, cum magna difficultate poterit sibi formare dictamen certum ad operandum, nisi strictum amplexetur tutiorismum, quod solummodo ab omni periculo legem transgrediendi immune atque liberum est.

83. — Instant adversarii et dicunt: Qui tutiores opiniones amplectitur, tutius incedit. Respondeo: Nefas quidem est, divinarum legum observantiam relaxare plus quam licet; sed non minus est malum, divinum jugum plus quam oportet durum aliis reddere; nimia enim severitas, scribit *Cabassutius* (1), *dum homines ad nimis ardua compellit, viam salutis æternæ præcludit; salvandos* (*ut ait* d. Bonaventura) *damnat et conscios propriæ infirmitatis ad desperationem adigit. Accidit enim, ut miseri homines, hac audita rigidiore doctrina, credant vel dubitent, inesse mortalem culpam, ubi nulla est; sed tamen rei difficultate victi ex erronea conscientia mortaliter peccent et damnentur. Recte ergo* d. Bonaventura (2): *Cavenda est conscientia nimis larga et nimis stricta; nam prima generat præsumptionem, secunda desperationem; item prima sæpe dicit malum bonum, secunda e contra bonum malum; item prima sæpe salvat damnandum, secunda e contra damnat salvandum. Hinc sapienter scripsit* Joan. Gerson (3): *Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum, aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re; nam per ejusmodi assertiones rigidas et nimis strictas in rebus universis nequaquam eriguntur homines a luto peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatius, demerguntur. Quid prodest, imo quid non obest, coarctare plus justo mandatum Dei, quod est latum nimis?* Optime nos instruit *s. Chrysostomus* (4): *Circa vitam tuam esto austerus, circa alienam benignus.* Addit *P. Suarez* (5) et ait: *Imo potius periculum animarum incurreretur, si tot vincula in casibus dubiis injicerentur.* Idque fusius *cardin. Pallavicinus* (6) scite explicat: *Per se spectatum effatum illud:* In dubio tutior pars est eliganda, *verissimum est, si recte intelligatur: nam vel agitur de electione practica, et hæc semper debet esse tutissima, quia debet esse evidenter licita: vel de electione sententiæ speculativæ, et circa eam quærenda quidem est major securitas sententiæ, non major securitas actionis. Si induceretur*

(1) *in præfat. theor. juris etc.* — (2) *comp. theol. verit. l. 2. c. 32. n. 3.* — (3) *de vit. spir. lect. 4.* — (4) *ita in can. Alligant, caus. 26. q. 7.* — (5) *in 2. 2. q. 89. a. 7.* — (6) *in 1. 2. disp. 9. c. 4. a. 11. n. 12.*

opinio, quod semper teneremur facere actionem, quæ securior est, etiam a transgressione materiali, hæc opinio non esset tutior, sed maxime exposita periculo frequenti transgressionis formalis; quare tutior est opposita. Idem scripsit *P. Bancel dominicanus* (1): *Multa sunt, quæ tutius est facere; sed simul etiam tutius est, non se credere obligatum ad ea facienda, nisi moraliter ipsi constet de tali obligatione.* Hinc idem auctor concludit: *Cum non debeamus formare conscientiam de obligatione ad aliquid sub pœna, nisi moraliter constet de obligatione, non debemus onus illud imponere, dum moraliter nobis constat, superesse nobis libertatem amplectendi, quamcumque voluerimus ex hujusmodi opinionibus.*

Ego, ut sincere veritatem fatear, cum theologiæ moralis scientiæ vacare cœpi, quia regidioris sententiæ magistrum mihi audire contigit, pro hac strenue cum aliis tunc temporis contendebam; sed postea melius rationes hujus controversiæ discutiens, opposita sententia, quæ pro opinione æque probabili stat, moraliter certa mihi visa fuit: et quidem inductus ab illo pluries hic repetito principio, quod lex dubia non potest obligare. Hinc persuasus remansi, nefas esse, conscientias, cum opiniones sunt æque probabiles, ad tutiorem sequendam adstringere cum periculo in plurimas formales culpas incurrendi. Præterea tamen, cum nostra hac tempestate viderim ita acriter adversus mitiorem sententiam reclamari, multoties hoc punctum ad trutinam diligenter revocavi, legens ac relegens auctores omnes, quotquot ad manus habere potui modernos, qui pro rigida sententia certabant, promptus a mea sententia desciscere, statim ac non amplius certa mihi appareret; prout enim plures opiniones, quas aliquando tamquam probabiles habui, postea non erubui reprobare: ita, imo tanto magis non erubuissem hanc sententiam, quæ majoris est momenti, retractare. Sed quo diligentius rationes nostræ sententiæ perpendere sategi, eo magis certæ mihi visæ sunt. Cæterum, si quis adesset, qui me clarioribus momentis illuminare posset falsitatem ostendendo duorum principiorum, quæ hic exponere curavi, multas ei gratias haberem, atque statim etiam per

(1) *brev. univ. theol. p. 2. tract. 6. q. 5. a. 5.*

publicam scripturam me revocari polliceor. Donec tamen aliter mihi, quam in præsentiarum sentio, persuasum non erit, dico, quod sine gravi conscientiæ remorsu non possem alios adstringere ad sequendam tutiorem, cum opiniones æque sunt probabiles, nisi oppositum declararet ecclesia, cui libenter, si declarabit, judicium meum submitto.

Cæterum protestor, quod, sicut confessarios illos non approbo, qui nimiæ austeritati adhærentes facile damnant usum plurium opinionum, quæ gravi fundamento nituntur: ita contra neque approbare possum eos, qui de facili opiniones sine certo fundamento tamquam probabiles acclamant. Confessarius, antequam aliquam opinionem amplexetur, tenetur utique intrinsecas rationes perpendere; et cum ei occurrit ratio aliqua convincens pro tutiori opinione, cui adæquatam responsionem suppetere non aspicit, tunc oppositam minus tutam amplecti non potest, quamvis plurimorum doctorum auctoritas ipsi faveat; modo auctoritas non sit tanti ponderis, ut videatur ei magis quam rationi apparenti deferendum, juxta id, quod docet *s. Thomas* (1): *Aliquis parvæ scientiæ magis certificatur de eo, quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo, quod sibi secundum suam rationem videtur.* Sed iste casus valde rarus erit.

84. — Hoc pro theoria; sed quantum ad praxim spectat deligendi opiniones, quæri solet, an expediat rigidas an benignas præferre. Respondeo: Ubi agitur de removendo pœnitente a periculo peccati formalis, confessarius debet generaliter loquendo, et in quantum christiana prudentia suggerit, benignis opinionibus uti; ubi vero opiniones benignæ proximius reddunt periculum formalis peccati, prout sunt nonnullæ auctorum opiniones, v. gr. quoad vitandas occasiones proximas et aliæ id genus: tunc semper expedit, ut confessarius utatur, imo dico, quod ipse ut medicus animarum tenetur uti opinionibus tutioribus, quæ pœnitentes ad se servandos in statu gratiæ conducunt.

Nescio autem, quomodo possit cum bona conscientia doceri (generice loquendo), quod pœnitenti, qui ob confessionem suarum culparum peractam jus certum ad absolu-

(1) *2. 2. q. 9. a. 8. ad. 2.*

tionem jam fuerit adeptus, possit ipsa ei negari, eo quod pœnitens inter duas æqualis ponderis opiniones nolit tutiorem sequi. Hic est rigor ille, quem immoderatum et injustum proculdubio reputo et reprobo, cum austeritas hæc causa esse potest, ut plures animæ damnentur; dum alias plures autores invenio etiam probabilioristas, tam modernos quam antiquos, relatos quidem ab adversariis uti rigidæ sententiæ fautores, qui oppositum docent. En quomodo loquitur probabiliorista *Pontassus* (1): *Fatendum tamen, quod si confessario persuasum foret, opinionem sui pœnitentis esse probabilem* (loquitur jam de opinione, cui tutior opposita etiam est probabilis), *tunc ei absolutionem posset impertiri, quandoquidem tunc contra conscientiam suam non ageret.* Si autem confessarius potest pœnitentem absolvere, tenetur, cum ille jus absolutionem habeat. Item pariter scribit probabiliorista *Cabassutius* (2): *Quivis confessarius absolvere debet eum pœnitentem, qui non vult ab opere abstinere, quod secundum probabilem piorum et doctorum aliquot hominum non reprobatam in ecclesia auctoritatem est licitum; quamvis juxta probabilem aliorum auctoritatem, quam ipse sequitur confessarius, habeatur minus probabilis* (intelligendum, non notabiliter minus), *ut ostendunt* Navarrus, Sylvius etc. Et de hoc rationem dat: *quoniam, esto confessarius agat contra propriam opinionem, non tamen contra propriam conscientiam, cum teneatur absolvere dispositum.* Præterea *Victoria* (3), qui scripsit ante annum 1545, sic ait: *Sed quid faciet* (confessarius), *quando ambæ opiniones sunt probabiles et habent suos proprios assertores? Respondeo, sive sit ejus proprius sacerdos sive non, tenetur eum absolvere in tali casu: ita* Paludanus. *Probatur aperte; talis enim est in gratia, et confessor habet probabilitatem, quod sit in gratia, quia scit, esse probabilem ejus opinionem: ergo non debet ei negare absolutionem.* Item *Adrianus* (4) similiter scribit: *Si a pluribus doctoribus gravioris seu etiam æqualis auctoritatis contrarium teneatur, non debet adeo de se præsumere sacerdos, ut totum velit in suam opinionem, quæ forsitan erronea est, coarctare.*

(1) *verb. Confessarius, cap. 2.* — (2) *theor. jur. l. 3. c. 13. n. 13.* — (3) *de confess. n. 109.* — (4) *de confess. q. 5. dub. 7.*

Idem scripsit *Navarrus* (1): *Si sint contrariæ doctorum opiniones, et confessarius credit evidenti se textu vel ratione niti, pœnitentem autem dubia, non debet eum absolvere; at si pœnitens utitur pari ratione vel fere pari, et habet pro se aliquem doctorem clarum, poterit eum absolvere.* Proinde subdit: *Cum dubitatur, an pœnitens hoc facere aut dare debeat, benigniorem opinionem confessarius elegere debet;* et pro hac sententia citat *Angelum* et *Sylvestrum.* Idem confirmat *s. Antoninus* pluribus in locis; in uno scribit (2): *Idem videtur sentire* Goffredus de Fontibus, *in his scilicet opinionibus contrariis, quæ tolerantur ab ecclesia, ut dictum est, et quod debet proponere confitenti, quod bene studeat de hoc se ipsum per prudentes informari, eo quod alii tenent contrarium opinionem, maxime si illius contrariæ opinionis confessor sit inordinarius ejus, et sic eum absolvere. Idem sentit* Richardus *claro modo, non distinguendo, utrum confessor ejus sit ordinarius vel non ordinarius.* In alio loco (3) idem s. Archiepiscopus, loquens de illo contractu (de quo supra sermonem habuimus) Florentiæ disceptato, ait consulendum ei, qui inire illum vellet, ut abstineatur; at postea subdit: *Quod sit tale consilium recipere recusaret quis...., relinquendus videtur judicio suo nec condemnandus ex hoc, aut deneganda absolutio.* Alibi (4) tandem ait: *Si vero non potest* (confessarius) *clare percipere, utrum sit mortale, non videtur tum præcipienda sententia, ut dicit* Guillelmus, *ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali; quia faciendo postea contra illam, etiamsi illud non esset mortale, ei erit mortale, quia omne, quod est contra conscientiam, ædificat ad gehennam. Et cum promptiora sint jura ad absolvendum, quam ligandum....., potius videtur absolvendum et divino examini dimittendum.* Item, ut supra notavimus, ait *Joan. Gerson* (5): *Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum, aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re.* Nota, *ubi non sunt certissimi.* En, quomodo hi magni nominis auctores, quos de laxitate nemo audebit culpare, uno ore

(1) *manual. cap. 26. n. 4.* — (2) *part. 1. tit. 6. cap. 10. §. 10.* — (3) *part. 2. tit. 1. cap. 11. §. 29.* — (4) *p. 2. tit. 4. cap. 5. §. In quantum.* — (5) *de vit. spir. lect. 4.*

loquuntur! Idem tandem scribit *Domin. Soto* (1): *Postquam opinio pœnitentis est probabilis, excusat eum a culpa, et ideo jus habet absolutionem petendi, quam ideo plebanus tenetur impendere.* Ipsemet autem *Soto* alibi (2) jam dixit: *Et quando sunt opiniones probabiles inter graves doctores, utramvis sequaris, in tuto habes conscientiam.* His perspectis oportet, quod sint animi valde audentis confessarii illi, qui pœnitenti opinionem tutiorem, dum opposita minus tuta est æqualis ponderis, amplecti nolenti post suorum reatuum confessionem absolutionem denegare non dubitant. Tandem ab omnibus, quæ hic exposita sunt, firmiter confirmatur principium a *s. Th.* nobis traditum, quod lex, nisi sit sufficienter ac certe promulgata, non obligat. Deindo concluditur, quod, nisi opinio, quæ stat pro lege, sit aut certa aut saltem certe probabilior, prout ab initio diximus, eam sequi non tenemur.

MONITUM,

In quo exponitur decretum S. C. generalis inquisitionis Romæ conditum an. 1761. circa usum opinionum probabilium.

85. — Quidam parochus Avisii Tridentinæ diœcesis an. 1760. folium edidit una cum undecim thesibus plures continentibus propositiones, quæ deinde ab eodem parocho publice promulgatæ fuere. Folium erat hoc:

Probabilismus publicæ disputationi ven. clero Avisiensi exercitii gratia expositus contra probabiliorismum stricte talem, utpote *negotium perambulans in tenebris.* Pro die 10. Junii 1760. in ædibus canonicalibus Avisii. *Utinam observaremus mandata Domini certa! Quid nobis tanta sollicitudo de dubiis?* Celeber P. Const. Roncaglia *lib. 12. cap. 3.*

I. Probabilismus noster versatur circa hæc tria: Licet sequi æque probabilem pro libertate, relicta æque probabili pro lege. Licet sequi minus probabilem pro libertate, relicta probabiliori pro lege.

(1) *in 4. d. 18. q. 2. a. 5. ad 5.* — (2) *lib. 6. de just. et jur. q. 1. a. 6. circa fin.*

II. Usus probabilismi maxime tutus; usus probabiliorismi maxime periculosus.

III. Usus genuini probabilismi minime in laxitatem degenerare potest: usus probabiliorismi stricte talis in rigorismum excurrere debet.

IV. Probabilioristas qua tales, qui ex consilio probabiliora sequuntur, laudabilissime operari affirmamus.

V. Probabilioristis stricte talibus, qui ex præcepto, quod numquam clare probant, seipsos et alios ad probabiliora impellunt, merito rigoristarum nomen imponimus.

VI. Qui nullatenus ad christianam perfectionem tendere possunt nisi sequendo probabilissima.

VII. Abusus probabiliorismi stricte talis non solum licentiæ frenum, sed licentiæ calcar est, quod Gallorum testimonio comprobamus.

VIII. Genuinus itaque noster probabilismus, qui nec morum corruptelam inducit, nec a s. Sede umquam male fuit notatus, origine sua Thomisticus, progressu ætatis Jesuiticus: utpote a quo arctatus, emendatus et a Jesuitis contra Jansenianos furores propugnatus fuit.

IX. Qui ergo habitat in adjutorio fundatissimi probabilismi, sub protectione plurimorum ex omnibus orbis christiani nationibus præstantissimorum theologorum commorabitur securus.

Ex historia critica. X. Hinc sine ulla laxismi nota benignissimum etiam vocamus; sed legitimum, quem suadent utraque lex cæsarea et pontificia; sed Dominicanum, quem illustris Dominicanorum ordo jam a primis temporibus est amplexus; sed pium, qui christianam pietatem fovet; sed Thomisticum, quem *s. Thomas* in amoribus habuit, qui ducentas et plures opiniones libertati faventes in suis sententiarum libris docet; sed christianum, qui Christo Domino summe familiaris fuit.

Pro coronide. Probabilismus noster stans pro libertate est notabiliter probabilior ipso probabiliorismo stante pro lege.

Hoc autem folium anno sequenti proscriptum fuit a Tridenti principe et episcopo, et deinde a S. C. inquisit. Romanæ die 26. Febr. 1761. sic, ut fertur, damnatum fuit: *Cum vero theses hujusmodi notæque theologicæ expensæ fuerint in C. gen. coram* ss. D. N. Clemente *Papa XIII.*,

Sanctitas sua, auditis etc. folium prædictum et theses in illo expositas, damnat et prohibet tamquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respective falsæ, temerariæ et piarum aurium offensivæ; illam vero excerptam a n. X., nempe probabilismum, qui Christo Domino summe familiaris fuit, proscribendam censuit uti erroneam et hæresi proximam. Præfatum itaque folium sive theses, ut supra exscriptas, sic damnatas et prohibitas ss. D. N. vetat, ne quis cujuscumque status etc. imprimere ac imprimi facere vel transcribere, aut jam impressum sive impressas apud se retinere et legere sive privatim sive publice propugnare audeat etc.

86. — *Rev. P. Joan. Vincentius Patutius* in suo opello inscripto: *La causa del probabilismo etc.*, sub nomine Adelphi Dositei, contendit, hoc decreto in prima thesi integre probabilismum vetitum fuisse, ita ut illicitum sit, sequi, non tantum opinionem æque probabilem, sed nec etiam probabiliorem pro libertate. Sed id injuste contendit; folium enim illud plura distincta continet: continet diversas theses continetque etiam diversas propositiones. quæ thesium membra sunt sive partes. Cum autem folium prædictum emanavit, duæ factæ fuerunt difficultates a sapientibus super hujusmodi folii proscriptionem. Prior fuit, an singulariter damnatæ fuissent non solum omnes folii theses, sed insuper omnes propositiones in thesibus contentæ. At communiter visum fuit, quod, licet pro vero se haberet, omnes theses proscriptas fuisse et unumquamque ipsarum, minime tamen omnes in thesibus contentæ propositiones damnatæ erant, sed tantum illæ, quæ censuram merebantur; nam in decreto dicebatur: *Sanctitas sua folium prædictum et theses damnat et prohibet tamquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respective falsæ, temerariæ etc.* Itaque non fuit damnatum folium et theses quoad omnes propositiones in illis contentas, *sed tamquam continentia propositiones, quarum aliquæ sunt respective falsæ etc.*

Harum autem propositionum proscriptio valde differt a proscriptione facta ab *Alexandro VII.* propositionum, respectu quarum dictum fuit: *Sanctissimus decrevit, prædictas propositiones et unumquamque ipsarum damnandas...., ita ut quicumque illas aut conjunctim aut divisim*

docuerit etc., incidit etc. Eodemque modo damnatæ fuerunt aliæ propositiones ab *Innocentio XI.* et ab *Alexandro VIII.* Unaquæque igitur propositionum illarum in particulari damnata fuit, atque eas docere sive *conjunctim* sive *divisim* fuit vetitum. At propositiones prædicti folii damnatæ fuerunt, non singulæ in particulari, sed ut dicitur, in *globo* et *respective*, nempe illæ tantum, quæ merebantur, ut damnarentur: nec prohibitum fuit docere eas *conjunctim* aut *divisim*, sed acervatim sumptas, prout quidem Tridentinus episcopus in suo decreto expressit: *Prohibentes, ne iidem articuli acervatim sumpti in disceptationem ususque deducantur.*

Quod ad primam igitur folii thesim pertinet, neutiquam damnata fuit prima illius propositio, quæ dicebat, licere sequi opinionem probabiliorem pro libertate, neque altera de opinione æque probabili. Difficultas tantum supererat, an tertia propositio de opinione minus probabili damnata esset; et quoniam propositio generaliter loquebatur, ita ut adhuc opinionem notabiliter minus probabilem amplecteretur, idcirco dubitabatur, an ipsa saltem proscripta esset. Sicque etiam dubitari poterat, an damnata fuisset ultima thesis, quæ dicebat: *Probabilismus noster stans pro libertate est notabiliter probabilior etc.*; ita ut propositio hæc affirmaret, sententiam, quod sequi posset opinio adhuc notabiliter minus probabilis, esse etiam notabiliter probabiliorem sententia, quæ stat pro lege.

Hoc posito jam compertum erat, quod, licet omnes theses proscriptæ fuissent, minime tamen damnatæ erant omnes harum thesium propositiones. Dubium tantummodo remanebat, an, damnatis sic *in globo* et in confuso folio ac thesibus, damnatæ essent singulæ theses in particulari, aut dumtaxat aliquæ illarum; etenim cum in decreto non dicebatur, *omnes theses;* verba, *quarum aliquæ etc.*, dubitabatur, an referri deberent ad theses vel ad propositiones in thesibus contentas. Verumtamen dubium hoc ab eadem S. C. postea declaratum fuit; cum enim proscriptio prædicti folii deinde jussu ejusdem S. C. inserta fuisset in indice librorum prohibitorum, non dictum fuit: *Folium et theses in illo expositæ*, prout prius dictum fuerat in decreto, sed simpliciter dictum fuit: *Plagula undecim thesium, cui titulus: Probabilismus*

disputationi etc. Quapropter in præsenti declaravit S. C., esse tantum præfatam *plagulam* proscriptam, id est tantum chartam sive folium undecim thesium, non autem omnes et singulas theses. Et revera, cum de hoc dubio litteras dedissem, ut certior de hoc omnino fierem, ad duos s. inquisitionis Romanæ consultores, nempe ad reverendiss. *P. M. Thomam Augustinum Ricchini*, sacri palatii magistrum, adque reverendiss. P. *M. Pium Thomam Schiara*, S. C. indicis secretarium: ambo mihi responderunt, minime prorsus in decreto S. C. vetitum fuisse probabilismum nec quoad primam nec secundam nec tertiam propositionem de opinione minus probabili pro libertate.

Præterea, ut tutius agerem, de hoc epistolam misi etiam ad eminentiss. Dom. cardinalem *Galli* pœnitentiarium majorem, eum deprecans de faciendo de re hac verbum cum regnante Pontifice, et ipse eminentiss. Cardinalis idem mihi respondit, hæc verba signanter scribens: *Posso accertare V. S. Illustriss. che nella condanna dell' accennato foglio, di cui mi scrive, non si è inteso di condannare veruna delle proposizioni, che si controvertono nelle Scuole cattoliche, e da molti cattolicamente si difendono, ma si è avuto il motivo di proibirlo, perchè le proposizioni, che ella medesima riconosce meritevoli di censura ec.**) Censeo, quod hæc sola hujus eminentiss. et sapientissimi Cardinalis responsio ad obstruenda omnium ora sufficiat.

MONITUM II.

87. — Postquam hæc typis mandassem, valde miratus sum, legendo apud novam theologiam moralem novissime editam a *P. Patulio* id, quod ibi *P. Sidonius* Veronensis, ejusdem *Patulii* vitam describens, præcipue ubi

---

*) *Id est:* Certiorem te facere possum, illustrissime Domine, in condemnatione folii, de quo mihi scribis, nullius earum propositionum, de quibus disceptatur in scholis catholicis, quæque a multis catholice propugnantur, condemnationem intendi, sed folium istud principaliter inhibitum fuisse ob propositiones, quas ipsemet nosti censura dignas.

illius opera enumerat, confidenter asserit, quod in controversia inter *Patuitium* et me habita circa usum probabilium opinionum, cum ipse *Patutius* mihi respondisset secundo libello, cui titulus: *Osservazioni theologiche sopra l' apologia dell' Illustriss. e Reverendiss. Mons. D. Alfonso de Liguori ec.*, ego vi argumentorum convictus, nihil jam ultra habens, quod adversario meo opponerem, ab iterum respondendo abstinui; ne tamen omnino cederem, ut ipsi, quod scripsit, esset dedecori, omnia ejus adversum me scripta ad S. C. indicis, ut damnarentur, detuli.

Papæ! hoc probum mihi deerat, nomen accusatoris! Sed res ita se habet. Brevem quamdam dissertationem ego olim in lucem edidi pro usu moderato opinionis æque probabilis, illo ductus principio, quod lex incerta nequit certam parere obligationem: eo quod lex dubia caret sufficienti promulgatione, quæ essentialiter requiritur *ad hoc, quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis*: hæc verba sunt *s. Thomæ* (1). Quapropter idem s. Doctor protulit deinde (2) celebrem illam sententiam: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti.* Hanc meam dissertatiunculam *P. Patutius* ann. 1764. suo primo libello, inscripto: *La causa del probabilismo richiamata all' esame da Mons. D. Alfonso de Liguori etc.*, acri et vehementi stylo oppugnavit, duas has præcipuas objectiones proferens; quarum prima fuit, quod nomine *scientiæ præcepti*, uti scripsit Doctor angelicus, nequaquam intelligitur cognitio certa præcepti, sed tantum probabilis, quamvis dubia præcepti notitia, quæ (ut ajebat) jam habetur, ubi de duabus oppositis opinionibus æque probabilibus agitur. Secunda fuit, quod lex æterna, ex qua omnes aliæ naturales leges emanant, ab æterno jam promulgata fuit, priusquam creatus fuisset homo, promulgatione *casuali, virtuali* aut *eminenti*, et ideo ipsa usque ab æterno vim habuit obligandi.

Huic libello copiose ego respondi in *apologia* meæ dissertatiunculæ, in qua *Patutii* objectiones omnino mihi et aliis diluisse visum fuit. At deinde adversus hanc meam

(1) *1. 2. q. 9. a. 1.* — (2) *de verit. q. 17. a. 3.*

apologiam secundus *Patutii* libellus prodiit, *Osservazioni theologiche ec.*, de quo sub initio *Moniti* mentionem feci, ibique meus adversarius, cognoscens, primas suas objectiones parum firmas esse spectatis responsis, quæ illis ipse dedi, duas alias adjecit: unam nimirum, in qua reapse nihil aliud egit nisi anteactam oppositionem in priori libello scriptam repetere, mutando solummodo epithetum promulgationis; nam ubi hanc *casualem* seu *virtualem* prius dixerat, in hoc secundo essentialem appellavit: alteram, quod lex naturalis homini promulgatur in ipsa animæ in corpus infusione, priusquam ipse actualem legis cognitionem acquirat. Hinc coactus fui respondere ampliori libro, cui titulus: *Dell' uso moderato dell' opinione probabile.* Ibi convincenter omnibus his et aliis *Patutii* objectionibus feci satis et plura alia adjeci, quæ magnopere meam sententiam confirmarunt.

Ad primam autem objectionem, quod sufficit probabilis etsi dubia notitia legis ad ejus promulgationem, jam responsum est supra in allata dissertatione et proprie. Ad secundam vero et tertiam, nempe, quod lex divina jam ab æterno fuit hominibus promulgata promulgatione *casuali* aut *essentiali*, respondi et ostendi ex auctoritate *d. Thomæ* ac omnium theologorum, quos diligenti studio perquisivi, legem divinam nullo modo homines obstrinxisse, nisi postquam actualiter eis promulgata et manifestata fuit. En verba *s. Thomæ* (1), quem *Patutius* omnino sequi profitetur (in hac tamen re aut nolle sequi aut intelligere nolle videtur, dum s. Doctor nimis aperte et pluribus in locis nostram sententiam docet): *Lex æterna habet promulgationem æternam ex parte Dei promulgantis..; sed ex parte creaturæ audientis aut inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* Ergo nulla dici potest facta homini divinæ legis promulgatio, donec homo non audit legem et inspicit, scilicet, donec lex ei intimatur et ipsi innotescit. Omnes autem reliqui theologi *s. Th.* sequentes uno ore docent, quod, licet lex divina ab æterno habuerit in se virtutem obligandi in actu primo, tamen in actu secundo numquam ipsa actualiter obligavit ho-

(1) *1. 2. q. 91. a. 1. ad 2.*

mines, nisi postquam ipsis applicata fuit per ejus actualem promulgationem. *Sylvius* (1) ita scribit: *Actualiter tunc* (lex) *unicuique promulgatur, quando cognitionem a Deo accipit dictantem, quid juxta rectam rationem sit amplectendum, quid fugiendum.* Et alibi ait (2): *Lex æterna fuit ab æterno lex materialiter, non fuit tamen ab æterno formaliter seu sub ratione legis actualiter obligantis; quia tunc non fuit actualis et perfecta promulgatio. Cardinalis Gotti* (3) sic loquitur: *Ad hoc, ut lex in actu secundo obliget, requiritur equidem indispensabiliter, ut subditis promulgatione proponatur.* Et in alio loco dicit (4): *Ab æterno* (lex æterna) *fuit in mente Dei, quamvis pro æterno nondum ligat; quia nondum applicata et promulgata. P. Gonet* (5) scribit: *Legem æternam defectu promulgationis non potuisse obligare creaturas ab æterno. Joan. Gerson* scribit: *Necesse est, dari manifestationem voluntatis Dei; nam per solam suam voluntatem nondum potest Deus absolute creaturæ imponere obligationem. P. Gonet* in alio loco (6) scribit: *Promulgatio legis naturalis fit per dictamen rationis intimantis homini, quæ præscripta aut prohibita sunt; ergo, cum deest tale dictamen, lex non obligat.* Idem sentiunt plurimi alii, qui observari possunt in citato meo opere: *Dell' uso ec.* Sed deveniamus ad quartam objectionem *Patutii*, cui respondendo prædicta hic validius confirmantur.

Quarta et ultima ejus præcipua oppositio fuit hæc, quod lex naturalis homini promulgatur habitualiter, cum Deus animam creat eamque in corpus infundit, quia tunc rationem in homine imprimit. Huic fuse in opere citato a me responsum est: hic satis esse censeo ad *Patutium* confutandum, afferre eadem verba *s. Thomæ* (7), quibus ipse utitur: *Promulgatio legis naturæ est ex hoc ipso, quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam. Patutius* uti vult pro se verbo tantum *in-*

(1) *in 1. 2. q. 90. a. 4. in fin.* — (2) *in 1. 2. q. 91. a. 1. ad 2.* — (3) *theol. tom. 2. tract. 5. de legib. q. 1. dub. 3. §. 3. n. 31.* — (4) *tract. 5. q. 2. dub. 1. n. 13.* — (5) *in clypeo theol. tom. 3. d. 1. a. 3.* — (6) *diss. de op. prob. a. 6. §. 1. n. 172.* — (7) *1. 2. q. 90. a. 4. ad 1.*

seruit, sed uti debet verbis subsequentibus, *naturaliter cognoscendam:* ergo non cum anima corpori infunditur, sed cum homo legem cognoscit, lex ei promulgatur. Id s. Doctor alibi (1) confirmat docens: *Etsi non semper teneatur homo velle, quod Deus vult; semper tamen tenetur velle, quod Deus vult eum velle, et homini præcipue innotescit per præcepta divina.* Tunc igitur tantum tenetur homo sequi voluntatem divinam, cum illa ipsi manifestatur, *innotescit per præcepta divina.* Audiamus, quid dicant in hoc alii auctores. *Joannes Gerson* (2) explicans, quænam sit lex naturalis, dicit: *Lex ista est proprie dicta declaratio creaturæ rationali facta, per quam illa cognoscit, ad quas res Deus creaturam obligare vult. Duvallius* (3) scribit: *Quæres, quo tempore lex naturæ unumquemque obligare incipiat? Resp. incipere, quando promulgatur; tunc autem sufficienter promulgari, quando quisque annos discretionis attingit. Card. Gotti* (4) scribit: *Lex naturalis est in anima per modum actus, et quidem dum actu consideratur... In amentibus est in habitu, in pueris autem est in potentia, qui nondum possunt sibi divinum præceptum, in quo consistit lex, intimare. S. Antonin.* (5): *Nota diligenter, quod istud lumen legis naturalis non ostendit homini, quæ sint bona, quousque perveniatur ad usum rationis. P. Cuniliati* (6) scribit: *Actualis legis naturalis promulgatio evenit, quando quis a Deo cognitionem accipit dictantem, quid fugiendum vel amplectendum. P. Ludovicus Montesinus* (7) scribit: *Lex naturalis promulgatur in unoquoque, dum primo venit ad usum rationis; et quamvis pro tunc solum promulgatur ista lex quantum ad principia communissima juris naturæ, tamen postea paulatim per discursum promulgatur eadem lex quantum ad alia.* Sed omissis aliis auctoribus relatis, audiamus, quid dicat *s. Hieronymus* (8); ipse sic scribit: *Hanc legem* (naturalem) *nescit*

(1) *1. 2. quæst. 19. art. 10. ad tertium.* — (2) *vita spir. etc. lect. 2. col. 176. edit. Paris.* — (3) *1. 2. de leg. q. 3. a. 3.* — (4) *de leg. q. 2. dub. 2. n. 21.* — (5) *par. 1. tit. 13. c. 12. vide §. 3.* — (6) *tract. 1. de reg. mor. c. 2. §. 1. n. 5. et §. 3. n. 1.* — (7) *de legib. disp. 20. q. 4. n. 85.* — (8) *epist. ad Aglasiam.*

pueritia, et peccans absque mandato non tenetur lege peccati. Maledicit patri et matri, parentes verberat, et quia necdum accepit legem sapientiæ, mortuum est in eo peccatum. Cum autem mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ (quo Dei mandata cognoscimus) *appetentis bona et vitantis mala, tunc peccatum reviviscere incipit, et homo reus est peccati.* Notentur verba illa: *Cum autem mandatum venerit, hoc est tempus intelligentiæ;* ita ut tunc lex venit ad hominem, scilicet ei promulgatur, cum homo illam intelligit. Idem scripsit prius *s. Basilius* (1)*: Postquam ratio nostra perfecta est atque cumulata, tunc fit, quod scriptum est: Ego autem vivebam sine lege aliquando; sed cum venisset mandatum, peccatum revixit.*

88. Hæc omnia in relato meo opere *dell' uso moderato ec.* reperiuntur, quod omnibus fere Italiæ episcopis et primariis ordinum prælatis mittere curavi, ac propterea, cum accepissem, *Patutium* in lucem edere novam theologiam moralem, in hac aliquid his, quæ scripsi, responsurum putabam: sed mea me fefellit opinio; nam iis, quæ majoris ponderis erant, nullum responsum inveni. Quod autem ipse detulissem ad s. C. indicis scripta contra me a *Patutio*, hoc minime verum est, nec umquam in mentem mihi venit; imo quoad convicia, a *Patutio* adversum me prolata, potius eum excusavi dicendo, quod ipse non jam animo me conviciandi talia scripserit, sed ut hac arte legentium mentes imbueret de præstantia suæ causæ et sic ipsorum conniventiam sibi conciliaret.*) Cæterum pluries ego in meis operibus eruditos rogavi, ut, si quid contra mea scripta haberent, mihi patefacerent, ut cognito errore a mea discederem sententia. Nemo tamen usque adhuc fuit, qui id mihi præstiterit, præter ephemeridum Gallicarum scriptorem, qui mihi tantum objecit, quod ego opinionem æque probabilem admittendo, eo quod in hujusmodi casu lex est dubia, etiam minus pro-

(1) *homil. in psalm. 1. n. 5.*

*) Vide nostram introductionem. *Editor.*

babilem admittere deberem, quia tunc lex etiam est dubia. Sed huic oppositioni jam in libro meo præivi, statuens, quod, ubi adest probabilior*) opinio pro lege, tunc lex est moraliter promulgata ideoque obligat, non obstante illo dubio lato pro opinione benigniori; ubi enim veritatem certam non invenimus, illam sequi debemus opinionem, quæ magis veritati appropinquat; contra vero, ubi opiniones sunt æque probabiles, lex est vere dubia dubio stricto, ita ut nullo modo tunc lex dici potest sufficienter promulgata.

Nolo hic præterire id, quod nuper reperi in postrema editione theologiæ moralis *P. Fulgentii Cuniliati* (1), allatum nempe in medium decretum S. R. Inquisitionis, quo theses quædam a parocho Avisii diœcesis Tridentinæ, exaratæ anno 1761. proscriptæ fuerunt, et quo adversarii aufumant, probabilismum universe damnatum fuisse. Sed ego in pluribus opellis ostendi, in relato decreto nec probabilismum universum, nec aliquam opinionem, quæ in catholicorum scholis propugnantur, sed aliquas tantum, quæ nimis laxæ erant, fuisse proscriptas: sicut duo s. Officii consultores et ipse Cardinalis *Galli*, in eo tempore pœnitentiarius major, mihi rescripserunt, ut notavi in dissertatione supra descripta.

89. — Præterea res admiratione digna est videre, aliquos nullum reputare tutiorem modum salvas faciendi animas, quam eas per semitas asperiores ducere; sed non minus isti errant, quam alii, qui conscientias per laxiorem perducunt viam. Non solum enim rationem Deo reddere tenemur de nimia indulgentia, verum etiam de nimia rigiditate, qua conscientiæ animarum illaqueantur, quod proprie est (juxta *s. Antoninum*) *ædificare ad gehennam*. Valde apposite id explicat doctus *Cabassutius*(2) ex doctrina *sancti Bonaventuræ*; postquam enim detesta-

(1) *tract. de conscientia c. 1. in fin. ad §. 6.* — (2) *theor. jur. in præfat.*

---

*) i. e. multo vel notabiliter probabilior; nam parum probabilior reputatur ut æque probabilis, nec cogit ipsam sequi. Cf. supra n. 56. *Editor.*

tur immodicam benignitatem, reprobat immoderatum rigorem, qui, ut ait, *dum homines ad nimis ardua compellit, viam salutis æternæ præcludit: salvandos* (ut ait *d. Bonaventura*) *damnat, et conscios propriæ infirmitatis ad desperationem adigit. Accidit enim, ut miseri homines, hac audita rigidiore doctrina, credant vel dubitent inesse mortalem culpam, ubi nulla est: sed tamen rei difficultate victi, ex erronea conscientia mortaliter peccant et damnantur.* Deinde subdit ibidem idem auctor verba *d. Bonaventuræ* (1), qui docuit: *Cavenda est conscientia nimis larga et nimis stricta; nam prima generat præsumtionem, secunda desperationem. Item prima sæpe salvat damnandum, secunda e contra damnat salvandum.* Idem validius firmat *Joannes Gerson* (2) dicens: *Doctores theologi non debent esse faciles ad asserendum, aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re; nam per hujusmodi assertiones rigidas et nimis strictas nequaquam eriguntur homines a luto peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatius, demerguntur.* Hinc scripsit *s. Raymundus* (3): *Non sis pronus judicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam scripturam.* Idem dixit *Gabriel Biel* (4), qui an. 1480 scripsit: *Nihil debet damnari tamquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio vel manifesta auctoritas scripturæ.* Idem scripsit *s. Antoninus* (5) dicens: *Quæstio, in qua agitur, utrum sit peccatum mortale, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa scripturæ aut canonis ecclesiæ vel evidens ratio, periculosissime determinatur.* Et alibi (6) scribit, loquens de confessario: *Si vero non potest clare percipere, utrum sit mortale, non videtur tunc præcipitanda sententia, ut dicit* Guillelmus, *ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi facial conscientiam de mortali. Et cum promptiora sint jura ad solvendum, quam ligandum...., potius videtur absolvendus.*

(1) *comp. theol. verit. l. 2. c. 32. n. 5.* — (2) *lib. de vita spir. lect. 4.* — (3) *lib. 3. de pœnit. §. 21.* — (4) *in 4. dist. 16. q. 4. concl. 5.* — (5) *par. 2. tit. 1. c. 11. §. 28.* — (6) *part. 2. tit. 4. c. 5. §. In quantum.*

Annotatio editoris.

Ut lector varias assertiones s. Alphonsi circa usum opinionum probabilium quasi in nuce perspicere possit, ipsas ex variis locis hujus operis, præsertim vero illius dissertationis, quam Clementi XIII. dedicavit, collectas, hic pro majore utilitate subjecimus.

I. Quando non licet uti probabilismo.

1. Non licet uti opinione probabili in materia fidei et in omnibus ad æternam salutem necessitate medii necessariis. Patet ex prop. 4. ab Innocentio XI. damnata. Vide supra n. 43.

2. Non licet usus probabilismi in collatione sacramentorum, v. g. cum dubia materia vel forma, nisi urgeat necessitas — supra n. 49 — aut nisi ecclesia possit supplere et moraliter certum sit, quod supplet, v. g. jurisdictionem confessarii. Vide propos. 1. ab eodem damnatam, et confer l. VI. n. 573.

3. Pari modo medico non licet uti medicamento probabiliter utili, sed et probabiliter nocivo; sed tenetur adhibere medicamenta tutiora, quamdiu spes affulget. Supra n. 44-46.

4. Nec licet judici judicare juxta minus probabilem; sed tenetur judicare juxta probabiliorem, quia tam jure divino quam humano tenetur, cuique pro majore pondere rationum, quæ cuique favent, suum jus tribuere. Ex propos. 2. ab Innoc. XI. damnata. Vide supra n. 47.

5. Non possumus uti opinione probabili cum periculo spiritualis aut temporalis damni proximi, semper ac proximus est in certa possessione juris sui (apol. III. n. 4.): unde, si ex nostra actione damnum proximi procedere potest, semper tutius eligendum est (dell' uso mod. c. 1. n. 9.).

6. Non licet uti opinione tenuiter probabili ex prop. III. ab Innocentio XI. damnata.

7. Nec licet sequi opinionem dubie vel probabiliter probabilem. Dissert. c. 1. n. 4.

8. Pariter non licet sequi opinionem minus probabilem relicta multo probabiliore, quia tunc multo probabilior apparet quasi moraliter certa, et opposita ut tenuiter probabilis.

9. Denique universim dicendum est, quod non licet agere juxta opinionem probabilem vel etiam probabiliorem propter solam probabilitatem, quia omnis probabilitas habet formidinem de opposito; agens autem cum formidine de peccato peccat: quare dicendum est, quod non ex probabilitate, sed ex principiis reflexis, quæ accedunt ad probabilitatem et certitudinem moralem de honestate actionis generant, operari licet.

II. Quando licet uti opinione probabili.

Responsum patet ex dictis: sed expresse ait s. Alphonsus, quod licet usus probabilismi;

1. quando opinio est probabilissima vel multo probabilior, ut patet ex propositione opposita damnata;

2. quando opiniones, quæ stant pro lege et pro libertate, sunt æque probabiles: et hic notandum, quod parum (plus vel minus) pro nihilo reputatur.

Argumenta, quibus s. Alphonsus inititur, sunt imprimis illa duo principia: 1. Libertas præcedit legem, 2. lex dubia non potest inducere certam obligationem.

Ad hæc principia intrinseca rationis accedunt rationes extrinsecæ, auctoritas patrum, qui in dubiis melius consulebant, non ut legem imponebant, quorum testimonia supra et in variis dissertationibus coacta sunt; accedunt s. canones et consensus plurimorum et gravissimorum doctorum, inter quos tot episcopi; denique etiam approbatio ecclesiæ, quæ in rebus morum et doctrina, ubi error exsurgit, non tacere potest; novissime autem expresse declaravit, quod secure sequi possimus omnes opiniones s. Alphonsi, solum ipsius auctoritate commoti. —

Hæc apposuisse satis videtur.

TRACTATUS II.

DE LEGIBUS.

CAPUT I.

DE NATURA ET OBLIGATIONE LEGIS IN GENERE.

DUBIUM I.

Quid sit lex sive præceptum.

90. *Quid sit lex.*
91. *Quis ad eam teneatur.*
92. *An lex iniqua obliget.*
93. *An in dubio de justitia teneamur lege.* (Vide etiam n. 99.)

94. *An leges latæ a tyrannis obligent.*
95. *An obliget lex non promulgata.*
96. *Quid notandum circa promulgationem legis?*
97. *Quid circa legem dubiam? Et in dubio, an lex existat, an adsit causa excusans, an lex sit promulgata, an usu recepta?*
98. *Quid in dubio, an superior sit legitimus, et an excedat suam potestatem?*
99. *Quid in dubio, an lex sit justa, vel an lex præcipiat, vel an eam impleveris?*
100. *An lex humana possit præcipere actus internos, et an prohibere externos occultos.* Vide ibid. *Quær. III. An in dubio, si res sit licita, subditus teneatur obedire.*

90. — „RESPONDEO: Lex et præceptum, prout hic in„distincte accipitur, est recta agendorum aut omitten„dorum ratio. Interim, cum a superiore non communitati, „sed alicui tantum aut aliquibus in particulari aliquid „præcipitur, non appellatur lex, sed præceptum tantum. „*Suar.*, *Laym.*, *Bonac.* (1). Unde resolves:

91. — „1. Ad legem seu præceptum quis tenetur, non „ad consilium: cum hoc tantum dirigat, illud vero obliget; „*ibid.*

92. — „2. Cum iniqua lex est et contra rationem, non „obligat: quia deficit a rectitudine; *ibid.*

93. — „3. Cum dubium est de justitia, teneris lege; quia „legislator possidet jus præcipiendi: idemque regitur al„tiore consilio ac potest habere rationes subditis occul„tas. Addit *Suarez*, etiam obligare, licet contra justitiam „legis sint rationes probabiles; quia alias nimia daretur „licentia legibus non parendi, cum vix possint esse tam „justæ, quin aliqua apparens ratio dubitationem movere „possit. *Suar.* (2), *Bon.* (3) (*Vide n. 99.*).

94. — „4. Leges et sententiæ a tyrannis latæ obligant, si „ii pacifice regna possideant et a republica tolerentur. Nec „obstat, quod sententia judicis illegitimi dicatur esse nulla; „id enim verum est de sententia, prout est præcise a „tyranno; non autem prout est a voluntate, saltem inter„pretativa et implicita reipublicæ, quæ, dum tyrannum

(1) *d. 1. q. 1. p. 1.* — (2) *l. 1. c. 9.* — (3) *p. 8. n. 11.*

„et judices ab eo constitutos repellere nequit, tacite con-„fert iis potestatem gubernandi eorumque leges et acta „ratificat. *Less.* (1), *Salas* (2). (*Idem dicunt Salm.* (3) „*cum Pal. etc.*)

95. — „5. Non tenetur quis ad legem, nisi promulgata „sit sive denuntiata. *S. Th.* (4), *Laym.* (5), *Molina*, *Salas*, „*Suarez et alii communiter.*

96. — Circa promulgationem legis I. notandum est id, quod docet *s. Thom.* (6): *Promulgatio necessaria est, ut lex habeat suam virtutem.* Et *in c. In istis, dist. 4.* habetur: *Leges tunc constitui, cum promulgantur.* Ratio, quia lex nequit obligare, nisi perveniat per promulgationem ad notitiam communitatis. Hinc lex non obligat, si denuntietur tantum personis particularibus. Ita *Solus* (7), *Suar.* (8), *Palaus* (9) *et Salm.* (10) *cum Tapia et Diana.* Hinc infertur, quod, si quis sciret, aliquam legem esse conditam, non teneretur eam servare, nisi postquam esset promulgata: ut *Palaus* (11), *Salm.* (12) *et Less.* (13). Sufficit autem ad obligandum, quod lex communiter et solemniter publicetur in locis, ita ut possit pervenire ad notitiam majoris partis communitatis, licet a singulis ignoretur. *Vide Salm.* (14).

II. Notandum circa modum promulgationis, quod leges cæsareæ sive principum subjectorum imperatori debent promulgari in singulis provinciis seu civitatibus metropolitanis, et non obligant nisi post duos menses a promulgatione. *Auth. Ut factæ novæ, coll. 5.*

Sed quæritur I., an leges pontificiæ (et aliorum principum non subjectorum), ut obligent, promulgari debeant non solum Romæ (sive in curia), sed etiam in singulis provinciis.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent plures graves auctores, ut *Becanus* (15), *Nat. Alex.* (16), *Cont. Tourn.* (17),

(1) *l. 2. c. 29. dub. 9.* — (2) *disp. 10. sect. 3. n. 14.* — (3) *c. 2. punct. 1. n. 10.* — (4) *1. 2. q. 90.* — (5) *l. 1. t. 4. c. 3.* — (6) *1. 2. q. 90. art. 4.* — (7) *de just. l. 1. q. 1. art. 4.* (8) *de leg. l. 3. c. 17. n. 5.* — (9) *tr. 3. disp. 1. punct. 11. n. 6.* — (10) *c. 1. n. 75.* — (11) *l. c. punct. 10. n. 2.* — (12) *n. 76.* — (13) *l. 2. c. 21. dub. 5. n. 45.* — (14) *ib. n. 77. 78. et 79.* (15) *de leg. q. 5. n. 5.* — (16) *theol. lib. 4. art. 3. reg. 25.* — (17) *de legib. c. 5. sect. 4.*

Cabassut. (1) *cum Medina*, *Angel. etc.*, et probabilem vocant *Sylvius* (2), *Anacletus*, *Roncaglia et alii*. Citatur pro hac sententia etiam *Cajetanus;* sed *Cajetanus* aliud non dicit, quam quod leges canonicæ non obligant ignorantes. Citatur etiam *Lessius;* sed *Lessius* (3) loquitur tantum de legibus, quæ contractus irritant. Citatur quoque *Dom. Soto;* sed *Soto* (4) potius loquitur de legibus inhabilitantibus aut revocatoriis privilegiorum. Fautores autem hujus primæ sententiæ principaliter fundantur in *authentica* mox supra relata, *ut factæ novæ*, et ajunt, quod, ubi non adest specialis dispositio legis canonicæ, standum civili; prout infertur ex *c. 2. de nov. op. nunc.*, in quo dicitur: *Sacrorum statuta canonum principum constitutionibus adjuvantur*. Præterea inquiunt, nimis esse durum, fideles totius orbis christiani obstringere ad servandas leges tantum Romæ publicatas. Sed adhuc juxta hanc primam sententiam excipi debent bullæ insertæ in bullario, quoniam hæ sunt jam corpus legum; et in hoc omnes conveniunt; ut testatur *Cardinalis Petra* (5).

Secunda vero *sententia* valde communis et probabilior id negat tenetque, leges pontificias obligare fideles sola promulgatione Romæ peracta; ita *Suarez* (6), *Bon.* (7), *Laym.* (8), *Azor.* (9), *Castrop.* (10), *Carden.* (11), *Ferrar.* (12), *Salm.* (13) *cum Valent.*, *Navar.*, *Vasq.*, *Menoch.*, *Pontio*, *Diana et Salas*. Ratio hæc est: Nulli dubium, quod lex, ut vim habeat obligandi, debet esse promulgata, alias ad notitiam subditorum pervenire non posset; sed quod ad promulgationis modum pertinet, id ab arbitrio et intentione legislatoris pendet. Hinc observavi (prout etiam *Salmanticenses* pro certo testantur), quod inter omnes DD., adhuc inter adversarios non est, qui neget, opus non esse de sua natura, ut lex obliget, quod in qualibet provincia publicetur; sed satis est, quod promulge-

(1) *theor. jur. l. 1. c. 4. n. 4.* — (2) *tom. 2. in 1. 2. q. 96. art. 4. concl. 3.* — (3) *l. 2. c. 22. n. 89.* — (4) *de just. l. 1. q. 1. art. 4.* — (5) *in præmial. c. 4. n. 50 et 54.* — (6) *de leg. l. 3. c. 16. n. 8.* — (7) *eod. tit. d. 1. q. 1. p. 4. n. 16. vers. Concedo.* — (8) *l. 1. tr. 4. c. 3. n. 4.* — (9) *p. 1. l. 5. c. 3. vers. In hac. q.* — (10) *de leg. tr. 3. d. 1. p. 11. n. 4.* — (11) *in 1. crisi d. 9. c. 20. art. 12.* — (12) *bibl. tom. 4. verb. lex. art. 2. n. 5.* — (13) *tr. 11. de leg. c. 1. punct. 7. §. 1. ex n. 86.*

tur in curia legislatoris; sicut de facto etiam in Hispaniis (scribunt iidem *Salmanticenses*) leges regiæ, eo quod rex ibi non tenetur cæsareas servare, tantum Matriti promulgantur. Et sic pariter bullæ pontificiæ ut plurimum, juxta usum jam receptum, tantum Romæ promulgantur locis ibi ad id destinatis; et vigore hujusmodi constitutionum deinde omnes causæ ecclesiasticæ judicantur. Contra autem sedes apostolica cum vult, aliquam legem non obligare nisi post publicationem factam in provinciis, id exprimit; sicut expressit in interdicto ab ecclesia, imposito a concilio Lateranensi IV. adversus medicos, qui pergunt ad assistendum infirmis, antequam illi confessionem expleverint, ut præcipitur in *cap. Cum infirmitas de pœnit. et remiss.* Et sic etiam expressum fuit a concilio Tridentino, *sess. 24. c. 1.* circa invaliditatem matrimoniorum clandestinorum.

Hoc posito, cum Pontifex statuit, suas bullas tantum Romæ publicari, minime verisimile est, quod ipse non alias provincias, sed solam Romanam obligare intendat. Cum Papa tantum Romanos obstringere vult, solet peculiaria edicta emanare (et hæc italico idiomate efformat); sed statuta per totam ecclesiam condens eaque solemniter promulgans cum clausulis obligatoriis, procul dubio præsumitur, omnes fideles obligare velle, statim ac ipsis notitia pervenerit. Quæ notitia facile est, ut e Roma ad provincias perveniat; Romæ enim conveniunt omnes fere nationes, et omnes prælati habent ibi suos procuratores, qui ordinarie satagunt suos principales de novis bullis, quæ promulgantur, certiores facere. Præterea, quod leges pontificiæ obligent, statim ac solemniter promulgantur, id clare deducitur ex *c. 1. Ad hæc, de postulat. prælat.*, ubi dicitur: *Non sit necessarium, cum constitutio solemniter editur aut publice promulgatur, ipsius notitiam singulorum auribus per speciale mandatum vel litteras inculcare; sed solum sufficit, ut ad ejus observantiam teneatur, qui noverit eam solemniter editam aut publice promulgatam.* Notetur: *solemniter editam, aut publice promulgatam.* Qui igitur notitiam certam habet de aliqua bulla jam solemniter Romæ promulgata, bene tenetur ad eam servandam. Idem satis infertur ex *cap. Quia cunctis 1.* (ad verba *Nec obstaret*) *de concess.*

præben. in 6., ubi habetur: *Lex seu constitutio vel mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus, infra quod ignorare minime debuissent.* Ergo quisque tenetur leges illas observare, quarum notitia jam ipsi pervenit, cum illæ jam promulgatæ fuerint modo, quo legislator eas promulgare potest. Nec est dubitandum, quin Papa adstringere possit omnes fideles ad observantiam bullarum suarum per solam promulgationem Romæ factam, sicut quilibet princeps (prout omnes auctores admittunt, ut supra vidimus) obligare suis legibus valet cuncta sua regna per solam publicationem in sua curia expletam.

Sed quod magis nostræ sententiæ vim præbet, sunt duæ clausulæ, quæ apponi solent in his bullis, quæ Romæ promulgantur locisque consuetis affiguntur. Altera clausula sic dicit: *Ut autem præsentes litteræ ad omnium notitiam facilius deveniant, et nemo illarum ignorantiam allegare valeat, volumus illas ad valvas etc. affigi et publicari, sicque publicatas omnes et singulos, quos illæ concernunt, perinde arctare et afficere, ac si unicuique eorum personaliter intimatæ fuissent.* Altera dicit: *Volumus autem, ut præsentium litterarum transumptis, etiam impressis, manu alicujus notarii publici subscriptis et sigillo personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munitis, eadem prorsus tam in judicio quam extra illud ubique adhibeatur observantia, ac si unicuique forent exhibitæ vel ostensæ.* Hæ autem clausulæ nimis diserte ostendunt, mentem Pontificis esse, velle omnes fideles obstringere ad hujusmodi statuta independenter ab eorum publicatione in singulis provinciis. Et *Sylvius* ac *Roncaglia*, quamvis admittant ut probabilem primam sententiam, habent tamen ut certum, quod omnes bullæ cum præfatis clausulis Romæ promulgatæ obligent per se absque alia promulgatione. Cæterum recte ait *Roncaglia*, quod ex relatis verbis talium clausularum firmum adduci potest argumentum pro primæ sententiæ probabilitate respectu ad eas bullas, ubi prædictæ clausulæ desunt; nihil enim in legibus frustra appositum supponendum, et clausulæ illæ omnino essent superfluæ, si omnes bullæ Romæ publicatæ etiam sine talibus clausulis obligarent ante quamlibet aliam publicationem in provinciis; modo (excipit)

in aliquo loco consuetudo non vigeret, indifferenter amplectendi bullas Romæ quocumque modo promulgatas.

Quærit autem *Sylvius* loco supra citato *vers. Petes*, an episcopi teneantur promulgare aut satagere, ut alii observent omnia pontificia statuta jam Romæ promulgata. Et sic respondet: *Teneri curare, ut observentur, quando Pontifex significat se velle, quod sua lex ubique obliget, etiam absque alia promulgatione alibi facta. Non tenentur tamen curare, ut promulgentur, nisi vel mandatum pontificium ad eos dirigatur, vel rationabiliter judicent, promulgationem in suis diœcesibus esse necessariam. Nihilominus, qui legis notitiam habent, ad eam obligari videntur, nisi illa recepta non fuerit, vel per non usum ejus obligatio desierit. Cæterum, si Pontifex non significet, esse opus alia promulgatione, neque mandatum dirigat ad ordinarios, probabile est, quod ipsi non tenentur legem promulgare vel curare, ut observetur, nisi fructum notabilem ex talis legis promulgatione in suis diœcesibus expectent. Possunt enim tunc interpretari, mentem Pontificis esse, quod lex in diversis provinciis tunc observari vel promulgari curetur, quando ordinarii existimaverint, ita esse pro suis locis expediens et utile.* Idem scribit *Diana* (1) *cum Wiggers et Maldero*, dicens: *Quando Pontifex non significat, opus esse alia publicatione, et non præcipit ordinariis, ut servari eam* (legem) *faciant, nec populis, ut servent, non tenentur publicare et observari curare, nisi pro loco sperent fructum; nam mens Pontificis generalem legem præscribentis est, ut, ubi cum fructu fieri potest, curetur observari.*

Præterea probabiliter ajunt *Suarez* (2) *et Layman* (3) *cum Molina et Soto*, quod leges pontificiæ, quæ infirmant aliquem contractum suapte natura validum (prout fecit bulla *s. Pii. V.* quoad contractus censuales), vel quæ jurisdictionem auferunt, v. gr. in sacramento pœnitentiæ, circa has benigne interpretari possumus, mentem esse Pontificis, quod nolit eas effectum habere, nisi postquam fuerint in diœcesibus promulgatæ; alioquin ipsæ redundarent in detrimentum plurimorum, qui illas invincibili-

(1) *in summa v. lex n. 18.* — (2) *de lege l. 5. c. 33. n. 8.* — (3) *eodem tit. c. 2. n. 7.*

ter ignorarent. Secus autem est respectu pœnarum, quæ statuuntur adversus clericos male ordinatos et episcopos male ordinantes, prout *Sixtus V.* declaravit (præsertim quoad simoniace promotos et promoventes; nam quoad alios bulla *Sixti* per aliam bullam *Clementis VIII. Romanum* fuit reducta ad terminos concilii Trid.). Sicut etiam secus procedit in legibus irritantibus actum aliquem ob defectum solemnitatis; quæ leges, postquam obligandi vim habuerunt, etiam respectu ignorantium valent, ut dicunt *Sanchez* (1) *ac Layman l. c. cum Nav. et aliis.*

Quæritur II., an, ut lex obliget, requiratur spatium duorum mensium a promulgatione. Tres sunt sententiæ.

Prima dicit statim obligare. Ita *Salas*, *Vasq.*, *Villal. etc. apud Salm.* (2). Ratio, quia lex, cum promulgatur, jam in suo esse integro constituitur.

Secunda dicit, obligare statim vel quasi, saltem existentes in curia; alios autem non obligare nisi post sufficiens tempus, plus minus juxta distantiam locorum. Ita *Palaus* (3), *Suar.* (4), item *Montes.*, *Gran.* (5) *etc.*

Tertia sententia probabilior dicit, quando in lege non determinatur tempus ad obligationem, nullos obligare, neque in curia existentes, nisi post duos menses a promulgatione; sed transactis duobus mensibus, jam arbitrio prudentum taxatis, omnes obligare. Ita *Soto* (6), *Bonac.* (7), *Sa* (8), *Sylvest.* (9) *et Salm.* (10) *cum Valent.*, *Reg.*, *Men.*, *Tab. et aliis.* Ratio, quia lex non obligat, nisi ejus notitia moraliter ad omnes subditos pervenire possit, ut cruitur ex *l. Leges*, *c. de leg*, ubi: *Leges sacratissimæ intelligi ab omnibus debent, ut universi, præscripto earum manifestius intellecto, prohibita declinent.* Et ex *cap. De concess. præb. in 6. v. Nec obstat:* ibi: *Lex seu constitutio et mandatum nullos adstringunt, nisi postquam ad notitiam pervenerint eorumdem, aut nisi post tempus, intra quod ignorari minime debuissent.* Hoc autem tempus, quo lex humano modo pervenire possit ad aures subditorum, taxandum est arbitrio prudentum, hocque ar-

(1) *de matr. l. 3. d. 17. et l. 9. d. 32. n. 2.* — (2) *de leg. c. 1. punct. 7. §. 2. n. 89.* — (3) *tract. 3. disp. 1. part. 11. n. 3.* — (4) *l. 3. c. 17. n. 7.* — (5) *ap. Salm. n. 90.* — (6) *de just. lib. 2. q. 1. art. 4.* — (7) *t. 3. c. 6. concl. 2. n. 3.* — (8) *v. lex, n. 8.* — (9) *eod. verb. q. 6.* — (10) *n. 91.*

bitrium jam taxatum habemus in *auth. Ut factæ etc.*, utī supra dictum est: ergo illi standum, ubi tempus non est determinatum.

97. — Adduntur hic variæ quæstiones circa legem dubiam.

Quæritur, an in dubio, si lex existat, lex obliget. Respondetur, minime obligare post adhibitam sufficientem diligentiam ad inquirendam veritatem, præciso tamen scandalo vel alio notabili inconvenienti, quia tunc possidet libertas. Ita communiter *Suarez* (1), *Sanch.* (2), *Pal.* (3), *Salm.* (4) *cum Tap.*, *Vill.*, *Arav. etc.* Id expresse confirmat *d. Th.* (5), ubi: *Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante scientia illius præcepti. Scotus* (6): *Nullus tenetur ad aliquod præceptum divinum, nisi per aliquem idoneum et authenticum sibi promulgetur.* Item Glossa *in c. Cum sunt, de reg. jur. in 6.: In dubio nullum præsumi obligatum, ex authent. Quibus modis.* Item Glossa *ex cap. Ex parte de cens.: In dubio liberum est sequi, quod magis placuerit.* Item *N. ss. Bened. XIV. notif. 13.*, ibi: *Non si debbono porre legami, quando non v' è una chiara legge, che gl' imponga.* Id clare probatur *ex cap. Erit, dist. 4.*, ubi *s. Isidorus* sic ait: *Erit autem lex manifesta.* Item *ex c. Cum jure 31. de off. et pot. jud. del.* Ibi: *Nisi de mandato certus exstiteris, exequi non cogeris, quod mandatur.* Idem *ex cap. Ex parte de transact.: In his vero, ubi jus non invenitur expressum, procedas æquitate servata, semper in humaniorem partem declinando.* Item *s. Leo* (7) sic docuit: *In his, quæ vel dubia fuerint vel obscura, id noverimus sequendum, quod nec præceptis evangelicis contrarium, nec decretis ss. patrum inveniatur adversum.* Item *Lactantius* (8) dixit: *Stultissimi est hominis, præceptis eorum velle parere, quæ utrum vera aut falsa sint, dubitatur.* Ratio est, quia Deus sane donavit homini dominium libertatis ex apostolo *1. Cor. 7, 37.: Potestatem autem habens suæ voluntatis.* Et ex ecclesiastico *15, 14.*: *Deus ab ini-*

(1) *t. 5. in 3. p. d. 40. sect. 5. n. 50.* — (2) *dec. l. 1. c. 10. n. 32 et 33.* — (3) *tr. 1. disp. 3. p. 7. n. 1.* — (4) *de leg. c. 2. punct. 6. n. 110.* — (5) *quodlib. 14. de verit. a. 3.* (6) *in 4. d. 3. q. 4.* — (7) *in can. Sicut quædam, dist. 14.* — (8) *in lib. 3. inst. c. 21.*

tio constituit hominem et reliquit illum in manu consilii sui. Adjecit mandata et præcepta sua. Si volueris mandata servare, conservabunt te. Quamobrem possidet homo libertatem ad agendum, quidquid vult, quod non constet a lege sibi vetitum, ut ait *d. Th.* (1): *Illud dicitur licitum, quod nulla lege prohibetur*, ex *l. Necnon, ff. Ex quib. caus. maj.*, ubi: *Omnia sunt permissa per legem, quæ prohibita non inveniuntur.* Hinc *Melchior Canus* (2) sic impugnat sententiam *Scoti* et aliorum, qui volunt, peccatores teneri ad actum contritionis in quolibet die festivo: *Quoniam* (ait *Canus*) *ignoro, unde ad hanc opinionem DD. illi venerint, libere possum, quod non satis explorate præceptum est, negare.* Ac propterea *d. Th.* (3) dixit: *Periculosum est* (determinare, aliquid esse peccatum mortale), *ubi veritas ambigua est*, nempe *si in jure divino non invenitur determinata expresse.* Et *d. Antoninus* (4) ait: Bene excusari ignorantiam utpote invincibilem *quantum ad ea, quæ non sunt expresse contra jus divinum vel naturale.*

Et idem dicendum *cum Salm. dicto n. 110.* et aliis, si dubitetur, an aliquid comprehendatur sub lege, seu an lex extendatur ad aliquid. Idem in dubio, an incœperit legis obligatio; secus autem in dubio, an finierit. *Salm.* (5) *cum Laym., Sanch., Pal.*

Quid in dubio, an causa, quam habes, sit sufficiens ad te excusandum a lege? Quidquid dicat *Salas*, verius est, te teneri ad legem; quia tunc possidet lex antecedenter ad tuam libertatem. *Salm.* (6) *cum Sanchez, Pal. etc.*

Quid in dubio, an lex sit promulgata? Legem non obligare tenent *Dicast.* (7) *apud Croix et Salm.* (8). Excipit tamen *Croix*, si lex fuerit jam usu recepta.

Quid in dubio, an lex usu recepta sit? Adsunt tres sententiæ.

Prima sententia tenet, tunc legem non obligare, saltem si sit pœnalis; ut *Azor.* (9), *Salas., Dian., Tab. etc. apud Salm.* (10). Et universaliter de omni lege hoc

(1) *in 4. d. 15. q. 2. a. 4. ad 2 et 9.* — (2) *in prælect. 4. de pœnit. part. 4. q. 2. prop. 3. n. 5.* — (3) *quodl. 9. art. 15.* — (4) *part. 2. tit. 1. c. 11.* — (5) *ibid. n. 120.* — (6) *ibid. n. 112.* — (7) *ib. n. 590.* — (8) *dicto cap. 2. n. 110.* — (9) *t. 1. lib. 2. c. 19. q. 12.* — (10) *de leg. cap. 2. n. 113.*

tenent *Nav.*, *Rebell.*, *Felin.*, *Dec. etc. apud Pal.* (1), et probabile putant ipse *Pal.*, *Sporer* (2) *ac Tamb.* (3). Ratio, quia tunc, cum dubitetur de receptione legis, dubitatur etiam, an lex umquam obligaverit; et ideo possidet libertas. Hanc autem opinionem dicunt esse probabilem, quia probabile putant, esse necessariam acceptationem legis, ut ipsa obliget, juxta sententiam referendam n. 138.

Secunda sententia, quam tenet *Croix* (4), dicit legem obligare, si sit ecclesiastica; secus vero, si sit civilis.

Tertia tamen *sententia* sequenda affirmat, legem obligare. Et hanc tenent *Pal.* (5), *Sanch.* (6) *et Salm.* (7) Ratio 1., quia, cum constet de lege, pro ea stat possessio; regula enim generalis est, ut factum præsumatur, quod de jure faciendum erat, prout hic præsumitur facta acceptatio. Ratio 2., quia lex, cum jam lata et promulgata fuerit, non indiget acceptatione, ut præfati AA. censent: saltem, ut recte dicunt *Croix* (8) *et Mazzot.* (9), lex, modo non sit certe abrogata, ante acceptationem jam habet vim obligandi; unde, licet quis non peccet contra legem, quia ipsa nondum est recepta, peccat tamen, quia eam non acceptat, prout dicemus *dict. n. 138.*

98. — Quid in dubio, an legislator sit superior legitimus? Negant *Vasq.*, *Salas*, *Diana et Arav. ap. Salm.* (10), quia, cum dubium sit jus præcipiendi, dubia etiam est possessio. Sed affirmandum cum *Sanch.* (11), *Croix* (12) *cum Oviedo et Salm.* (13) *cum Tap. et Martin.*, semper ac superior est in pacifica possessione suæ potestatis; tunc enim melior est ejus conditio jam possidentis jus præcipiendi.

Quid in dubio, an superior suam potestatem excedat? Tunc non teneri subditum obedire, censent *Adrian.*, *Rodr.*, *Vasq.*, *Salm. ap. Pal.* (14) *et alii ap. Croix* (15). Sed recte contradicunt *Nav.* (16), *Palaus n. 2. cum Tol.*, *Mol.*, *Az.*, *Sa. etc. communiter cum Sanch.* (17), quia possessio stat pro potestate superioris. Limitat tamen *Sanch.* (18) *cum*

(1) *de consc. disp. 3. punct. 7. n. 4.* — (2) *de consc. c. 1. n. 81.* — (3) *de consc. c. 3. § 7. verb. legis.* — (4) *lib. 1. n. 591.* — (5) *loc. cit. n. 3.* — (6) *dec. lib. 1. c. 11.* — (7) *loc. cit. n. 114.* — (8) *lib. 1. n. 591.* — (9) *c. 6. q. 6.* — (10) *c. 2. n. 118. in fin.* — (11) *dec. lib. 7. c. 3. n. 29.* — (12) *l. 1. n. 193.* — (13) *loc. cit. n. 118.* — (14) *de consc. d. 3. part. 53. n. 1.* — (15) *lib. 1. n. 594.* — (16) *de rest. c. 3. d. 12. n. 252.* — (17) *dec. lib. 6. c. 3. n. 4.* — (18) *ib. et n. 23 et 24.*

Sot., *Loth.*, *Lop.*, *Tap.*, *Sal. etc.*, si res præcepta sit nociva subdito vel tertio, aut valde difficilis vel molesta.

99. — An autem subditus teneatur, obedire in dubio de justitia legis? Negant *Dicast. et alii apud Croix* (1), quia tunc non habetur possessio pro jure superioris. Sed omnino affirmandum cum *Bon.* (2), qui citat *Vasq.*, *Suar. et Salas*, *Salm.* (3) *cum aliis communiter*. Ratio, quia revera in dubio superior possidet jus præcipiendi. Excipiunt tamen DD., si lex sit nimis ardua vel si grave damnum subdito afferat. *Vide dicenda lib. 4. n. 617. Quær. V.*

Quid in dubio, an lex præcipiat vel suadeat? aut an obliget sub gravi vel levi? Resp., tunc legem aut non obligare, aut non obligare sub gravi, ex regula juris 59. *ff. de regulis jur.*: *Semper in dubiis benigniora sunt præferenda:* ita *Croix* (4) *cum Nav.*, *Sanch. etc. contra Laym.* Contra in dubio, an lex sit abrogata aut dispensata, vel adsit causa excusans a lege, ad eam tenemur ex communi. *Vide Spor.* (5), *Salm.* (6), *Tamb.* (7), *Croix* (8). Quid in dubio, an advenerit vel præterierit tempus obligationis legis? Resp.: in dubio inceptionis, v. gr. an expleveris annos 21, non teneris ad jejunium, quia tunc possessio est pro libertate. Secus in dubio præteritionis, v. gr. an in sabbato transacta sit hora mediæ noctis, nequis edere carnes; tunc enim possidet lex. Sic etiam, si dubitas, an habeas annos 16. ad professionem vel an. 25. ad sacerdotium, nequis profiteri aut ordinari. Ita cummuniter *Laym.* (9), *Sanch.* (10), *Pal.* (11) *et Salm.* (12) *cum Tapia*, *Diana et Villalob.*

Quid in dubio, an legem impleveris? In dubio negativo teneris implere; secus in positivo. *Carden. et Ills. cum Croix* (13).

Circa materiam legis humanæ nota sequentes quæstiones.

100. — Quæritur 1., an lex humana possit directe præ-

(1) *lib. 1. n. 595.* — (2) *de leg. d. 1. q. 1. part. 7. §. 3. n. 11.* — (3) *de leg. c. 1. punct. 6. n. 115.* — (4) *n. 596.* — (5) *n. 82.* — (6) *n. 112.* — (7) *n. 2 ll. cc.* — (8) *n. 597. et 598.* — (9) *lib. 1. tr. 1. cap. 5 §. 4.* — (10) *de matr. lib. 2. disp. 41. n. 4 et dec. lib. 1. cap. 10. n. 38.* — (11) *tract. 1. disp. 3. punt. 8. n. 6.* — (12) *c. 2. punct. 6. n. 120.* — (13) *l. 1. n. 600.*

cipere actus internos. Probabilius negant *Salm.* (1) *cum s. Thom.*, *Caj.*, *Suar.*, *Bon. etc. contra alios*, quia legislator humanus nequit judicare de internis.

Quæritur 2., an possit lex humana præcipere actus indirecte internos ob connexionem cum actibus externis. Distinguitur: Potest, si actus interior per se cum exteriore conjungitur. Et duplici modo potest conjungi: vel tamquam forma constituens actum externum in esse morali actus virtutis: sic requiritur consensus internus ad matrimonium contrahendum, ad contractum ineundum etc.; vel tamquam causa cum effectu: et sic, qui prohibet homicidium, prohibet etiam voluntatem occidendi. Ideo *cap. Commissa.* §. *Cæterum de electione in 6.* obligatur clericus ad resignationem beneficii, si receperit illud animo non se ordinandi inter annum. Ita *Salm.* (2) *cum Tapia*, *Caj.*, *Pal. etc.*

Si vero actus interior per accidens conjungatur cum exteriore, tunc non potest præcipi a lege humana, puta, si præcipiatur dari eleemosynam ex vera devotione etc. Ita *Salm.* (3) *cum Suar.*, *Pal.*, *Tapia etc. contra Caj. et Soto.*

Quæritur 3., an actus exteriores occulti possint a lege humana prohiberi. Affirmatur; et sic prohibetur sub excommunicatione hæresis externata, licet occulta; sic sub irregularitate homicidium occultum. Actus enim occulti, licet non cadant sub judicio, cadunt tamen sub lege, ut docet *s. Th.* (4). *Vide etiam Salm.* (5).

Utrum autem in dubio, an res sit licita, teneatur subditus obedire? Negant *Sylvest.*, *Ang.*, *Hostiens. etc. apud Sanch.* (6), qui dicunt, tunc eum nec teneri nec posse obedire, nisi prius inquirat a peritis, quod res saltem non sit certe illicita. Sed verius affirmat *Sanch.* (7) *cum Nav.*, *Val. etc. ex d. Thom.* (8), qui docet, non pertinere ad subditos, sed tantum ad superiores, inquirere de honestate rei præceptæ; ideoque bene potest et tenetur subditus obedire, semper ac ei non constet, rem esse malam. *Vide Croix* (9). Cæterum, præcisa quæstione, an subditus de honestate rei præceptæ teneatur vel

(1) *cap. 1. punct. 5. n. 66.* — (2) *d. c. n. 69.* — (3) *ib. n. 70.* — (4) *quodlibet. 4. art. 12.* — (5) *ibid. n. 72. et 73.* — (6) *dec. lib. 6. c. 3. n. 19.* — (7) *loc. cit.* — (8) *de verit. q. 17. a. 5. ad 4.* — (9) *lib. 1. n. 439.*

non prius inquirere ab aliis rei veritatem, communis est sententia omnium theologorum tam recentium quam antiquorum, qui docent, in obscuris esse obediendum superioribus, ubi non est certum peccatum; ita *sanctus Bonaventura* (1), *Gerson* (2), *Nyder* (3), ubi citat *Raymund.*, *Henr. Halensem* (4), et sic docuerunt omnes, qui de hac re egerunt. Ita etiam omnes mysticæ theologiæ magistri cum *s. Ignatio Loyola in epist. de virt. obed.*, ubi: *Est igitur hæc ratio subjiciendi proprii judicii, non solum sanctis viris usitata, sed etiam perfectæ obedientiæ studiosis imitanda, omnibus in rebus, quæ cum peccato manifesto conjunctæ non sunt.* Audiatur præcipue *d. Bernardus* (5): *Quidquid vice Dei præcipit homo, quod non sit certum displicere Deo, haud secus omnino accipiendum est, quam si præcipiat Deus.* Deinde sibi objicit: *Sed homines facile falli possunt.* Et respondet: *Sed enim quid hoc refert tua, qui conscius non es? præsertim cum teneas de scripturis, quia labia sacerdotis custodiunt scientiam etc. Ipsum proinde, quem pro Deo habemus tamquam Deum in his, quæ non sunt aperte contra Deum, audire debemus.* Item *Leo X.* (ut refert *Cæsarubius* (6), concessit Fratribus minoribus, ut possint in omnibus dubiis secura conscientia stare determinationi suorum superiorum. Item *s. Bernardinus Senensis in dialogo de obed.* ait: *Ubi subditus rationabiliter dubitat, an, quod præcipitur, sit peccatum an non, tunc profecto obedire debet.* Item *b. Humbertus* (7): *Nisi aperte sit malum, quod præcipitur, accipiendum est, ac si a Deo præciperetur.* Item *Dionysius Carthusianus* (8): *In dubiis, an sit contra præceptum Dei, standum est præcepto prælati, quia, etsi sit contra Deum, attamen propter obedientiæ bonum non peccat subditus.* Item Glossa in *c. Ad aures, de temp. ord. lit.* f. *in fine: Si vero dubium sit præceptum, propter bonum obedientiæ excusatur a peccato, licet in veritate sit malum.* Idem docuit prius *d. Augustinus*, loquens de obedientia debita superioribus temporalibus, in *c. Quid culpatur 4.*

(1) *in 2. d. 39. art. 1. q. 3.* — (2) *de poll. noct. consc. 3.* — (3) *in consol. part. 3. c. 17.* — (4) *part. 2. q. 121.* — (5) *de præcept. et disp. c. 12.* — (6) *v. Declarare n. 4. et 5.* — (7) *in l de erud. relig. c. 1.* – (8) *in 2. de 39. q. 3.*

caus. 23. q. 1., ubi: *Ergo vir justus, si forte sub rege homine etiam sacrilego militet, recte potest illo jubente bellare, si, quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum, certum est: vel utrum sit, certum non est; ita ut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.*

Quæro etiam hic, an tenearis parere legi fundatæ in falsa præsumptione. Universe negat *Rebel. ap. Croix* (1). Sed *Mol. et alii ibid. ac Mazzot.* (2) melius affirmant, teneri ad legem, puta reficiendi damnum ex tuo animali causatum etiam sine tua culpa: quia finis legis est non solum punire culpam, sed etiam reddere homines cautiores. Hoc tamen non ante sententiam judicis. Si vero tuum animal non intulit damnum, sed juridice probetur intulisse, tunc non teneris solvere etiam post sententiam, præciso scandalo; et poteris compensare, si solvisti; quia tunc lex esset certe injusta falsum præsumendo, et in foro interno præsumptio debet cedere veritati, ex *c. Veritatem dist. 8.* Ita communiter *Suar.* (3), *Pal.* (4), *Sotus* (5), *Pontius* (6), *Bon.* (7), *Salm.* (8) *cum aliis.* Nec obstat dicere, quod Tridentinum, irritans matrimonia clandestina, nititur præsumptione de fraudibus in illis occurrentibus; et tamen nemo dixit, valere tale matrimonium, ubi nulla revera intervenit fraus: item irritantur testamenta solemnitatibus carentia, ut fraudes vitentur; et nihilominus, licet fraus aliquando cesset, nec testamentum subsistit: sed in his et similibus casibus distinguenda est præsumptio juris, qua lex quærit avertere pericula, quæ facile evenire solent; et tunc lex locum habet etiam in casibus, qui fraude carent, a præsumptione facti, quod si deest, lex merito cessat.

DUBIUM II.

Quotuplex est præceptum?

101. *Præceptum dividitur 1. in affirmativum et negativum.*
102. *Dividitur 2. in naturale et positivum.*

(1) *de rest. n. 174.* — (2) *de leg. c. 5. q. 7.* — (3) *lib. 3. c. 23. et lib. 5. c. 24.* — (4) *tr. 3. disp. 1. punct. 4. n. 12.* — (5) *de just. l. 1. q. 6. art. 4.* — (6) *de matr. l. 5. c. 5. n. 6.* — (7) *disp. 2. q. 1. punct. 7. §. 3. n. 2. et 6.* — (8) *c. 2. punct. 4. n. 78.*

103 *Præceptum autem positivum dividitur in præceptum divinum et humanum.*
104. *Quinam possint ferre leges. An reges et respubl.; an Papa; an concilia; an episcopi, synodus et capitula; an abbatissæ.*
105. *Quid comprehendat lex canonica et civilis.*
106. *An declarationes s. Congr. et decreta Rotæ habeant vim legis. An leges civiles obligent in conscientia.*
107. *De consuetudine; et quæ conditiones requirantur ad statuendam consuetudinem.*
108. *De effectu consuetudinis, et quid, si a lege reprobetur?*
109. *Quid, si consuetudo a lege revocetur?*
110. *Dissertatio de potestate Pontificis,* usque ad *n. 135.*

101. — „Respondeo: Præceptum dividitur 1. univer„saliter in affirmativum et negativum. Illud est, quod „bonum præcipit, hoc, quod malum prohibet. Differunt „inter se, quod affirmativum obligat quidem semper, sed „non ad semper seu non pro omni tempore, v. gr. hono„randi sunt parentes non semper, sed suo tempore. Nega„tivum obligat et semper et ad semper. *Vide Bec.* (1).

102. — „2. In naturale et possitivum. Præceptum na„turale seu juris naturæ est dictamen seu judicium nostræ „rationis, quo per lumen nobis ab auctore naturæ impres„sum statuimus, quid agendum et quid vitandum sit; quale „est illud: Bonum est faciendum, malum fugiendum. Ex „quo præcepto generali particularia, v. gr. Deum esse co„lendum, nemini faciendam esse injuriam, imo omnia præ„cepta decalogi (excepta circumstantia sabbati) multaque „alia derivantur. Præceptum positivum seu juris positivi „est, quod libera Dei vel hominum voluntate positum est „et ex eadem dependet, v. gr. præceptum de baptismo, „jejunio quadragesimali etc.

„Porro, quomodo præcepta positiva mutari ac variari „possint ac soleant, naturalia vero semper maneant, *vide* „*apud Scholasticos et Less.* (2).

103. — „Resp. 2. Præceptum positivum dividitur in præ„ceptum juris divini, quod scilicet a Deo traditum est, „et in juris humani, quod ab homine. Positivum divi„num dividitur in præcepta veteris et novæ legis. Lex

(1) *in 1. 2. t. 3. c. 1. q. 3.* — (2) *l. 2. de jure et just. c. 2. d. 2.*

„vetus continebat præcepta moralia, cæremonialia et „judicialia, *de quibus vide s. Thom.* (1). Lex nova con„tinet præcepta supernaturalia fidei et sacramentorum, „Positivum humanum dividitur in præceptum juris eccle„siastici sive canonici, quod auctoritate ecclesiæ, scili„cet summi Pontificis aut concilii statutum est; et juris „civilis seu politici, quod fundatur in potestate sæculari."

104. — Certum est, dari in hominibus potestatem ferendi leges; sed potestas hæc quoad leges civiles a natura nemini competit nisi communitati hominum, et ab hac transfertur in unum vel in plures, a quibus communitas regatur. Hinc summus Pontifex nequit leges civiles ferre nisi in populos, qui ejus temporali ditioni subduntur. Poterit tamen abrogare vel corrigere leges civiles aliorum principum, si opponantur æquitati. Ideo in *c. Cum haberet, de eo qui duxit in matr.*, abrogatur lex prohibens alimenta dari filiis illegitimis.

Reges autem et principes supremi, qui superiorem non agnoscunt, leges civiles ferre possunt in suis ditionibus et ad eas in conscientia obligare. *Vide dicenda hoc l. n. 106.* Circa autem reginas regni hæredes dubitatur inter DD. Nam si conjugatæ non sint, certum est, posse ferre leges; si vero sint conjugatæ, etiam constante matrimonio ad ipsas pertinere potestatem gubernandi et inde ferendi leges, probabilius putant *Salm.* (2) *cum Suar., Pal. etc. contra aliquos.*

Eamdem potestatem habent respublicæ. Aliæ vero civitates non exemptæ nequeunt ferre leges, nisi ex consuetudine aut concessione principis. Possunt tamen aliqua statuta condere, quibus vi contractus obligentur cives, vel alia præcepta statuere temporalia (non perpetua), revocabilia tamen a principe, quibus subditi teneantur. *Vide Salm.* (3).

Quoad leges autem ecclesiasticas certum est, adesse in ecclesia potestatem eas ferendi, immediate a Christo Domino, ecclesiæ institutore, communicatam. Et hanc potestatem certo tenendum est reperiri apud summum Pontificem tamquam caput universale, Christi vicarium et successorem s. Petri, cui totum ecclesiæ regimen a

(1) *1. 2. q. 103.* — (2) *c. 3. punct. 1. n. 10.* — (3) *ibid. n. 12.*

Christo fuit commissum independenter a conciliis, ut *Salm.* (1) *cum Bellar., Caj., Laym., Pal. etc.*

Concilia generalia etiam possunt ferre leges pro tota ecclesia, modo sint congregata de licentia summi Pontificis et pro loco ac tempore ab ipso assignatis. An autem leges seu definitiones ab œcumenicis conciliis editæ robur habeant ante Pontificis confirmationem? Affirmant aliqui, si consensus accesserit pontificiorum legatorum. Sed omnino dicendum, necessario requiri expressam Papæ confirmationem, quando ipse non est concilio personaliter præsens; legatis enim nulla tribuitur facultas confirmandi synodorum statuta quæ cæterum nullam majorem autoritatem habent quam illam, quæ ipsis a Pontifice conceditur; ut docet *s. Th.* (2) et cum eo communiter nostri DD., ut *Card. Turrecrem., Suarez, Laym., Pal., Tapia etc. cum Salm.* (3) contra recentiores Gallos. Et confirmatur exemplo tot conciliorum generalium, quæ post confectas definitiones necessarium duxerunt, confirmationem Pontificis petere et obtinere; ut factum fuit in conc. Nicæno et ultimo in concilio Tridentino, sicut legitur *sess. 25. in fine.* Hinc merito ab *Alex. VIII.* proscripta fuit propos. 29, quæ dicebat: *Futilis et toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra concilium œcumenicum autoritate atque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.*

Hanc falsissimam propositionem plene et ex principiis confutari valde prodest ad firmanda tam fidei quam morum dogmata: omnes enim propositiones a Pontificibus damnatæ, licet non omnes sint hæreticæ, sed aliæ temerariæ, aliæ erroneæ, aliæ scandalosæ etc.; tamen, accedente Pontificis definitione, tenendum est de fide, quod illæ propositiones vere sint temerariæ, vel alia inficiantur nota, quam ipsas pati Pontifex declaravit; et ideo esset quidem hæreticus, qui easdem tamquam veras et licitas sequeretur aut propugnaret; ut bene ait *Viva* (4). Qua de re operæ pretium censuimus, peculiarem super prædictam propositionem dissertationem conficere, quam reperies in fine hujus dubii *n. 110.*

(1) *de leg. c. 3. punct. 2. §. 1. n. 14.* — (2) *de potentia etc. q. 10. art. 4. ad 13.* — (3) *de leg. c. 3. punct. 2. §. 2. n. 24.* — (4) *in qu. prod. ad prop. damn. n. 2.*

Verum est, quod cæteris apostolis etiam fuit collata potestas universalis ecclesiam gubernandi, diverso tamen modo ac fuit commissa s. Petro, qui poterat eos obligare et ipsorum leges abrogare, ut *Salm.* (1), *cum Bell.*, *Suar.*, *Caj.*, *Sot. etc.*

Hinc episcopi, qui successores sunt apostolorum, bene ferre possunt leges pro suis diœcesibus sine consensu capituli, *(ex c. de majorit. et c. 6. de const. in 6.)* exceptis rebus, quæ cedere possunt in præjudicium capituli vel cleri, ut in *cap. Quanto*, *de his*, *quæ fiunt a prælato.* A quonam vero hanc potestatem legislativam episcopi recipiunt? Alii dicunt, recipere immediate a Christo Domino, quia ab ipso est dignitas et officium episcopale institutum, ut *Vasq.*, *Victor. etc.*, *apud Salm.*(2): alii dicunt, recipere a Pontifice, ut *s. Thom.*, *s. Antonin.*, *Sot.*, *Pal. etc. apud Salm.* (3). Et sic definitum videtur a *Gregorio* in *can. Decreto*, *caus. 2. q. 6.*, ubi: *Romana ecclesia vices suas ita aliis impertivit ecclesiis, ut in partem sint vocatæ sollicitudinis, non in plenitudinem potestatis.* Cæterum hæc quæstio est tantum de nomine; nam ex una parte certum est, quod episcopi, licet immediate recipiant hanc potestatem a Christo, semper tamen suscipiunt cum subordinatione ad Papam: et ex alia, licet episcopi recipiant a Pontifice, possunt tamen leges ferre absque ejus licentia, modo non opponantur legibus pontificiis, et modo potestas circa aliqua non sit Pontifici reservata. *Vide Salm.* (4). Archiepiscopi autem non possunt ferre leges in diœcesibus suffraganeis, nisi ex consuetudine id habeant. *Vide Salm.* (5).

Concilia provincialia sive nationalia alicujus nationis, sive provincialia alicujus metropolis, nempe episcoporum cum suo archiepiscopo, sive synodalia, in quo episcopus cum suis parochis etc. conveniunt, ferre etiam possunt leges perpetuas pro suo territorio. *Vide Salm.* (6).

Capitula autem nequeunt condere leges sine consensu episcopi (nisi tantum circa suos capitulares, ut probabile putant *Pal.*, *Suar. etc.*). Ita *Salm.* (7) *cum Sylvest.*, *Tapia etc.* An vero mortuo episcopo possit capitulum ferre

(1) *d. c. 3. punct. 2. n. 15. et 16.* — (2) *d. c. 3. n. 20.* — (3) *ibid. n. 21.* — (4) *d. c. 3. n. 18. et 19.* — (5) *ibid. n. 22.* — (6) *d. c. 3.* §. *2. n. 25.* — (7) *d. c. 3, n. 31.*

legem pro tota diœcesi, usquedum revocetur ab episcopo successore? Recte affirmant *Salm.* (1) *cum Laym., Bon., Pal., Suar. etc.*, quia sede vacante capitulum succedit loco episcopi.

Abbatissæ possunt etiam ferre præcepta pro recta gubernatione domus et adhuc sub culpa gravi obligare, ut dicunt *Sanch.* (2) *et Mazzot.* (3). *Vide lib. 5. n. 52.*

105. — Communiter autem lex humana dicitur alia *canonica* sive *ecclesiastica*, alia *civilis*. Lex *civilis* dividitur in leges imperiales, quæ dicuntur jus commune, divisum in digesta, codicem et instituta; et in leges regias particulares regnorum, quæ dicuntur jus municipale.

Lex autem *canonica* comprehenditur in quinque voluminibus, quorum I. est *Decretum* Gratiani (quod verius vim legis non habere præter illam, quam ex se habent decreta in eo contenta, dicunt *Salm.* (4) *cum Caj., Sot., Suar. etc. contra aliquos*). II. *Decretales.* (*Decretum* citatur per causas, quæstiones, distinctiones et canones; *Decretales* per capitula et titulos). III. *Sextus Decretalium*, qui etiam citatur per capitula, sed addito in *sexto*. IV. *Clementina* et *Extravagantes*. V. *Bullarium*. Hi libri constant sancitis Pontificum et conciliorum statutis et sine dubio vim legis habent.

106. — Quæritur hic 1., an decretalia sive epistolæ, responsa aut declarationes pontificiæ, non insertæ in corpore juris, vim obligandi habeant. Respondetur affirmative ex *can. Si Romanorum 1. dist. 19.*, ubi Papa *Nicolaus V.* id expresse declarat. Advertit tamen *P. Suarez*, eas non obligare nisi post promulgationem: quamvis enim citatus auctor (5) dicat: *Ordinariæ epistolæ sive responsa pontificia sunt potius non constitutiva, sed declarativa et habent vim legis obligantis ad illam interpretationem tenendam, vel ad servandum antiquum jus secundum illam interpretationem;* attamen (6) hæc addit: *Ut authentica sit interpretatio, oportet ut habeat legis conditiones, ut sit justa, sufficienter promulgata etc. Unde consequenter fit, ut hæc lex interpretativa alterius exposita sit dubiis, ita ut aliæ interpretationes necessariæ sint.*

(1) *ib. n. 33.* — (2) *dec. l. 6. c. 1. n. 17.* — (3) *tr. 1. d. 1. quæst. 1. c. 2. q. 4.* — (4) *c. 1. punct. 4. §. 5. n. 43.* — (5) *l. 4. de legib. cap. 14. n. 3.* — (6) *l. 6. c. 1. n. 3.*

Idem docet *Castr.* (1), ubi ait: *Debet autem hæc declaratio publicari ea solemnitate, qua lex; alias non erit authentica, quæ legis obligationem habebit, sed solum erit declaratio doctrinalis.* Idem scribit *Escobar.* (2), ubi sic ait: *Hinc colligo, epistolas pontificias non habere vim legis, nisi publicentur eo modo, quo epistolæ assolent publicari.* Idem scribit *Bonac.* (3), ubi ait: *Interpretationem legis factam autoritative non habere vim legis, nisi promulgetur, quia de ratione legis est promulgatio, ita ut, qui interfuerunt publico legis consilio, non teneantur ad eam nisi post promulgationem.* Et citat pro hac sententia *Salas.* et alios subditque *n. 12.* sic inquiens: *Ex quo licet inferre, epistolas pontificias non habere vim legis, nisi publicentur eo modo, quo publicari solent leges.* Idque satis etiam confirmatur ex eodem citato *can. Si Romanorum*, ubi refertur et confirmatur decretum *s. Leonis* Papæ, quo sic ille declaravit et decrevit: *Ne quid vero sit, ut quid a nobis prætermissum forte credatur, omnia decretalia constituta tam beatæ recordationis Innocentii, quam omnium decessorum nostrorum, quæ de ecclesiasticis ordinibus et canonum* (nota) *promulgatæ sunt disciplinis, ita a vestra dilectione custodiri mandamus.* Sed hic sapienter advertit *Ronc.* (4), quod non solum constitutiones pontificiæ, quæ solemniter sunt promulgatæ, obligationem legis inducant, sed etiam omnes aliæ, quæ ex usu et consensu ecclesiæ universalis jam a pluribus sæculis habentur pro sufficienter promulgatis et authenticis.

Quæritur 2., an declarationes sacræ Congregationis Cardinalium vim legis habeant? Nulli dubium, quod pro casibus particularibus, pro quibus fiunt, obligant ut leges, prout est commune apud *Salm.* (5) *et Croix* (6). Dubium est, an obligent pro casibus similibus. Duplex est sententia, utraque probabilis, ut recte dicunt *Salm.* (7).

Prima sententia asserit, quod tales declarationes, si sint munitæ sigillo et subscriptione eminentiss. Cardi-

(1) *tr. 3. de leg. disp.* 5. *punct. 3.* §. *1. n. 2.* — (2) *tom. 1. l. 5. de leg. c. 3. n. 21.* — (3) *t. 2. de legib. disp. 1. q. 1. punct. 4. n. 11.* — (4) *de leg. quæst. 1. c. 2. q. 7. resp. 11.* — (5) *de legib. c. 3. punct. 3.* §. *2. n. 30.* — (6) *l. 1. n. 574.* — (7) *n. 28. in fin.*

nalis præfecti, robur habent obligandi omnes; quia talem potestatem declarandi Cardinales habent a Pontifice, ut eruitur ex bulla 74. *Sixti V.* Nec obstat, non esse promulgatas, quia promulgatione indigent leges novæ; non jam declarationes de legibus jam promulgatis. Ita *Garcias*, *Salas*, *Rodr.* (1), *Fagnan.*, *Barb. etc. apud Croix* (2). Sed dicunt esse necessarium, quod in ipsa declaratione exprimatur, eam fuisse promulgatam, aut saltem latam mandato summi Pontificis, aut saltem Pontifice consulto; nam in bulla *Sixti V.* sic dicitur: *Interpretandi facultatem (nobis autem consultis) impertimur.* Cæterum, sicut dictum est cum *Ronc.* (3) de declarationibus pontificiis, sic etiam potest dici de declarationibus sacr. Congr. concilii, quod illæ declarationes, quæ ex usu et consensu ecclesiæ a pluribus annis sunt sufficienter promulgatæ per orbem christianum, ipsæ satis obligent omnes ad earum observantiam.

Secunda vero *sententia* dicit, quod, licet tales declarationes magni sint ponderis, non obligent tamen universe, nisi non solum Papa consulto et mandante editæ, sed etiam sint ejus mandato speciali solemniter promulgatæ pro tota ecclesia, ita ut præcipiat Pontifex ab omnibus illas observari: tunc enim tantum ipse loquitur ut ecclesiæ caput et doctor; alioquin videtur loqui solum ut præses illius congregationis, cui non videtur tunc communicare totam suam auctoritatem et infallibilitatem. Ita *Sanch.* (4), *Bonac.* (5), *Pont.* (6), *Suar.* (7), *Maz.* (8), *Croix* (9) *cum Carden. et Terril. ac n. 574. cum Loth et Delbene*, *Diana* (10) *cum Vega*, *Valer.*, *Serar. etc. Salmant.* (11) *cum Vasquez*, *Tapia*, *Lezana et Villal.* Ratio hujus sententiæ est, quia, ut lex obliget, omnino requiritur solemnis promulgatio legis juxta dicta *n. 96.* Hinc hujusmodi declarationes, cum frequenter non promulgentur solemniter, sunt quidem magni ponderis, sed nequeunt habere vim legis et tantum obligant uti sen-

(1) *apud Salm. n. 28.* — (2) *n. 574.* — (3) *n. 105. vers. Quærit. hic 1. in fin.* — (4) *de matr. l. 8. disp. 2. n. 10.* — (5) *de leg. disp. 2. q. 1. p. 8. n. 4.* — (6) *de matr. l. 5. c. 13. §. 2. n. 7.* — (7) *de leg. l. 6. c. 1. n. 3. et 6.* — (8) *tr. 1. d. 2. q. 1. c. 2. q. 3.* — (9) *l. 1. n. 215. 216. et 217.* — (10) *p. 1, tr. 10. r. 29.* — (11) *c. 3, n. 30.*

tentiæ particulares illorum casuum, pro quorum decisione petuntur, non vero pro similibus. Nec obstat dicere, quod promulgatio requiritur quidem pro legibus, sed non pro declarationibus legum jam promulgatarum. Nam respondent AA. citati, quod tales declarationes, quando fiunt de rebus dubiis, in quibus extare possunt opiniones contrariæ circa intelligentiam legis, tunc se habent ut novæ leges. Saltem in dubio, an ipsæ habeant vel ne vim obligandi ut leges, eas non obligare dicit *Laym.* (1), ubi sic ait: *Pendet quæstio hæc ex mente Pontificis, potestatem ipsis* (Cardinalibus) *tribuentis. Iterum præsumendum non est, habere vim legis, præsertim cum authentice non promulgentur.* Citatque pro hoc *Sanchez* et *Rodriquez.* *)

Decisiones autem Rotæ minorem utique quam declarationes s. C. autoritatem habent. *Croix* (2) *cum Luca et Fagundez apud Tamb.* (3).

An vero regulæ cancellariæ obligent ubique? Negat *Less.* (4), qui ait, obligare tantum in curia Romana, et huic adhærent *Diana et alii.* Sed affirmat *Mazzot.* (5) *cum Az., Gomez etc.*, quia sic fert praxis. *Vide Croix.* (6).

Quæritur 3., an leges civiles obligent in conscientia. De hoc puncto valde scitu necessario oportet aliqua principaliora hic adnotare. Aliæ leges civiles sunt expresse a jure canonico approbatæ, aliæ expresse correctæ, aliæ vero neque approbatæ neque reprobatæ. Hinc dicendum I.: Leges approbatæ sine dubio in conscientia obligant; ita est lex *Justinani* in *novel.* §. *per occasionem*, in qua datur triennium ad experiendam conjugum impotentiam: hæcque approbata fuit a *Cælestino III.* in

(1) *l. 1. tr. 4. c. 7. §. 7. in fin.* — (2) *l. 1. n. 576.* — (3) *dec. l. 8. tract. de præsc. §. 2. n. 16.* — (4) *in auctar. v. Beneficium.* — (5) *l. c. q. 3.* — (6) *l. 1. n. 575.*

*) Hanc vero secundam sententiam s. Alphonsus aliquantulum limitavit in suis quæstionibus recentius reformatis quær. II. sic scribens: Addendum tamen est, quod hujusmodi declarationes, quæ jam in ecclesia universaliter divulgatæ et facto sic promulgatæ fuerint, usu plurium annorum vel relatione auctorum communiter ipsas referentium, hæ satis omnes fideles obstringunt. *Editor.*

c. Laudabilem, de frig. et mal. Ita pariter *Nicolaus I. in resp. ad Bulgaros, in c. Ita 30. q. 4.* approbavit leges invalidantes matrimonium inter adoptantem et adoptatum atque ab hoc descendentes, ut ex *l. Quin etiam 55. ff. de ritu nupt.;* item inter adoptatum et filios adoptantis, ex *l. Per adoptionem 17. ff. eodem tit.;* item inter adoptantem et uxorem adoptati et contra, ex *l. Adoptivus. 14. ff. eod. tit.*

Dicendum II.: Leges civiles, a jure canonico correctæ, non obligant quidem in conscientia; talis est lex *in princ. Instit. de nupt. et in lib. Nuptiæ. 2. ff. de rit. nup.*, ubi invalidantur matrimonia filiorum fam. inita sine consensu parentum: sed hæ leges correctæ sunt in *c. Cum locum, de sponsal. et c. Matr. et c. Licet ac c. Tua, de spons. duor.* et ultimo in Tridentino *sess. 24. c. 1. de reform. sac. matr.* Ita etiam in *c. Cum haberet, de eo, qui duxit in matr.*, abrogatur lex civilis prohibens alimenta dari filiis spuriis. Sic pariter in *l. 6. §. 1. ff. de adulteriis et l. 2. C. eod. tit.* conjugatus cognoscens solutam non tenetur adulterii judicio, licet damnetur conjugata solutum admittens: sed in *c. Nemo. 32, q. 4.* uterque judicio subjicitur, quia utrimque fides conjugalis adhibenda est. Item *in l. Liberorum. 81. ff. de his, qui not. infam.*, vidua nubens intra annum luctus multis subjicitur pœnis; sed hoc abrogarunt *Urbanus III. in c. 3. et Innoc. III. in c. 5. de secund. nupt.* Item in *l. Marito. ff. ad legem Jul. de adult. et l. Gracchus. c. eod tit.* datur facultas viro occidendi adulterum turpiter cum uxore agentem, et in *lib. Quod ait. ff. eod tit.* conceditur patri facultas interficiendi filiam in adulterio deprehensam: sed hæc reprobantur in *c. Inter hæc, caus. 33. q. 2. et* ab *Alexandro VII.* in prop. damn. 19. Dubitatum autem fuit, an fuerit abrogata *l. Uxorem. de ritu nupt.*, quæ invalidabat matrimonium inter vitricum et uxorem privigni. Sed s. C. concilii die 28. Martii anno 1721. (apud *N. ss. Benedictum XIV. in opere de synodo* declaravit validum tale matrimonium.

Dicendum III.: Leges civiles non reprobatæ videntur tacite approbatæ a jure canonico; nam in *c. 1. de novi oper. nuntiat.* sic dicitur: *Sicuti leges non dedignantur, sacros canones imitari, ita et sacrorum statuta canonum*

principum constitutionibus adjuvantur. Item in *c. Super specula*, *de privil.* sic habetur: *Sancta ecclesia legum sæcularium non respuit famulatum, quæ æquitatis et justitiæ vestigia imitantur.* Hinc *Fagnanus in c. Cum esses, de test. n. 18.* et noster *Papa Benedictus XIV., l. c. p. 420. n. 1. cum Abbate, Menoch. et communi* dicunt, judicem ecclesiasticum in quæstionibus, in quibus de jure canonico nihil reperitur decisum, debere se conformare juri civili. Et *Gelasius Papa ep. 4. ad Anast. Imperat.* scripsit: *Quantum ad ordines pertinet publicæ disciplinæ, legibus tuis ipsi quoque parent religionis antistites.*

DE CONSUETUDINE.

107. — *De consuetudine* hic tractandum, de qua nihil habetur apud *Busemb.*

Dictum est de lege scripta; nunc aliqua sunt addenda de consuetudine, quæ dicitur lex non scripta.

Ut consuetudo vim legis habeat, requiruntur: 1. quod introducatur non a persona particulari, sed a *communitate*, saltem a majori parte communitatis, quæ capax sit ferendi leges, licet actu leges ferre nequeat; nam consuetudo tunc habet vim legis ex tacito principis consensu. *Salm.* (1) *cum s. Th.* Notandum hic, quod mulieres nequent introducere consuetudinem contra leges proprias virorum, nec vice versa; uti neque ecclesiastici contra leges laicorum, vel e contra, nisi materia sit communis. *Salm.* (2) Hinc etiam circa res spirituales clerici non obligantur ad consuetudinem factam a laicis. *Salm.* (3) *cum Sanch., Pal. etc.* Mercatores tamen, quia distinctam faciunt communitatem, possunt introducere consuetudinem obligantem omnes. *Salm.* (4) *cum Pal., Suar., Bon., Tap.*

II. Requiritur, ut consuetudo sit *rationabilis**): quare

(1 *de leg. c. 6. punct. 2. ex n. 6.* — (2) *ib. n. 8. et punct. 4. §. 1. n. 37.* — (3) *ib. n. 38.* — (4) *punct. 2. n. 8.*

---

*) Quia consuetudo in omnibus legibus humanis, canonicis pariter ac civilibus juxta omnes DD. (e. gr. Benedict. XIV. de syn. lib. XII. c. VIII. 8.), maximam habet vim, et quæstiones morales sæpissime non nisi ex lege consuetudinis deci-

nulla valet consuetudo contra legem naturalem aut divinam, sed tantum contra humanam. Addendum tamen, non requiri bonam fidem; nam etiam peccando potest fieri consuetudo. *Salm.* (1) *cum Suar., Pal. etc.* Consuetudo enim triplicem statum habet. In initio introducentes consuetudinem contra legem omnes peccant: in progressu non peccant illa jam a majoribus introducta utentes, sed possunt a principe puniri: in fine autem nec peccant, nec puniri possunt illa jam præscripta utentes. *Ita Salm.* (2) *cum Pal., Caj., Sot., Laym. etc.*

III. Requiritur *tempus diuturnum* continuatum cum repetitis actibus. Quodnam autem tempus sufficiet?

Prima sententia dicit, relinqui arbitrio prudentum, juxta repetitionem actuum et negotiorum qualitatem. *Vasq. Tap., Vill. etc. apud Salm.* (3).

Secunda sententia dicit, sufficere et requiri decennium; hoc enim est longum tempus requisitum a jure ad consuetudinem introducendam, nisi aliud sit alicubi sancitum, ex *l. ult., c. de præscriptione.* Ita *Salm.* (4) *cum Laym., Suar., Pal. etc.*, licet docent, primam esse valde probabilem.

An vero hoc decennium sufficiat contra leges canonicas? Affirmant *Less., Sa, Azor., Pal., Nav. etc.* Negant tamen

(1) *c. 6. punct. 3. §. 1. n. 11.* — (2) *ib. n. 13.* — (3) *de legibus c. 6. punct. 3. §. 2. n. 15.* — (4) *ibid. n. 15.*

---

duntur, plurimum interest, ut lectores conditiones legitimæ consuetudinis bene percipiant, quamvis hoc magis ad jus canonicum pertineat, ubi a doctoribus fuse tractatur, hic adnotamus, quod conditio: consuetudo sit rationalis, magis negative sumenda sit: sufficit enim, ait Zech (præcog. j. c. §. 369), ut consuetudo sit negative probabilis, licet forte ratio positiva ac specialis non tam prompte appareat: concurrit tamen semper generalis saltem utilitas, ut populus receptis moribus, qui honestati non repugnant, vivere permittatur. Iisdem fere terminis utitur V. Pichler. Juxta Laymann (de consuet. n. 4.) vero et Angelum de Clavasio fit consuetudo rationabilis, si ex aliqua consideratione vel propter aliquem bonum finem utilis et rationabilis apparet, quamvis minus utilis et rationabilis quam lex; Suarez autem (de lege lib. VII. c. VI. n. 16.) consuetudinem rationabilem dicit, si in præsenti non omnino ratione caret.

Salm. (1) *cum Laym., Bonac., Suarez, Regin. etc. ex c. De quarta, et ex c. Ad aures, de præscript.* Sed vide *infra n. 139.* Notant autem *Salm.* (2) *cum Granad., Salas etc.*, sufficere dictum eximii doctoris, etiam moderni, asserentis, legem abrogatam esse, ut a lege deobligemur.

Dicitur autem, requiri *tempus continuatum;* nam si interrumpatur etiam per unicum actum a majori parte communitatis, vel si interim princeps puniat consuetudinem introducentes, consuetudo non præscribitur. Ita *Salm.* (3) *cum Laym., Suar., Bon., Pal. etc.*

Dicitur autem *repetitis actibus:* ad consuetudinem enim requiritur: 1. ut actus sint repetiti per plures vices juxta prudentum arbitrium, ut *Salm.* (4) *cum Pal., Bonac., Suar. etc. contra Less., Reg., Sa, Dianam etc.*, qui dicunt, duos vel tres actus sufficere: 2. ut actus sint liberi, non autem per vim aut metum aut ignorantiam positi, puta si populus censeat, existere legem, quæ revera non est. *Salm.* (5) *cum s. Thom., Dian., Tap. etc.* 3. Requiritur, ut actus sint notorii, saltem notorietate facti, ut *Salm.* (6) *cum Pal., Suarez, Bonac., Dian., Basil. etc. contra aliquos*, qui requirunt notorietatem etiam juris, ut sententia judicis consuetudo probetur.

IV. Requiritur ad consuetudinem perficiendam *intentio se obligandi vel consuetudinem introducendi.* Quare nulla fit consuetudo, si populus aut major ejus pars agit ex devotione, gratitudine et simili; aut si læserit legem animo tantum non satisfaciendi ex levitate. *Salm.* (7) *cum Pal., Laym., Bonac. etc.* Hic autem animus cognoscitur ex circumstantiis: nempe si consuetudo constanter observetur et cum non levi incommodo, si transgressores puniantur, si ita sentiant communiter homines pii. *Croix* (8) *et Salm.* (9). In dubio autem, an consuetudo sit ex devotione vel obligatione, sub gravi vel levi, an obliget ad culpam vel pœnam tantum, benignior pars tenenda est; nam nulla lex obligat, nisi de ea constet. Ita *Salm.* (10) *cum Pal., Suar., Bon.*,

(1) *d. cap. 6. n. 17.* — (2) *ibid. n. 18.* — (3) *d. cap. 6. n. 19.* — (4) *ib. punct. 3. §. 3. n. 21.* — (5) *d. c. 6. n. 24. et 25.* — (6) *n. 26. et 27.* — (7) *d. c. 6. §. 4. n. 28.* — (8) *lib. 1. n. 571.* — (9) *ib. n. 30.* — (10) *d. n. 30.*

Dian. etc. Et ita *Croix* (1), qui notat tamen ibi cum *Carden.*, quod universales consuetudines ecclesiæ de se obligant. Hoc intelligendum vero de consuetudinibus proprie ut talibus obligantibus sumptis, ut de consuetudine jejunandi in vigilia pentecostes et de alia aliqua simili, si adest; nam aliter dicunt plures AA. de consuetudine abstinendi a lacticiniis in vigiliis extra Quadragesimam: de qua vide *lib. 4. n. 988.* Et aliter dicunt aliqui etiam de consuetudine monialium recitandi officium privatim. Sed de hoc vide *lib. 5. n. 122.*, quid alii communius et probabilius dicant.

V. Requiritur *consensus principis* ex *lib. de quibus, ff. de leg.* Requiritur enim, ut habeatur consensus saltem tacitus generalis principis, *) scilicet approbandi quamcumque legitimam consuetudinem, quando illam specialem consuetudinem princeps ignorat. **) Ita *Salm.* (2),

(1) *lib. 1. n. 592.* — (2) *c. 6. punct. 3. §. 5. n. 31.*

---

*) Consensus tacitus *generalis* idem est, qui apud canonistas consensus tacitus legalis sive juridicus nominatur, scilicet ille, qui, ut Benedicti XIV. verbis utar (de syn. l. XIII. c. V. n. 5.), jam habetur per leges et canones, omnem consuetudinem populi moribus inductam approbantes cique vires tribuentes abrogandi legem. *Editor.*

**) Hic quæritur, an legislator scire debeat consuetudinem, quam approbet; et videtur, quia nemo potest approbare, quod ignorat. Sed negatur fere ab omnibus cum s. Alphonso, qui supra ait, quod consuetudo legitima approbatur, quamvis illam specialem consuetudinem princeps ignoret; quod clarius in hom. ap. tr. II. n. 80. repetit, dicens: Consuetudo decennio præscribitur etiam ignorante principe: *præsumitur* enim princeps tacite approbare quamlibet consuetudinem, quæ legitime præscripta est. Suarez scribit: (de lege VII. c. 13. n. 7.) Quando consuetudo præscripta jus inducit, tunc non postulat consensum personalem principis, ac subinde nec specialem scientiam ejus de tali consuetudine; sed ipso nihil de novo sciente aut volente, tacite vel expresse consuetudo efficaciter inducitur: Pichler vero (comp. jur. can. de consuet. n. 2.) ait: Consensus legis datur pro omni consuetudine *rationabili, legitima præscripta* et diuturnis populi moribus uniformiter operantis firmata..., licet legislator eam ne sciat quidem et ideo personaliter nec expresse nec tacite in eam consentiat. Vide etiam Schmalzgruber (J. C. pars I. tit. IV. §. 4. n. 15.), Reiffenstuel (lib. I. decretal. tit. IV. §. 5. n. 141.), Pirrhing (tit. de consuet. n. 15 et 16.), Laymann (jus can. de cons. in can. Cum tanto.) etc. *Editor.*

cum s. Thom., *Pal.*, *Suar.*, *Sanch.*, *Laym.*, *Bonac.*, *Tapia etc.* Quando vero princeps resistit, tunc nulla fit consuetudo. *Salm. ibid. in fine.* Hinc dicunt *iidem Salm. n. 32. cum Laym.*, *Bonac.*, *Suar.*, *Barbos. etc. contra alios*, nullam dari consuetudinem contra immunitatem ecclesiasticam.

108. — Quod ad effectus autem consuetudinis pertinet, notandum, quod consuetudo potest non solum tollere legem, sed etiam pœnam illius, remanente culpa, vel contra. *Vide Salm.* (1). Potest etiam consuetudo validare contractum irritatum per legem. *Salmant.* (2). Potest etiam introducere nova impedimenta irritantia matrimonium. *Salm.* (3).

Sed quid, si a lege prohibeatur contraria consuetudo? Distingue: Si apponatur clausula: *non obstante quacumque consuetudine*, intelligitur, reprobari consuetudo opposita præterita, non fero futura. *Salm.* (4) *cum Suar.*, *Tapia*, *Vill.* Si autem clausula reprobat quamcumque consuetudinem futuram, adhuc *Salm.* (5) *cum Suar.*, *Basil.*, *Bonac. etc.* dicunt probabilius esse, posse consuetudinem talem legem abrogare.

Quid, si reprobetur omnis consuetudo futura ut irrationabilis? Respondetur, quod, si reprobetur tamquam contraria legi naturali seu divinæ, nulla tunc consuetudo valere potest; si vero reprobetur ut irrationabilis pro tempore, quo fit lex, tunc ex nova causa rationabilis reddi potest et valere. *Salm.* (6) *cum Suar.*, *Basil.*, *Tap.*, *Dian.*

Potest denique consuetudo legem dubiam interpretari, et hæc interpretatio vel potest esse authentica, ita ut illa interpretatio sit nova lex; vel potest esse probabilis, cum consuetudo præcedat vel legem subsequatur; lex enim non intelligitur derogare consuetudini antecedenti, nec consuetudo legi, nisi expresse opponantur. Et ad hanc consuetudinem probabiliter interpretantem minus tempus requiritur, quam ad consuetudinem legi adversantem præscribendam. Communiter autem asserunt

(1) *d. c. 6. punct. 4. §. 1. ex n. 35.* — (2) *de matrim. cap. 11. punct. 2. n. 30. et seq.* — (3) *ibid. punct. 1. n. 19.* — (4) *de leg. c. 6. punct. 4. §. 2. n. 42.* — (5) *ib. n. 43. et de matr. d. c. 11. punct. 2. n. 33.* — (6) *de leg. d. c. 6. punct. 4. §. 2. n. 44.*

DD., leges interpretandas esse juxta loci consuetudinem, etsi verba legis minus proprie accipienda sint. *Salm.* (1).

109. — Potest autem consuetudo per contrariam legem a superiore revocari.

Sed quæritur 1., an per legem generalem derogetur consuetudini speciali alicujus loci. Respondetur negative, nisi in lege mentio fiat illius consuetudinis, vel in ea revocetur quæcumque consuetudo. Et probatur ex *c. 1. de consuetudine in 6.*, ubi sic habetur: *Non enim censetur abrogata consuetudo speciali lege, quia præsumitur princeps ignarus talis consuetudinis. Vide Salm.* (2). Si vero princeps notificatus de consuetudine nolit legem revocare, tunc censetur revocata consuetudo. *Salm.* (3) *cum Pal., Suar., Bon. etc.* Episcopi tamen per eorum leges abrogant quamcumque consuetudinem particularem, quia præsumuntur, ipsi plenam notitiam habere consuetudinum diœcesium suarum. *Salm. ibid.* Nota autem, quod prædicta doctrina procedit de consuetudine jam præscripta, non autem de incœpta. *Salm.* (8) *cum Mascardo, Gloss. etc. contra Suar.*

Quæritur 2., an posita clausula revocatoria cujusque consuetudinis intelligatur revocata etiam consuetudo immemorabilis. Negatur, nisi exprimatur; quia, quando superior vult etiam illam revocare, id exprimit. *Salm.* (5) *cum Abb., Suar., Bon., Pal. et Garcia*, qui affert plures declarationes S. C.

Potest autem aliqua consuetudo abrogari per aliam contrariam, quæ repetitis actibus modo, ut supra præscribatur. *Vide Salm.* (6).

DISSERTATIO

Super proposit. 29. damnatam ab *Alexand. VIII.*, quæ dicebat: *Futilis et toties convulsa est assertio de Pontificis Romani supra concilium œcumenicum auctoritate atque in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.*

110. — Hæc celeberrima quæstio, et hoc tempore tam fortiter agitata, sicut ad eam pertractandam integro libello

(1) *ibid. §. 3. ex n. 45.* — (2) *d. c. 6. punct. 5. §. 1. n. 52.* — (3) *ibid. num. 53.* — (4) *ibid. n. 54.* — (5) *ibid. n. 55.* — (6) *d. c. 6. punct. 5. §. 2. n. 56. et 57.*

(qui tamen lucem non vidit *) aliquando me duxit; ita nunc me urget, ut in ea aliquantulum immorer. Hinc parcat mihi lector, si a meo instituto nimis recedere videar. Duo hic valde magni ponderis enucleanda occurrunt: Primum, an auctoritas summi Pontificis extra concilium in rebus fidei et morum decernendis sit infallibilis; alterum, an auctoritas Papæ sit supra œcumenicum concilium.

§. I. *De infallibilitate Papæ.*

Circa hanc Pontificis infallibilitatem plures adsunt opiniones.

Prima est *Lutheri* et Calvini, qui hæretice docent, Papam loquentem etiam ut doctorem universalem, etiamque una cum concilio, esse fallibilem.

Secunda sententia omnino opposita est *Alberti Pighii* sentientis, Papam non posse errare etiam private loquendo.

Tertia est nonnullorum dicentium, Papam esse fallibilem extra concilium docentem. Circa quod pro rei majori elucidatione præsciendum, hanc sententiam amplexatum fuisse clerum gallicanum ann. 1682., cum illas quatuor celebres propositiones emanavit, quarum, omissis aliis ad præsentem materiam non pertinentibus, secunda asserit: *Sic inesse apostolicæ sedi rerum spiritualium potestatem, ut simul valeant synodi Constantiensis decreta de auctoritate conciliorum: nec probari ab ecclesia gallicana, qui eorum decretorum ad solum schismatis tempus conciliarie dicta detorqueant.* Quarta autem: *In fidei quoque quæstionibus præcipuas summi Pontificis esse partes, ejusque decreta ad omnes ecclesias pertinere: nec tamen irreformabile esse judicium, nisi ecclesiæ consensus accesserit.* Et in eodem gallicanæ facultatis decreto demandatum fuit, ut nullus lauream doctoratus reciperet,

*) Sed revera s. Alphonsus postea opus suum dogmaticum de veritate fidei, et aliud, vindiciæ pro suprema pontificis potestate inscriptum, contra hæreticos et inprimis contra Febronium edidit, ubi fusius et clarius Pontificis auctoritatem et infallibilitatem defendit. Quodsi igitur lector hic quædam inveniet, quæ minus placent, ibi videat. Interim vero in quibusdam locis, ubi s. Auctor se ipsum correxit, hoc notis adjectis adnotavimus. Extant illa opera dogmatica in Germanica versione, et sunt tom. III. et IV. inter dogmatica. *Editor.*

nisi has propositiones publice prius propugnasset, et exinde ad eas sustinendas juramento se adstringeret. Postmodum *Alexander VIII.* per bullam, quæ incipit: *Inter multiplices*, anno 1690. præfatum facultatis Parisiensis decretum irritum declaravit nullamque de eo rationem habendam esse præcepit. Sed *Ludovicus Maimburgus* (cui postea se adjunxit alter *Ludovicus Dupinus*), dimisso habitu Societatis Jesu, imo ab illa merito expulsus, ad eas tuendas se obtulit, sicut audacter fecit, donec inopinata morte dignam suæ audaciæ a Deo mercedem recepit. Verumtamen circa annum 1693. iidem episcopi, qui ad eas quatuor propositiones emanandas conspiravere in consessu habito anno 1682., postea per epistolam ad *Innoc. XII.* missam ab omnibus illis se retractarunt. Idemque christianissimus rex *Ludovic. XIV.* edictum publice prius editum pro observatione antecedentis Parisiensis decreti, alio publico edicto revocans, aliam retractationis epistolam ad Pontificem transmisit. *Vide de hoc Graveson* (1), *Roncaglia* (2) *et Milante* (3). Hactenus de tertia sententia.

Quarta vero communis *sententia*, cui nos subscribimus, est, quod, licet Romanus Pontifex quatenus particularis persona sive privatus doctor possit errare (sicut etiam est fallibilis in quæstionibus meri facti, quæ ex hominum testimoniis præcipue pendent), cum tamen Papa loquitur tamquam doctor universalis, definiens ex cathedra, nempe ex potestate suprema tradita Petro docendi ecclesiam: tunc dicimus, ipsum in controversiis fidei et morum decernendis omnino infallibilem esse. Hanc sententiam tuentur *d. Thom.* (4), *Turrecrem.*, *Sotus*, *Cajet.*, *Alex. de Ales.*, *s. Bonavent.*, *b. August.*, *Triumph.*, *Nic. de Lyra*, *s. Franc. Sal.*, *Spondan.*, *Thomass.*, *Ludovic. Bail*, *Duvallius aliique innumeri*, *citati a Milante* (5), *episcopo Stabiensi*, et communiter reliqui theologi omnes, ut testantur *Cardin. Gotti* (6), *Milante l. c. et Troila* (7). Adsunt aliqui inter hos, qui

(1) *t. 8. p. 1. fol. 191.* — (2) *in animadvers. ad Nat. Alexand. §. XI. sub. conc. Const.* — (3) *loco infra citando.* — (4) *2. 2. q. 1. art. 10.* — (5) *in suis doctis. exerc. 19. sup. proposit. 29. Alexand. VIII.* — (6) *de ver. eccles. Jesu Christi tom. 1. c. XI. §. 1.* — (7) *in sua theolog. dogm. tr. 6. de Pontif. d. 1. §. 2. n. 14.*

dicunt, Papam esse quidem infallibilem, sed tum tantum, cum in quæstionibus definiendis mature procedit, sapientum judicium audiendo: sed rectius alii dicunt, hanc conditionem solum de congruentia esse, non autem de necessitate: infallibilitatis enim promissionem necesse est, ut omnes, qui pontificiam infallibilitatem tuentur, non consiliariis nec examini, sed soli Pontifici factam fuisse, fateantur: alias hæretici semper objicere possent, sufficiens examen non extitisse, sicut de facto sectarii in Tridentinum opposuere. Ad providentiam autem Spiritus sancti pertinebit, ut recte ait *Suar.* (1), quod Pontifex non temere nec imprudenter umquam in tantis rebus agat et decernat.

111. — Nostra conclusio probatur I. ex scripturis, et præcipue ex illa *Matth. 16, 18.: Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, et portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* Natalis Alexander pro *petra* explicat ecclesiam; sed inepta interpretatio, quæ ineptum redderet sensum, nimirum (ut ipse intelligit): *Super hanc ecclesiam ædificabo ecclesiam meam.* Attamen ex ipso sensu patet, quod totus sermo dirigitur ad Petrum: communiter ss. patres, ut *Basilius, Cyprianus, Chrysostomus, Hilarius, Tertullianus, Epiphanius* et *Origenes (apud Jos. Baron.* (2), dicunt, nomine *petræ* intelligi Petrum, et signanter *s. Basilius* (3) ait de Petro: *Quoniam fide præstabat, ecclesiæ ædificationem in seipsum recepit:* et *s. Leo* (4): *Tantum in hac fidei sublimitate complacuit* (Christo), *ut beatitudinis felicitate donatus sacram inviolabilis petræ acciperet firmitatem, supra quam fundata ecclesia portis inferi et mortis legibus prævaleret.* Item *s. Cyprianus* (5) dicit: *Primatus Petro datur, ut una Christi ecclesia et cathedra una monstretur.* Et alibi adversus Novatianos post verba: *Tu es Petrus, et super hanc petram etc. Et pasce oves meas*, subdit: *Super illum unum ædificat ecclesiam et illi pascendas mandat oves suas.* Item *s. Leo* (6) ita Christum loquentem Petro repræsentat: *Cum ego sim inviolabilis petra..., tamen tu quoque petra es,*

(1) *5. de fide sect. 8.* — (2) *contra Picenin. diss. 2. cap. 3.* — (3) *l. 2. contra Eunom.* — (4) *serm. 94. de transfig.* — (5) *l. de unit. eccles.* — (6) *serm. 3. in annivers. assumpt.*

qui mea virtute solidaris, ut, quæ mihi potestate sunt propria, sint tibi mecum participatione communia. Et id magis patet ex concilio Chalcedonensi action. 3. apud *Bellarm.* (1), ubi dicitur: *Appellat Petrum petram ecclesiæ catholicæ.* Hinc addit *Bellarm.: Catholici docent, metaphora significari, Petro esse commissum regimen totius ecclesiæ et præcipue circa fidem; petræ enim fundamentalis hoc est proprium, totum ædificium regere et sustentare.* Accedit *s. Cyrillus Alexand.* dicens: *Secundum hanc promissionem ecclesia apostolica Petri ab omni seductione manet immaculata.* Si itaque hujusmodi ædificium est ecclesia, adversus quam inferi prævalere non possunt, ut illa non possit ruere, necesse est, basem ejus et fundamentum neque destrui posse, ne destructo fundamento tota domus corruat. Ideo *Origenes* in hoc loco dicit: *Si prævalerent inferi adversus Petrum, in quo ecclesia fundata est, contra ecclesiam etiam prævalerent.* Probatur quoque ex *Luca 22, 32.: Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua.* Ex quo pariter textu, affirmat *Maldonatus*, auctores collegisse, Pontifices esse perpetuo infallibiles.

112. — Probatur II. ex conciliis œcumenicis, et I. ex concilio Chalcedonensi, ubi (ut refert *d. Th.* (2), habetur: *Omnia ab eò*, scil. Papa, *definita teneantur tamquam a vicario apostolici throni.* In ejusdem synodi act., cum legeretur epistola *d. Leonis*, dictum fuit anathema iis, qui ita non crederent. Deinde *ibidem act. 3.* patres concilii Pontificis doctrinam ut beati Petri amplexi sunt, et universa concilii dogmata petierunt sedis apostolicæ auctoritate firmari. II. Ex concilio Lugdunensi œcumenico 2. habetur: *Ipsa quoque sancta Romana ecclesia summum principatum super universam ecclesiam obtinet, quem se ab ipso Domino in b. Petro, cujus Romanus Pontifex est successor; cum potestatis plenitudine recepisse recognoscit; sic, si quæ de fide subortæ fuerint quæstiones, suo debent judicio definiri.* III. Ex concilio Florentino, ubi in *sess. ult.* sic legitur: *Definimus, Romanum Pontificem in universum orbem habere primatum,*

(1) *Contr. de Rom. Pont.* — (2) *in opusc. contra errores Græc.*

et successorem esse Petri totiusque ecclesiæ caput, et christianorum patrem ac doctorem existere; et ipsi in b. Petro regendi ecclesiam a D. N. Jesu Christo plenam potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis œcumenicorum conciliorum et in sacris canonibus continetur. Si ergo certum est, Papam esse totius ecclesiæ doctorem, certum quoque tenendum, ipsum debere esse infallibilem, ne ecclesia a suo magistro aliquando decipi possit. Accedit concilium Viennense XV. generale sub *Clem. V.*, ubi sic sancitum fuit: *Dubia fidei declarare ad sedem dumtaxat apostolicam pertinere.*

113. — Probatur III. ex ss. patribus: S. *Irenæus* (1) scribit: *Omnes a Romana ecclesia necesse est, ut pendeant tamquam a fonte et capite.* S. Athanasius (2) dicit, *Romanam ecclesiam semper conservare veram de Deo sententiam.* Et in eadem epistola ad Pontificem s. Doctor suum sermonem dirigens, sic eum alloquitur: *Tu profanarum hæresum atque imperitorum omniumque infestantium depositor, princeps et doctor caputque omnium orthodoxæ doctrinæ et immaculatæ fidei existis.* Theodoretus, episc. Asianus, *in ep. ad Leonem P.* inquit: *Ego apostolicæ vestræ sedis exspecto sententiam, et supplico et obsecro V. S., ut mihi opem ferat justum vestrum et rectum appellanti judicium.* S. Cyprianus (3) scribit: *Deus unus est, Christus unus est, et una ecclesia et cathedra una super Petrum Domini voce fundata. Aliud constitui sacerdotium novum, fieri præter unum sacerdotium non potest. Quisquis alibi collegerit, spargit.* Et idem Cyprian. (4): *Qui cathedram Petri, super quam fundata est ecclesia, deserit, in ecclesia se esse non confidat.* S. Hieron. *in ep. ad Damasum Papam* scribit: *Cum successore piscatoris loquor...., super illam petram, scilicet cathedram Petri, ædificatam ecclesiam scio; quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in arca Noe non fuerit, peribit regnante diluvio.... Quicumque tecum non colligit, spargit; hoc est, qui Christi non est, antichristi est.* S. Basilius (5) *ad Athan.* scribit: *Romanum Pontificem compellendum esse, ut, quid credendum sit, si per concilium definiri non done-*

(1) *l. 3. c. 3.* — (2) *in epist. ad Fel. Pap.* — (3) *epist. 8. l. 1.* — (4) *in lib. de unitate eccles.* — (5) *ep. 52.*

tur, ipse determinaret. S. Aug. (1): *Per Papæ rescriptum causa Pelagianorum finita est.* S. Thomas (2): *Magis standum est sententiæ Papæ, ad quem pertinet determinare de fide, quam quorumlibet sapientum.* Et (3): *Postquam essent aliqua ecclesiæ auctoritate determinata, hæreticus esset, si quis repugnaret; quæ quidem auctoritas principaliter residet in s. Pont.* S. Bon. (4): *Papa non potest errare suppositis duobus: Primum, quod determinet quatenus Papa, alterum, ut intendat facere dogma de fide.*

114. — Probatur IV. ex ipsa schola gallicana; falso enim nobis objicit *Hottingerus* hæreticus, dicens: Gallia universa a vobis dissentit. Quandoquidem asserit *Milante* (5), paucos esse Gallos, qui Romani Pontificis infallibilitatem contendunt, respectu ad Gallos nobiliores, qui illam propugnant, præsertim *Petrus Mattei* (6), *Spondanus* (7), *Bosvinus* (8). Idem aliquando docuit *Gerson* (9), dicens: *Tandem ex his dicere possumus, quod plenitudo potestatis est a Christo collata Petro sicut vicario suo et suis successoribus.* Ita scripsit hic doctor in præfato loco. Cæterum nulli dubitandum, quod *Gerson*, ut ait *P. Victoria* (10), *per omnia fuit infestissimus auctoritati summorum Pontificum, et multos alios infecit suo veneno: parum enim differt a schismate ejus sententia de auctoritate Papæ.* Idem statuere conati sunt episc. gallicani antiqui ann. 1626. *art. 137.* et in concil. generali Lugd. 2. (ubi præ cæteris numerabantur episcopi galli, qui Græcorum confessionem acceperunt, scilicet quod sancta Romana ecclesia plenum principatum obtineret super universalem ecclesiam etc., ut infra referetur). Et quamvis universitas Sorbonica (ortum agnoscens a *Roberto Sorbon* ex anno 1253., confessario *s. Ludovici*, erectaque a *Carolo rege* ann. 1290. in universitatem) contrariæ fuerit sententiæ, hoc tamen accidit tantum ex tempore con-

(1) *l. 1. contra Julianum. c. 5.* — (2) *quodlib. 10. art. 6.* — (3) *2. 2. q. 11. art. 2. ad. 5.* — (4) *in summa theol. q. 1. art. 3. d. 3.* — (5) *exercit. 19. dict. prop. 29. Alexand. VIII.* — (6) *in sum. Const.* — (7) *ad ann. 14. 15. n. 16. disserens in decret. Const.* — (8) *tom. 4. de concordia.* — (9) *de pot. eccl. c. 10.* — (10) *in suo tract. de auctoritate Papæ et concilii tr. 5.*

cilii Constantiensis opera *Gersonis* et *Almaini*, qui in eadem universitate adscripti ad comprimendum trium Pontificum schisma, ad concilium tamquam ad judicem superiorem et in hujusmodi casu necessarium causam deferendam existimarunt. Novissimi vero Sorbonici non attendentes, quod ipsorum majores de Papa dubio sint locuti, eorum innixi auctoritati, dixerunt, judicium Romani Pontificis non esse infallibile, nisi ecclesiæ sive generalis concilii consensus accedat. Cæterum ante concilium Constantiense et Basileense, advertit *Raynaldus*, scriptor Gallus (1), omnes theologos anteriores unanimiter docuisse, definitiones pontificias, etiam extra concilia, rem facere de fide. Imo habetur apud *Nauclerum* (2), quod facultas Parisiensis an. 1320. damnavit tamquam hæreticos articulos *Marsilii Paduani* dicentis, Romanum Pontificem esse fallibilem. Et an. 1534. (ut apud eumdem *Nauclerum*) damnavit eumdem errorem contra *Joannem Morandum*. Item *Duvallius*, doctor Gallus (3), qui scripsit circa ann. 1712., refert, consuetudinem fuisse facultatis Parisiensis, ut ab ea laureati protestationem, numquam ecclesiæ Romanæ contradicendi, præmitterent. Idem autor refert, ipsam facultatem damnasse ut hæreticum *Marcum Antonium de Dominis*, quia docebat, Pontificis autoritatem esse fallibilem. Ideo præfatus *Duvallius*, quamvis ejusdem Sorbonæ doctor, loco citato non dubitavit sic scribere: *Opinio, quæ Romæ tenetur, vacat omni temeritate, cum totus orbis, exceptis pauculis doctoribus, eam amplectatur, et præterea rationibus validissimis tum ex scriptura, conciliis et patribus, tum ex principiis theologiæ petitis confirmetur.* Et (4) subdit: *Nemo nunc est in ecclesia, qui ita pro certo sentiat præter* Vigorium *et* Richerium; *quorum si vera esset sententia, totus fere orbis christianus, qui contrarium sentit, in fide turpiter erraret.* Propterea addit, quod opinio de prælatione conciliorum auctoritati Romani Pontificis *a temeritate inobedientiæ vix potest excusari; fovet enim ut plurimum inobedientiam et dissidia multa magnosque tumultus semper in ecclesia excitavit.* Hinc videre est apud

(1) *in opusc. de Rom. Pont.* — (2) *p. 4. lib. 8. c. 6.* — (3) *de sup. Pont. p. 1. q. 7.* — (4) *p. 4. q. 7.*

Troila (1) et ap. *Milante* (2), quot concilia provincialia gallicana plauserint Pontificis infallibilitati. Synodus ipsa Parisiensis an. 1626. in *ar. 137.* tit. Monita cleri gallicani ad dominos archiepiscopos regni, ecce quid sensit: *Hortamur igitur episcopos omnes, ut sanctam apostolicam Romanamque ecclesiam, utpote ex Dei sponsione infallibili ecclesiarum matrem...* Et infra loquens de ipso Romano Pontifice: *Is enim successor est Petri, super quem Christus Jesus ecclesiam fundavit, quando illi claves regni cœlorum et donum infallibitatis in causis fidei reliquit.....* Valde autem notandum id, quod episcopi Galliarum (ut refert *Milant. l. c.*) in obsequium bullæ, quam *Innoc. X.* emanavit in confixione Jansenianarum thesium, ad ipsum scripserunt: *Beatissime Pater, optata pervenit ad nos constitutio illa, qua V. Sanctitatis auctoritate, quid sentiendum sit de controversis quinque propositionibus excerptis e* Cornelii Jansenii, *Yprensis episcopi, libris perspicue decernitur.... Quo in negotio illud observatione dignum accidit, ut, quemadmodum ad episcoporum Africæ relationem* Innoc. I. *Pelagianam hæresim damnavit olim, sic ad gallicanorum episcoporum consultationem hæresim ex adverso Pelagianæ oppositam* Innoc. X. *auctoritate sua proscripserit. Enimvero vetustæ illius ætatis ecclesia catholica sola cathedræ Petri auctoritate fulta, quæ in decretali epistola* Innocentii *ad Africanos data elucebat, quamque dein* Zosimi *altera ad universos orbis episcopos epistola subsecuta est, Pelagianæ hæresis damnationi absque cunctatione subscripsit: perspectum enim habeat non solum ex Christi D. pollicitatione Petro facta, sed etiam ex actis priorum Pontificum et anathematismis adversus* Apollinarium *et* Macedonium, *nondum ab ulla synodo œcumenica damnatos, a* Damaso *paulo antea jactis: judicia pro sancienda regula fidei a summis Pontificibus data, super episcoporum consultatione (sive suam in actis relationis sententiam ponant, sive omittant, prout illis collibuerit) divina æque ac summa per universam ecclesiam auctoritate niti: cui christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequium præstare*

(1) *tr. 6. de sum. Pont. art. 6. ex n. 54.* — (2) *in exercit. dogm. 19. super prop. 29. Alexand. VIII.*

teneantur etc. Deinde præfati episcopi bullam venerantes eam promulgare promiserunt.

115. — Probatur V. rationibus: Prima ratio est *d. Th.*, qui (1) docet, pollicitationem infallibilitatis in rebus fidei tantum successoribus Petri esse factam, et ideo dicit, ecclesiam non posse errare, quia Papa errare nequit: *Ecclesia universalis* (verba *d. Th.*) *non potest errare, quia ille, qui in omnibus exauditus est pro sua reverentia, dixit Petro: Ego oravi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua.* Secunda ratio est ejusdem s. Doctoris, qui alibi (2) ait, quod in ecclesia non potest una fides servari, nisi per ejus caput Pontificem quæstiones fidei definirentur. *Et ratio est, quia una fides debet esse totius ecclesiæ (secundum illud 1. ad Cor. 1.), quod servari non posset, nisi quæstio fidei determinaretur per eum, qui toti ecclesiæ præest.* Ratio tertia est inveterata ecclesiæ consuetudo. Hac ratione pro nostra sententia tuenda utitur eruditissimus *Melchior Canus in suo perdocto opusculo de locis theologicis l. 6. c. 7.*, ubi ait: *Si nullus itaque (sic autor arguit) legum Christi serior est interpres, quam perpetuus ecclesiæ usus; ecclesia vero in fidei rebus non ad Antiochenum, Alexandrinum, Hierosolymitanum, sed Romanum Pontificem omni tempore recurrerit, ejusque judicia uti irrefragabilia semper tenuerit: cur dubitabimus, illum Petro in hac prærogativa dare successorem? Hoc ipso rerum testimonio roboratur: nam Christi de Petro et successoribus vaticinia in Romana ecclesia videntur impleta. Cum cæteræ apostolorum ecclesiæ vel ab infidelibus occupatæ, vel ab hæreticis affectæ aliquando fuerint: hæc una tot inter hostes nec infidelibus, nec hæreticis valuit expugnari. Hinc quæri solet, an hæreticum sit asserere, posse quandoque Romanam sedem quemadmodum et cæteras a Christi fide deficere. Ei faciant satis* Hieronymus, *perjurum dicens, qui Romanæ sedis fidem non fuerit secutus;* Cyprianus *dicens: Qui cathedram Petri, supra quam fundata est ecclesia, deserit, in ecclesia esse non confidat;* synodus Constantiensis, *hæreticum judicans, qui de fidei articulis aliter sentit, quam s. Rom. ecclesia docet. Illud postremo addam,*

(1) *3. p. q. 25. art. 1.* — (2) *2. 2. q. 1. art. 10.*

cum ex traditionibus apostolorum ad evincendam hæresim argumentum certum trahatur; constet autem, Romanos episcopos Petro in fidei magisterio successisse, ab apostolis esse traditum, cur non audebimus assertionem adversam tamquam hæreticam condemnare? Sed nolumus ecclesiæ judicium antevertere: illud assero, et fidenter quidem assero, pestem eos ecclesiæ et perniciem afferre, qui aut negant, Romanum Pontificem Petro in fidei doctrinæque auctoritate succedere, aut certe astruunt, summum ecclesiæ pastorem, quicumque ille sit, errare in fidei judicio posse. Utrumque scilicet hæretici faciunt: qui vero illis in utroque repugnant, hi in ecclesia catholici habentur. Hucusque *Canus:* cui valde favet id, quod *d. Cyprianus* sedulo advertit in *ep. 3. l. 2.* dicens: *Neque enim aliunde hæreses obortæ sunt, quam inde, quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in ecclesia sacerdos et ad tempus judex vice Christi cogitatur.* Et ratio hujus gravis sententiæ *Cypriani* est, quia Romanæ sedis decretis illi, qui pertinaciter restiterunt, primum (ut bene advertit cit. episcopus Stabiensis) schismatici facti sunt, deinde hæretici.

Ex his omnibus tandem inferunt DD., prout *Suar.* (1), *Bannez et Bellarm.* (2), nostram sententiam esse saltem fidei proximam, et *contraria* (dicit *Bellarm. l. c.*) *videtur omnino erronea et hæresi proxima.*

Postquam hæc scripsi, alia mihi occurrerunt multum notatu digna pro summi Pontificis infallibilitate, quæ præsertim adversus relatam gallicani cleri declarationem urgent. Dicitur in ea: *Nec tamen irreformabile esse judicium* (nempe Pontificis), *nisi ecclesiæ consensus accesserit.* Nunc quærimus, quomodo hujusmodi consensus accedere debeat. Alii dicunt, tum pontificias definitiones evadere irreformabiles, cum omnium fidelium consensus accedit: alii, cum saltem accedit consensus omnium episcoporum: alii putant, unius tantum provinciæ consensum satis esse: alii demum requirunt consensum majoris partis episcoporum in orbe christiano degentium; hæc enim opinio conformior est consuetudini, qua œcumenicæ synodi

(1) *l. 3. de fidei defens.* — (2) *l. 4. de Pont. c. 2.*

usæ sunt in dubiis fidei decernendis. Hoc posito quæritur: Quid dicendum, si pontificio decreto pars æqualis episcoporum accedat? quid tunc de Pontificis judicio sentiendum? et quid, si minor accedat pars? ut seculo IV. accidit, cum sententiæ *s. Melchiadis* Papæ tantum 18. episcopi orthodoxi adhæserunt, sed contra alii 400. eam rejecerunt: prout refert *Haunoldus* (1). In simili casu quis litem dirimet, si unus supremus judex non agnoscatur, qui fidei causas definiendi infallibilem potestatem habeat? Si autem consensus majoris partis episcoporum sufficit, utique Papam esse infallibilem credere omnes tenemur, statim ac aliquid circa fidem aut mores ipse definitive decernit; non solum etenim major pars, sed tota fere ecclesia, excepta Gallia, id docet et semper docuit. Aut igitur infallibilitatem Pontificis fateri oportet, aut dicere, quod ecclesia catholica tantum ad exiguum Gallorum numerum redacta sit.

Præterea certum est, quod, si gallicani cleri admitteretur sententia, ita ut Pontificis judicium esset fallibile, donec consensus ecclesiæ accederet, modus hæreticos de suis erroribus convincendi amplius non suppeteret, etiamsi generalia concilia adhiberentur: hæretici enim judicio concilii, in quo ipsi non intersunt, numquam acquiescunt, eo quod deficiente interventu ipsorum, qui saniorem ecclesiæ partem constituere præsumunt, quodcumque concilium irritum esse exclamant. Hinc mos ortum habuit, quod heterodoxi, cum errores suos ad Romanam sedem viderint denuntiari aut ab ea proscribi, ad damnationem evitandam statim appellare ad œcumenicum concilium consueverunt. Quapropter sapienter scripsit *s. Cyprianus*, cujus verba hic juvat repetere: *Non aliunde hæreses obortæ fuerunt aut nata schismata, quam inde, quod sacerdoti Dei non obtemperatur, nec unus in ecclesia ad tempus judex vice Christi cogitatur; cui si secundum magisteria divina obtemperaret fraternitas universa, nemo ecclesiam scinderet.* Proinde scribit *P. Petitdidierus*, abbas Senonensis (2), quod, si hæc *s. Cypriani* regula servata fuisset,

(1) *introd. ad jus. canon. p. 162.* — (2) *in præfat. ad tractat. de auctorit. et infallibilitat. R. Pontif.*

facile Jansenianorum ora præclusa fuissent in tam longa bullæ *Unigenitus* disceptatione; at quia ipsi relatæ gallicani cleri declarationi sunt innixi, qua infallibilitas Pontificis, antequam ecclesiæ accedat consensus, negatur, ideo usque adhuc de acceptatione bullæ certant, et lis in Gallia adhuc vivit et viget.

Fautores declarationis opponunt, quod ecclesia est corpus Christi mysticum; unde dicunt, quod, sicut corpus nequit subsistere sine capite, ita caput nequit subsistere sine corpore. Sed huic facile respondetur. Nulli dubium est, quod nec corpus potest esse sine capite, nec caput sine corpore; sed nihil obest hoc in casu nostro, ubi non de corporis constitutione sive integritate, sed tantum de corporis ecclesiæ regimine agitur: constitutio quidem corporis importat, ut ipsum non sit sine capite, et caput non sit sine corpore: corporis autem ecclesiæ regimen importat, ut, sicut corpus humanum a mente hominis gubernatur, sic corpus ecclesiæ gubernetur a Papa tamquam ab ejus capite. Officium igitur capitis, id est Pontificis, est docere et regere ecclesiam; officium corporis, id est ecclesiæ, est instrui et obedire Pontifici.

Id quippe concilium Florentinum diserte nos docuit appellando Pontificem *caput totius ecclesiæ*, *omnium christianorum patrem et doctorem*, ac proinde subjungens: *Et ipsi regendi ecclesiam plena potestas tradita est.* Idque sane eruitur ex verbis Christi Domini, cum dixit Petro: *Tu es Petrus, et super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.* Et alias: *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Quod autem Dominus Petro dixit, profecto omnibus etiam ejus successoribus dixit; namque, ut observat *s. Augustinus*, potestas pastoris universalis non fuit Petro propter ipsum collata, sed propter ecclesiam ab ipso regendam; et ideo potestas in ecclesiam ita Petro conferri debuit, ut ad omnes Pontifices successores pertransiret, et ecclesia usque ad consummationem sæculi permansura recte regeretur, unitasque ejus usque ad finem conservaretur. Si decreta Pontificum non essent infallibilia, nisi consensus ecclesiæ accederet, utique dicendum foret, quod non ecclesia fundata sit superPetrum, sed quod Petrus fundatus sit super ecclesiam. Et sic pari-

ter dicendum, quod non fratres confirmandi fuissent a Petro, sed Petrus confirmandus a fratribus.

Cæterum doctrinam nostram, quod decreta dogmatica Pontificis sint infallibilia, testatur *Bellarminus* (1), fuisse antiquam fere omnium catholicorum theologorum et patrum. *Canus* (2) refert pro ea testimonia *Irenæi*, *Cypriani*, *Ambrosii*, *Cyrilli*, *Hieronymi et Bernardi*. Habetur præsertim inter alias auctoritas *s. Th.* (3), qui ut certam doctrinam hanc tradit, dicens: *Ad illius* (id est Pontificis) *ergo auctoritatem pertinet, finaliter determinare ea, quæ sunt fidei, ut ab omnibus inconcussa fide teneantur. Et hujus ratio est, quia una fides debet esse totius ecclesiæ; quod servari non posset, nisi quæstio fidei determinetur per eum, qui toti ecclesiæ præest.* Eamdem rationem olim protulit *Joannes de Parisiis* (4) pro infallibilitate Pontificis, antequam in eam infestus esse inciperet: en ejus verba: *Divideretur ecclesia, nisi per unius sententiam unitas servaretur: hic autem principatum ejusmodi habens est Petrus successorque ejus.*

Id etiam plurimi Pontifices expresse declaraverunt. *Anacletus* (5) sic scripsit: *Majores causæ ad sedem apostolicam referantur..., super quam Christus universam construxit ecclesiam, dicens ad b. principem apostolorum: Tu es Petrus, et super hanc petram etc.* Id confirmat idem Pontifex *in ep. 3. de patriarch.* (ut habetur in *can. Sacrosancta, dist. 22.*) ibique explicat, quid intelligatur nomine *sedis apostolicæ*, dicens: *Hæc sacrosancta Romana et apostolica ecclesia ab ipso Domino obtinuit eminentiam potestatis super universas ecclesias.* Idem expressius declaravit *Nicolaus I.*, ut legitur in *can. Omnes, dist. 22.*, ubi habetur: *Fidem quippe violat, qui adversus illam* (scil. ecclesiam Romanam) *agit, quæ mater est fidei.* Ibique hæreticum dicendum esse præscribit, qui Romanæ ecclesiæ privilegium negaret Petro concessum, nempe ut ei *terreni simul et cœlestis imperii jura a Christo Domino commissa fuerint.* Hancque *Nicolai* sententiam confirmavit synodus VIII. adver-

(1) *controv. l. 4. de Rom. Pontif.* — (2) *de loc. theol. l. 6. c. 5.* — (3) *2. 2. q. 1. art. 10.* — (4) *lib. de potest. regis et Papæ c. 3.* — (5) *epist. 1. de oppress. episc.*

sus *Photium* et *Michaelem*, qui hujusmodi privilegium Rom. sedis infirmare conati fuerant.

Idem scripsit *Innocentius III. epist. 209 ad patriarch. Constantin.* (1), ubi loquens de primatu Romanæ ecclesiæ et memorans de verbis illis: *Ego rogavi pro te, ut non deficiat fides tua*, sic deinde subdit: *Ex hoc innuens manifeste, quod successores ejus a fide catholica nullo umquam tempore deviarent, sed revocarent magis alios, per hoc sic ei alios confirmandi potestatem indulgens, ut aliis necessitatem imponeret obsequendi.* Idem scripsit *Gregorius VII.* inquiens: *Ecclesia Romana numquam erravit, nec pro catholico habendus est, qui huic ecclesiæ non conjungitur.* Idemque senserunt plures alii Pontifices, *Evaristus*, *Alexander I.*, *Sixtus I.*, *Pius I.*, *Victor*, *Zephyrinus*, *Marcellus*, *Eusebius et alii*, quos refert *Canus* (2).

Eamdem sententiam de infallibilitate pontificiarum definitionum præter concilia Chalcedonense, Lugdunense et Florentinum *n. 112.* supra relata confirmavit synodus VIII., ubi loquendo de auctoritate sedis Romanæ sic patres fassi sunt: *In qua est vera et integra christianæ religionis soliditas; quare non consentientes sedi apostolicæ, eorum nomina inter sacra mysteria non sunt recitanda.* Idem habetur in concilio œcumenico Viennensi (ut refertur in *Clem. unic. de summ. Trinit.*), ubi dictum fuit: *Dubia fidei declarare ad sedem apostolicam dumtaxat pertinet.* Alia plura clarissima testimonia referuntur a *Cano* (3), quibus R. ecclesiæ comprobatur auctoritas.

Scribit *P. Petitdidierus* (4), historiis satis compertum haberi, quod nullus vel fere nullus hæreticus conciliorum judicio umquam acquievit; contra vero plures eorum judicio Pontificis acquieverunt; cum ipse illis præsto occurrerit. De cætero primis ecclesiæ sæculis plures errorum contra fidem satores semper, ac a Romanis Pontificibus damnati fuerunt, statim ut hæretici nullo expectato ecclesiæ consensu ab omnibus habiti sunt. Sic accidit anno 150, cum *Valentinus* damnatus fuit ab *Hygino:* anno 215 Montanistæ a *Zephyrino:* anno 300 *Jovinianus* a *Siricio:*

(1) *apud Ballut. l. 3.* — (2) *lib. 6. cap. 4.* — (3) *l. 6. c. 6.* — (4) *loco supra relato cap. 14.*

anno 416 *Pelagius* ab *Innocentio I.* Unde ipsimet Galliæ episcopi in litteris ad *Innoc. X.* missis, postquam Pontifex ille Jansenianas propositiones proscripsit, ita scripsere: *Non solum ex Christi pollicitatione Petro facta, sed ex actis priorum Pontificum judicia, pro sancienda regula fidei a summis Pontificibus lata super episcoporum consultatione, divina æque ac summa per universam ecclesiam auctoritate niti, cui christiani omnes ex officio ipsius quoque mentis obsequium præstare teneantur.* Definitionibus ergo Pontificis, priusquam fidelium accedat consensus, ipsi obsequium ex officio præstare tenentur.

Ita igitur firme tenuerunt omnes antiqui; sed eadem, scribit *Bellarminus loco supra cit.*, est hodie sententia cunctarum nationum, sola Gallia excepta; eamdemque ubique receptam esse, scribit *Benedictus XIV. in epistola data ad inquisitorem generalem Hispaniarum die 13. Jul. 1748.*, ut refert *Billuart* (1). Quamvis autem (ait *P. Petitd. c. 15.* §. *5.*) ob caliginem offusam ex dictis a *Gersone* et Cardinali de Alliaco quædam universitates Germaniæ et Poloniæ aliud senserint, postea tamen omnes in infallibilitatem pontificiarum definitionum consenserunt, ita ut hodie nulla universitas nullusque theologus extra Galliam reperiatur, qui infallibilitatem Papæ ejusque supra concilia auctoritatem non tueatur. Imo *Augustinus Triumphus*, academiæ Parisiensis doctor (2), non obstante *Gersonis* auctoritate asserere non dubitavit, hæresim esse, Pontifici aliquid de fide decernenti non adhærere.

116. — Objiciunt adversarii, plures Pontifices in fidei judiciis errasse: sed facili negotio nos ab hac oppositione possemus expediri, generaliter respondendo cum *Cano* et *Bellarmino*, quod ii Pontifices, qui errasse adducuntur, non ut universales ecclesiæ doctores, sed tantum private locuti fuerint, ut ex historiis patere demonstrant. Sed ne ex aliquibus gestis, quæ passim et jactanter, sed nimis discerpta ab adversariis adducuntur, quis forte decipiatur, nobis ad singula libet respondere.

117. — Objiciunt I., quod *Liberius* Papa Arianæ hæresi non dubitaverit subscribere. In hoc autem sciendum, quod,

(1) *2. 2. t. 1. diss. 4. a. 5.* — (2) *lib. de potest. ecclesiæ q. 10. a. 3.*

cum *Liberius* primum ad Mediolanensi conciliabulo subscribendum reluctaret, in exilium a *Constantio* imperatore fuit expulsus, ac in ejus locum ab Arianis suffectus fuit *Felix II.*; indeque Ariani in conventu Sirmiensi novam fidei formulam prodiderunt, in qua dolose dixerunt Filium Patri similem in substantia. Huic *Liberius*, tædio exilii victus, imprudenter subscripsit: ob quam rem ab exilio revocatus Romam devenit; sed a Romanis ob hujusmodi flagitium adversis rejectus fuit, et in ejus locum *Felix* advocatus, qui postmodum ob suam constantiam in abjicienda Arianorum formula damnatus capite plexus est. At *Liberius*, *Felice* defuncto, cum resipuisset eamdemque formulam damnasset, denuo Pontifex est acclamatus. *Liberii* itaque privatus lapsus, cum ipse non ex cathedra docuerit, nostram non infirmat sententiam.*)

Objiciunt II., *Vigilium* Papam in epist. ad Theodoram imperatricem anathema dixisse iis, qui duas in Christo naturas confiterentur, quo videtur ipse Pontifex hæresi Eutychetis adhæsisse. Sed hic notandum, ut refert *Baron.* ann. 547. n. 40., quod hunc errorem *Vigilius* professus sit tempore, quo, expulso imperatricis ope *Sylverio*, legitimo Pontifice, ipse Papa, potius antipapa, fuit creatus. Sed postmodum, cum idem, mortuo *Sylverio*, legitime sedem pontificiam est adeptus, nullo modo errorem illum protulit umquam aut simulavit.

---

*) Melius s. Alphonsus ipse in opere suo de veritate fidei (inter opp. dogm. germ. edit. tom. III. pag. 515) Liberium Pontificem cum Tournely ab omni errore defendit, dicens, quod Liberius non hanc III. formulam Sirmiensem, quæ continebat verba *similem Patri in substantia*, sed I. formulam, quæ teste s. Hilario catholice sonabat, subscripsit: quare etiam nec centuriatores Magdeburgenses audent ipsum de errore damnare, quinimmo dicunt, constantem certe in professione fidei Nicænæ mansisse. Quod hic de Felice narratur, melius omittitur, sicut etiam s. Auctor loco supra citato omisit: nam ita diverse res a scriptoribus narratur, ut rei veritas vix inveniri possit, sicuti e. g. res a Bellarmino et Stollberg narratæ omnino sibi contrariæ sunt: Bellarminus autem magis cum narratione hic data convenit.

Editor.

118. — Objiciunt III. in eumdem *Vigilium*,*) quod approbasset tria capitula, quæ postea damnavit concilium Constantinopolitanum generale, jam ab ipso *Vigilio* inde confirmatum. Sciendum hic, quod *Justinianus* imperator, opera *Theodori Cæsariensis*, edictum prodidit, in quo tria capitula continebantur, scil. damnatio memoriæ et scriptorum *Theodori Mopsuestini*, *Ibæ*, episcopi Edessæ, et *Theodoreti*, episcopi Cyri, in quibus errores *Nestorii* excusabantur. At quia in conc. Chalcedonensi præfatorum auctorum laudabilis mentio facta fuit, plures episcopi edictum illum reprobarunt. Deinde Constantinopoli consensu Pontificis concilio convocato, juxta cæsaris edictum tria illa capitula fuerunt confirmata;**) et *Vigilius* ad suasionem imperatoris edicto clam subscripsit. Sed, ut hoc propalatum fuit, magna in ecclesia scissio orta est; qua de re *Vigilius* decrevit, ut effectus edicti suspenderetur, et res ad generale concilium revocaretur. Deinde idem *Vigilius* in quodam suo rescripto, *constituto Vigilii* vocato, damnavit quidem scripta *Theodoreti* et *Ibæ*, sed personas a censuris immunes reliquit. Verum est, non negamus, quod postea anno sequenti imperator a *Vigilio* revocationem *constituti* et consilii Constant. confirmationem obtinuit;***) sed ex hac revocatione quid aliud inferre possunt adversarii, nisi ad summum id, quod dicit *s. Gregorius* (1): *Non enim mutatio sententiæ, sed inconstantia sensus in culpa est.* Si quis autem dixerit, quod *Vigilius* in suo *constituto* in fide erravit, pariter dicere deberet, quod erravit et synodus Chalcedonensis, quæ idem declaravit ac *Vigilius* in suo *constituto*. Cæterum constat,

(1) *lib. 3. epist. 3.*

---

*) De Vigilio et tribus capitulis fusius et clarius tractat s. Alphonsus in opere suo, hist. hæres. inscripta c. VI. art. II. et in veritate fidei c. 9 et 10. *Editor.*

**) Melius legendum est: damnatio trium illorum capitulorum denuo confirmata est. *Editor.*

***) Non totum constitutum revocatum est a Vigilio, sed tantum illa clausula, quæ personas Theodori, Theodoreti et Ibæ a censuris immunes declarabat. *Editor.*

rem hanc non ad fidem pertinuisse; quod enim *Theodoretus* et *Iba* non solum male, sed etiam mala fide descripsissent, et ideo non tantum scripta, sed etiam personæ fuissent damnandæ, meri facti res erat. Hinc ne dicantur concilia inter se discrepasse, dicendum, quod in Chalcedonensi fuit pertractatum de personis, in Constantinopolitano autem de scriptis. Hinc *s. Gregorius* monuit: *Scire vos volo, quod in ea*, (scilicet in synodo Chalcedonensi) *de personis tantum, non autem de fide aliquid gestum est.*

119. — Objiciunt IV. *Maimburgus* et *Jueninus*, in VI. et VII. synodo *Honorium* Papam ob epistolas ad *Sergium*, Monothelitarum principem, damnatum ut hæreticum fuisse; in actione enim 13. VI. synodi sic legitur: *Simulque anathematizare prævidimus et Honorium, qui fuerat Papa antiquæ Romæ, eo quod invenimus per scripta, quæ ab eo facta sunt ad Sergium, quod in omnibus ejus mentem secutus est et impia dogmata confirmavit.* Ac proinde concilium Romanum II. sic de eo declaravit: *Honorium judicatum fuisse post mortem a VI. synodo, quia de hæresi fuit accusatus.* Hocque asseritur confirmatum a *s. Leone* Papa in epistola ad *Constantinum* imperatorem, in qua legitur *Leo* inter hæreticos enumerasse etiam *Honorium.*

Resp. I. Non desunt plures scriptores, qui asserunt, epistolas enuntiatas a Græcis fuisse suppositas, et *Roncaglia* (1) dicit, peritiores criticos asserere, quod acta præfatæ synodi ad nos adulterata pervenerint. Nec adulteratio hæc gratis asseritur, sed eam ut certam testatur *s. Gregor.* (2) Et videtur clare etiam probari ex eadem synodo, in qua alibi tantum damnati leguntur ii, qui in epistola *Agathonis* Papæ ad imperatorem nominati fuerunt, et in ea epistola nulla mentio de *Honorio* facta fuit; imo fuit pronuntiatum, Romanam cathedram numquam defecisse et numquam deficere posse. Et hoc sane creditur *Agatho* pronuntiasse ad omnem evellendam erroris suspicionem adversus *Honorium*, cujus innocentia antea diu discussa et enixe a *s. Maximo* propugnata fuerat et patefacta judicio *Joannis* Papæ, antecessoris *Agathonis*. Pariter acta VII. synodi corrupta fuisse, testatur *Anastasius* bibliothe-

(1) *in animad. in Natalem.* — (2) *l. 5. epist. 14.*

carius *in præf. hist. ad VI. synodum.* Ad concilium autem Romanum respondetur, id patres concilii asseruisse ducti ex falsis corruptisque actis prædictæ VI. synodi, ut supra ostensum est. Pariter epistolam *s. Leonis* supposititam fuisse a Græcis, late multisque validis argumentis probat *Baronius* ad annum Christi 683. *n. 19. et sequenti.*

Sed adhuc admissis pro veris tum actis præfatarum synodorum, tum epistola *Leonis*, resp. II., quod epistolæ *Honorii* bene possint explicari in sensu catholico, ut tenent *Frassen et Tournely* (1); ac id affirmant viri dignissimi, ut *s. Maximus*, qui in disputatione contra *Pyrrhum* eodem tempore *Honorii* eum defendit et de Monothelitarum erroribus indemnem fecit. Idem scripsit *Anastasius*, *Honorii* secretarius. Idem *Joannes IV. in apologia pro Honorio ad Constantinum* imperatorem, ubi asseruit, quod *Pyrrhus* festinabat quidem ad sensum suum *Honorium* attrahere, sed *Honorius* a falso dogmate prorsus fuit alienus. *Honorius* enim duas in Christo voluntates et operationes fassus est, sed prudenti consilio nomina prohibuit unius vel duarum voluntatum, quæ tunc erant inaudita; tunc enim temporis, cum Monothelitarum error exsurgeret, et *Cyrus Alexandrinus* unam in Christo operationem, *Sophronius* autem Hierosolymitanus duas prædicaret, *Honorius* ad sedandum imminens schisma in sua prima epistola scripsit, abstinendum tam a voce unius operationis, ne videretur cum Eutychianis unam in Christo naturam agnosci, quam a voce duarum operationum, ne cum *Nestorio* duas personas supponi appareret. Et hoc patet ex epistola II. ipsius *Honorii*, ubi sic habetur: *Referentes ergo, sicut diximus, scandalum novellæ adinventionis, nos non oportet unam vel duas operationes prædicare, sed pro una, quam quidem dicunt, operatione; nos autem operatorem Christum Dominum in utriusque naturis veridice confiteri.* Ita apud *Frassen* (2). Nec obstat illud, quod *Honorius* etiam scripsit: *Unam tantum voluntatem fatemur Domini nostri Jesu Christi.* Nam ibi tantum de humana natura Christi locutus est, cum dixerit, in homine Christo non adfuisse duas pugnantes volun-

(1) *præl. theol. de eccles. quæst. 3. art. 4. vers. fin.* — (2) *t. 7. tr. 1. diss. 2. a. 1. sect. 2. q. 3.*

tates, alteram carnis, alteram spiritus, sed unam spiritus tantum; in Christo enim caro non concupiscebat adversus spiritum: *Quia profecto* (en ejus verba) *a Divinitate assumpta est nostra natura, non culpa.... Nam lex alia in membris, aut voluntas diversa non fuit vel contraria, aut super legem natus est humanæ conditionis.* Hinc prædictus *Joannes* scripsit: *Secundum hunc igitur modum dictus decessor noster scripsisse dignoscitur, quia in Salvatore nostro duæ voluntates contrariæ in membris ipsius penitus non consistunt, quoniam nihil vitii traxit ex prævaricatione primi hominis.* Ita apud *Nat.*, qui non dubitavit id confirmare, dicens, quod *Honorius* in suis epistolis *locutus est mente catholica: siquidem absolute duas voluntates Christi non negavit, sed voluntates pugnantes.*

Resp. III. Dato etiam, quod *Honorius* vere errasset, ait *Natalis*, dicendum, a fidei tramite illum non deviasse, sed non virtute, qua debuit, Monothelitis repugnasse. Et quamvis *Natalis* credat, VI. synodum vere *Honorium* damnasse, dicit tamen, non damnasse ut hæreticum sententia et pertinacia, sed ut fautorem hæreticorum ob patrocinium ipsis impensum; pro cujus probatione affert epistolam *Leonis II. ad Constantinum Pogonatum* pro confirmatione synodi, ubi *Leo* scripsit: *Anathematizamus Theodorum, Cyrum, Sergium, Pyrrhum, necnon et Honorium, qui profana proditione immaculatam* (ecclesiam) *maculari permisit.* Et quamvis in canone VI. synodi asseratur Honorius *mentem* Sergii *in omnibus secutus, et impia dogmata confirmasse;* hoc intelligendum, ait *Natalis*, non consentiendo, sed connivendo seu silentium indicendo: hæreticos enim, dicit, in eamdem impietatem tendisse, sed ipsos pravi dogmatis assertione, *Honorium* catholici dogmatis dissimulatione. Hinc infert, quod, licet *Honorius* hæreticus non fuerit, merito tamen damnatus fuerit ob negligentiam in damnanda Monothelitarum hæresi. Sic etiam sentit auctor anonymus in *lib.*, cui titulus: *Gallia vindicata, diss. 3. 5. n. 9.* respondens *Ludovico Maimburgo: Quis nescit, epistolas Honorii privatas fuisse, non dogmaticas, in quibus nihil Honorius definivit, sed tantum suam privatam sententiam aperuit?* Concedit enim, errare posse Pontifices ut homines scriptis privatis respondendo, non autem ut magistros

ecclesiæ fideles docendo: *Cum hoc privilegium* (addit) *infallibilitatis in publicum ecclesiæ bonum vergat, noluit Deus illud personæ, sed officio annecti: et tunc solum præsto esse, cum pontificali officio fungeretur.*

120. — Objiciunt V., quod *s. Cypr.* fortiter restitit decreto *Stephani* Papæ et ad futurum concilium appellavit. Sed respondetur I., quod s. Martyr numquam hoc dogma putaverit spectare ad fidem, sed tantum ad disciplinam, dum ipsemet scripsit ad *Jubajanum epist. 73.*, in hac controversia quemlibet episcopum se gerere posse juxta suum arbitrium. *Stephanus* enim numquam declaravit, hoc esse de fide, sed tantum ad ipsum *Cyprianum* scripsit: *Si quis a quacumque hæresi venerit ad nos, nihil innovetur, nisi quod traditum est.* Et quia *Cyprianus* putabat, vetustam traditionem esse, ut baptizati ab hæreticis iterum rebaptizarentur: ideo concilium generale expetivit, ut ex testimonio tot episcoporum praxis ecclesiarum hujusque rei veritas innotesceret. Præterea, esto *Cyprianus* prius restiterit, tandem decreto se subjecit, ut testantur quamplurimi AA. *Cabass.*, *Baron.*, *Thomass.*, *Lud. Bail. et alii apud Milante*, et hoc absolute ex majorum testimoniis testatus est *s. Hieronymus* in dialogo adversus Lucifer. Sed nolo hic multus esse, cum altius hæc prima conclusio confirmabitur ex dicendis mox in secunda, ad quam nunc veniamus.

§. II. *De auctoritate Pontificis supra concilium.*

121. — Prænotandum I., hoc, quod Papa sit supra concilium, non intelligendum de Papa dubio tempore schismatis, cum probabiliter dubitetur de legitima ejus electione; quia tunc quisque debet concilio subesse, sicut definivit concilium Constantiense *in sess. 4.* Tunc enim generale concilium supremam potestatem immediate habet a Christo, sicut tempore sedis vacantis, ut bene advertit *s. Antonin.* (1). Prænotandum II.: idem valere respectu Pontificis hæretici manifesti et externi, non autem occulti aut mentalis: quamvis alii rectius dicant, tunc nequaquam Papam a concilio tamquam a suo superiore auctoritate privari posse, sed immediate exspoliari a Christo sup-

(1) *p. 3. tit. 23. c. 2. §. 26.*

posita conditione depositionis, prout ad id requisita. Prænotandum III., quod concilium generale respectu Papæ possit multipliciter intelligi: 1. cum concilium sine Papa consideratur: et tunc nullam concilium auctoritatem habet, nisi in casibus prædictis schismatis et hæresis: quia concilium est episcoporum congregatio sub Papa uti capite constituta: 2. quando in concilio præsidet Papa ut caput a corpore (nempe ab episcoporum cœtu) non divisum, vel quando concilium confirmatur a Papa; tunc nequit concilium intelligi esse supra Papam; nam alias concilium nulla indigeret Papæ auctoritate, vel alias Papa auctorizaret contra seipsum, quod nequit subsistere: 3. cum concilium est congregatum a Papa, et Papa consideratur ut caput, et episcopi ut corpus a capite divisum. In hoc sensu quæritur, an Papa sit supra concilium, vel e converso.

122. — Circa hoc quæsitum *prima* hæreticorum *sententia* est, quod conc. sit supra Papam, ut *Calvinus* et alii. Huic autem sententiæ adhæserunt episcopi conciliabuli Basileensis cum *Joanne Antiocheno:* et tempore schismatis *Joannes Gerson*, de quo ait *Victoria: Ille doctor per omnia fuit infestus auctoritati Pontificum et multos infecit suo veneno.* Et sic etiam tenuere *Almainus Aliacensis* et alii pauci illius temporis, quorum sententiam *Fagnanus* ait pro nihilo esse habendam, eo quod ex ambitione ortum habuit in concilio Basileensi, dum de eis fuit benemeritus *Felix V.* antipapa, postquam *Eugenium IV.* deposuerunt. Clerus autem gallicanus declaravit, ut supra relatum est, decretum concilii Constantiensis de auctoritate synodi supra Papam etiam extra schismatis tempus extendendum. Differt tamen hæc sententia a sententia hæreticorum, qui dicunt, Papam non esse totius ecclesiæ caput, sed tantum Romanæ; catholici vero dicunt, Papam esse caput totius ecclesiæ, non autem in concilio congregatæ et collective, sed divisive singularum ecclesiarum, ut se habet Generalis respectu ad monasteria religionis.

Adest *secunda sententia* glossæ *in can. Nos, si incompetenter, caus. 2. qu. 7.* dicentis, quod Papa sit supra concilium; tamen, ut ipse sponte se subjiciat concilio, concilii sententiæ teneatur parere. Hoc vero recte reprobant *s. Antonin., Cajet., Bellarm.* etc., quia, cum auctoritas Pontificia sit de jure divino, non potest Papa ei renun-

tiare, ut declaravit *Bonif. VIII.* in *Extrav. Unam sanctam*, *de major. et obed.*, dicens: *Potestas suprema a Deo solo, non ab homine poterit judicari.* Secus vero esset, si ageretur tantum de judicio discretivo (non autem coactivo), ut aliqui Papæ fecerunt, dum accusati causas suas in concilio discuti voluerunt.

Tertia tamen *sententia*, cui subscribimus, tenet, Papam non dubium semper esse supra concilium generale, sive supra omnes ecclesias etiam collective sumptas. Et hanc tuentur *s. Th.*, *s. Bonav.*, *Alex. de Ales.*, *s. Joan. a Capist.*, *s. Bern. Sen.*, *b. August.*, *Triumphus*, *Baron.*, *Bellarm.*, *Sfondratus*, *Pallavic.*, *Emman. Schelstrate*, *Lupus*, *Cabass.*, *Cajet.*, *Gotti et alii nostri AA. communiter. Vide apud Milant. loc. cit.*

123. — Probatur I. ex scripturis, et 1. ex *Luca 22, 31: Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum; ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Observa, quod Christus Dom. pro solo Petro rogavit, qui solus fratres confirmare debebat: ergo, si fides Petri deficere potuisset, fratres non valuissent confirmari a Petro. Falsum est nonnullorum Parisiensium commentum, qui hoc loco putant, Christum orasse pro ecclesia universali, sive pro Petro ut totius ecclesiæ figuram gerente: Dominus enim designavit unam tantum personam, *Simon, Simon;* et cum cœpisset loqui in plurali: *Satan expetivit vos, ut cibraret*, deinde mutavit loquendi formam: *Ego autem rogavi pro te.* Certe, si de tota ecclesia locutus fuisset, multo rectius dixisset: Rogavi pro vobis. Verba porro illa: *Confirma fratres tuos*, manifeste evincunt, Christum non fuisse ecclesiam allocutum: qui enim fingi possunt ecclesiæ universalis fratres? nec audiendi sunt, qui docent, Christum orasse hoc loco pro perseverantia Petri; laborant namque ad interpretanda in eo sensu posteriora illa verba: *Confirma fratres tuos.* Est itaque habenda textus expositio, ut privilegium Petro et successoribus ejus Christus impetraverit, ne aliquid contra fidem possent docere. Ita scripsit *Agatho* Papa *in epistola ad Constantinum* imperat., quæ lecta est in VI. synodo et ibi ab omnibus probata: *Hæc est vera fidei regula* (verba epistolæ), *quam tenuit apostolica Christi ec-*

clesia, quæ per Dei gratiam a tramite apostolicæ traditionis numquam errasse probabitur, quia dictum est Petro: Ego autem rogavi pro te etc. *Hinc Dominus fidem Petri non defecturam promisit, et confirmare eum fratres suos admonuit, quod apostolicos Pontifices, meæ exiguitatis prædecessores, confidenter fecisse semper, cunctis est agnitum.* Ita elegantius *s. Leo* etiam monuit *in serm. 3. assumpt.* ad Pontif.: *In Petro ergo omnium fortitudo minuitur, ut firmitas, quæ Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur.* Probatur 2. *ex act. apost. 15, 7.*, ubi concilio inter apostolos inito sic Petrus affatus est: *Viri fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus in nobis elegit, per os meum audire gentes verbum evangelii et credere.* Quibus verbis sat diserte Petrus significavit, Deum tantum ipsi et successoribus suis potestatem docendi gentes, quid debeant credere, tradidisse. Probatur 3. *ex Joann. 21, 16 et 17: Pasce agnos meos..... pasce oves meas.* Hinc *d. Cyprianus* (1) ait: *Ecclesia est plebs sacerdoti adunata et grex pastori suo adhærens.* Eusebius Emiss. *in serm. nat. s. Joan. dicit: Prius agnos, deinde oves commisit, quia non solum pastorem, sed pastorem pastorum eum constituit. S. Bern.* (2) addit: *Habent illi assignatos greges, tibi universi crediti: uni unus.* Sic loquuntur patres. Probent autem adversarii, ubi in scripturis habeatur, quod oves in concilio desinant esse oves subjectæ suo pastori, imo quod oves ibi in Pontificis pastorem commutentur. E contrario in scriptura legitur, quod Pontifex fuit positus ut pastor non tantum ovium, sed totius ovilis, quando Christus pronuntiavit *Joan. 10, 16.: Fiet unum ovile et unus pastor.* Nec obstat dicere, quod *act. 8, 14.* apostoli miserint Petrum una cum Joanne in Samariam; nam non miserunt imperio, sed consilio tantum, prout rex a suis ministris dicitur etiam ad bellum missus.

124. — Probatur II. ex conciliis, et 1. ex concilio Nicæno *can. 18.*, ubi sancitur: *Omnes episcopi in gravioribus causis libere apostolicam appellent sedem, cujus dispositioni omnes majores causas antiqua apostolorum auctoritas reservavit.* De quo canone *Julius I.* memora-

(1) *ep. 9. lib. 3.* — (2) *l. 2. de consid. ad Eug. III.*

tur: et *Nicolaus I.* dicit, quod concilium sic non esset locutum, nisi infallibilem in Pontifice agnovisset potestatem. Rursusque habetur in *can. 29.* ejusdem Nicænæ synodi (ut apud *Fagnan.* cap. *Nullus de elect. n. 49.*): *Ille, qui tenet sedem Romæ, caput est omnium patriarcharum, sicut Petrus, ut qui sit vicarius Christi super cunctam ecclesiam christianam.* Si ergo Papa est supra ecclesiam, necessario supra concilium erit, quod ecclesiam repræsentat, ut Constantiensis synodus in relato decreto quartæ sess. expressit. II. Ex concilio Chalcedonensi habetur, ut legitur apud *d. Thom.* (1): *Omnia ab eo* (scilicet a Papa) *definita teneantur tamquam a vicario apostolici throni.* Refert insuper *Bellarm.* (2) *ex act. 3.* ejusdem concilii, ibi damnatum fuisse *Dioscorum*, quia Romanum Pontificem ausit judicare et damnare, etiamsi hoc fecerit suffultus auctoritate synodi Ephesinæ generaliter congregatæ: ergo, bene arguit *Bellarm.*, si *Dioscorus* cum generali concilio Papam non valuit judicare, profecto infertur, concilium non esse supra Papam. III. Ex concilio Constantinopolitano IV., ubi *in sess. V.* sic habetur: *Neque nos sane novam de illo judicii sententiam ferimus, sed jam olim a ss. Papa Nicolao pronuntiatam, quam nequaquam possumus immutare.* Et in can. 2.: *Itaque bb. Papam Nicolaum tanquam organum sancti Spiritus habentes etc.* Ergo hoc concilium declaravit, sententiam Pontificis esse immutabilem. IV. Ex concilio Constantiensi, ubi, ut refert *Bellarm.*, approbata fuit epistola *Martini V.*, in qua de hæresi suspectos sic interrogare præcipiebatur: *utrum credant, quod Papa sit successor Petri, habens supremam auctoritatem in ecclesia Dei.* At certe potestas suprema illa est (recte arguit *Bellarm.*) qua nulla est major, et cui nulla æqualis. Deinde habetur, quod idem concilium Constantiense damnavit propositionem 37. *Wiclefi*, quæ dicebat: *Papa non est immediatus et proximus vicarius Christi.* Si ergo Papa est immediatus Christi vicarius, necessario dicendus etiam superior concilio; alias non immediatus, sed vix mediatus vicarius Christi dici deberet. Valde etiam nostram sententiam confirmat concilium Florentinum, prout rela-

(1) *opusc. contra Græcos.* — (2) *t. 2. lib. 2.*

tum est supra in probatione primæ conclusionis, ubi Papa appellatur totius ecclesiæ caput, doctor et pastor: caput enim non pendet a membris, doctor non instruitur a discipulis, pastor non regitur ab ovibus. Maxime autem urget concilium Lateranense V. sub *Leone X. sess. 11.*, in quo decretum Basileensis conciliabuli fuit reprobatum et solemniter recepta fuit constitutio *Leonis X. pastor æternus*, in qua perspicuis verbis fuit declaratum: *Solum Romanum Pontificem, tamquam super omnia concilia auctoritatem habentem, conciliorum indicendorum, transferendorum ac dissolvendorum plenum jus et potestatem habere, nedum ex s. scripturæ testimonio, dictis, ss. PP. ac aliorum Romanorum Pontificum, sed propria eorumdem conciliorum confessione manifesta constat.* Huic autem expressæ definitioni potestatis pontificiæ supra concilia duo tantum, ait *Bellarminus*, objici posse: primum, quod hoc concilium non fuerit generale, quia episcopi nec ad numerum centesimum pervenerunt; sed *Bellarm.* respondet, hoc vix dici posse, dum concilium legitime convocatum fuit, omnibus patuit, et in eo verus Pontifex præsedit: et ideo hoc concilium ut certe legitimum et œcumenicum communiter habetur, prout videre est apud *Cabass.*, *Grav.*, *Baron.*, *Thomassin. etc.*: alterum, quod concilium non fuerit ab omnibus receptum; sed hoc parum refert (addit *Bellar.*); nam constat, conciliorum decreta approbatione populi non indigere, cum non ab eo auctoritatem accipiant. Et si decreta circa mores aliquando per desuetudinem abrogari valent, quia ex temporis diuturnitate præsumitur ipse Pontifex in abrogationem consentire: hoc tamen nequit esse in decretis circa fidem, quæ, postquam sunt constituta, necessario immutabilia evadunt: *Quod vero* (subjungit *Bellarm.*) *concilium hoc rem istam non definivit proprie ut decretum catholica fide tenendum, dubium est: et ideo non sunt proprie hæretici, qui contrarium tenent, sed a temeritate magna excusari non possunt.* Idemque tenent *Ludovicus Bail et alii apud Milant. l. c.*

125. — Probatur III. ex definitionibus Pontificum (quos ideo novatores ambitionis temeritatisque arguunt). Quamvis enim non videtur probare definitio judicis illius, qui an judex sit, in dubium revocatur: attamen negari non

potest, saltem magnum pondus nostræ sententiæ addere tot definitiones Pontificum, qui juste existimantur, quod non ita facile has sanctiones emanassent, nisi in ecclesia sat universe hæc sententia esse recepta. Infallibilia autem esse Romani Pontificis decreta definivit *Anacletus* (1), *Gelasius* (2) et præcipue *Paschalis II.* (3), qui ita decrevit: *Omnia concilia per Romanæ ecclesiæ auctoritatem robur acceperunt, et in eorum statutis Rom. Pontificis patenter excipiatur auctoritas.* Bonifac. VIII. (4) dicens: *Porro subesse Romano Pontifici omnem humanam creaturam, declaramus, definimus et pronuntiamus, omnino esse de necessitate salutis.* *Leo IX*, scribens ad *Leonem Acridanum., cap. 31.* dixit: *Petrus et ejus successores liberum de omni ecclesia habent judicium.* Idem declaravit *Innoc. I. in epist. ad Carthaginenses.* Idem *Dionysius Papa ep. 2. ad Severum.* Idem *Greg. Magnus* (5). Has quidem sanctiones, licet in causa propria, ut vocitant Galli, editas, *Gersoni* tamen et quibuscumque aliis auctoribus præferendas esse constat. Et quod potestas Romani Pontificis sit superior omni concilio, magis patet ex irritatione canonis 28. concilii Chalcedonensis, quam decrevit *s. Leo* Papa contra privilegium primi loci post Romanum Pontificem delatum a concilio antistiti Constantinopolitano adversus episcopum Alexandrinum. Sic enim s. Pontifex *(ep. 53.)* scripsit ad Pulcheriam Augustam: *Consensiones vero episcoporum, sanctorum canonum apud Nicæam conditorum regulis repugnantes, unita nobiscum vestra fidei pietate, irritum mittimus, et per auctoritatem b. Petri apostoli generali prorsus definitione cassamus.* Si concilia Pontifici superiora essent, quomodo *s. Leo* hujus synodi canonem irritare potuisset? Hinc *Nicolaus I. (ep. 8.)* ad ostendendum, omnes conciliorum sanctiones nullo robore pollere, nisi a Romano Pontifice firmentur, sic scripsit de *s. Leone*, qui non solum præfatum cononem Chalcedonensem irritum fecit, sed etiam acta Ephesini concilii rescidit, quamvis unanimi consensu omnes patres illa approbassent: *Non ergo dica-*

(1) *can. Sacrosancta, dist. 22., can. Facta, caus. 9. q. 3.* — (2) *can. Cuncta, caus. 9. q. 3.* — (3) *cap. Significasti, de elect.* — (4) *in Extrav. cap. Unam sanct. de major. et obed.* — (5) *lib. 4. ep. 52.*

tis, non eguisse vos in causa pietatis Romanæ ecclesiæ, quæ collecta concilia sua auctoritate firmat. Unde quædam eorum, quia consensum Romani Pontificis non habuerunt, valetudinem perdiderunt. Quomodo non eget quælibet synodus Romanæ sedis, quando in Ephesino latrocinio cunctis præsulibus probantibus, nisi magnus Leo, divinitus excitatus, totum orbem et ipsos quoque Augustos concuteret, religio catholica penitus corruisset?

126. — Probatur demum ex ratione: quia regimen monarchicum inter alia est optimum, ut docet *d. Thom.* (1) his præstantibus verbis: *Optimum regimen multitudinis est, ut regatur per unum; pax enim et unitas subditorum finis est regiminis: unitatis autem congruentior causa est unus quam multi; unde Christus Joan. 10, 16. dixit: Et fiet unum ovile et unus pastor. Calvinus* docuit, Christum non instituisse gubernium monarchicum in ecclesia; sed communiter oppositum vere docent catholici cum *d. Cypriano;* et idem *Gerson* scripsit: *Hæreticum esse, qui contrarium tenet; nullam aliam politicam constituit in ecclesia Christus præter monarchicam.* Adde, si regimen in ecclesia non esset monarchicum, non satis a Deo ecclesiæ bono provisum esset; nam cum raro concilia conveniant et raro convenire possint, ob incommoda, dispendia, bella, raro etiam hoc regimen existeret. Et ideo *d. Antoninus* (2) dixit, Christum Dominum monarchiam in ecclesia instituisse, Pontificem vicarium suum constituendo. Quapropter pluries accidit, ut notat *Bellar.* (3), Pontifices absolute hæreses sine concilio damnasse, ut *Pelagii, Priscilliani, Joviniani, Vigilantii* aliorumque multorum, quæ eo ipso, quod a Papa damnatæ fuerunt, a tota Christi ecclesia pro veris hæresibus habitæ sunt. Hinc docet *d. Thomas*, quod auctoritatem, quam concilia præ se ferunt, totam a pontificia auctoritate exhauriunt. Et ideo a concilio ad Papam bene appellari potest, sed non a Papa ad concilium. *S. Th.* (4) sic loquitur: *Sicut posterior synodus potestatem habet interpretandi symbolum a priori synodo conditum...., ita et jam Rom. Pontifex sua potest: cujus auctoritate*

(1) *in 4. contra gentes c. 76.* — (2) *part. 3. tit. 22. c. 2. §. 3.* — (3) *l. 4. de Rom. Pont. c. 3.* — (4) *qu. X. de potentia art. 4. ad 13.*

sola synodus congregari potest, et a quo sententia synodi confirmatur, et ad ipsum a synodo appellatur. Et *in opusc. contra impugn. relig. c. 4.* dicit: *SS. Patres in concilio congregati nihil statuere possunt, nisi auctoritate Romani Pontificis interveniente.* Accedit *s. Joan. a Capistrano*, de Papa et concilio dicens: *Patet igitur expressissime, Papam supra concilium, et non concilium supra Papam jurisdictionem plenariam in omnibus obtinere, et concilium quantumlibet œcumenicum Papæ subjici et obediri teneri, a quo salus fidelium post Christum pendet.* S. autem *Antoninus* (1) non abstinuit a declarando, opinionem contrariam esse hæreticam, his verbis: *Sed nec ad concilium generale a Papa appellari potest, quia Papa omni concilio superior est; nec robur habet, quidquid agitur, nisi auctoritate Rom. Pontificis roboretur et confirmetur. Sentire ergo, quod a Papa ad concilium appellari possit, est hæreticum.*

127. — Objiciunt adversarii I. et dicunt: Si ergo Pontifex est supra concilia, hæc inutilia sunt, et frustra ipsi Pontifices toties, ut fidei quæstiones decernerentur, concilia indixerunt. Sed responsio cuique patet; non enim Pontifices concilia dicuntur convocasse, quia de fide controversias definire non valerent; sed hoc fecerunt, ut rebus magis ad trutinam mandatis hæretici validius convincerentur, et dogmata fidei, totius ecclesiæ judicio examinata, statuerentur firmius ac facilius a fidelibus reciperentur. Et ideo (ut adversarii opponunt, sed immerito) plures Pontifices post suas definitiones concilia convocarunt: sed omnia, quæ in conciliis sunt umquam definita circa res fidei, a pontificia approbatione auctoritatem exhauserunt: prout declaravit Lateranense ultimum sess. XI., ubi sic habetur: *Consueverunt antiquorum conciliorum patres pro eorum, quæ in suis conciliis gesta fuerunt, corroboratione a Romanis Pontificibus subscriptionem approbationemque humiliter petere et obtinere, prout ex Nicœna, Ephesina, Chalcedonensi, sexta Constantinopolitana, septima Nicœna, Romana sub Symmacho synodis habitis eorumque gestis manifeste colligitur.* Ita apud *Porrect.* (2).

(1) *p. 1. tit. 23. de appel. Pap. c. 3. §. 3.* — (2) *in d. Th. 2. 2. q. 1. a. 10.*

128. — Objiciunt II. textum *Matth. 18, 15: Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum...; quod si te non audierit, dic ecclesiæ.* Ergo, dicunt, si correctio a Petro ad ecclesiam est deferenda, potestas suprema est in concilio per ecclesiam designato. Et confirmant ex verbis *Innocentii IV. in cap. Ad apostolicæ, de sent. et re judic. in 6.*, qui *Frederico II.* scripsit, se paratum esse de consilio concilii suam revocare sententiam. Sed respondetur, quod Christus non direxit Petro verba illa ut suo vicario, sed omnibus discipulis et fidelibus, præceptum correptionis imponendo. Deinde per illa verba, *dic ecclesiæ*, non fuit designatum concilium (quod raro habetur), ut possit corrigere delinquentes; sed nomine ecclesiæ intelliguntur superiores jurisdictionem habentes, ut docet *Chrysostomus* (1). *Dic ecclesiæ*, (explicat) *præsulibus scilicet ac præsidentibus.* Ad illud autem *Innocentii* respondet *Bellarm.* (2), posse intelligi de judicio discretivo, non decisivo. Præterquam quod ibi non agebatur de quæstione fidei decernenda, sed tantum de sententia punitionis moderanda, si id pro pace cum imperatore per Pontificem excommunicato concilianda conveniens visum fuisset. Hinc *Irenæus* (3), loquens de ecclesia Romana, ait: *Ad hanc enim ecclesiam propter principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam* (hoc est eos, qui sunt undique fideles), *in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quæ ab apostolis est traditio.*

Objiciunt III., *d. Leonem, Eutychetis* hæresi damnata, judicium illud passum esse denuo in synodo Chalcedonensi discuti: ex quo inferunt, ipsum Pontificem sensisse, suam definitionem sine concilio fallibilem esse. Sed respondetur, quod s. Pontifex non ideo permisit synodum, quia suam sanctionem non censuerit irreformabilem, sed ut error pleniori judicio concilii potuisset aboleri, et omnia exorta dissidia juxta imperatoris desiderium hoc modo sedari. Hoc patet ex ejusdem *s. Leonis* epistola 17., patetque ex ejusdem synodi subsequenti decreto, ubi sancitum fuit: *Definitio omnibus placet: per os Leonis*

(1) *hom. 61. in Matth.* — (2) *lib. 2. de conc. c. 18.* — (3) *l. 3. adv. hær. c. 3.*

locutus est Petrus: hæc fides patrum: qui aliter sentit, anathema est.

129. — Objiciunt IV. concilia Constantiense et Basileense. De Constantiensi duo decreta opponunt edita, unum in sess. 4., quo dictum fuit: *Hæc sacrosancta synodus ecclesiam repræsentans potestatem a Christo immediate habet, cui quilibet cujusque dignitatis, etiamsi papalis existat, obedire tenetur in iis, quæ pertinent ad fidem et extirpationem dicti schismatis, et reformationem generalem ecclesiæ in capite et in membris.* Hoc decretum, editum in sess. 4., fuit postea confirmatum in sess. 5. Sed antequam ultra procedamus, circa decreta hæc sciendum, ut referunt *Milant. l. c. et Troila* (1) ex *Emmanuele Schelstrate* de sensu decret. concil. Constant., quod sacrum cardinalium collegium cum tribus nationibus (adversus germanicam) interfuerunt in sessione tantum ob timorem *Sigismundi* imperatoris, sine animo articulum definiendi, atque in scriptis patres sunt protestati de nullitate sessionis hujus. Verba autem protestationis cardinalium et trium nationum, factæ die 29. Septemb. anno 1417., hæc fuerunt: *Clerus et populus nonnullorum regnorum nondum clare et solide huic sacro concilio adhæserunt propter rumores discordiarum, quas in eodem concilio fieri audiunt: fides jam de eodem concilio dicitur vacillare etc.* Ita ap. *Ronc.* (2). Insuper testatur card. Turrecr. (3), quod, *sicut apertissime patet ex gestis illius congregationis, decreta illa, si ita sunt appellanda, facta sunt solum a patribus aliquibus obedientiæ Joannis XXIII.*, qui patres tantum ad tertiam partem pertingebant; qua de re (asserit *Milante l. c.*) concilium definitionem illam emanavit, cum nondum fuerit œcumenicum. Et ideo quisque videt, cujus roboris sit illud decretum tam tumultuarie editum, saltem sine unanimi suffragio patrum: nam, ut scripsit idem *Joannes XXIII.* duci Bituricæ *apud Troila n. 59.*, non fuerunt data suffragia per singulos, uti oportebat, sed incongruenter statutum fuit, quamlibet nationem unum suffragium habere. Et hoc factum confirmat cardinalis Alliacensis (4), qui in concilio adfuit hocque

(1) *tract. 7. §. 8. n. 58.* — (2) *in animad. in Nat. tom. 20.* — (3) *lib. 2. de ecclesia c. 99. et 100.* — (4) *in tract. de eccl. autor. p. 1. c. 4.*

dubium in illo proposuit, ne ipsius acta deinde in dubium de nullitate vocarentur. Hinc præfatus cardinalis Turrecrem. *l. c.*, qui etiam synodo interfuit, et *Cajet.* (1) absolute asserunt, decreta illa nullius fuisse momenti, cum non intervenerit ecclesia: prout etiam affirmavit *Eugenius IV. in apologia contra Basileenses*, affirmans, *quod ibi actum est, universæ ecclesiæ non debet adscribi.*

130. — Præterea, adhuc præfatis decretis admissis, respondent *Bellarm.*, *Turrecrem.*, *Spondan. et alii*, quod decreta illa fuerunt pro Papa dubio et tempore schismatis tunc grassantis, cum inter tres Pontifices tunc constitutos quisque pontificiam dignitatem sibi vindicabat; sed ii omnes a concilio fuerunt depositi, et *Martinus V.* eodem tempore a cardinalibus Pontifex legitime creatus. Et hoc bene constat ex ipsius concilii verbis, ut supra relatis: *Cui quilibet.... obedire tenetur in iis, quæ pertinent ad fidem et extirpationem dicti schismatis.* Nec officiunt verba subsequentia: *et reformationem generalem ecclesiæ Dei in capite et in membris.* Nam primo respondet *Troila* (2) ex doctissimo *Emman. Schelstrate de sensu decr. conc. Constant.*, quod prædicta ultima verba fuerunt a Basileensibus adulterata in secundo decreto, ubi eadem verba primi decreti identice leguntur repetita, additis illis: *et reformationem etc.* Deinde respondetur, quod decreta illa loquebantur in subjecta materia, scilicet in casu Papæ dubii, in quo (ut notatum est in præmissis) suprema potestas est in concilio tam quoad materias fidei, quam quoad definiendum, quis sit verus Pontifex; tunc enim quisque definitioni concilii subjici debet. Tunc autem temporis in dubium revocabatur, quis esset verus Pontifex: et quamvis legitimus Pontifex esset *Joannes XXIII.*, ut aliqui contendunt, attamen hoc ubique non constabat; quapropter, ut habetur ex historiis *apud Suarez* (3), ipse *Joannes* ad ecclesiæ pacem firmandam sponte pontificatum resignavit. Idem confirmatur ex declaratione ejusdem synodi Const. sess. 5., ubi dictum fuit: *Item declarat, quod quicumque, qui mandatis hujus s. synodi et*

(1) *p. 1. de autor. Papæ c. 8.* — (2) *tr. 7. art. 7. §. 8. n. 54.* — (3) *de fid. l. 3. c. 18.*

cujusque alterius concilii generalis super præmissis seu ad ea spectantibus factis vel faciendis obtemperare contempserit etc. Ex quibus verbis sat patet, synodum locutam esse tantum de conciliis, quæ celebranda fuerint *super præmissis etc.* Quæ autem erant illa *præmissa* nisi schisma sopiendum Pontificesque dubii deponendi? Hæc enim fuit vera causa hujus synodi celebrandæ, nempe eventus Papæ dubii. Cæterum in congregatione habita die 11. Sept. anni 1417. communiter decisum fuit, quod *Papa rite et canonice electus a concilio ligari non posset.* Si igitur est certum, Papam non posse ligari legibus concilii, certum est etiam, concilium non esse supra Papam, nec a Papa appellari posse ad concilium.

131. — Nec obstat, quod objicit *Juenin.* (1), scilicet *Martinum V.* (ut in ult. sessione concilii legitur) per advocatum concilii hæc denuntiari jussisse: *Se omnia et singula determinata in materiis fidei per concilium Constantiense conciliariter tenere velle, ipsaque sic conciliariter facta approbare et non aliter nec alio modo.* Ergo (dicunt) etiam *Martinus* confirmavit decreta quartæ et quintæ sessionis. Nam respondetur: Per illa verba, *in materiis fidei*, *Martinus* tantum comprehendere voluit decreta adversus *Wiclefum* et alios hæreticos in concilio damnatos, non vero decreta de superioritate concilii: hæc enim decreta non ad fidem, sed ad reformationem tantum spectabant, ut ipsi PP. dicebant, *ad reformationem generalem ecclesiæ Dei in capite et in membris.* Ergo decreta illa minime confirmare voluit *Martinus.* Resp. II. Decreta illa Pontifex non solum non approbavit, sed expresse reprobavit: cum enim a concilio damnatus fuisset ut hæreticus quidam libellus a *Joanne Falckemberg* editus contra regem et nationem Poloniæ, *Martinus* obstitit declaravitque, hanc non esse fidei causam. Et ex hoc, cum Poloni ad futurum concilium a *Martino* appellassent, Pontifex constitutionem edidit, in qua dixit: *Nulli fas est, a supremo judice, videlicet apostolica sede seu Romano Pontifice, Jesu Christi vicario in terris, appellare aut illius judicium in causis fidei (quæ tamquam majores ad ipsum et sedem*

(1) *inst. theol. diss. 4. q. 3. art. 16.*

apostolicam deferendæ sunt) declinare. Hujus constitutionis meminit *Joan. Gerson.* (1) et hujus causa edidit tractatum: *An liceat a Pontifice appellare.*

132. — Accessit inde synodus Basileensis, quæ non solum decretum Constant. confirmavit, sed etiam concilium supra Papam indubium esse definivit; proposuitque tamquam credendas de fide sequentes tres impias propositiones:

I. *Veritas de potestate concilii generalis, universalem ecclesiam repræsentantis, supra Papam et quemlibet alterum, declarata per Constantiense et hoc Basileense generalia concilia, est veritas fidei catholicæ.*

II. *Veritas hæc, quod Papa concilium generale, universalem ecclesiam repræsentans, actu legitime congregatum super declaratis in præfata veritate aut aliquo eorum, sine ejus consensu nullatenus auctoritative potest dissolvere, aut ad aliud tempus prorogare, aut de loco ad locum transferre, est veritas fidei catholicæ.*

III. *Veritatibus duabus prædictis pertinaciter repugnans est censendus hæreticus.*

Tandem usque adeo Basileensium antistitum audacia pertransiit, ut, postquam *Eugenius* concilium Ferrariam transtulit, ausi fuerint, ipsum a sede papali deponere et hæreticum declarare, ac *Amadæum*, Sabaudiæ ducem, in ejus locum sufficere nomine *Felicis*, reclamantibus tamen et a concilio recedentibus fere cunctis episcopis: ut testantur *d. Antoninus* (2) et *Spondanus* ad ann. 1431, qui de hac iniqua depositione sic scripsit: *Crescente dissensione adeo diminutus est eorum numerus, ut, cum judicium in Eugenium intentarunt, vix triginta adfuerint et in ejus depositione septem tantum episcopi*, adeo, ut ipse *Felix*, postea suæ electionis nullitatem agnoscens, ab omni jure ad papatum se abdicaverit et *Nicolao V.*, *Eugenii* successori, obedientiam humiliter præstiterit.

133. — Ludovicus *Dupinus*, quem secuti sunt aliqui alii ex Gallis, hoc Basileense conventiculum œcumenicam synodum non erubuit appellare, dicens, ipsam legitime a *Martino V.* fuisse indictam, ab *Eugenio* autem

(1) *in dial. apolog. pro conc. Const.* — (2) *hist. tit. 22. c. 10. §. 4.*

IV. ut legitimam confirmatam, et demum a *Nicolao V.* in omnibus approbatam. Ad horum falsissimas suppositiones refellendas longa utique ac integra dissertatio requireretur; sed ne nimis a meo proposito recedam, breviter respondeo et dico, quod hujusmodi Basileensis conventus nullo modo generalis concilii nomen meretur, et hoc ex ipsius gestis, de quibus dubitari non potest, aperte constat. Primo, quia numerus episcoporum fuit in eo tam exiguus, ut nulla ratione potuerit umquam universalem ecclesiam repræsentare. In sessione enim II. et III., in quibus præfatæ definitiones editæ fuerunt, septem vel octo tantum episcopi adfuerunt; idque habetur ex responso ipsius synodi dato 6. Id. Nov. 1640., ubi legitur: *Cum tempore primæ dissolutionis prætensæ pacis prælati essent in concilio, non numerum quatuordecim excedentes, neque medietas numeri suppositorum in concilio haberetur, quæ præmissis actibus interfuit etc.* Et licet aucto deinde antistitum numero in sess. XVIII. fuerint decreta II. sessionis renovata, refert tamen cardinalis Turrecremata *in resp. ad Basileenses*, habita in concilio Florentino et in *summ. de eccl.* (1), quod in illa sess. XVIII. non omnes consenserunt, sed plures protestati sunt, alii vero consensum præstiterunt, vel ut privatæ personæ, vel potius violenter; alii tandem noluerunt intervenire, cum decreta ederentur non per solos episcopos, ut opus erat, sed *per multitudinem populi parvi pretii et nullius auctoritatis.* Quod confirmatur ex oratione cardinalis Arelatensis (quæ legitur apud *Aeneam Sylvium in act. Basil.*), qui, cum esset præcipuus promotor præstantiæ concilii supra Papam, ibi fortiter conquestus fuit de hoc prælatorum dissensu, et ideo præfata decreta inferioris potius cleri suffragiis quam ipsorum adscripsit, dicens: *Opus Dei hac vice fuisse autumo, ut inferiores ad dicendum reciperentur.* Et prædictus *Aeneas Sylvius in oratione habita ann. 1451 adversus australes, ut refert Ludovicus Muratorius* (2), de relatis decretis loquens, dixit: *Inter episcopos vidimus in Basilea coquos et stabularios, orbis negotia judicantes.*

Secundo nequit concilium Basileense nuncupari œcume-

(1) *l. 2. c. 100.* — (2) *tom. 2. in suis anecdotis.*

nicum, quia ibi non adfuerunt legati pontificii, ut oportebat. Quomodo enim concilium dici potest œcumenicum, ubi caput suum deest, quando existit Papa certus? *S. Th.* (1) docet: *Sancti patres in conciliis congregati nihil statuere possunt, nisi auctoritate Romani Pontificis interveniente.* Et glossa *in dist. 17. verb. Gener. conc.* ait: *Universale* (concilium) *est, quod a Papa vel ejus legato cum omnibus episcopis statuitur.* Hinc *Nicolaus I. ep. 7.* ita scripsit: *In universalibus synodis quid ratum, nisi quod sedes b. Petri probavit, ut scitis, habetur? Sicut e contrario, quod ipsa sola reprobavit, hoc solummodo constat hactenus reprobatum.* Si igitur loquimur de sessione II., ut supra habita 14. Kal. Mart. ann. 1432., habetur ex *act. miss. l. 2.*, quod cardinalis *Julianus*, tunc temporis s. sedis legatus, jam antea die 8. Febr. se præsidentia concilii exornavit. Adde, quod *Eugenius* post primam sessionem jam concilium revocaverat, ut refert *Didacus Payva ex Alexandr. art. 3. n. 1.* Ita pariter in sess. XVIII. legati pontificii defuerunt; nam alii abfuerunt, alii autem non ut legati, sed ut privatæ personæ subscripserunt, ut supra diximus, et ostendit *Roncaglia* (2).

Tertio præterea scitur, suffragia data in præfata synodo minime fuisse libera, ut refert cardinalis Turrecr., et ut asseruit *Eugenius in sua bulla ad archiep. Colon. edita 3. Idus Februar. 1431.*, dicens: *Plerique accedere sunt coacti, in quibus nec vis nec potestas concilii generalis consistit, quorum deliberationes minime sunt liberæ, cum ab eorum, qui compulerunt, voluntate dependeant.* Quapropter *s. Antoninus* (3) vocavit hanc Basileensem synodum *conciliabulum viribus cassum et synagogam satanæ;* s. Joan. de Capistrano (4) appellavit illam *synodum profanam, excommunicatam et basiliscorum speluncam;* episcopus Meldensis, legatus *Caroli VII.* ad *Eugenium*, (*apud Raynald. ad annum 1441. n. 10.*) nuncupavit *dæmonum catervam;* Florentinum in sessione habita ann. 1439. prid. Non. Sept. damnavit declarationes Basileenses tamquam impias et scandalosas; concilium demum Lateranense V., ut legitur in bulla *Leonis V.* edita, præfato

(1) *opusc. contr. impug. relig. c. 4.* — (2) *in animadvers. ad Nat. Alex. sup. conc. Bas. §. 1.* — (3) *p. 3. tit. 22. cap. 10. §. 4.* — (4) *de Papæ et conc. auct. c. 3.*

concilio approbante, synodum Basileensem conciliabulum schismaticum, seditiosum et nullius auctoritatis agnovit. Quis ergo modo concilium illud legitimum dicet, quod temerarii, profani et diabolici grande nomen promeruit. Postquam igitur *Eugenius* Basileensem synodum revocavit, prorsus quidem illegitima ipsa evasit. Nec obstat, quod *Eugenius* deinde dissolutionem illius revocasset, ut adversarii objiciunt; nam refert card. Turrecrem. (1), hanc revocationem ab *Eugenio* metu extortam fuisse, et ipsius constitutionem revocationis quodammodo ipso nesciente fuisse publicatam. Scripsit enim *s. Athanasius* (2): *Non est censenda ejus sententia, quam minæ et terrores extorserunt, sed ea, quam protulit, cum liberos haberet affectus.* At dato, quod *Eugenius* liberrime dissolutionem concilii revocasset, ipse tamen, ut patet ex ejusdem epistolis (3), expresse declaravit, decisiones tantum ad extirpandam hæresim et pacem inter principes statuendam editas, non autem adversus pontificiam potestatem pertinentes confirmasse. Atque in ipsa constitutione revocationis *Dudum* duas conditiones apposuit; unam, ut legati ab eo deputati *ad concilii præsentiam cum effectu admitterentur;* alteram, ut expressit: *Ut omnia et singula contra auctoritatem nostram facta prius omnino tollantur.* Sed patres Basileenses neutrum implevere: neque enim decreta abstulerunt, neque legatos in sessione XVIII. admiserunt, nisi exutos omni jurisdictione coactiva, contra *Eugenii* intentionem; imo nec etiam legatorum assensum in sessione XVIII., ubi decretum de præeminentia concilii fuit renovatum, curaverunt obtinere: nam testatur cardin. Turrecrem. in præfata respons. ad Basileenses in concilio Florentino, quod in dicta sess. XVIII. præsidentes Pontificis *non consenserunt, imo contradixerunt et protestati sunt. Licet aliqui non ut præsidentes, sed ut privatæ personæ et quasi violenter, cum aliter non admitterentur ad præsidentiam, in renovationem illam consenserunt.* Deinde cum ipsi Basileenses patres instanter postmodum ab *Eugenio* approbationem decretorum suorum petiissent, illam numquam *Eugenius* concedere voluit, ut ipse *Eugenius*

(1) *dict. l. 2. c. 10.* — (2) *ep. ad Solitar.* — (3) *l. 15. p. 117. et 123. et l. 17. p. 201.*

in concilio Florentino declaravit, inquiens: *Nos quidem progressum concilii approbavimus, non tamen ejus decreta.* Et cum rex Romanus ac imperii electores instassent pro decretorum confirmatione, *Eugenius* scribens ad legatos suos in Germania, quamvis concilia tum Constantiense tum Basileense in sua epistola fassus sit venerari, verumtamen ibi expresse protestatus est, ea suscipere *absque tamen præjudicio juris, dignitatis et præeminentiæ s. sedis apostolicæ ac potestatis sibi et in eadem canonice sedentibus concessæ.* Atque in synodo Florentina ad proscribendas propositiones concilii Basileensis, concilium Pontifici præferentes, constitutionem edidit *Moyses* (quæ legitur in nova editione Veneta conciliorum *tr. 18. n. 1202.*), in qua habetur: *Quas propositiones juxta pravum Basileensium intellectum, quem facta demonstrant, velut s. scripturæ et ss. patrum et ipsius Constantiensis concilii sensui contrarias, tamquam impias, scandalosas, necnon in manifestam ecclesiæ scissuram..... cedentes, ipso sacro approbante concilio, damnamus et reprobamus.* Vide hic autem, quam futilis sit verborum istorum ingeniosa interpretatio *Natalis Alexandri*, dicentis, quod ideo *Eugenius* propositiones illas damnavit, quia hæresis nota inurebantur, qui adversus eas sentiebant; nam ad istius commenti insubsistentiam probandam sufficit, verba relatæ bullæ relegere, quibus clare patet, noluisse quidem Pontificem ab hæresi tutari solum, qui contra concilium sentiebant, sed expresse damnare voluisse et reprobare *tamquam impias, scandalosas, necnon in manifestam ecclesiæ scissuram cedentes* propositiones illas, *juxta* (nota) *pravum ipsorum Basileensium intellectum*, qui asserebant, concilium præstare Pontifici etiam certo: et hujusmodi intellectum, quem facta demonstrabant (cum patres Basileenses *Eugenium* monuerint, citarint etc.) utique Pontifex improbavit.

Instant adversarii et ajunt, præfatam constitutionem *Moyses* postmodum abolitam fuisse a *Nicolao V.* Sed revera in litteris *Nicolai* (ut videre est apud ipsum *Natalem art. 4. num. 15.*) nihil aliud reperitur, quam confirmatio possessionum et collationum beneficiorum, quas fecerant Basileenses, nulla penitus facta mentione potestatis prætensæ concilii supra Papam.

134. — Instat ultimo pro superioritate concilii *Ludovi-*

cus Maimburgus, objiciens, eosdem Pontifices aliquando conciliorum superioritatem supra Papam fuisse confessos. Et opponit I. factum *Siricii*, qui ab aliquibus episcopis requisitus super errore *Bonosi*, nempe quod B. V. Maria alios post Jesum filios suscepisset, respondit, super hanc controversiam se non posse judicare, cum ejus judicium concilio Capuensi commissum fuerit. Sed respondetur 1., quod hoc argumentum probaret nimis; nam hoc modo Papa non solum generali concilio inferior esset, sed etiam provinciali, quale erat Capuense. Resp. 2., quod hæc verba falso *Siricio* apponantur, cum tantum in epistola 79. *Ambrosii* reperiantur. Resp. 3., quod, dato etiam, quod sint *Siricii*, *Siricius* ibi non declaravit se synodo inferiorem, sed significavit dedignari sua auctoritate, ex declaratione illius concilii causam judicare: et patet ex verbis ibi: *Nos quasi ex synodi auctoritate judicare non convenit. Vide Troil. loc. cit.* Opponit II. *Maimburgus* testimonium *Sylvestri* II., quod, *si Romanus episcopus ecclesiam non audierit, ut ethnicus habendus sit.* Respondetur, illud testimonium non fuisse *Sylvestri*, sed *Gerberti* monachi, qui (ut referunt *Baronius* anno 992. et *Spondanus* anno 991. *n. 2.*), dum fuisset illegitime assumptus ad Rhemensem archiepiscopatum, *Arnulpho* injuste deposito, et tunc contenderet sui confirmationem, non obstante dissensu Pontificis, *Seguino* metropolitano verba illa scripsit. Sed postmodum idem *Gerbertus*, cum favore *Otthonis* imperatoris ad pontificatum assumptus esset, ipsummet *Arnulphum* in suam Rhemensem ecclesiam restituit. Opponit III. *Maimburgus* confessionem *Pii II.*, qui in sua bulla retractationis fassus est, ipsum antea in synodo Basileensi antiquam sententiam de superioritate concilii tutatum fuisse: ergo, arguit *Maimburgus*, hæc est antiqua sententia. Sed respondetur, opus esse legere bullam præfatam *apud Troilam* (1), et ibi patenter quisque intelliget, quo sensu *Pius* asseruerit sententiam illam *antiquam*; antiquam, quia ipse prius, cum non esset Pontifex (tunc temporis dictus *Aeneas Piccolominus*), pro superioritate concilii contenderat: sed postea veritate perspecta, adhuc ante pontificatus adeptionem se retractavit, ut patet ex

(1) *tract. 7. art. 7. n. 9.*

epistola ab ipso ad *Eugenium IV.* missa. Hinc cernitur, quam fraudulenter miser *Maimburgus* gestis verbisque utatur.

135. — Adversarii pro eorum opinione stare dicunt *cardinales Cusanum et Alliacensem*, item *Gersonem*, *Almainum*, *Adrianum VI.*, *Panormitanum*, *Alphonsum Tostatum*, *Dionysium Carthusianum et Driedonem*. Sed operæ pretium est, observare cum *Roncaglia* (1), quod exceptiones præfatorum auctoritatibus opponantur. *Cardinalis* enim *Cusanus*, licet prius in *libro de concordia* concilium Papæ prætulisset, tamen postea non obscure oppositum se sensisse ostendit: signanter *in epist. 2. de usu calicis ad Bohem.* docuit, Romanam ecclesiam esse ac jugiter futuram columnam veritatis et proinde numquam a fide defecisse, nec alterius sedis correctione indiguisse; ac veritatem certo apud eos inveniendam, qui a Romano Pontifice non separantur. De *Alphonso Tostato* refert *Spondanus* ad annum 1447., quod ipse ideo Papæ prærogativis fuit infensus, quia quædam suæ theses *Eugenio IV.* non fuerunt acceptæ et repulsæ fuerunt a cardinali Turrecremata: proinde scripsit *Spondanus*, quod ipse *in Pontificum auctoritatem invectus præ studio tuendi sua apparuit; sed cum non obtinuit, quod petiit, non potuit adeo genio imperare, ut non acerbius rem in contradictores ageret.* Verumtamen ipse *Tostatus* (2) sic scripsit: *Voluit Christus, quod confessio fidei esset per Petrum solum, ut innuatur, quod talis fides tenenda est, qualem prædicat Romana sedes, quæ est mater et caput ecclesiarum, cui Petrus præfuit.* De *Panormitano* (in compendio gestorum ejus inter vitas Pontificum, descriptas a *Ciaconio*) legitur, quod hic doctor fuerit a rege Aragonensi, contra *Eugenium* irritato, ad synodum Basileensem data opera missus, ut Romani Pontificis auctoritatem impugnaret; prout jam egisse refert *Panzaroli* (3), subdens, eumdem *ex pluribus responsis editis magnam pecuniam conflasse, pleraque indigna egisse.* Cæterum legens, quæ ipse scripsit in *cap. Significasti de elect.* circa potestatem conciliorum, numquam asserere poterit, ipsum infallibilitatem conciliis tribuisse adversus Pontificis potestatem.

(1) *in animadvers.* §. XI. *in Natalem Alex. de concil. Constant.* — (2) *in c. 16. Matth.* — (3) *de leg. interpret.*

De auctoritatibus *Alliacensis*, *Gersonii* et *Almaini* scribit *Andreas Duvallius*, eas non multi faciendas, cum præfati auctores tempore schismatis scripserint. Addit *Thomassinus* (1), *Gersonium* scripsisse exasperatum schismatis pertinacis importunitate; *atque ideo plurimum degenerasse a reverentia Pontificum gallicanorum, qui cum* Leone *adfuere Romanæ synodo. Antiquitas ergo eorum et numerus anteponi debet novitati et paucitati per abrupta molienti sese extricare a schismate intricatissimo.* Jactant etiam habere *Adrianum VI.* Sed revera hic Pontifex, dum privatus doctor fuerat in universitate Lovaniensi, nil aliud scripsit (2), quam posse Pontificem in sua decretali hæresim docere, scilicet (intelligendum), quatenus doceat prout doctor privatus, non vero ut doctor ecclesiæ. Quis enim negabit, Papam ut hominem erroribus posse esse obnoxium? Jactant etiam, *Dionysium Carthusianum* pro ipsis esse; sed qualis fuerit hujus doctoris sententia, valde dubium est; nam hic expendens (3) dicit, Papam intolerabiliter vitiosum subjici concilio; sed ibidem aliter loquitur, dicens: *Papam, ut summum ecclesiæ pastorem*, non posse a generali concilio judicari aut deponi, *quia ut talis est superior et prælatus et judex ecclesiæ.* De auctoritate *Driedonis* (ut observari potest *in l. 4. c. 4. in fin.*) ipse nihil aliud sentit, nisi quod Pontifex concilio subjiciatur, si doctrinam evangelio contrariam pertinaciter defendat, quod nemo negat. En quomodo istæ omnes auctoritates, ab adversariis Romanæ sedis adductæ, aut infirmæ sint aut dubiæ.

Ex his omnibus denique, in unum colligendo sensum scripturarum, Pontificum, patrum ipsorumque conciliorum, quisque animadvertere potest, nostram sententiam non esse tam nostram, quam totius ecclesiæ sententiam, regulam et sensum; et ideo non ipsam, sed potius oppositam ut futilem sæpiusque convulsam merito censendam ac rejiciendam.

(1) *diss. 15. in conc. n. 24.* — (2) *summ. theol. in 4. sent. de sacr. confirm.* — (3) *in lib. de auctoritate Papæ et conc. part. 2. a. 48.*

DUBIUM III.

An vis et substantia legis positivæ dependeat ab acceptatione communitatis.

136. *An obliget lex non acceptata.*
137. *Quid, si lex a majore parte populi non accipiatur? Quanto tempore præscribantur leges.*
138. *An peccent legem non acceptantes; et an lex pendeat ab acceptatione populi. Quid circa leges pontificias, quid circa civiles?*
139. *Quid, si lex sit ardua vel abrogata, vel si major pars eam non receperit?*

136. — „Resp. Etsi ita sentiant canonistæ, item *Navar.*, *Azor. etc.* citati a *Laym.* (1), eo quod ponant, leges „hac tacita conditione ferri, si a populo fuerint acceptatæ, alioquin vim seu obligationem non habituras: „verior tamen sententia est theologorum, leges absoluti „magistratus non pendere a populi acceptatione et consensu, sed mox, ut legitime promulgatæ sunt, obligare „populum ad recipiendum, præsertim in legibus Pontificis, qui suam potestatem non accepit a populo, sed a „Christo. *Vasq.*, *Suar.*, *Molina etc.* Unde a *Laym. loc. cit.* „resolvuntur hi casus:

„1. Episcopis ex officio incumbit, novas leges pontificias (ut principibus imperatorias) promulgare per suas „diœceses atque in usum deducere.

137. — „2. Si lex in provincia promulgata sit, sed a „majore parte populi non accipiatur nec observetur; tunc, „si legislator id sciat et taceat, consetur hoc ipso legem „revocare. Si vero id sciat et urgeat observationem, quis„que tenetur eam servare, quia potius caput suum, quam „reliqua membra sequi debet.

„3. Si princeps nesciat non recipi nec deduci ad usum, „durat legis obligatio, donec elabatur decennium: quo „elapso, præscriptum est contra eam, sive imperatoria „sit sive pontificia, et tunc non amplius obligat. Uti et „lex ecclesiæ, etsi semel recepta sit, aboletur per præ-

(1) *lib. 1. tr. 4. c. 3.*

„scriptionem, sed annorum plurium, nempe quadraginta. „*Navarr., Azor., Suarez.*" (*Sed vide dicenda n. 139. v. lim. 2.*)

„4. Si tu legem promulgatam paratus sis suscipere „et data occasione etiam observes, sed alii plerique e „communitate non recipiant nec recepturi videantur: „tunc saltem ab ea excusaberis per discretionem.

„5. Etsi primi episcopi forte peccaverint non reci„piendo legem nec in usum deducendo, successores „tamen eorum, si post longum tempus videant non ob„servatam, credere possunt, esse sublatam per præ„scriptionem.

„6. In dubio, num lex recepta sit necne, præsumen„dum est pro ipsa: quia factum in dubio præsumitur, „si de jure faciendum erat. *Vide Azor.* (1), *Laym.* (2), „*Salas* (3).

138. — Quæritur, an lex obliget de se independenter ab acceptatione populi. Certum est, peccare legem justam non acceptantes ex prop. 28. ab *Alex.* VII., quæ dicebat: *Populus non peccat, etiam si absque ulla causa non recipiat legem a principe promulgatam.* Ratio, quia, licet lex de se non obligaret, nisi populus eam acceptaret, tamen princeps jus habet, ut subditi justas leges suas recipiant. Dubium fit, an essentia legis pendeat ab acceptatione populi, ita ut ipsa non liget, donec populus acceptet. Et hic distinguendum inter leges ecclesiasticas et civiles. Et quoad leges *ecclesiasticas* certum est, quod summus Pontifex possit obligare ad leges populum christianum independenter ab illius acceptatione; quia certum est, Papam non recipere potestatem legislativam a populo, sed a Christo Domino, qui dixit: *Pasce oves meas. Quodcumque ligaveris super terram etc.* Et idem dicitur de episcopis, qui vel immediate vel mediate (ut supra) per Christi vicarium ab eodem Domino potestatem habent. *Vide Salm.* (4). An autem idem sit quoad leges *civiles*, *) *vide infra.*

(1) *l. 5. c. 4.* — (2) *hic cap. 3.* — (3) *de leg. disp. 13. sect. 3.* — (4) *c. 1. punct. 7. n. 94.*

---

*) Hic videndum est, quid in quolibet regno leges civiles statuant: certum est enim, quod in regnis constitutionalibus populus in legibus condendis et recipiendis plus par-

Quæstio igitur est, an lex, ubi non exprimitur, velle principem obligare independenter ab acceptatione populi, de se obliget sine populi consensu.

Circa leges Pontificum vel aliorum prælatorum *prima sententia* negat ex *c. 3. dist. 4. §. Legis*, ubi habetur ex s. Aug.: *Leges constituuntur, cum promulgantur; confirmantur, cum moribus utentium applicantur.* Ratio, quia hoc spectat ad suave regimen ecclesiæ, ut perturbatio populi evitetur. Ideoque multa decreta pontificia de facto non obligant, quia non sunt acceptata. Ita *Cabass.* (1) *et Val., Fill., Reg., Bon., Cov. et alii apud Salm.* (2).

Secunda sententia contraria, cui subscribimus, affirmat, quia prælati ecclesiastici non habent potestatem a populo, uti prænotatum est a principio. Ad textum *s. Aug.* respondetur, leges per acceptationem confirmantur facto, non jure. Ita *Salm.* (3) *cum Laym., Suar., Pal. etc.* Notatur autem, quod lex tunc dicitur recepta, cum major pars communitatis eam recipit in totum vel in partem. *Salm.* (4) *cum Bon. et Val.*

Idem, quod dicunt de legibus pontificiis, dicunt etiam de legibus civilibus *Busemb. cum Pal., Suar., Laym. etc. apud Salm.* (5); quamvis negent alii *ib. cum Croix* (6). Ratio, quia obligatio legis oritur non ex acceptatione populi, sed ex ipsa potestate principis, quam habet condendi leges independenter a populo.

139. — Limitant aliqui DD. (sive lex sit civilis sive ecclesiastica) 1., si lex sit difficilis observantiæ vel contra-

(1) *theor. jur. l. 1. c. 4. n. 5.* — (2) *c. 1. punct. 7. §. 1. n. 98.* — (3) *ib. n. 99. et seq.* — (4) *ibid. n. 97.* — (5) *ibid. n. 101.* — (6) *l. 1. n. 591.*

---

ticipat, quam in regimine absoluto, quamvis deputati non habeant vim decidendi, sed tantum consulendi. Sic e. gr. in constitutione Bavarica tit. VII. §. 2. declaratum est: „Absque consilio et consensu deputatorum regni nulla lex nova universalis circa libertatem personarum aut res subditorum fieri, nec facta mutari, nec authentice interpretari aut tolli potest." Quodsi igitur lex universalis a rege deputatis ad consulendum proponitur et ipsi consentiunt, obligat, cum promulgatur.

Editor.

ria consuetudini, quod judicatur ex arbitrio prudentum: vel si plures ab ea appellent. Ita *Pal.*, *Suar.*, *Salas apud Salm.* (1). Contrarium tamen sentiunt *Tap. et Gordonus* (2). *Salm.* adhærent primæ sententiæ, quando lex est adeo dura, ut per epikejam judicetur, quod, si legislator illas circumstantias advertisset, legem minime emanasset.

Limitant 2., si lex fuerit abrogata per desuetudinem a majori parte populi. Sed dubitatur inter DD., an præscriptio per decennium sufficiat ad abolendas leges ecclesiæ. Negant *cum Busemb. ut supra n. 3. Salm.* (3) *cum Bon.*, *Laym.*, *Diana etc.*, quia ad præscribendum adversus ecclesiam requiruntur 40. anni, ut habetur ex *cap. De quarta, et cap. Ad aures, de præscript.* Sed *Lessius* (4) *et Pal.*, *Sa*, *Gran.*, *Nav. et Azor. apud Salm. loc. cit.* probabiliter dicunt, sufficere decem annos, sive leges sint receptæ sive non; quia non major ratio habenda est de consuetudine contra legem ecclesiasticam quam civilem, cum nullum jus inter has leges distinguat. Respondet autem *Lessius* ad citatos textus, eos non loqui de legibus, sed de juribus et bonis immobilibus ecclesiæ præscribendis; nomine autem jurium ecclesiæ non veniunt quidem ecclesiæ leges. Quando vero lex numquam fuit recepta, certe sufficit decennium pro utraque lege, sive civili sive ecclesiastica, ut dicit *Bus. hic. n. 3.* *)

(1) *ib.* §. *2. n. 104.* — (2) *ib. n. 105.* — (3) *de leg. c. 6. punct. 3.* §. *2. n. 17.* — (4) *l. 2. c. 6. dub. 14. n. 47.*

*) Hanc opinionem Bened. XIV. (de syn. l. XIII. c. V.) dicit practice certam; priorem vero, quod decennium sufficit ad legem abolendam, non improbabilem, et adducit pro hac sententia præter citatos adhuc card. de Lugo et Pirrhing. Doctissimus Euseb. Amort putat, pro Germania, quia longe distat a Roma et difficilius præsumitur scientia legislatoris, requiri 20 annos: sed Schmalzgruber (p. I. t. IV. §. 3.) contradicit; nam dicendum cum communi, decennium utrobique sufficere, sive cum præsens sive cum absens est legislator. Idem affirmat Suarez (de leg. l. VII. c. 15) dicens: Nihilominus existimo, sine ulla distinctione sufficere decennii tempus, ut consuetudo inductiva legis et præscripta esse censeatur.

Editor.

Et tunc, licet primi non observantes peccarint, præsentes tamen non peccant. *Salm.* (1) *cum Suar., Bon., Pal. et comm. cum Busemb. hic n. 5.*

Limitant 3., si major et sanior pars populi legem non receperit; quamvis enim primi non acceptantes peccent, si desuetudo nondum sit præscripta, cæteri tamen non tenentur ad legem; nam præsumitur, princeps nolle hoc obligare ad observandum, quod non est a majori parte receptum. Ita *Salm.* (2) *cum Suar., Pal., Tap. etc. cum Busemb. hic. n. 2. et Less.* (3).

Quæritur hic, an, si populus supplicet principem, ut revocet legem, teneatur illam observare. Negant *Bon., Villal., Salas etc. apud Salm.* (4). Sed recte contradicunt *Salm. cum Suar. et Pal.* At si princeps audiat supplicationem populi et taceat, nec instet pro observantia, censetur legem abrogare; nisi aliud conjiciatur ex circumstantiis. *Salm.* (5) *cum Pal., Bon., Salas et aliis.*

DUBIUM IV.

An præcepta etiam humana obligent sub peccato, et quali.

140. *An legislatores humani possint præcipere, et quod conditiones requirantur, ut lex obliget.*
141. *An superior possit præcipere rem levem sub culpa gravi.*
142. *An res levis fiat gravis per circumstantias, præsertim contemptus.*
143. *An res gravis possit præcipi sub levi.*
144. *Quando præsumatur lex obligare sub gravi.*
145. *An lex pœnalis obliget ad culpam.*
146. *Quid de lege sub pœna suspensionis etc.?*
147. *Quid, si lex assignet pœnam et simul præcipiat?*
148. *An incurratur pœna ante sententiam.*
149. *Quid de pœnis positivis et inhabilitantibus?*
150. *An pœna conventionalis solvi debeat ante sententiam.*
151. *An lex irritans actum carentem solemnitatibus obliget in conscientia.*
152. *An teneamur tollere impedimentum obstans impletioni legis.*

(Sed vide etiam lib. 4. n. 1045.)

(1) *cap. 1. punct. 7. §. 2. n. 106.* — (2) *ibid. n. 107.* — (3) *l. 2. c. 22. n. 98.* — (4) *ibid. §. 3. n. 111.* — (5) *ib. n. 112.*

140. — „Resp. Cum Deus sit Dominus noster atque „etiam superioribus parere nos jusserit, non solum ipse, „sed et illi nobis præcipere possunt et præcipiunt, tum „sub pœna, tum etiam sub culpa sive peccato, eoque „gravi aut levi, prout et rei præceptæ ad intentum finem „necessitas et materiæ quantitas et eorum voluntas sese „habent, quæ ex eorum verbis, circumstantiis aut pru„dentum æstimatione solet colligi. Ita theologi commu„niter, *s. Th.*, *Suar.*, *Salas etc.*"

Ut lex obliget, quatuor conditiones requiruntur: 1. Ut lex sit pro tota communitate; 2. ut legislator habeat publicam potestatem; 3. ut lex sit perpetua; 4. ut sit ad bonum commune: *) deinde sit honesta, justa et possibilis. **) *Vide Salm.* (1). Hinc lex differt a præcepto seu mandato: nam præceptum fertur pro persona particulari et etiam a persona privata. Deinde præceptum est ad tempus, cum cesset morte mandantis, nisi res sit amplius integra, vel nisi præceptum sit ad causas pias vel pariter favorabiles. *Vide Croix* (2), *Salm.* (3).

Unde resolvuntur hi casus:

„1. Graviter peccat, qui deliberate et in materia magna „violat præceptum aliquod decalogi vel ecclesiæ.

141. — „2. Cum res levis est, non peccat mortaliter „transgrediens, etsi superior sub mortali præceperit; quia „id eum posse negant *Suar.*, *Laym. et alii communiter;* „v. gr. ne quis frangat silentium, ne edat uvam, ut „claudat ostium etc., quia est res parva et incapax „tantæ obligationis. Nec ipse Deus in materia parva „sub mortali obligat. *Vide Less.* (4), *Salas* (5)." *(Est communissimum apud Salm.* (6). *Tenent tamen iidem Salm.* (7) *cum s. Th.*, *Valent. etc. contra Sanch.*, *Vasq.*

(1) *de leg. c. 1. punct. 2. ex n. 7. et seqq.* — (2) *lib. 1. n. 565 et 566.* — (3) *ibid. punct. 1. n. 5.* — (4) *l. 2. c. 4. dub. 9.* — (5) *d. 10. s. 7.* — (6) *de leg. c. 2. punct. 2. §. 1. n. 18.* — (7) *in tract. 15. de statu relig. c. 6. punct. 8. ex n. 85. et seqq.*

---

*) In hom. ap. ait: Sit utilis bono publico, et bonum sit notabile. — Addit. ib. „necessaria.

**) Possibilis moraliter, nempe ut non sit nimis observatu difficilis, locorum et temporum ratione inspecta. Cf. hom. ap. tr. II. n. s.

etc., posse prælatum regularem præcipere sub gravi, quod a regula præceptum est tantum sub levi, si timetur, quod regula aliter non observetur).

142. — „3. Aliud esset, si materia alias levis fieret „gravis ratione circumstantiarum, ut v. gr. contem„ptus, scandali, magni boni communis, vel finis a legis„latore intenti. Sic abstinentia a pomo in paradiso in „se quidem parva, gravissima tamen erat ex circumstantia „finis. *Suar.* (1)."

Nota, quod in quacumque materia contemptus formalis legis aut legislatoris (quod est contemnere legem vel legislatorem seu superiorem, qua superior est) semper est peccatum mortale. *Salm.* (2) *cum s. Th., Suar. et communi.* Secus, si contemnatur res præcepta, quia parvi æstimatur, vel ex indignatione particulari contra superiorem. *Salm.* (3) *cum Sanch., Cajet. etc.* Contemptus enim non qua superioris, sed qua singularis personæ, v. gr. quia indocti, imprudentis etc., de se non est culpa mortalis; nisi forsan judicium sit graviter temerarium. Ita *Salm.* (4) *cum Pal., Sanch., Less., Bon.* Hinc dicunt, raro contingere peccatum mortale ratione contemptus.

143. — „4. Quando materia est gravis, potest supe„rior præcipere sub culpa tantum levi; quia, sicut potest „nullo modo obligare non præcipiendo, ita etiam potest „obligare sub veniali tantum. Ita *Suar., Less. loc. cit.* „*contra Vasq.*"

Quæstio est, an legislator in materia gravi possit obligare tantum sub levi.

Prima sententia negat, quia gravitas obligationis non dependet ex voluntate superioris, sed ex gravitate materiæ. Ita *Bellarm., Reg., Sot., Vasq., Bec.*

Secunda tamen *sententia* probabilior affirmat, quia in legibus obligatio taxatur a legislatore juxta finem intentum, ad quem aliquando expedit, non imponere obligationem gravem in gravi materia. Ita *Lessius* (5), *Salm.* (6) *cum Sanch., Pal., Bon., Val. etc.* Sicut bene quis potest vovere in quacumque materia, etiam gravis-

(1) *l. 3. c. 25.* — (2) *de leg. c. 2. punct. 2. §. 4. n. 38.* — (3) *ibid. §. 3. n. 35.* — (4) *ibid. §. 4. n. 40.* — (5) *l. 2. c. 41. dub. 9. n. 46.* — (6) *ibid. §. 1. n. 20.*

sima, tantum sub levi, ut *s. Antonin.*, *Pal.*, *Sanch. etc. apud Salm.* (1).

144. — „5. Potissima signa, ex quibus colligi possit, „an lex obliget sub gravi culpa, sunt hæc. 1. Si materia „sit gravis et non constet in contrarium de voluntate „præcipientis. Unde *Cajet.* (2) docet, clericos tantum „peccare venialiter, dum contra præcepta juris positivi „aves et canes sequuntur ad venandum; 2. si verba „magnam vim habent, ut jubemus, interdicimus, in virtute „sanctæ obedientiæ, vel vi voti aut juramenti, vel gra„viter mandamus etc.; 3. si pœna magna adjiciatur, ut „excommunicationis, depositionis, maledictionis æternæ, „exilii perpetui, mortis etc.; 4. si ita fert usus et con„suetudo inter peritos et timoratos: quia consuetudo est „optima legum interpres, ut patet in lege jejunii eccle„siastici et abstinentiæ a carnibus: item communionis „annuæ, quas graviter obligare probant hic *Tol.*, *Laym.* (3), „*Bonac.* (4)."

145. — — Docet auctor, legem obligare sub gravi, si magna pœna ei adjiciatur. Hic addendæ sunt plures quæstiones scitu necessariæ. Et ante omnia est notandum, quod alia est lex pure pœnalis, quæ nullum dat præceptum, v. gr. qui hoc fecerit, solvat pœnam. Et hæc non obligat in conscientia, etiamsi pœna sit gravissima, ut *Salm.* (5) *cum Nav.*, *Pal.*, *Tap.*, *Regin. etc.* Hinc leges oppidorum, prohibentes sub pœna cæsionem lignorum sive herbarum, piscationem, venationem, non obligant sub culpa; sic enim habet consuetudo. Ita *Salm.* (6) *cum Nav.*, *Val.*, *Montes. etc.* Alia est lex non pure pœnalis seu mixta, quæ præcipit et pœnam imponit, v. gr. nemo hoc faciat sub pœna etc.

Omnes leges sub pœna excommunicationis latæ sententiæ obligant graviter: est commune. *Vide Salm.* (7).

146. — Quæritur 1., an obliget sub gravi lex, quæ præcipit sub pœna suspensionis, interdicti vel irregularitatis. Negant obligare sub gravi, cum ista possint incurri sine peccato gravi, *Cajet.*, *Val.*, *Salon.* (*et Azor.* quoad suspensionem) *apud Salm.* (8). Contradicunt tamen

(1) *ibid. in fin.* — (2) *in summ. verb. cler.* — (3) *c. 14. n. 4.* — (4) *p. 7. §. 4.* — (5) *c. 2. punct. 3. §. 1. n. 53.* — (6) *ib. n. 54.* — (7) *ib. n. 44.* — (8) *ib. n. 45.*

Salm. tam quoad irregularitatem (*cum. Sanch., Pal., Tap. etc.*), quam quoad interdictum et suspensionem, si sint majores, prout suspensio ab officio vel beneficio ad longum tempus, et interdictum ad omnem usum, quæ dicunt non posse incurri sine peccato gravi. Ita *Salm.* (1) *ex Suar., Bon., Coninch., Pal.* (2) *etc. (Vide etiam de hoc. l. 7. de censur. n. 313.)* Et idem dicunt de aliis pœnis spiritualibus gravissimis (3).

Quid si tales pœnæ sint ferendæ sententiæ, an obligent sub gravi. Alii affirmant, alii probabilius negant, ut *Salm.* (4) *cum Cajet., Pal., Suar., Sanch., Vasq. etc.* Nisi dicatur, quod censura incurratur *sine alia monitione*, vel nisi de se materia sit gravis.

147. — Quæritur 2., an leges assignantes pœnam temporalem et simul præcipientes obligent ad culpam, an solum ad pœnam.

Prima sententia negat, nisi ipsa lex exprimat, velle obligare etiam ad culpam. Ita *Nav.* (5), ubi ait: *Leges humanæ, etiam præcipientes, quæ pœnam temporalem constituunt, in dubio ad æternam non obligant, quatenus sunt leges ejus, qui pœnam statuit.* Ita etiam *Cajet.* (6). Item *Menchata, Gomez, Imola* (7), et probabilem *ibid.* vocant *Val., Bon., Dian., Tap., ac Vill.;* et loquendo de lege civili probabilem etiam putat *Mazzot.* (8) *cum Fill.* Ratio, quia, licet principes bene possint obligare tam ad pœnam quam ad culpam, tamen, cum non sint imponenda onera sine necessitate, non præsumuntur ipsi velle ad culpam obstringere, quando sufficit pœna ad eos coercendos: et ita hujusmodi leges dicunt a consuetudine interpretari.

Verius tamen contradicit *secunda sententia*, quam absolute tenent *Salm.* (9), et probabiliorem ibi censent *Val., Bon., Dian., Tap. et Vill.* Ratio, quia hæc est differentia inter legem *pure pœnalem*, quæ obligat ad solam pœnam, et hæc est, quando in ea tantum pœna assignatur, et legem *mixtam*, quæ obligat etiam ad culpam, et hæc

(1) *de cens. c. 1. punct. 10. n. 126.* — (2) *ibid. n. 124.* — (3) *dict. n. 45. de leg. ut sup.* — (4) *de leg. c. 2. punct. 3. §. 1. n. 46.* — (5) *man. c. 23. n. 55. et 60.* — (6) *in summ. v. clericus. §. Verum.* — (7) *ap. Salm. ibid. n. 47.* — (8) *de leg. q. 2. c. 1.* — (9) *l. c. n. 49.*

est, quando ultra pœnam præceptum adjungitur; ipso enim præcepto tunc creditur superior velle ad culpam obligare; ne frustra videatur præcipere. Quid, si pœna sit magna? *vide dicenda de rest. l. 4. n. 616.*

148. — Quærit. 3., an incurratur pœna ante judicis sententiam. Pœnæ spirituales, ut excommunicatio, irregularitas etc., quando imponuntur ipso facto, non indigent sententia: est certum apud omnes. *Vide Salm.* (1). Et patet *ex c. Non dubium de sent. excom., c. Significasti de homic. et aliis.* Idem dicitur de pœnis privativis, modo reus subire eas possit sine infamia, sicut esset privatio vocis activæ et passivæ, ut *Suar.* (2), *Bon.* (3) *et Salm.* (4) *cum Tapia, Vasq., Montes. etc.*, et modo alicubi non habeat aliter consuetudo particularis. *Salm.* (5). Adde, nisi pœna consistat in privatione alicujus juris acquisiti, puta in beneficio, electione etc.; tunc enim semper requiritur declaratio juridica vel pœnæ, vel saltem criminis, etiamsi pœna imponatur *ipso facto incurrenda, nullæ expectata declaratione*, ut docent *Less.* (6), *Mol.* (7), *Soto* (8), *Sanch.* (9), *Pal.* (10) *et Salm.* (11) *cum Led., Cajet. et Gran.* Cum enim lex pœnalis accipi debeat in mitiori sensu, verba illa, *nulla declaratione etc.*, possunt explicari, scil. nulla exspectata declaratione pœnæ; sed non excluditur declaratio criminis, ut pœna possit reo applicari. Id confirmatur ex *c. Cum secundum de hæret. in. 6.*, ubi hæretici, licet priventur ipso jure bonis suis, tamen non tenentur bona tradere ante sententiam, ut in eodem textu habetur.

149. — Quod dictum est de pœnis privativis, a fortiori dicendum de positivis, quæ consistunt in actione positiva, v. gr. aliquid restituendi aut patiendi, ut communiter cum *d. Th.* (12) *Sanch.* (13), *Mol.* (14), *Soto* (15) *et Salm.* (16) *cum Tap., Sa, Vasq. etc.* Et sic igitur dicendum de legibus

(2) *de leg. c. 2. punct. 3. §. 2. n. 57.* — (2) *l. 5. c. 9. n. 5.* — (3) *disp. 1. q. 1. punct. 7. n. 10.* — (4) *ibid. n. 58.* — (5) *n. 60.* — (6) *l. 2. c. 29. dub. 8. et c. 34. dub. 34.* — (7) *de just. t. 2. tr. 2. d. 96. n. 8.* — (8) *l. 1. q. 6. a. 6. et l. 4. qu. 6. a. 6.* — (9) *de matr. l. 2. disp. 53. n. 5. et l. 7. disp. 89. n. 11.* — (10) *tr. 3. d. 2. p. 2. n. 8.* — (11) *ibid. n. 59. et 60.* — (12) *2. 2. q. 62. a. 3.* — (13) *de matr. l. 6. disp. 53. n. 1.* — (14) *l. c.* — (15) *l. 1. q. 6. art. 6. ad. 8.* — (16) *ibid. n. 61. et 64.*

privantibus beneficiis jam obtentis, ratione simoniæ vel alienationis bonorum beneficii etc., ubi semper requiritur declaratio judicis. *Salm.* (1) *cum AA. cit.* Ratio autem omnium horum est, quia nimis ardua et inobservabilis esset lex illa humana, quod reus ipsemet in seipsum deberet pœnam exequi.

Pœnæ autem inhabilitantes obligant ante judicis sententiam, ut est pœna imposita a Tridentino non residentibus non lucrandi fructus et similia. *Vide Salm.* (2). Item quando pœnæ sunt conditionales, v. gr. ut habens beneficium curatum, si non ordinetur sacerdos infra annum, sit ipso facto privatus beneficio, ut *ex cap. Licet de elect. in 6.* Sic etiam clericus beneficiatus non deferens habitum ipso facto privatur privilegio fori. *Salm.* (3) *cum. Sanch., Pal., Bon. etc.*

150. — Quæritur 4., an pœna conventionalis in contractibus debeat solvi ante sententiam.

Prima sententia affirmat, quia quisque tenetur ante sententiam pactum observare. *Ita Bonac., Suar,, Mol., Sa apud Salm.* (4).

Secunda sententia, quam æque probabilem vocant *Salm.* (5) et tenent *Nav., Less., Sanch., Vasq., Laym., Pal. etc.*, negat, quia sentiendum est, contrahentes non aliter velle sibi imponere pœnam, quam juxta dispositionem juris circa leges pœnarum, quæ nonnisi post sententiam contrahuntur. Profecto tenetur reus post sententiam ad pœnam: sed notandum est, non teneri eum ad solvendam pecuniam, nisi petatur a parte. Et si pœna sit nimis dura, ultra sententiam requiritur præceptum judicis et ministrorum executio. *Vide Salm.* (6).

Deinde notandum, quod leges, quæ fundantur in falsa præsumptione, de se non obligant in foro conscientiæ, quando præsumptio certe est falsa. Sic enim hæres non tenetur, omisso inventario ad omnia debita solvenda, si hereditas revera non est solvendo. *Vide Salm.* (7) *et vide dicta n. 100. v. Quæres.*

151. — An, quando lex requirit aliquam conditionem, sine qua irritet actum, uti lex irritans testamentum sine

(1) *d. n. 64.* — (2) *ibid. n. 62.* — (3) *ib. n. 63.* — (4) *ibid. n. 66.* — (5) *n. 67.* — (6) *ibid. §. 3. n. 70.* — (7) *ibid. punct. 4. ex n. 78.*

solemnitatibus, vel lex irritans alienationem bonorum ecclesiæ sine consensu capituli, obliget in conscientia?

Prima sententia negat, *ut Nav.*, *Covarr.*, *Tap.*, *Sylv.*, *Med. et alii ap. Salm.* (1). Ratio, quia tales leges fundantur in præsumptione fraudis, quæ tunc non adest.

Secunda sententia affirmat, quia tales leges non solum fundantur in præsumptione fraudis, sed etiam in periculo illius, quod semper adest. Ita *Salm.* (2) *cum Sanch.*, *Pal.* Utraque est probabilis, sed secunda probabilior.

152. — Quæritur hic ultimo, quando teneamur tollere impedimenta vel ea non apponere, quæ obstant impletioni legis. Prænotandum est ad quæstionis solutionem, aliud esse, quod quis non obligetur a lege sive ab illius obligatione extrahatur, aliud, quod excusetur a transgressione legis, manendo tamen sub ejus obligatione. Unde fit, ut dupliciter possis te impedire ab observatione legis, vel apponendo causam, qua extraharis a legis observatione, scilicet si ab hoc loco, ubi est præceptum audiendi sacrum, discedas ad alium, ubi tale præceptum non viget; vel efficiendo opus, quod, licet impediat te ab observatione legis, non te extrahit tamen a legis obligatione; nempe si die dominico discedas a loco sacri ad silvam, ubi, etsi sacrum audire nequeas, ab illius obligatione tamen non extraheris. Deinde notandum est, quod contra leges naturales numquam licet apponere impedimentum, ut ab illius obligatione extraharis: secus autem dicendum de legibus humanis, quæ non obligant cum tanto rigore. Ita sapienter distinguunt *Salm.* (3).

Hinc inferunt, non peccare excommunicatum, si sacrum non audiat et absolutionem non procuret; nam per impedimentum excommunicationis jam extrahitur ab obligatione audiendi sacrum: *sed vide dicenda l. 4. n. 325. v. Excommunicatus, et l. 7. n. 161.* Inferunt 2., eum non peccare contra præceptum jejunii, recitandi officium etc., qui sua culpa incidit in infirmitatem, etsi præviderit: nec qui die jejunii pedester iter agit vel multum laborat, ex quo excusetur inde a jejunio, etiamsi ex pravo fine

(1) *ibid. punct. 5. §. 2. n. 103.* — (2) *ibid. n. 104.* — (3) *c. 2. punct. 10. n. 158. 159. et 160.*

iter assumat, nempe ad furandum etc. Ita *Salm.* (1) *cum Sanch., Medin., Henr. etc.* Sed nos omnino oppositum sentimus cum *s. Thom. Vide dicenda lib. 4. n. 1046.*

An vero peccet contra legem, qui eo animo id impedimentum apponit, ut a legis obligatione extrahatur, scilicet si se fatiget, ut non jejunet? Affirmant peccare *Pal., Salas, Med. etc. ap. Salm.* (2), quia nemini debet prodesse sua fraus. Negant tamen peccare contra jejunium *Sanch., Fill., Azor., Vill. etc.*, quod satis probabilem sententiam vocant *Salm.* (3), quia tunc ille utitur jure suo, quo potest extrahi ab obligatione legis, in quo nulla est fraus: prout si quis exeat e sua patria, ubi est obligatio jejunandi, ut eximat se a jejunio. Sed nos tanto potius juxta sententiam, quam mox supra secuti sumus, omnino primam sententiam sequimur; *vide l. 4. n. 1045.*

Peccat vero contra præcepta naturalia vel divina, qui prævidens, se hominem occisurum in ebrietate, ab ebrietate non abstinet; vel non procurat absolutionem excommunicationis tempore paschali: tunc enim urget gravius præceptum radicaliter divinum communionis. Sic etiam peccat, qui se inebriat vel somno se tradit tempore audiendi sacrum vel recitandi officium, quia illa præcepta tunc jam eum obligant, neque per eas actiones a præcepto extrahitur. Ita *Salm.* (4) *cum communi.*

CAPUT II.

DE SUBJECTO, CUI DATUR PRAECEPTUM.

DUBIUM I.

Quæ personæ præceptis obligentur.

153. *An ad leges obligentur ebrii, infideles, ignorantes etc.*
154. *An legislator teneatur ad legem.*
155. *Quando pueri obligentur ad leges ecclesiasticas.*

153. — „Resp. Soli subditi ratione utentes obligan„tur, ita ut eorum transgressione peccent. Quod addo

(1) *ibid. n. 161.* — (2) *ibid. n. 163.* — (3) *ib. n. 164.* — (4) *ib. n. 162.*

„propter ebrios et ad tempus amentes, qui, etsi vere iis „obligentur, eorum tamen violatione non peccant defectu „advertentiæ rationis et consensus. Pars prior est com- „munis et certa. *Fill.* (1), *Bon.* (2), *Laym.* (3). Posterior „est eorumdem. Cujus ratio est, tum quia præceptum, „cum sit directivum, supponit usum rationis: tum quia „obedientia tantum est eorum, qui ratione et voluntate „utuntur. Neque alias transgressio ad culpam imputari „posset."

Pro majori claritate notanda est regula: Aliud est ad legem non teneri, sicut non tenentur ad leges ecclesiasticas infideles, pueri, amentes: aliud a lege excusari, sicut excusantur ebrii, ignorantes, dormientes. Hinc est peccatum, præbere carnes in die vetito secundis, non vero primis. Sicut etiam peccatum est, incitare omnes istos ad aliquid malum jure naturæ.

Unde resolves hos casus:

154. — „1. Legislator non tenetur suis legibus ut sic „quoad vim coactivam et pœnam sive directe: indirecte „tamen et quoad vim directivam et ex æquitate quadam „tenetur, so tanquam caput membris conformare. *Ita* „*s. Th.* (4), *Sylv.*, *Suar.*, *Bon.*, *Laym.* (5) *contra Azor.* „Tenetur etiam in contractibus cum reliquis pari condi- „tione uti. *Vide Fill.* (6).

Ita ex communi *Salm.* (7). Num autem legislator teneatur ad suam legem sub gravi vel levi? Alii dicunt sub gravi, sicut lex alios obligat, ut *Sot.*, *Laym.*, *Vasq. etc. ap. Salm.* (8). Sed probabile est, præciso scandalo, tantum teneri sub levi: quia tantum ex honestate obligatur ad legem: ita *Salm.* (9) *cum Less.*, *Azor.*, *Bon.*, *Pal. etc.* Limitatur tamen, si lex lata sit de taxatione pretii vel de irritatione contractus; tali legi enim tenetur stare etiam princeps ad servandam æqualitatem. *Vide Salm.* (10).

„2. Infideles non baptizati, etiam catechumeni, non „obligantur præceptis ecclesiæ, obligantur tamen hæretici „et alii, qui per baptismum ecclesiæ semel sunt subjecti.

(1) *tr. 21. cap. 11. q. 10.* — (2) *disp. I. q. 1. punct. VI.* — (3) *l. 1. tr. 4. c. 10.* — (4) *q. 96. a. 5. ad 3.* — (5) *lib. 1. t. 4. c. 9.* — (6) *tr. 21. c. 5.* — (7) *de leg. cap. 3. punct. 3. n. 37.* — (8) *ib. n. 38.* — (9) *ib. n. 42.* — (10) *ib. n. 43 et 44.*

155. — „3. Etsi pueri ratione utentes legibus iis „ecclesiæ, quarum materia eorum ætati est conveniens, „v. gr. confessionis annuæ, secundum *Navar.*, *Henric. et* „*Azor.*, item abstinentiæ a carnibus, auditionis sacri se„cundum *Sanch.* etc., obligentur quoad culpam; non tamen „quoad pœnas ordinarias, nisi sint puberes, quales sunt „masculi anno 14., puellæ 12. absoluto. Ita *Sotus*, „*Vasq.* (1), *Sa* (2).

Quæritur, an pueri statim, ac pervenerint ad usum rationis, teneantur ad leges ecclesiasticas audiendi sacrum, abstinendi a carnibus vel lacticiniis et confitendi. Affirmant *Sanch.* (3), *Laym.* (4) *et Salm.* (5) *cum Pal., Bon., Salas etc.* Atque peccare dicunt parentes, qui negligunt impletionem ipsorum. Et regulariter ajunt, hunc usum rationis judicandum advenire expleto septennio. Admittunt tamen, pueros ante pubertatem non obligari ad pœnas, *Salm.* (6), nec ad communionem ante decennium nisi in articulo mortis, si sit usus rationis, ut *Salm.* (7). Negant vero *s. Anton., Sot., Sa, Henr., March. ap. Salm.* (8), dicentes, non teneri statim, sed post aliquod tempus. Hoc tempus, *Sa* ait, esse tempus pubertatis: *Sotus* vero *et s. Anton.* dicunt, saltem esse decimum annum vel nonum cum dimidio in fœminis. Sed hæc opinio merito rejicitur communiter, ut ait *Croix* (9). An vero obligentur pueri, qui ante septennium pervenerint ad usum rationis? Negant *Diana*, *Sanch.*, *Burgh. ap. Croix* (10), qui probabile putat, quia leges positivæ attendunt tantum ad ea, quæ communiter contingunt. Sed probabilius *Bosco ibid.* affirmat teneri. *Vide dicenda lib. 4. n. 270. et 1012.*

„4. Infantibus non baptizatis et perpetuo amentibus „licite dantur carnes diebus vetitis, et imponuntur opera „servilia festis, non tamen ebriis, cum legi maneant sub„jecti; uti nec licite irritantur amentes ad blasphemandum, lædendum etc., eo quod talis actio tribueretur „principali agenti, qui alterius opera uteretur quasi in„strumento, ut *Laym.* (11), *Bon. l. c. et Sanch.* (12)."

(1) *de pœnit. q. 90. a. 2.* — (2) *v. censura.* — (3) *dec. l. 1. c. 12. n. 6.* — (4) *tr. 4. c. 10. n. 4.* — (5) *de leg. c. 3. punct. 4. n. 52.* — (6) *ib. n. 50. in fine.* — (7) *de euch. c. 7. punct. 1. n. 15.* — (8) *de leg. c. 3. punct. 4. n. 51.* — (9) *l. 3. p. 1. n. 615.* — (10) *l. 1. n. 676.* — (11) *l. 1. t. 4. c. 10.* — (12) *l. 1. moral. c. 12.*

DUBIUM II.

An peregrini teneantur legibus sui domicilii, dum ab eo absunt.

156. *An peregrinus teneatur ad leges loci, ubi est.*
157. *An teneatur ad leges patriæ. Deinde ponuntur resolutiones plurium casuum.*
158. *An peregrini possint dispensari ab episcopo loci in legibus et in votis.*

156. — „Suppono I., præceptum aliud esse locale, quod „scilicet certo tantum in loco, urbe v. gr. vel parochia „obligat, aliud universale seu juris communis, quod „totam fere ecclesiam obligat.

„Suppono II., peregrinos proprie dici eos, qui aliquo „veniunt animo non manendi, sed tantum subsistendi „per aliquot dies, vel ad summum per minorem anni „partem, ut mercatores, viatores, non autem studiosi „neque ancillæ, quæ veniunt ad serviendum.

„Respondeo, non obligari. Ita *Nav.*, *Sanch.*, *Less.* (1) „Ratio, quia præcepta localia per se et directe respi„ciunt territorium eique sunt affixa; atque adeo non „obligant, nisi existentes intra illud: lex enim ita fer„tur; v. gr. festum illud tali loco celebretur: ideoque „hic valet illud: *Si fueris Romæ etc.* Addit *Laym. c. 2.*, „præceptum locale exspirare etiam intra proprium terri„torium in loco exempto, quod is æquiparetur loco sito „extra territorium."

Hic refert ante omnia distinguere domicilium a quasi domicilio. Verum domicilium acquirit, qui habitat alicubi animo ibi perpetuo manendi, ut communiter docent *Bonac.* (2), *Roncag.* (3) *et Salm.* (4) *cum Palao*, *Trull.*, *Dicast. et aliis passim* (5). Censetur autem hujusmodi animum habere, qui habitat alicubi per decennium non significata voluntate recedendi, vel qui majorem partem

(1) *l. 4. c. 2. dub. 8.* — (2) *de leg. d. 1. q. 1. p. 7. n. 39.* — (3) *eod. tit. c. 1. p. 3. pag. 44.* — (4) *tr. 8. c. 4. punct. 3. n. 48.* — (5) *ex l. 2. c. ubi senatores et l. Heres absens. §. Proinde, ff. de judic. I.*

bonorum ibi asportaverit, aut domum emerit aut ædificaverit, ut habetur in bulla *Speculatores* relata *l. 6. n. 770. ad n. V.*, vel qui saltem expressis verbis (ut addunt *Salm.*(1) voluntatem ibi perpetuo manendi expresse significaverit. Ille autem acquirit quasi domicilium, qui manet in aliquo loco per majorem anni partem, ut dicunt *Sylvest.* (2) *et Sanch.*(3); vel qui ibi moratur per aliquod notabile tempus cum animo ibi manendi majori parte anni, ut recte ajunt *Roncaglia*(4), *Laym.*(5) *cum Navarro et N. SS. P. Benedicto XIV.*(6), utque eruitur ex citata *l. Heres etc.*

His positis dubitatur 1., an, ut quis teneatur legibus loci, ubi est, requiratur, ut ibi verum domicilium contraxerit. Affirmant glossa (7) *et alii apud Sanch.* (8): quia advena, (ut ajunt) donec non acquirat verum domicilium, saltem per animum ibi perpetuo manendi, non fit subditus illius loci. Sed communis sententia tenenda docet sufficere, quod is contraxerit ibi quasi domicilium: ita *Suarez*(9), qui oppositam putat non esse practice probabilem, *Sanch.*(10), *Salmant.*(11) *et Laym.*(12) *cum s. Antonin., Palud., Sylvest., Rosella etc.* Ratio, quia tales peregrini jam subjiciuntur jurisdictioni superiorum illius loci, ergo etiam legibus tenentur; et tenentur a prima die, qua illic perveniunt animo habitandi per majorem anni partem, ut recte notat *Sanch.*(13) *cum Sylvest., Palud., Rosella etc.*

Dubitatur 2., an, si quis in aliquo loco ad breve tempus moretur, teneatur leges illius servare.

Prima sententia affirmat, et hanc tenent *Pontius* (14), *Suarez*(15), *Salas*(16), *Tapia*(17) *et Covarr., Gordon., Henr. etc. apud Salm.* (18) *et alii plures apud Sanch.*(19),

(1) *ibid. n. 49.* — (2) *v. domicilium n. 2.* — (3) *de matr. l. 3. d. 18. n. 9.* — (4) *loc. cit.* — (5) *l. 1. tr. 4. c. 12. n. 1. v. quæres.* — (6) *notif. 33. n. 6.* — (7) *in c. Quæ contra, dist. 8. verb. Aut peregrini.* — (8) *loc. cit. n. 8.* — (9) *tom. 1. de relig. c. 14. n. 5. et l. 3. de leg. c. 33. n. 3.* — (10) *loc. cit. n. 9.* — (11) *de legib. c. 3. punct. 5. §. 1. n. 55.* — (12) *dicto c. 12. n. 1.* — (13) *dicto n. 9.* — (14) *de matr. n. 5. c. 7. §. 1. n. 6.* — (15) *de leg. l. 3. c. 33. n. 33. et l. 1. de rel. c. 14. n. 9.* — (16) *de leg. disp. 16. sect. 4. concl. 4.* — (17) *l. 4. q. 16. art. 3. n. 2.* — (18) *de leg. ibid. n. 56.* — (19) *de matr. l. 3. d. 18. n. 6. et in dec. l. 1. c. 12. n. 3.*

qui vocat valde probabilem, sicut etiam putant *Salm.*(1) Probant 1. ex *c. Illa dist. 20.*, ubi refertur illud celebre *d. Ambrosii: Cum Romam venio, sabbato jejuno; cum Mediolani sum, non jejuno; sic et tu, ad quamcumque ecclesiam veneris, ejus morem serva, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi.* Probant 2. ratione, tum quia, qui sentit commodum, debet sentire et incommodum; sicut enim talis advena deobligatur legibus patriæ, a qua abest, ita æquum est, eum obligari legibus loci, ubi moratur; et hoc modo advena vere fit subditus superioris loci, quamvis brevi ibi sit; tum quia expedit ad pacem publicam servandam et ad scandalum vitandum, ut omnes servent leges loci, ubi reperiuntur, uti colligitur ex relata doctrina *d. Ambrosii;* et saltem ratione dicti scandali vitandi, ut ait *Suarez*, episcopus loci jurisdictionem habet in peregrinos; eadem enim jurisdictio, quæ ipsi competit super oves suas, ut eas bene regere possit, competit etiam super advenas, ne scandalum ovibus præbeant, leges loci non servando. Plures alias rationes pro hac sententia adducit *Suarez*. Fatentur tamen AA. citati, non satis esse solum transitum ad hanc obligationem contrahendam; etenim apud *Sanch.*(2) *Emmanuel Sa* dicit, teneri peregrinum, si maneat illa die, qua pervenit: *Leonardus*, si integra die, *Sayrus*, si illic accedat multo spatio ante prandium et tota die ibi quiescat. Sed melius videtur distinguere *Suarez*(3), dicens, quod, si quis venit ad locum destinatum ut terminum viæ, teneatur ejus legibus, licet parum ibi adsit; secus, si ibi sit in via sive per transitum ad alium locum; tunc enim, si præceptum sit affirmativum, puta audiendi sacrum, non tenetur, quia tale præceptum obligat existentes, quales non sunt itinerantes; tenetur vero, si præceptum sit negativum, nempe abstinendi a carnibus vel ab opere servili, etiamsi ibi moretur ad horam, quia præceptum negativum, cum obliget pro semper, habet tractum successivum per totum diem.

Hæc sententia est satis probabilis; sed probabilior videtur *secunda*, quæ dicit, advenam non teneri legibus

(1) *loc. cit. n. 58.* — (2) *dec. l. 1. c. 12. n. 37.* — (3) *dicto c. 13. ex n. 8.*

loci, ubi non moratur nec intendit morari per majorem anni partem; hanc tenent *Sanch.*(1) *cum pluribus aliis*, *Bonac.*(2), *s. Anton.*(3), *Azor.*(4), *Tolet.*(5), *Laym.*(6) *cum Sylvest.*, *Ang. et Medina*, item *Sayr.*, *Diana*, *Granado et alii apud Salm.*(7), qui hanc non minus probabilem vocant. Ratio, tum quia leges non obligant nisi subditos, quales non sunt peregrini, cum ipsi ob brevem illam moram minime subjiciuntur jurisdictioni superioris loci, ut habetur ex pluries citata *l. Heres absens;* tum quia non dicitur moraliter commorari in aliquo loco, qui ibi non manet nec animum manendi habet per majorem partem anni. Ad textum autem *d. Ambrosii* respondetur 1., illum procedere tantum, ubi vitandum est scandalum. Respondetur 2., s. Doctorem loqui ibi de lege communi servandi jejunii, quod Mediolani non servatur in primis quatuor diebus quadragesimæ; sed lex communis utique servanda est a peregrinis, quando absunt a patria, ubi lex illa non servatur, ut ex communi sententia docent *Suarez*(8) *et Laym.*(9) *cum Medina et Henriq.* Quamvis tamen *Laym.* non improbet oppositam *Sanchezii*, qui(10) ait, cives mox in patriam redituros per fictionem juris pro præsentibus haberi.

Limitatur vero hæc secunda sententia 1. in legibus de jure communi vel circa solemnitates contractuum aut circa commoda ipsius loci, v. gr. de non extrahendo triticum, arma etc. 2. Limitatur, si eædem leges vigeant in patria peregrini, licet *Sanchius cum Dian.* huic contradicat. 3. Limitatur, si peregrinus ibi delinquat contra jus commune; tunc enim fit subditus ratione delicti(11). *Vide Salm.*(12) *et Sanch.*(13).

157. — Non tenentur autem absentes ad leges patriæ, ut communissimum est(14), etiamsi lex sit de jure communi, quando peregrinus est in loco, ubi illa abrogata

(1) *locis cit. de matr. n. 6. et in dec. n. 38.* — (2) *de legib. d. 1. q. 1. p. 6. n. 36. et 43.* — (3) *p. 2. tit. 6. c. 2. §. 2.* — (4) *tom. 1. dub. 5. c. 11. q. 2.* — (5) *l. 6. c. 5. n. ult.* — (6) *l. 1. tr. 4. c. 12. n. 4.* — (7) *dicto c. 3. punct. 5. §. 1. n. 58.* — (8) *cit. c. 14. n. 27.* — (9) *loc. cit. n. 3.* — (10) *de matr. loc. cit. n. 7.* — (11) *ex c. Finali, de foro compet.* — (12) *n. 59. et 60.* — (13) *in dec. loc. cit. n. 36.* — (14) *ex c. Ut animarum, de const. in 6.*

est. *Salm.*(1) *cum Pal., Less. etc.* Et hoc, etiamsi discederet a patria ad eximendum se a lege. *Salm.*(2) *cum Pal., Bon., Sanch. etc.* Hinc docet ibi *Palaus cum Basilio*, posse peregrinum, qui nolit confiteri peccata reservata proprio parocho, alio discedere, ut ab alio absolvatur; quia tunc utitur jure suo. Sed de hoc vide dicenda *de pœnit. l. 6. n. 589.* Et hoc etiam valet, si ille maneat in sua patria, sed in loco exempto, ut tenent *Salm.*(3) *cum Laym., Bon., Pal., Salas, Diana, Tap.* An vero pro locis exemptis intelligantur etiam conventus regularium? Negant *Suar., Coninch.*(4). Sed dicunt, intelligi tantum oppida et ecclesias intra diœcesim, alienæ tamen jurisdictioni subjectas. Sed affirmant *Salm.*(5) *cum Avil., Henr., Sayr., Candid. et Dian.* Et id confirmant (6), quia tam loca quam personas Tridentinum exemptas appellat(7), et valde probabile est. *Vide etiam l. 7. de censur. n. 24.*

Ex quibus resolves hos casus:

„1. Si episcopus sub pœna excommunicationis vetet „lusum aleæ, non obligantur clerici ludentes in loco „exempto a jurisdictione episcopi. *Bon.* (8). *Laym.* (9).

„2. Si quis die jejunii aut festo sit in loco alio, non „sui territorii aut exempto, ubi tunc non est jejunium „aut festum, potest ibi comedere, exercere servilia. „*Laym.* (10), *Bonac.*

„3. Id etiam habet locum in præceptis juris com„munis, si in loco isto sint usu abrogata vel non re„cepta, vel habeatur privilegium. Quare potes v. gr. „Mediolani primis quatuor diebus quadragesimæ vesci „carnibus, cum id ibi liceat: item in Belgio sabbatis „intra nativitatem et purificationem vesci carnibus: item „in loco, ubi Tridentinum non est receptum, valide (etsi „non licite) inire matrimonium clandestinum. *Suar.*, „*Sanch.* (11), *Less. etc.*

„4. Potest quis discedens mane ex oppido, ubi non

(1) *c. 3. punct. 5. §. 2. n. 62.* — (2) *ibid. 63.* — (3) *ibid. n. 64.* — (4) *apud Salm. de cens. c. 1. punct. 9. n. 113.* — (5) *ibid. n. 114.* — (6) *de leg. d. c. 3. n. 64. in fine.* — (7) *sess. 14. c. 5. de ref. in fin.* — (8) *l. c. punct. 6. n. 65.* — (9) *c. 11. n. 5.* — (10) *loc. cit. c. 11.* — (11) *l. 1. c. 12.*

„est jejunium, vesci carnibus, etsi meridie rediturus sit „domum, ubi est jejunium; nec tunc, ubi domum venerit, „tenebitur ad servandum jejunium ista die, cum illud „jam violáverit, ideoque servare non possit; tenebitur „tamen domi ad abstinentiam a carnibus, cum illa adhuc „possit ibi servari, eo quod sit dividua. *Vide Sanch. „l. c., Less.* (1).

„5. Si quis abiturus est loco, ubi est jejunium, sciatque „certo, perventurum vesperi ad locum, ubi non sit je„junium: tunc, etsi non possit ibi vesci carnibus, unde „abit (cum ista abstinentia sit dividua), potest tamen „ibi mane jentare et meridie prandere, ut contra quos„dam docent *Less. et Sanch. supra.*" *(Et probabile putant Salm.* (2) *cum Suar.)*

„6. Probabile etiam est et in conscientia securum, „quod docet *Sanch.* (3) *contra Navarrum, Suar.*, pere„grinos, antequam excedant proprio territorio, non teneri „implere præcepta, quæ ibi deprehendunt: v. gr. non teneri „eum mane audire sacrum die festo, qui ante prandium „venturus sit alio, ubi non sit festum; quia, si mansisset „in loco, ubi præceptum obligabat, poterat differre ad „id tempus; quando autem pervenit ad alium locum, de„sinit obligari. Nec obstat, quod prævidens impedimen„tum teneatur prævenire; quia id tunc tantum verum „est, quando, manente vi præcepti, quis est impedien„dus; hic autem ab obligatione præcepti absolvitur." *(Ita etiam Salm.* (4) *cum Pal., Tapia, Salas etc. Secus tamen esset, si ibi unum illud sacrum diceretur, quia teneretur audire, antequam discederet, non teneretur autem expectare. Salm.)* (5) „Contraria tamen sententia, „tamquam magis pia, suaderi potest, nisi quid obstet. „*Sanch.* (6).

158. — Hic magna quæstio occurrit disceptanda, an peregrini possint dispensari ab episcopo loci, ubi sunt, tam in legibus communibus (puta jejunii vel abstinentiæ ab opere servili), quam in votis et juramentis. Adsunt quatuor sententiæ.

(1) *c. 2. d. 8.* — (2) *de leg. c. 3. punct. 5. §. 2. n. 70.* — (3) *l. 3. de matrim. disp. 18. n. 21. et l. 1. mor. c. 12.* — (4) *loc. cit. n. 67.* — (5) *ibid. n. 66.* — (6) *l. 1. moral. c. 12. et l. 3. de matrim. dub. 8. n. 21.*

Prima, quam tenent *Pontius* (1), *Joseph. de Januar.* (2), cui adhæret *Tannerus apud Croix* (3), probabilemque *) merito putat *Palaus* (4), affirmat universe tam pro legibus quam pro votis. Ratio, quia peregrinus per illum accessum, quamvis unius diei, fit vere subditus superioris loci, ubi reperitur, ut dicunt *Suar.*, *Salas ac Pontius cum Palao* (5). *Vide dicta n. 156. et dicenda l. 4. n. 332. in fin. v. An autem.* Quamobrem, sicut peregrinus tenetur ad leges loci illius, ita æquum est, ut gaudeat etiam privilegiis.

Secunda sententia prorsus opposita, quam tenent *Sylvest.*, *Abb.*, *Tab.*, *Ang. apud. Pal.* (6), item *Palud.*, *Med.*, *Led.*, *Hostiensis apud Suar.* (7), dicit, quod peregrinus, quoadusque acquirat alicubi verum domicilium (id est per animum perpetuo ibi manendi), numquam subditus est censendus, et ideo nec tenetur ad leges loci, nec potest dispensari in legibus communibus neque in votis aut juramentis ab illius episcopo. Ad confirmationem hujus sententiæ *Farinacc. et Garz. apud Pal.* (8) afferunt quamdam declarationem S. C. concilii, approbatam a *Gregor. XIII.*, ubi dictum fuit, posse peregrinum recipere beneficium absolutionis a peccatis in loco, ubi est, sed non posse dispensari ab episcopo illius. Sed *Mazzot.* (9) dicit, hanc declarationem non constare authentice; saltem, ut infra videbimus in quarta sententia, communiter illa non fuit recepta. Tanto magis, quia *Henriq.* (10) affert aliam diversam declarationem *s. Pii V.*, ubi Pontifex declaravit, episcopum loci bene posse dispensare in votis scholasticorum Salmanticæ commorantium. Hanc secundam sententiam etiam putat probabilem *Pal.* (11); attamen *Suar. loc. cit.* improbabilem eam putat, quoad eximen-

(1) *de matr. l. 8. c. 4. n. 7.* — (2) *in tract. de leg.* — (3) *l. 6. p. 3. n. 754.* — (4) *de leg. tr. 3. d. 6. §. 2 n. 5.* — (5) *de leg. d. 1. p. 24. §. 3. n. 12.* — (6) *de leg. d. 6. §. 2. n. 5.* — (7) *de rel. l. 2. c. 14.* — (8) *n. 7.* — (9) *de leg. d. 4. q. 1. c. 3.* — (10) *l. 14. de irreg. c. 18. §. 2.* — (11) *n. 5.*

*) Sic s. Alphonsus se ipsum retractavit, cum prius omnino negasset, episcopum cum peregrinis dispensare posse. Vide 21. quæst. reformatarum.

Editor.

dum peregrinum a servandis legibus loci, si ibi maneat majori parte anni.

Tertia sententia, quam tenent *Pal.*(1) *cum Navar. et Menoch.*, qui plures alios refert, censet, peregrinum adhuc transeuntem bene posse dispensari ab ordinario loci in legibus etiam communibus; quia ipse quoad leges bene subditur jurisdictioni illius superioris, non autem quoad vota et juramenta; quia hæc jurisdictio pendet a consuetudine et a conniventia episcoporum, quæ non habentur pro hujusmodi dispensationibus, prout alias habentur pro absolutione peccatorum et censurarum eis annexarum.

Quarta sententia communissima, ut ait *Croix* (2), et communiter recepta, ut asserunt *Salm.* (3), cui subscribimus, tenet, posse peregrinum dispensari ab episcopo loci non solum in legibus, sed etiam in votis et juramentis, modo ibi sit animo permanendi per majorem anni partem. Ratio, quia ex illa diuturna habitatione contrahitur quasi domicilium, ut probant *Abbas. et Innoc.* Quapropter tunc peregrinus dispensatur non jam ratione consuetudinis et conniventiæ sui proprii superioris, sed ex propria auctoritate ordinarii loci, cui peregrinus per illud quasi domicilium tunc vere subditur. Ita *Sanch.* (4) *cum Henr., Ang., Arag. etc., Less.* (5), *Croix loc. cit. cum Laym., Salm. loc. cit., Sporer* (6) *cum Suar. et Manuel. apud Pal.* (7). Et idem sentit *Sanch. l. c. cum Henr. et Man.* quoad dispensationem facultatum concessarum episcopis a Tridentino in *cap. Liceat*, atque idem quoad conferenda omnia sacramenta præter ordinem, ut dicunt etiam *Croix cum Laym. et Salm. ll. cc.* Circa vero matrimonium *vide l. 6. n. 1083.*

(1) *dict. d. 6. n. 5. et 6.* — (2) *l. 6. p. 3. n. 721.* — (3) *de leg. c. 3. punct. 5. §. 1. n. 55.* — (4) *de matr. l. 3. d. 23. n. 12. et 13.* — (5) *l. 2. c. 40. n. 122.* (6) *de leg. c. 1. n. 254.* — (7) *l. c. n. 3.*

DUBIUM III.

An peregrini et vagi teneantur præceptis locorum, in quibus morantur.

159. — „Resp. Regulariter non tenentur præceptis „specialibus illorum locorum. Ita *Laym.*, *Sanch.*, *Azor.*, „*Coninch.*, *Less.*, *Reginald.*, *Fill. contra Navar.*, *Suar.*, „*Sa etc.*, et quoad vagos etiam." *(Ut cum Busemb. tenent Less., Laym., Sayr. etc. apud Salm.* (1), *qui contradicunt contra Bonac. et Sanch.)* „Ratio est, quia non potest „dari ulla ratio hujus obligationis, cum illi non sint sub„diti vel locis vel superioribus, quorum tales leges „fuerunt, ideoque sint extra eorum jurisdictionem. Nec „obstat 1., eos nullis partialium locorum statutis, sed „solo jure communi teneri; quia id non est absurdum: „nec 2., quod vagi ob delicta admissa puniri possint: „hoc enim consuetudo recepit, ne scelera maneant im„punita.

160. — „Dixi 1. *regulariter*, quia tenentur quibusdam „legibus, maxime quarum violatio cederet in damnum „et injuriam illius loci, in quo morantur, ut etiam iis, „quæ sunt de contractibus celebrandis.

Unde resolves hos casus:

„1. Tales non tenentur audire missam, et possunt opera „servilia exercere die istic festo; non tenentur jejunare „nec abstinere a carnibus, quando istic est jejunium et „domi suæ non est. Intellige utrumque secluso scandalo, „propter quod episcopus loci punire posset. *Laym.* (2).

„2. Peregrinis non licet frumenta evehere vel vendere „supra pretium ibi statutum, noctu arma ferre etc., si „talia ibi prohibita sunt. *Panorm.*, *Regin.*, *Sanch.* (3).

„Dixi 2. *præceptis specialibus;* quia, si domi tuæ con„suetudine derogatum sit alicui præcepto juris commu„nis, et alio venias, ubi illud viget, eodem obligaberis. „Ratio est, quia lex juris communis est universalis et „obligat omnes sine ordine ad locum. *Laym.* (4).

(1) *c. 3. punct. 5. §. 2. n. 69. in fine.* — (2) *l. c. t. 4. c. 12. n. 4.* — (3) *n. 36.* — (4) *c. 12. n. 3.*

Unde resolvitur hic casus:

„Belga aliquis veniens Coloniam v. gr. tenetur istic „sabbatis inter nativitatem Christi et purificationem ab„stinere a carnibus, quia privilegium ejus comedendi „tunc carnes non est personale, sed locale, ideoque „exspirat extra locum. *Laym. loc. cit.*

DUBIUM IV.

An peregrini teneantur præceptis juris communis, si non sint in usu in loco, ubi morantur.

161. — „Resp. Non teneri. Ratio est, quia tunc valet „privilegium locale, quo frui possunt omnes, qui in loco „morantur. Ita *Sanchez* (1), *Suar.*, *Laym. etc.*

Unde resolvuntur sequentes casus:

„1. Si Germanus per Hispaniam transeat, potest sab„batis vesci intestinis animalium. Idem si per Belgium „aut Mediolanum iter habeat, potest inter nativitatem „Christi et purificationem in Belgio sabbatis, Mediolani „vero quatuor primis diebus quadragesimæ carnibus „vesci. *Sanch.*, *Suar.*, *Bon.* (2).

„2. Si quis ex diœcesi catholica, v. g. Hildesio, ubi vetus „calendarium adhuc est in usu, veniat in aliam, ubi „novum est receptum, v. gr. Monasterium, potest, si ibi „quadragesima præteriit, carnibus vesci, ut docet *Sanch.* „*l. c.*, *Salas* (3), *Bon.* (4), *Less.* (5), qui tamen contrariam „sententiam suadet in praxi, licet hæc tuta sit, ut etiam „docet *Laym.*

„Addidi *ex diœcesi catholica:* quia, si catholicus veniat „in terras hæreticorum, ubi alii catholici non sunt, tenetur „ibi servare novum calendarium ad vitandum scandalum „et contemptum ecclesiæ catholicæ. *Vide Laym.* (6).

(1) *l. 2. mor. c. 12.* — (2) *p. 6. n. 61.* — (3) *n. 69.* — (4) *n. 49.* — (5) *l. 4. c. 2. d. 8.* — (6) *l. 1. tr. 4. c. 11. n. 8.*

CAPUT III.

DE MODO, QUO OBSERVANDA SUNT PRAECEPTA.

DUBIUM I.

An debeant impleri ex charitate.

162. — „**Resp.** Possunt impleri sine charitate, nisi „hanc in substantia includant, v. gr. præceptum dilectionis Dei. Ratio est, quia tantum præcipitur substantia „actus inclusi in præcepto, v. gr. ut honoretur parens, „non autem finis aut modus præcepti, ut docet *s. Th.* (1). „Interim certum est, requiri charitatem in operante, ut „impletio præcepti sit meritoria, juxta illud *1. Cor. „13, 1. Si linguis hominum loquar etc. S. Th., Suar., „Sanch.*

Unde resolvuntur sequentes casus:

„1. Si quis jejunet vel intersit sacro ob vanam gloriam, vel etiam ut furetur, potest nihilominus implere „præceptum etiam per actum ex circumstantiis peccaminosum; quia implet substantiam illius præcepti, licet „peccet contra aliud, cui finis ille malus opponitur, ut „docet *Sanch.* (2), *Laym.* (3), *Card. de Lugo* (4)" (*cum Salm.*) (5).

„2. Simili ratione impletur votum, juramentum Deo „factum, pœnitentia sacramentalis, licet actus ipse sit „peccatum: *ibid. ll. cc. (Nota tamen hic prop. damn. ab Alex. VII. n. 14.: Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto ecclesiæ.)*

(1) *1. 2. q. 100. art. 10.* — (2) *l. 1. mor. c. 14.* — (3) *l. 1. t. 4. c. 4. n. 6.* — (4) *disp. 22. sect. 2. n. 23.* — (5) *de leg. cap. 2. punct. 8. n. 147. et 148.*

DUBIUM II.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio iis satisfaciendi.

163. — „Resp., quod non." *(Requiritur tamen intentio faciendi illud, quod est præceptum, ut Salm.* (1) *cum Bus. infra dub. IV.)* „Ita *Sanch., Vasq.* (2) *et alii* „*communiter.* Ratio est, quia lex tantum præcipit libe- „ram operis externi executionem, v. gr. auditionem sacri, „non autem, ut alio peculiari actu quis velit vel intendat „præcepto satisfacere; sive, ut alii loquuntur, præcepta „non obligant ad obedientiam formalem, hoc est, ut „illud fiat, quia præcipitur, sed tantum ad materialem, „sive ut fiat, quod præcipitur. *Vide infr. l. 4. tr. 3.* „*c. 1. dub. 3.*

Unde resolvuntur sequentes casus.

„1. Qui alicujus præcepti immemor illud implevit, v. gr. „ignorans esse diem festum, libere tamen interfuit sacro, „is satisfecit. Neque, ut quidam volunt, necesse est, ut „postea intelligens diem festum velit tunc satisfacere „per missam auditam, quia implevit substantiam actus „præcepti. *S. Th., Henr., Fill.* (3).

„2. Is votum, juramentum et pœnitentiam sacramen- „talem vere implet, qui opera promissa vel injuncta „exequitur, etsi non habeat intentionem implendi: modo „tamen non applicet ea pro alia re. Ratio est, quia „vota etc. sunt leges quasi particulares, quas homo sibi „vel alteri imponit, unde tantum obligant ad substantiam „actus. *Suar., Azor., Less., Laym. n.* 6."

(1) *c. 2. punct. 8. n. 139.* — (2) *1. 2. q. 100. art. 9.* — (3) *tr. 5. c. 7. q. 7.*

DUBIUM III.

An satisfaciat præcepto, qui faciens opus expresse intendit per illud non satisfacere.

164. — „**Resp.** Satisfacit. Ita *Suar.*, *Val.*, *Vasquez. l. c.* „*et Less.* (1) *contra Navar.*, *Azor. etc.* Ratio est, quia „præcepta tantum obligant ad substantiam operis injuncti: „ergo illa posita non est in potestate operantis, ut non „satisfaciat. Nec refert 1., quod actus non operentur „ultra intentionem agentis, quia id intelligitur, quando „est in potestate operantis, v. g. satisfacere vel non. „Nec 2., quod, qui debet alteri centum, non satisfaciat „obligationi, si liberali donatione det ducentos. Nec. 3., „quod voto obligatus ad recitandum rosarium, si recitet „animo non implendi, non satisfaciat. Ratio est, quia „hæ et similes obligationes proveniunt ex voluntate pro- „mittentis, qui, sicut ab initio debitorem se libere con- „stituit, sic in debito libere permanere potest: obligatio „autem parendi legi provenit ex voluntate legislatoris, „ideoque non extenditur ultra ejus intentionem et volun- „tatem, nempe ultra substantiam operis præcepti. *Co-* „*ninch.* (2), *Lessius l. c. et Laym. hic.* *(Et sic tenet sen-* „*tentia communissima cum Cont. Tourn.* (3), *Pontas.*, „*Suar.*, *Vasq.*, *Valent.*, *Salm. etc.)* *Vide l. 5. n. 176.*

Unde resolvuntur sequentes casus:

„1. Sacerdos, qui legit horas non ea devotione, qua vo- „luit, ideoque proposuit ad satisfaciendum præcepto repe- „tere, etsi deinde non repetat, satisfecit tamen præcepto. „*Suar.*, *Coninch.*, *Card. de Lugo etc.*

„2. Audiens sacrum die festo, quod scit esse ultimum „(vel si non sit ultimum, intendens non audire aliud), „licet intenderit non satisfacere, vere tamen satisfecit „præcepto de audienda missa, etsi peccarit contra aliud „præceptum, quo quis tenetur esse subditus legislatori. „*Card. de Lugo l. c.*."

(1) *l. 2. c. 7. dub. 10.* — (2) *n. 309.* — (3) *de virt. relig. part. 2. cap. 2. art. 8. sect. 6. in med. Sed quæres 1.*

DUBIUM IV.

An ad impletionem præceptorum requiratur intentio seu voluntas faciendi id, quod præceptum est.

165. — „Resp.: quod sic. Ratio est, quia, cum lex „detur hominibus, non brutis, ideoque humano modo sit „implenda: hinc impletio omnis præcepti, sive humani „sive divini, debet esse actus humanus conjunctus cum „libertate et voluntate operantis, id est, ut velit sive in„tendat facere hoc, quod est præceptum, v. gr. audire „sacrum, jejunare etc. Est communiss. *Vide Vasq.* (1), „*Suar.*, *Sanch.*

Unde resolvuntur hi casus:

„1. Qui audivit sacrum die festo ebrius, dormiens aut „impos sui quomodocumque, aut nescius, quid aggrede„retur aut vellet facere, tenetur postea compos sui factus „audire aliud sacrum. *Suarez*, *Sanch.*, *Salas* (2).

„2. Is, qui audivit sacrum, jejunavit etc., prorsus vio„lenter coactus, non satisfecit; non enim fuit actus hu„manus defectu voluntarii. *Vasq.*, *Suar.*, *Azor.*, *Fill.* (3).

„Dixi *prorsus violenter*; quia, si famulus v. gr. metu „domini, aut puer metu magistri sacrum audiat, (esto non „sit auditurus, si magister abesset) is, etsi perversa vo„luntate illa peccet, præcepto tamen satisfacit. Ratio „est, quia metus non tollit libertatem. *Sanch.*, *Salas* „*l. c.*, *Laym.* (4).

„3. Recitans horas sola intentione legendi vel addi„scendi non satisfacit; uti nec ille, qui vadit ad sacrum, „tantum ut oculos pascat, cum alio colloquatur vel ex„spectet amicum. *Card. de Lugo* (5).

„4. Nec satisfacit is, qui tantum ficte confitetur, v. gr. „orat etc., quia non ejus fictio, sed opus præceptum est."

(1) *1. 2. q. 100. a. 9.* — (2) *d. 9. n. 32.* — (3) *n. 232.* — (4) *l. 2. t. 4. c. 4. n. 12.* — (5) *l. c. n. 23.*

DUBIUM V.

An duplici praecepto uno actu, vel diversis actibus eodem tempore possit satisfieri.

166. — „**R**esp. 1. Uno actu diversa præcepta simul „impleri possunt, nisi aliud colligatur ex mente præci„pientis. Patet ex praxi quotidiana; qui enim obligatur „ad horas ratione ordinis et beneficii, satisfacit una „recitatione. *Sanch.* (1), *Salas.*, *Bonac.* (2).

Unde resolvuntur hi casus:

„1. Cum dominica et festum incidunt in eumdem diem, „non teneris audire duo sacra.

„2. Votum et pœnitentia in confessione injuncta ple„rumque non implentur per actum alias debitum: quia „hæc plerumque non est mens voventis et confessoris. „*Vide Suarez* (3), *Sanch.* (4).

„Dixi *plerumque*, quia subinde confessarii injungunt „opus alias præceptum.

„3. Qui alteri ex pluribus obligationibus debet cen„tum, v. gr. non satisfacit, si semel dat centum; quia „in debitis justitiæ attenditur æqualitas rei ad rem, non „potest autem unum centum æquale esse debitis plu„rium centum. Unde in his alia est intentio et mens „se obligantis. *Sanch.*, *Salas l. c.*

„Resp. 2. Potest quis eodem tempore diversis actibus „duplici præcepto satisfacere, dummodo unum non im„pediat alterum. Est communis. Et ratio est, quia ple„rumque temporum diversitas non præcipitur. *Suar.*, „*Az.* (5), *Sanch.* (6).

Unde resolves:

„1. Potest quis eodem tempore audire missam in festo „præceptam et simul legere horas vel alias orationes, „voto aliave ratione debitas. *Bonac. p. 10. n. 8.*

„2. Potest item, qui tenetur audire duas missas, eas

(1) *l. 1. c. 14.* — (2) *p. 10.* — (3) *t. 4. in 3. p.* — (4) *l. 1. mor. c. 14.* — (5) *p. 1. l. 7. c. 5.* — (6) *lib. 1. c. 14.*

„audire simul, imo etiam tres, ut docent aliqui, dum „simul in pluribus altaribus celebrantur. *Sanch.* (1), „*Major.* (2)."

DUBIUM VI.

An, qui uno actu violat plura praecepta, committat plura peccata.

167. — „Resp. Si violet præcepta materialiter tan„tum diversa, ita ut, licet sint plurium legislatorum, „habeant tamen motivum formale idem, et versentur „circa materiam eamdem numero cum iisdem circum„stantiis, unum tantum peccatum committit; si vero præ„cepta sint formaliter diversa ob motiva proxima specie „distincta, vel versentur circa materiam numero diver„sam, committet plura peccata: quia sunt obligationes „et malitiæ diversæ. Ita *Sanchez* (3), *Vasq.* (4), *Salas*, „*C. de Lugo* (5). *(Vide dicenda l. 2. n. 33.)*

Unde resolvitur:

„1. Qui non jejunavit die vigiliæ incidentis in qua„dragesimam, aut neglexit sacrum festo incidente in „dominicam, unicum commisit peccatum, satisque est „confiteri de jejunio et sacro uno; quia in his præceptis „unica est ratio formalis et motivum proximum, v. gr. „in priore maceratio carnis, in posteriore cultus Dei. „*Laym.*, *Sanch.*, *Card. de Lugo l. c.*

„2. Qui violat votum et juramentum, vel votum et „præceptum ecclesiæ de eadem re, duplicem malitiam „committit, ac proinde id in confessione explicandum „est: quia voti observatio præcipitur, ut fides Deo debita „servetur, juramenti autem, ne Deus vocetur in falsum „testem: et sic duæ sunt hic rationes formales; uti et „sunt in omissione missæ, quæ et propter festum et „ex injuncta pœnitentia audire debet. *Card. de Lugo l. c.*

„3. Si ligatus cum ligata adulteretur, duplex pecca„tum injustitiæ committit, unum contra propriam uxorem,

(1) *l. mor. c. 14. 12.* — (2) *in 4. dist. 18.* — (3) *lib. 9. de matrim. dist. 15.* — (4) *1. 2. dist. 9.* — (5) *d. 16. n. 245.*

„alterum contra maritum adulteræ: ut etiam, si quis „uno actu occidat plures, sunt plura homicidia, quia in „istis materia est numero diversa. *Laym.* (1), *Sanch.*, „*Card. de Lugo l. c.*"

CAPUT IV.

QUAE EXCUSENT A TRANSGRESSIONE PRAECEPTI.

DUBIUM I.

An ignorantia excuset.

168. *An ignorantia invincibilis excuset.*
169. *An ignorantia excuset a pœna annexa legi.*
170. *An detur ignorantia invincibilis etiam circa præcepta juris naturæ* — usque ad 174.

168. — „Resp. Si sit invincibilis, excusat; quia nemo „peccat nisi actu voluntario, hic autem cognitionem præ„supponit. Si autem sit vincibilis et culpabilis, non ex„cusat; qualis est, cum poteras et tenebaris scire aut „discere, et in mentem veniebat dubitare, nec studuisti „intelligere. *S. August.*, *s. Th.*, *Sanch.* (2) *et cæteri* „*communiter contra Palaum.*

Unde resolvitur:

„1. Si quis die jejunii, nihil cogitans de præcepto, „cœnet aut carnes comedat, non peccat: similiter in aliis, „ut si occidas hominem, putans esse feram. *Bonac.* (3).

„2 Si in aliqua re tantum advertas malitiam unius „generis, illam solam contrahis; ut v. gr. si quis cog„noscat fœminam, quam scit non esse suam, ignorat „autem esse consanguineam, is fornicationem tantum vel „adulterium committit, non incestum. *Laym.* (4), *Bonac l. c.*

169. — Quæritur inde, an ignorantia excuset a pœna legi annexa. Respondetur ex *Laym.* (5), quod, qui ignorat inculpabiliter legem, excusetur a culpa et ab illius pœna: e converso qui scit legem, sed ignorat pœnam

(1) *l. 1. t. 2. c. 10. n. 3.* — (2) *10. mor. c. 6.* — (3) *quæst. 8. p. 3.* — (4) *l. 1. tr. 4. c. 2.* — (5) *l. 1. tract. 4. cap. 20.*

illi annexam, minime excusatur a pœna. Ita *Laym.* (1) *cum communi.* Excipitur 1.: si pœna sit gravissima, excedens meritum criminis: 2. si sit censura ecclesiastica, quam ignorantes non incurrunt, nisi ignorantia sit crassa seu culpabilis, ut docet *Laym.* (2) *cum communi.* Et constat *ex c. 2. de const. in 6.* Idem autem efficit ignorantia, quod oblivio legis. *Laym. ib.* Ratio est, quia ad incurrendam censuram requiritur contumacia sive virtualis contemptus legis. *Vide l. 7. n. 47.*

Imo si censura sit indicta præsumentibus sive temere, consulto aut scienter peccantibus; tunc excusat ignorantia etiam crassa, non autem affectata (quæ adest, cum quis studiose negligit scire legem, ut liberius agat), quia hæc scientiæ æquiparatur. Ita *Laym.* (3) *et alii:* sed *vide l. 7. n. 48.*

DISSERTATIO,

In qua ostenditur, dari ignorantiam invincibilem in nonnullis ad naturalem legem spectantibus.

170. — Exploratæ jam veritatis est, invincibilem ignorantiam dari non posse in rebus iis, quas homo scire potest et tenetur. Cum itaque, quod scire tenetur, ignorat ignorantiam, versa vice *studio superare potest*, ut verbis utar d. Thomæ (4), a culpa liberari neutiquam potest. Quænam vero nos scire tenemur, tradit Angelicus ibidem; cujus hæc sunt verba: *Omnes tenentur scire communiter, quæ sunt fidei et universalia juris præcepta; singuli autem, quæ ad eorum statum vel officium spectant.* Ea propter, ubi de naturali jure sermo fit, palam est, invincibilem ignorantiam in primis ipsius principiis dari non posse, quo pacto sunt: *Deus est colendus: quod tibi non vis, alteri ne feceris.* Ita etiam dicimus, neque immediatas ab ipsis erutas conclusiones, seu proxime præfatis principiis connexas et cohærentes invincibiliter posse ignorari, *) quemadmodum certe sunt decalogi

(1) *ib. n. 6.* — (2) *de cens. c. 5. n. 7.* — (3) *d. c. 5.* — (4) *1. 2. q. 76. a. 2.*

*) „*In hom. ap. tr. 1. n. 3.* addit: Nisi in rudibus et ad breve tempus, vel nisi addita aliqua circumstantia apparen-

præcepta. Porro insuper affirmamus, quod istiusmodi ignorantia invincibilis ne in obligationibus quidem datur, quæ ad proprium statum vel officium pertinent; quandoquidem qui cuipiam statui se mancipat, ex. gr. ecclesiastico vel religioso, vel qui aliquod munus suscipit obeundum, veluti judicis, medici, confessarii, aut id genus munus aliud: tenetur illius status aut officii obligationes callere vel in iis instrui; et qui eas ignorat, negligens instrui, aut ob timorem, ne deinceps teneretur eas observare, aut ob voluntariam negligentiam, ejus ignorantia culpabilis semper erit, atque omnes errores, quos tali negligentia deinde commiserit, omnes culpabiles erunt, etiamsi in iis committendis actualem eorum malitiæ advertentiam non habeat; siquidem ad hoc, ut culpabiles sint, virtualis advertentia satis est, seu interpretativa (ut alii loquuntur), quam initio habuit, cum proprias obligationes scire neglexit; ut sapienter et communiter docent *Habert* (1), *Collet* (2), *Antoine* (3) *aliique divo Thoma* duce, juxta quod superius prænotatum est, et pro eo, quod expressius idem s. Doctor (4) ad hanc rem apposite dicit, ubi docet, excusari non posse judicem illum, qui in sententia ferenda errat, propterea quod leges ignorat, quas didicisse tenebatur.

Dixi communiter, quia, licet alii multi DD., ut *Sylvius*, *Suarez*, *Gammachæus*, *Isambertus*, videantur pro singulis peccatis actualem advertentiam postulare, saltem, quando cujusque peccati causa ponitur; tamen omnes, nemine discrepante, consentiunt, satis esse, ut culpabiles futuri errores fiant, advertentiam illam, quam initio habet homo, cum statum quempiam assumit aut aliquod munus suscipit, de obligatione sese peritum reddendi, si peritus non sit in iis, quæ agere debet, et in quibus necesse est versari ratione muneris, et hoc non obstante negligit; quia tunc in confuso saltem errores prævidet,

(1) *theol. dogm. t. 3. de act. hum. cap. 1. §. 3. quæst. 5.* — (2) *comp. mor. tr. de peccatis, c. 2. art. 2. sect. 1. concl. 1.* — (3) *theol. mor. c. 4. de peccat. q 7.* — (4) *opusc. de consc. q. 17. a. 5. ad. 3. et ad 5.*

---

ter cohonestante." Egregie de hac re tractat etiam s. Alphonsus in sua dissert. italica de usu mod. opin. probab. cap. II. *Editor.*

quos non informatus et instructus admittere poterit et cavere non curat. Si vero quis in suo munere sufficienter antea se curavit instrui, et nihilominus in re quapiam erravit, quæ munus suum respiciat aut statum, non ob negligentiam, sed ob invincibilem ignorantiam vel invincibilem inadvertentiam, ab omni prorsus culpa utique liber esset, ut mox docebimus.

Certum igitur est, quod in primis juris naturalis principiis æque ac in proximis conclusionibus et certis obligationibus proprii status non datur invincibilis ignorantia, quia lumine ipso naturæ talia omnibus nota sunt, præterquam illis, qui oculos claudunt, ne ea videant. Et de his nimirum loquitur *d. Th.* (1): *Ad legem naturalem pertinent primo quidem quædam præcepta communissima, quæ sunt omnibus nota;* secundo autem *quædam secundaria præcepta magis propria, quæ sunt quasi conclusiones propinquæ principiis;* et affirmat, utraque ignorari non posse nisi ex passione vel ex ignorantia culpabili; quoniam, sicuti docet *P. Suarez*, *natura ipsa ac conscientia pulsat in actibus eorum, ut non permittat, ea inculpabiliter ignorari.*

171. — Contra vero unanimis theologorum sententia est, tum probabilistarum tum antiprobabilistarum, in conclusionibus mediatis et obscuris seu remotis a principiis utique dari et admitti debere ignorantiam invincibilem: ita docet idem *s. Thom.* (2), qui statuit, dupliciter ignorantiam esse voluntariam et culpabilem, vel *directe, sicut cum aliquis studiose vult nescire aliqua, ut liberius peccet; vel indirecte, sicut cum aliquis propter laborem vel propter alias occupationes negligit addiscere id, per quod a peccato retraheretur. Talis enim negligentia facit, ignorantiam ipsam esse voluntariam et peccatum. Si vero sit talis ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato.* Affirmans itaque Angelicus: *Si vero ignorantia sit involuntaria, sive quia est invincibilis, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, talis ignorantia omnino excusat a peccato*, sane ostendit, igno-

(1) *1. 2. q. 94. a. 6.* — (2) *1. 2. quæst. 76. a. 3.*

rantiam adhuc eorum, quæ scire tenemur, posito quod sit invincibilis, a peccato excusare. Idem pariter docet luculentioribus verbis *(quodlib. 8. art. 15.)*, ubi hæc reperiuntur verba: *Error autem conscientiæ quandoque habet vim absolvendi sive excusandi, quando scilicet procedit ex ignorantia ejus, quod quis scire non potest vel scire non tenetur; et in tali casu, quamvis factum sit de se mortale, tamen intendens peccare venialiter peccaret venialiter;* et consequenter, si nullum peccatum committere intenderet, nullum quidem committeret. Notetur attente: *Scire non potest vel scire non tenetur.* Igitur etiam in casu, quo quis scire tenetur præceptum, si illud scire nequeat, ejus ignorantia est invincibilis excusatque a culpa, prout in sua natura esset, sapienter advertendo cum *Joanne a s. Thom.* (1), illa verba *scire potest* intelligi non remote, sed proxime et expedite, ita ut omissio debitæ diligentiæ in veritate requirenda sit proprie volita: *Illud axioma:* Qui potest et tenetur et non facit, peccat, *intelligi de eo, qui potest proxime et expedite, non remote tantum et impedite, quia (ut supra diximus) omissio, ut sit voluntaria, debet procedere ab ipsa voluntate.*

Itidem *d. Antoninus* (2) aperte monet, in conclusionibus remotis quidem dari ignorantiam invincibilem, sic inquiens: *Et si diceretur, hic esse usuram, et usura est contra decalogum, respondetur: sed hunc contractum esse usurarium, non est clarum, cum sapientes contraria sibi invicem in hujusmodi sentiant. Cum autem dicitur, ignorantia juris naturalis non excusare, intelligitur de his, quæ expresse per se vel reductive sunt circa jus naturale et divinum et contra fidem, vel præcepta per evidentes rationes vel determinationem ecclesiæ, vel sententiam communem doctorum; et non de his, quæ per multa media et non clare probantur, esse contra præcepta et articulos.* Idem tuetur *Habert*, dicens (3): *Circa conclusiones remotiores juris naturalis, quales sunt prohibitio usuræ, uxorum pluralitas, matrimonii indissolubilitas, etiam interveniente aliqua gravi causa, potest esse ignorantia invincibilis, quia non deducuntur ex*

(1) *1. 2. q. 6. disp. 3. diffic. 1.* — (2) *p. 2. tit. 1. c. 11. §. 28.* — (3) *theol. tr. 3. de act. hum. c. 1. §. 3. circa fin.*

primis principiis nisi longiori discursu. Et *Gersonius* (1), qui scripsit: *Concors est sententia, nullum in iis, quæ legis naturalis, cadere ignorantiam invincibilem:* respondet, id dici et affirmari quoad prima principia et primarias conclusiones, secus vero quoad remotiores conclusiones: imo addit, quandoque adhuc ipsas primarias conclusiones quibusdam in circumstantiis invincibiliter ignorari posse; ex. gr. si quis sibi persuadet errore deceptus, quod teneatur mentiri, ut proximum a morte vindicet.

Joannes Baptista Du Hamel (2) non absimiliter nos certiores facit, sic scribens: *Quod autem ex eo jure necessario quidem, sed non ita manifeste deducitur, ut forte polygamia et alia hujus generis, invincibiliter ignorari posse probabile videtur, adeo ut nulla vel levi suspicione, ea esse prohibita, his in mentem venerit; ac licet ea vitia ex peccatis libere admissis oriantur, ac proinde voluntaria videantur, et ea ratione ignorantia sit pœna peccati, hinc tamen non sequitur, ea esse voluntaria, cum ex iis peccatis secutura mala prævisa non fuerint.*

P. Laurentius Berti (3) eamdem sententiam sic scribendo defendit: *Verissimam tamen puto sententiam oppositam, et circa consequentias juris naturæ remotissimas, censeo, ignorantiam invincibilem esse admittendam... Illam tenent omnes fere Aegidiani ac Thomistæ et* Sylvius, l'Herminier *aliique communiter: cujus assertionis hæc videtur ratio apertissima, quod conclusiones juris naturæ remotiores deducuntur ex principiis longiori implexoque discursu, quem rudes plurimi efformare nequaquam valent.* Idque comprobat cum *d. Th.* (4), ubi dicit: *Quædam vero sunt, quæ subtiliori consideratione rationis a sapientibus judicantur esse observanda, et ista sic sunt de lege naturæ, ut tamen indigeant disciplina, qua minores a sapientibus instruantur.* Quocirca concludit *P. Berti*, rudem hominem, si in hoc negligens non sit, non esse condemnandum. Et ne peritum quidem esse damnandum, subjungo, si ex ignorantia invincibili operetur; quoniam nullus reperitur, doctissimus licet sit,

(1) *de vita spirit.* — (2) *lib. 2. de act. hum. c. 5. in fin. vers. Ad legem.* — (3) *de theolog. discipl. t. 2. lib. 21. c. 10.* — (4) *in 1. 2. q. 100. a. 1.*

qui judicare sciat de cunctis obscuris rebus ad jus naturale pertinentibus juxta inconcussam veritatem ; nam eadem veritas, ut ait *d. Th.* (1), non est omnibus æque nota : *Sed quantum ad proprias conclusiones rationis practicæ nec est eadem veritas seu rectitudo apud omnes, nec etiam, apud quos est eadem, est æqualiter nota.* Idem habet *P. Gonet* (2), ubi loquens de præceptis remotis a primis principiis, dicit : *Potest dari de illis ignorantia invincibilis et excusans a peccato.* Et *in tract. de probabil. circa finem* de eadem sententia loquens ait, contrariam esse singularem paucorum et improbabilem. Idem habet *P. Collet* (3) hisce verbis : *Non datur ignorantia invincibilis juris naturalis quoad prima principia et proximas eorum conclusiones, datur vero quoad magis remotas.* Idem quoque *P. Antoine* (4), dicens : *Datur in aliquibus ignorantia invincibilis circa quædam præcepta juris naturalis valde abstrusa et remota a principiis : est communis sententia ; quia, cum aliqua præcepta sint valde abstrusa et remota a primis principiis, a quibus sine longo et difficili discursu deduci nequeunt, facile ignorari possunt invincibiliter.* Et insuper refert, anno 1685 die 8. Augusti Romæ inter varios articulos tertium sequentem articulum fuisse damnatum : *Nullam admittimus ignorantiam invincibilem juris naturæ in ullo homine, dum hic et nunc contra jus naturæ agit.* Arrisit mihi, fuse et distincte horum, quos retuli, auctorum referre verba, quia sunt antiprobabilistæ. Cæterum innumeri pene sunt alii, qui veluti certam eamdem vindicant sententiam, ut *Sylvius*, *Sotus*, *Gammachæus*, *Isambertus*, *Cardinalis Aguirre*, *Wigandt*, *Cuniliati*, *Salm. scholastici et morales*, quibus omnibus adhærent *d. Anselmus*, *Azorius*, *Suarez*, *Tapia*, *Prado*, *Vasq.*, *la Croix*, *Duvallius*, *Medina*, *Maldonatus et alii.* Neque in aliam sententiam ivit doctissimus præsul *Julius Torni* in suis notis in *Estium*, ubi scripsit, ejusdem fuisse sententiæ *Cajetanum* (quem perperam pro se stare facit *Contensonius*), cum hisce conceptis terminis scripserit *Cajeta-*

(1) *1. 2. q. 94. a. 4.* — (2) *in suo clypeo theolog. t. 3. disp. 1. art. 4. §. 1. n. 55.* — (3) *comp. mor. tr. de actibus hum. c. 1. a. 1. sect. 2. concl. 4.* — (4) *in theolog. mor. de peccat. c. 4. q. 6.*

nus: Hominem, quantum in se est, in opinionum delectu a divina bonitate excusari, si veritatem non assequens a recta deflectat morum regula; non exigit magis Deus ab homine. Prorsus idem nuperrime scriptum reliquit archiepiscopus Parisiensis *Beaumont in sua pastorali catechesi*, cujus verba gallico sermone conscripta sic latine reddita afferuntur: *Licet invincibiliter ignorari non possint juris naturalis principia eorumque proximæ conclusiones, nihilominus tamen eorum obscuriores remotioresque consequentiæ possunt esse et sæpe sunt invincibilis ignorantiæ materia. Hoc punctum cunctis in verbis simul congregat celebriorum theologorum suffragia.*

172. — Comprobatur autem magisque firmatur nostra sententia a secunda Bajana propositione ab *Alex. VII.* proscripta: *Tametsi detur ignorantia invincibilis juris naturæ, hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non excusat a peccato formali.* A cujus propositionis proscriptione luculenter infertur, quod Pontifex idcirco eam damnaverit, quia pro certo habuit, dari utique posse ignorantiam invincibilem in aliquibus difficilibus reconditisque rebus, quæ ad legem naturalem spectant. Nec dissimile colligitur ab alterius Bajanæ propositionis damnatione: *Infidelitas negativa in iis, quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.* Ulterius apertissime confirmatur e thesi ab eodem Pontifice damnata: *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam.* Nisi ignorantia invincibilis daretur circa jus naturale, ut ajunt adversarii, a culpa neque excusaretur quidem, qui sequitur opinionem probabilissimam, quia adhuc probabilissima versatur in discrimine errandi quandoquidem: hæc non extra, sed intra probabilitatis terminos existit. Ratio nostræ sententiæ, ut finem tandem aliquando faciam, quam *s. Thomas* (1) adducit, ea cumprimis evidens est: *Manifestum est, quod illa ignorantia, quæ causat involuntarium tollit rationem boni et mali.*

173. — Sed ad eam dissertationis partem deveniamus, ubi audire vacat, quæ contra nos jaciant duo acerrimi contradictores, alter nempe *P. Joan. Vincentius Patutius*, qui se ficto nomine appellat Adelphum Dositheum, alter ano-

(1) *1. 2. qu. 19. art. 6.*

nymus, qui librum suum *regulam morum* inscribit, qui ambo, quæ italico sermone scripserunt, latine hic reddun-tur. Absolute igitur negantes, dari ignorantiam invinci-bilem circa quamlibet rem, audiamus primum *Patutium*, italice (ut dixi) scribentem in ea, quam latine traducimus, forma: *Juxta ideam, quam habemus a divinis scripturis, a ss. PP.*, divo Thoma *et a communi antiquorum sensu, ac etiam a modernis primi subsellii theologis, peccata ignorantiæ, quando tenemur scire legem, ea sunt (rigo-rose et proprie loquendo), quæ committuntur et quorum coram Deo rei sumus tempore, quo ignoramus ea com-mittere, quia a propria nostra culpa oritur, quod igno-remus; et hac de causa* d. Thomas *hac in re* in c. 1. epist. ad Rom. *clarissimum axioma illud et certum docuit: Ignorantia, quæ causatur ex culpa, non potest subse-quentem culpam excusare; atque hac ratione peccatur, quamquam non habeatur nedum scientia a vobis expo-stulata, cognitio nimirum certa et evidens (loquitur hic mecum circa licitum usum opinionis æque probabilis, quem defendo), sed ne incerta quidem et obscura peccati, quæ haberi poterat, quamque habere tenebamur.* Et deinde concludit: *Pauca hæc sint satis, ut instruamini in negotio, cujus adæquatam non videmini ideam effor-masse.* Sed hic erravit *P. Patutius*, existimans, me, ut ipse est, penetrantis et acris esse ingenii; sed dura ob-tusaque mente cum ipse sim, fateor, hanc brevem in-structionem mihi satis non esse, quoniam intelligere num-quam potui, quomodo homo peccet, cum invincibili igno-rantia de peccato laboret, postquam debitam adhibuerit diligentiam, ut informetur, et ignorantia careat.

Auctor vero *regulæ morum* in universo fere suo libro probare nititur, nos minime posse sine formali peccato rem quampiam ignorare, quæ ad jus naturæ spectet; sed videamus, quæso, quomodo id probet; etenim a respon-sionibus, quæ suis oppositionibus reddentur, clarius pa-tebit nostra sententia: *Non datur* (inquit pag. 345.) *ignorantia invincibilis juris naturæ et divini, præter-quam in pueris, furiosis et amentibus.* Deinde *pag. 354.* sic concludit: *Ignorantia juris naturalis numquam illos excusat, qui cognitione et libero rationis usu operantur.* Quæ sane conclusio reprobat damnatque cujuscumque

probabilis opinionis usum, etiamsi probabilissima foret, omnesque ad amplectendum tutiorismum proscriptum adigit.

Probat ipse potissimum intentum suum, affirmans, nos teneri sequi veritatem propterea, quod veritas est unica morum norma, et idcirco in *cap. 1.* ob eam rem multos consarcinat simul scripturæ textus: *Ego sum via, veritas et vita.* Joan. 14, 6. *Viam Dei in veritate doces.* Matth. 22, 16. *Omnes viæ tuæ veritas.* Ps. 118, 151. *Si filii tui..... ambulaverint coram me in veritate.* 3. Reg. 2, 4. *Ambulantes in veritate, sicut mandatum accepimus a Patre.* 2. Joan. 4. *Gentium custodiam veritatem.* Isaiæ 26, 2. *Qui facit veritatem, venit ad lucem.* Joan. 3, 21. *In veritate non stetit.* Joan. 8, 44.

Verum enimvero tanto poterat auctor labori parcere; nemo enim inficiatur, in operando teneri nos veritatem quærere eamque sequi. At petere fas sit, quonam alio pacto possimus nos veritatem noscere, nisi ratione ducti. Dicendum igitur, illam veritatem nobis esse sequendam ac amplectendam, quæ a ratione exhibetur et præter oculos veluti ponitur. Hinc *P. Collet* (1) recte distinguit moralitatem objectivam actus in se considerati a moralitate formali agentis, docetque, quando ex invincibili ignorantia quis operatur, contingere posse, ut non solum non peccet, sed insuper mereatur, operando juxta rationem, quæ recta videtur, licet ipsa revera supremæ rationi repugnet. *Sed quia* (inquit *Collet*) *repugnantia hæc aliquando involuntaria est, ut in iis, qui invincibili laborant ignorantia, ideo non semper imputatur ad culpam, sed aliquando ad meritum ob bonam fidem agentis, qui rectam rationem sibi sequi videtur, dum etiam ab ea deficit.* Idque totum confirmat *d. Th.* (2), docens, objectum actus ratione mediante repræsentari voluntati, atque in quantum cadit sub ordine rationis, objectum illud causat in voluntate bonitatem moralem. En ejus verba: *Ad 3. dicendum, quod bonum per rationem repræsentatur voluntati ut objectum, et in quantum cadit sub ordine rationis, pertinet ad genus moris et causat bonitatem*

(1) *tr. de actibus hum. cap. 3. art. 1. sect. 1. concl. 2. obj. 1. r.* — (2) *1. 2. q. 19. a. 1. ad 3.*

moralem in actu voluntatis; ratio enim principium est humanorum et moralium actuum, ut supra dictum est (q. 18. a. 5.). Ubi idem s. Doctor docendo notat, voluntatis actus bonos et malos dici, prout a ratione manifestantur: *In actibus autem bonum et malum dicitur per comparationem ad rationem: quia, ut* Dionysius (1) *dicit:* Bonum hominis est secundum rationem esse, malum autem, quod est præter rationem.... *Dicuntur autem aliqui actus humani vel morales, secundum quod sunt a ratione.*

Quodcirca idem angelicus Doctor (2) humanam rationem statuit tamquam proximam voluntatis naturæ regulam, dicens, quod lex æterna, licet sit prima regula, nihilominus tamen est remota et potius est ratio Dei quam nostra: *Regula autem voluntatis humanæ est duplex, una propinqua et homogenea, scilicet ipsa humana ratio: alia vero est prima regula, scilicet lex æterna, quæ est quasi ratio Dei.*

Sed nequaquam, inquit præfatus anonymus auctor *regulæ bonorum morum*, quando contra legem quis operatur, semper peccat, neque ratio sufficit ad excusandum a peccato. Sic ipse *c. XI. p. 168.*, ubi, quod italice scribebat, sic non fideliter latine reddimus: *Non negatur, quod ratio debet esse regula proximior nostrarum actionum..... At hoc intelligitur, cum ipsa legi æternæ submittitur etc. Sed non semper accidit, quod ratio a lege Dei dirigatur: unde non solum dici non potest, rationem esse regulam nostrorum morum, et in eorum labi non posse quemquam ipsam sequentem; sed etiam veritas est universis in scholis receptissima, quod, quando ratio fallitur, voluntas peccet, si eam sequitur. Ratio humana potest errare, et ideo voluntas concordans rationi humanæ non semper est recta; sed voluntas concordans rationi erranti est mala. Hæc est conclusio* s. Thomæ *omniumque theologorum.* Sic auctor finem facit.

Sed videamus, quæso, quod tradit *s. Thomas* in loco (3), ubi hunc articulum proponit: *Utrum voluntas concordans rationi erranti sit bona?* Ibi s. Doctor sic ait: *Hæc autem quæstio dependet ab eo, quod supra dictum est*

(1) *4. cap. de divinis nominibus.* — (2) *1. 2. q. 71. a. 6.* — (3) *1. 2. q. 19. a. 6.*

(q. 6. a. 8.), quod ignorantia quandoque causat involuntarium, quandoque autem non. Et quia bonum et malum morale consistit in actu, in quantum est voluntarius, ut ex præmissis patet (art. 2. hujus quæstionis), manifestum est, quod illa ignorantia, quæ causat involuntarium, tollit rationem boni et mali moralis, non autem illa, quæ involuntarium non causat. Dictum est etiam supra (q. 6. a. 8.), quod ignorantia, quæ est aliquo modo volita, sive directe sive indirecte, non causat involuntariam; et dico ignorantiam directe *voluntariam, in quam actus voluntatis fertur:* indirecte *autem propter negligentiam, ex eo, quod aliquis non vult illud scire, quod scire tenetur. Si igitur ratio vel conscientia errat errore voluntario, vel directe vel propter negligentiam, quia est error circa id, quod quis scire tenetur: tunc talis error rationis vel conscientiæ non excusat, quia voluntas concordans rationi vel conscientiæ sic erranti sit mala.* Notentur verba: *Si igitur ratio vel conscientia erret errore voluntario, vel directe vel propter negligentiam, quia est error circa id, quod quis scire tenetur, tunc talis error non excusat.* Quapropter, quando error non est volitus, neque directe neque indirecte per negligentiam, excusat a peccato.

Neque obstat dicere, quod, cum res aliqua mala sit, etiamsi ratio eam repræsentet ut bonam, semper sit mala; etenim respondet *d. Th.* (1), id esse verum propter illud generale axioma: *Bonum causatur ex integra causa, malum autem ex singularibus defectibus;* et ideo s. Doctor subjungit: *Ad hoc, quod dicatur malum id, in quod fertur voluntas, sufficit, sive quod secundum suam naturam sit malum, sive quod apprehendatur ut malum.* Hoc vero nequaquam efficit, actiones, quæ contra legem fiunt, esse formalia peccata. Quando peccatur contra legem invincibiliter ignoratam, materialiter tantum, non formaliter peccatur, quia lex non, ut in se est, sed prout repræsentatur a ratione, ita fit regula et mensura nostræ voluntatis, ut sapienter animadvertit et scribit *Joannes a s. Thoma* (2), dicens: *Et cum instatur, quod potest ratio proponere contra legem ex errore invincibili, dicimus,*

(1) *in eod. art. ad 1.* — (2) *1. 2. q. 18. disp. II. art. 2. circa finem.*

quod non potest proponere contra legem formaliter, sed materialiter, id est contra legem, ut est in se, non contra legem ut existimatam, sub qua conditione tantum potest lex mensurare, non secundum se precise ut in re, et nondum ut manifestatam. Juxta id, quod idem auctor (1) antea scripserat: *Moralitas in actibus liberis non est aliud, quam eorum commensuratio et ordinatio secundum regulas rationis.*

Sed reponit auctor *regulæ morum, d. Th.* eodem articulo hæc verba subjungere: *Si ratio errans dicat, quod homo teneatur ad uxorem alterius accedere, voluntas concordans huic rationi erranti est mala, eo quod error iste provenit ex ignorantia legis Dei, quam scire tenetur.* Igitur, infert, quotiescumque quis operetur contra legem Dei, non excusatur a peccato, licet ratio contrarium ei repræsentet. Idque confirmat alio Angelici textu (2): *Si alicui dictat conscientia, ut faciat illud, quod est contra legem Dei, si facit, peccat, quia ignorantia juris non excusat a peccato, nisi forte sit ignorantia invincibilis, sicut est in furiosis et amentibus, quæ omnino excusat.* Insuper id confirmat textu *Bonifacii VIII.* (3): *Ignorantia facti, non juris, excusat.*

Verum textibus hisce omnibus claræ sunt responsiones. Cum *s. Thom.* ait: *Ignorantia legis Dei seu ignorantia juris non excusat*, loquitur tantum de ignorantia illorum præceptorum Dei, quæ idem exprimit aliis in locis, prout superius animadvertimus ex *s. Thom.* (4), quæ ignorari non possunt sine culpa positivæ negligentiæ; quemadmodum sunt prima principia legis naturalis eorumque proximæ conclusiones, id est præcepta decalogi, ut communiter docent cum *d. Th.* alii supra laudati AA. Nec absimiliter intelligi debet auctoritas *Gersonis* nobis ab adversario objectata, uti explanat *Habert.* Eadem quoque ratione explicandæ sunt auctoritates *Alberti Magni* et *Adriani* Papæ; nam in pastorali epistola archiepiscopi *Beaumont* pro me hos auctores stantes citatos reperio, nempe *Albertum Magnum* (5) et

(1) *cit. quæst. 18. disp. 9. art. 1.* — (2) *in quodlib. 3. art. 27. ad 2.* — (3) *de reg. juris. 13. in 6.* — (4) *1. 2. qu. 76. a. 2. et q. 19. a. 6.* — (5) *in 2. dist. 22. art. 10.*

Adrianum (1). Cæterum certum est, *d. Th.*, primis principiis exceptis ac proximis inde conclusionibus, in reliquis abstrusis et obscuris admittere pluribus in locis, uti monuimus, ignorantiam invincibilem; siquidem (2) affirmat, quod, cum ignorantia est invincibilis, licet sit de rebus, quas homo scire tenetur, excuset a peccato, illis verbis: *Si vero talis ignorantia, quæ omnino sit involuntaria, sive quia est ejus, quod quis scire non tenetur, omnino excusat a peccato.* Accedit, quod alio superius allato loco (3) doceat, tunc esse malam voluntatem, quæ sequitur erroneam rationem, quando ratio errat sive directe sive indirecte propter voluntariam negligentiam circa ea, quæ homo scire debet: *Si igitur ratio* vel *conscientia erret errore voluntario, vel directe vel propter negligentiam, quia error est circa id, quod quis scire tenetur, tunc talis error non excusat.* Igitur cum error non sit voluntarius saltem ratione negligentiæ, utique excusat a peccato.

Ad textum autem *Bonifacii VIII.*, qui contra nos ponitur: *Ignorantia facti, non juris, excusat*, apposite respondent *Sylvius* (4) et *Antoine* (5), id locum habere in statutis forensibus, quorum ignorantia plerumque præsumitur vincibilis post eorum promulgationem in foro factam, dummodo aliqua specialis ratio, qua contrarium præsumeretur, non adesset, ut habetur ex *c. Cum in tua, tit. qui matr. accus. etc.*

Opponit deinde anonymus varias scripturæ auctoritates, quibus probare nititur, non dari ignorantiam invincibilem circa jus naturæ: *Qui autem non cognovit et fecit digna plagis, vapulavit paucis.* Luc. 12, 48. *Delicta juventutis meæ et ignorantias meas ne memineris.* Psal. 24, 7. *Misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate.* 1. Tim. 1, 13. Verum textus hi omnes, prout docet *Habert* (6) et ex concordi suffragio interpretum universorum, de ignorantia crassa intelliguntur, quæ ceteroqui peccatum diminuit, sed supplicium non effugit; *quia*, ut ait *Habert*, *est volita saltem in-*

(1) *in 4. sent. tract. de clav. eccl. q. 5.* — (2) *1. 2. q. 76. a. 3.* — (3) *1. 2. q. 19. a. 6.* — (4) *in 1. 2. q. 76. a. 3. q. 7. concl. 7.* — (5) *de peccat. cap. 4. q. 6.* — (6) *de act. hum. c. 1. §. 3. circa fin.*

directe, quatenus qui ea laborat, voluntarie omittit diligentiam, ut addiscat, vel suscipit officium, ad quod præstandum non potest adipisci scientiam requisitam. Et ideo, prosequitur idem auctor, a concilio Diospolitano damnata fuit propositio *Pelagii*, hisce terminis concepta: *Ignorantia non subjacet peccato, quoniam non secundum voluntatem evenit, sed secundum necessitatem.* Fuit igitur damnata, quia nempe ignorantia crassa est vincibilis adeoque culpabilis.

At insurgit anonymus: Christum Judæi cruci affixerunt, ipsum non cognoscentes, prout idem Salvator noster patefecit, cum dixit: *Pater, dimitte illis! non enim sciunt, quid faciunt.* Luc. 23, 34. Infideles credunt, honorem se præstare Deo, apostolos morti tradentes: *Sed venit hora, ut omnis, qui interficit vos, arbitretur, se obsequium præstare Deo.* Joan. 16, 2. Ita pariter hæretici veritatem tueri putant, catholicos persequendo. Verum quidquid objicitur, paucis clare diluit prælaudatus *Habert: Judæi per miracula et prophetias potuerunt cognoscere Christum Dominum, juxta illud: Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan et mihi; de me enim ille scripsit.* Joan. 5, 46. *Si opera non fecissem in eis..., peccatum non haberent.* ibid. 15, 24. *Hæretici et alii infideles, si velint attendere ad notas veræ religionis, eam in ecclesia Romana facile deprehendissent.*

174. — Sed iterum instat anonymus, sic dicens: Ignorantia cognoscendi aliquod naturale præceptum oritur a nobis ipsis, vel quia omnem debitam diligentiam non adhibemus in veritate quærenda, vel quia a Deo non postulamus, uti par est, gratias, ut divinam legem cognoscamus; quoniam (inquit), quemadmodum fides nostra divino elevari debet lumine ad sancta mysteria credenda, ita nostra ratio ab eodem lumine elevari debet ad habendas perspectas vias progrediendi ad Deum. Quocirca David propheta orabat: *Domine, ostende mihi legem tuam et doce me facere voluntatem tuam!* Hinc *p. 253* sic denique concludit: *Non potest sine peccato esse quod hac ignorantia contra legem Dei efficitur.*

Ergo, respondeo, cum videmus, tot viros doctos et pios ac etiam in sanctorum numerum relatos multis in quæstionibus invicem adversatos fuisse in pluribus ad

legem naturalem spectantibus, dicere fortene debemus, alterutros eorum peccasse et damnationem subiisse? Ita loquitur *P. Antoine* (1) in hanc rem: *Si s. Th. et s. Bonav. de multis ad legem naturalem pertinentibus inter se dissident, alteruter ergo erravit, et tamen neuter opinionem ullam ante obitum retractavit; ergo, si non datur ignorantia invincibilis legis naturalis in re quapiam, alteruter in gravi peccato diem clausit extremum, cum sit gravis culpa docere culpabiliter errorem circa præcepta divina, sicque damnatus est.* Et revera, nos non latet, *s. Thomam* defendere, judicem debere damnare illum, quem in jure constat esse reum, licet ipse judex sciat, illum esse innocentem; sed *s. Bonaventura* id negat. E converso *s. Bonaventura* tuetur, peccatorem, nisi statim a commisso peccato confiteatur, novum patrare peccatum, idque negat *d. Thomas.* Atque id genus exempla eruditorum sanctorumque virorum, qui de præceptis naturalibus discutientes discordes manserunt, ait *s. Antoninus* (2), sexcenta prope afferri posse. Idem doctissimus *Morinus* (3) docet, cum dicit: *Quicumque annales ecclesiæ attenderit, facile animadverteret, auctores ecclesiasticos multa aliquando opinionum varietate discordes fluctuasse.* Insuper *Natalis Alexand.* (4), *P. Berti* (5) affirmant, quamplures etiam ss. patrum in nonnullos esse lapsos errores; *fatemur, in singulis pene patribus nævos reperiri, in plerisque etiam errores.* Et quid de *s. Joan. Chrysostomo* refert *Xistus Senensis* (6)? *Restat tertium, quod in præmissis Chrysostomi verbis continetur assertum, videlicet, Saram in eo potissimum esse laudandam atque imitandam, quod servandi mariti causa barbarorum sese adulterio exposuerit, consentiente tamen marito in ejus adulterium, imo etiam suadente.* Concludendum proinde ex eo foret, sanctos hosce vel alios ecclesiasticos auctores ad tartara esse detrusos, propterea quod erroneas scripserunt opiniones, earumque postea non curarunt emendationem; vel saltem concludendum, in iis scribendis semper mor-

(1) *in c. l. de peccat. c. 4.* — (2) *p. 1. tit. 3. c. 10. §. 10.* — (3) *part. 3. exercit. 5. c. 9. de sacram. ord.* — (4) *tom. 3. disp. 16. sect. 2.* — (5) *theol. l. 21. c. 12. n. 5.* — (6) *bibl. sacr. adnot. 89.*

taliter peccasse; verum nescio, an quis reperiendus sit, qui id audebit asserere.

Quapropter non valet dici, quod ille, qui, ut convenit, studet ac orat, cognitionem quidem obtineat veritatis in universis naturæ legis dubiis; siquidem opportune respondet *P. Collet* (1), præstantiora ecclesiæ lumina minime neglexisse studium et orationem, nec propterea ad veritatis notitiam pervenisse, ut eam assequerentur. *Et vero, si quælibet ignorantia juris naturalis vinci possit, maxime per orationem, atqui falsum consequens, cum majora ecclesiæ lumina dies noctesque orando et studendo consumpserint, nec tamen eas, quas optabant, cognitiones obtinuerint.* Quandoquidem, ut optime idem *P. Collet l. c.* animadvertit, multarum legis naturæ conclusionum, sed remotarum a primis principiis, ne patres quidem et ecclesiæ doctores cum omnibus præsidiis a natura et a gratia acceptis veritatem in pluribus assequi potuerunt: *Atqui multæ sunt conclusiones a primis principiis oriundæ, quarum cognitio ne cum magnis quidem naturæ et gratiæ auxiliis haberi potest, cum circa eas dividantur acutissimi simul et piissimi patres ecclesiæ.*

Sed replicatur: Deus est fidelis, promisit exaudire orantem se: *Petite, et accipietis.* Si nos lucem suam a Deo debitis conditionibus postularemus, eam ipse non denegaret; quamobrem, si non obtinemus, per nos profecto stat, nosque sumus in culpa. Sed duo sunt distinguenda genera lucis. Altera lux seu cognitio est naturalis, vel potius naturæ viribus comparata, qua morales veritates cognoscimus divinæ legis circa imperata et vetita: altera est lex supernaturalis gratiæ, qua illustramur, ut cognoscamus divinæ gratiæ valorem, maximum æternæ salutis negotium, media ad eam consequendam, occasiones, quæ ad ejus jacturam præcipites nos agere possunt, et id genus alia. Cum autem contra legem formaliter delinquitur ex hujus lucis gratiæ defectu, quam a Deo poscere minime curavimus, dubium non est, quin ejusmodi negligentia nobis imputetur ad culpam, quippe tunc nostra oscitantia est voluntaria; nam si lucem hanc

(1) *de act. hum. cap. 1. art. 1. sect. 2, concl. 4.*

postulavissemus, non defuisset utique; Deus enim non desinit impertiri gratiam oranti, ut, quod bonum esse cognoscit, amplectatur, et quod malum fore noscit, caveat; atque hæc illa lux est, quam petebat David, cum ajebat: *Da mihi intellectum, et discam mandata tua: Doce me facere voluntatem tuam!* Contra vero Deus neque dat, neque se daturum promisit omnibus lucem veritates omnes cognoscendi, quæ naturali lumine cognosci possunt; ideoque, cum quis materialiter operatur contra legem, sed invincibiliter ob hujus naturalis cognitionis defectum, tunc ad formale peccatum non imputatur error; contentus cum sit Deus, ut nosmet nos dirigamus juxta conscientiæ dictamen, quod per rationem nobis exhibetur et ostenditur tamquam rectum. Apostolus ait: *Omne autem, quod non est ex fide* (id est juxta conscientiam, uti communiter explicant *Ambrosius*, *Chrysostomus*, *Theodoretus* aliique), *peccatum est.* Igitur, qui operatur juxta propriæ conscientiæ dictamen, non peccat. *S. Joannes* quoque tradit: *Si cor nostrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum. 1. Joan. 3, 21.* Ut uno verbo dicam, Deus non damnat nisi illas actiones, in quibus adest malitia voluntaria vel voluntaria negligentia; unde eum, qui existimat invincibiliter, se recte operari, Deus non solum non punit, sed quandoque rectam ejus intentionem remuneratur, etiamsi opus ejus legi, prout est in se, repugnet; *sed quia repugnantia hæc* (scribit *P. Collet*(1), ut superius prænotatum est) *aliquando involuntaria est, ut in iis, qui invincibili laborant ignorantia, ideo non semper imputatur ad culpam, sed aliquando ad meritum ob bonum finem agentis, qui rectam rationem sibi sequi videtur, dum etiam ab ea deficit.*

Id pariter scribit severissimus *P. Daniel Concina*(2), ubi, licet in argumento capitis 5 dicat, opus ex errore conscientiæ patratum adhuc invincibili neutiquam bonum esse posse meritoque dignum, nihilominus *infra n. 36.* expresse sententiæ nostræ adhæret, dicens: *Potest enim quis, dum exercet opus materialiter malum, habere*

(1) *de act. hum. cap. 3. art. 1. sect. 1. concl. 2. obj. 1.* — (2) *theolog. christ. t. 2. l. 2. de conscientia dissert. 1.*

plures actus bonos, intentionem nempe bonam Deo placendi: hos bonos et meritorios dicimus, quamvis actus, qui per se tunc exercetur, sit materialiter malus..... Hæc bona intentio nulla prava circumstantia inquinatur, quia opus materialiter malum, cum non sit voluntarium, refundere in ipsos actus malitiam non valet.

Verum anonymus noster contra id quasi tuba exaltat vocem suam et caput integrum in hoc insumit (quod est XIII.), ubi magna vi nititur probare, quando actio divinæ legi est contraria, semper hominem peccare, licet recta intentione operetur. En quomodo italice loquitur, quod nos latine vertimus. Primum, inquit: *Est igitur in evangelio et in patrum doctrina constans axioma, intentionem et finem communicare eorum bonitatem aut malitiam nostris actionibus easque bonas aut malas facere.* Sed paulo post sibimet ipsi adversans aliter loquitur et inquit: *Quamquam recta sit intentio, si, quod fit, suapte natura pravum est, vel aliqua alia peculiari circumstantia, vel si divina lege prohibeatur, hoc non obstante peccatur ab eo, qui facit.*

Ita sentit noster adversarius; sed præter *P. Concinam* superius laudatum et præter sententiam communem aliorum doctorum *d. Th.*, *d. Ambrosius*, *d. Bernardus* et *d. Joan. Chrysostomus* contrarium sentiunt, uti ostendimus. Primum itaque *d. Th.* (1) proponit quæsitum: *utrum actus habeat speciem boni vel mali ex fine.* Et respondet: *Dicendum, quod aliqui actus dicuntur humani, in quantum sunt voluntarii, ut supra dictum est. In actu autem voluntario invenitur duplex actus, scilicet actus interior voluntatis et actus exterior, et uterque eorum actuum habet suum objectum. Finis autem proprie est objectum interioris actus voluntatis. Actus interior accipit speciem ab objecto, circa quod est; ita actus interior voluntatis accipit speciem a fine, sicut a proprio objecto. Id autem, quod ex parte voluntatis, se habet ut formale ad id, quod est ex parte exterioris actus .... Neque actus exteriores habent rationem moralitatis, nisi in quantum sunt voluntarii, et ideo actus humani species formaliter consideratur secundum finem, materia-*

(1) *1. 2. q. 18. a. 6.*

liter autem secundum objectum exterioris actus. Isthæc sancti Doctoris verba clariora sunt, quam ut explanatione egeant: nam in his luculentissime docet, actum humanum bonum aut malum evadere, prout finis est, quo fit: etenim ipse humanus actus in tantum habet rationem moralitatis, id est, ut sit bonus vel malus, in quantum est voluntarius. Objectum actus externi est res, prout est in se ipsa: objectum vero actus interni voluntatis est intentio, qua quis operatur; unde, licet materialiter actus sit in se ipso malus, tamen formaliter bonus est, quando bonus est finis; hoc tamen semper intelligendum, cum nempe malitia actus materialis invincibiliter ab operante ignoretur.

Adversarius vero pro se affert longam admodum *d. Bernardi* (1) periodum et deinde dicit: *Ejusmodi divi Bernardi responsio clare ostendit, quod, ut oculus simplex faciat corpus luminosum, duo continere debet, bonam nempe intentionem et veritatis cognitionem.* Hoc ipse italice, nos latine dicebamus. Ego autem lego, *d. Bernardum* duas doctrinas dare iis oppositas, quæ adversarius affirmat. In eodem tract. *Bernardus* ait, quod ille, qui obedit prælato *ex recta intentione, meritorie agit, quamvis materialiter errat contra legem*, et c. 18. hæc verba habet: *Et laude quidem dignam dixerim vel solam intentionem piam, nec plane condigna remuneratione fraudabitur in opere quoque non bono ipsa bona voluntas.* D. Ambrosius (2) scribit: *Affectus tuus nomen imponit operi tuo.* Joan. Chrysostomus (3) similiter scribit: *Ex proposito bono etiam, quod videtur malum, bonum est, quia propositum bonum excusat malum opus.*

Sed qui contra legem operatur, instat auctor, semper peccat ignorantia vincibili, quia non orat; nam si oraret, sibi non deesset gratia ad cognoscendam legem. Ad quod sic respondeo: Deus oranti, ut formale peccatum caveat, non denegat sufficientem gratiam; sed non semper gratiam impertit, ut materiale peccatum vitetur. *Non deest gratia*, scribit *P. Collet* (4), *qua peccatum formaliter devitet, concedo: peccatum etiam materialiter,*

(1) *de præcept. et disp. c ap. 17.* — (2) *l. 1. offic. c. 30.* — (3) *hom. 19. in op. imperf.* — (4) *de act. hum. cap. 1. art. 1. sect. 2. concl. 4. in fin.*

nego. Porro peccatum, quod ex ignorantia invincibili committitur, non est peccatum nisi materialiter; nec impedit, quominus æterna salus obtineri possit. Imo sunt, qui credunt, quarumdam rerum cognitionem homini subtrahere, quia mavult, ut propter cognitionis defectum non peccet nisi materialiter, quam ut occasione cognitionis suæ formaliter delinquat.

Vix tamen, imo ne vix quidem intelligo, quid ad rem nostram pertineat propositio, quam opponunt, ab *Alexandro VII.* damnata circa peccatum philosophicum, quæ habebat: *Peccatum philosophicum seu morale, quatumvis grave in eo, qui Deum vel ignorat vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum; sed non est offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.* Quid ad rem nostram, inquam, pertinet propositio isthæc? Qui cognoscit offendere naturam, necessario offendit etiam naturæ auctorem, qui est Deus, etiamsi de Deo non cogitet: sed qui operatur ex ignorantia invincibili legis naturalis, neque Deum offendit nisi tantum materialiter, vel (ut melius dicam) in nihilo offendit; etenim materialis offensio non habet rationem offensæ, sed ad summum esset materia offensæ, si homo tamquam offensam Dei aut naturæ eam apprehenderet.

Nec quidquam suffragatur dicere in sensu adversarii, quod, quemadmodum fides nostra elevari debet lumine supernaturali, ut revelata mysteria credamus, ita etiam nostra ratio eodem debeat elevari lumine, ut juris naturæ negotia cognoscamus: quia, quantum attinet ad mysteria, ultro concedimus; sed ad bene operandum, licet homini in tenebris veluti constituto in pœnam primigeniæ labis non sufficiat sola nudaque ratio naturalis, sed requiritur insuper divina præceptorum revelatio, ut ea intelligat, quæ facienda sint, quæque cavenda; postquam vero homo hoc divinæ revelationis lumen acceperit ad bene vivendum et ad omnes morales veritates cognoscendas, prout in se sunt, aliud non opus est supernaturale lumen; etenim Deus gratias supernaturales minime pollicitus est ad hunc finem, sed vult, ut homo naturali ratione utatur directa jam a revelatione præceptorum facta; tantummodo, ut jam supra dictum

est, ea eget gratia, qua ipse illuminetur et confortetur ad id amplectendum, quod cognoscit bonum, idque fugiendum malum, quod cognoscit esse vitandum. Optime admonet *d. Th.* (1), non posse hominem propriis actibus gratiam acquirere, sed utique propria diligentia rerum scientiam comparare posse. *Homo potest aliquam scientiam acquirere per suos actus, gratia vero non acquiritur ex nostris actibus.* Si igitur ita se res habet, non debet homo necessario exspectare gratiam, ut naturalium præceptorum ignorantiam superet; quia ejusmodi ignorantia propria diligentia superanda est; et quotiescumque hæc diligentia tanti non esset roboris, ut ad cognitionem perduceret remotorum obscuriorumque præceptorum, invincibilis cum sit ignorantia, a Deo non imputatur ad culpam.

Atqui anonymus aliam insistit viam, culpabilem ut reddat ignorantiam invincibilem cujuscumque rei ad jus naturæ spectantis; ait enim, duo nobis inflicta vulnera esse et adhuc residentia ab originali peccato, concupiscentiam nimirum, ob quam voluntas ad malum proclivis remansit, et ignorantiam, ex qua obnubilata remansit ratio; proindeque sic argumentatur italice loquendo, quod nos latine: *Si concupiscentia non excusat eum, qui sequitur concupiscentiæ deordinationes; quare ignorantia excusare debet illum, qui sequitur deordinationes ignorantiæ!* Ex quo deinde concludit, quod, sicuti peccat operans propter concupiscentiam, ita peccet operans propter ignorantiam.

Sed responsio est aperta. Idcirco peccat concupiscentiæ deordinationes sequens, quia, cum voluntate sponte illius malitiæ adhæret, tunc etiam concupiscentia ipsa est voluntaria. Aliter vero accidit in ignorantia invincibili, quæ non est volita neque placet. Manifestum est, nullum esse peccatum nisi voluntarium; eo fit, ut, quemadmodum sequentes nos voluntarias concupiscentiæ deordinationes peccamus, ita pariter peccamus ignorantiæ vincibilis et volitæ sequentes deordinationes; e contrario tamen, sicuti operari juxta concupiscentiam, sed contra voluntatem nostram, peccatum nullum est, juxta quod

(1) *1. 2. q. 76. art. 2, ad 2.*

ajebat Apostolus (*Rom. 7, 19.*): *Quod nolo malum, hoc ago:* ita quoque peccatum nullum est, operari ob ignorantiam invincibilem, cum non sit volita.

Ulterius vero progreditur auctor et culpabilem putat ignorantiam nostram saltem propter propria peccata a nobis prius commissa, affirmatque, quod, quemadmodum nos propter peccata nostra in morali constituimur impotentia operandi bonum, ita in morali etiam impotentia constituimur cognoscendi bonum, quod faciendum sit, et malum, quod sit fugiendum. Quapropter, sicuti non excusat impotentia, quando malum operamur, quod cognoscimus esse malum: ita non excusat impotentia, cum ignoramus malum, quod facimus.

At cum *Duhamel*(1) respondemus primum, pœnam peccati non esse malum, quod imputatur ad culpam ejus, qui talem patitur pœnam; quare, licet talis ignorantia esset pœna aliorum peccatorum, quæ antea admisimus, attamen hæc peccata non faciunt culpabiles errores, quos deinde committimus ex invincibili ignorantia; quoniam tales errores non sunt a nobis voliti neque prævisi. *Ac licet ea* (scribit *Duhamel*) *vitia ex peccatis libere admissis oriantur, ac proinde voluntaria videantur, et ea ratione ignorantia sit pœna peccati: hinc tamen non sequitur, ea esse voluntaria, cum ex iis peccatis secutura mala prævisa non fuerunt.* Insuper respondetur, a veritate prorsus alienum esse, quod, sicuti nostra peccata nos constituunt in morali impotentia operandi bonum, ita pariter constituant in morali impotentia præcepta naturalia cognoscendi; quia, juxta quod superius prænotavimus, ut bonum operemur, requiritur gratia, ad quam sane obicem ponit, qui peccat; ut vero simpliciter præcepta cognoscantur, necesse non est gratia, sed satis est naturale lumen; unde neutiquam dici potest, peccatum locare hominem in morali impotentia cognoscendi præcepta.

At fortasse dicet: Peccata peccantes excæcant et cognitionem abripiunt. Libenter annuo, peccata a peccatoribus auferre cognitionem illam, quæ ad bonum agendum allicit removetque a malo patrando; et ut cognitio

(1) *l. 2. de act. hum. c. 5. in fin.*

ista habeatur, requiritur gratia, et ad eam obtinendam orare oportet. De hac nimirum cognitione loquebatur *Augustinus* contra *Pelagium: Dum tamen potius disputet, quam ut oret et dicat: Da mihi intellectum, et discam mandata tua. Bellarminus*, hunc *Davidis* explicans textum, inquit: *Da mihi intellectum, non significat, da mihi vim intelligendi, sed da mihi lumen divinum, quo mens mea discat mandata tua*, (scilicet) *ut sibi persuadeat, optimum esse illa complere.* Postulabat igitur propheta gratiam, ut illuminaretur et sibi persuaderet, quantum illud foret bonum, quod in exequendis divinis præceptis requiritur. Id quoque expostulabat, quando orabat: *Viam justificationum tuarum instrue me: id est* (idem *Bellarminus* explicat) *doce me, quæ sit via præceptorum tuorum, quomodo videlicet debeam in lege tua ambulare;* nempe quomodo ambulare debeam juxta tua præcepta. Id insuper, quando orabat: *Da mihi intellectum, et scrutabor legem tuam. Petit* (Bellarminus), *ut scrutari possit ejus utilitates.* Id pariter, cum ajebat: *Doce me facere voluntatem tuam:* id est, doce me, Domine, ut secundum voluntatem tuam operer; sed, ut supra dictum est, voluntas Dei est, ut nos operemur juxta nostræ conscientiæ dictamen. Peccatum igitur peccantem privat hac cognitione gratiæ, sed non cognitione naturali præceptorum, quæ nobis se præstant cognoscenda ratione dumtaxat naturali, ut recte scribit *Habert* (1) ex *d. Thoma: Peccatum naturam humanam prorsus non corrumpit, aliquin per peccatum desineret esse homo.*

Multas autem auctor *divi Augustini* opponit auctoritates et præsertim illam *de gratia et lib. arb. c. 3. Ignorantia, quæ non est eorum, qui scire nolunt, sed qui tamquam simpliciter nesciunt, neminem sic excusat, ut sempiterno igne non ardeat.* Super hanc auctoritatem auctor sic italice scribit, quod nos latine: *Minime contendit* s. Augustinus, *semper esse reum, qui ignorantia deliquit, quemadmodum qui peccat cum cognitione suæ culpæ...; addit tamen, quod hoc non debet aperire asylum ad tenebras ignorantiæ, ut in ea suam inveniat excusationem, quia eadem non sic excusat, ut quis minime*

(1) *de act. hum. c. 1. §. 3. p. 17.*

damnetur ad ignem æternum. Verum ego non intelligo, quid auctor velit pro rei summa inferre ab hac *Augustini* auctoritate. Si ab illis verbis, *qui tamquam simpliciter nesciunt*, inferre vellet, ignorantiam non excusare ab æterna damnatione, quamvis invincibilis sit: contra ipsum obstaret propositio secunda ab *Alexand. VIII.* proscripta et superius jam allata, quæ habebat, ignorantiam invincibilem juris naturæ non excusare a peccato formali. Cæterum *Duhamel* et *P. Berti* recte huic *Augustini* textui respondent; et sic *Duhamel*(1): *Hæc intelligenda, ut nescientia simplex non excuset a peccato, cujus non est causa, sed eximit ab eo, cujus est causa. Unde qui legem Dei nesciunt nec scire potuerunt, non peribunt, quod legem ignotam violaverint, sed propter peccata, quæ in lege naturæ admiserunt.* Eademque ratione relato *Augustini* textui respondet *P. Berti*(2), dicens, *Augustinum* scripsisse, quod infideles, qui non crediderunt Jesu Christo, mereantur ignem æternum, *non quia non crediderunt, id enim non imputatur ad culpam, dummodo nescire noluerunt; sed quia legem naturæ inscriptam cordibus suis libere trangressi sunt.* Itaque mens *Augustini* ea profecto est, quod ignorantia nempe illorum, qui penitus ignorarunt veram religionem, licet eos ab incredulitatis peccato excuset, non tamen ab iis peccatis excusat, quæ ipsi talia esse cognoscunt juxta naturæ lumen. Quod vero s. Doctor de ignorantia culpabili loqueretur, ex verbis jam constat, quæ immediate citato textui subjungit, dicens: *Non enim sine causa dictum est: Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt.* Deum non cognoscere non potest nisi malitia aut voluntaria obcæcatione contingere. Idem scribit *s. Joannes Chrysostomus*(3): *Judæi ignorarunt, sed hæc ignorantia non erat digna venia. Græci quoque ignorarunt, sed defensionem non habent.* Sed postea immediate subjungit: *Quando enim ea, quæ sciri nequeunt, ignoraveris, culpæ obnoxius non eris.* Cui conformatur celebris illa *s. Augustini*(4) doctrina: *Non tibi deputatur ad culpam, quod invitus ignoras, sed quod neligis quærere, quod ignoras.*

(1) *de act. hum. l. 2. disp. 3. c. 6. n. 6.* — (2) *l. 21. c. 10.* — (3) *hom. 27. in ep. ad Rom. n. 3.* — (4) *l. 3. de lib. arb. c. 19. n. 53.*

Cæterum ne longum faciam et ne ulterius tædio lectorem afficiam, omnibus aliis *Augustini* textibus, quos anonymus objicit, una tantummodo ejusdem Sancti auctoritate respondemus. Is in *primo lib. retractationum* videtur prima facie sentire, nescientem se peccare adhuc peccare, quando voluntarie id agit, quod in se peccatum est: *Qui nesciens peccavit, non incongruenter nolens peccasse dici potest, quamvis et ipse, quod nesciens fecit, volens tamen fecit, ita nec ipsius esse potuit sine voluntate peccatum.* Sed, ut egregie animadvertit *Duhamel* (1), idem s. Doctor aperit mentem suam explanatque, quod dicere intelligebat: *Quia voluit, ergo fecit; etsi non, quia voluit, peccavit, nesciens peccatum esse, quod fecit. Ita nec tale peccatum sine voluntate esse potuit, sed voluntate facti, et non voluntate peccati.* Id denotat, quod, licet factum sit materia peccati, cum tamen voluntas deest peccandi, peccatum est tantum materiale, sed non formale seu voluntarium, ut optime *Duhamel*, *quod nimirum factum ipsum est materia peccati, non formaliter et reipsa peccatum est.*

Id pariter est, quod scripsit *d. Thomas* (2): *Si ignoretur deformitas, puta cum aliquis nescit, fornicationem esse peccatum, voluntarie quidem facit fornicationem, sed non voluntarie facit peccatum.* Non negatur vero, ut sincere loquamur, Angelicum alibi negare, fornicationem invincibiliter ignorari posse, et merito id negat, quia fornicatio prohibetur præcepto proximo et immediato primis principiis; attamen s. Doctor loco nuperrime adducto ut certam exploratamque rem statuit, quod, quando quis invincibiliter ignorans operatur etiam contra aliquid spectans ad jus naturæ, is materialiter tantum erret, sed nequaquam peccet.

Eadem responsio datur cum *Duhamel* textui *divi Hieronymi* (3) nobis ab anonymo objectato, ubi s. Doctor ait adversus Pelegianos, ignorantiam non excusare a peccato, quod intelligitur de peccato facti materialiter, secus vero de peccato formaliter accepto. Et quidem Sanctus loquitur de homicidio casu patrato, pro quo in veteri lege

(1) *l. c. n. 5. in fin.* — (2) *opusc. de malo q. 3. art. 8.* — (3) *contra Pelag. c. 10. 11. 12.*

etiam victimæ erant offerendæ, non obstante, quod sine culpa voluntatis contingeret.

Idem opponit auctor quamdam *divi Bernardi*(1) auctoritatem, ubi ignorantiam esse ait unam ex causis peccatorum, quæ nos committimus, sed quæ Deus non excusat. Attamen advertendum est, de qua ibi ignorantia *s. Bernardus* sermonem fecerit; en de qua ignorantia loquitur: *Multa nesciuntur aut sciendi incuria, aut discendi desidia, aut verecundia inquirendi.* Sed hanc ignorantiam ortam a negligentia se instruendi de propriis obligationibus aut inquirendi veritatem quis umquam a peccato excusare poterit? Neque obstat, quod ait s. Doctor(2): *Sive itaque malum putes bonum, quod forte agis, sive bonum malum, quod operaris, utrumque peccatum est.* Quoniam scribit *P. Berti*(3), perperam *Vendrochium* ab hac auctoritate colligere, divum *Bernardum* negare, ignorantiam invincibilem excusare a peccato; nam s. Doctor *n. 37.* jam scripserat: *Et qui bonum diligit et malum nescius agit, hujus quidem bonus est oculus, quia pius, non tamen simplex, quia cæcus.* Et *Berti* addit: *Igitur est oculus, qui non est simplex, et tamen non est nequam, scilicet nescientis ignoratione excusabili.*

En igitur demum, quomodo nostri contradictores ad negandam ignorantiam invincibilem omnium conclusionum, etiam remotarum obscurarumque, de rebus ad legem naturæ spectantibus nedum adversati sint communi sensui sanctorum *Thomæ*, *Bonaventuræ*, *Antonini*, *Anselmi* aliorumque theologorum tam benignioris quam severioris sententiæ, verum etiam funditus everterint firmissima receptissimaque theologiæ axiomata; idque sane non ad alium finem, quam ut illicitum facerent usum quarumcumque probabilium opinionum.

(1) *tract. ad Hugon. de quæst. c. 1. et 4.* — (2) *de præcept. et dispens. c. 14. n. 40.* — (3) *l. 21. c. 14. prop. 2. vers. Præterea.*

DUBIUM II.

An metus excuset.

175. — „Resp. Si ex metu facis, quod simpliciter malum est, peccas quidem; minuitur tamen per metum malitia, quia minuitur libertas. Interim sæpe fit, ut præcepta quædam non obligent, cum eorum observatio cederet in grave alicujus incommodum; et tunc, si ex metu talis incommodi quis tale præceptum omittat, non peccat, cum præceptum non liget. Est communis."

Unde resolvuntur hi casus:

„1. Præceptum naturale negativum, prohibens rem intrinsece malam, non licet violare, ne ob metum quidem mortis." *(Et si aliquando videatur licere violari præceptum negativum, v. gr. non furandi, non occidendi, puta ad defensionem vitæ propriæ etc., tunc dicitur, præceptum non existere. Vide l. 3. n. 51.)*

„2. Metus gravis, v. gr. mortis etc., sæpe non tantum excusat a præcepto positivo, tam divino quam humano; sed quandoque etiam ab affirmativo naturali: et sic, ut *Sanchez* (1), non tenetur quis cum periculo vitæ integre confiteri, servare depositum, implere votum, succurrere proximo extreme indigenti. *Bec.* (2), *Azor.* (3), *Laym.* (4). Excipe tamen casum, de quo infra *l. 3. ad n. 26.*

„3. Si observatio legis humanæ necessaria sit ad conservandum bonum aut avertendum malum commune, quod pluris sit quam vita propria, tunc lex illa obligat cum periculo vitæ, ut v. gr. si dux mandat militi non discedere ex statione; item si perituræ sint animæ, nisi pastor adeat ægros tempore pestis. *Laym.*" *Cum Salmant.* (5).

„4, Alioqui nulla præcepta humana, etiam ecclesiastica, per se obligant cum periculo vitæ aut similis incommodi; *Sanch.* (6): ut si v. gr. cogaris metu mortis, contrahere cum consanguinea in gradu prohibito lege eccle-

(1) *1. mor. c. 18.* — (2) *t. 2. l. 3. c. 6.* — (3) *1. p. l. 2. t. 3. c. 2. d. 1.* — (4) *l. 1. t. 4. c. 14.* — (5) *de leg. c. 2. punct. 7. n. 127.* — (6) *1. mor. c. 18.*

„siastica, posses contrahere (in speciem), non tamen „posses consummare; quia, cum matrimonium esset irri„tum, fornicareris, quod intrinsece malum est. *Sanch.* (1).

„5. Per accidens interim accidere potest, ut lex humana „obliget cum periculo vitæ ratione alterius præcepti juris „naturalis aut divini concurrentis, ut v. gr. si quis co„gere vellet transgredi præceptum ecclessiæ in odium „fidei vel contemptum religionis. *Sanchez l. c. Co„ninch.* (2)." *(Ita etiam Salm. ibid. n. 130.)*

DUBIUM III.

An excuset impotentia totius vel partis.

176. — „Resp. 1. Cum ad impossibile nemo teneatur, „certum est, quod impotentia excuset, etiam illa, cui „ante causam cum peccato dedisti, dummodo de hoc „doleas: quare id præcipue hic dubitatur, an, qui non „potest implere totum, teneatur ad partem.

„Resp. 2. Si præceptum tale sit, ut commode possit „aut soleat dividi, atque in ejus parte salvetur ratio „seu finis præcepti, tunc, qui non potest servare totum, „debet servare partem, quam potest. Quod si vero non „salvetur ratio præcepti in parte, neque id commode „possit aut soleat fieri, tunc, qui non potest totum, hoc „est tantum, quo moraliter impleri censeatur integrum „præceptum, is non tenetur ab partem. Quæ omnia „æstimanda sunt 1. ex intentione legislatoris, 2. ex ra„tione, fine et materia legis, 3. ex judicio prudentum, „4. ex communi usu. Ita *Sanch.* (3), *Laym.* (4).

Unde resolvuntur hi casus:

177. — „1. Qui non potest legere omnes horas, debet „dicere eas, quas potest, quia dividuæ sunt. *Laym. l. c.* „*et Bonac.*

„2. Qui in quadragesima non potest jejunare, debet „abstinere a carnibus, si potest: aut qui non potest

(1) *de matr. l. 7. d. 5. n. 4.* — (2) *p. 3. t. 2. d. 13. dub. 12.* — (3) *1. mor. c. 9.* — (4) *l. 1. t. 4. c. 19.*

„omnibus diebus, tenetur iis, quibus potest. Ita *Laym. l. c. et Bonac.*

„3. Qui potest notabilem partem sacri (v. gr. usque „post consecrationem) audire, aut horarum dicere, aut „commode potest cum alio et solet, tenetur, alioquin „non. *Ibid. v. Infra de horis.*

„4. Si quis carens breviario pauca ex horis sciat me„moriter, non tenetur ea dicere. *Ibid.*

„5. Qui obligatur visitare limina apostolorum Romæ, „et scit, se eo pervenire non posse, non tenetur in„gredi iter; quia nec finis nec ratio præcepti salvatur. „*Ibid. et Suarez, Azor., Bonac.* (1).

DUBIUM IV.

An excuset dispensatio.

178. *An excuset dispensatio facta ex justa causa. Quid sine justa causa?*
179. *An existente causa teneatur superior dispensare.*
180. *An valeat dispensatio inferioris.*
181. *An existente justa causa valeat dispensatio facta mala fide superioris.*
182. *An in dubio dispensatio censeatur valida.*
183. *An quis possit dispensare cum seipso.*
184. *An valeat dispensatio extorta per vim aut metum.*
185. *Quid, si causa exposita fuerit falsa?*
186. *Vide alios casus.*
187. *An dispensatio stricte accipienda, et an detur dispensatio tacita.*
188. *De iis, qui possunt dispensare de potestate ordinaria.*
189. *Num Papa in præceptis divinis.*
190. *Num episcopi et in quibus.*
191. *An inferior dispenset in legibus superioris, ubi dispensatio non est reservata.*
192. *Quid in dubio, an casus egeat dispensatione?*
193. *Quid de potestate delegata? et an hæc spiret morte concedentis.*
194. *Quando prælati regulares possint dispensare.*
195. *Quot modis cesset dispensatio.*
196. *Quomodo cesset I. per cessationem causæ.*
197. *Quomodo II. per revocationem dispensantis.*
198. *Quomodo III. per renuntiationem dispensati.*
199. *An cesset lex cessante fine legis.*

(1) *d. 1. q. 8. p. 1.*

200. *II. De interpretatione legis. An lex extendi debeat de casu ad casum.*
201. *III. de epikeja legis.*
202—208. *Appendix* Busembai. *De dispensationibus s. pœnitentiariæ.*

178. — „Resp. In jure humano dispensatio legislatoris vel parem potestatem habentis, facta ex justa causa, excusat a transgressione præcepti. Est communis. *Sanch.*, *Azor.* (1), *Salas* (2).

„Ratio est, quia, cum sit auctor suæ legis, potest quemvis excipere. Dixi 1. *ex justa causa;* quia, si temere et sine causa dispenset, tenet quidem dispensatio; peccat tamen tam dans quam petens dispensationem contra jus naturale, dictans, partem debere conformari suo toti, nisi justa causa excuset; *Sanch.* (3), *Suar.*, *Fill.* (4), et quidem (ut vult *Suar.*) mortaliter; venialiter, ut *Pontius apud Dian.* (5);" *(idem tenent Salm.* (6) *cum Sanch.*, *Laym.*, *Pal. etc.*, *præciso tamen scandalo etc. Utentem autem tali dispensatione commune est, non peccare graviter, et probabile, nec etiam leviter, ut Salm.* (7) *cum Suar.*, *Pal.*, *Pon. etc.)* „quem, si dubitet, an causa sit justa, posse dispensare vult *Sanch.*;" *(cum Salm.* (8), *Tapia*, *Gran.*, *Dian.*, *quia possidet potestas dispensativa. Secus esset, si dubitaret, an adsit causa.)* „*contra Bon.*, qui dicit peccare. „Etsi autem causa sit justa, non tamen tenetur dispensare, nisi cum vel jus præcipit ex ea causa dispensari, vel necessarium est ad commune bonum vel spirituale pœnitentis, vel ad avertendum grave damnum aut publicum scandalum et sine dispendio fieri potest. *Dian.* (9) „*contra Suar.*, *Sanch. etc.*

179. — Quæritur, an existente causa teneatur superior dispensare. Distingue: Si causa sit tantum sufficiens, ut dispensatio sit permissa, non autem debita, potest licite superior eam concedere et negare, vel uni concedere et alteri negare; quia, licet expediat bono subditi dispensatio, expedit vero bono communi legis observantia. Ita

(1) *1. p. l. 5. c. 15.* — (2) *d. 20.* — (3) *l. 8. d. 18.* — (4) *n. 438.* — (5) *p. 8. t. 3. r. 8. 9. et 10.* — (6) *de leg. c. 5. punct. 6. §. 1. n. 66.* — (7) *ibid. §. 3. n. 76.* — (8) *n. 75.* — (9) *p. 8. t. 3. r. 27. et 28.*

Salm. (1) *cum Coninch.*, *Pal.*, *Bonac.*, *Sanch.*, *Suar. etc.* Si vero causa sit talis, quæ efficiat, dispensationem esse debitam, nempe ad evitandum damnum commune vel privatum magni momenti, vel ad utile commune vel magnum particulare (expedit enim aliquando dispensare etiam pro bono particulari, quod indirecte redundat ad bonum commune. Et ideo docet *s. Th.* (2), quod convenit dispensare, quando alias majus bonum privati impediretur. Ita *Salm.* (3) *cum Coninch.*, *Sanch. et Aversa*); tunc tenetur superior dispensare; alioquin peccaret graviter vel leviter juxta materiam. Denegata tamen (etiam injuste) dispensatione nequit subditus agere contra legem, nisi talis causa urgeat, ut eum extrahat a lege: quare, si episcopus injuste neget dispensationem publicationum ante matrimonium, potest, urgente gravi causa, illud contrahi sine eis. Ita *Salm.* (4) *cum Coninch.*, *Sanch.*, *Pal.*, *Sot. et aliis.*

180. — „Dixi 2. *legislatoris:* quia dispensatio inferioris in lege superioris sine justa causa invalida est, „ac proinde non excusat a transgressione præcepti. Ratio „est, quia qui nomine alterius sine causa dispensat, dis„sipat. *Suar.* (5), *Sanch.* (6). Valide autem et licite in„ferior potestate ordinaria dispensat ex justa causa in lege „superioris: 1. circa levia, hoc est, quæ sub mortali non „obligant, etsi facilis sit ad superiorem recursus; 2. circa „ea, quæ frequenter occurrunt, v. gr. in jejuniis, celebran„dis festis etc.;" *(vide n. 190. circa fin.)* „3. circa ea, „quæ ita sunt propria uni communitati, ut non conveniant „alii; 4. quando recursus ad superiorem difficilis est, sive „quando est necessitas et periculum in mora. *Dian.* (7), „*ex Gran.*, *Sal.*, *Gord. et Pal.*, qui addit 5., si con„suetudo præscripserit, ut inferior dispenset, ut *Dian.* (8); „6., quando est dubium negativum, an casus egeat dispen„satione: quo casu secundum *Palaum* non opus est dis„pensatione, cum præsumptio sit pro libertate. *Barb.*, „*Dian.* (9). Unde resolvitur:" *(vide n. 192.)*

„1. Pontifex sine justa causa non potest dispensare in

(1) *ibid. n. 80.* — (2) *1. 2. q. 97. art. 4.* — (3) *de matr. c. 14. punct. 2. n. 20.* — (4) *de matrim. cap. 8. punct. 7. n. 92.* — (5) *l. 6. c. 19.* — (6) *l. 8. de matr. d. 17.* — (7) *p. 8. tr. 3. r. 12.* — (8) *l. c. r. 95.* — (9) *p. 3. t. 6. r. 28. p. 4. t. 3. r. 46. p. 8. t. 3. r. 72. et 95.*

„lege Dei, nec episcopus in lege ecclesiæ. *Sanch.* (1), „*Suar.*, *Vasq.*

„2. Dispensatio in voto vel juramento sine justa causa „etiam a Papa facta est invalida, ut *Sanch.*, *Suar. ll. cc.*

„3. Valida est, si superior per errorem justam causam „arbitretur" (*In bona fide*, *ut Sotus*, *Laym.*, *Sanch.*, *Azor. cum Salm.* (2). *Sed oppositum est tenendum: vid. de voto l. 4. n. 251.*): „aut (etsi non arbitretur et te- „mere dispenset) reipsa tamen sit. *Sanch. l. c. Azor.*, „*Sa*, *Salas* (3).

181. — Quæstio est, si superior mala fide dispenset, judicans, non subesse causam, et causa revera existat, an valeat dispensatio, et dispensatus illa uti possit.

Prima sententia dicit valere, si fiat a legislatore, non autem, si ab inferiore; quia isti data est facultas dispensandi tantum cum causa. Ita *Pal.*, *Azor.*, *Covar. apud Salm.* (4).

Secunda sententia probabilior et communiter dicit, quod existente causa valeat dispensatio, et licite dispensatus utitur illa, a quocumque superiore illa sit impensa. Ratio, quia valor dispensationis non pendet a cognitione causæ, sed ab existentia illius; sicut valet electio capacis ad beneficium, licet capacitas ignoretur ab electore (5). Ita *Salm.* (6) *cum Sanch.*, *Suar.*, *Tapia*, *Basil.*, *Diana*, *Vill.* Secus tamen dicendum, si inferior dispenset bona fide, sed sine causa, *contra Busemb. et alios ut supra*; *vide lib. 4. num. 251.*

182. — „4. In dubio de valore dispensationis validam „censeri, eo quod præsumatur in favorem actus, ne pereat, „probabile putat *Sanch. etc. cum Dian.* (7). (*Cum Salm.* (8). *Vide l. 4. n. 251.*)

183. — „5. Habens potestatem generalem dispensandi „potest etiam secum dispensare directe et immediate. „*Sanch.*, *Dian.* (9) *contra Suarez.*" (*Ita Salm.* (10) *cum s. Thom.*, *Cajet.*, *Laym.*, *Pal.*, *Bonac. etc. Quia est jurisdictio pure voluntaria*, *quæ etiam erga seipsum*

(1) *d. 17. n. 3.* — (2) *de leg. c. 5. punct. 6. §. 2. n. 71.* — (3) *n. 81.* — (4) *ibid. §. 3. n. 78.* — (5) *ex c. Nihil, de electione.* — (6) *ibid. n. 79.* — (7) *p. 3. t. 6. r. 9. p. 4. t. 3. r. 45. 64. p. 8. t. 3. r. 62.* — (8) *ibid. punct. 8. §. 3. n. 88.* — (9) *p. 8. t. 3. r. 16.* — (10) *c. 5. punct. 5. n. 60. et 61.*

exerceri potest. Hinc bene sibi dispensare potest in votis, juramentis, jejunio etc.)

184. — „6. Valet dispensatio obtenta per vim aut me„tum (modo causa sit justa); item data sine ullis verbis „sola mente. *Turrian.*, *Dian.* (1).

Quæritur, an valeat dispensatio extorta per metum. Resp., quod, quando causa dispensationis existit, dispensatio semper sit valida, dummodo non constet, superiorem dispensasse sine animo dispensandi: metus enim voluntarium non tollit, sicut tollit vis. Obtentio autem talis dispensationis est etiam licita, si juste prælato metus incutitur; nempe si subditus minatur, se conquesturum apud supremum superiorem, vel justam accusationem laturum de aliquo suo crimine. Illicita autem esset, si metus sit injustus, ideoque dispensatio tunc pro libito a superiore posset postea revocari. Ita *Salm.* (2) *cum Sanch.*, *Pal.*, *Suar.*, *Bonac.* Quando vero superior metu coactus verbis tantum concedit dispensationem, non autem animo, tunc certe ipsa est nulla. Cæterum nisi constet defuisse animum, hoc non est præsumendum. *Salm.* (3).

185. — „7. Qui impetravit dispensationem, v. gr. in „impedimento dirimente matrimonium, et per ignoran„tiam vel simplicitatem expressit causam falsam, „eum valide contrahere matrimonium, dicit *Pon.* (4); sed contrarium tenet *Pal.* (5). *Vide Dian.* (6)." *(Vide de matr. l. 6. n. 1131. Notandum. 2.)*

Quæritur, an petitio subreptitia vel obreptitia vitiet dispensationem. Subreptitia dicitur, quando veritas reticetur, obreptitia, quando mendacium apponitur. Resp.: Regula sit, quod tunc dispensatio erit nulla, quando tacetur veritas, quæ de stylo curiæ debebat necessario exprimi, vel allegatur falsum, quod de jure taceri debebat. Ita *Salm.* (7) *cum Sanch.*, *Pal.*, *Coninch.*, *Suar. etc.* Alia regula est: Si tacetur vel exponitur falso causa tantum impulsiva, valet dispensatio: secus vero, si causa

(1) *p. 8. tr. 3. r. 17. 76. p. 4. t. 4. r. 118.* — (2) *d. c. 5. punct. 7. n 82. 83. et 84.* — (3) *d. n. 82. ex c. Humanæ aures 22. quæst. 5.* — (4) *de matrim. lib. 8. c. 16. ex c. Cum inter.* — (5) *t. 1. t. 3. d. 6. p. 16. §. 5. ex cap. Sup. litteris.* — (6) *p. 8. t. 3. r. 69.* — (7) *de matr. c. 14. punct. 3. n. 33.*

esset motiva, ita ut sine ipsa superior minime dispensasset. *Salm.* (1).

Quid, si plures causæ allegentur, quarum aliæ sint falsæ, aliæ veræ? Resp., quod, semper ac vera sit una ex illis, quæ sufficiens sit ad dispensandum, valida sit dispensatio. *Salm.* (2) *cum Basil.*, *Sanch.*, *Pal.*, *Suar.* Quid autem in dubio, an causa falso allegata fuerit motiva an impulsiva? Tunc valida censenda est dispensatio facta, cum in dubio jura faveant valori actus (3). Ita *Salm.* (4) *cum Dicast.*, *Basil.*, *Sanch.*, *Pal. etc.*

186. — „8. Subditus bona fide dispensationem petens, „rationibus superiori allatis, potest dispensatione impe„trata esse securus. *Vide Laym.* (5)." *(Idem dicunt Salm.* (6) *cum s. Th.*, *Sanch. et Bon.)*

„9. Peccat, qui aliquem inducit ad dispensandum sine „causa vel allegata falsa causa. *Nav.*, *Sanch.* (7), *Fill.* (8), „*Salas* (9), qui addit, id verum esse, etsi dispensans ex„cusetur ob bonam fidem.

„10. Dispensatio potest impetrari non tantum pro ig„norante, sed etiam invito, quando necessitas exigit. „*Sanch.*, *Beja contra Suar. Vide Dian.* (10). Id tamen „locum non habet in ea, quæ impetratur ex pœnitentiaria „Romana, nisi impetretur a personis conjunctis vel con„sanguineis intra quartum gradum, vel saltem a confessa„rio. *Marcus Leo* (11)." *(Ita Salm.* (12). *A principali „tamen opus est, ut dispensatio acceptetur, ut Sanchez etc.)*

„Quæres, an cessante causa dispensationis cesset ipsa. „Resp.: pro hoc servient sequentes regulæ:

„1. Si tantum impulsiva seu minus principalis causa „cesset, manet dispensatio.

„2. Etsi cesset pars causæ motivæ seu principalis, „manet dispensatio. *Vide Dian.* (13).

„3. Si commissa facultate dispensandi, priusquam dis-

(1) *ibid. n. 35.* — (2) *de matr. ibid. num. 36.* — (3) *ex l. Quoties ff. de rebus dubiis.* — (4) *ibid. n. 37.* — (5) *l. 1. t. 4. c. 22.* — (6) *de leg. punct. 6. §. 2. n. 71. et 76.* — (7) *l. 8. de matr. d. 18. n. 8.* — (8) *t. 10. n. 314.* — (9) *disp. 20. s. 6. n. 58.* — (10) *p. 8. t. 3. r. 86. 87.* — (11) *in praxi p. 1. s. 14.* — (12) *de matr. c. 14. punct. 3. n. 38. ex c. Si motu proprio, de præben. in 6.* — (13) *pag. 8. tom. 3. r. 62.*

„pensetur, cesset omnino causa principalis, nulla est „dispensatio.

„4. Si dispensatione redacta ad actum irrevocabilem „cesset tota causa, non ideo cessat vel vim amittit; v. „gr. dispensatum fuit in impedimento consanguinitatis „propter paupertatem fœminæ, licet contracto matrimo„nio divitias obtineat, non est irritum. Idem est, si bene„ficium per dispensationem obtinueris, et postea cesset „causa, ob quam dispensatum fuit.

„5. Si facta dispensatione cesset omnino causa fina„lis, et actus possit facile revocari, v. gr. dispensatum „est in voto castitatis propter vehementes tentationes, „quæ postea cessant, an reviviscat votum? Vel in præ„cepto recitandi horas, jejunandi etc. propter infirmita„tem, et postea convalescit, an teneatur recitare, jeju„nare etc.? Affirmant *Sanch.*, *Amicus*, *Portel.*, *Bonac.* „*etc.*, quia alias non esset justa. Negativam tamen sen„tiam probabilem et in praxi tutam esse, censet „*Dian.* (1) *ex Salas*, *Gran. etc.*, si quidem dispensatio „fuerit absoluta: quia obligatio legis semel exstincta non „reviviscit: et quod destructum est, non reproducitur „nisi ab eo, qui producere potest. *Vide Suar.* (2), „*Laym.*, *Præpos. etc.*, qui recte id concedunt, quando „non est de re dividua et successiva; alias negant. „Unde supposita probabilitate sententiæ negativæ *Gran.*, „*Dian. etc.* sequentes casus (in quibus tamen alii me„lius contrarium sentiunt) resolvunt." *(Vide n. 196.)*

„1. Cum quo dispensatum est propter morbum in esu „carnium, potest vesci, licet omnino convalescat.

„2. Cum quo propter infirmitatem dispensatum est „in voto religionis, postquam convaluit, non tenetur. „*Dian.* (3).

„3, Cum quo propter oculorum infirmitatem dispen„satum fuit in onere recitandi horas, etsi convaluerit, „non tenetur legere.

187. — Deinde notandum, quod dispensatio, cum sit odiosa, stricte sit accipienda (4). Potestas contra dispen-

(1) *p. 8. t. 3. r. 24.* — (2) *de leg. c. 22.* — (3) *p. 6. t. 7. r. 45.* — (4) *c. 1. §. 1. de filiis presb. in 6.*

sandi, cum favorabilis sit, late accipitur, ut *Sanch.*, *Gran.*, *Martin. apud Salm.* (1).

Bene autem dari potest dispensatio tacita, quæ colligatur ex conjecturis: ut si sciens prælatus, te esse excommunicatum, conferat tibi beneficium, tunc tacite dispensat. Requiritur ad hoc præsumptio voluntatis præsentis superioris vel antecedentis ad actum. Non enim sufficit præsumptio de futuro, v. gr. si sciret, dispensaret. Tantum licentia præsumpta de futuro admittitur, non vero dispensatio, quæ est vulneratio legis. *Vide Salm.* (2) *cum Suar.*, *Laym.*, *Pal.*, *Sanch.*

Quæritur, an superior videns subditum agere contra legem et tacens, cum facile posset corrigere, censeatur dispensare. Affirmant *Salm.* (3) *cum Tap.*, *Sanch.*, *Pal.*, *Suar.* Quia non est tunc præsumendum delictum superioris, qui aliter ex officio et ad evitandum damnum teneretur loqui. Secus tamen dicendum, si superior non posset corrigere sine incommodo. *Salm.* (4).

De iis, qui possunt dispensare.

188. — Potestas dispensandi alia est ordinaria, alia est delegata. Summus Pontifex potestate ordinaria potest dispensare in quibuscumque legibus canonicis, etiam sancitis ab apostolis tamquam particularibus prælatis ecclesiarum, ut sunt jejunium quadragesimale, observatio festorum in dominicis *etc.* Ita *Salm.* (5) *cum s. Th. et communi.* Non vero in legibus traditis ab apostolis, quas ipsi acceperunt a Christo Domino tamquam auctore principali, ut sunt leges circa formas et materias sacramentorum, circa oblationem sacrificii etc.

189. — Num autem Papa possit dispensare in aliquibus præceptis divinis?

Prima sententia affirmat ex potestate delegata a Deo, quando expedit dispensatio. Ita *Sanch.*, *Canus et Bonac. apud Salm.* (6), qui vocant hanc satis probabilem.

Secunda, quam probabiliorem merito putant *Salm.* (7)

(1) *de leg. c. 5. punct. 4.* §. *3. n. 10.* — (2) *de leg. ibid. ex n. 11.* — (3) *de leg. ibid. n. 15.* — (4) *ibid. n. 17.* — (5) *ibid. punct. 4.* §. *1. n. 30.* — (6) *de leg. ibid. punct. 3. n. 25.* — (7) *ibid. n. 26.*

cum s. Th., Pal., Suar. etc., negat, quia nullibi hæc concessio reperitur Papæ facta a Deo. Objiciunt: Cur dispensare potest, ut minister ordinis et confirmationis sit simplex sacerdos? Resp., quod ex jure divino episcopus in his est minister ordinarius, non autem necessarius. Ita *Salm.* (1). *Vide dicenda de matr. l. 6. n. 1119. infra.*

Certum autem est, posse Pontificem et prælatos dispensare in votis, cum in his gerant vicem Dei. Ita *s. Th.* (2). *Vide Salm.* (3).

190. — Episcopus potestate ordinaria potest dispensare in omnibus statutis sive episcopalibus, sive latis a synodo diœcesana, independenter a capitulo et clero, ut supra diximus. Et idem potest capitulum sede vacante; hoc tamen non potest vicarius generalis, nisi expresse ab episcopo ei concedatur. *Vide Salm.* (4). Episcopi possunt etiam dispensare in legibus concilii provincialis in suis diœcesibus, modo non sint concilio specialiter reservatæ. Hoc enim expedit ad bonum regimen. *Salm.* (5) *cum Sanch., Suar., Bonac., Palaus etc.*

Notandum, quod legislator non possit dispensare in sua lege, si lex transeat in contractum, ut si dicat: *Gaudeant immunitate habitantes in tali loco etc. Vide Salm.* (6). Potest autem inferior dispensare in lege superioris, si in lege generaliter permittatur dispensatio, v. gr. si dicatur: *Donec dispensetur. Salm.* (7) *cum Cajet., Bon., Suar., Pal. etc.*

Possunt etiam episcopi dispensare in rebus, quæ communiter eveniunt in jejuniis, esu ciborum observatione festorum, recitatione officii, votis non reservatis. *Salm.* (8) *cum Pal., Basil., Bon., Sot., Suar. etc. cum Bus. hic.*

Item in legibus latis a Papa pro illa particulari diœcesi, in quibus videtur relicta facultas dispensandi illius prælato; *Salm.* (9) *cum Sot., Valent., Cajet., Azor. etc. cum Bus.*

Item potest episcopus dispensare in legibus communibus pontificiis, v. gr. in impedimentis matrimonii, in irregulari-

(1) *ib. n. 27.* — (2) *2. 2. q. 88. art. 12.* — (3) *de voto tract. 17. c. 3. punct. 10. n. 84.* — (4) *de leg. c. 5. punct. 4. §. 1. n. 31. et 32.* — (5) *ib. n. 33.* — (6) *ib. n. 35.* — (7) *ibid. §. 2. n. 37.* — (8) *ibid. n. 38.* — (9) *ibid. n. 39.*

tatibus, in votis reservatis et similibus, quando non est facilis aditus ad Papam, et periculum est in mora, quia hoc expedit ad commune bonum. *Salm. l. c. cum Sanch., Bus., Pal., Tap., Gran., Salas etc.* Et hoc, etiamsi sit facilis recursus ad habentem facultatem dispensandi ex privilegio Pontificis. *Salm.* (1) *cum Tap. et Martin.* (2). Parochi possunt etiam dispensare cum suis ovibus in jejunio et observatione festorum, ubi non est facilis recursus ad episcopum. *Suar. et Tap.* Imo ex consuetudine, etiamsi sit facilis recursus ad episcopum, posse semper parochos dispensare in his duobus præceptis, testantur *Sanch., Gran., Sylv. apud Salm.* (3). *Vide lib. 4. n. 288.*

Et in his omnibus dicuntur episcopi dispensare jure ordinario, cum talis facultas eis competat vi proprii officii, cui est perpetuo annexa *Salm. l. c. cum Suar., Pal., Basil. etc.* Et ideo bene possunt eam alicui delegare, ut certum est. *Vide n. 193. cum Salm.* (4).

191. — Quæritur 1., an præter dictos casus possit episcopus dispensare in legibus superioris, in quibus non sit reservata dispensatio.

Prima sententia affirmat, quia hoc ipso, quod superior eam non reservat, videtur eam concedere: aliter ad quid deserviret reservatio? Ita *Sotus* (5), *Covarr.* (6) Et probilem dicunt *Pal.* (7) *ac Bonac.* (8), dum oppositam tantum probabiliorem vocant; sed expresse docet vocatque communem *d. Antonin.* (9), dicens: *Episcopi autem dispensare possunt, secundum communem opinionem doctorum, in iis, quæ non sunt eis a jure prohibita.* Eamdemque tenet etiam glossa *in c. Nuper, de sent. excomm.*, ex quo canone præfati AA. hanc sententiam probant; cum enim ibi quæsitum fuerit a quodam episcopo, an ipse potuisset absolvere ab excommunicatione lata a jure, affirmative respondit Pontifex, sic inquiens: *Quia tamen conditor canonis ejus absolutionem sibi specialiter non retinuit, eo ipso concessisse videtur facultatem aliis*

(1) *ib. in fin.* — (2) *de cens. c. 2. punct. 5. n. 65.* — (3) *de leg. c. 5. punct. 4. §. 2. n. 40.* — (4) *de voto c. 3. punct. 10. n. 83.* — (5) *in 4. de 27. q. 1. art. 4. §. At quo.* — (6) *in c. Alma mater 1. §. 7. n. 8.* — (7) *de leg. tr. 3. d. 6. p. 4. n. 7.* — (8) *eod. tit. d. 1. q. 2. p. 1. n. 27.* — (9) *p. 1. tit. 17. c. und. §. 20.*

relaxandi. Et ibi glossa verb. *Retinuit* sic addit: *Et est hic argumentum, episcopos posse dispensare, ubi specialiter dispensatio non est inhibita; et concessum videtur, quod non est prohibitum, ex l. Nec non, ff. Ex quib. caus. maj. etc.*

Hanc primam sententiam olim probabilem censui; sed re melius perpensa omnino tenendam puto secundam oppositam *), quam tenent *Suar.* (1), *Bonac.* (2), *Castrop.* (3), *Salm.* (4) *cum Pontio et Salas;* item *Bened. XIV.* (5). Favetque *s. Th.* (6), ubi ait: *In lege humana publica non potest dispensare nisi ille, a quo lex auctoritatem habet, vel is, cui ipse commiserit.* Ratio est, quia inferior nihil potest in lege superioris, ut expressum est in *Clem. 2. de elect.*, ubi dicitur: *Lex superioris per inferiorem tolli non potest.* Nec prorsus concludit textus citatus in *cap. Nuper* pro prima sententia; valde enim differt facultas absolvendi a censuris a facultate dispensandi in legibus canonicis, prout sapienter scribit *P. Suarez.* Verum est, leges, in quibus imponuntur censuræ, etiam leges esse; sed commune est apud omnes et constat ex consuetudine recepta, quod censuræ non reservatæ, præsertim excommunicationes, bene possint absolvi ab episcopis et a parochis, et adhuc ab approbatis confessariis, ut probat *Suar.* (7) *cum Soto, Navarro et aliis.* Unde in hoc bene urget ratio apud textum allata, nempe quod, cum legislator non sibi reservaverit absolutionem a censura, videtur præbuisse facultatem aliis eam absolvendi. Sed quoad dispensationes in legibus pontificiis nequaquam adest hæc communiter recepta consuetudo, ut ipsæ concedantur ab episcopis, semper ac non sint expresse Pontifici reservatæ; sed circa ipsas procedit generale et certum axioma, quod ex ipsa natura rei oritur, quod inferior nequeat dispensare in legibus superioris: prout habetur

(1) *t. 5. in 3. p. d. 7. sect. 4.* — (2) *de leg. d. 1. q. 1. p. 1. n. 17.* — (3) *l. c. n. 8.* — (4) *de leg. c. 5. punct. 5. §. 2. n. 45.* — (5) *de syn. l. 7. c. 30.* — (6) *1. 2. q. 97. art. 4. ad 3.* — (7) *l. c. n. 9.*

*) Quare prior sententia legitur inter recentes retractationes n. 3. *Edit.*

exemplo expressum in alio canone, nempe *in cap. Dilectus de temp. ord.*, ubi dicitur, quod circa leges ordinationum episcopus dispensare non possit, ideo nimirum, quia id episcopis minime est concessum: *Cum illi hujusmodi dispensatio a canone minime sit permissa*, sunt verba textus. Et nota, quod ibi non dicatur: *Cum non sit prohibita*, sed: *cum minime sit permissa.* Nec jam anterius aderat aliqua prohibitio episcopis dispensandi in tali materia, sed tantum id aderat, quod talis dispensatio ipsis numquam permissa fuerat; ex quo glossa recte infert argumentum: *Quod episcopus dispensare non potest nisi in casibus sibi concessis a jure.* Nec valet dicere, quod episcopi immediate a Deo jurisdictionem habent, juxta sententiam *Natal. Alex.*, *Cont. Tournely*, *Soto*, *Vasq.*, *Victoriæ et aliorum;* et ideo possunt dispensationem impertiri, ubi illa non est eis specialiter vetita. Nam respondetur, quod, licet præfata sententia sit satis probabilis, attamen nemo negat, talem jurisdictionem semper esse Pontifici subordinatam. Præterea arguimus adversus primam opinionem, quod, si ratio illius fautorum valeret, non solum episcopi, sed etiam parochi dispensare possent eodem modo in legibus Pontificis; dum etiam parochis permissum est absolvere a censuris non reservatis, ut loquitur textus in *cap. Nuper* allatus, dicens: *A suo episcopo vel a proprio sacerdote poterit absolutionis beneficium obtinere.* Sed hoc quis audebit dicere? Quoad autem axioma a pluribus DD. admissum, ut referetur *l. 6. n. 980. vers. Sed dubitatur*, nempe quod, quidquid potest Papa in tota ecclesia, possit episcopus in sua diœcesi, nisi specialiter id ei prohibeatur, ait *P. Suarez* (1), aut non admittendum, aut admittendum dumtaxat in iis rebus, quæ spectant ad communem directionem animarum, et quæ sunt moraliter necessariæ; sed ad hunc ordinem nequaquam pertinere dispensationes legum canonicarum. Hoc tamen non excludit, ut scribit *Bonacina loco supra citato*, quod episcopi dispensare possint in iis casibus, qui frequenter occurunt et sæpe dispensatione egent; aut vero (inquit) cum aliqua gravis urget necessitas aut gravis utilitas, et tunc non possit commode apostolica sedes adiri, juxta quæ dicentur in *append. de privil. num. 40.*

(1) *l. c. n. 5.*

192. — Quæritur 2., quid in dubio, an casus indigeat dispensatione? Resp., quod, sive dubium sit positivum sive negativum, potest subditus uti sua libertate. *) Consultius tamen est tunc, adire prælatum, qui declaret vel dispenset, cum in tali dubio bene possit etiam prælatus inferior dispensare sine concessione legislatoris. Ita *Pal.*(1), *Laym.*(2) *et Salm.* (3) *cum Sa et Diana.* Idem dicunt *ib. Suar. et Sanch.* de dubio circa vota reservata. Idem in dubio, an adsit causa sufficiens ad dispensandum; *Salm.* (4) *cum Cajet., Gran. et Sylv.* Idque asserit *Croix* (5), tenere *Sanch., Gob. et Tap.;* quia potestas dispensandi late interpretanda est, intellige, si data sit non per motum commissionis, sed gratiæ (ut infra dicetur *n. 194.*); et tunc dispensans non obligatur ad examen super plena sufficientia causæ. Notat autem *Pal.* (6) *cum Cov., Sanch., Suar., Bas. etc.*, quod potestas, quam habent prælati inferiores dispensandi ratione officii in legibus superioris, utpote in casibus, qui frequenter occurrunt, debet dici potius ordinaria quam delegata.

193. — Circa potestatem autem delegatam dispensandi notandum, quod quisque habens potestatem ordinariam possit eam delegare; et tunc, si delegatio est per modum commissionis pro certo casu, exspirat morte concedentis, si res sit adhuc integra; si vero per modum gratiæ, tunc non exspirat (7). Pariter quisque inferior, qui jure ordinario potest dispensare in legibus superioris (ut possunt episcopi in jejuniis, votis etc., uti supra diximus *n. 190.*), potest etiam delegare potestatem dispensandi; modo hoc ei non sit limitatum. *Vide Salm.* (8). Delegatus autem nequit subdelegare, nisi sit delegatus a principe sive a

(1) *n. 3. d. 6. p. 5. n. 10.* — (2) *c. 2. n. 4.* — (3) *de leg. c. 5. punct. 5. §. 2. n. 45.* — (4) *ib. n. 46.* — (5) *l. 1. n. 804.* — (6) *tr. 3. d. 6. p. 7. n. 12.* — (7) *ex regul. 16. juris in 6.* — (8) *ibid. §. 3. n. 51.*

---

*) Modo attendat lector, quod non licet uti opinione probabili, ubi agitur de valore sacramenti; quare e. gr., etsi probabiliter non adsit impedimentum dirimens matrimonium, tamen non licet absque dispensatione matrimonium inire. Cf. lib. 6. n. 902. *Edit.*

Papa (1); vel nisi sit ab inferiore ordinario delegatus ad universitatem causarum (2); aut nisi concessa sit facultas subdelegandi. Sed de his sedulo observa, quæ dicentur de *sacram. de pœnit. lib. 6. n. 566. vers. Generaliter.* *)

194. — Nota, quod prælati regulares non possint dispensare in regula, nisi iis concedatur a *privilegio* vel a *jure*. Ratione *privilegii*, quod ex se muneri prælati adnectitur, possunt prælati etiam inferiores dispensare: 1. in rebus levibus, quæ scilicet sub levi præcipiuntur: 2. in rebus frequentibus: 3. in statutis propriis, scilicet quæ sunt propria illius conventus. *Peyrin.* (3) *et Pal.* (4) *cum aliis.*

Ratione autem facultatis iis concessæ a *jure* prælatus dispensare nequit in votis essentialibus (5); in aliis vero regulis bene potest in casu particulari, nisi expresse sit ei interdicta dispensatio. Ita *Peyrin. cum Rod.*, *Angel.*, *Syly.*, *Turrecr.*, *Miranda.* Talem enim facultatem prælati habent a jure, ut glos. *c. Monachum*, *caus. 20. q. 4.* Et ratio est, quia, cum lex humana non possit providere omnibus casibus, expedit, ut in particularibus rectores provideant; alioquin non sufficienter provideretur bono communi. Et ideo *ex s. Thom.* (6) quisque rector habet potestatem dispensandi in lege humana ex justa causa. Sed adverte dicta *n. 191.*

An autem subditus teneatur obedire prælato præcipienti aliquid contra regulam? Resp. negative, si certum sit, rem præceptam esse contra regulam, atque constet, prælatum in illa non posse dispensare vel non duci ex causa justa, ut *Peyrin.*(7), *Sanch.*(8), *Salm.*(9). At ib.(10) dicunt, prælatum jubentem aliquid probabiliter licitum, vel quod non sit certe injustum, juste jubere; alias magna confusio adesset, si jubere nequirent prælati nisi evidenter justa. *Vide dicta n. 31.*

(1) *ut ex cap. fin. §. 1. de offic. et pot. deleg.* — (2) *ex leg. 1. §. An ab eo ff. quis et a quo.* — (3) *tom. 2. q. 1. p. 5.* — (4) *d. p. 7.* — (5) *ex c. Cum ad monast. de stat. monach.* — (6) *1. 2. q. 97. art. 4. in corp.* — (7) *d. l.* — (8) *in dec. l. 6. c. 3. n. 8.* — (9) *de stat. rel. c. 6. punct. 7. n. 72.* — (10) *punct. 6. n. 66. et 67.*

*) Vide etiam 4. inter recentes retractationes, ubi ait s. Alphonsus, delegatum principis vel delegatum ad universitatem causarum subdelegare posse — cum delegatio facta est tamquam per officium, aut cum delegatur alicui jurisdictio ut privilegium perpetuo suo officio sive dignitati annexum. *Edit.*

An autem facultas delegata dispensandi sit late vel stricte interpretanda? Resp. late, si concessa sit per modum gratiæ, ut supra; stricte, si per modum commissionis pro certo casu. *Laym.* (1), *Sanch.* (2) *ac Salm.* (3) *cum Tapia*, *Basil. etc.* Ipsa vero dispensatio, cum sit odiosa, semper stricte sumenda est, nisi dispensatio sit debita, vel sit ex motu proprio principis, vel sit inserta in corpore juris, vel tandem nisi concedatur communitati vel ad bonum commune. In his enim casibus late accipienda est. Ita *Salm.* (4) *cum Tapia.*

195. — Quæritur autem, quotupliciter dispensatio cessare possit. Ad hoc prænotandum est, quod, si dispensatio jam sortita sit suum effectum, vel si dispensationi fuerit adjuncta aliqua commutatio oneris, tunc etiam cessante causa dispensatio non cessat. *Vide Salm.* (5).

Notandum etiam est circa causas dispensationum, quod aliæ causæ per se excusent a præcepto, puta jejunii, officii divini etc. Et istæ non egent dispensatione, si sint certæ vel saltem probabiliter justæ. Aliæ vero sufficiunt ad dispensationem, sed ea indigent; sufficiens nempe causa est dignitas petentis aut superioris, ut benignum se ostendat, nec non utilitas communis vel privata et similes. *Vide Salm.* (6). In dispensationibus autem impedimentorum in matrimoniis sufficit pro causa solutio pecuniæ in subsidium ecclesiæ, ut est praxis. *Salm.* (7) *cum communi.*

196. — Tribus autem modis dispensatio cessare potest: I. per *cessationem causæ;* II. per *revocationem dispensantis;* III. per *renuntiationem dispensati.*

Et I. per *cessationem causæ*, si cesset causa motiva et totalis; secus autem, si cessat causa impulsiva, aut cessat motiva, sed non totaliter; nam si aliquid istius perduret, adhuc perdurat dispensatio, ut *Bus. cum Salm.* At si dubium sit, an totaliter cessaverit? Standum est pro dispensatione, quæ possidet. *Salm.* (8). *Vide lib. 6. n. 1133.*

Quæstio vero est, an certo cessante totaliter causa pereat dispensatio.

(1) *tr. 4. c. 22. n. 6.* — (2) *de matr. lib. 8. disp. 2. n. 1. et 6.* — (3) *de leg. cap. 5. punct. 4. §. 3. n. 53.* — (4) *ibid. n. 54.* — (5) *de leg. c. 5. punct. 8. n. 86. et 87.* — (6) *ibid. punct. 6. §. 3. n. 73. et 74.* — (7) *ibid. §. 2. n. 72. in fin.* — (8) *ibid. punct. 8. §. 1. n. 88.*

Prima sententia affirmat, quia valor dispensationis pendet a voluntate superioris, qui præsumitur nolle dispensare nisi pro tempore, quo causa duret. Ita *Sanch.* (1), *Bon.* (2) *et Dicast.*, *Coninch.*, *Hurt. et Trull. apud Salm.* (3).

Secunda sententia negat. Ratio, quia obligatio legis jam ablata per dispensationem non redit, nisi rursus imponatur a legislatore. Ita *Pal.* (4), *Suar.* (5), *Pal.* (6), *Laym.* (7) *et Salm.* (8) *cum Perez*, *Salas*, *Sa*, *Ang.*, *Sylv.*, *Tapia etc.* Et probabilius vocant *Sanch.*, *Dicast. et Trull.* Et probatur ex *reg. 73. de reg. jur. in 6.: Factum legitime retractari non debet, licet casus postea eveniat, a quo non potuit inchoari.* Secus vero dicendum, si dispensatio non fuerit concessa absolute, sed sub conditione expressa vel tacita, *si causa perduret.* Utraque sententia satis probabilis videtur.

Sed difficultas magis urget, quandonam dispensatio censenda sit concessa absolute, et quando sub tacita illa conditione, *si causa duret.* Resp., quod, si causa judicatur perpetua, tunc dispensatio censeatur data absoluta, etsi postea per accidens causa cesset. Hinc dicunt *Salm.* (9), quod, si quis obtineat dispensationem ab officio vel abstinentia a carnibus pro infirmitate, quæ existimatur perpetua, tunc, etiamsi valetudo supervenia, potest uti dispensatione. Sed huic minime acquiesco, quia in iis casibus puto dispensationem omnino censendam esse factam sub conditione. Consentio autem cum *Salm.* (10), quod irregularis, qui obtinuit dispensationem ob paupertatem parentum, ob inopiam ministrorum, vel ob honestatem morum, bene possit illa uti, etsi casu bene postea cessent illæ causæ; secus autem, si causa judicatur tantum pro tempore duratura. Hinc si quis obtinet dispensationem a jejunio ob infirmitatem, quæ non judicatur perpetuo duratura, cessante causa cessat dispensatio.

Quando vero dispensatio est absolute concessa, non

(1) *de matr. l. 8. d. 30. n. 15.* — (2) *de leg. d. 1. q. 2. p. 10. §. 1. n. 5.* — (3) *ibid. n. 89.* — (4) *de matr. l. 8. c. 20. n. 3.* — (5) *de leg. l. 6. c. 20. n. 15. et lib. 8. c. 30.* — (6) *de priv. d. 4. p. 15. n. 7.* — (7) *tr. 4. c. 22. n. 15.* — (8) *ibid. n. 90.* — (9) *ibid. n. 91.* — (10) *ibid. n. 92.*

cessat per unum actum; v. gr. obtinuisti dispensationem in voto castitatis ad contrahendum matrimonium, mortua conjuge perdurat dispensatio; nisi fuerit concessa pro speciali casu, scilicet ad ducendum virginem a te defloratam; et sic de similibus. Ita *Salm.* (1) *cum Bon., Laym., Sanch., Basil. et aliis supra citatis.*

197. — II. Cessare potest dispensatio per *revocationem dispensantis.* Et quidem cessante causa vel alia nova contraria superveniente superior dispensationem revocare potest, imo tenetur cessante totaliter causa motiva. Peccabit tamen (sed tantum leviter) revocans sine causa, licet revocatio valeat. *Bon.* (2) *et Salm.* (3) *cum Tapia.*

Etiam prælatus inferior, qui potest concedere dispensationem sive jure ordinario sive ex commissione legislatoris, potest ex justa causa dispensationem revocare; sine tamen causa nulla erit revocatio: *Bon. l. c., Sanch.* (4) *et Salm.* (5) *cum Salas, Tapia etc.*

Notandum hic, quod dispensatio, quæ absolute sit concessa, non cesset morte dispensantis, quicumque ille sit, sive supremus sive inferior, cum dispensatio sit gratia, et gratia non exspiret morte concedentis. Excipe, si superior dispensaverit, *donec ei placuerit*, vel *ad suum arbitrium;* tunc enim morte ejus cessat, si res adhuc sit integra: puta si confessarius nondum incœperit audire confessionem. Si vero dispensatio concessa sit, *donec revocetur*, tunc non exspirat morte concedentis: idem si concessa sit *ad arbitrium sedis apostolicæ* vel *episcopi;* tunc neque exspirat morte Pontificis aut episcopi. *Vide Salm.* (6).

198. — III. Cessat dispensatio per *renuntiationem dispensati;* quod ipse bene facere potest, quando effectus dispensationis nondum sit secutus; nisi renuntiatio redundet in damnum alterius vel communitatis, in cujus favorem sit impensa dispensatio; vel nisi prælatus præcipiat subdito, uti dispensatione concessa ex justa causa. *Salm.* (7) *cum Cajet. et Tapia.*

(1) *ibid. ex n. 91. usque 94.* — (2) *d. 1. q. 2. p. 7. §. 2. n. 2.* — (3) *c. 5. punct. 8. §. 2. n. 97.* — (4) *lib. 8. de matrim. d. 33. n. 14.* — (5) *ibid. n. 99.* — (6) *ibid. n. 96.* — (7) *ibid. §. 3. n. 100.*

Potest igitur dispensatus renuntiare dispensationi expresse et etiam tacite, et consummata renuntiatione nequit illa amplius uti. Consummata autem intelligitur renuntiatio, quando a superiore renuntiatio acceptatur; alias dispensatio durat. *Salm.* (1) *cum Suar., Tap., Bonac. etc.*

Quando autem intelligatur facta tacita renuntiatio dispensationis? Alii dicunt, quando dispensatus per decennium illa non utitur, cum uti possit, ut ait *Martin.* Alii (ut *Sanch. et Bordon.*), quando dispensatus actum contrarium ponit, puta si obtenta dispensatione ad contrahendum cum una quærat inde contrahere cum alia; sed per ista signa nullo modo censeri factam renuntiationem, tenendum esse dicunt *Salm.* (2) *cum Suar. et Tap.* Hinc inquiunt, quod dispensatus ad contrahendum cum una bene possit illa dispensatione uti, etiam postquam cum alia contraxerit, quæ mortua sit; vel postquam emiserit votum castitatis, voti dispensatione postea tantum obtenta. Denique, qui habuit dispensationem jejunii, officii divini, potest illa uti, etsi officium et jejunium postea servaverit. Ita *Salm.* (3). Hic libet addere aliqua I. de cessatione legis, II. de interpretatione, III. de epikeja.

I. De cessatione legis.

199. — Nota, quod per legem generalem numquam abrogatur lex particularis alicujus loci, nisi expresse dicatur: *Non obstante quacumque lege particulari. Salm.* (4) *cum Sanch., Pal., Suar., Bonac. etc.*

Sed hic notanda est quæstio illa magna inter DD., an cesset lex cessante fine adæquato legis. Finis adæquatus est ille, qui est totalis finis legis: nam si lex plures fines habeat, finis adæquatus ex omnibus illis constituitur. Hoc posito certum est, quod cessante fine adæquato seu totali legis in communi cesset lex; ut si vovisti non ingredi talem domum ob periculum fornicationis, cessante periculo cessat votum. Ratio, quia lex, cum sit inutilis, vim amittit obligandi. Ita *d. Thom.* (5) *et Salm.* (6) *cum communi.* An vero tunc sit exspectanda

(1) *ibid. n. 101.* — (2) *d. c. 5. n. 102.* — (3) *ibid. n. 103.* — (4) *c. 4. punct. 2. §. 1. n. 14.* — (5) *1. 2. qu. 103. a. 4. ad 3. in fine.* — (6) *de leg. c. 4. n. 3.*

declaratio legislatoris vel contraria consuetudo? Affirmant aliqui; sed alii omnes negant cum *Salm.* (1). Sufficit enim, ut mihi in particulari constet vel saltem probabile sit (ut *Salm. ibid. cum Palao et Gran.*), cessasse in communi finem legis adæquatum.

Quæstio urget, an cesset lex cessante fine adæquato in casu particulari.

Prima probabilior sententia negat, si tantum cesset privative, scil. si lex tunc redderetur inutilis: nam si cessat contrarie, quando scilicet materia legis redderetur in illo casu nociva vel valde difficilis, tunc omnes asserunt, legem non obligare. Ratio dictæ primæ sententiæ est, quia, licet cesset finis damni in casu particulari, non tamen cessat finis periculi in communi; ideo tunc non cessat finis adæquatus. Ita *Salm.* (2) *cum d. Th.* (3) *ac Sot., Suar.. Pal. et communiori.*

Altera vero *sententia*, quam tenent *Cajet., Sot.*(4),*Silv.*(5), *Angel.* (6), item *Valent., Tiracq., Hurt. et Card. apud Croix* (7), *Gran., Henr., Castr. ac Dian. apud Salm.*(8), qui dicunt, hanc sententiam non posse negari esse satis probabilem, sicut probabilem etiam vocat *Viva* (9) *cum Panorm., Led., Sa;* tenet, quod cessante fine adæquato etiam privative in casu particulari cesset obligatio legis; quia, ut dicunt, in quocumque casu cessante fine legis lex etiam cessat; et sicut cessante fine legis in communi pro uno tempore cessat lex, licet non cesset pro alio, sic cessante pro uno casu particulari cessat lex pro illo, licet non cesset in communi. Sic ajunt evenire etiam in legibus naturalibus; correctio enim fraterna non obligat, ubi non speratur fructus. Idem etiam tenet *Tamb.*(10) *cum Abbat., Nav., Com. etc.*; quia (ait *Tamb.*) sicut cessante fine in universo cessat lex universaliter, sic cessante fine in particulari cessat lex in particulari, cum in utroque casu æque lex reddatur inutilis cessante fine legis. Fornicatio semper est mala jure naturæ, licet in aliquo casu cessaret periculum malæ educationis prolis. Ratio,

(1) *ibid. n. 4.* — (2) *de leg. d. c. 4. n. 6. et 7.* — (3) *2. 2. quæst. 154. art. 2.* — (4) *opusc. t. 1. tr. 12. q. 2.* — (5) *verb. lex, q. 8. et 9.* — (6) *ib. n. 4. cas. 7.* — (7) *lib. 1. n. 867.* — (8) *l. c. n. 5.* — (9) *de leg. q. 6. art. 5. n. 5.* — (10) *in d. lib. 2. c. 1. §. 7. n. 38.*

quia in fornicatione semper adest periculum magnæ hallucinationis; imo in illa, ultra periculum malæ educationis, sunt alia damna, scilicet hebetatio mentis, subjectio rationis sensui etc.; ideoque ibi numquam cessare potest, nec in particulari quidem, finis adæquatus. *Vide Viva* (1). Ac ideo non obstat auctoritas *d. Th.* in contrarium adducta a *Salm.*; nam s. Doctor tantum loquitur ibi de fornicatione, quod certum est apud omnes. His tamen non obstantibus, magis mihi arridet prior sententia, eo quod communiter loquendo fere numquam in particulari cesset omnino periculum hallucinationis. Si vero aliquando casus accideret, quod aliquis omnino certus et securus esset, abesse omne hallucinationis periculum, tunc non auderem secundam sententiam improbare; sed hujusmodi casus rarissime poterit evenire. *)

Utrum autem probabile sit, legi posse libros prohibitos cessante periculo et scandalo? Affirmant ob eamdem rationem *Felin.*, *Abb.*, *Masc.*, *Decian.*, et inclinat *Laym.* (2). Sed negandum cum *Pal.* (3), qui citat. *Tol.*, *Suar.*, *Sanch. etc. ac Tamb.*, qui dicit, quod in hoc non cesset omnino periculum, vel non cesset omnino finis prohibitionis, nec etiam in particulari; cum finis prohibitionis sit non solum, ut vitetur damnum conscientiarum ex lectione pravorum librorum, sed etiam, ut servetur obedientia ecclesiæ in materia tam periculosa, et ne detur ansa hæreticis vel malis scriptoribus perniciosa typis demandandi; ideo bene inquit *Tamb.*, nullo modo aperiendam esse januam impune legendi hujusmodi libros, etiamsi quis putet, pro se abesse periculum.

II. De interpretatione legis.

200. — Interpretatio alia est authentica, alia usualis, alia doctrinalis. *Authentica* fieri potest vel ab ipso legislatore, vel ab ejus successore, aut a superiore; *usualis* est

(1) *super prop. 48. Innoc. XI.* — (2) *l. 2. cap. 14. n. 5.* — (3) *de fide d. 2.*

*) Et sic etiam in V. inter recentes retractationes s. Autor ait. *Editor.*

illa, quæ ita ab usu est recepta; *doctrinalis* autem est declaratio quædam mentis legislatoris, quæ a quocumque doctore fieri potest.

Hic dubitatur, an declarationes, quæ fiunt a Pontifice vel a principe alicujus legis, indigeant promulgatione, ut obligent. In hoc distinguere oportet declarationes *pure tales* ab aliis, quæ sunt *non pure tales*, sed potius sunt meræ interpretationes. Declarationes *pure tales* sunt, cum ab illis explicatur aliquis sensus, qui usque ab initio jam erat clare imbibitus in lege: e. gr. si dubium sit, an sub verbo *filii* intelligatur solus legitimus aut etiam spurius, et legislator declarat, intelligi etiam spurium: tunc verum fit, quod sensus in lege erat clare imbibitus. Interpretatio autem sive declaratio *non pure talis* est illa, cujus sensus non est clare imbibitus in lege; sed circa ipsum variæ sunt opiniones, et tantum deducitur ex argumentis; v. gr. quod sub nomine *patris* intelligatur etiam avus, aut quod sub nomine mortis intelligatur etiam mors civilis, prout est carcer perpetuus aut simile, recurrendo ad quamdam impropriam significationem.

His positis dicimus cum *Suarez*, *Castropal.*, *Vasquez*, *Salas*, *Salm.*, *Holzman*, *La Croix*, *Sporer etc.*, quod declaratio sensus clare imbibiti in lege non requirat promulgationem, sed statim obliget eos omnes, qui illum noverint, cum talis declaratio non sit nova lex. Interpretatio vero alicujus sensus non clare, sed tantum obscure sive improprie imbibiti in lege, quæ est declaratio *non pure talis* (ut diximus), hæc, quia habetur tamquam nova lex, ut obliget, necessario promulgationem requirit, sicut omnes aliæ leges juxta dicta *n. 95 et 96*. Hinc infertur cum *Suar.* (1) *et Castrop.* (2), qui citat pro se *Bon.*, *Salas et Lorea*, quod declaratio, quæ fit a legislatore alicujus sensus clare in lege imbibiti (juxta exemplum adductum filii legitimi et spurii), non requirat promulgationem, ut obliget. Contra vero declaratio sensus obscure imbibiti (juxta exemplum avi sub nomine *patris*, vel mortis civilis sub nomine *mortis*) indiget quidem promulgatione; tunc enim ipsa novam constituit obligationem, quæ per se non erat prius clare

(1) *de leg. l. 6. c. 1. n. 3.* — (2) *tr. 3. eod. tit. d. 5. p. 3. §. 1. n. 5.*

in lege imbibita. Et idem dicunt *Suar. l. c. et Castrop. n. 2.* de illis declarationibus, quæ fiunt non ab eodem legislatore, sed ab ejus successore aut superiore; quia legislatoris mens nequit his esse ita cognita, ut erat ipsi legislatori; unde tunc, ut declaretur sensus (quamvis imbibitus in lege) alicujus obligationis, semper opus est recurrere ad argumenta et interpretationes, quæ novam legem constituunt, reddendo certum, quod erat dubium; et ideo promulgatio requiritur; alias declaratio numquam authentica, sed tantum doctrinalis reputabitur.

Interpretatio autem doctrinalis, quæ est declaratio simplex mentis legislatoris, a quocumque doctore fieri potest, modo fiat juxta regulas et sensum a sapientibus magis receptum. Cum enim sæpe dubia occurrant, nec de facili semper obtineri possint resolutiones a legislatore, necesse fuit, ut viris peritis hæc facultas interpretandi præberetur, ut eruitur ex *c. 2. de privil. in 6.* An vero possit fieri interpretatio legis, si in ea omnis interpretatio prohibetur? Negant *Salm.*(1) *cum Regin.*, *Henriquez* etc.; sed affirmant *Pal.*(2), *Salas* (3), *Sa* (4). Tunc enim, dicunt, excludi tantum interpretationes frivolas, non autem prudentes. Idque colligunt ex Trident. (5), ubi prohibetur fieri interpretatio s. scripturæ contra sensum, quem tenet ecclesia: quare ajunt, quod, si quis præter consensum patrum, non tamen illi contrarium, scripturam interpretetur, huic tali prohibitioni non adversatur, ut dicunt *Azor.* (6), *Bannez* (7), *Barbosa* (8) *et Pal.* (9); qui tamen advertit *n. 7.*, aliquando prohiberi etiam interpretationem doctrinalem, non vero quamcumque, sed quæ typis mandatur et ex professo fit; nam hæc tantum videtur vetita a *Pio IV.* in bulla confirmatoria Tridentini, ubi prohibetur, ne quis commentarios in præfatum concilium edere audeat: quod verbum *edere* ex consuetudine sumitur pro interpretatione typis mandata, ut dicunt *Barb.*(10) et idem *Pal. cum Sa*, *Rodriq.*, *Salas*, *Regin.*... Imo ajunt *Bonac.* (11) *et Pal.* (12) *cum*

(1) *de leg. cap. 4. punt. 3. §. 1. n. 23.* — (2) *tr. 3. disp. 5. §. 2. n. 6.* — (3) *disp. 21. sect. 2. in fin.* — (4) *verb. interpretatio n. 5.* — (5) *sess. 4. decret. de usu sacr. libr.* — (6) *p. 1. l. 8. c. 2. q. 3.* — (7) *p. 1. q. 11.* — (8) *in remiss. concil. l. c. Trid.* — (9) *dicto n. 6.* — (10) *in remiss. concil. sess. 25. c. 2.* — (11) *de leg. d. 1. p. 7. n. 3. in fin.* — (12) *eod. n. 7.*

Suar. et Salas, nec prohibere quamlibet interpretationem typis excusam, sed eam tantum, quæ ex professo desumitur, non vero, si unum vel alterum Tridentini decretum incidenter interpreteris.

Regulæ in interpretandis legibus sunt videlicet: 1. ut attendatur mens sive finis intrinsecus legislatoris: hinc si constat de mente legislatoris, huic magis standum est quam verbis legis; 2. attendenda est ratio legis; 3. in dubio mentis legislatoris verba legis accipienda sunt secundum proprium sensum, semper ac non sequatur aliquod absurdum. Sensus autem proprius potest esse naturalis, et hic accipiendus est in pœnalibus; potest esse etiam civilis, et hic etiam accipi potest in favorabilibus; 4. ut in dubio fiat interpretatio pro valore actus; 5. quod lex in favorabilibus amplietur restringatur in odiosis. Quando vero leges sint favorabiles, quando odiosæ, primarium motivum legis attendendum est. *Vide Salm.* (1).

Quæritur hic, an lex extendi debeat de casu ad casum ob identitatem rationis. Si non currit eadem, sed tantum similis ratio, communiter docent doctores, non esse faciendam extensionem, nisi casus exprimatur in lege tantum causa exempli; puta si lex imponat pœnam contra furantes centum aureos, certe comprehendit etiam furantes rem ejusdem valoris. Dubium fit, an fieri debeat extensio, quando occurrit pro alio casu non tantum similis, sed eadem adæquata ratio.

Prima sententia affirmat ex illo trito dicto: *Ubi eadem est ratio, ibi eadem currit legis dispositio* (2). Et hanc tenent *Laym.* (3), *Roncag.* (4) *et Salm.* (5) *cum Suar., Gran., Tap. et communi*, ut asserunt. Ratio, quia mens legislatoris colligitur ex legis ratione, quæ ideo dicitur anima legis; unde censetur legislator bene comprehendere voluisse omnes casus, ubi eadem adæquata ratio legis reperitur.

Secunda vero *sententia*, quam tenent *Palaus* (6), *Bonac.* (7) *et Mazzotta* (8), negat, fieri extensionem de

(1) *c. 4. §. 2.* — (2) *ut habet summarium in l. Illud ff. ad l. Aquil. et c. Inter de translat. episcop.* — (3) *l. 1. tract. 4. c. 18. n. 9.* — (4) *de legib. c. 2. q. 4. r. 2. p. 50.* — (5) *eod. tit. tract. 11. c. 4. punct. 3. §. 3. n. 34. et seqq.* — (6 *de legib. l. 1. tract. 3. d. 5. p. 3. §. 4. n. 2.* — (7) *eod. tit. d. 1. q. 1. p. 8. n 28.* — (8) *tract. 1. d. 2. q. 1. c. 3. q. 5.*

casu ad casum ob eamdem rationem etiam in casibus favorabilibus, et tanto minus in odiosis et correctoriis. Ratio, quia ratio legis non est lex, et ideo, quamvis militet pro alio casu, illum non comprehendit; potuit enim legislator unum casum velle comprehendere et non alium, vel quia non expedit omnia præcipere aut vetare, vel quia potest adesse aliqua superior ratio nobis ignota, movens principem, ut in uno casu, non in alio disponat.

Hæ tamen sententiæ facile conciliantur: nam licet fautores primæ sententiæ (a qua non recedendum, cum sit communis, ut idem *Palaus* fatetur) doceant, extendi legem de casu ad casum, quando eadem currit adæquata ratio: tamen addunt, tunc currere eamdem adæquatam rationem, quando, nisi lex extenderetur, legislator argui posset de injustitia vel imprudentia; tunc enim casus non expressus potius dici debet comprehensus in lege, quam lex extendi ad illum: ita *Suar.* (1), *Ronc.* (2) *et Laym.* (3). Et in hoc conveniunt etiam auctores secundæ sententiæ, ut *Bonac.* (4), *Palaus* (5) *et Mazzotta* (6).

Id autem evenire, dicunt, I. in correlativis, prout in viro et uxore; tunc enim, quod est sancitum de uno, censetur etiam de alio, si pro utroque eadem ratio procedat. Sicut enim sponsa potest resilire a sponsalibus, si sponsus sine ejus licentia absit (7), sic etiam sponsus. Item si uxor potest communicare cum viro excommunicato (8), ita etiam vir. II. In æquiparatis, ut sunt electio, præsentatio, provisio ad beneficium. III. In connexis, ut sunt diaconus et subdiaconus. IV. In contentis, ut sunt vicarius episcopi, et vicarius capitularis sede vacante, filia et neptis. In his conveniunt omnes, etiamsi lex sit pœnalis aut correctoria.

Regulam autem juris 49. in 6.: *Odia restringi, favores convenit ampliari*, recte dicunt *Suar.* (9) *et Bon.* (10) *cum Menoch.*, procedere, quando dispositio legis extenditur ex interpretatione congruitatis, ut ajunt; non autem, quando extendi debet ex interpretatione necessitatis, quæ dicitur potius adæquata interpretatio legis quam extensio.

(1) *de leg. l. 6. c. 3. ex n. 4.* — (2) *d. r. 2.* — (3) *d. n. 9. v. Cæterum.* — (4) *dict. n. 25. v. Ad secundum.* — (5) *l. c. n. 8.* — (6) *v. Excipe.* — (7) *ex c. De illis de sponsal.* — (8) *ex c. Quoniam caus. 11. q. 3.* — (9) *l. 6. c. 4.* — (10) *l. c. n. 27.*

Advertunt tamen 1. *Sanch.* (1) *et Mazzotta* (2), quod, si lex decernat aliquid causa frequentioris usus, ipsa etiam comprehendit casum minus frequentem. Et ideo lex *s. Pii V.*, permittens monialibus egressum propter incendium et lepram aut epidemiam, extenditur etiam ad ruinam domus, inundationem et invasionem hostium, ut communiter DD. docere ait *Mazzotta l. c.* Advertunt 2. *Laym.* (3), *Pal.* (4), quod judices ex similitudine rationis tenentur legem ad alios casus extendere, quia ipsi, quantum fieri potest, legibus debent conformari (5). Cum in aliqua causa sententia earum (nempe legum, ut supra exprimitur) manifesta est, is, qui jurisdictioni præest, ad similia procedere debet.

III. De epikeja legis.

201. — Epikeja seu epikia est exceptio casus ob circumstantias, ex quibus certo vel saltem probabiliter judicatur, legislatorem noluisse illum casum sub lege comprehendi. *Salm.* (6) *cum Pal. et Martin.*

Hæc epikeja non solum locum habet in legibus humanis, sed etiam in naturalibus, ubi actio possit ex circumstantiis a malitia denudari. *Salm.* (7).

Ut tamen detur locus epikejæ, non solum debet lex cessare in casu particulari negative, quia nimirum deficiet tunc finis legis; sed debet cessare contrarie, nempe quod lex reddatur damnosa vel nimis onerosa: quare potest negari ensis depositus domino, si ille eo sit abusurus. Ita *Salm.* (8) *cum s. Thom.* Sufficit autem, si aliter lex redderetur nimis dura: *Salm.* (9) *cum Arav., Cord. etc.* Hinc excusatur ab auditione sacri, qui timet notabilem jacturam bonorum. Et etiam excusatur ab observatione festi, qui aliter amittere cogitur magnum lucrum, ut *Suar. et Pal. apud Salm.* (10). *Et super hoc vide dicenda l. 4. n. 301.*

(1) *l. 3. de matrim. d. 20. n. 3.* — (2) *l. c. p. 98.* — (3) *n. 11.* — (4) *n. 14.* — (5) *juxta l. 12. ff. de leg.* — (6) *c. 4. punct. 3. §. 4. n. 41.* — (7) *ib. n. 42. et 43.* — (8) *ib. n. 44.* — (9) *ib. n. 45.* — (10) *ibid. in fin.*

APPENDIX Busembai.

DE DISPENSATIONIBUS S. POENITENTIARIAE.

202. — „Qui ex officio s. pœnitentiariæ multæ dispen-„sationes (et gratis quidem) impetrari possunt, saltem pro „foro conscientiæ, operæ pretium censui, quædam circa „hujus rei praxim pœnitentibus et confessariis utilia hic „subnectere.

„Et quidem tria potissimum circa hanc rem requiri pos-„sunt: 1. circa materiam et causas, in quibus nimirum „casibus dispensationes istæ concedi soleant; 2. circa „formam litterarum pœnitentiariæ, quibus dispensatio „confessario committitur, quarum verba nonnulla, quæ „difficultatem pariunt, explicanda sunt; 3. circa ipsam „executionem dispensationis, quæ nimirum in ea obser-„vanda sint. De quibus ex *Bonac.*, *Dian.* (6) *et Marci* „*Pauli Leonis volumine integro*, *ea de re edito.*

203. — „Resp. 1. In triplici materia (pro cujus diver-„sitate diversa quoque est forma) dispensationes sive gra-„tiæ istæ concedi solent.

„*Prima* est in votis: v. gr. ut votum religionis ob ino-„piam parentum vel fratrum, similive ex causa liceat dif-„ferre: ut quis a voto simplici castitatis vel etiam reli-„gionis, postquam matrimonium contraxit, absolvatur ad „manendum in matrimonio debitumque licite petendum: „ut a voto religionis (ob debilitatem virium, per quas ejus „onera ferre non possit, aut ob metum incontinentiæ, aut „dotis defectum) absolvatur in ordine ad contrahendum „matrimonium.

„*Secunda* in impedimentis occultis matrimonii, sive ea „sint impedientia tantum, sive etiam dirimentia; sive ma-„trimonium cum iis publice contractum sit, sive contra-„hendum, dummodo de eo privatim fuerit actum et con-„clusum, præsertim bona fide; sive etiam, quando contracto „superveniunt. Circa quæ *notandum* 1., impedimenta oc-„culta dici, quæ vel nulli nota sunt, vel licet uni alterive „innotuerint, ad forum tamen contentiosum non sunt de-

(1) *p. 4. t. 4. r. 71., et p. 8. t. 1. r. 103. etc. usque adr. 111.*

„ducta." *(Vide l. 6. n. 1115.)* „2. Etsi aliqua impe-„dimenta, v. gr. cognationis spiritualis, natura sua sint „publica, cum contrahantur in facie ecclesiæ: fieri tamen „potest per accidens, ut sint occulta; v. gr. 1. ob diuturni-„tatem temporis, ex quo sunt contracta; 2. ob distantiam „loci a loco contractæ cognationis; 3. per mortem eorum, „qui fuerunt conscii; 4. per ignorantiam hujus con-„tractionis.

„*Tertia* in variis censuris, ut excommunicationibus, „suspensionibus (item irregularitatibus), præsertim oc-„cultis, ad absolvendum ab iis, dispensandum, rehabili-„tandum etc.; item ad condonandam obligationem resti-„tutionis ob horas neglectas, ad commutandum onus „recitationis horarum, eligendum confessarium etiam pro „reservatis, transeundum ad aliam religionem sive ordi-„nem (pro utroque foro), etiam post apostasiam a suo.

204. — „Resp. 2. In formulis frequentioribus ipsius „brevis apostolici verba, quæ substantialia continent et „difficultatem habent, sunt hæc:

„*Si est ita:* vel *quatenus si ita est:* quorum sensus est, „si preces veritate nitantur, præsertim tempore datarum „litterarum apostolicarum. Requiritur autem veritas re-„rum narratarum principaliter quoad essentialia facti, „v. gr. affinitatem esse contractam, incestum commissum, „et actum sive tractatum esse de matrimonio (intellige „perfecte, ita ut in id utrimque consenserint), et periculum „revelationis ac scandalum imminere. Secundario autem „requiritur quoad accidentalia, v. gr. bona fide actum esse, „et similia, quæ tantum sunt impulsiva, et sine quibus „nihilominus conceduntur tales dispensationes: unde, etsi „in iis vel in aliis parvi momenti sit erratum in petitione, „gratia nihilominus est valida. *Vide Marc. Leon.* (1)." *(Vide hic bullam Bened. XIV.)* (2).

„*2. Si periculum immineat revelationis.* Ad hoc enim, „ut subsistat dispensatio, requiritur, ut sit periculum, ne „reveletur impedimentum (intellige, quando id in formula „exprimitur), si non subsequatur matrimonium, docet *Marc.* „*Leo* (3). Periculum autem hoc non importare necessa-„riam detectionem, sed tantum probabilem et moralem cre-

(1) *p. 2. f. 226 et p. 3. f. 391.* — (2) *l. 6. n. 1131.* — (3) *p. 2. f. 230.*

„dulitatem, futurum, ùt, si resiliatur a matrimono con-„trahendo, et hujus causæ assignari non possint, ex vehe-„menti suspicione et curiosa inquisitione detegatur (1).

„3. *Et scandalum.* Quo nomine intelligitur gravis in-„famia, ex qua deinde sequantur contentiones, minæ, „pugnæ etc. *Leo* (2).

„4. *Ut dicta muliere de nullitate prioris consensus cer-„tiorata etc.* Clausula hæc est substantialis, ut nimirum, „si dispensandum sit in impedimento dirimente, cum quo „matrimonium contractum fuit in facie ecclesiæ, conjux „ignorans illud impedimentum fiat certa de nullitate „prioris sui consensus, et novum validumque libere præ-„stet (ita tamen, ut in cognitionem occulti impedimenti „non veniat.) *Leo* (3), *Diana* (4). Sufficit autem, ut „istum consensum præstent inter se secreto, nemine præ-„sente, per verba vel signa sufficientia, v. gr. copulam „maritali affectu. Neque debet executor dispensationis „eos coram se et testibus iterum copulare. *Leo* (5)." *(Vide dicenda l. 6. de matrim.* n. 1115.)

„5. *Postquam dicto sacerdoti, si nondum satisfecerit.* „Verba hæc solent esse in facultate absolvendi ab excom-„municatione, v. gr. ob percussionem clerici, et important „conditionem prius satisfaciendi parti læsæ, quam possit „absolvi, hoc est, compensandi injuriam, expensas et om-„nia damna, quæ ob percussionem illam incurrit, quorum „æstimatio committitur executori dispensationis: neque „ab ejus obligatione liberatur percussor per hoc, quod per-„cussus injuriam remiserit. *Vide Leon.* (6). Si autem „non possit in præsenti satisfacere, sufficit, si juratus „promittat, se facturum, cum primum poterit.

205. — „Resp. 3. Circa praxim sive executionem hujus „dispensationis hæc facienda:

„1. Litteræ sacræ pœnitentiariæ diriguntur ad oratorem, „hoc est ad ipsum, qui dispensationem per se vel alium „petiit qui non debet eas resignare, sed eligere confessa-„rium talem, quali inscribuntur, qui eas sibi ab oratore „traditas resignet, legat, et deinde cum eo secundum com-„missionem dispenset. Licet vero quocumque casu ab alio „aperiantur, non ideo carent effectu. *Salas*, *Dian.* (7).

(1) *vide l. c. f. 233* — (2) *f. 230 et 317.* — (3) *p. 251.* — (4) *p. 8. t. 3. r. 110.* — (5) *p. 552.* — (6) *p. 382, 384.* — (7) *p. 8. t. 3. r. 103.*

„2. In confessario hoc requiritur: 1. ut sit approbatus ab „ordinario territorii, in quo dispensaturus est; 2. ut sit „magister sive doctor in theologia vel jure canonico pro„motus in academia, vel religiosus habens privilegium, „quale concessit *Gregorius XIII.* anno 1582 confessariis „Societatis Jesu, quos generalis vel alius superior de ejus „licentia ad id designarit; 3. ut specialiter ad hoc sit electus „ab oratore, hoc est, ab eo, cum quo dispensandum est: „qui tamen semel electum, nisi deprehendat ignorantem, „mutare non potest. *Leo* (1), *Dian.* (2). Contrarium „tamen docent *Sanch. et Perez* (3).

206. — „3. Confessarius ad id electus 1. debet dispen„sare in ipsa confessione vel saltem immediate post. „*Dian.* (4), *Leo* (5). 2. Debet causæ cognitionem, quando „ea in brevi exigitur, essentialiter præmittere per di„ligens examen pœnitentis, nisi habeat ante perspectam: „quia non est merus executor, sed judex, cui delegatur „potestas dispensandi. 3. In ea debet credere illi, etiam „sine testibus et juramento, nisi aliunde sciat esse fal„sam; tunc enim dispensare non debet. *Leo*, *Diana* (6). „4. Opera in ipso brevi præscripta, etsi possit mode„rari, non tamen condonare potest. 5. Etsi non præscri„bantur certa verba ad dispensandum, debet tamen ser„vare formam a rituali Romano probatam et post verba „ista: *Absolvo te a peccatis tuis*, addere: *et eadem aucto„ritate declaro, te in dicto matrimonio manere et debi„tum conjugale reddere posse et debere: nec non dispenso „tecum, ut idem debitum etiam exigere licite valeas. „In nomine Patris etc.* Si vero sit absolvendus ab ex„communicatione, *vide formulam l. 7. n. 116.* 6. Abso„luta dispensatione debet lacerare litteras, præcipue si„gillum, ita ut ad probandum servire non possint; alias „incurrit excommunicationem majorem. *Leo* (7). Lace„ratio tamen ista non est de substantia: quia tantum „intenditur, ut non suffragentur in foro externo. 7. Nullo „modo debet attestationem dispensationis factæ, neque „ipsum breve seu diploma reddere, cum pro solo foro „conscientiæ debeat servire. 8. Nihil debet accipere,

(1) *f. 22.* — (2) *p. 8. t. 3. r. 104.* — (3) *de matr. d. 48. sect. 5. n. 7.* — (4) *p. 4. t. 4. r. 7.* — (5) *p. 1. f. 54. et 28.* — (6) *p. 8. t. 3. r. 108.* — (7) *f. 239.*

„ne via quidem compensationis pro dispensatione etiam „pro foro externo facta: ideo enim inscribitur: *gratis „ubique.* Alias incurrit ipso facto excommunicationem „majorem. *Gavant., Dian. l. c.* ex declarat. Cardin.

Ex dictis resolvuntur sequentes casus:

207. — „1. Confessarius pro hac dispensatione eligi non „potest, qui tantum est doctor ordinis vel professor vel „licentiatus theologiæ; quod enim hic in favorabilibus „veniat nomine doctoris, tantum intelligitur de iis, quæ „ratione exercitii, non quæ ratione dignitatis commit- „tuntur. *Leo* (1), *Dian.* (2).

„2. Ex privilegio Soc. Jesu concesso alii etiam mendi- „cantes eligi possunt ob communicationem. Debent tamen „tam hi quam isti specialem ad hoc habere facultatem a „suis superioribus: alias dispensatio erit nulla; ita auct. „cit. Et patet ex dictis.

„3. Confessor debet ita examinare pœnitentem, ut cog- „noscat, et quidem distincte, merita causæ, possitque inter „ea discernere: ideo enim inscribitur: *viro discreto.* Præ- „cipue autem debet inquirere, an preces nitantur veritate; „quia gratia non conceditur simpliciter, sed sub conditione, „ideoque solet addi clausula: *Quatenus si ita est:* vel, „*si ita esse repereris. Vide auct. cit.*" *(Vide de ma- trim. l. 6. n. 1131.)*

„4. Is, qui dispensationem petit, debet executori ad id „electo confiteri: nec sufficit, ante ei confessum fuisse. „Patet ex dictis. *Leo* (3), *Dian.* (4), *Reg., Pont. contra „Sanch., Salm., Perez, Palaum,* quorum sententiam non „amplius esse probabilem docent *Fill., Escob., Lezan., „Dian.* (5).

208. — „5. Commissio hujus dispensationis non exspi- „rat morte pœnitentiarii concedentis re integra: quia est „gratia non facienda, sed facta in favorem oratoris, cui jus „quæsitum est, et executor est dispensator necessarius, si „quidem preces nitantur veritate. Neque etiam morte Pon- „tificis, tum ob rationem allatam, tum quia officium ma- „joris pœnitentiarii non exspirat morte Pontificis. *Dian.*(6) „*ex Suar,, Sanch., Garc. etc. contra Navar., Bon. etc.*"

(1) *p. 1. f. 21.* — (2) *p. 4. t. 4. r. 41.* — (3) *f. 28.* — (2) *p. 4. t. 4. r. 71.* — (5) *l. c. et p. 8. t. 3. r. 105.* — (6) *p. 8. t. 3. r. 89.*

APPENDIX.

DE PRIVILEGIIS.

CAPUT I.

De privilegiis in communi.

1. *Differentia inter privilegium, dispensationem et licentiam.*
2. *Quando privilegium deroget juri communi.*
3. *Quando privilegiatus teneatur uti privilegio.*
4. *Utrum extra sacramentum censuræ etc.*
5. *De clausulis ad instar etc.; quatenus sacris canon. non adversetur etc.; supplentes defectus etc.*
6. 7. et 8. *De interpretatione privilegiorum.*
9. 10. et 11. *De communicatione.*
12. *De privilegiis regularium revocatis cum declarationibus s. Pii.*
13. *De rescriptis gratiæ et justitiæ, utrum expirent morte Pontificis.*
14. *Quot modis cesset privilegium.*
15. *Quomodo cesset per revocationem.*
16. *De revocatione expressa.*
17. *De tacita, et utrum sit intimanda vel saltem publicanda revocatio.*

1. — Privilegium definitur: *Lex privata aliquod speciale concedens beneficium.* Privilegium differt a dispensatione, quæ eximit a lege, et ideo semper est odiosa: differt etiam a licentia, quæ conceditur tantum ad paucos actus. De privilegiis in particulari inferius proprio loco dicemus; hic tantummodo annotabimus quasdam regulas advertendas circa privilegia in communi.

2. — Et I. Ut privilegium deroget juri communi non requiritur clausula derogatoria; præsumitur enim princeps jam scire leges communes; excipitur tamen: 1. quando privilegium non posset suum effectum sortiri sine hac expressa derogatione; 2. si in lege, cui derogatur, esset apposita clausula: *Non obstante quocumque privilegio:* hoc intelligitur, dummodo in privilegio non extet clausula: *Ex certa scientia;* vel *ex plenitudine potestatis. Salm.* (1) cum aliis; 3. quando privilegium est contra

(1) *tract. 18. c. 1. p. 4. n. 42. et 43.*

aliquam consuetudinem aut legem municipalem; his enim non derogatur, nisi de illis specialis mentio fiat. *Suar.* (1) *Castrop.* (2) et *Salm.* (3) cum *Pellizz.*, *Tambur. etc.*

3. — II. Privilegiatus non tenetur, regulariter loquendo, uti privilegio (4). Sed excipiendum est: 1. si non utendo grave damnum proximo inferret: hoc tamen intellige, si per se, non vero consequenter: ex. gr. si confessarius habeat privilegium absolvendi a peccatis reservatis, post auditam confessionem tenetur eo uti. Vide *Salm.* (5) cum aliis; 2. si privilegium cedat in bonum commune, quemadmodum est privilegium immunitatis, quo unusquisque tenetur uti (6); 3. si privilegium tollat impedimentum ad observandum præceptum; ex. gr. si infirmus habet domi oratorium privatum et facile potest audire sacrum, tenetur privilegio uti. *Suar.* (7), *Pal.* (8), *Sanch.* (9), *Salm.* (10) cum *Sylvest.*, *Avila etc.*; 4. Si privilegium non est personale, sed reale, addictum loco vel dignitati vel statui, quemadmodum sunt privilegia concessa episcopis et regularibus. Vide *Salm.* (11).

4. — III. Qui habet privilegium pro foro pœnitentiali etc., absolvendi a censuris et pœnis ecclesiasticis, valde probabiliter potest eo uti etiam extra sacramentum, etiamsi facultas concepta esset in terminis: *Sacerdoti confessario. Suar.* (12), *Castrop.* (13) et *Salm.* (14) cum *Sylvest.*, *Tamb. etc.* contra alios, qui probabiliter etiam negant.

5. — IV. Loquendo de clausulis clausula *Ad instar* importat, tunc valere privilegium, quando aliud (ad cujus formam secundum concessum est) fuit validum saltem a principio, quamvis postea revocatum fuerit vel non acceptatum, ut advertit *P. Mazzotta.* Alias enim, si primum privilegium fuerit nullum, nullum quoque erit secundum, dummodo in secundo non exprimatur id, quod conceditur. *Suar.* (15), *Castrop.* (16), *Salm.* (17) cum *Bonac. etc.* et *P. Mazzotta* (18). Hoc tamen currit (ut ajunt præfati aucto-

(1) *de leg. l. 8. c. 14. n. 4.* — (2) *t. 1. tr. 3. d. 4. p. 10. n. 9.* — (3) *l. c. p. 1. n. 8.* — (4) *reg. 61. jur. in 6.* — (5) *tr. 18. c. 1. p. 2. n. 11.* — (6) *ex cap. Si diligenti de foro compet.* — (7) *c. 35. n. 8.* — (8) *p. 7. n. 3.* — (9) *de matr. l. 6. d. 6. n. 14.* — (10) *ibid. n. 12.* — (11) *l. c. p. 3. n. 17. et 18.* — (12) *l. 8. c. 6. n. 15.* — (13) *d. 4. p. 2. §. 5. n. 6.* — (14) *ibid. n. 33.* — (15) *c. 15. n. 2.* — (16) *d. 3. p. 2. §. 8. n. 1.* — (17) *l. c. p. 4. n. 39.* — (18) *tom. 1. de privil. p. 221. v. Sexto.*

res), quando dicitur: *Ad instar;* non vero si dicatur: *Sicut concessum est* etc., ut limitant *Bonac.* et *Garcias* apud *Salmanticens.* Clausula: *Quatenus sacris canonibus non adversetur*, intelligitur de iis tantummodo canonibus, in quibus est expressum: *Non obstante quocumque privilegio. Salm.* (1) cum *Nav.*, *Suar.*, *Garc. etc.* Clausula: *Supplentes singulos defectus*, intelligitur tantum de defectibus earum rerum, quæ requiruntur solum de *jure positivo*, et qui sunt tantummodo accidentales; non vero de defectibus naturalibus aut substantialibus, utpote esset, si supplicans foret excommunicatus; aut si supplicatio foret subreptitia vel fraudulenta; aut si defectus esset circa causam aut personam supplicantis. *Salm.* (2) cum *Barbosa* et *Tambur.* Aliæ clausulæ videri possunt apud *Salm.* (3).

6. — V. Loquendo de interpretatione privilegiorum plura annotanda sunt. Notetur 1., omne privilegium interpretandum esse eo modo, quo privilegiato non sit neque inutile, neque onerosum. *Salm.* (4). 2. Privilegia solum princeps vel alii, quibus a principe foret commissum authentice vel juridice possunt interpretari. Doctrinaliter vero potest ea interpretari quicumque vir doctus, cujus resolutioni licite potest acquiesci, ut omnes affirmant; et quando in privilegio prohibetur quæcumque interpretatio, de sola authentica et juridica est intelligendum (5). Aut ad summum intelligi debet de interpretatione, quæ fit *ex professo*, ut dictum est de legibus (tract. 2. n. 200.). 3. A *Clemente IV.* et ab aliis Pontificibus prohibentur episcopi interpretari juridice privilegia regularium. Solum id ab *Alexand. VI.* et *Paulo III.* (quando apostolica sedes consuli nequit) concessum est jurisperitis cæterisque judicibus in favorem regularium. Idem concessum est generalibus visitatoribus et etiam provincialibus et prælatis immediatis, quoties ipsi peritos consulunt. Idem locum habet in interpretatione regularum, constitutionum et consuetudinum. Eodem modo possunt iidem prælati auferre vel limitare subditis usum privilegiorum. Vide *Salm.* (6).

(1) *ib. p. 4. n. 50.* — (2) *ib. n. 51.* — (3) *n. 51. ad 56.* — (4) *ib. p. 6. n. 70 et 71.* — (5) *vide Salm. l. c. n. 72 et 73.* — (6) *l. c. n. 74. 75. et 76.*

7. — Notandum 4., quod generaliter loquendo de privilegiis omne privilegium large sit interpretandum, ut habemus ex cap. Olim 6. de verb. sign., ubi dicitur: *Cum beneficia principum interpretanda largissime etc.* Et ex l. ult. ff. de constit. princ. Contra vero privilegia odiosa stricte sunt interpretanda, cujusmodi sunt illa, quæ sunt derogatoria juris communis aut statutorum et consuetudinum particularium, dummodo hæc statuta non sint contra jus commune, aut dummodo privilegium non sit insertum *corpori juris;* ideoque ajunt *Sanch.* (1) et *Mazzotta* (2), omnia privilegia realia late esse interpretanda; ob suam enim perpetuitatem habentur tanquam inserta juri communi. Insuper excipitur, si alias privilegium redderetur inutile, aut si in eo extaret clausula: *Ex certa scientia,* vel *ex motu proprio,* vel si privilegium esset absolvendi, dispensandi aut communicandi illud cum aliis. *Salm.* (3). Privilegia vero in præjudicium aliorum, cujusmodi essent ad obtinenda plura beneficia, aut ad conferenda beneficia vacantia, aut contra observantiam regularem, stricte sunt interpretanda, etiamsi concessa fuerint *ex motu proprio. Salm.* (4).

8. — Hoc vero intelligendum est de privilegiis concessis personis particularibus: sed ea, quæ sunt concessa alicui ordini, conventui, communitati, aut ad aliam piam causam, omnia sunt interpretanda non modo late, sed etiam latissime, etiamsi adversentur juri communi vel alicui tertio, quemadmodum communissime affirmant doctores. *Suar.* (5), *Castrop.* (6), *Mazzotta l. c.* et *Salm.* (7) cum *Azor.*, *Laym.*, *Sylv.*, *Bon.*, *Henr.*, *Coninch.*, *Lezana*, *Bord.* et aliis. Privilegia enim communitatibus concessa præsumuntur omnia esse remuneratoria servitiorum præstitorum, et ideo omnia habentur tanquam favorabilia (8). Vid. *Salm.* (9).

9. — VI. Loquendo de communicatione privilegiorum notetur: 1., quod religiones mendicantes communicent in totum inter se de privilegiis præteritis et futuris, tum circa personas, tum circa loca, festivitates et indulgentias, prout habetur ex bullis *Sixti IV.*, *Clementis VIII.* et *Leonis X.*

(1) *de matr. l. 8. d. 1. n. 8.* — (2) *l. c. p. 223. c. 2. v. Resp.* — (3) *tr. 18. p. 6. n. 78. ad 80.* — (4) *n. 83. et 84.* — (5) *c. 27. n. 7.* — (6) *d. 4. p. 10. n. 6.* — (7) *tr. 18. c. 1. p. 3. n. 27 et 28. et iterum p. 6. n. 85 et 86.* — (8) *ex l. Sicut persona, ff. de relig.* — (9) *c. 1. p. 3. n. 23. ad 27.* —

Vide *Salm.* (1). Et hoc currit, quamvis religio, cui concessum est privilegium, vel non acceptaverit vel eo usa non fuerit. Insuper quando ampliatur privilegium alicui religioni concessum, intelligitur ampliatum etiam quoad alias. *Salm.* (2). Insuper hæ religiones mendicantes communicant privilegiis cæterarum religionum vel congregationum, vel collegiorum monasticorum vel non monasticorum. Ita communissime *Salm.* (3) cum *Rodr.*, *Pelliz*, *Tamb. etc.* Et hoc valet, etiamsi in privilegio concesso alteri religioni vel congregationi adsit clausula, quod non communicetur; nam in aliis bullis de communicatione dicitur, quod tollatur quodcumque impedimentum communicationis. *Salm.* (4) cum *Rodr.*, *Basseo*, *Miranda*, *Bon.*, *Diana*, *Donato etc.* Hujusmodi privilegiis perfruuntur tam conversi, ipsi enim vere religiosi sunt (5), quam novitii, quemadmodum declaravit *Clemens VIII.*, et est communis sententia (quidquid dicant quidam pauci) cum *Suarez* (6), et *Salm.* (7) cum *Sanch.*, *Castrop.*, *Lezana* et *Pelliz.* et aliis; fruuntur quoque religiosi ad episcopatum promoti, dummodo non agatur de rebus, quibus episcopi si uterentur, aliquod religioni præjudicium proveniret, ut esset habitatio in monasterio, datio suffragii etc. Vide *Salm.* (8) cum *Suar.*, *Lez.* et *Castrop.* Tertiarii autem et tertiariæ (vel beatæ) subditæ mendicantibus, et quæ habitum religionis deferunt et votum habent castitatis (quibusdam tantum rebus exceptis), eorum quoque privilegiis gaudent, sed quatenus sunt capaces. Confratres scapularis et cinguli (vocati *Cordonis*) fruuntur tantum et participant in omnibus indulgentiis et remissionibus peccatorum, sed non in alio. *Salm.* (9) cum aliis.

10. — Notandum 2., moniales tam ordinum mendicantium quam non mendicantium gaudere privilegiis monachorum sui ordinis, et consequenter cujuscumque alterius ordinis in omnibus, quorum sunt capaces (intellige de favorabilibus). Hoc valet, etiamsi privilegium tantum de hominibus loqueretur, ut deducitur ex bulla *Leonis X.* Atque

(1) *p. 7. §. 1. n. 88. et 89.* — (2) *ibid. n. 98. et 99.* — (3) *ib. n. 90.* — (4) *§. 2. n. 107.* — (5) *vide Salm. tract. 15. de statu relig. c. 1. p. 3. n. 33.* — (6) *tom. 4. de relig. tract. 10. lib. 9. c. 1. n. 18.* — (7) *ibid. c. 3. p. 6. n. 85.* — (8) *dict. tr. 15. c. 5. p. 2. n. 43.* — (9) *p. 7. §. 1. n. 94.*

ita e contrario fratres gaudent privilegiis monialium ordinum ex eo, quia ipsi communicant (ut superius dictum est) privilegiis concessis cuicumque religioni, congregationi aut monasterio. Vide *Salm.* (1). Sed redeundo ad moniales hujusmodi privilegiis gaudent etiam illæ, quæ Pontifici aut episcopo subjiciuntur; atque ita, quando religiosis conceditur privilegium, ut absolvantur vel cum eis dispensetur a suo prælato; moniales subjectæ episcopo possunt quidem ab eodem absolvi et dispensationem obtinere. Et hoc currit, etiamsi in privilegio nominarentur tantum moniales, quæ regularibus subditæ sunt. *Suar.* (2), *Bon.* (3), et *Salm.* (4) cum *Castrop.*, *Lez.*, *Pelliz.*, *Bordonio*, *Boss.* et aliis contra paucos.

11. — Notandum 3., privilegia non communicari, quando sunt odiosa vel contraria propriis statutis, adeo ut præjudicent bono sive communi observantiæ religionis. *Castr.* (5) et *Salm.* (6) cum *Pelliz.*, *Lez.*, *Portell.*, *Tambur.*, *Bord.* Notetur 4., privilegia alicui concessa non tanquam personæ particulari, sed ratione sui officii seu dignitatis, vel tanquam membro illius communitatis, intelligi concessa omnibus aliis ejusdem officii aut ejusdem communitatis. Et privilegia, concessa subditis seu prælatis inferioribus, etiam prælatis superioribus concessa intelliguntur. *Salm.* (7). Similiter privilegia concessa alicui conventui aut ecclesiæ aut particularibus alicujus conventus, sed tanquam membris illius, intelliguntur quoque concessa cæteris religiosis tam illius ordinis quam aliorum, qui communicationem habent, quando scilicet eadem vel similis ratio militat. *Salm.* (8) cum *Pelliz.*, *Garcia*, *Quint.*, *Tamb. etc.* Sed hoc non intelligendum de privilegiis, quæ conceduntur alicui congregationi ad tempus determinatum, vel per brevia particularia sunt concessa alicui monasterio ob specialem aliquam causam, vel quando agitur de rebus, quæ difficile solent concedi. *Salm.* (9) cum *Peyrin.*, *Tamb.*, *Merula etc.*

12. — VII. Certum est, ut habetur ex propos. 36. damnata ab *Alexandro VII.*, religiosos non posse amplius uti privilegiis jam revocatis per concilium Tridentinum. Ve-

(1) *tract. 18. de priv. c. 1. p. 7. §. 1. n. 91.* — (2) *de leg. l. 8. c. 10. n. 7.* — (3) *disp. 1 q. 3. p. 7. §. 2. n. 2.* — (4) *ib. n. 92.* — (5) *disp. 4. §. 9. n. 2.* — (6) *l. c. §. 2. n. 100.* — (7) *ib. §. 3. n. 110 et 111.* — (8) *ibid.* — (9) *ib. n. 118.*

rum hoc non obstante attendendæ sunt quædam declarationes concilii factæ per *s. Pium V.* in sua bulla: *Etsi mendicantium.* Hæ sunt: 1. quod sæculares possunt audire sacrum et conciones in ecclesiis regularium; 2. quod episcopus nequeat impertiri licentiam ingrediendi monasteria monialium exemptarum; 3. quod quarta funerum non intelligitur nisi de eo, quod affertur (1); 4. quod confessarii monialium exemptarum et concionatores regulares in propriis ecclesiis non examinentur ab ordinario; verum quod attinet ad confessarios hoc privilegium abrogatum est per varias apostolicas constitutiones et præsertim per bullam *Apostolici ministerii*, emanatam ab *Innoc. XIII.* ann. 1723, et confirmatam per *Benedictum XIII.* die 23. septembris anni 1724. Ibi §. 18. declaratur, quod confessarii monialium exemptarum debeant examinari et approbari ab episcopo diœcesis, „*remota* „*quacumque contraria consuetudine etiam immemorabili.*"

13. — VIII. Distinguendum est *rescriptum gratiæ*, ut esset absolvendi, dispensandi etc.., a *rescripto justitiæ*, ut exercendi jurisdictionem, appellandi etc. In rescripto gratiæ dicitur *gratia facta*, quando delegatus habetur tanquam merus necessarius executor: *gratia faciendæ*, quando conceditur facultas dispensandi et relinquitur arbitrio delegati. Rescriptum justitiæ expirat morte principis, dummodo res adhuc sit integra; et idem de rescripto gratiæ faciendæ. Oppositum vero dicendum de rescripto gratiæ factæ, ut absolvendi, recipiendi ordines *extra tempora*, de oratorio privato etc. *Castrop.* (2), *Sanch.* (3), *Salm.* (4) cum *Suar.* Privilegium concessum cum clausula: *Donec voluero*, probabiliter non expirat post mortem concedentis *Salm.* (5). Quod si in concessione exprimatur officium delegati, mortuo delegato transit etiam ad successorem. *Salm.* (6).

14. — IX. Privilegium multis modis cessare potest: et 1. per decursum termini constituti; 2. per cessationem causæ finalis, intellige quando privilegium est concessum sub conditione dictæ causæ; sed quando concessum esset absolute, adest opinio valde probabilis, quod,

(1) *vid. Salm. tr. 18. c. 1. p. 8. §. 2. n. 137.* — (2) *d. 3. p. 16. §. 4. n. 11.* — (3) *de matr. l. 8. d. 38. n. 43.* — (4) *c. 1. p. 9. n. 141. ad 146.* — (5) *ib. n. 149. in fine.* — (6) *ib. n. 150.*

etiamsi cessaret causa finalis, non cesset tamen privilegium; neque cessat, quamvis semel privilegio usi fuerimus (1), juxta id, quod diximus de dispensatione lib. I. 196. in fine; *) 3. ob renuntiationem privilegiati; in quo notandum est, quod particulares nequeunt renuntiare privilegiis communitatis; et ut valida sit renuntiatio, fieri debet in manu illius, qui privilegium concessit, et ab eodem acceptanda (2); 4. per usum contrarium vel per non usum: in dubio tamen præsumptio semper est pro usu. Sed in hoc advertendum est, quod privilegia gratiosa, quæ non sunt aliis gravamini, ut absolvendi, dispensandi vel jejunandi et his similia, nunquam amittuntur per non usum et etiam per usum contrarium, quamvis temporis longissimi. *Suar.* (3), *Bonac.* (4), *Castrop.* (5) *et Salm.* (6) *cum Laym., Pont., Lez., Garcia etc.* Privilegia contra, quæ tertio sunt onerosa, ut non solvendi decimas et similia, præscribuntur per usum contrarium, et etiam per non usum privativum (non vero duntaxat negativum), quod accidit, quando privilegiatus, conscius jam sui privilegii, occasionibus oblatis sponte uti recusavit. Hoc autem currit, dummodo in privilegio non sit clausula *utendi ad suĕ arbitrium. Castrop.* (7), *Bonac.* (8) *et Salm.* (9) *cum Laym., Garc., Lez. etc.* Insuper hoc intelligitur pro foro externo; nam in conscientia non amittit privilegium, qui animum non habet renuntiandi (10). Potest cessare etiam privilegium per abusum sive in totum sive in partem. *Salm.* (11).

15. — Cessat 5. privilegium ob revocationem principis. In hoc autem distinguere oportet privilegia gratuita a remunerativis et ab onerosis. Si privilegium est mere gratuitum, revocari potest valide etiam sine justa causa; quamvis hoc non excusetur saltem a culpa veniali, si scandalum absit. *Pont.* (12), *Castr.* (13) *et Salm.* (14)

(1) *Salm. c. 2. p. 1. n. 3. et 4.* — (2) *ibid. n. 5. ad 8.* — (3) *de leg. l. 8. c. 34. n. 17.* — (4) *d. 1. q. 3. p. 8. §. 5. n. 4.* — (5) *tr. 3. d. 4. p. 18. n. 3. et p. 19. n. 1.* — (6) *p. 2. §. 2. n. 13.* — (7) *p. 18. n. 4.* — (8) *n. 3.* — (9) *ib. n. 14 et 15.* — (10) *ib. §. 3. n. 18* — (11) *n. 17.* — (12) *l. 8. c. 19. n. 15.* — (13) *p. 21. §. 3. n. 3.* — (14) *ib. p. 3. n. 37.*

*) Confer hic hom. ap. tr. II. n. 66. *Editor.*

cum Suar., *Sanch.*, *Bon. etc.* Si vero cum privilegio translatum fuisset dominium alicujus rei in privilegiatum, illud revocari nequit nec licite nec valide, nisi ob causam urgentissimam boni communis vel gravis delicti, vel ob illas causas, ob quas revocari potest quælibet donatio. *Castr.* (1), *Bonac.* (2), *Suar.* (3) *et Salm.* (4) *cum Pont.*, *Garc.*, *Lez. etc.* Sed si privilegium est remuneratorium vel ob justitiam vel ob gratitudinem, semper requiritur justa causa, ut valide revocetur. Et si insuper est onerosum, ut exempli causa, concessum ob pretium acceptum, vel ob aliquod onus privilegiato inpositum, tunc, ut revocetur (ultra justam causam), requiritur compensatio. Et hoc dicendum de privilegiis remuneratoriis ob justitiam, ut dicunt communiter doctores. *Suar.* (5), *Pont.* (6) *et Salm.* (7) *cum aliis.*

16. — Revocatio vero privilegiorum alia est *expressa*, alia vero *tacita*; quoad *expressam* regulariter loquendo sufficit clausula generalis: *non obstantibus privilegiis etc.* ut revocentur omnia privilegia in contrarium. Excipiuntur tamen: 1. privilegia concessa per modum contractus, sive onerosa sint sive remunerativa ob justitiam (ut supra dictum est), in quibus mentio specialis fit meritorum in particulari; 2. privilegia, quæ clausulam habent, quod non intelligantur derogata, nisi mentio particularis fiat; 3. privilegia regularium, quæ etiam specialem mentionem requirunt, quia sunt remunerativa, et videntur clausulam habere derogatoriam futuræ revocationis, nisi eorum mentio specialis fiat, ut affirmant *Rodriq.*, *Portel. et Miranda apud P. Mazz.*; 4. privilegia inserta *in corpore juris*; quia tunc sunt veræ leges, et ut revocentur, requiritur clausula specialis: *non obstantibus legibus in contrarium etc. Suar.* (8), *Bonac.* (9), *Castrop.* (10), *Pont.* (11), *Mazz.* (12) *et Salm.* (13). Idem

(1) *ibid. n. 29.* — (2) *p. 8. §. 2. n. 5.* — (3) *l. 8. c. 37. n. 7.* — (4) *c. 3. n. 29* — (5) *l. c. n. 6 et 7.* — (6) *n. 13.* — (7) *tract. 18. c. 2. n. 30 et 85.* — (8) *l. 8 c. 38. n. 2.* — (9) *t. 2. d. 3. p. 8. §. 4. n. 11.* — (10) *tr. 3. d. 4. p. 21. §. 3. a. n. 2.* — (11) *l. 8. c. 19. n. 16.* — (12) *t. 1. de priv. q. 2. c. 1. p. 231.* — (13) *l. p. 4. n. 39. et 40.*

asserunt *Bonac.* (1), *Sanch.* (2), *Castrop.* (3) *et Salm.* (4) *cum Mol.* (5), *Pell.*, *Boss.* aliisque quam plurimis (contra *Pontium*) (6) de privilegiis concessis ab aliquo conc. generali, quæ non censentur revocata nisi per clausulam expressam: *Non obstante quacumque constitutione, etiam a conc. generali edita;* ut colligitur *ex cap. Ex parte, et cap. ult. de capell. mon.* Opponit Pontius ecclesiæ praxim et quamdam declarationem *s. Pii V.* Sed *Castrop. cum Garcia* respondet, gratis id asseri. Tantum, inquit Garcia, referri quemdam motum proprium *s. Pii*, in quo dicitur, quod concessiones propria Pontificis manu signatæ non egent aliqua Tridentini revocatione, neque generali neque speciali. Omnes vero præfatæ limitationes intelliguntur locum habere, si non constet de contraria mente derogantis, quemadmodum omnes præfati doctores communiter affirmant; unde, si in lege revocatoria adsit clausula: *Ex certa scientia*, aut *ex motu proprio*, aut *de potestatis plenitudine*, tunc revocatur omne privilegium quantumcumque qualificatum, exceptis onerosis, aut quando revocatio præjudicaret juri a tertio acquisito (7).

17. — Quod attinet ad revocationem *tacitam*, privilegia ante concessa intelliguntur revocata per quamcumque legem universalem in contrarium, etiamsi in ea non adsit clausula revocatoria, quando ipsa lex vel novum privilegium aliis concessum non posset effectum intentum sortiri nisi revocatis privilegiis antea concessis: non præsumitur enim legislator velle condere legem inutilem, aut concedere privilegium elusorium, sive generale sive particulare illud sit. Hoc tamen intelligendum est, quando privilegia prius concessa nota sunt principi, quemadmodum præsumitur de omnibus privilegiis insertis *in corpore juris*. Quod e contra non præsumitur de aliis, quæ existunt *extra jus;* unde horum specialis mentio est facienda. *Suar.* (8), *Pont.* (9), *Castr.* (10), *Bon.* (11), *Salm.* (12)

(1) *disp. 1. q. 3. p. 8. §. 3. n. 13. v. tertio.* — (2) *de matr. l. 3. d. 26. post n. 6. v. sed hæc.* — (3) §. 4. *n. 6.* — (4) *tr. 18. c. 2. p. 3. n. 41.* — (5) *de just. tr. 2: disp. 173. vers. occasione.* (6) *n. 19.* — (7) *vid. Salm. c. 2. p. 4. n. 40 et 41.* — (8) *lib. 8. c. 30. n. 2.* — (9) *d. 8. c. 19. n. 19.* — (10) *d. 4. p. 21. §. 4. n. 10.* — (11) *ib. p. 8. §. 4. n. 14.* — (12) *ib. n. 43 et 44.*

cum aliis communiter. Affirmant aliquí, ut *Sot.*, *Henr. et Quint.*, quibus adhærent *Salm.* (1), quod privilegium remanet in suo vigore, quousque revocatio non intimetur civitati vel religioni. Verum ipsimet *Salm.* postea (2) se retractant, et merito, asserentes cum *Laym.*, *Suar.*, *Pontell. et Lezana*, quod sufficit ad invalidandum privilegium, ut publicetur revocatio, et ut transeant duo menses a publicatione, ita ut pervenire possit notitia ad privilegiatos, quamvis de facto non perveniat.

Actum est usque adhuc de privilegiis in communi; in sequentibus tractatibus agetur de privilegiis in particulari ecclesiasticorum, episcoporum et religiosorum.

CAPUT II.

De privilegiis ecclesiasticorum.

18. *Quibus in rebus ecclesiastici sint exempti a potestate laicali.*
19. *De privilegiis canonis et fori quoad personas.*
20. *Quoad bona.*
21. *Quis gaudeat hujusmodi privilegiis.*
22. *De beneficiatis.*
23. *De tonsuratis.*
24. *De illis, qui deposuerunt habitum.*
25 *ad* 28. *De immunitate piorum locorum.*

18. — Ecclesiastici jure divino exempti sunt a potestate sæculari quoad materias spirituales vel mere ecclesiasticas, ut sunt ordinationes, electiones prælatorum etc., ut constat ex can. 3. concilii Romani. Quoad personas vero et loca ecclesiasticorum quæstio est, utrum sint vel ne exempti jure divino. Multi negant, ut *Lessius*, *Cajet.*, *Becan. et Salm.* (3); multi alii affirmant, ut *Suarez et Azor.*, *Laym. etc.*, et probant ex pluribus textibus, et præsertim ex *c. Quanquam de censibus in 6*, et ex Trid. sess. 25. c. 20. de ref.: „*Ecclesiæ et personarum ecclesiasticarum immunitatem Dei ordinatione et canonicis sanctionibus esse constitutam.*" Certum tamen est,

(1) *de lege c. 1. p. 6. n. 80.* — (2) *tr. 18. de priv. c. 2. p. 5. n. 45.* — (3) *tr. 8. de ord. c. 7. dub. 1. n. 6.*

ecclesiasticos tum jure canonico tum civili non esse subjectos foro laicali (1). Cæterum tenentur in conscientia illis legibus civilibus, quæ non repugnant eorum statui, non vi *coercitiva*, ut dicitur, *sed directiva*, ut uniformentur communitati. Est commune cum *Salm.* (2).

19. — Ecclesiastici ergo gaudent I. exemptione circa suas personas. Præter privilegium canonis, cujus vigore incurrunt excommunicationem, qui injuste illos percutiunt, gaudent clerici immunitate, ne puniantur a curia laicali, ut patet ex legibus a Becano relatis (3). Et quamvis jus civile eos eximat tantum in causis civilibus, et in criminalibus eas recognoscendi sibi jus reservaverit, nullatenus clericos condemnando nisi post degradationem; nihilominus jus canonicum totaliter eos exemit (4). Verum his non obstantibus in aliquibus casibus potest potestas laicalis ad clericorum carcerationem procedere, ut si ex. gr. aliquem noctis tempore inveniret deferentem arma prohibita, vel sine veste clericali, vel inveniret *in flagranti* patrantem aliquod delictum; tunc enim potest ad ejus carcerationem procedere, ut postea remittat curiæ ecclesiasticæ; quod si interdiu illum invenerit, potest armis prohibitis spoliare. Potest etiam in quibusdam casibus illum castigare (sed non pœna mortis), si ille rebellionem adversus principem moliretur, aut populum ad seditionem excitaret, et a proprio episcopo de hoc non esset punitus. Insuper probabiliter potest supplicio afficere clericos notorie sodomitas; hi enim a *Leone X.* et *s. Pio V.* omni clericali privilegio spoliati sunt (5). Cæterum pro quocumque alio crimine clerici nequeunt puniri a curia sæculari (6).

20. — II. Gaudent ecclesiastici exemptione a foro laicali quoad propria bona, tam ecclesiastica quam quocumque alio modo acquisita; unde respectu illorum non tenentur solvere ullum vectigal, ut habetur *ex c. Quia, et c. Clerici de immunit. eccl. in 6. et ex l. Sancimus 22. c. de sacros. eccl.* (7). Clerici vero negotiatores circa

(1) *vide jura ap. Less. de just. l. 2. c. 33. dub. 3.* — (2) *ib. §. 1. n. 16.* — (3) *de sacr. c. 26. q. 9.* — (4) *vide Salm. tr. 8. c. 7. p. 2. n. 24.* — (5) *vide Salm. a n. 27. ad 29 et dub. 1. §. 1. a n. 18. ad 20.* — (6) *cap. fin. de vita et hon. cleric. et cap. In audientia 25 de sent. excomm.* — (7) *vide Salm. ib. p. 3. n. 35 et 36.*

bona mere ecclesiastica negotiationi jam destinata spoliantur omni exemptione (1); quoad vero reliqua bona propria privantur post tertiam monitionem. *Salm.* (2) *cum Less., Molf. etc.* Insuper notandum hic est, quod in casu urgentis necessitatis potest princeps extrahere e domibus et vendere frumentum ecclesiasticorum. *Salm.* (3) *cum Diana et Molf.*

21. — Ii, qui gaudent præfatis exemptionibus tam quoad personas quam quoad bona, sunt primo omnes regulares cum suis novitiis et tertiariis, et etiam Franciscanæ tertii ordinis, Carmelitanæ etc., quæ deferunt habitum una cum voto castitatis: quemadmodum declaravit S. C. Insuper equites *s. Joannis, s. Jacobi Alcantaræ et Calatravæ*, ut probant *Bon., Fill. et Diana* (4); insuper omnes clerici in *sacris* constituti. De aliis vero in *minoribus* vel simpliciter tonsuratis ita loquitur Trid. sess. 23. c. 6. de ref.: „*Fori privilegio non gaudeat*, „*nisi beneficium ecclesiasticum habeat, aut clericalem* „*habitum et tonsuram deferens alicui ecclesiæ de man-*„*dato episcopi inserviat; vel in seminario clericorum*, „*aut in aliqua schola vel universitate de licentia epis-*„*copi quasi in via ad majores ordines suscipiendos* „*versetur.*" Atque hoc privilegio gaudent etiam clerici conjugati, qui deferunt habitum et tonsuram et ecclesiæ inserviunt: verum *in cap. ult. de temp. ordin. in 6.* prohibetur conjugatis tonsura, nisi velint religionem ingredi vel in *sacris* ordinari, prævia uxoris licentia. *Vid. lib. 6. n. 827. in fin.*

22. — Igitur privilegio fori gaudent 1. beneficiati, etiamsi nulli ecclesiæ inserviant, neque deferant habitum et tonsuram, ut probabiliter infertur ex concilio, ut volunt *Salm. cum Fill., Diana et Rodriq.* adversus *Suar.*; et etiamsi non percipiant fructus beneficii neque possideant; sufficit enim, quod solum titulum habeant, ut ajunt *Gar. et Fill. et Diana contra Salm.* Sufficit etiam capellania vel præstimonium, quæ censentur tanquam vera beneficia: sed non sufficit pensio. *Vide Salm.* (5) *cum aliis.*

(1) *c. Quanquam 4. de censib. in 6.* — (2) *ib. n. 54.* — (3) *ib. dub. 1. §. 1. n. 17.* — (4) *vid. Salm. tr. 18. c. 7. p. 5. n. 77.* — (5) *ib. n. 62. et 63.*

23. — Gaudent 2. clerici *in minoribus* et tonsurati, dummodo habitum simul et tonsuram deferant, juxta id, quod affirmat concilium: *Clericalem habitum et tonsuram deferens*, et ut probabilius existimant multi doctores cum *Castrop. et Barbosa contra Salm.*, qui interpretantur particulam *et* pro particula *vel*, ita ut sufficere dicant utrumque (1), dummodo ecclesiæ similiter inserviant; sed quoad ecclesiæ servitium (dummodo spirituale sit, quia temporale non sufficit) satis est, quod alicui ecclesiarum serviant, etiamsi hæc destinata non sit ab episcopo, ut declaravit *S. C. apud card. Lambertini* (2).

24. — Ut vero clerici in minoribus constituti foro priventur (nam aliud de canonis privilegio dicendum), non requiritur trina monitio, quia hæc requiritur tantum pro beneficiatis et pro ordinatis in *sacris*, ut deducitur *ex c. Contingit. de sententia excomm.*, vel minoristis, qui negotiis sæcularibus se addicunt, ut habetur *ex c. Ex litteris de vit. et hon. cleric.* (3); sed sufficit, quod habitum et tonsuram dimiserint; quemadmodum pluries declaravit S. C., et quemadmodum communiter affirmant doctores apud *card. Lambert.* (4) *et apud Salm.* (5); dummodo per longum tempus dimiserint, ut notant *Salm. cum Bonac., Suar., Barb. et aliis.* Quamvis vero præfati clerici nequeant allegare forum, potest nihilominus episcopus eos a foro sæculari resumere juxta declarationem S. C. ab hodierno summo Pontifice approbatam (6). Illi vero clerici, qui habitum resumunt, jure gaudent privilegio, dummodo id in fraudem non faciant: quæ fraus tunc supponitur, cum aliquis in aliqua causa civili jam citatus fuisset ad forum laicale, aut pro causa criminali jam fuisset in carcerem conjectus, aut vero carcere sub cautione egressus, ut ajunt *Salm.* (7) *cum Bon.* (adversus *Guttierez et Ceballos*) et *card. Lambertini* (8) cum pluribus decretis S. C. Magna vero quæstio est, utrum potestas laicalis possit cognoscere causas innocentium adversus ecclesiasticos. Quidam theologi absolute affirmant: sed quidam alii magis communi-

(1) *vid. l. 6. n. 827.* — (2) *de synodo l. 12. c. 69. n. 4.* — (3) *vid. l. 6. n. 827.* — (4) *de synodo l. 5. c. 12. n. 1.* — (5) *tr. 8. c. 7. p. 4. n. 65.* — (6) *vide Lamb. loc. cit. n. 3.* — (7) *loc. cit. n. 67.* — (8) *de synod. l. 5. c. 12. n. 1.*

ter tantummodo admittunt, quando aut nullo modo aut difficulter potest haberi recursus ad superiores ecclesiasticos majores (1).

25. — Immunitas autem ecclesiastica locorum quoad asylum delinquentium competit jure ecclesiastico et civili omnibus ecclesiis, quamvis interdicto subjectis sive pollutis, etiam dirutis (nisi omnino præsulis auctoritate fuerint profanatæ), earumque capellis, sacristiis, cœmeteriis, etiam ab ecclesia separatis, muris, campanilibus, tectis, atriis, atriorum gradibus, cum quadraginta passibus ultra pro ecclesiis cathedralibus et triginta pro aliis ecclesiis (sed hoc intelligendum de illis, quæ sint positæ extra mœnia urbis vel loci), dummodo non intercedat via publica aut aliqua sæcularium domus: aliud vero est, si domus sit alicujus clerici (2). Gaudent eadem immunitate hospitalia, in quibus extat aliqua capella publica, ab episcopis erecta, palatium episcopale et domus regularium cum suis dormitoriis, claustris, hortis et porticibus ante ecclesias vel monasteria (3).

26. — Omnes vero delinquentes, dummodo sint christiani, licet hæretici aut interdicti aut in carcere inclusi, qui ruptis carceribus ad prædicta sacra loca confugerint, hac gaudent immunitate. Et in hoc reprobatur quælibet consuetudo in contrarium (4). Excipiuntur tamen in bulla *Gregorii XIV.* latrones publici, depopulatores agrorum, qui committunt homicidium per proditorium vel per assassinium (sed regnans summus Pontifex excepit omnia homicidia pro tota ecclesia), vel in ipsa ecclesia vel cœmeterio, insuper hæretici et rebelles contra eamdem personam principis. Vid. *Salm.* (5) cum *Suar.*, *Castrop.*, *Pelliz.*, *Guttier. etc.* Et in casibus clare exceptis potest judex sæcularis ex se extrahere ab ecclesia delinquentes juxta communem praxim. In dubio autem judicium exceptionis spectat ad episcopum; ita *Salm.* (6) et alii. Præter delinquentes exceptos omnes alii gaudent immunitate, quemadmodum gaudent debitores ad ecclesiam confugientes (7).

(1) *vide Salmant. l. c. dub. 2. n. 76.* — (2) *vide Salm. tr. 18. c. 3. p. 3. §. 1. n. 86.* — (3) *ibid. n. 87. et 88.* — (4) *c. Noverint, de sent. excomm. et authent. de sacros. eccles. ib. n. 88.* — (5) *ib. §. 3. n. 96.* — (6) *ib. n. 95.* — (7) *ib. n. 95.*

27. — Quæstio est, utrum clerici et religiosi gaudeant eadem immunitate respectu suorum præsulum. Affirmant multi, ut *Barb.*, *Bordon.*, *Guttierez*, quibus suffragatur quædam declaratio sacræ congreg., atque hæc sententia est probabilissima, ut ajunt *Salm.* Nihilominus ipsi cum sententia communissima *Suarez.*, *Castr.*, *Laym.*, *Bon.*, *Sylv.* aliorumque negant tam vigore bullæ *Gregorii XIV.*, quæ respectu præfatæ immunitatis loquitur tantummodo de laicis: *Ut laicis ad ecclesiam confugientibus etc.*, quam vigore communis et jam receptæ consuetudinis: alias enim religiosi semper in monasterio commorantes difficulter possent puniri. Sicuti vero possunt superiores ecclesiastici (episcopi et eorumdem vicarii) extrahere proprios subditos ab ecclesia, ita quoque, si opus sit, possunt eamdem extrahendi licentiam curiæ sæculari concedere. (1). Episcopus vero nequit extrahere suos clericos ab ecclesiis regularium, non ratione immunitatis, sed quia illa sunt loca sua a jurisdictione exempta.

28. — Extrahentes vero aut illi, qui tentaverint extractionem, incurrunt excommunicationem *ipso facto*, a qua nequeunt absolvi nisi a Pontifice. Quidam doctores opinati sunt, ab hujusmodi excommunicatione posse absolvi etiam ab episcopo; ita *Salmanticenses* (2) cum *Bon.*, *Castrop.* et aliis; id tamen negandum cum *Fagnano* (3), *Farinac.* et aliis; nam *Gregorius XIV.* declaravit, quod violatores immunitatis incurrunt censuras omnes et pœnas, prius impositas a canonibus, consiliis et aliis Pontificibus iis, qui violant libertatem, his verbis: *Declaramus, eum ipso facto censuras et pœnas ecclesiasticas incurrere, quæ contra libertatis, juris et immunitatis ecclesiasticæ violatores per sacros canones et conciliorum generalium nostrorumque prædecessorum constitutiones sunt promulgatæ.* Contra vero habetur *ex extrav. 3. inter communes, de pœnitent et rem. Pauli II.*, quod olim adversus violatores ecclesiasticæ libertatis excommunicatio papalis jam inflicta fuerat. Nec obstat dicere, prius Pontifici reservatam esse tantum

(1) *Salm. tract. 18. c. 3. p. 3. §. 2. n. 92. et 93.* — (2) *ib. §. 5. n. 116 et 117.* — (3) *in cap. Cum pro causa de sent. excomm.*

violationem libertatis, quæ personas respicit, non autem violationem immunitatis, quæ respicit loca; et quod, tametsi a Gregorio lata fuerit excommunicatio contra violatores immunitatis, minime tamen fuit illa Papæ reservata; reservatio autem excommunicationis, nisi exprimatur, facta non censetur. Respondetur enim, quod, cum Gregorius violationi immunitatis eamdem imposuerit censuram, quæ prius imposita erat violationi libertatis, si reservata erat censura quoad læsionem libertatis, est etiam reservata quoad læsionem immunitatis. Tanto magis, quod *Clemens VIII.* duobus decretis ab ipso emissis super casus Papæ et episcopis reservatos in primo decreto prohibuit omnibus confessariis absolvere a quocumque casu reservato Pontifici; in altero autem inter casus papales, quos ibi enumerat, docet, adesse violationem immunitatis juxta bullam *Gregorii XIV.* Cæterum satis erat, quod læsio immunitatis vocaretur casus papalis, ut ab episcopis nequiret absolvi. Hoc tandem *Fagnanus* num. 36 refert sic decisum fuisse a sacr. congreg. concilii. Deinceps advertendum hic est, quod religiosi, qui expellerent a suis ecclesiis aut monasteriis aliquem delinquentem ad evitandum aliquod incommodum seu periculum, hi non violant immunitatem et rite id facere possunt (1). *)

CAPUT III.

De privilegiis episcoporum.

29. *I. De facultate cap. Liceat. Utrum valeat episcopus dispensare in irregularitate ex delicto et ex defectu dubia.*
30. *Quibus in locis non est receptum Tridentinum etc.*
31. *Qui veniat nomine episcopi.*
32. *De peregrinis, et utrum episcopus absolvere possit a casibus papalibus extra confessionem.*

(1) *Salm. n. 118.*

*) In primis editionibus affirmaverat s. Alphonsus, extrahentes ab ecclesia vel id tentantes ab episcopis absolvi posse; sed postea se retractavit et oppositum tenuit cum Fagnano hic relato. Vide 22. quæstionem inter recentes retractationes. *Editor.*

33. *Quomodo delictum intelligatur occultum.*
34. *Utrum episcopus valeat hanc facultatem delegare.*
35. *Utrum a casibus ab aliis episcopis reservatis etc.*
36. *Si a casibus post concilium etc.*
37. *Utrum episcopus possit absolvere confessarium absolventem complicem in peccato turpi.*
38. *Utrum episcopi a casibus bullæ cœnæ etc.*
39. *Utrum valeant dispensare in irregularitate, quæ per hæresim incurritur.*
40. *Utrum valeant absolvere impeditos.*
41. *Et utrum per alios.*
42. *Qui dicantur impediti.*
43. *De perpetuo impeditis.*
44. *Utrum hi teneantur per epistolam etc.*
45. *Utrum teneantur saltem recursum habere ad episcopum. Quid, si recurrere nequeant etc. Quid, si sint in mortis articulo?*
46. 47. et 48. *II. De sex casibus episcopalibus et præsertim de absolutione censuræ propter percussionem clerici.*
49. *III. De dispensatione cum illegitimis.*
50. *Cum bigamis.*
51. *IV. Circa irregularitates ob delictum occultum; et quid, si homicidium sit omnino occultum?*
52. *De homicidio casuali.*
53. *V. Circa inhabilitates.*
54. *VI. De facultatibus episcoporum circa matrimonia.*
55. *De dispensatione circa publicationes, votum castitatis, et impedimentum ad petendum, remissive. Circa impedimenta dirimentia dubia.*
56. *Circa dirimentia certa, si matrimonium sit contractum.*
57. *Si non sit contractum.*
58. *Utrum episcopus possit hanc facultatem delegare.*
59. *VII. De dispensatione interstitiorum.*
60. *VIII. De dispensatione capellani, ut celebrare valeat in alia ecclesia.*
61. *IX. De celebratione post meridiem.*
62. *X. De oratoriis.*
63. *Quibus in locis possit celebrare episcopus.*
64. *Utrum valeat dispensare ad celebrandum domi.*
65. *XI. De facultate episcoporum et prælatorum circa electionem proprii confessarii.*
66. *XII. Circa clausuram monialium.*
67. *De approbatione confessariorum monialium.*
68. *XIII. Utrum valeant commutare ultimas voluntates.*
69. *XIV. De compositione in restitutionibus incertis.*
70. *XV. De reductione missarum.*
71. *De unione beneficiorum, novarum parochiarum erectione. etc.*

29. — I. Episcopi vigore Trident. *sess. 24. cap. 6. Liceat.* sequentes habent facultates: *Liceat episcopis in*

irregularitatibus omnibus et suspensionibus ex delicto occulto provenientibus, excepta ea, quæ oritur ex homicidio voluntario et aliis deductis ad forum contentiosum, dispensare; et in quibuscumque casibus occultis, etiam sedi apostolicæ reservatis, delinquentes... sibi subditos in diœcesi sua per se ipsos aut vicarium ad id specialiter deputandum in foro conscientiæ gratis absolvere, imposita pœnitentia salutari. Idem et in hæresis crimine in eodem foro conscientiæ eis tantum, non eorum vicariis sit permissum. Quare episcopi vigore dicti *cap. Liceat* dispensare possunt in omnibus irregularitatibus et suspensionibus papalibus incursis ob delictum occultum, excepto homicidio voluntario aliisque deductis ad forum contensiosum. Diximus ob delictum occultum; unde bene ajunt *Bonac.*, *Castrop.*, *Salm. etc.*, quod non potest episcopus vigore prædictæ facultatis dispensare in aliqua irregularitate occulta ex defectu (1), nisi esset dubia, ut probabiliter tenent *Fagnanus* (2) et *Cont. Tournely* (3) cum *Gibert* aliisque deducentes *ex c. nuper de sentent. exc.* Sed insuper absolvere possunt proprios subditos vel per se vel per alium sacerdotem ad id specialiter deputatum a casibus papalibus occultis; quinimo juxta concilium poterant antea etiam ab hæresi absolvere (per se, non per alios); sed vide dicenda num. 38.

30. — Quoad hanc concilii facultatem plura notatu digna consideranda sunt. Notandum 1., quod in iis locis, in quibus Tridentinum non est receptum, nequeunt episcopi uti præfata facultate *cap. Liceat*, ut notant communiter doctores. *Suar.* (4)., *Sanch.* (5), *Salm.* (6), *Castr.* (7) cum *Barb.* et *Garc.* Et merito: facultas enim concilii non recipitur ab episcopis nisi per acceptationem illius; et valde incongruum esset, ut is concilii gauderet privilegiis, qui onera subire recusaret.

31. — Notandum 2., sub nomine episcoporum communi sententia venire etiam vicarios capitulares sede vacante; non vero vicarios episcoporum ex generali eorum commissione vicariatus; nam vicarius bene potest, quod

(1) *vid. lib. 7. n. 469.* — (2) *in can. Veniens de fil. presb. n. 7 et 8.* — (3) *t. 2. p. 116.* — (4) *de censur. d. 14. n. 6.* — (5) *dec. l. 2. c. 11. n. 2.* — (6) *de pœnit. t. 13. n. 3. dum alter.* — (7) *t. 1. tit. 4. d. 4. p. 3. §. 2. n. 2.*

potest episcopus potestate ordinaria propria (ut dicetur n. 37.), non vero id, quod potest episcopus potestate delegata, quamvis ordinaria, utpote annexa officio, ut dicetur n. 34. et 47: præterquam quod hac in facultate requirit concilium expresse delegationem specialem (1). Utrum veniant abbates et alii, qui jurisdictionem episcopalem habent? Negant *Coninchius*, *Barb.* et alii cum *P. Suar.*, qui affert etiam quamdam declarationem S. C. Affirmant vero communius *Fagnanus*, *Sanchez*, *Castrop.*, *Sayrus*, *Avila*, *Salm.*, *La Croix etc.*, dicentes, quod, quando concessio facta est in jure, habet rationem legis, quæ extenditur ad omnes casus, in quibus currit eadem ratio: alias, ajunt, talium prælatorum subditi, ad quem recurrerent, non haberent. *Vide l. 6. n. 593. vers. Eamdem, et l. 7. n. 79.*

32. — Notandum 3., nomine subditorum venire etiam peregrinos, qui ab episcopo loci absolvi possunt ab omnibus casibus papalibus occultis, ut docent *Suar.*, *Sanch.*, *Bonacina*, *Navarrus*, *Barbosa*, *Trullenchius*, *Bossius aliique;* quia, etsi Tridentinum concedat episcopis, ut absolvant tantummodo delinquentes sibi subditos, nihilominus ajunt præfati AA., quod exteri subjiciendo de foro sacramentali jam fiunt illorum subditi; et *P. Suarez* affert etiam quamdam declarationem S. C., in qua dicitur, peregrinum posse quidem absolvi a præfatis casibus occultis ab episcopo loci, non vero a suo proprio, quia absolutio sacramentalis, de qua loquitur concilium, requirit præsentiam (2). Et ideo in eadem declaratione dictum fuit, quod episcopi extra sacramentum nequeant a casibus jam dictis absolvere, contra id, quod asserunt *Salmantic. cum Bonacina* aliisque; imo *Fagnanus* (3) tradit, hoc idem declaratum etiam fuisse a *Gregorio XIII.* Hoc currit quoad absolutionem a casibus; sed quoad dispensationem ab irregularitatibus et suspensionibus propter delictum occultum idem *Gregorius XIII.* declaravit, non posse illam concedi ab episcopis loci, nec etiam iis, qui ibidem officium prætoris vel medici exercendo commorarentur, ut refert *Fagnanus l. c.* Utrum vero proprius episcopus valeat dispensare in irregularitate cum subdito ab-

(1) *vid. Sanch. de matrim. l. 2. d. 40. n. 16.* — (2) *vide lib. 6. n. 593.* — (3) *in cap. Dilectus, de temp. ordin. n. 16.*

senti in aliena diœcesi? Negant *Avila* aliique; sed communius et probabilius affirmant *Bonacina*, *Tournely*, *Suarez*, *Barbosa*, *Sanchez*, *Salm. etc.*; quia dispensatio potest etiam absentibus dari, et jurisdictio voluntaria potest etiam extra proprium territorium exerceri. Neque obstant verba illa: *in diœcesi sua* præfati *c. Liceat*; quoniam ajunt *Salm. et Tourn.*, illa sufficienter verificari, quando episcopus dispensat a sua diœcesi. Imo valde probabiliter dicunt *Suar.*, *Sanch.*, *La Croix et Holzmann cum Castrop. et Pignatello*, præfata verba non referri ad primam partem dispensationis irregularitatis, sed tantummodo ad secundam (in qua sunt posita) de absolutione casuum: unde concludunt, posse episcopum dispensare, etiamsi ipse et subditus maneant extra propriam diœcesim (1).

33. — Notandum 4., nomine *delicti occulti* non intelligendum illud, quod potest in judicio probari per duos testes, ut quidam volunt ratione cujusdam declarationis S. C. apud *Fagnanum*, in qua dicitur, quod tutus sit in conscientia, qui tali casu absolutus vel dispensatus sit; sed, ut vult communior sententia, nomine *delicti occulti* intelligendum quodcumque delictum, quod aliquo modo possit celari, etiamsi in judicio probari possit. Unde dicunt *Azorius*, *Sanch.*, *Tournely*, *Bonac.*, *Castropal.*, *Salmanticenses aliique*, tunc delictum non censeri occultum, quando innotuit majori parti oppidi vel viciniæ vel collegii, dummodo ibi decem saltem commorentur personæ (2). Et card. *Lambertinus* (3) *cum Tiburtio*, *Navarro*, *Sayro etc.* (loquendo de impedimentis occultis matrimonii, ubi currit eadem regula) asserit, haberi pro occulto impedimentum illud, quod innotuit septem vel octo in aliqua civitate et sex in aliquo oppido. Et idem *Fagnanus* (4) testatur, s. pœnitentiariam habere pro impedimento occulto illud, quod quatuor aut quinque tantum personis sit notum. Imo mihi constat, s. pœnitentiariam dispensasse in quodam impedimento, quod decem circiter personis innotuerat (5). Præterquam quod idem *Fagnanus* affirmat, tunc delictum vel impedimentum non censeri occultum,

(1) *vide l. 7. n. 81.* — (2) *vide l. 6. n. 593. v. Hic autem.* — (3) *notif. 87. n. 45. in fin.* — (4) *in cap. Vestra, de cohab. cler. etc. n. 118.* — (5) *vide lib. 6. n. 1111.*

quamvis duobus *) testibus notum, quando in concessione absolvendi aut dispensandi extat clausula: *Dummodo sit omnino occultum.*

34. — Dubitatur hic 1., utrum episcopus possit generaliter delegare aliis sacerdotibus hanc Tridentini facultatem. Quoad dispensationem irregularitatum sufficit (ut dicunt *Suarez*, *Barbosa*, *Sanchez aliique*), quod episcopus simpliciter aliis suam facultatem committat sine ulla speciali deputatione, quoniam præfata dispensandi facultas vigore concilii competit hodie episcopis de potestate ordinaria, cum ea annexa sit officio episcopi, non vero industriæ personæ. Quantum autem ad absolutionem a casibus quidam affirmant, requiri specialem deputationem pro quocumque casu particulari, attentis verbis Tridentini: *Per se aut vicarium ad id specialiter deputandum.* Verum hoc non obstante, communissima sententia est et probabilior cum *Suarez*, *Sanchez*, *Barbosa*, *Navarro*, *Laymann*, *La Croix*, *Salmanticensibus etc.*, posse episcopum etiam generaliter delegare alicui sacerdoti hanc facultatem cap. *Liceat*, dummodo expresse illam specificet; quoniam specificando jam habetur pro facta specialis deputatio, quæ recte quidem poterit inde generalis esse pro cunctis casibus occurrentibus; nam, ut diximus, hæc facultas hodie competit episcopis *de jure ordinario*, utpote annexa dignitati episcopali (1).

35. — Dubitatur 2., utrum episcopus absolvere possit aut delegare vigore cap. *Liceat* facultatem absolvendi etiam a casibus reservatis cum censuris ab aliis episcopis, quando sunt occulti. *Bonacina* et alii affirmant ob particulam *etiam*, quæ in eodem capite legitur: *In quibuscumque casibus occultis, etiam sedi apostolicæ reservatis.* Unde ajunt, ne particula *etiam* inutiliter videatur apposita, intelligendam esse concessam episcopis facultatem absolvendi etiam a censuris occultis ab aliis episcopis sibi reservatis; ita *Bonac.* (2). Ibique addit, hoc videri receptum consuetudine, quæ conferre solet

(1) *vide lib. 6. n. 594. dub. 9.* — (2) *de cens. in gen. disp. II. quæst. III. punct. II.*

*) supple *tantum* et confer. l. 6. n. 1111. *Editor.*

jurisdictionem. Item addit, hoc intelligendum, *modo illa censura lata sit per statutum vel per sententiam generalem;* nam si lata sit per sententiam particularem, existimat absolutionem impendendam esse a prælato, qui eam tulit, vel ejus superiore vel successore. Ratio, quia eo casu, cum censura lata sit per sententiam particularem, crimen non est amplius occultum, sed publicum; citatque *Suar.* (1), *Avila*, *Coninch. et alios.* Idem tenent *Barbosa* collect. DD. in concil. Trident. *sess. 24. de reform. c. 6.* verb. *Quoscumque sibi subditos*, intra quos numerat etiam advenas et peregrinos, et etiam vagabundos, quia isti subduntur episcopo loci ratione fori sacramenti pœnitentiæ, citatque *Suar.*, *Sanchez*, *Navar.*, *Bossium*, *Trullench. etc.* Item tradit *Barbosa* (2) cum aliis. Idque ibi referunt decisum *Nicol.*, *Garc.* (3), *Armentar.* (4) *et Steph. Dalvin.* (5). Id tamen videtur intelligendum juxta limitationem *Clementis X.*, qui in bulla *Superna*, edita 21. Jun. 1670, ait, *posse regularem confessarium in diœcesi, in qua est approbatus, confluentes ex alia diœcesi a peccatis in ipsa tantum reservatis absolvere; nisi eosdem pœnitentes noverit in fraudem reservationis ad alienam diœcesim pro absolutione obtinenda migrasse.* Quomodo autem intelligi debeat illud *in fraudem*, vide dicta *lib. 6. de pœnit. n. 589. vers. Quomodo etc.*, ubi probabilius censemus cum *Roncaylia* et aliis, illud *in fraudem* intelligendum esse, cum quis alienam petit diœcesim ob principalem finem obtinendi absolutionem vitandique judicium proprii pastoris. E contra auctor theologiæ moralis in usum seminarii Petrocorensis, relatus a *Bened. XIV. in opere de synodo diœces. lib. 5. c. 5. n. 8.*, scribit: *Receptissima consuetudo est, ut viatores, mercatores aliique, qui propter negotiorum necessitatem vel ob pium alium finem in alienas diœceses transeunt, ibi possint sacramentaliter absolvi.*

36. — Dubitatur 3., utrum facultas Tridentini intelligatur concessa episcopis pro casibus et irregularitatibus

(1) *t. 5. disp. 6. sect. 2. n. 27.* — (2) *de potest. episc. alleg. 39. n. 27.* — (3) *de benef. p. 11. c. 10. n. 139. in 3. decl.* — (4) *lib. 7. de irregul. n. 18.* — (5) *de potest. epist. cap. 26. in fin.*

post concilium reservatis. *Garcias* et *Floronus* apud *Dianam* negant et inferunt ex quadam declaratione *Gregorii XIII.*, in qua, cum dubitatum fuisset, utrum episcopus posset absolvere monialem frangentem clausuram ab excommunicatione (quando est occulta) a *s. Pio V.* reservata, Pontifex declaravit, non posse. Attamen sententia communissima cum *Sanchez*, *Bonacina*, *Suarez*, *Bossio*, *Diana*, *Vega aliisque* jure affirmat; in cap. enim *Liceat* conceditur facultas indefinite, et secundum axioma generale: *Ubi lex non distinguit*, *nec nos distinguere debemus.* Neque obstat laudata declaratio, quia in bulla *s. Pii* extabat clausula: *A qua præterquam a Romano Pontifice nisi in mortis articulo absolvi nequeat.* Unde prorsus non dubitamus cum *Diana*, quod per illas bullas, in quibus extat aliqua clausula derogatoria, ut est illa: *nisi in mortis articulo*, intelligitur ablata episcopis facultas. *Vide lib. 6. n. 594.* *)

Sic alias scripseram, sed postea, re maturius perpensa, inveni, id communius ab aliis non approbari. Quapropter hic expono ambas sententias, quæ adsunt super hoc punctum. Dubitatum fuit, an episcopi possint absolvere ab excommunicationibus Papæ reservatis occultis, si in bulla reservationis adsit clausula: *A qua præterquam a Romano Pontifice nisi in mortis articulo absolvi nequeant.* Negat *Fagnanus* (1), quem sequuntur *Mathæucci* (2), *Santarell.* (3) *cum aliis.* Hoc dicunt ex quodam decreto s. cong., approbato a *Greg. XIII.* stante bulla *s. Pii V. Decori*, ubi reservata fuit excommunicatio violatæ clausuræ per illicitum egressum monialis, cum clausula prædicta: *nisi in mortis articulo etc.* Affirmant vero *Nav.* (4), *Diana* (5),

(1) *in 2. part. 1. decretal. cap. Dilectus 15. de temp. ord. n. 30. ad 34.* — (2) *off. cur. cap. 11. n. 21.* — (3) *de hæresi cap. 5. dub. 1. n. 1.* — (4) *tom. 3. lib. 5. de sent. exc. consil. 43.* — (5) *part. 7. tract. 2. de potest. epist. resol. 20.*

*) Quæ ab hinc usque ad n. 37. sequuntur, in aliis editionibus omittuntur; sed nobis ex hom. ap. restituenda videbantur. Conferat lector adhuc citatum lib. VI. n. 594., ubi s. Autor minime dubitat, allatam declarationem S. C. authenticam esse. *Editor.*

Sanchez (1), *Suarez* (2), *Bonac.* (3), *Tamburini* (4), *Pellizz.* (5), *Pignatelli* (6), *Monacell.* (7), *Felix Potestas* (8), *Roder.* (9), *Toletus* (10), *Vincentius Candidus*, magister sacri palatii (11), *Donatus* (12), *Lezana* (13) et plurimi alii, qui dicunt, quod, si casus sit occultus, bene potest absolvere episcopus vel alius ab eo facultatem habens absolvendi ex præfato *cap. Liceat*, tum quia de decreto allato S. C. et declaratione *Greg. XIII.* non constat authentice: tum quia testantur auctores citati, in praxi oppositum servari, cum revera episcopi passim absolvant ab hujusmodi excommunicationibus occultis. Hæc omnia notavi ex bibliotheca *P. Ferraris t. V. verb. moniales* art. III. n. 20."

37. — Dubitatur 4., utrum episcopus vigore cap. *Liceat* possit absolvere ab excommunicatione papali, quam per bullam *ss. P. Benedicti XIV.*, *Sacramentum*, incurrunt confessarii absolventes suos complices in peccato turpi. Ex parte una videtur non posse, quia, cum casus iste per se sit occultus, si episcopi possent ab illo absolvere, evaderet inutilis Pontificis reservatio; et jam diximus *n. 16.*, quod intelligitur tacite revocatum omne privilegium, quando aliter lex emanata post privilegii concessionem non posset suum effectum sortiri. Ex alia parte posset quis respondere, quod, salva episcopis jam dicta facultate, memorata reservatio non remaneret prorsus inutilis, tum quia evenire potest, quod casus aliquando publicus fiat; tum quia reservatio ista saltem Romæ suum semper sortietur effectum, et in omnibus aliis locis, in quibus Tridentinum non receptum, et in quibus (ut diximus *n. 30.*) nequeunt episcopi hoc privilegio gaudere.

(1) *in decal. lib. 6. c. 15. n. 76.* — (2) *de cens. tom. 5. disp. 41. sect. 2. n. 8. et seq.* — (3) *de cens. disp. 1. quæst. 22. p. 2. n. 2., ubi late de decreto Tridentini et tract. de clausura q. 1. punct. 5. n. 1.* — *Thesaurus de pœnis 2. p. praxis verb. clausuram violans, cap. 8. verb. absolvere.* — (4) *de jure abbatis. disp. 19. q. 5. n. 1.* — (5) *de monialibus c. 5. sect. 2. n. 28.* — (6) *tom. 10. consult. 100 n. 25.* — (7) *part. 1. in append. adnotat. ad constit. 8. s. Pii V. n. 4* — (8) *tom. 1. part. 4. n. 3511.* — (9) *tom. 1. q. 24. art. 19.* — (10) *in summa lib. 1. cap. 41. n. 7.* — (11) *tom. 1. disquisit 3. art. 28.* — (12) *praxis rer. regul. tom. 4. tract. 4. q. 8. n. 9.* — (13) *verb. clausura n. 20.*

38. — Dubitatur 5., utrum episcopis vigore bullæ cœnæ ablata fuerit præfata Tridentini facultas respectu hæresis occultæ et respectu aliorum casuum per ipsam reservatorum. Negant *Navarrus*, *Coninch. aliique*, a quibus non dissentiunt *Milante*, *Concina et Salmanticenses*, dicentes, quod in bulla non fuerit expresse revocata concessio Tridentini, quemadmodum oportebat ex *c. Nonnulli de rescript.* Sed nos cum sententia communiori affirmamus, et ob plures S. C. declarationes, tam vigore clausulæ derogatoriæ: *Nisi in mortis articulo*, quæ in bulla jam legitur, ut diximus anteced. *n. 36*, quam vigore alterius clausulæ, qua prohibetur ab illis absolvere *prætextu quorumvis indultorum per nos ac cujusvis concilii decreta concessorum.* Hac de re plures a *Fagnano* et cardinali *Lambertino* (1) afferuntur declarationes etiam *s. Pii V.* et *Gregorii XIII.* Insuper ab *Alexandro VII.* damnata fuit propositio 3., quæ dicebat, quod prior sententia a S. C. fuerat *visa et tolerata.* Quæ damnatio, ut recte dicunt *Viva*, *Holzmann*, *Elbel*, prælaudatus cardinalis *Lambertinus* (2), certe reddidit improbabilem contrariam sententiam; nam cum Pontifex declaraverit, nunquam illam fuisse toleratam, implicite quoque declaravit, non esse tolerandam: unde *Lambertinus* concludit, quod non sine temeritatis nota quis ea hodie uti possit.

39. — Advertendum tamen hic est, quod, licet episcopus in foro interno nequeat ab hæresi occulta absolvere, potest nihilominus tamquam delegatus apostolicus dispensare in irregularitate incursa ob dictam hæresim occultam, ut dicunt *Salmanticenses et Felix Potesta* (3). Insuper potest episcopus ut delegatus apostolicus absolvere hæreticum, etiam notorium, quoad forum externum, facta prius abjuratione coram notario et testibus: et postquam absolutus fuerit ab episcopo delinquens, tunc poterit ipse absolvi a peccato hæresis a quolibet confessario; ita affirmant communiter DD. *Roncagl.* (4) *cum Farinac. ac Castrop.* (5) *cum Sanch., Navarr., Ban., Guttier., Comit., Vivald. etc.* ex bulla *Cum sicut, Clem. VII.* edita an. 1530.

(1) *de synodo l. 9. c. 4. n. 9.* — (2) *de synodo l. 9. c. 4. n. 10.* — (3) *vide lib. 7. n. 76.* — (4) *tract. 4. q. 1. cap. 6.* — (5) *de fide tr. 4. d. 4. p. 3. §. 2. n. 1. et 2.*

40. — Dubitatur 6., utrum episcopus absolvere possit ab hæresi et ab aliis casibus bullæ cœnæ impeditos ire Romam. Alii absolute negant; alii negant tantum in hæresi: sed nos affirmamus, communiter posse, cum communi sententia theologorum et canonistarum, quam tenent *Lugo*, *Laymann*, *Conc.*, *Roncayl.*, *Castrop.*, *Milante*, *Salm.*, *Coninchius*, *Avila*, *Potestas*, *Viva*, *Pellizzarius etc.*; quia stante impedimento restituitur episcopis potestas ordinaria, quam prius habebant super dictis casibus vigore *cc. 13, 29 et 58, de sententia excomm.*; ubi, quamvis sermo habeatur tantum de censura ex percussione clerici, tamen communiter DD. extendunt ad omnes alias censuras et specialiter ex *c. Eos, qui 22. eodem tit.*, ubi generaliter sermo habetur de omni censura *canonis* vel *hominis* et dicitur, cum ad illum, a quo fuerant absolvendi, nequeunt propter impedimentum habere recursum, ab alio absolvantur (1).

41. — Et notandum hic 1., quod in tali casu impedimenti episcopus non solum absolvere potest ab hæresi per se ipsum, sed etiam per alios generaliter delegatos. Nec obstat Tridentinum, in quo dicitur: *Eis tantum, non vicariis sit permissum*; quia tunc episcopus non absolvit virtute concilii, sed juris communis, juxta quod ex potestate ordinaria conceditur episcopis absolvere et delegare, ut in aliis casibus (2).

42. — Notetur 2., quod respectu eorum, qui sunt impediti, veniunt senes, mulieres, infirmi, impuberes, pauperes et illi, qui aliquam habent inimicitiam, et omnes alii, *qui habent alias justas excusationes*, *quibus ab itinere rationabiliter excusentur*, ut habetur *ex cap. De cætero de sententia excomm.* et ex *c. Ea noscitur* et *c. Quamvis eodem tit.* In hoc autem advertatur, quod, si impedimentum sit temporale et notabile (durans exempli causa sex vel septem mensibus), tunc impediti possunt bene absolvi; sed ipsi, exceptis mulieribus et pueris, debent juramentum præstare, se præsentandi cessante impedimento sedi apostolicæ, saltem per procuratorem, ut ab illa directe absolvantur; et non se præsentantes reincident in eamdem censuram, ut habetur ex *cap. Eos*

(1) *vide lib. 7. n. 84.* — (2) *vide l. 7. n. 90.*

qui de sent. excomm. in 6. Et hoc currit, etiamsi emendati et partibus offensis satisfecerint (1).

43. — Si vero impedimentum sit perpetuum (id est duraturum sit per decem annos vel saltem quinque, ut dicunt *Roncaglia*, *Viva et Tamb.*), absoluti remanent penitus liberi ab obligatione se præsentandi. Sed generaliter loquendo impediti in perpetuum dicuntur: 1. filiifamilias; 2. religiosi, etiamsi incurrerint censuram ante ingressum; 3. senes septuagenarii; 4. servi; 5. pauperes; 6. damnati in vita ad triremes vel carceres; 7. infirmi morbo gravi et diuturno, ut quartana et simili; 8. qui alere tenentur vel ministrare bona familiæ; 9. omnes mulieres, etiamsi non moniales (excepta excommunicatione, quæ incurritur a monialibus ob fractionem clausuræ, quamvis occultam, quæ semper reservatur Papæ ex declaratione *Gregorii XIII.*, ut diximus *n. 36*); 10. impuberes, etiamsi peterent absolutionem post pubertatem; 11. qui convivunt in loco aliquo, unde egredi nequeunt, ut milites, seminaristæ. Et tandem cæteri omnes, qui nequeunt Romam ire sine gravi damno vel spirituali vel temporali (2).

44. — Notandum 3., quod taliter impediti secundum probabiliorem communemque sententiam *Castropal.*, *Avilæ*, *Coninchii*, *Milantis*, *Roncagliæ*, *Salmanticensium*, *Vivæ*, *Sporer*, *Dicastilli aliorumque* (contra *Bonac. et Potesta*) non tenentur recurrere Romam per procuratorem aut per epistolam; quia stante impedimento (ut diximus *n. 40.*) restituitur episcopis potestas ordinaria absolvendi, quæ ipsis per pontificiam reservationem fuerat ablata. Eo magis, quia lex ad aliud non obligat nisi ad recursum personalem; unde qui personaliter Romam ire impeditur, solvitur omni alia obligatione (3).

45. — Notandum 4., quod, quando pœnitens nequit se Pontifici præsentare, tenetur necessario ad episcopum habere recursum, ut absolvatur a censura papali, ut habetur ex *c. De cætero 1. et cap. Ea noscitur de sent. excomm.* Quando vero nec etiam se potest episcopo præsentare (etiam extra mortis periculum), est valde probabile cum *Soto*, *Navarro*, *Suarez*, *Castropalao*, *Laymann*, *Roncagl.*, *Salmanticensibus*, *La Croix etc.*, quod absolvi possit a

(1) *vide lib. 7. n. 85. ad 87.* — (2) *vide lib. 7. n. 87 et 88.* — (3) *vide l. 7. n. 89.*

quocumque simplici confessario (cum obligatione tamen se præsentandi episcopo cessante impedimento), ut deducitur ex textu in *cap. Nuper eod. tit.* (1). Et tunc dicimus, quod pœnitens probabiliter per se loquendo, ut dicunt *Castropal.*, *Gerson.*, *Sotus*, *s. Antoninus*, *Lugo*, *Salas etc.*, non tenetur confiteri peccata reservata, nisi quando in illis est recidivus, aut ratione illorum extet in occasione proxima, adeo ut necesse sit illa manifestare, ut confessarius recte judicare valeat de ejus dispositione (2). Et quando pœnitens est in mortis articulo, probabiliter etiam præsente episcopo absolvi potest a casibus papalibus a quocumque confessario; in morte enim (ut diximus) cessat quæcumque reservatio. Dicimus a *casibus papalibus*, sed non a casibus reservatis cum censura ab eodem episcopo; quoniam confessarius etiam moribundo injungere debet, quod se præsentet suo superiori casu, quo convalescat, ut accipiat ab eodem tam convenientem admonitionem quam pœnitentiam ob censuras reservatas, quamvis absolutas, juxta communem sententiam: unde quomodo potest inde absolvere superiore præsente? *vide lib. 7. n. 92.* Sed transeamus ad reliqua privilegia et facultates, quibus gaudent episcopi.

46. — II. Extant in jure quædam excommunicationes, quarum absolutio tantummodo episcopis est reservata; et sunt 1. contra percutientes clericum vel monachum vel aliam personam habentem privilegium canonis; 2. contra procurantes abortum fœtus animati; 3. contra eos, qui absolvuntur in mortis articulo a censura episcopis reservata et postea recuperata sanitate non curant se eidem præsentare; 4. contra Fratres minores admittentes in suis ecclesiis ad divina officia fratres tertii ordinis; 5. contra communicantes in eodem delicto cum excommunicatis ab episcopo; 6. reservantur tandem omnes excommunicationes, quas episcopus sibi reservat (3). Annotanda autem hic sunt quædam specialia circa absolutionem excommunicationis ob percussionem clerici. Ante omnia distinguenda est percussio *levis* a *gravi* (seu mediocri) et ab *enormi*. Ad incurrendam excommunicationem semper requiritur peccatum mortale. *Percussio levis*, habemus *ex extravag.*

(1) *vide lib. 7. n. 92.* — (2) *vide lib. 6. n. 265. v. Qu. II.* — (3) *vide lib. 7. n. 213.*

Perlectis, quam per extensum refert *Navarrus* (1), est, quando intercedit simplex percussio, quæ fit manu, pede, baculo et his similibus; *gravis*, quando eruitur dens, quantitas notabilis capillorum, aut quando intervenit aliqua percussio relinquens maculam aut contusionem in carne, aut quando adest effusio sanguinis, pugnis vel ungulis causata; *enormis* vero est, quando mutilatur aliquod membrum, aut fit aliquod magnum vulnus, aut vulnus fit instrumento aliquo, aut adest magna effusio sanguinis, aut quando irrogatur magna quædam injuria; unde sæpe vulnus ex levi potest evadere grave aut enorme, ratione aut dignitatis personæ offensæ aut scandali, ut si religiosus clericum percuteret: aut ratione loci sacri aut publici: aut ratione temporis, ut si ex. c. dum fiunt sacræ aliquæ functiones; aut tandem si injuria ipsa per se sit enormis (2).

47. — His positis habetur ex *extravag. Perlectis* supra cit., quod, si excommunicatio incurritur ob percussionem levem, potest absolvi ab episcopo, immo etiam a suo vicario: hæc enim facultas competit episcopo de jure ordinario, ut dicunt *Sanchez*, *Bonacina*, *Molina aliique*, juxta regulam generalem (ut diximus *n. 31.*): Quidquid potest episcopus ex jurisdictione ordinaria, non vero delegata, idem potest vicarius, qui cum episcopo constituit unum idemque tribunal, ut probant *Fagnanus*, *Sanchez aliique* (3). Eadem excommunicatio probabiliter absolvi potest etiam ab iis, qui habent jurisdictionem quasi episcopalem quique veniunt sub nomine episcopi, ut diximus *n. 31.* Quod si percussio fuerit *publica*, excommunicatio tantum a Pontifice aut ab ejus legato potest absolvi (potest etiam haberi recursus ad s. pœnitentiariam, sed non ab episcopo); excipe, si fuerit occulta, aut si percutientes essent impuberes aut mulieres (4), aut si impedirentur Romam ire, juxta ea, quæ diximus *n.* 40. Collegialiter conviventes possunt absolvi ab episcopo, si percussio fuerit gravis, non vero, si fuerit enormis (5).

48. — Notandum hic 1., quod in dubio, utrum percussio fuerit levis an gravis, judicatur gravis, ut habemus ex

(1) *comment. c. 27. n. 91.* — (2) *vide lib. 7. n. 277. et 279.* — (3) *vide l. 7. n. 224.* — (4) *ut ex c. Pueri et cap. Mulieres de sentent. excomm.* — (5) *ut ex cap. Quoniam de vita et hon. cleric. vide lib. 7. n. 279.*

memorata *extravag. Perlectis*, in qua dicitur: *Potius in dubio esse percussionem gravem, et ab ea non posse absolvere.* Notandum 2., quod juxta sententiam communiorem et probabiliorem, si aliquis det venenum clerico, tunc incurrit censuram, quando venenum cœpit nocere, quia tunc adest jam violentia; e contra priusquam noceat, non adest violentia effectiva, sed solum actio apta ad causandam violentiam: ita *Bon.*, *Viva*, *Diana etc.*(1).

49. — III. Quoad irregularitates non occultas episcopus(2) potest dispensare cum illegitimis tantum ad recipiendos ordines minores et beneficia simplicia et canonicatus in collegiatis, ut etiam portiones non integras in ecclesiis cathedralibus aut alia beneficia, quibus sacer ordo non est annexus; sed non ad beneficia curata(3). In hoc conveniunt omnes.

Dubitatur autem 1., utrum episcopus possit dispensare ad canonicatum in ecclesiis cathedralibus. Et quidem cum probabiliori sententia et communiori *Bossii*, *Castropal.*, *Barbosæ*, *Concinæ*, *Salmanticensium etc.* (contra *Pontas et Tournely cum Gibert*) dicimus, non posse; quamvis enim canonicatus in se sit simplex beneficium, tamen vigore Tridentini(4) est annexus ordini sacro; unde hodie de sua natura ordinem sacrum requirit(5).

Dubitatur 2., utrum episcopus possit generaliter dispensare in hujusmodi irregularitatibus cum illegitimis occultis. Admittunt *Diana*, *Avila*, *Barb. etc.*, dicentes, Tridentinum jam permittere episcopis, ut possint dispensare in irregularitatibus ex delicto occulto provenientibus; sed nos negamus cum *Suarez*, *Laymann*, *Bonacina*, *Castropal.*, *Tournely aliisque:* quin et ipse *Diana* quoad hoc se retractavit, ex eo, quia hujusmodi irregularitas non oritur ex delicto, sed ex defectu; et etiamsi oriretur ex delicto, cap. *Liceat* intelligitur de delicto proprio, non alieno(6).

Dubitatur 3., utrum episcopus valeat dispensare cum illegitimo occulto, saltem ad ministrandum in ordinibus majoribus jam susceptis. Affirmant *Laymann*, *Castropal. et Diana*, non solum si ille susceperit ordines bona fide, sed etiam mala fide; et inferunt ex *cap. Nisi personæ de re-*

(1) *l. 7. n. 280.* — (2) *ex c. 1. et c. 2. de filiis presbyteror.* — (3) *ut ex cap. Is qui eod. tit.* — (4) *sess. 24. c. 12.* — (5) *vide lib. 7. n. 428. et 429.* — (6) *vide lib. 7. n. 430.*

nunc., ubi dicitur, posse episcopum dispensare cum illegitimo occulto, qui culpabiliter est ordinatus. Verum omnino negandum est cum *Suarez*, *Fill.*, *Salm. etc.* ex rationibus supra allatis, quod episcopus nequeat dispensare circa ordines majores. Neque obstat citatus textus, quia illud posse dispensare intelligitur omnino de Papa; ibi enim sermo est de quodam episcopo hoc modo perperam ordinato (1).

50. — Asserunt *Navarrus*, *Sanchez*, *Concina aliique cum d. Thoma*, posse episcopum dispensare etiam cum bigamo ad suscipiendos ordines majores et beneficia simplicia. Sed nos negamus cum *Suarez*, *Laym.*, *Castrop.*, *Tournely*, *Barbosa*, *Bonacina etc.* vigore cujusdam declarationis *Sixti V.*, in qua Pontifex declaravit suspensum quemdam episcopum, ex eo, quia contulerat beneficium cuidam bigamo, addiditque, ordinatum incurrisse pœnas utpote perperam promotum (2). Si vero bigamia sit similitudinaria, quamvis ea sit publica, communissima est sententia cum *Toleto*, *Suarez*, *Castropal.*, *Sanchez*, *Salmantic.*, *Tournely aliisque compluribus* posse episcopum dispensare etiam quoad susceptionem majorum ordinum; et probatur ex *cap. 4. de cler. conjugat. et c. 1. Qui cler. vel mon.* Excipiendum vero communiter, si clericus habuerit in uxorem viduam aliquam aut aliam non virginem, aut si habuerit aliam uxorem ante ordinationem (3).

51. IV. — Ut diximus ab initio, potest episcopus dispensare in irregularitatibus incursis ob delictum occultum, excepto homicidio voluntario. Circa hoc ajunt quidam doctores, quod his non obstantibus, si homicidium esset taliter occultum, ut nullo modo in judicio probari posset, tunc posset episcopus dispensare. Verum hæc sententia jure fuit a *Salmant.* reprobata, a *Roncaglia etc.*; quia ex parte una episcopi nihil possunt super irregularitatibus præter id, quod ipsis a Tridentino concessum est in eodem cap. *Liceat*, in quo expresse excipitur homicidium voluntarium occultum. Quod vero nomine *occulti* intelligatur, ut volunt contrarii, id, quod in judicio probari potest, licet non adhuc probatum sit, id gratis omnino asseritur (4), atque ita declaravit S. C. con-

(1) *ibid. n. 431.* — (2) *apud Fagnan. in c. Quoniam de const. n. 32.* — (3) *vide lib. 7. n. 452.* — (4) *vide lib. 7. n. 392.*

cilii die 21. maji 1718. In ea enim, cum propositum esset, utrum episcopus posset dispensare in quodam homicidio perpetrato a quodam puero, qui ludens cum alio puero, istum parvo gladio vulneraverat, et qui post quadraginta dies ex eodem vulnere mortuus erat; ea scilicet ratione, quia delictum istud per decem et octo annorum spatium fuerat occultum, et quia erat moraliter impossibile, ut ad forum deduceretur, S. C. respondit: *Negative*(1). Cæterum communis sententia est, posse episcopum dispensare, quando immineret periculum animæ aut alia causa gravissima, et difficile esset ad Pontificem habere recursum(2). Insuper communiter asserunt *Suar.*, *Castrop.*, *Bonac.*, *Salm.* aliique, posse episcopum dispensare in irregularitate per mutilationem occultam(3). Insuper est sententia communissima cum *Navarro*, *Laymann*, *Sylvestro*, *Barbosa etc.*, posse episcopum dispensare in irregularitate ob homicidium casuale, non modo occultum, sed etiam notorium, ad suscipiendos ordines minores et beneficia simplicia: hoc enim antiquitus jam poterant episcopi, ut plures DD. testantur; et Tridentinum excepit tantummodo homicidium voluntarium, non casuale, quamvis publicum(4).

52. — Homicidium vero casuale ex. c. est, si aliquis, volens simpliciter percutere, ob negligentiam occidat: aut si chirurgus ob negligentiam sit causa mortis, et his similia. Dubitatur inde, utrum reputetur casuale homicidium commissum in rixa. Multi affirmant, ut *Diana et Salmanticenses cum aliis:* sed nos negamus cum sententia communiori *Suarez*, *Navarri*, *Concinæ*, *Tamburini*, *Sporer aliorumque cum eodem Diana*, qui se retractat; nam qui in rixa perpetrat homicidium, jam voluntarie occidit(5). Attamen est valde probabilis et communissima sententia cum *Suarez*, *Laym.*, *Nav.*, *Tournely*, *Bon. et La Croix*, qui eam communem vocat, posse episcopum dispensare cum eo, qui occidit ob propriam defensionem, sed in defensione aliquantum excedit; nam hujusmodi homicidium nequit dici absolute voluntarium.

53. — V. Quoad inhabilitates injunctas a Pontificibus

(1) *In thesaur. declarat. S. C. p. 85.* — (2) *l. 7. n. 391.* — (3) *l. 7. n. 381.* — (4) *vide lib. 7. n. 393.* — (5) *vide lib. 7. n. 394.*

in pœnam dubitatur, utrum episcopus possit dispensare: talis v. gr. est inhabilitas ad recipienda beneficia, imposita a *Sixto V.* in sua bulla *Effrœnatum* procurantibus abortum; et inhabilitas ad celebrandum a *s. P. Benedicto XIV.* injuncta confessariis sollicitantibus in sua bulla: *In generali Congregatione.* Alii affirmant, sed negandum juxta dicta *lib. 1. n. 191*, ubi diximus, omnino tenendum, non posse episcopos dispensare in legibus pontificiis, nisi specialiter eis facultas a Pontifice fuerit impertita. Negat *Anacletus*, et dubitat *Roncaglia* loquendo de abortu; verum *Elbel et Sporer* admittunt absolute ob regulam communiter receptam (ut dicunt) a *Scoto*, *s. Bonaventura aliisque;* quod dispensatio ab omnibus pœnis impositis a jure communi et Pontifici specialiter non reservatis intelligitur concessa episcopis (1).

54. — VI. Circa materiam matrimonii episcopus habet varias dispensandi facultates. Dispensare quoque potest in publicationibus. Insuper dispensare potest in voto castitatis emisso a conjugibus. Videndum nunc superest, utrum episcopi habeant aliquam facultatem circa impedimenta dirimentia.

55. — In impedimentis dirimentibus solus Pontifex potest dispensare. Quod si impedimentum esset dubium, communissima est sententia, posse etiam episcopum dispensare: ita dicunt *Sa*, *Merbesius*, *Tourn.*, *Diana*, *Pichler etc.;* et quamvis *Sanch. in tractatu de matrimonio lib. 8. d. 6. n. 18.* id neget, tamen in *decalogo lib. 4. c. 40. n. 26.* videtur se retractasse; ibi enim ait tamquam ex regula generali: *Cum dispensationis reservatio sit odiosa, est restringenda ad casus certos; dubii enim non comprehenduntur sub reservatione*, ut asserit, se probasse antea *lib. 1. c. 10. n. 7.* (2).

56. — E contrario, quando impedimentum dirimens esset certum, et matrimonium jam fuisset contractum, est communis sententia, posse episcopum in eo dispensare, quoties non facile posset haberi recursus ad Pontificem, et quoties immineret periculum scandali aut infamiæ, si conjuges separentur, aut incontinentiæ, si non separen-

(1) *ut colligitur ex cap. Nuper 29. de sent. excomm. Vide lib. 1. n. 191. in fine, et l. 6. n. 705. in fin.* — (2) *vide lib. 6. n. 902. v. cæterum.*

tur; ita *Sanch.*, *Castrop.*, *Conc.*, *Merbes.*, *Tourn.*, *Cabassut.*, *Nat. ab Alex.*, *Bonac.*, *Barb.*, *Salm. etc.* contra quosdam paucos (1). Et idem sentit *Benedict. XIV.* (2): *Præsumendum est, summum Pontificem delegare episcopo potestatem dispensandi, quam certe requisitus non esset ei denegaturus.* Sed advertunt hic *La Croix et Felix Potestas*, quod, si dispensatio potest commode obtineri a s. pœnitentiaria, et conjuges essent in bona fide, tunc illa est expectanda, et interim sponsi sunt relinquendi in sua bona fide. Insuper advertendum est cum *Pontio*, *Castrop.*, *Barb.*, *Escob.*, *Sanchez*, *Salm. aliisque communiter*, non posse episcopum, si ambo conjuges mala fide contraxerint; tunc enim, si daretur locus hujusmodi dispensationibus, daretur ansa celebrandi quotidie matrimonia nulla sub spe dispensationis. Præterquam quod Tridentinum (3) vult, omnino privari quacumque spe dispensationis, quicumque scienter contrahit in gradu prohibito. Notandum tamen cum *Sanch.*, *Salmanticens.*, *Bann.*, *Concin.*, *Aversa etc.*, quod ad constituendam in hoc casu malam fidem oportet, ut contrahens non modo scienter factum commiserit, quod scilicet cum conjuncta contraxerit, sed insuper quod sciverit, extitisse impedimentum, imo quod de eo veram notitiam habuerit; concilium enim inquit: *Scienter præsumpserit.* Unde cum ignorantia crassa potest quidem dispensari. Deneganda est insuper dispensatio ei, qui contraxit, sed ex malitia publicationes prætermisit, ut habetur ex eodem concilio *l. c.* (4).

57. — Si vero matrimonium non adhuc contractum sit, probabilissima quoque adest sententia et est communis, quod possit tunc episcopus dispensare in impedimento dirimenti, quando imminet periculum infamiæ, et facilis non est recursus ad Pontificem; ita *Suarez*, *Pignatellus*, *Pontius*, *Concina*, *Cabassutius*, *Castrop.*, *Salm.*, *Bonac.*, *Cardenas*, *Sylvius*, *La Croix*, *Viva etc. cum Benedicto XIV.* (5) contra rigidissimum *Fagnanum*, qui id negat etiam in mortis periculo et in necessitate legitimandi prolem; sed alii communiter ajunt, tunc præsumi, aut quod Pontifex deleget episcopo suam dispensandi facul-

(1) *vide l. 6. n. 1123.* — (2) *de synodo l. 9. c. 2. n. 2.* — (3) *sess. 24. cap. 5.* — (4) *vide lib. 6. n. 1124.* — (5) *de synodo l. 9. c. 2. n. 2.*

tatem, vel quod in casu tantæ necessitatis cesset dispensationis reservatio, et quod tunc episcopus dispenset ex potestate sua ordinaria (1). Imo asserit *Pignatellus* (2) probatque, in tali casu cessare non modo reservationem, sed etiam legem impedimenti, utpote eam, quæ jam perniciosa evaserit; cum certum omnino sit, legem nocivam non obligare, ut docent omnes cum *d. Thom.* Et ex hoc inferunt *Roncaglia* et *instructor. novor. confessarior.*, quod adveniente casu, quo sponsi jam ad ecclesiam pervenerint, et unus ex ipsis manifestaret confessario impedimentum occultum jam contractum tamquam peccatum, et sine scandalo aut infamia matrimonium differri non posset, potest tunc confessarius declarare, eo casu non obligare legem impedimenti, et posse licite contrahi. Verum ad majorem cautelam consulunt, ut obtineatur inde dispensatio a s. pœnitentiaria. Sed advertendum est, hoc currere, quando episcopus esset absens; quando etenim fieri potest, necessario ad ipsum est recurrendum, ut dispenset, juxta ea, quæ diximus *n. 45.* Dicunt autem *Sambovius et Gibert*, quod, si contrahentes sint diversarum diœcesium, quisque sponsus debet a proprio episcopo dispensari. Verum probabiliter id negat *honoratus Tournely cum aliis;* quia sublato per episcopum impedimento sui subditi jam hoc ipso reddit habilem ad contrahendum cum alio impedito; quemadmodum qui habet facultatem dispensandi in aliquo gradu, eo ipso, quod dispensat cum uno ex sponsis, dispensat etiam cum alio (3).

58. — Quæritur, utrum episcopus possit aliis delegare hanc facultatem dispensandi in impedimentis dirimentibus in supra narratis casibus. Quidam pauci negant, sed communiter affirmant *Castrop.*, *Bonac.*, *Barb.*, *Sylvest.*, *Sanch.*, *Pontius*, *Coninch.*, *Salm.*, *Escobar etc.* Et potest eam delegare non modo in particulari, sed etiam generaliter pro omnibus casibus occurrentibus, ut ajunt *Sanchez*, *Castrop.*, *Salm.*, *Bonac.*, *Elbel*, *Valentia*, *Vasquez*, *Salas*, *Henriq.*, *Coninch.*, *Guttierez etc.;* cum enim hujusmodi potestas non industriæ personali,

(1) *vide lib. 6. n. 1122. et fusius eodem lib. n. 613.* — (2) *tom. 3. consult. 33. n. 6.* — (3) *l. 6. n. 1142.*

sed episcopali officio sit annexa, ipsa jam reputatur ordinaria; et ideo recte potest delegari, ut notavimus *n. 34.* Et tanto magis idem dicendum de omnibus aliis facultatibus, quas habent episcopi circa publicationes et impedimenta impedientia. Advertendum tamen, quod hanc facultatem dispensandi non habent vicarii episcoporum sine eorumdem speciali commissione; diximus enim *n.31.*, quod in generali commissione vicariatus non committitur facultas illa, quam habent episcopi, dispensandi in hujusmodi casibus ob præsumptam Pontificis voluntatem (1).

59. — VII. Episcopus dispensare potest in interstitiis a Tridentino præscriptis quoad ordinationem clericorum. Et I. quoad ordines minores, concilium remittit prudentiæ episcopi hujusmodi dispensationem, dicens: *Minores ordines per temporum interstitia, nisi aliud episcopo expedire videretur, conferantur* (2). Quare etiam inter ordines minores (per se loquendo) debet aliquid temporis intercedere, scilicet vel ab una generali ordinatione ad aliam, ut quidam asserunt, vel ab uno die festivo ad alium, ut quidam alii affirmant. Cæterum ut dispensetur in hujusmodi interstitiis, quævis sufficit causa, ut plurimi DD. docent. Inter primam vero tonsuram et ordines minores probabilius nullum requiritur intervallum, quia probabilius prima tonsura non est ordo. II. Quoad subdiaconatum concilium requirit annum intervalli a susceptis minoribus ordinibus, sed subdit inde: *Nisi necessitas aut utilitas ecclesiæ aliud requirat* (3). To *ecclesiæ* intelligendum de ecclesia, cui clericus est adscriptus, ut constat ex *c. 13.* III. A subdiaconatu ad diaconatum etiam annus requiritur; sed in hoc potest episcopus ex quacumque rationabili causa dispensare; inquit enim concilium: *Nisi aliud episcopo videretur*(4). IV. Tandem a diaconatu ad sacerdotium annus item requiritur, sed magis rigorose. Exigit enim concilium non modo ecclesiæ utilitatem, sed etiam necessitatem, dicens: *Ad minus annum integrum, nisi ob ecclesiæ utilitatem ac necessitatem aliud episcopo videretur* (5).

60. — VIII. Episcopus potest etiam dispensare ad

(1) *vide lib. 6. n. 613. et fusius n. 1125.* — (2) *sess. 23. c. 11.* — (3) *cit. c. 11.* — (4) *sess. 23. c. 13.* — (5) *vide lib. 6. n. 795.*

celebrandum in alio altari aut ecclesia non destinata a fundatore, quando adest aliqua justa causa: ex. gr. si hoc ad ejusdem ecclesiæ utilitatem redundaret; aut si capellanus morbo detineretur, aut studiis operam daret vel aliis negotiis; aut si sine magna molestia ad ecclesiam destinatam se conferre nequiret, aut ex similibus aliis rationabilibus causis; ita communiter asserunt *Castrop.*, *Concina*, *La Croix*, *Salm.*, *Barbosa*, *Roncagl.*, *Passerinus*, *Henriq.*, *Tamburin.*, *Mazzota aliique:* tunc enim episcopus (ut recte potest juxta ea, quæ dicemus *n. 68.*) fundatoris voluntatem interpretatur. Merito tamen excipit *La Croix cum Pasqualigo*, si fundator ecclesiam designasset et horam ob commodum speciale familiæ vel populi, vel ad cultum alicujus sancti peculiarem. E contra *de Lugo et Tourn.* ajunt, quod, si fundator nullum circa hoc finem habuerit, aut si finis jam cessaverit, sacerdos alibi celebrans nonnisi venialiter peccat; imo excusatur ab omni culpa, si celebret in altari privilegiato; quia tunc redundat in majus bonum ejusdem fundatoris (1).

61. — IX. Potest insuper episcopus dispensare justis de causis tam secum quam cum aliis ad celebrandum post meridiem, ut dicunt *Lugo*, *Wigandt*, *Navarrus*, *Castrop.*, *Laym.*, *Salm. etc.* (2).

62. — X. Olim (3) poterant etiam episcopi celebrare vel per se vel per alios sacerdotes in quocumque loco, etiam in privatis domibus; sed postea a Tridentino (4) vetitum fuit episcopis celebrandi licentiam impertiri in aliis locis, præterquam in oratoriis ab eisdem benedictis et ad sacros usus destinatis, quæ censentur tamquam publica, unde ibidem potest quotidie celebrari. Hujusmodi oratoria debent habere januam ad viam publicam; sed hoc non est intelligendum de illis, quæ in regularium domibus sunt erecta, aut alicujus communitatis; ut esset in seminariis, conversatoriis, hospitalibus vel in carceribus, quæ non requirunt januam secus viam; et rite potest in iis diebus solemnibus celebrari, quemadmodum S. C. declaravit. Idem dicendum de oratoriis, quæ habent episcopi in suis domibus etiam campestribus extra proprias diœceses (5).

(1) *vide lib. 6. n. 329.* — (2) *lib. 6. n. 344. in fin.* — (3) *ex can. Missarum 11. de consecr. dist. 1.* — (4) *sess. 22. in decr. de celebr. missar. etc.* — (5) *l. 6. n. 357.*

63. — Insuper episcopi olim (1), cum a suis diœcesibus essent absentes, poterant celebrare per se vel per alios in quacumque domo extra propriam habitationem. Sed *Clemens XI.* abstulit ipsis hujusmodi facultatem: verum *Innocentius XIII.* iterum illam restituit in sua bulla *Apostolici ministerii* sub die 4 maji 1723, in qua dixit, quod prohibitio non erat intelligenda de domibus, in quibus morarentur episcopi *occasione visitationis vel itineris; ut nec etiam, quando episcopi in casibus a jure permissis absentes moram faciunt in aliena domo.* Atque hoc confirmatum fuit per aliam bullam *Benedicti XIII.* Sed cum hoc privilegium sit personale episcopi, ideo advertit *Tamburinus*, alios sacerdotes absentibus episcopis non posse in dictis domibus celebrare (2).

64. *) — Dubitatur, utrum episcopus possit aliquando dispensare, ut celebretur missa in domibus privatis. De jure ordinario nec est nec fuit unquam permissum celebrare nisi in locis sacratis juxta *can. Sicut 11. dist. 1. de consecr.* Excipitur tamen primo casus necessitatis, ut in eodem textu habetur. Casus autem hi necessitatis sunt: I. Si ecclesiæ sunt dirutæ, ut dicitur in *c. Concedimus 30. dist. 1. de cons.;* II. si aliquis sacerdos diu peregrinetur per loca deserta aut infidelium, ut ex *eod. c. Concedimus;* III. quando ecclesia populum non capit; IV. in castris et in littore maris, si aliter plures carere deberent sacro. Ita communiter DD., qui citantur a *card. Petra* (3) et a *Salm.* (4). Et hisce casibus quisque sacerdos celebrare potest in altari portatili extra ecclesiam. Advertit tamen *Laymann* (5) cum *Suarez* et *Soto*, quod, si episcopus non adest, decet ab ipso licentiam impetrare. Insuper advertit *Castr.* (6), quod, cum casus necessitatis est dubius, potest episcopus dispensare, juxta dicta *l. 1. n. 192.*

(1) *ex c. ult. de privil. in 6.* — (2) *vide lib. 6. n. 358.* — (3) *tom. IV. in const. 2. Urb. V. n. 31.* — (4) *tr. 5. de miss. sacr. c. 4. ex n. 50. et seqq.* — (5) *l. 5. tr. 5. c. 5. n. 3.* — (6) *tr. 22. de sacr. miss. d. 1. p. 8. n. 5.*

*) Hunc numerum ex hom. ap. desumpsimus, ubi eundem locum habet; s. Alphonsus enim suum opus, *hom. ap.* inscriptum, posterius confecit et correxit. *Editor.*

Præterea excipitur, cum episcopus dispensat ad celebrandum extra ecclesiam in aliquo casu particulari ex justa causa: nam licet hodie episcopi careant facultate impertiendi hanc licentiam eorum arbitrio, quam olim habebant; ut apparet ex *c. Missarum 12. dist. 1. de conscr.*, ubi permittebatur celebrari *in locis ab episcopo consecratis, vel ubi ipse permiserit*, et ex *c. Hic ergo 14. ibid.*, ubi: *In locis, in quibus episcopus proprius jusserit.* Et clarius expressum fuit *cap. In his 30. de privil.*, ubi Honorius III. decrevit, fratres Franciscanos et Dominicanos vigore privilegii apostolici bene posse facere sacrum in altari portatili sine licentia episcopi loci; ratione adducta, quia alioquin inutile privilegium evasisset, cum sine ipso bene celebrare potuissent extra ecclesiam solo ordinarii permissu. *Cum autem* (verba Pontificis) *nihil eis conferret memorata indulgentia, sine qua id prælatis annuentibus liceret.* Unde merito asserit *P. Suarez* (1) cum *Silvestro*, *Soto* et *Navarro*, olim episcopos hac facultate pollere indulgendi, ut in privatis ædibus celebraretur permanenter et sine ulla necessitate: *Quia illa* (ait *Suarez*) *non erat dispensatio, sed usus propriæ potestatis.* Licet, dico, hæc facultas ablata est episcopis a Tridentino (2), ubi dictum fuit: *Neve patiantur* (episcopi) *privatis in domibus, atque omnino extra ecclesiam, et ad divinum tantum cultum dedicata oratoria, ab eisdem ordinariis designanda et visitanda, sanctum hoc sacrificium a sæcularibus aut regularibus quibuscumque peragi.* Attamen communiter DD. consentiunt, id intelligi quoad licentiam celebrandi permanenter *per modum habitus*, juxta facultatem, quam prius habebant; sed minime ipsis vetitum fuit, hanc licentiam concedere ad tempus *per modum actus*, si justa adsit causa; ita *P. Suarez* (3), ubi post casum exceptum necessitatis sic ait: *Item, quia facultas hæc est per modum dispensationis; concilium autem ab episcopo non abstulit potestatem rationabiliter dispensandi, quam habet in hujusmodi rebus, maxime cum revera sit moraliter necessaria.* Demum addit: *Tandem usus hoc confirmat, quia ita fit sine ullo scrupulo.* Item di-

(1) *tom. 3. in 3. d. Thom. part. disput. LXXXI. sect. 3. vers. secundo.* — (2) *sess. 22. in decr. de observ. in celebr. miss.* — (3) *loco cit. vers. secundo in fine.*

cit *Bonacina* (1): *Episcopus potest in casu aliquo, justa concurrente causa, dispensare, ut missa extra ecclesiam in loco honesto celebretur. Ita Reginald, Beja* et *Cenedo.* Deinde se remittit ad dicta alibi (2), ubi scripsit, bene posse episcopum dispensare in legibus canonicis quoad res, quæ frequenter eveniunt et dispensatione indigent; vel cum occurrit aliqua gravis necessitas vel gravis utilitas, nec de facili sedes apostolica adiri potest. Idque conforme est ad ea, quæ diximus *l. 1. 192.* Idem scribit *Barbosa* (3): *Concilium loquitur de communi modo celebrandi, non vero abstulit episcopis potestatem rationabiliter dispensandi, stante necessitate vel justa causa.* Idem scribit *Escobar.* (4): *Talis autem dispensatio cum rationabili causa non debet inter abusus recenseri; unde potest episcopus hanc concedere facultatem (celebrandi extra locum sacrum), quando persona nobilis ratione senectutis vel infirmitatis nequit adire ecclesiam, ut missam audiat et eucharistiam recipiat.* Idem scribit *Laym.* (5): *Non videtur hæc potestas ablata* (episcopis), *occurrente casu necessitatis dispensandi, ut semel aut sæpius, quatenus rationabilis causa suaserit, in loco honesto, sed profanis usibus destinato, super altari sacrato missam celebrare liceat.* Idem scribit *Holzmann* (6): *Excipiendus est præterea casus, quo episcopus rationabili ex causa dispensat, ut in privatis ædibus v. gr. alicujus infirmi super altari portatili celebrari possit.* Idem scribunt alii plures, ut *Salmanticenses* (7), *Elbel* (8) et *La-Croix* (9) cum *Coninch., Rodriq., Pasq., Quarti, Diana, Marchant., Hurtado et Fagund.* Itaque præfata sententia merito quidem communis dici potest. Et advertatur, quod, cum a citatis DD. nominetur *necessitas* respectu ad dispensationem hanc, non sumitur pro necessitate celebrandi; talis enim necessitas non eget dispensatione, ut scripsimus supra in prima exceptione no-

(1) *de euch. d. 4. q. ult. punct. 9. n. 11.* — (2) *de leg. d. 1. q. 2. p. 1. n. 19. v. secundo et tertio.* — (3) *de pot. ep. alleg. 23. n. 9.* — (4) *tom. 3. de euch. cap. 6. n. 85.* — (5) *l. 5. tr. 5. c. 5. n. 4. v. secundo.* — (6) *tom. 2. de euch. c. 2. n. 370. v. excip. præt.* — (7) *de sacrif. miss. tr. 5. cap. 4. n. 56.* — (8) *th. mor. eod. tit. pag. 136. n. 233.* — (9) *l. 6. p. 2. n. 263.*

tata; sed intelligitur necessitas celebrandi vel audiendi missam extra ecclesiam, cum subsit justa causa celebrandi.

Neque hic obstat decretum Clementis XI., quod opponit *P. Mazzotta*, sicut nec etiam obstant decreta Pauli V. et Urbani VIII., quibus præfata dispensatio vetatur episcopis; quia illa intelliguntur, prout intelligitur decretum Tridentini, ubi inquiunt *Escobar.* et *Salm. n. 58.* cum *Philiberto*, *Hurtado*, *Nav.*, *Quintanad.*, *Diana*, *Fagund;* id est, de dispensatione per modum habitus, non jam per modum actus ad tempus pro aliquo casu particulari, existente justa causa dispensandi. Et quoniam post concilii decretum non defuerunt AA., ut *Soto* et *Emmanuel Sa*, qui dixerunt, non esse gravem culpam celebrare extra ecclesiam, si celebretur in loco honesto; imo *Soto* scripsit, ut refert *P. Suarez* (1), nullam in eo adesse culpam, semper ac missa clam dicitur, ita ut omne scandalum absit; ideo censeo, relatos Pontifices id prohibuisse episcopis decretis clarioribus et urgentioribus.

Deinde dubitatur, per quot vices hæc dispensatio concedi possit. *Salm.* dicunt semel vel bis; sed alii, ut *Suarez*, *Laym. Bon.*, *Escob.*, *Holzmann* et *Elbel* cum *Pasq.* etc., indefinite loquuntur et intelligunt, posse dari durante illa infirmitate aut alia causa accidentali. Et non sine ratione indefinite loquuntur, cum prohibitio dispensandi intelligitur facta, ut supra ostensum est, tantum quoad dispensationes permanentes, non vero ad illas, quæ impertiuntur ad tempus propter aliquam causam transeuntem; et certum est, prohibitiones tanquam odiosas stricte esse interpretandas. Accedit insuper quædam declaratio, quam affert de hoc *Gallemarte* (2), ubi sic dictum fuit: *Permittit Pontifex ordinarii arbitrio, necessitate personarum et infirmitatis qualitate pensata, ut pro infirmorum commoditate etiam in privato oratorio vel altari ad hoc deputato facultatem celebrandi concedat.* Idemque admittit *card. Petra* (3), dicens, licere episcopo licentiam concedere celebrandi domi alicujus insignis personæ ægrotantis, ut missam audiat et com-

(1) *in 3. p. tom. 3. dist. 81. sect. 3. in princ.* — (2) *in Trid. sess. 22. decr. de observ. etc. n. 6.* — (3) *tom. 4. in const. 2. Urbani II. n. 32.*

munione fruatur. Accedit, quod Honorius III. in cit. *cap. In his. 30. de privil.*, loquens de facultate celebrandi, dixit, in hac re *benignam potius interpretationem faciendam*. Atque si hujusmodi licentia impertiri potest ab episcopis pro sæcularibus infirmis, ne missa careant, ut supra dictum est; tanto magis concedi potest sacerdotibus, qui habent quamdam necessitatem sæpe celebrandi, ut infertur ex Tridentino (1), ubi dicitur: *Curet episcopus, ut ii saltem diebus dominicis et festis solemnibus.... missas celebrent.* Quapropter nescirem ipse a veniali culpa excusare sacerdotem, qui valens quotidie celebrare (præter unum diem in hebdomada ob reverentiam) omitteret ex pigritia sacrum facere; quandoquidem sacerdos non tantum celebrat pro se, sed etiam pro tota ecclesia, cujus minister est constitutus, et pro toto populo christiano, pro quo in altari intercessor adest, ut declaravit Apostolus: *Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis. Hebr. 5. 1.* Hinc oritur, prout dicebam, quædam necessitas, quam sacerdos habet celebrandi; ac propterea facilius episcopi concedere possunt sacerdotibus in ædibus propriis licentiam celebrandi, durante eorum ægritudine.

65. — XI. Satis sit, quod super hoc puncto dictum est: ad alia transeamus. In *cap. fin. de pœnit. et remiss.* legitur concessum episcopis extra propriam diœcesim commorantibus prælatisque minoribus exemptis (quo nomine veniunt abbates et superiores locales, et etiam prælati Romanæ curiæ, ut protonotarii, auditores rotæ etc., ut dicunt *Suarez, Lugo, Diana etc.*), posse sibi eligere confessarium sine aliqua ordinarii illius licentia. Sed S. C. declaravit (quod confirmatum est a *Gregorio XIII. apud Fagnanum*), hoc intelligendum esse, quod valeant sibi eligere aliquem sacerdotem sibi subditum, vel aliquem non subditum, sed a proprio ordinario approbatum, id est ab ordinario domicilii ejusdem sacerdotis, ut explicat *Lugo* (2). Eodem privilegio gaudent cardinales, sed non alibi nisi Romæ, ut inquit *Fagnanus*: et valent eligere in confessarium quemlibet sacerdotem tam

(1) *sess. 23. cap. 14. de reform.* — (2) *vide lib. 6. n. 565. v. dubitatur hic 1.*

pro se quam pro sua familia, quem possunt etiam extra Romam perducere; quod etiam episcopis est concessum (1).

66. — XII. Episcopi sunt delegati sedis apost. ad tuendam clausuram monasteriorum monialium, etiam exemptarum earumque, quæ regularibus sunt subjectæ. Ex hoc inferunt *de Alexand.*, *Butrius*, *Clericatus*, *Pellizar. etc.* (contra *Dianam et Pasqual.*), quod quidem possunt episcopi reservare sibi casus circa clausuram, atque ita declaravit S. C. concilii die 16 novemb. 1620. Quod est intelligendum etiam respectu Jesuitarum etc.

67. — Omnes confessarii monialium etiam exemptarum debent ab episcopo approbari, ut præscripsit *Gregorius XV.* in bulla *Inscrutabili*, quam confirmavit in omnibus *Clem. X.* cum alia bulla *Inscrutabili 7.*, *Benedictus XIII.* et nuper *Clem. XII.*, qui in omnibus *Gregorii* bullam innovavit (de qua infra *n. 80.*) etiam quoad ea, quæ *Benedictus XIII.* contra *Gregorii* bullam concesserat (2). Et ideo ait *Tamburinus*, etiam moniales exemptas incurrere casus ab episcopo reservatos; quia, sicut ille in approbatione limitare potest tempus et personas, ita etiam casus. Sed alii communius et probabilius *(Pelliz., Quintanad. et de Alexand.)* id negant; quia moniales exemptæ sunt extra jurisdictionem episcopi, et approbatio confessarii respicit tantum ejusdem idoneitatem, tanto magis, quia in bulla *Clem. X. Superna* dicitur, episcopum posse limitare tempus, locum et personas; et nulla fit mentio casuum (3). Verum hoc non currit quoad clausuram, circa quam bene potest episcopus tam casum quam censuram sibi reservare; juxta quæ dicemus *n. 80.* Insuper advertendum est, quod per bullam *Pastoralis Bened. XIV.* potest episcopus assignare confessarium extraordinarium monialibus exemptis, si illarum prælatus regularis illum concedere recusaret (qui esse debet alterius ordinis vel sæcularis; et hoc non solum in morte, sed etiam in vita singulis annis (4).

68. — XIII. Plures DD. asserunt, ut *Angel.*, *Sylvest.*, *Armilla*, *Tabiena aliique cum Croix*, qui illis adhæret, posse episcopum ex justa causa commutare pias testa-

(1) *ib. vers. dub. 2.* — (2) *l. 6. n. 577.* — (3) *vide lib. 6. n. 602. quæst. VI.* — (4) *vide lib. 6. n. 576.*

torum dispositiones ex eo, quia ipsi habent dispensandi potestatem in lege, quæ jubet impleri ultimas voluntates, quoties adsit justa causa; idque confirmant ex Trident. (1). Sed nos negamus cum sententia probabiliori *Mol.*, *Laym.*, *Sanch. etc.*; quia in *c. Tua de testam.* et in *c. 8. ejusdem sess. 22.* a concilio jubentur episcopi ad amussim exequi ultimas voluntates. Neque obstat, quod opponunt, et quod legitur in eodem cap. 8.; quia ibi tantummodo committitur episcopis, ut examinent causas, utrum veræ sint necne, quando ultimæ voluntates a sede apostolica committantur. Tanto magis, quia in Clement. *Quia contingit de relig. dom.* dicitur, bona in aliquem usum applicanda non posse in alios nisi a sede apostolica applicari. Cæterum est valde probabile, quod dicunt *Laym.*, *Bonac.*, *Salm.*, *Coninch. et Trull.*, quod, sive superveniat aliqua causa, sive testator ignoraverit aliquam causam, quam si cognovisset, aliter disposuisset, tunc episcopus potest opus commutare, sed una cum hærede; quamvis, si hæres contradicat, asserant plures DD., posse id facere episcopum illo contradicente (2).

69. — XIV. Dicunt insuper DD., ut *Viva*, *Diana*, *Trull.*, *Busemb. aliique*, posse ab episcopo fieri compositionem incertarum restitutionum (illarum scilicet, quarum dominus est incertus), quæ pauperibus sunt erogandæ; quoniam, ut ipsi dicunt, hujusmodi compositio nulla lege Pontifici reservatur, et contra ipsa est juxta præsumptam creditorum voluntatem. Sed magis rationabiliter contradicunt *Lugo*, *Molina*, *Turrianus*, *Corduba aliique*; quia talium bonorum administratio pertinet tantummodo ad Pontificem vel ad principem (3). Et re quidem vera Pontif. *Bened. XIV.* in bulla *Pastor bonus* (23. April. 1744.) hujusmodi facultatem s. pœnitent. concessit. (4).

70. — XV. Affirmant quoque *La Croix*, *Tamb. et Pasq.*, posse ab episcopo minui numerum missarum a testatore relictarum, quoties ob eleemosynæ parvitatem, qui missas celebraret, non inveniretur. Sed hic se opponit *P. Concina*, et quidem rationabiliter; nam decretum S. C., emanatum jussu *Urbani VIII.* et confirmatum ab

(1) *sess. 22. c. 6.* — (2) *vide plura de hoc lib. 4. n. 931. quær. 2.* — (3) *vide lib. 4. n. 591. v. notand.* — (4) *vide l. 7. n. 470. ad X.*

Innoc. XII., prohibet districte episcopis reductionem, moderationem aut commutationem onerum missarum impositarum in *limine fundationis* et post Trident., volens, quoad hoc omnino ad sedem apostolicam recursum haberi. Quare recte ibidem declaratum fuit, quod facultas concessa episcopis aliisque a concilio (1) intelligenda est pro reductione missarum relictarum ante concilium. Cæterum, ait *Fagn.* cum *Felino*, quod, si ab initio reditus essent sufficientes et deinde taliter fuerint imminuti, ut nullo modo sufficiant, tunc non videtur ablata facultas, quam habent episcopi de *jure communi*, moderandi missas juxta *c. Nos quidem de testam.* (2).

71. — Jam superius dictum est *num. 53.*, posse probabiliter episcopum dispensare in omnibus, in quibus dispensatio non est specialiter Pontifici reservata. Notandum hic denique, posse ab episcopo juxta Trident. (3) uniri aut transferri ad aliam ecclesiam beneficia simplicia jam ad tenuitatem redacta, aut fundata in aliqua ecclesia, quæ lapsu temporis jam corruit, adeo ut nequeat amplius reparari (4). Insuper episcopus potest uniri seminariis beneficia simplicia etiam reservata aut affecta aut vacantia in curia Romana (5). Insuper tempore visitationis potest episcopus cogere parochianos ad necessaria parocho subministranda (6). Potest etiam novas parochias erigere et de matricis fructibus dotare, si hæc abundet, sed sine præjudicio possessoris (7). Potest etiam duas parochias unire, si divisæ nequeant singulæ suum parochum sustentare; dummodo populus non adeo distet, ut non sufficiat unius parochi assistentia (8).

CAPUT IV.

DE PRIVILEGIIS REGULARIUM.

De privilegiis spectantibus ad omnes regulares in communi.

72—74. *I. De exemptione a jurisdictione episcoporum.*
75. *Casus excepti, præcipue circa celebrationem missarum.*

(1) *sess. 25. cap. 4.* — (2) *vide lib. 6. n. 331. v. dub. 1.* — (3) *sess. 21. c. 7.* — (4) *vide Barb. de pot. ep. all. 66. n. 15.* — (5) *Trid. sess. 23. cap. 18.* — (6) *Trid. sess. 21. c. 4.* — (7) *Trid. eodem loco.* — (8) *ibid. c. 5.*

76. *Declaratio S. C.*
77. *Quibus casibus possit episcopus obligare regulares etc.*
78. *Utrum regulares teneantur præceptis episcoporum.*
79. *Utrum episcopus possit eos visitare.*
80. *Utrum visitare clausuram monialium.*
81. *Utrum petere rationem missarum relictarum etc.*
82. *et* 83. *Quibus casibus possit criminaliter procedere etc.*
84—87. *II. De obligatione decimarum.*
88. *III. Circa fundationes.*
89. *De monasteriis episcopo subjectis.*
90. *IV. De judice conservatore.*
91. *et* 92. *De sepultura.*
93. *et* 94. *De portione canonica etc.*

72. — I. Regulares habent privilegium exemptionis a jurisdictione episcoporum; nam prælati regulares habent in suis ecclesiis et monasteriis jurisdictionem quasi episcopalem, tam quoad personas quam loca, sicut probant *Salm.*, qui agunt fusius de omnibus privilegiis prædictis in hoc puncto; sed nos solum denotabimus hic res magis principales. *Salm.* (1).

73. — Itaque quoad prædictam exemptionem annotandum *primo*, quod in dubio alicujus privilegii decisio spectat ad summum Pontificem, quemadmodum declaratum fuit a *Clemente IV.* et ab aliis Pontificibus (2). Adnotandum *secundo*, quod huic privilegio exemptionis regulares cedere non possunt, sicuti habetur ex *cap. Cum tempore de arbitris;* quia id redundaret in damnum religionis. Quare nulla consuetudo in contrarium potest in hoc prævalere (3).

74. — Notandum *tertio*, hoc privilegio gaudere non solum professos et conversos, sed etiam novitios, qui in favorabilibus veniunt sub nomine religiosorum, et etiam tertiarios et Beatos, sicut dictum est *n. 8.* Servi etiam regularium, qui actu famulantur et resident intra claustra monasteriorum et vivunt sub obedientia (4), eximuntur a jurisdictione episcoporum, tam quoad censuras (5) quam etiam quoad communionem paschalem (6). Notandum *quarto*, quod apostatæ et fugitivi possunt capi ab episco-

(1) *tr. 18. c. 3. p. 1. §. 1. n. 3.* — (2) *ibid. n. 6.* — (3) *ib. n. 7.* — (4) *juxta Tridentinum sess. 24. c. 11.* — (6) *juxta bullam Alexandri IV. apud Salm.* — (6) *vide Salm. ibid. n. 8. et vide lib. 6. n. 240. in fin.*

pis; sed solummodo, ut consignentur suis superioribus. Episcopus solum eos posset punire in casu, quo eorum monasteria essent in longinquo posita, et ab ipsis moniti nollent regredi juxta Trident. (1): *Salm.* (2). *Vide alia, quæ de hac re dicentur, n. 82. et 83.* Notandum *quinto*, quod sæculares in monasteriis existentes, si ibi patrent aliquod delictum, non incurrunt pœnas ab episcopo impositas. *Salm.* (3), cum *Laym.*, *Avila*, *Peyrin.*, *Garzia et aliis pluribus.* Excipiatur, si contravenirent ordinationibus episcopi circa missarum celebrationem, sicut dicetur in fine sequentis numeri.

75. — *Sexto* adnotantur *e contrario* multa hoc in loco, in quibus regulares non eximuntur ub episcoporum jurisdictione. Et *primo* sine episcoporum licentia nequeunt regulares ædificare monasteria juxta bullam *Urbani VIII.* die 28. Aug. 1624. Et animadvertatur, quod in bulla *Greg. XV. Alias* prohibetur episcopis, dare hanc licentiam, si in monasterio nequeant ali reditibus aut eleemosynis saltem duodecim religiosi; sed hoc non intelligitur quoad hospitia, ut dicunt *Barb.*, *Peyrin. et cæteri. Secundo* regulares non possunt in lucem libros edere sine episcopi licentia, ut ex Tridentino (4) *Salmanticens.* (5). *Tertio:* episcopus potest cogere religiosos ad restituendum novitiis, qui nolunt professionem emittere, totum id, quod attulerunt in ingressu (6). *Quarto:* dispositio facienda a novitio, nisi ante duos menses, quam profiteatur, fieri non potest (7), absque licentia episcopi aut vicarii. *Quinto:* episcopus habet potestatem cognoscendi simul cum superiore de religiosi causa nullitatis professionis. *Salm.* (8). *Sexto:* episcopus aut alius ab eo deputatus debet scrutari voluntatem virginum, quando ingrediuntur aut profitentur in monasteriis (9). Sed id debet efficere infra quindecim dierum spatium, aliter non potest huic rei se amplius ingerere. *Septimo:* episcopus potest prohibere, ne in monasteria monialium, etiam exemptarum, suscipiantur

(1) *sess. 7. c. 3.* — (2) *cit. n. 8.* — (3) *ibid. n. 9. et tract. 10. de cens. c. 1. p. 9. num. 113. et seq.* — (4) *sess. 4. decret. de edit. librorum.* — (5) *tr. 18. cap. 3. p. 1. §. 2. n. 10. et 11.* — (6) *vide Salmanticens. ibid. n. 13.* — (7) *juxta Tridentinum sess. 25. c. 16.* — (8) *cit. n. 13. in fin.* — (9) *ex Tridentino sess. 23. c. 7.*

ultra numerum earum, quæ possint inibi ali juxta redituum facultatem, sicuti statutum fuit in bulla *s. Pii V.* (1). *Octavo:* episcopus potest cogere monachos, qui permanenter degunt extra monasteriorum claustra, propter debita ab ipsis contracta cum pauperibus personis, ut sunt pupilli, viduæ etc. (2). *Nono:* episcopus potest adstringere religiosos, ut processionibus intersint (3), dummodo eos vocet non per publicum edictum, sed medio aliquo nuntio personaliter. *Salm.* (4). *Decimo:* episcopus habet jurisdictionem supra monasteria, in quibus non possunt ali 12 religiosi, ut dicetur n. 88. *Deinde* excipiuntur episcoporum ordinationes circa missarum celebrationes: etenim quoad hoc statuit Tridentinum (5), ut episcopi se gerant velut delegatos apostolicos, dicens: *Ut non solum ea ipsa, sed quæcumque alia huc pertinere visa fuerint, ipsi ut delegati sedis apostolicæ prohibeant, mandent etc., atque ad ea inviolate servanda censuris aliisque pœnis fidelem populum compellant: non obstantibus privilegiis, exemptionibus ac consuetudinibus quibuscumque.* Item hic notandum, quod adest respons. S. C. ad episc. Nebiens. 7. Februar. 1632, ubi generaliter loquendo dictum fuit: *In his, in quibus a jure communi, a s. concilio Tridentino, a constit. apostolicis tributa est episcopo jurisdictio in regulares, potest illos etiam per censuras ecclesiasticas compellere.* Et idem decisum fuit die 4 Junii 1672. Quare, sicut bene advertit *Benedictus XIV.* (6), episcopi quoad celebrandas missas possunt adigere omnes, quamvis regulares, ad observanda non solum ea, quæ statuuntur a concilio, sed etiam quæ statuuntur a seipsis. Quare recte eminentissimus cardinalis *Spinelli*, cum esset archiepiscopus Neapolis, die quinta Januar. 1743 præcepit sub pœna suspensionis a divinis, etiam regularibus, ne admitterent ad celebrandum in suis ecclesiis aliquem sacerdotem advenam sine licentia ordinarii.

76. — Adnotantur alia, quæ declarata fuere a S. C. in decreto die secunda Julii 1520. Et 1. regulares possunt recipere, quæ a devotis offeruntur, sed non mendicando per ecclesiam; 2. non possunt uti pallio aut pluviali per

(1) *Salm. ibid. n. 14.* — (2) *ibid. n. 15.* — (3) *juxta Tridentinum sess. 25. c. 13.* — (4) *l. c. n. 16. et 17.* — (5) *sess. 22. de observ. in celebr.* — (6) *synod. l. 9. c. 15. n. 5.*

parochiam extra earum ecclesias aut earum recinctum; neque possunt facere processiones, dummodo non habeant pro se consuetudinem in contrarium, ut dicunt *Rodriq.*, *Bordon. et Villalobos* (1); 3. vocati ad funeralia debent ire ad ecclesiam, ubi manet clerus jam coactus; sed in hoc, dicunt *Salm. cum Lezana*, esse consuetudinem in contrarium (2); 4. non potest vetari regularibus, ne celebrent missam in suis ecclesiis ante missam parochialem et non pulsent campanas, uti declaravit *s. Pius V. in constit. Etsi mendicantium* §. *2.*; 5. regulares nequeunt publicare matrimonia; 6. possunt ipsi concionari in suis ecclesiis tempore adventus et quadragesimæ, quamvis in parochia sermocinetur (3).

77. — In tribus casibus potest episcopus cogere regulares ad obediendum, etiam adhibitis censuris. *Primus* est ad restituendas res novitiis, ut dictum est (4); *secundus* ad observandam clausuram, loquendo de monialibus (5); *tertius* ad observandum totum id, quod ab episcopo statutum est quoad missarum celebrationem, ut dictum est n. 75. Et circa id refert *Bened. XIV.* (6) duo decreta S. C. concilii, in quibus dictum fuit, quod epicopi ut delegati apostolici possint etiam censuris cogere religiosos et procedere adversus eosdem, si admittant ad celebrandum in suis ecclesiis advenas sine episcopi licentia, juxta Trident. *sess. 22. decr. de observ. in celebr. miss.*, ubi præceptum fuit, præsertim episcopis: *Interdicant, ne cui vago vel ignoto sacerdoti missas celebrari liceat.* An deinde in aliis casibus supracitatis possit episcopus cogere censura regulares? Affirmant *Barbosa*, *Garzia et alii*; sed communius negant *Sanch.*, *Lezana et Salm. cum aliis* propter multa privilegia papalia, quæ hac de re afferunt et addunt cum *Barbosa*, *Diana*, *Lezana* (contra alios), quod episcopus ne denuntiare quidem potest regulares excommunicatos, etiam ob publicum delictum (7).

78. — Quæritur 1., utrum regulares obligentur decretis synodorum provincialium aut diœcesanarum, aut aliis episcopi præceptis. Certum est, regulares non teneri,

(1) *vide Salm. tr. 18. cap. 3. p. 1. §. 2. n. 18. et 19.* — (2) *Salm. tr. 18. p. 1. §. 2. n. 19.* — (3) *ib.* — (4) *juxta Trident. sess. 25. c. 16.* — (5) *Trid. ibid. c. 5.* — (6) *de synodo l. 9. c. 15. n. 5.* — (7) *Salm. c. 3. n. 4. per totum.*

interesse dictis synodis, dummodo non sint parochi, sicut habetur ex Trid. (1) et pluribus decretis S. C. Deinde quoad quæsitum *Vasquez*, *Sanch.*, *Becanus aliique* dicunt, obligari ad eorum omnium observantiam, quæ non præjudicant observantiæ regulari: sed non intelligitur quoad vim coactivam, ita ut contraveniendo non incurrant aliquam pœnam, sed solummodo quoad vim directivam, id est, ut se conforment reipublicæ, cujus sunt partes. Alii tamen, ut *Suarczius*, *Lezana*, *Salmanticenses etc.*, id negant (dummodo hoc necessarium non sit ad evitandum scandalum, aut casus non esset, in quo religiosus aliquis haberet aliquod munus dependens ab episcopo, ut munus parochi, confessoris, concionatoris etc.): et id probant ex *c. 1. de privil. in 6.*, ubi dicitur, regulares eximi a præceptis episcoporum, exceptis casibus in jure expressis. Rationem deinde adversariorum dicunt valere, quando partes sunt homogeneæ, non autem, si sunt heterogeneæ, ut sunt religiosi, qui non perinde ac sæculares multa alia onera particularia habent. Cæterum in duobus ulla sine hæsitatione ipsi obligantur ad obediendum, ut dicitur in Trid. (2). I. quoad observantiam interdicti positi ab episcopo, semper ac observatur ab ecclesia matrice; II. quoad observanda festa ab episcopo statuta (3). Præter ordinationes circa missarum celebrationem, ut dictum est superius *n. 75. circa finem.* Præterea notetur, episcopum posse regularibus interdicere auditum confessionum in propriis ædibus sive cellis, juxta decretum S. C. emanatum anno 1617 15. Septembr., ut videri potest apud *P. Ferraris.* Potest etiam vetare omnibus confessariis audientiam confessionum mulierum aut puellarum extra confessionale sub pœna suspensionis ab audiendis confessionibus, ex decreto congr. 18. Decemb. 1694. apud eumdem *Ferraris.*

79. — Quæritur 2., utrum episcopi possint visitare personas et monasteria regularium. Communiter loquendo certum est (4), exemptas esse a visitatione episcopi tam personas quam monasteria et ecclesiam regularium (dummodo in illis degant duodecim religiosi. *Vide n. 88.*) Et

(1) *sess. 24. c. 2.* — (2) *sess. 25. c. 12.* — (3) *vide Salm. tract. 18. c. 3. p. 1. §. 4. per totum.* — (4) *ex c. Nulli 16. quæst. 1. et ex Tridentino sess. 25. c. 8.*

juxta plures declarationes sacræ congregationis etiam ecclesias parochiales sæcularium, quæ subduntur regularibus, et ubi parochus est religiosus; qui si delinqueret etiam circa suum officium, non posset ab episcopo puniri. Sed hoc non obstante nunc præter bullam *Gregor. XV. Inscrutabili, a Benedict. XIV.* declaratum atque definitum est in bulla *Cum nuper 51.* ann. 1751, hujusmodi subjectos esse episcopo *in his, quæ vel ad ipsum spectant exercitium curæ animarum, vel etiam eorum vitam et mores pertinent.* Sed fusius idem *Bened. XIV.* de hac re agit in quadam bulla peculiari *Firmandis*, edita die 6 Nov. 1744, ubi plura statuit. 1. Quod parochi regulares omnimode subsunt jurisdictioni et correctioni et visitationi episcopi in iis, quæ concernunt curam animarum et proprios mores; 2. quoad visitationem localem possunt visitare altare, in quo ss. eucharistiæ sacramentum asservatur, sacrum tabernaculum, fontem baptismalem, confessionale, in quo residet parochus, pulpitum, e quo parochus concionatur, sacrarium ad inspiciendam sacram supellectilem, sepulchrum parochianorum eorumque cœmeterium, turrim campanariam, si adsint ibi campanæ parochiales, omnia sacra vasa; 3. quoad personalem debent scrutari vitam ac mores curati, quatenus ea, quæ extra claustrum prodierint; item examinare, an titulo legitimo eam curam exerceat, an resideat, an ad synodum vocatus iverit, an conferentias casuum conscientiæ habeat frequenter, an onera curæ adimpleverit, an missam pro populo applicaverit, an festis diebus concionatus fuerit etc., an vacet confessionibus audiendis, an ægrotantibus assistentiam præstiterit, an pueros ante confirmationem et communionem instruxerit, an de matrimonii impedimentis inquisiverit, et an sponsi in rebus fidei sunt edocti, et an recte ordinatos habeat libros parochiales; 4. quod, licet superiores regulares non possint deputare aliquem ad curam sine episcopi approbatione, possunt tamen eum removere illo inscio; et ita pariter episcopus potest cura illum privare sine consensu superioris, si id justa causa expostulet etc. Potest etiam visitare ecclesias etiam annexas et subditas monasteriis, si earum administratio sit penes parochos sæculares, prout pluries declaravit S. C. apud *Bel-*

larminum et *Barbosam;* excipe, si incorporatæ essent monasteriis aut nullius essent diœcesis. Possunt præterea episcopi visitare confraternitates sæcularium fundatas in monasteriis, sed tumtaxat quoad administrationem bonorum, non quoad altaria, ut ex Trid. (1) et ex pluribus decretis sacræ congreg. Excipiuntur insuper illæ, quarum præfectus est religiosus ex privilegio *Greg. XIII.*, cui nulla contraria consuetudo potest obstare (2).

80. — Quæritur 3., utrum episcopi possint visitare claustra monialium exemptarum. Negant *Salm.* (3) cum *Nav.*, *Sanch.*, *Bonac.*, *Pelliz. etc. ex cap. Periculoso de statu monach. in 6.*, ubi cura *claustri* monialium exemptarum manifeste conceditur superioribus regularibus. Neque obstat, ut ajunt, Trid. (4), ex quo contendunt patroni adversæ sententiæ, episcopos esse delegatos apostolicos quoad claustrum monialium exemptarum, cum ibi statuatur, ut ipsi curent, ut restituatur aut conservetur claustrum *omnibus monasteriis sibi subjectis ordinaria, in aliis vero sedis apostolicæ autoritate.* Etenim respondent, quod sub *in aliis* etc. non intelligantur monasteria regularibus subjecta, sed subjecta immediate Pontifici, quod asserunt declaratum fuisse per *Pium V.* sua bulla *Circa pastoralis;* eo magis, quia concilium in loco prædicto renovat, non revocat citatum textum *Periculoso.* His non obstantibus contraria sententia amplectenda est cum *Barbosa*, *Gavanto*, *Lezana etc.*; quia, licet non obstaret Tridentinum, nihilominus obstat equidem bulla *Gregorii XV. Inscrutabilis* anni 1622, in qua dictum fuit: 1. ut regulares nequeant destinare alium ad audiendas monialium confessiones præter eum, qui fuerit approbatus ab ordinario (et in hoc animadvertendum est, quod præterea statuit *Benedictus XIV.* in bulla *Pastoralis* die 5 Augusti 1748, confirmans bullam *Apostolici ministerii Benedicti XIII.*, quod scilicet, si regularis superior negligeret assignare saltem semel in anno confessarium extraordinarium aut sæcularem aut alterius ordinis, quemadmodum Pontifex præcipit, possit illum assignare diœcesis episcopus); 2. statuit *Gregor. XV.*,

(1) *sess. 25. c. 20.* — (2) *Salm. tr. 18. c. 3. p. 1. §. 5. n. 31. ad 36.* — (3) *l. c. n. 38.* — (4) *sess. 25. c. 5.*

ut administratores monasteriorum dictarum monialium debeant rationem reddere episcopo administrationis bonorum; 3. ut episcopus valeat removere confessarium aut alium administratorem monasterii, si superior monitus illum non removet; 4. ut episcopus præsidere possit electioni abbatissæ; ac 5. specialiter fuit statutum, ut episcopus possit corrigere et punire veluti delegatus apostolicæ sedis eos omnes, qui aliquid admittunt adversum claustrum monialium, etiam exemptarum. Placet hic annotare verba bullæ: *Tam sæculares quam regulares nullis privilegiis tueri se possint, quominus, si deliquerint circa personas intra septa degentes aut circa clausuram monialium, etiam regularibus subjectarum, ab episcopo tamquam ad hoc sedis apostolicæ delegato puniri et corrigi valeant. Vide Barbosam*(1) *et Salm.*(2). Et ibidem refert *Barbosa* decretum quoddam sacræ congregationis, ubi statuitur, quod nullimode possint impediri episcopi, quin visitent monasteria exempta et regularibus subjecta quoad observantiam clausuræ; et qui præsumit impedire, post tertiam monitionem incurrat excommunicationem ipso facto ex Clem. *Attendentes de statu mon.*(3). Præterea hoc in loco adnotandum est, quod *Clem. X.* et *Clemens XII.* præceperunt, ut observaretur bulla *Gregorii XV. non obstante quacumque contraria consuetudine.*

81. — Quæritur 4., utrum episcopi exigere queant a regularibus rationem hæreditatis relictæ cum onere missarum aut legatorum satisfaciendorum sæcularibus. Videntur posse ex eo, quod eruitur ex Tridentino *sess. 22. c. 8.*, ubi præbetur episcopis potestas visitandi omnia legata pia, *non obstante quocumque privilegio in contrarium.* Et dicunt *Salm.*, quod ex hoc recte sententia ista redderetur probabilis. Sed ipsi deinde id negant ob multa privilegia regularibus concessa, præsertim per *Pium V.*, in quibus declarantur exempta religiosorum bona a quacumque episcopi jurisdictione, non obstantibus quibuscumque constitutionibus apostolicis et conciliis(4).

82. — Quæritur 5., utrum episcopus in aliqua causa

(1) *de pot. episc. all. 102. n. 7.* — (2) *tr. 18. c. 3. p. 1. §. 5. n. 37. ad 39.* — (3) *vide de Alex. de monial. c. 6. n. 4. q. 3.* — (4) *Salm. tract. 18. c. 3 p. 1. §. 5. n. 40 ad 42.*

possit procedere criminaliter contra regulares. Dictum est, regulares exemptos esse ab episcoporum jurisdictione, præterquam in casibus in jure expressis: præter id, quod spectat ad missarum celebrationem et clausuram monialium; in duobus aliis casibus possunt ex Tridentino episcopi contra eos procedere: *Primus*, si regularis aliquis patraret delictum degendo extra monasterium (1). Sed hoc intelligitur eorum respectu, qui permanenter extra monasterium habitant; non vero quoad illum religiosum, qui extra maneret causa confessionum excipiendarum aut concionandi aut alterius negotii ad tempus, aut incoleret pagum aut locum alium dependentem a monasterio ob negotia religionis. Sed hic oritur dubitatio, utrum possit episcopus punire illum delinquentem, qui inhabitaret alium locum ad longum tempus ex licentia sui superioris. Alii affirmant, veluti *Tamburin.*, *Barb.*, *Lez. etc.*, pluribus innixi declarationibus sacræ congregationis; alii, quemadmodum *Salm. cum Sanch.*, *Silvetr.*, *Peyrino*, *Bordono etc.* negant ex *cap. Ex rescripto de jurejur.*, ubi dicitur, quod, qui manet extra monasterium ex licentia superioris, judicetur in monasterio manere. Quare ajunt, quod tam concilium quam prædictæ declarationes vigere intelligantur in eos, qui extra monasterium morantur sine licentia, aut in loco adeo remoto ab eorum superiore, ut puniri non possint nisi post longissimum tempus (2).

83. — *Secundus* casus est, cum religiosus, etiam degens in monasterio, extra illud delinqueret cum publico populi scandalo, et superior eum non puniret (3). Et quia superiores quidam transmittebant hujusmodi delinquentes extra diœcesim, ut immunes essent a pœna, statuit *Clemens VIII.* ann. 1596 in bulla *Suscepti oneris*, ut in tali casu, instante episcopo, superior infra tempus ab episcopo præscriptum revocare debeat delinquentem et punire; alias possit eum castigare episcopus loci, quo ipse transmissus est (4). Adnotant deinde *Salm.* cum aliis, 1. ut hujusmodi concilii decretum vigere debeat, cum delictum est notorium etiam facti publicitate; 2. ut non valeat adversus superiores delinquentes, qui in odiosis

(1) *Trid. sess. 6. c. 3.* — (2) *Salm. ibid. §. 6. n. 46. ad 48.* — (3) *Trid. sess. 25. c. 14.* — (4) *Salm. tract. 18. c. 3. p. 1. §. 6. n. 46. ad 48.*

non includuntur sub nomine regularium, quemadmodum ait concilium; 3. ut episcopus procedere non possit, nisi postquam pluries monuerit superiorem, ut delinquentem puniret et ille neglexerit. Si tamen episcopus delinquentem in actuali delicto interciperet, potest illum capere (sicut dictum fuit), sed ut statim eum transmittat ad superiorem; et quando crimen fuisset gravis scandali, potest etiam eumdem retinere in carcere, ut transmittat infra 25 saltem horarum spatium. Superior deinde præbere episcopo debet sufficientia argumenta secutæ punitionis. Episcopus, licet capere possit summariam informationem, ut eam ad superiorem transferat, non potest tamen juridicum efformare processum adversus reum; sed si forte efformasset, probabile est, eo superiorem uti posse ad procedendum in suum religiosum, ut ajunt *Salm.* (1) *cum aliis.*

84. — II. Regulares privilegium habent exemptionis a contributione decimarum. Arrepta occasione opportune hoc in loco adnotantur quædam circa decimas. Decimæ dicuntur illa fructuum portio aut industriarum personalium, quæ a fidelibus tribuenda est ecclesiæ ministris pro eorum sustentatione. Revera decimæ debentur ex jure divino naturali; sed quoad quantitatem, id est decimam partem, sunt ex jure ecclesiastico, cum cessaverit jus antiquum divinum ut judiciale. Hinc fit 1., Pontificem posse quemlibet eximere ab onere decimarum. Pontificem, inquam, non episcopos: ipsi dumtaxat possunt ex Trid. (2) applicare decimas unius loci ad alium, et unire ac separare beneficia (3). Infertur 2., quod consuetudo rite potest aliquos eximere a solvendis decimis, dummodo remaneat id, quod sufficit ad congruam ecclesiasticorum sustentationem; sed hujusmodi consuetudo præscriptionem quadraginta annorum non interruptorum habere debet, licet ab initio nec titulus nec bona fides interfuerint: ad præscriptionem deinde (accipiendo vocem, prout sonat præscriptio, non ut consuetudo) necessaria sunt bona fides et quadraginta anni cum titulo; sine titulo autem requiritur tempus immemorabile. Pro futuris decimis fieri potest

(1) *l. c. n. 50 et 51.* — (2) *sess. 21. c. 5. et 7.* — (3) *vide Salm. tr. 18. c. 3. p. 2. §. 1. n. 52. et 54.*

compositio; sed etiam solummodo a Pontifice, non ab episcopo, nisi fieret inter unam et aliam ecclesiam. Dictum est pro futuris, quia præteritas remittere potest etiam ille, cui debentur (1).

85. — Olim decimæ debebantur, ut dictum est, tam ex fructibus bonorum, quam ex personarum industria. Sed juxta præsentem consuetudinem pæne universalem solvuntur solum ex fructibus bonorum tam stabilium quam mobilium (2). Et debentur ex fructibus integris, non deductis expensis et oneribus contributionum, ut ait *s. Th.* (3) *et alii communiter* (4). *Salm.* (5).

86. — Decimæ præterea solvi debent ab omnibus fidelibus, etiam a principibus, sed non a pauperibus: omnes tamen, nisi sint in extrema necessitate, sed solum in gravi, si pervenirent ad meliorem fortunam, tenentur solvere præteritas decimas, ut dicunt *Suar.*, *Laym.*, *Castr. et alii cum Salm.* (6). De jure autem communi tam clerici quam religiosi et etiam parochi tenentur solvere decimas suorum bonorum patrimonialium, licet assignata fuissent ad titulum ordinationis, non autem bonorum beneficiorum, ut docet *d. Th.* (7) *ex c. Si quis laicus 16. q. 1.* Quoad eos vero, qui deficiunt a solvendis decimis, hæc statuit Trid. (8): *Qui decimas subtrahunt vel impediunt, excommunicentur, neque ab illo crimine, nisi plena restitutione secuta, absolvantur* (9).

87. — Sed quidquid sit de jure antiquo, hodie ex multis privilegiis pontificiis omnes regulares, etiam moniales, cujuscumque ordinis (et etiam equites Hierosolymitani) eximuntur a decimis non solum personalibus, sed etiam stabilium, tam propriorum (etsi colantur a colonis) quam conductorum, ut emphiteuticarum. *Vide Salm.* (10). Notandum tamen, quod, si transeant in dominium regularium bona jam decimis obnoxia, remanent ipsa ad idem onus subjecta, ex pluribus decretis S. C. et rotæ apud *Pignat.* (11).

(1) *ib. n. 55.* — (2) *juxta cap. Non est de decim.* — (3) *2. 2. qu. 87. art. 2. ad 4.* — (4) *ex c. Cum non sit de decim.* — (5) *ibid. n. 57. et 58.* — (6) *ib. n. 59.* — (7) *l. c. a. 4. in corp. et ad 1.* — (8) *sess. 25. c. 12.* — (9) *vide Salm. ibid. n. 60. ad 62.* — (10) *tr. 18. c. 3. p. 2. §. 3. n. 72 ad 79.* (11) *t. 1. cons. 355 et t. 8. cons. n. 9.*

88. — III. Olim regularibus vetitum erat, ne nova ædificarent monasteria aut derelinquerent ædificata sine expressa licentia summi Pontificis (1). Tractu deinde temporis obtinuerunt diversa privilegia; sed hæc omnia ann. 1624 limitata fuere ab *Urbano VIII.* in bulla *Romanus Pontifex*, ubi statutum fuit, non posse acceptari nova monasteria, nisi observata forma canonum Tridentini et bullæ *Clementis VIII. Quoniam ad institutum.* Quare hodie ad fundandum novum monasterium tria requiruntur: I. licentia episcopi. Utrum vero requiratur etiam licentia Pontificis? Alii affirmant, ut *Barb.*, *Tamb.*, *Pelliz.*, ex declaratione S. C.; negant vero *Salm. cum Lez.*, *Suar.*, *Rodr. et alii;* 2. ut adsit consensus eorum, quorum interest, et præsertim omnium monasteriorum existentium intra quatuor milliariorum spatium; aliter episcopus concedere non potest dictam licentiam, nisi quando illi injuste contradicerent (2). Carmelitæ tamen privilegium habent, ut alii ordines fundari non possint, ubi ipsi habent monasterium infra spatium 560 ulnarum Florentinarum; et Minores infra spatium 1200 ulnarum etc.; contra Minimi et Jesuitæ privilegium habent fundandi in locis etiam non remotis intra spatium 560 ulnarum prædictarum. Et in omnibus his privilegiis conceditur communicatio. At prædicta privilegia circa ulnas juxta consuetudinem non intelliguntur quoad monasteria, quæ fundantur in civitatibus (3); 3. requiritur, ut novum monasterium possit commode reditibus aut eleemosynis sustentare duodecim religiosos; sufficit tamen, quod adsit intra breve tempus probabilis spes prædictæ sufficientis sustentationis. Quod si monasterium (intelligitur de monasteriis fundatis post citatam bullam *Urb. VIII.* emanatam ann. 1624) non valeret sustentare duodecim religiosos, qui revera in illo non habitarent, statutum fuit per sacram congr. pluribus decretis, confirmatis a *Greg. XV. et Urb. VIII.*, ut hujusmodi monasterium omnino subjectum esset episcopo per hæc verba: *Ordinarii loci visitationi, correctioni atque omnimodæ jurisdictioni talia monasteria erecta absque eo, quod 12 fratres in eis valeant habitare et de facto habitent, subjecta esse*

(1) *cap. 1. de excess. prælat. in 6. ex cap. un. de relig. dom. in 6.* — (2) *Salm. l. c. p. 4. n. 124 ad 131.* — (3) *vide Salm. tr. 18. c. 3. p. 4. §. 2. n. 137 ad 140.*

intelligentur (1). Eædem conditiones requiruntur in fundandis monialium monasteriis. Et advertendum hic, quod ex Tridentino et sacr. congr. prohibetur, ne fundentur monialium monasteria extra habitatum (2).

89. — Prædictæ conditiones non requiruntur in fundandis hospitiis religiosorum, ut notant *Peyrinus*, *Tamb. etc.*; saltem (ut limitat *Lezana*) si ibi non recipiant missas et non habeant ecclesiam (3). Neque requiruntur in translationibus monasteriorum, quæ possunt fundari (ut probant *Salm. cum Navar.*, *Barbos.*, *Peyrino*, *Lezana etc.*) sine consensu Pontificis, episcopi vel aliorum monasteriorum, dummodo translatio non afferat iis præjudicium: etenim dicunt, quod jam antea habebant tale privilegium a pluribus Pontificibus concessum, et quod illud limitatum est tantum quoad novas fundationes, quales non vocantur translationes monasteriorum ex uno situ ad alium commodiorem ejusdem terræ (ut intelligitur), aut prope illam, derelinquendo antiquum monasterium. Et in tali casu religiosi retinent omnia bona et jura monasterii derelicti (4). Possunt præterea religiosi ex concessione *Urb. VIII.* et *Innoc. VIII.*, quando deficerent reditus et eleemosynæ unius monasterii, illud unire et incorporare alteri (5). Insuper possunt ad libitum redire ad monasteria derelicta, dummodo reditus non afferrent aliquod novum præjudicium aliis monasteriis. *Salm.* (6). Possunt insuper generales religionum superiores ex concessione *Sixti IV.* et ejusdem *Urb. VIII.* supprimere monasteria miserabilia, transferendo eorum bona ad majora monasteria. Adnotetur hic, quod monasteria concessa ab universitatibus, cum derelinquuntur, in manus ordinarii derelinqui debent; at si propriis reditibus et eleemosynis ædificata fuerint, remanent in dominio religiosorum, ut de iis possint libere disponere (7).

90. — IV. Regulares habent privilegium eligendi judicem conservatorem, qui judicet de omnibus illis causis, in quibus religiosi sunt rei, et etiam in quibus sunt actores; sed quando sunt actores, solum propter injurias et manifestas violentias ipsis irrogatas (8).

(1) *ibid.* §. *1. n. 129. et 130.* — (2) *ibid. n. 134.* — (3) *ib. n. 132.* — (4) *ib.* §. *3. n. 141 ad 143.* — (5) *ibid.* §. *5. n. 150.* — (6) *tr. 18. c. 3. p. 4.* §. *4. n. 148.* — (7) *ibid. n. 147.* — (8) *vide Salm. tract. 18. cap. 3. n. 152 ad 178.*

91. — V. Regulares habent privilegium admittendi eos omnes, qui volunt sepeliri in eorum ecclesiis. Adnotamus hic præcipua quædam circa sepulturam, de qua fusius tractant *Salm.* (1). Quicumque ad pubertatem pervenerit, sibi eligere valet sepulturam ubicumque, etiam episcopi; nisi autem illam sibi eligant, sepeliri in cathedrali debent (2). Religiosi tamen debent sepeliri in monasterio, etsi morerentur extra illud, dummodo locus non esset nimis remotus. Novitii valent sibi eligere sepulturam extra monasterium: quod si non faciant, sepeliri debent in illo, licet obirent, dum in alia domo manerent ex licentia sui superioris (3). Idem intelligitur quoad commensales et familiares, qui actu serviunt et resident in monasterio sub obedientia superioris. Et hi valent recipere omnia sacramenta a religiosis, baptismo excepto et matrimonio (4). Gravissimas incurrunt pœnas clerici et religiosi inducentes alios ad promittendum juramento, voto aut fide data, se electuros sepulturam in propria ecclesia (5). Privandi sunt sepultura, qui moriuntur impœnitentes, et de quibus publice constat, non fuisse confessos in anno, nec communicasse paschali tempore; et ita etiam hæretici, excommunicati, qui sibi ex ira mortem intulerunt, si deinde pœnitentiæ indicia non præbuerint, uti habetur in rituali Romano: *Peccatores publici cujuscumque peccati, et qui moriuntur in flagranti crimine* (6) nullo dato signo pœnitentiæ; etenim tunc præsumuntur et in peccato obiisse, ut dicunt communiter DD. cum rituali, quidquid dicant *Lezana et Sancius*, *Salm.* (7). Qui hujusmodi defunctos sepelit, lethaliter peccat: et qui sepelit hæreticum aut hæreticorum fautorem aut publice excommunicatum aut usurarium, etiam excommunicationem incurrit; et hujusmodi defuncti, si fieri possit, ex sepultura extrahendi sunt. Cæterum nemo sepultura privandus in quocumque casu sine sententia episcopi aut superioris, si cadaver est religiosi (8).

92. — Sed ad rem nostram, ad regulares videlicet, redeamus. Plura sunt notanda: 1. Quilibet clericus aut sæcularis sibi eligere potest sepulturam in ecclesia regularium.

(1) *ibid. punct. 6. n. 179.* — (2) *ib. n. 186.* — (3) *ibid. n. 187.* — (4) *ibid. n. 188.* — (5) *ibid. num. 191.* — (6) *ut ex c. Fures de furto.* — (7) *tr. 18. c. 3. p. 6. §. 2. n. 199.* — (8) *ibid. n. 202. et 204.*

Et quando aliquis haberet sepulturam suorum majorum in illa et non elegisset aliam ecclesiam, possunt regulares illic eum sepelire (1). 2. Parochi, qui in associatione ad ecclesiam regularium plus exigunt, quam exigerent in sepeliendo defuncto in parochia, ut retraherent fideles ab eligenda alibi sepultura, papalem excommunicationem incurrunt ex bulla *Clem. VIII. apud Salm.*; et licet bulla edita fuit pro Indiarum parochis, tamen *Lez.*, *Peyr. et Salm.* (2) cum aliis intelligunt, eam editam fuisse universaliter pro omnibus. 3. Cum sepeliendus est defunctus in regularium ecclesia, debent ipsi vocare et attendere parochum; sed si ille renuit venire, aut nimis moratur, possunt ipsi extollere cadaver et illud in suam ecclesiam asportare. Ita communiter *Barb.*, *Lez.*, *Peyrinus et alii cum Salm.* (3), ex pluribus decretis S. C. Officium supra cadaver tum celebrandum est non a parocho aut canonicis, sed ab iisdem regularibus. Nec parochus exercere potest illum actum in eorum ecclesia, nec cogere hæredes ad celebrandas missas aut eorum partem in parochia, ex pluribus decretis etiam S. C. Et idem observandum est etiam pro monasteriis monialium exemptarum (4). Adnotandum tamen, in monialium ecclesiis sepeliri non posse laicos sine licentia sacr. congr.; dummodo aliquis non haberet in eis jus sepulturæ (5).

93. — Quæritur, utrum regulares teneantur ad solvendam canonicam portionem ordinario aut parocho. Alia est portio canonica *episcopalis*, et est illa, quæ debetur episcopis pro omnibus donationibus *causa mortis* et pro legatis ecclesiis relictis aut locis piis eorum diœcesium (6). Hæc portio quandoque fuit tertia, quandoque quarta pars; et *Innoc. III.* (7) statuit, ut quoad quantitatem attenderetur consuetudo (8). Alia est *parochialis*, quæ proprie vocatur quarta funeralis; et est illa portio, quæ parocho debetur ex funeralibus, legatis piis et omnibus, quæ perveniunt ad ecclesiam, in qua sepeliendus est defunctus. Et ista etiam fuit diversa, sed quoad eamdem etiam consuetudo attendenda est (9).

94. — Sed quoad regulares eximuntur a solvenda por-

(1) *ibid.* §. *3. n. 205.* — (2) *ib. n. 206.* — (3) *ibid. n. 208. et 209.* — (4) *ib. n. 212. et 213.* — (5) *vide lib. 5. n. 62.* — (6) *ut ex Clem. Dudum de sepult.* — (7) *cap. Requisitis de testam.* — (8) *Salm. ibid.* §. *4. n. 216.* — (9) *ib. n. 218.*

tione episcopali eorum monasteria tam hominum quam fœminarum ex Extravaganti *Inter cunctas* §. *quibuscumque de privilegiis* et ex aliis privilegiis apud *Salm.* (1). Quo vero ad quartam funeralem, ex jure communi olim regulares tenebantur ad illam solvendam; sed hodie attentis eorum privilegiis et Trident. (2) et bulla *Pii V. Etsi mendicantium* anni 1567 tenentur ad illam solvendam ea monasteria dumtaxat, quæ ultra 40 annos, antequam concilium confirmaretur, solebant solvere: ita probant *Salm.* (3) cum sententia communi et pluribus decretis S. C. ex multis privilegiis pontificiis, et præsertim *Sixti IV.*, qui imposuit pœnam excommunicationis et privationis beneficiorum parochis, qui vellent exigere prædictam quartam. Excipiuntur tamen illa monasteria, quæ solverent præfatam quartam ex contractu inito aut ex consuetudine immemorabili (4).

CAPUT V.

De privilegiis regularium in particulari.

95 — 97. *I. De facultate absolvendi subditos a casibus et censuris.*
98. *De reservatione casuum etc.*
99. *De facultatibus quoad sæculares.*
100. *Utrum regulares possint absolvere a casibus episcopis reservatis jure vel consuetudine.*
101. *Utrum a casibus papalibus.*
102. *Utrum in itinere aut ex bulla* Cruciatæ *etc.*
103. *Utrum confessarii regulares possint denuo examinari ab episcopo.*
104 et 105. *II. Circa dispensationem in irregularitatibus.*
106. *III. De dispensatione in præceptis ecclesiasticis etc.*
107. *IV. Circa officium divinum.*
108. *V. Circa dispensationem votorum et juramentorum.*
109. *Circa votum castitatis conjugum et sponsorum.*
110. *VI. De privilegio religiosorum, novitiorum et famulorum confitendi cuicumque sacerdoti etc.*
111. *De religiosis peregrinantibus.*
112. *Utrum in jubilæo etc.*
113 — 116. *VII. Circa ordinum receptionem.*
117 — 120. *Circa ordinum collationem.*
121 et 122. *Circa celebrationem missarum.*
123. *Circa communionis ministrationem.*
124 — 128. *Circa concionandum.*

(1) *ibid n. 217.* — (2) *sess. 25. c. 13.* — (3) *ibid. n. 218 ad 228.* — (4) §. *6. n. 229 ad 233.*

95. — I. Quoad facultatem, quam habent superiores regulares circa absolutionem a casibus reservatis et censuris, oportet hic distinguere potestatem erga subditos ab illa, quam habent erga sæculares. Sub nomine superiorum regularium veniunt non solum generales et provinciales et eorum vicarii subrogati in eorum locum, sed etiam omnes locales superiores, ut priores, guardiani, rectores, et etiam eorum vicarii, quando ipsi absunt, saltem per integrum diem. Ita communiter doctores; *vide Salm.* (1): *ex cap. Abbatis de privil. in 6.* Omnes isti absolvere possunt suos subditos *primo* ab omnibus casibus et censuris non reservatis Pontifici, licet fulminatæ essent ab homine per specialem sententiam, ut dicunt *Salm. cum Lezana*, *Candido*, *Pelliz. etc.* ex privilegiis *Pauli V.*, *Sixti IV. et Eugenii IV.* (2). Et id, quod currit pro professis, valet et pro novitiis, ita ut iidem absolvi possint a superioribus regularibus a casibus episcopis reservatis, incursis non solum post ingressum, sed etiam ante, ut dicunt *Salm.* (3) *cum Bonac.*, *Pelliz. etc. et P. Mazzotta* (4) *cum Sanchez*, *Tamb. etc.* Et idem dicunt *Salm. et Mazzotta cum Peyrino et Tambur.* quoad illos, qui proximi sunt, qui recipiantur, v. gr. si manent in probatione in monasterio, ut assumant habitum; et id ex bulla *Clem. VII.*, relata a *Candido*, *Rodriq.* et a *Salm.* (5), in qua fuit concessum provincialibus regularibus et eorum vicariis aut aliis deputatis, absolvere novitios ordinis ab omnibus casibus reservatis (exceptis illis bullæ cœnæ) incursis ante ingressum, et a censuris, quæ illis sunt annexæ. His posset aliquis objicere decretum *Urbani VIII.* allatum *lib. 7. n. 95.*, in quo fuit statutum, quod per confirmationem privilegiorum obtentorum a regularibus post Tridentinum non intelligebantur rursus concessa ipsa privilegia, ipsis ablata tam a concilio quam a S. C., absolvendi a casibus reservatis ordinario. Multipliciter respondent *Salm.* huic oppositioni loco citato; sed eorum responsiones non suadent, ut diximus *ibid. n. 103.* Responsio congruentior videtur esse, quod decretum *Urbani* loquitur de sæcularibus, sicut etiam loquebatur propos. 12. damnata ab *Alexandro VII.*, sed non

(1) *tr. 18. c. 4. p. 1. §. 1. n. 1.* — (2) *ibid. n. 2.* — (3) *tract. 15. c. 3. p. 6. n. 85 et seqq.* — (4) *tom. 3. d. res. cas. c. 2. quæst. 5.* — (5) *tract. de cens. c. 2. p. 6. n. 80.*

de novitiis, qui in favorabilibus communiter a DD. reputantur ut religiosi; ita *Sanchez*, *Suar.*, *Castrop.*, *Lezana cum iisdem Salm.* (1) *et aliis;* eo magis, quia *Clemens VIII.* ita declaravit. *Diana* (2) refert privilegium concessum Jesuitis (quod ex communicatione extenditur ad omnes religiones), quo possint communicare novitiis omnia privilegia societatis. Excipiunt tamen *Bonac.*, *Pelliz. et Salm.* (3) casum, quo jam inceptum esset judicium episcopi contra novitium, antequam intraret; quia tunc (ut ajunt) posset episcopus eum extrahere et punire. Quod dictum est de novitiis, idem dicit *P. Mazzotta loco citato cum Peyrino* de familiaribus monasteriorum; dummodo *inibi sint quasi de familia et continui commensales*, ut dicitur in bulla *Superna Clementis X.*

96. — Possunt *secundo* regulares absolvere suos subditos professos et novitios etiam, sicut superius *) dictum est, ab omnibus casibus papalibus occultis eodem modo, quo episcopi valent absolvere suos subditos ex *cap. Liceat* (4). Atque hoc ex privilegio *Pii V.* relato per extensum a *Salm. et P. Concina*, confirmato a *Benedicto XIII.* in bulla *Pretiosus* anno 1727, in qua fuit concessa regularibus potestas absolvendi etiam a casibus bullæ cœnæ, excepto relapsu in hæresim, falsificatione litterarum apostolicarum et translatione rerum prohibitarum ad infideles. Ac obiter hic notandum, quod in dicta bulla fuit etiam concessa generali Dominicanorum potestas dispensandi ab irregularitate ob homicidium commissum a subditis, dummodo patratum non fuerit data opera et secutum intra claustra monasterii. Sed id revocatum est a *Clemente XII.* (5).

97. — Possunt *tertio* regulares absolvere suos subditos ab excommunicatione ob percussionem, etiam gravem et enormem et publicam, inflictam non solum religiosis ejusdem ordinis, sed etiam alterius, et etiam clericis sæcularibus. *Castr.*, *Roncagl.*, *Salm. et Croix* ex privilegiis *Bonifac. IV. et Clem. VIII.* Atque hic adnotandum, quod, si

(1) *tr. 15. c. 3. p. 6. n. 85.* — (2) *part. 3. tr. 2. resp. 73.* — (3) *ib. n. 87.* — (4) *lib. 6. n. 593. v. eamdem in fine.* — (5) *vide dicta lib. 7. n. 101.*

*) supra n. 31.

percussio sit levis aut occulta, religiosus percussor (si velit) potest petere absolutionem etiam ab episcopo, sed obtenta sui superioris licentia (1). Dictum est *subditos*, quia nequeunt absolvere sæculares, cum hic casus limitatus sit regularibus intra Italiam et extra Romam a *Clemente*, ut mox dicetur *num. 99.*

98. — Adnotandum hic præterea, superiores regulares ex concessione *Clementis VIII.* posse, si ipsis expediens videtur, reservare undecim casus *), sed non plures sine consensu capituli generalis, aut saltem provincialis pro provincia. Si autem superior denegat licentiam, et utrum pro prima vice possint religiosi absolvi a reservatis? *vide lib. 6. n. 586.*

99. — Quoad vero sæculares, olim mendicantes gaudebant privilegio, quo poterant absolvere sæculares ab omnibus casibus et censuris reservatis tam a Pontifice quam ab episcopis. Sed deinde decreto *Clem. VIII.* anno 1602, confirmato a *Paulo V.* anno 1617 et *Urbano VIII.* anno 1627, limitata fuit prædicta potestas, et statutum fuit, ne regulares existentes extra Romam et intra Italiam possent absolvere sæculares nec a casibus bullæ cœnæ, nec ab aliis sex sequentibus, scilicet: 1. a percussione clerici; 2. a duello; 3. a violatione immunitatis; 4. a violatione clausuræ monasteriorum monialium ob pravum finem; 5. a simonia confidentiali in beneficiis; et denique ab omnibus casibus, quos sibi reservant episcopi. Itaque tam ex dicto decreto *Clem. VIII.* quam etiam ex bulla *Greg. XII. Cum a sacra*, et præsertim ex prop. 12. damnata per *Alexandrum VII.*, quæ sic se habebat: *Mendicantes possunt absolvere a casibus episcopis reservatis, non obtenta ad id episcoporum facultate*, hodie non est in dubium revocandum (quidquid aliqui dicant), quin sæculares absolvere non possint a casibus ab episcopis reservatis (2). Ita neque possunt absolvere sæculares a sex casibus *Clementis*, etsi occulti sint, contra *P. Vivam:* potestas enim, quam regulares habent ex bulla

(1) *lib. 7. n. 107.* — (2) *vide lib. 6. n. 599. vers. certum est, et lib. 7. n. 95.*

*) Casus Clementini inveniuntur l. 6. n. 583.

s. Pii V. relata *num. 96.*, qua possunt absolvere casus occultos, quam habent episcopi ex *cap. Liceat*, est solum respectu suorum religiosorum, non autem sæcularium. Id tamen probabile judicamus cum *Viva*, *Comitolo et aliis*, quibus adhæret etiam *P. Concina*, scilicet quod regulares possint absolvere a casibus, quos sibi in synodo episcopus reservarit, sed deinde expressit illos in tabella; quia tunc præsumitur voluisse concedere potestatem ab iis absolvendi omnibus confessariis, modo ab ipso approbatis (1).

100. — Dubitatur 1., utrum religiosi possint absolvere sæculares a casibus non reservatis sibi ab episcopis, sed in jure aut ex consuetudine reservatis episcopis, ut sunt abortus fœtus animati et alii adnotati *n. 46.* Negant *Viva*, *Bord.*, *Cabass.*, *Milante et alii*, eo quod (ut ajunt) in decreto *Pauli V. et Urbani VIII.* prohibetur regularibus absolvere laicos a casibus episcopis reservatis: *A casibus eisdem ordinariis reservatis* sunt verba *Urbani.* Nihilominus probabilius affirmant *Conc.*, *La-Croix*, *Sporer*, *Salm.*, *Lezana*, *Sanch. cum multis aliis*, quibus adhæret etiam (se retractans) *P. Viva* (2). Ratio est, quia citata verba decreti *Urbani* (et idem de decreto *Pauli V.*) intelligenda sunt de casibus, quos episcopi sibimet reservant, cum talia decreta, ut diximus *n. præc.*, sint confirmativa decreti *Clem. VIII.*, in quo fit mentio tantum casuum, qui sibi ab episcopis reservantur: *Nec a casibus* (hæc ait *Clem.*), *quos ordinarii reservarunt* aut in posterum *reservabunt.* Eo magis, quia, ut ait *P. Suarez*, casus reservati episcopis in jure debent potius dici delegati episcopis quam reservati. Sed animadvertendum, id non valere quoad percussionem clerici, nec quoad omnes alios casus, quos sibi ordinarius reservaret: etenim quoad istos sublata fuit omnis facultas regularibus, ut dictum est *n. præc.* (3).

101. — Dubitatur 2., utrum regulares absolvere valeant sæculares a casibus papalibus. Negant pauci quidam, id est *Viva cum Bordono et Florino* ex iisdem decretis *Pauli V. et Urbani VIII.*, quibus etiam vetitum fuit re-

(1) *vide lib. 7. n. 100.* — (2) *in sua morali.* — (3) *vide lib. 7. n. 99.*

gularibus absolvere a casibus reservatis sedi apostolicæ. At communissime et probabilius affirmant *Bonac.*, *Aversa*, *Salmant.*, *Pellizar.*, *Rodriquez*, *Potesta*, *Peyrinus et ipse Viva* (1), (licet id affirmet solummodo quoad casus papales occultos) ex privilegio *Pauli III.* concesso ann. 1545 *Jesuitis*, quo dictum fuit, quod possent absolvere sæculares *ab omnibus peccatis*, *etiam sedi apostolicæ reservatis*, *exceptis contentis in bulla cœnæ*. Nec obstant prædicta decreta *Pauli V. et Urbani VIII.*, quia (ut dictum est *n. anteced.*) intelliguntur de casibus *Clementis VIII.* (quos supradicti Pontifices confirmare voluerunt), in quo solum casus bullæ cœnæ et sex alii excepti fuere. Animadvertendum autem est, hanc potestatem valere tantummodo quoad forum internum (2). Observetur præterea, quod dictum est *n. 31.* de abbatibus habentibus quasi episcopalem jurisdictionem.

102. — Adnotandum hic, quod olim confessarii regulares ex concessione *Gregorii XIII. et Eugenii IV.* in itinere poterant excipere confessiones, non modo subditorum diœcesis, ubi approbati erant, sed cæterorum omnium: ex bulla *Cruciatæ*, cum approbarentur in uno loco, erant approbati pro omnibus. Ita apud *Salm.* (3). *Innocentius X.* autem deinde statuit, ne regulares possent excipere confessiones alicubi sine loci ordinarii licentia: etiamsi haberent privilegium *Cruciatæ*, ut declaravit *Innocentius XII.* in bulla *Cum sicut* anno 1700. (4).

103. — Animadvertendum præterea est, quod olim (5) regulares approbati absolute semel ab ordinario non poterant obligari, ut denuo examinarentur. Attamen *s. Pius V. in Extrav. Romani Pontificis* dixit, quod episcopus successor *pro majori quiete suæ conscientiæ* posset rursus illos examinare. Sed post *Gregor. XIII.* in sua bulla *In tanta negotiorum* etc. (relata a *Navarro* in fine sui manualis) ad tollendas lites exortas circa regulares revocavit omnes declarationes *s. Pii*, et præsertim hanc concernentem approbationem confessariorum regularium; revocavit, inquam, ad statum pristinum dispositionis Tridentini, quod (6) nihil aliud exegit quoad

(1) *in sua morali.* — (2) *n. 96 et 97.* — (3) *tr. 18. c. 4. p. 2. §. 4. n. 71. et 72.* — (4) *vide lib. 6. n. 548. et n. 549.* — (5) *ex Clem. Dudum de sepult.* — (6) *sess. 23. c. 15.*

regulares, nisi ut approbarentur ab ordinario. Hinc inferunt multi DD., ut *Aravius*, *Dicastillus*, *Villalobos*, *Delbene etc. apud Salm.* (1), quod regulares approbatos examine ab aliquo episcopo non possit denuo examinare successor. Attamen contrarium tuentur *Diana* (2) *et Lez.*, *Boss.*, *Bordonus et multi alii* ex decreto S. C. (relata a *Lez. et Diana*), quo fuit declaratum, quod non obstante bulla *Greg. XIII.* posset episcopus successor examinare approbatos ab antecessore; et hanc hodiernam esse episcoporum praxim, testantur *Diana* et ipsi *Salm.* Sed probabiliter dicunt *Salm.* (3) *cum Villal.*, quod tam ex constitutione *s. Pii* quam ex declarat. S. C. possit ordinarius successor iterum vocare ad examen aliquem aut aliquos regulares, quos notitiam habet, non esse idoneos; sed non potest edicto generali suspendere omnes confessarios regulares, usquedum denuo examinentur. Cæterum animadvertendum est, quod revocando generaliter ordinarius omnes licentias non comprehendat regulares, qui in odiosis non comprehenduntur, nisi exprimantur. *Salm.* (4) cum communi. Animadvertatur insuper, quod capitularis vicarius sede vacante non possit ad examen vocare regulares ex privilegio concesso a *Clemente IV.* *Vide Salm.* (5) *et Dianam.* (6). Animadvertendum præterea, supradicta valere pro approbationibus concessis absolute, non tamen pro concessis ad tempus, e. gr. ad sex menses, ut plerumque fit; cum certum sit ex bulla *Innoc. XIII. Apostolici ministerii*, confirmata per *Bened. XIII.*, quod confessarii tam sæculares quam regulares non valeant excipere confessiones extra locum, personas et tempus præscriptum, quocumque privilegio non obstante.

104. — II. De facultate regularium dispensandi in irregularitatibus. Regulares valent ex privilegio *s. Pii V.*, relato *n. 97*, confirmato a *Julio II.*, dispensare cum suis subditis in omnibus irregularitatibus occultis, in quibus possunt ordinarii dispensare cum suis diœcesanis ex *cap. Liceat*, ut dictum est *n. 29.* Et idem possunt cum sæcularibus, ut ajunt *Suarez*, *Sanchez*, *Pelliz.*, *Sayrus*,

(1) *ib.* §. *5. n. 119.* — (2) *p. 3. tract. 2. resp. 27.* — (3) *tr. 18. c. 4. p. 2.* §. *5. n. 120.* — (4) *ibid. n. 15. in fin.* — (5) *ibid. n. 116.* — (6) *p. 3. tr. 2. resp. 27.*

Salm., *Sporer*, *Lezana etc.* ex concessionibus *Sixti IV.* et prædicti *Julii II.* (1).

105. — Possunt præterea regulares dispensare cum subditis in quacumque irregularitate, aut ob delictum aut ob defectum, ex privilegio *Martini V.* (2). Itaque, ut ad particularia descendam, possunt superiores dispensare cum subditis: 1. in irregularitatibus ob homicidium non solum occultum, ut concessum fuit in privilegio *Martini V.*, sed etiam voluntarium notorium, ut dictum est *n. 96.*, ex privilegio *Benedicti XIII.*, dummodo data opera patratum non fuerit et consummatum intra claustra; 2. quoad defectum animæ possunt dispensare cum religioso ad suscipiendum sacerdotium, licet ipse passus esset permanentem dementiam, si deinde medicorum judicio cessavit ejus periculum (3); 3. quoad defectum corporis, ut si alicui pes aut oculus deficeret, etiam sinister, possunt dispensare, ut probant *Salm.* (4) *cum Bordon.* ex privilegio *Sixti IV.* Et in dubio possunt etiam declarare, defectum non obstare, ut possunt ordinarii cum suis subditis (5); 4. quoad defectum natalium hæc irregularitas per se cessat religionem profitendo quoad id, quod spectat ad ordinum susceptionem (6); nam quoad dignitates necessaria est dispensatio. Sed pluribus privilegiis possunt dispensare cum suis omnes superiores regulares generales, provinciales, et etiam priores (7). *Vide etiam Salm.* (8) *cum Bord.*, *Peyr.*, *Lez.*, *Pelliz. etc.* Quod vero inquit *Sotus*, professione cessare quamlibet irregularitatem, id communius negatur (9); 5. possunt dispensare in bigamia etiam vera ex privilegio *Martini V.*; ita *Castrop.*, *Pelliz.*, *Machado*, *Salm. etc.* (10); 6. in irregularitate etiam publica ob defectum lenitatis (11); 7. et ultimo possunt regulares dispensare cum suis subditis in omnibus inhabilitatibus et pœnis contractis ratione delicti, ut privationis officii, beneficii, vocis, loci etc.; etsi illæ

(1) *vide lib. 7. n. 355.* — (2) *vide lib. 7. n. 355.* — (3) *vide lib. 7. n. 400. in fin.* — (4) *tr. 10. de cens. c. 9. p. 6. n. 75.* — (5) *vide lib. 7. n. 414. in fine.* — (6) *ut habetur ex c. 1. de fil. presbyt.* — (7) *lib. 7. n. 354. et 426.* — (8) *ibid. p. 4. n. 57. et tr. 18. c. 4. p. 1. §. 4. n. 28.* — (9) *vide Salm. tr. 10. c. 7. p. 4. n. 58.* — (10) *vide lib. 7. n. 355. et 452.* — (11) *lib. 7. n. 468.*

reservatæ sint Pontifici, ut ajunt *Suar.*, *Sanch.*, *Pelliz. et Salm.* (1) cum aliis privilegiis *Sixti IV.*, *s. Pii V. et Gregorii XIV.*

106. — III. Prælati regulares habent potestatem dispensandi cum suis subditis in præceptis ecclesiasticis, ut possunt episcopi cum suis diœcesanis; etenim ipsi habent quasi episcopalem jurisdictionem, ut communiter docent DD. (2), *Salm.* (3) *cum Bonac.*, *Pasq. etc.* Et ideo possunt probabiliter dispensare in omni eo, quod non est specialiter Pontifici reservatum; et præsertim in dubio, utrum res dispensatione indigeat, ut diximus (4). Possunt etiam dispensare cum causa (sicuti semper supponitur) in legibus pontificiis, cum latæ sunt pro aliqua provincia aut monasterio particulari, quia tunc præsumitur data hujusmodi facultas, aut cum talis est consuetudo, aut quando non potest facile recurri ad superiorem, aut quando agitur de rebus parvi momenti, quæ non obligant ad lethale peccatum, aut quæ frequenter accidunt, ut jejunia, abstinentia a carnibus, festorum observantia, recitatio officii; dummodo non dispensetur per longum tempus, ut dicunt *Salm. cum Cajetano*, *Soto etc.* Et idem valet quoad regulas religionis (5). Ita dicunt etiam *Azor*, *Castrop.*, *Salm.*, *Trull.*, *Machado etc.*, posse superiores dispensare ad operandum diebus festis tam cum religiosis quam servis domesticis, sed non cum extraneis, qui alioqui possunt operari pro monasterio, si monasterium sit pauper, ut ajunt *Sylv.*, *Fagund. et Salm. cum Pasq.*, *Leandro et aliis* (6).

107. — IV. Quoad divinum officium notentur hic privilegia, quæ habent regulares: 1. *Leo X.* concessit religiosis, ut possent recitare horas privatim omnino mentaliter (sed *P. Ferraris biblioth. v. offic. n. 101.*, citans *Sporer*, ait, hoc privilegium esse adulterinum) *); præterea ut pos-

(1) *tr. 18. c. 4. p. 1.* § *4. n. 29. in fine.* — (2) *ex Clem. Ne Romani de elect.* — (3) *tr. 18. c. 4. p. 1.* §. *5. n. 31.* — (4) *ibid. n. 33.* — (5) *ibid. n. 34 et 35.* — (6) *ibid. n. 37.*

*) Ferraris minus recte adducit *Sporer*, quasi hic diceret, privilegium, de quo sermo, viva voce concessum et ab Urbano VIII. revocatum esse: sed hoc minime invenio apud *Sporer* (de hor. can. n. 110.), quin imo hic affert textum privilegii *Leonis X.* sub 15 die Aprilis 1516 signati. Quæ vero

sint anticipare officia longiora et reservare brevia pro diebus majoris occupationis. 2. *Clemens VII.* concessit omnibus regularibus infirmis (intelligitur de illis infirmis, qui per se non excusantur ab officio) et infirmariis, posse satisfacere officio recitando 6 aut 7 psalmos (assignandos a superiore), 7 *Pater* et duo *Credo*. Et *Martinus V.* concessit convalescentibus, ut satisfacere possent dicendo illam officii portionem, quam judicaverit eorum confessarius. 3. *Innocent. IV.* concessit monialibus *s. Claræ* (et ita intelligitur pro omnibus aliis communicantibus), satisfacere officio conversarum ob quamcumque rationabilem causam, v. gr. si religiosa non sit bene instructa juxta judicium abbatissæ aut confessarii in officio choristarum, aut si sit scrupulosa, aut ob labores lassa, aut occupata rebus utilibus, ut esset religioso, esse applicatum ad excipiendas confessiones, prædicationi aut studio ecclesiastico pro majori diei parte. Etenim supponitur, quod privilegiis concessis monialibus gaudeant etiam religiosi ad invicem, ut dictum fuit *n. 10.* Animadvertunt insuper *Salmant.*, hujusmodi privilegio eos posse uti etiam sine licentia superiorum; fuit enim concessum sine ista conditione. Animadvertunt præterea, quod, si moniales omitterent laicarum officium, utentes hujusmodi privilegio, non peccarent lethaliter; quia tunc reputantur ut laicæ, quæ sub mortali non tenentur ad sui officii recitationem. Sed hoc non mihi placet; etenim hujusmodi privilegio monialis non transit in qualitatem laicæ, sed tantum officium ejus choristæ transit et commutatur in illud laicæ.

108. — V. Confessarii mendicantium et cæteri regulares communicantes potestatem habent irritandi, remittendi et dispensandi juramenta ac vota. Possunt insuper dispensare cum conjugibus quoad impedimentum ad petendum debitum propter incestum commissum cum consanguinea conjugis, ut communiter ajunt *Sanchez*, *Pontius*, *Salm.*

---

rationes a *Sporer* pro strictiore interpretatione adducuntur, sunt eædem, quas *s. Alphonsus* l. 5. 64. refutat. Ipse *Sporer* concedit, privilegium a gravibus doctoribus cum rationibus defendi et etiam ab aliquibus viris piis ac doctis practicari, et addit: *Damnare non ausim, nolim tamen æmulari. Tu cogita, quid agas.* *Editor.*

aliique contra *P. Concin.* ex multis privilegiis variorum Pontificum (1). Animadvertendum est autem hic, quod confessarius debet in hoc obtinere licentiam specialem, saltem a superiore inferiore sui monasterii (2).

109. — Possunt præterea confessarii mendicantes dispensare cum conjugibus in voto castitatis elicito ante matrimonium ad petendum debitum, sicut etiam communiter dicunt *Castr.*, *Pont.*, *Sanch.*, *Tourn.*, *Wigandt*, *Salm. etc.* ex privilegio *s. Pii V.*; et etiam in voto elicito post matrimonium, uti rite existimant *Sanch.*, *Salmantic. etc.* (contra *Pontium*) ex aliis privilegiis, ex quibus possunt ipsi dispensare in omnibus votis, in quibus valent de jure ordinario dispensare episcopi cum suis subditis (3). Id vero, quod magis ambigitur, est, utrum in casu necessitatis possint dispensare cum sponsis, ut possunt episcopi in voto castitatis ad contrahendum matrimonium. Plerique affirmant, ut *Anacletus*, *Vidal.*, *Bassæus*, *Henriquez etc.*, quam sententiam probabilem judicant *Salmanticenses et Elbel.* Sed communius negant *Laymann*, *Barbosa*, *Sanchez et Pontius*, dicentes, quod regulares possint dispensare solum in votis, in quibus valent dispensare episcopi de jure ordinario, sed non extraordinario, ut in casu isto. Respondent autem adversarii, in casu necessitatis episcopos etiam de jure ordinario dispensare, cum sit hujusmodi potestas annexa eorum officio, dignitati, ut dictum fuit *n. 34. et 41.* Unde non possumus habere ut improbabilem primam sententiam (4).

110. — VI. Cum sæcularibus conceditur facultas deligendi sibi confessarium, aut a summo Pontifice aut ab eorum ordinario, semper supponitur, quod sit confessarius approbatus ab episcopo; sed regulares ex expressa aut tacita sui superioris licentia possunt confiteri cuicumque simplici sacerdoti: quod communiter existimatur cum *Suarez*, *Lugo*, *Salm.* (5). Quare omnes superiores regulares possunt sibi eligere in confessarium quemlibet sacerdotem, ut etiam communiter dicunt DD. (6). Idem vero, quod pro religiosis, valet et pro famulis commensalibus

(1) *vide l. 6. n. 1076. v. insuper.* — (2) *ib. v. an autem.* — (3) *vide lib. 6. n. 987. v. an autem, et n. 1128.* — (4) *vide lib. 6. n. 1128. in fin.* — (5) *tr. 18. c. 4. p. 2. §. 2. n. 49.* — (6) *ex cap. ult. de pœnit. et rem.*

monasterii, uti habetur ex Trid. (1), ex quo possunt recipere a religiosis sacramenta pœnitentiæ, eucharistiæ et extremæ-unctionis. Et idem valet quoad novitios, qui in favorabilibus sub religiosorum nomine veniunt, ut omnes fatentur et declaravit sacr. congr. die 14 Augusti 1665. Quare ipsi possunt absolvi ab omnibus casibus ab episcopo reservatis (2), ut dictum est *n. 95.* Sed id non valet pro equitibus *s. Jacobi* et similibus, ut dicunt *Salmanticenses* cum communi; nam hujusmodi viget consuetudo (3).

111. — Adnotandum insuper, quod religiosi peregrinantes, si habeant socium (dummodo sit idoneus) ejusdem ordinis, illi confiteri debent. Si vero desit socius aut alius ejusdem ordinis sacerdos, tunc confiteri possunt cuilibet sacerdoti idoneo regulari aut sæculari: quod commune est apud omnes. Sed quæritur, utrum talis sacerdos approbatus in illo loco esse debeat. Ita volunt pauci quidam, ut *Wigandt*, *Concina etc.*; sed communissime et quidem recte negant *Suarez*, *Ronc.*, *Castrop.*, *Salm.*, *Elbel aliique:* et quia talis est consuetudo religionum, quæ facit præsumere consensum ordinariorum; et quia *Innocent. VIII.* absolute concessit religiosis peregrinantibus, ut, cum non possent habere sui ordinis confessarium, *quemcumque alium presbyterum idoneum religiosum vel sæcularem eligere valerent* (4).

112. — Dicunt insuper *Lugo* (5) *et Salmant.* (6) *cum Navarro*, *Soto*, *Castrop.*, *Peyrino*, *Bossio etc.*, quod tempore generalis jubilæi possint regulares et etiam moniales sine suorum superiorum licentia confiteri religiosis alterius ordinis, licet haberent confessarium ordinis sibi assignatum, ex pluribus privilegiis, quæ referunt *Lugo*, *Mendo etc.* (7).

113. — VII. Regulares quoad ordines non recipiunt litteras dimissoriales ab episcopis, sed ab eorum superioribus; aliter graviter peccant et incurrunt suspensionem. Attamen quoad recipiendos ordines, primo *s. Pius V.* ipsis concessit privilegium recipiendi ordines a quocum-

(1) *sess. 25. c. 11.* — (2) *Salm. tr. 15. c. 3. p. 6. n. 85. et seqq.* — (3) *Salm. tr. 18. c. 4. p. 2. §. 2. n. 58.* — (4) *vide lib. 6. n. 575.* — (5) *d. 20. n. 86.* — (6) *ibid. §. 6. n. 124.* — (7) *vide lib. 6. n. 788. v. notandum 8.*

que episcopo: sed hoc revocatum fuit per *Gregorium XV*. Quæ abrogatio confirmata est a pluribus aliis Pontificibus et nuper a *Benedicto XIV*. bulla *Impositi* etc. anno 1747; qua præterea præcipitur, ut, si loci ordinarius ordinationem tenet, ab ipso debeat examinari et ordinari religiosus; quod si episcopus absit aut non habeat ordinationem, potest ordinari ab alio episcopo; sed tunc requiritur attestatio authentica vel vicarii generalis, vel secretarii aut cancellarii ipsius episcopi, qua constet, aut vel ipsum abesse a diœcesi, vel ordinationem habiturum non esse proximo legitimo tempore per leges ecclesiasticas statuto. Et præcipit idem Pontifex, hoc expresse declarandum esse, ut cognoscatur, quod non sufficit, ut dicatur episcopus ordinationem non habiturus, si accedant extra tempora; aliter easdem subit pœnas, quas subeunt, qui sine dimissorialibus litteris ordinantur. Insuper vetatur religioso, ne alibi data opera permaneat, ut eximat se ab examine episcopi loci, ubi prius morabatur. Religiosi vero morantes in diœcesibus, quæ sunt nullius, ordinari debent ab episcopo viciniori (1).

114. — Quæritur hic 1., a quo debeant ordinari novitii. Dicunt *Suarez et Henriquez*, ab ordinario aut originis aut domicilii: sed *Sanchez*, *Castrop.*, *Delbene et Fagnanus cum aliis* existimant, quod possint ordinari ab ordinario loci, ubi est novitiatus. Recte dicunt *La Croix et P. Mazzotta*, utramque sententiam esse probabilem, dummodo (quoad hanc secundam) novitius animum habeat, quantum in se est, perpetuo permanendi in illo monasterio, in quo est, et hac de re juramentum præbeat, ut præcipitur in bulla *Speculatores* (2).

115. Quæritur 2., utrum religiosi possint ordinari extra tempora. Negant *Vasquez*, *Lezana etc.;* etenim ajunt, quod, etsi *Gregorius XIII.* id concesserit Jesuitis, attamen prohibuit communicationem. Sed hodie non amplius est in dubium revocandum, quin possint tam ex multis privilegiis concessis aliis religionibus, quam ex declaratione nuper facta per *Bened. XIII.* in conc. Romano *(tit. 5. c. 2.)*, in quo statutum fuit, quod talia privile-

(1) *vide lib. 6. n. 768. et n. 788. v. notandum 8.* — (2) *ibid. n. 765.*

gia *in suo robore persistant, nec eis derogatum fuisse constet* (1).

116. — Quæritur 3., utrum, cum ordinantur regulares extra tempora, valeant ordinari quocumque die, in quo fit officium duplex, etiamsi non sit festum de præcepto. Affirmant *Fagundez*, *Villalob.*, *Diana* etc., et dicunt esse probabile *Suarez* aliique; quia *Alexander VI.*, cum ageret de hujusmodi privilegio, dixit, posse ordinari *diebus dominicis sive festivis duplicibus*, at non dixit de *præcepto*. Hanc opinionem rejicere non audeo, existimo tamen probabiliorem oppositam cum *Lug.*, *Morin. et Escobar;* quia *Gregor. XIII.*, agens de eodem privilegio, declaravit, dicens, *diebus dominicis et festivis diebus*, et non dixit *duplicibus:* dies festivus proprie accipitur ille, in quo vetantur opera; unde intelligitur de præcepto. Et revera usus obtinet quoad omnes eos, qui dispensatione ordinantur *in tribus diebus festivis*, pro quibus valet eadem regula (2).

117. — Quoad potestatem vero conferendi ordines olim abbates regulares ex concessione ipsis facta in synodo VII. (3) poterant ministrare tonsuram et ordines minores non solum suis subditis religiosis, sed omnibus aliis. Attamen per Trid. (4) hujusmodi potestas fuit ipsis limitata pro solis regularibus subditis. His tamen non obstantibus plerique DD. sustinuerunt, abbates, saltem mitratos (ut existimant *Salm.* et adducunt plura S. C. decreta), qui possunt pontificalia exercere, posse ordinari etiam sæculares suos subditos, et etiam alios, habentes dimissoriales litteras suorum ordinariorum; nihilominus omnes istæ opiniones locum amplius hodie non obtinent post decretum S. C. approbatum ab *Urbano VIII.* die 17 Jan. anno 1642, quo rejecta quacumque contraria sententia prohibitum fuit abbatibus, ne ordines conferrent vel litteras dimissoriales concederent aliis quam solis subditis regularibus; iisque contrarium facientibus suspensio imposita fuit. Excipiuntur tamen plerique descripti in cancellaria Rom., qui privilegium habent dimis-

(1) *ibid. n. 797. v. dub. 3.* — (2) *vide lib. 6. n. 797. v. dub. 4.* — (3) *sicuti habetur in can. Quoniam dist. 169.* — (4) *sess. 23. c. 10.*

soriales epistolas concedendi, ut abbas montis Cassinensis, abbas Cavensis etc. (1).

118. — Quæritur hic 1., utrum abbates, habentes jurisdictionem pæne episcopalem in aliquo territorio separato, possint ordinare suos subditos sæculares. *Molfesius* apud *La Croix* (2) affert declarationem affirmativam S. C.; sed *Bened. XIV.* (3) refert alteram contrariam, et idem affert decisum *P. Zacharia* apud *La Croix* loco citato.

119. — Quæritur 2., utrum abbates, qui possunt ordinare subditos professos, valeant et novitios. Negant *Castrop.*, *Barb.*, *Sayrus etc.;* communius autem et probabilius affirmant *Suar.*, *Laym.*, *Sanch.*, *Escobar. et Salm. cum aliis*, quoniam in favorabilibus regulariter sub regularium nomine veniunt etiam novitii, ut diximus (4).

120. — Quæritur 3., utrum ordines collati ab hujusmodi abbatibus sæcularibus aut regularibus non subditis sint validi. Negant *Suar.*, *La Croix etc.;* sed affirmandum est cum *Sanch.*, *Salm.*, *Tamb.*, *Pelliz. etc.*, quia hæc facultas (ut diximus) olim fuit concessa abbatibus, et a concilio deinde et decreto *Urbani* vetitum illis fuit tantum facultatis exercitium; unde ipsi illicite, sed valide ordinant. Et quod ita se res habeat, apparet ex eodem decreto *Urbani*, quo ordinatis imponitur suspensio. Pro validis itaque habentur ordines iis collati. Et ita decisum pluries per S. C. affert *Benedict. XIV.* (5).

121. — VIII. Quoad celebrandam missam et ministrandam eucharistiam olim ex privilegiis *Sixti IV.*, *Alexandri VI.* et *Urbani VIII.* poterant celebrare in altari portatili tam in suis domibus quam in suis ruralibus domibus, vulgo *grancie*, etiam contradicente episcopo (6). Sed *Clem. XI.* anno 1703 suo decreto declaravit, quod omnia eorum privilegia celebrandi in altari portatili revocata sint per Tridentinum. Itemque declaravit *Benedict. XIV.* in bulla *Magno* §. 29. Nec possum assentiri *P. Mazzottæ* dicenti, hujusmodi prohibitiones intelligi factas quoad domos privatas, sed non quoad proprias.

(1) *vide l. 6. n. 763.* — (2) *lib. 6. p. 2. n. 2236.* — (3) *de synod. l. 2. c. 11. n. 14.* — (4) *vide lib. 6. n. 764.* — (5) *de synodo lib. 2. c. 11. n. 13.* — (6) *Salm. tract. 15. c. 7. p. 4. n. 97.*

religiosorum ; nam in decreto *Clementis* agitur de privilegio celebrandi *in locis, in quibus degunt ;* loca autem, in quibus degitur, sunt domus propriæ, non alienæ. *Innocentius* insuper XIII. anno 1723 in bulla *Apostolici ministerii*, quæ, cum ab ipso pro cleri hispanici reformatione tantum edicta esset, confirmata fuit ann. 1724 a *Benedicto XIII.* in bulla *In supremo* pro toto orbe, prohibuit, *ne in privatis regularium cellis seu cubiculis erigatur altare remota quacumque in contrarium consuetudine* (1). Sciatur tamen, quod *Greg. XIII.* concessit provincialibus Jesuitarum facultatem deputandi publica oratoria in suis ecclesiis, in quibus omnes possunt celebrare etc. (2).

122. — Ex privilegio *Greg. XIII.* possunt regulares celebrare una hora ante auroram ; quare valent celebrare missam tribus horis ante solis ortum ; ita *Lugo*, *Suarez*, *Rodriquez et Salm.* (3). Imo, cum adest aliqua justa causa, possunt celebrare immediate post duas horas post mediam noctem ex privilegiis *Alexandri VI.* et *Clementis VIII.* Et hujusmodi privilegia, dicunt *Lugo*, *Rodriquez*, *Diana*, *Narbona et Salm. cum aliis*, non esse revocata per Tridentinum (4) etc. Monent tamen prædicti DD., id valere tantum pro ecclesiis propriis ; in quibus tamen (subdunt) possunt hujusmodi privilegio uti etiam sacerdotes sæculares ; *De Lugo* (5) *et Salm.* (6). Insuper *Eugenius IV.* concessit regularibus licentiam celebrandi tribus horis post meridiem, justa tamen ex causa : attamen *Azorius*, *Fagundez* aliique dicunt, hujusmodi privilegium fuisse revocatum per *s. Pium* in bulla *Amantissimus* anno 1566, cujus rei *Lezana* affert declarationem S. C. Sed his non obstantibus, dicunt *Lugo* et *Salm.* cum *Aversa*, *Dicastillo*, *Narbona*, *Diana etc.*, authentice non constare de revocatione *s. Pii*, qui locutus fuit de missis tantum, quæ celebrantur *de sero*, *etiam forsan circa solis occasum* ; unde dicunt, vigere privilegium *Eugenii IV.*, et ut quis illo utatur, sufficere quamcumque mediocrem causam, ut convalescentiæ, studii et similium.

(1) *vide l. 6. n. 360. v. hanc.* — (2) *apud Merat. p. 1. tit. 20. ad lit. F.* — (3) *tr. 15. c. 7. p. 4. n. 94.* — (4) *sess. 22. de evitand. etc.* — (5) *de euch. d. 20. n. 27.* — (6) *cit. n. 94. in fin.*

123. — Quo vero ad ministrandam eucharistiam *Paulus III.* aliique Pontifices concesserunt regularibus facultatem ministrandi in suis ecclesiis omnibus fidelibus. Excipitur tamen: 1. si episcopus rationabiliter prohiberet aliquem, ne eucharistiam sumeret. Excipitur 2. communio in mortis articulo aut periculo, dummodo non adsit extrema aut gravis necessitas, et parochus nequeat aut nolit ministrare; *Lugo*, *Roncaglia* etc. (1). Excipitur 3. communio paschalis, id est illa, qua præcepto satisfit, ut communiter ajunt *Filliucius*, *Sa*, *Busembaum etc.*

124. — IX. Quoad facultatem concionandi olim regulares (2) poterant libere prædicare in suis ecclesiis et in plateis; sed Tridentinum (3) statuit, ne in alienis ecclesiis prædicare possent sine licentia ordinarii, et in ecclesiis propriis sui ordinis, antequam benedictionem petant ab episcopo. Quare religiosi, ut in suis concionentur ecclesiis, sufficit, ut petant benedictionem, etsi illa denegetur, ut dicunt *Lezana*, *Pellizz.*, *Bordonus*, *Salm.* (4) *cum aliis*, adducto decreto S. C.; sed hujusmodi benedictio, ut dicunt *Salmanticenses*, non requiritur, ut prædicent per plateas: nam concilium loquitur solum de ecclesiis. Semper tamen debent regulares habere approbationem suorum superiorum, qui peccarent, si nullo eorum præhabito examine iis prædicare permitterent (5). Possunt autem superiores committere etiam simplicibus clericis tonsuratis, ut prædicent, ex privilegio *Gregorii XIII.;* licet S. C. generaliter declaraverit, prædicationem posse committi cuicumque tonsurato (6).

125. — Quo vero ad ecclesias alienas, ut dictum est, regulares ibi prædicare non possunt sine venia ordinarii, nisi id esset pro duabus aut tribus vicibus, ut dicunt *Navarrus*, *Barbosa*, *Diana*, *Salmanticenses* aliique; aut dummodo ordinarius non maneret inibi, et religiosus aliquis transeunter ibi esset; quia tunc potest illi parochus licentiam concedere prædicandi, uti concessit *Gregorius XIII.* (7). Quando tamen ordinarius veniam con-

(1) *vide l. 6. n. 239. et 240.* — (2) *ex Clementina Dudum de sepult.* — (3) *sess. 5. c. 2.* — (4) *tr. 18. c. 4. p. 4. n. 178.* — (5) *ibid. n. 176. et 177.* — (6) *ibid. n. 174.* — (7) *ibid. n. 184.*

cederet, religiosus valet concionari in parochiis etiam contradicente parocho; et quia ordinarius est parochi superior, et quia id fuit expresse concessum per *Alexandrum IV.* (1).

126. — Quæritur 1., utrum liceat regularibus concionari contradicente episcopo. Quando sunt alienæ ecclesiæ et episcopus ab initio veniam denegat, procul dubio non licet; sed si episcopus jam concessisset licentiam et inde vellet eam revocare, aut si ecclesiæ essent propriæ, dicunt *Peyrinus*, *Vega*, *Pellizarius et Salm.* (2) *cum Diana etc.*, posse prædicare. Sed huic obstat, quod in Tridentino (3) statuitur: *Nullus sæcularis sive regularis contradicente episcopo prædicare præsumat.* Obstat insuper bulla *Gregorii XV. Inscrutabili*, in qua statuitur, episcopum ut delegatum apostolicæ sedis posse punire religiosos, *qui in alienis ecclesiis suorum ordinum non petita benedictione, aut ipso contradicente, prædicare præsumpserint.* Sed respondent *Salmanticenses*, quod tam prædicta bulla quam concilium accipienda sint juxta id, quod statuitur in Clementina *Dudum* supra citata, qua prohibetur prædicare, quando prædicat episcopus, aut quando solemniter coram ipso prædicatur. Et ita decisum referunt per S. C. episcoporum et regularium die 30 Januar. 1629 apud *Barbosam* (4). Cum ego tamen observassem *Barbosam* loco citato, inveni, quod S. C. declaratio fuerit solummodo quoad conciones in ecclesiis propriis regularium; unde quoad ecclesias alienas mihi non videtur probabilis supradicta responsio.

127. — Quæritur 2., utrum episcopus valeat examinare religiosos petentes veniam concionandi in ecclesiis non propriis. Sacr. congr. apud *Barbosam* (5) die 12 Jan. anno 1628 statuit affirmative; sed negant *Salm.* (6) *cum Pellizario*, *Bordono*, *Diana*, *Peyr. etc.* ex bulla *Leonis X. Superna*, in qua statutum fuit, ut nemo ad concionandum admitteretur, *nisi prius per superiores suos respective examinatus;* et deinde declaratum fuit ibidem, quod religiosus approbationem sui superioris ostendere deberet. Respondent deinde *Salm. cum Pellizario* et

(1) *n. 179.* — (2) *ib. n. 181.* — (3) *sess. 24. c. 4.* — (4) *in Trident. sess. 5. c. 2. n. 19.* — (5) *l. c. n. 20.* — (6) *l. c. n. 186.*

Granado, supradictam contrariam S. C. declarationem non amplius quam probabilem præ se ferre sententiam; unde non esse præferendam bullæ *Leonis*. At, inquam, saltem probabile est ex dicta declaratione, quod episcopus valeat examinare, et aliter negare possit licentiam. E contrario bulla *Leonis* prohibet episcopis, ne admittant religiosum non afferentem approbationem sui superioris; sed non vetat illum examinaré, si velit, et negare veniam, si ipse renuat examinari.

128. — Animadvertendum tandem est, ordinarium ex concilio Lateranensi V. posse suspendere et punire concionatores regulares in tribus casibus, in quibus immo ipsi ipso facto suspenduntur a concionando: 1. si prædicent miranda falsa aut incerta; 2. si prædicent prophetias non fundatas in sacra scriptura, aut non approbatas a sede apostolica; 3. si prædicando detrahant episcopis et suis superioribus. Insuper ex Trident. (1) episcopus potest suspendere et punire regulares illos, qui prædicant propositiones hæreticas erroneas aut scandalosas (2). Demum adnotandum, quod *Urbanus VIII.* in constitut. *Alias felicis rec.* etc. adnotata 11 Apr. 1635 (in extensum relata apud *P. Ferrar. bibliothec. tom. 3. verb. oracula p. 351. n. 9.*) revocavit omnia privilegia ab antecessoribus regularibus concessa *vivæ vocis oraculo*, exceptis iis, quæ testificata fuerint per ministros, quibus vi sui officii fides adhiberi solet.

(1) *sess. 5. c. 2.* — (2) *Salm. tr. 18. c. 4. p. 4. n. 188.*

FINIS TOMI PRIMI.

INDEX

CAPITUM ET DUBIORUM,

cui annectuntur omnia summaria,

quæ singulis capitibus et dubiis apponuntur, ut simul hic præ oculis habeantur cunctæ res et quæstiones, quæ in primo volumine continentur.

Littera l. denotat librum, n. numerum marginalem, v. versiculum.

INTRODUCTIO EDITORIS.

Caput I. De fontibus theologiæ moralis. *pag.* VII
Cap. II. Brevis historia doctrinæ moralis. „ XXI
Cap. III. De opere et auctoritate *s. Alphonsi.* „ XXXI
Cap. IV. Index auctorum, qui a *s. Alphonso* in hoc opere et in dissertationibus moralibus citantur. „ XLIX
Cap. V. Propositiones damnatæ. „ XCV
Monitum circa hanc editionem. „ CIX
Dedicatio *s. Alphonsi.* „ CXI
Epistola Benedicti XIV. „ CXIV
Monitum auctoris ad lectorem. „ CXV

TRACTATUS PRAEAMBULUS.

DE ACTIBUS HUMANIS IN GENERE. *pag.* 1

Art. I. Actus hominis, et actus humani. Art. II. De *voluntario* et ejus conditionibus. Quotuplex sit *voluntarium.* Art. III. De libero, quotuplex sit. Impedimenta, ne actus humanus sit voluntarius aut plene voluntarius. De ignorantia. De violentia. De concupiscentia. De timore, et quotuplex sit. Art. IV. A quo actus humani bonitatem aut malitiam sumant. An actus exterior malitiam addat interiori. Art. V. et ultimus. An dentur actus indifferentes.

LIBER PRIMUS.

TRACTATUS I.

DE CONSCIENTIA.

CAPUT I.

Quid conscientia et quotuplex, et quænam sequenda? *pag. 24*

1. *De regula remota et proxima actuum humanorum.*
2. *De conscientia et synderesi.*
3. *De conscientia* recta *et* erronea. — *pag. 25*
4. *De eo, qui sequitur conscientiam vincibiliter erroneam.* — 5. *De eo, qui sequitur conscientiam invincibiliter erroneam.* — 6. *An sic operans meritum acquirat in operando.* — 7. *Respondetur objectioni adversariorum.* — 8. *An detur conscientia invincibiliter erronea circa præcepta naturalia,* remissive ad n. 169. — 9. *De eo, qui putat erronee, desiderium malum non esse peccatum.*
10. *De conscientia* perplexa. *pag. 28*
11. *De conscientia* scrupulosa. *Signa scrupulosorum.* — *pag. 29*
12. *Remedia, et præsertim obedientiæ.* — 13. *De periculo scrupulosi, qui non obedit.* — 14. *De regulis generalibus assignandis.* — 15. *Quomodo confessarius gerere se debet cum scrupulosis, qui timent assentiri cuilibet pravæ cogitationi.* — 16. *Quomodo cum iis, qui semper dubitant de confessionibus præteritis.* — 17. *Quomodo cum iis, qui in omni actione peccare formidant.* — 18. *Quid de iis, qui operantur cum actuali timore?* 19. *Scrupulosi non peccant scrupulos vincendo, quin illos prius deponant.*

CAPUT II.

De conscientia dubia. *pag. 35*

20. *Quænam sit conscientia dubia. Quodnam sit dubium positivum et negativum.* — 21. *Quodnam dubium speculativum et practicum.* — 22. *Numquam licet operari cum conscientia practice dubia.* — 23. *De eo, qui scit, aliquid esse malum, sed dubitat, an sit grave aut leve.* — 24. *Quid debeat agere, qui est practice dubius.* — 25. *An liceat operari cum conscientia speculative dubia.* — 26. *De pluribus principiis reflexis, ex quibus formari potest conscientia practice certa.* — 27. *De lege dubia vel dubie promulgata; et de lege certa dubie abrogata.* — 28. *De voto dubie emisso et de voto certe*

emisso et dubie impleto. — 29. *Quid de eo, qui judicat, probabiliter implesse votum?* — 30. *Quid, si quis opus voti jam præstitit, sed voti immemor?* — 31. *An subditus teneatur obedire superiori in re, quæ est dubie mala. Vide n. 100 et l. 5. n. 47.* — 32. *Dubia de diversis rebus.* — 33. *Quid in dubio de valore matrimonii?* remissive ad l. 6. n. 903. et 904. — 34. *Quid in dubio de solutione, si debitum est certum?* — 35 *Quid in dubio de debito, si quis rem possidet bona fide?* — 36. *Quid, si contra possessorem urgeat ratio probabilis et nulla pro ipso?* — 37. *Quid, si possessor superveniente dubio neglexerit inquirere veritatem?* — 38. *An possit eucharistiam accipere, qui dubitat, an aliquid cibi vel potus deglutiverit.* — 39. *Quid, si dubitat, an deglutiverit ante vel post mediam noctem?*

CAPUT III.

De conscientia probabili. *pag. 48*

40. *Quæ sit conscientia probabilis, quotque enumerentur diversæ probabilitatum species.* — 41. *Quænam sit probabilitas facti et quænam juris.* — 42. *Numquam licet uti probabilitate facti cum periculo* damni alterius. 43. *Quamnam opinionem sequi teneamur in* materia fidei. — 44. *Quamnam opinionem sequi debeat* medicus. — 45. *An possit uti remedio minus tuto.* — 46. *Quid, si desperatur de salute infirmi?* — 47. *Quamnam opinionem debeat sequi* judex. — 48. *Quamnam minister in* collatione sacramentorum. — 49. *Quid, si adsit necessitas?* — 50. *An liceat uti opinione probabili quoad contrahendum matrimonium et quoad jurisdictionem confessarii casu, quo præsumitur suppleri ab ecclesia.* — 51. *An, quod dicitur de administratione sacramentorum circa usum sententiæ tutæ, idem dicendum sit de susceptione sacramentorum.* — 52. *Quid, si venator dubitat, an animal feriendum sit fera vel homo?* — 53. *An liceat uti opinione probabili probabilitate juris. De opinione tenuiter probabili.* — 54. *De opinione probabilissima.*

55 — 90. Dissertatio *de usu moderato opinionis probabilis seu*

Morale systema

pro delectu opinionum, quas licite sectari possumus. *pag. 56*

Corollarium primum. **Lex dubia non obligat.** *pag. 73*

Corollarium alterum. **Lex incerta nequit certam inducere obligationem.** *pag. 96*

Monitum, in quo exponitur decretum S. C. generalis inquisitionis Romæ conditum an. 1761 circa usum opinionum probabilium. *pag. 123*

TRACTATUS II.

DE REGULA EXTERNA ACTUUM HUMANORUM, SCILICET LEGE.

CAPUT I.

DE NATURA ET OBLIGATIONE LEGIS IN GENERE.

Dubium I. Quid sit lex sive præceptum. *pag. 136*

90. *Quid sit lex.* — 91. *Quis ad eam teneatur.* — 92. *An lex* iniqua *obliget.* — 93. *An in dubio de justitia teneamur lege.* (vide etiam n. 99. et fusius l. 4. n. 617) — 94. *An leges latæ a tyrannis obligent.* — 95. *An obliget lex* non promulgata. — 96. *Quid notandum circa promulgationem legis?* — 97. *Quid circa legem dubiam? Et in dubio, an lex existat; an adsit causa excusans; an lex sit promulgata; an usu recepta.* — 98. *Quid in dubio, an superior sit legitimus; et an excedat suam potestatem?* — 99. *Quid in dubio, an lex sit justa, vel an lex præcipiat, vel an eam impleveris?* — 100. *An lex humana possit præcipere* actus internos, *et an prohibere* externos occultos. —

Dubium II. Quotuplex est præceptum. *pag. 150*

101. *Præceptum dividitur 1. in affirmativum et negativum;* — 102. *dividitur 2. in naturale et positivum.* — 103. *Præceptum autem positivum dividitur in præceptum divinum et humanum.* — 104. *Quinam possint ferre leges: An reges et respublica, an Papa, an concilia; an episcopi, synodus et capitula; an abbatissæ.* — 105. *Quid comprehendat lex canonica et civilis. Decretalia sive declarationes pontificiæ, an indigeant promulgatione.* — 106. *An declarationes s. cong. et decreta rotæ habeant vim legis; an leges civiles obligent in conscientia.* — 107. De consuetudine; *et quæ conditiones requirantur ad statuendam consuetudinem.* — 108. *De effectu consuetudinis; et quid, si a lege reprobetur?* — 109. *Quid, si consuetudo a lege revocetur?* — *pag. 160*

110 — 135. *Dissertatio* **de potestate Pontificis.** *pag. 165*

Dubium III. An vis et substantia legis positivæ dependeat ab acceptatione communitatis. *pag. 207*

136. *An obliget lex non acceptata.* — 137. *Quid, si lex a*

majore parte populi non accipiatur? Quanto tempore præscribantur leges. — 138. *An peccent legem non acceptantes, et an lex pendeat ab acceptatione populi. Quid circa leges pontificias, quid circa civiles?* — 139. *Quid, si lex sit ardua vel abrogata, vel si major pars eam non receperit?* —

Dubium IV. An præcepta etiam humana obligent sub peccato et quali. *pag. 211*

140. *An legislatores humani possint præcipere, et quot conditiones requirantur, ut lex obliget.* — 141. *An superior possit præcipere rem levem sub culpa gravi.* — 142. *An res levis fiat gravis per circumstantias, præsertim contemptus.* — 143. *An res gravis possit præcipi sub levi.* — 144. *Quando præsumatur lex obligare sub gravi.* — 145. *An lex* pœnalis *obliget ad culpam.* — *pag. 214* 146. *Quid de lege sub pœna suspensionis etc.* — 147. *Quid, si lex assignet pœnam et simul præcipiat?* — 148. *An incurratur pœna ante sententiam.* — 149. *Quid de pœnis positivis et inhabilitantibus?* — 150. *An pœna conventionalis solvi debeat ante sententiam.* — 151. *An lex irritans actum carentem solemnitatibus obliget in conscientia.* — 152. *An teneamur tollere impedimentum obstans implectioni legis.* (vide etiam *l. 4. n. 1045. et 1046.*) —

CAPUT II.

DE SUBJECTO, CUI DATUR PRAECEPTUM.

Dubium I. Quæ personæ præceptis obligentur. *pag. 219*

153. *An ad leges obligentur ebrii, infideles, ignorantes etc.* — 154. *An legislator teneatur ad legem.* — 155. *Quando pueri obligentur ad leges ecclesiasticas.* —

Dubium II. An peregrini teneantur legibus sui domicilii, dum ab eo absunt. *pag. 222*

156. *An peregrinus teneatur ad leges loci, ubi est.* — 157. *An teneatur ad leges patriæ. Deinde ponuntur resolutiones plurium casuum.* — 158. *An cum peregrinis possit dispensari ab episcopo loci in legibus et in votis.* —

Dubium III. An peregrini et vagi teneantur præceptis locorum, in quibus morantur. *pag. 230*

„ **IV. An peregrini teneantur præceptis juris communis, si non sint in usu in loco, ubi morantur?** *pag. 231*

CAPUT III.

DE MODO, QUO OBSERVANDA SUNT PRAECEPTA.

Dubium I. An debeant impleri ex charitate. *pag. 232*

Dub. II. An ad impletionem præceptorum requiratur intentio iis satisfaciendi. *pag. 233*

Dub. III. An satisfaciat præcepto, qui faciens opus expresse intendit, per illud non satisfacere. *pag. 234*

Dub. IV. An ad impletionem præceptorum requiratur intentio seu voluntas faciendi id, quod præceptum est. *pag. 235*

Dub. V. An duplici præcepto uno actu vel diversis actibus eodem tempore possit satisfieri. *pag. 236*

Dub. VI. An, qui uno actu violat plura præcepta, committat plura peccata. *pag. 237*

CAPUT IV.

QUAE EXCUSENT A TRANSGRESSIONE PRAECEPTI.

Dubium I. An ignorantia excuset. *pag. 238*

168. *An* ignorantia invincibilis *excuset.* — 169 — 173. *An detur ignorantia invincibilis etiam circa præcepta juris naturæ.* — 174. *An ignorantia excuset a pœna annexa legi.* —

Dub. II. An metus excuset. *pag. 265*

Dub. III. An excuset impotentia totius vel partis. *pag. 266*

Dub. IV. An excuset dispensatio. *pag. 267*

178. *An excuset dispensatio facta ex justa causa; quid, si sine causa?* — 179. *An existente causa teneatur superior dispensare.* — 180. *An valeat dispensatio inferioris.* (Quid, si dispensatio ab inferiore facta sit bona fide, sed sine causa? *Vide lib. 4 num. 251.*) — 181. *An existente justa causa valeat dispensatio facta mala fide superioris.* — 182. *An in dubio dispensatio censeatur valida.* — 183. *An quis possit dispensare cum seipso.* — 184. *An valeat dispensatio extorta per vim aut metum.* — 185. *Quid, si causa exposita fuerit falsa?* — 186 *Vide alios casus.* — 187. *An dispensatio stricte accipienda; et an detur dispensatio tacita.* —

188. De iis, qui possunt dispensare de potestate ordinaria. — *pag. 274*

189. *Num Papa in præceptis divinis.* — 190. *Num episcopi, et in quibus.* — 191. *An inferior dispenset in legibus superioris, ubi dispensatio non est reservata.* — 192. *Quid in dubio, an casus egeat dispensatione?* — 193. *Quid de potestate delegata; et an hæc expiret morte concedentis?* — 194. *Quando prælati regulares possint dispensare.* (An abbatissæ possint dispensare. *Vide l. 5. n. 53.*) —

195. Quot modis cesset dispensatio. — 196. *Quomodo cesset I. per* cessationem causæ. — 197. *Quomodo II.* per revocationem dispensantis. — 198. *Quomodo III.* per renuntiationem dispensati. — *pag. 281*

199. *I. An cesset lex cessante fine legis. Quid circa libros prohibitos?* — *pag. 284*

200. *II. De interpretatione legis.* (Interpretationes authenticæ, an indigeant promulgatione. *Vide n. 106. et l. 4. n. 1027. vers.* hinc dicimus. *An lex extendi debeat de casu ad casum.*) *pag. 286*

201. *III. De epikeja legis.* „ *291*

202 — 208. *Appendix* Busembai *de dispensationibus s. pœnitentiariæ.* *pag. 292*

APPENDIX

DE PRIVILEGIIS.

CAPUT I.

De privilegiis in communi. *pag. 297*

CAPUT II.

De privilegiis ecclesiasticorum. *pag. 307*

CAPUT III.

De privilegiis episcoporum. *pag. 313*

CAPUT IV.

De privilegiis spectantibus ad omnes regulares in communi. *pag. 342*

CAPUT V.

De privilegiis regularium in particulari. *pag. 358.*

FINIS INDICIS TOMI PRIMI.

Errata.

Tertio textum revidentibus occurrerunt nobis adhuc vitia quædam, quæ hic annotavimus.

	Emendanda:	Correcta:
Pag. XVII	lin. 2. mittendi	mittenti.
„ XXXVIII	„ 4 hui	sui.
„ XLIII	„ 10. sane	sana.
„ LIII	verb. Azorius, prospicimus	prospicuus.
„ LVII	v. Cajetanus, Thomas de Vis	Thomas de Vio.
„ 1	in nota, alliis	aliis.
„ ibid.	„ videbitur	videbatur
„ 12	lin. 25. grassa	crassa.
„ 36	„ 34. ejusdum	ejusdem.
„ 55	in nota, opposuit	apposuit.
„ ibid.	„ libertissime	libentissime.
„ 57	lin. 29. verimilior	verosimilior.
„ 65	„ 14. Dens	Deus.
„ 120	„ 1. revocari	revocare.
„ 163	„ 8. l. 4. n 988	l. 4. n. 1009.
„ ibid.	10. l. 5. n. 122	l. 5. n. 142.

Anzeige für die Subscribenten auf die Werke des heil. Alphons M. von Liguori.

Der Herausgeber der deutschen Ausgabe der sämmtlichen Werke des heil. Alphons M. von Liguori kann es sich nicht versagen, nachdem er unter Gottes Beistande dem Ziele seiner Arbeit nahegekommen, einige Worte an das katholische Publikum zu richten. Vor allem fühlt er sich gedrungen, den zahlreichen Abnehmern dieser Werke seinen innigsten Dank auszudrücken, da ein so bändereiches Werk allerdings auch bedeutende Kosten verursachte, und nur die allgemeine Theilnahme eine Gesammtausgabe in der kurzen Zeit von 5 bis 6 Jahren möglich machte. Dank ferner jenen ehrwürdigen Seelsorgspriestern, die mit so vielem Eifer die Schriften des heil. Alphonsus unter das Volk zu verbreiten suchten. Dieser Eifer hat denn auch vielfach die schönsten Früchte getragen, und von nah und ferne sind uns übereinstimmende Berichte von den segensreichen Wirkungen einer solchen gesunden und ächt katholischen Seelenspeise zugekommen. Mit Freuden können wir darum mittheilen, daß noch vor dem Abschlusse der Gesammtausgabe mehrere Bände einer sehr starken ersten Auflage vergriffen waren, und bereits neu gedruckt werden mußten, woraus man entnehmen mag, wie groß das Bedürfniß des Volkes nach dergleichen Schriften ist. Wenn wir die Fluth der schlechten Bücher, die alljährlich in Deutschland erscheinen, und ihre verderblichen Wirkungen in's Auge fassen, so muß uns das gewiß tief betrüben, um so mehr, als das Gegengewicht so unbedeutend ist. Hoffen wir indeß, daß dieses Gegengewicht einigermaßen durch die Schriften des heil. Alphons vermehrt werde, der hiezu von der Vorsehung ganz offenbar einen besondern Beruf erhalten hat. Dies hat schon Leo XII. in seinem Breve an den Buchhändler Marietti in Turin, den er wegen einer Gesammtausgabe der Schriften des Heiligen belobte, ausgesprochen, da er schreibt: »Damit die Fluth der schlechten Bücher, von denen »(wie nicht wenig zu beweinen ist) in diesen Tagen alle Länder »überschwemmt sind, weniger Unheil stifte, hat Gott in dem »barmherzigen Rathschlusse Seiner Vorsehung es nie fehlen lassen, »zum Schutze der Religion und der Sitten eine beträchtliche An»zahl von eben sowohl durch Frömmigkeit als Gelehrsamkeit aus»gezeichneten Schriftstellern der Vermessenheit der Elenden ent»gegenzustellen. Da unter diese besonders der heiligste und zugleich »gelehrteste Alphons von Liguori mit bestem Rechte gezählt wer»den muß, weil er sich durch einen ganz besondern Zug zärt»licher Andacht auszeichnet, indem er in seinen Schriften vor-

»züglich darauf hinarbeitet, den oftmaligen Empfang der hei
»Sacramente, die Liebe Jesu Christi, das Vertrauen auf Sein
»Barmherzigkeit und Seine Verdienste anzuempfehlen, und di
»Andacht zur allerseligsten jungfräulichen Mutter Gottes und z
»den Heiligen des Himmels einzuprägen, welches die sicherste
»Heilsmittel gegen jede Schlechtigkeit sind: so hast du dich durch
»die Sammlung und Herausgabe seiner Schriften sicherlich un
»die Religion und die gesammte menschliche Gesellschaft (wenn
»sie nur ihren Vortheil erkennen will) höchst verdient gemacht. . . .«
Ein ähnliches herrliches Zeugniß hatte schon Pius VII. in der
Beatificationsbulle 1816 abgelegt, wo er bezeugt: »es sey wahr
»haft wunderbar, wie viele Irrende Alphons durch seine man
»nigfachen Schriften auf den rechten Weg und zur christlicher
»Vollkommenheit geführt habe.« Die gleiche Verehrung und Be
wunderung des heil. Alphonsus theilt endlich auch der glorreich
regierende heilige Vater Gregor XVI., der in seiner Heiligsprechungs
bulle vom 26. Mai 1839 sich also über die Schriften des Heili
gen äußert: »Dies aber ist vorzüglich zu bewundern, daß er
»obgleich er bei der Verwaltung seines apostolischen Amtes mit be
»ständigen Arbeiten beschäftiget war, dennoch mit solcher Frische
»des Geistes in heiligen Studien verweilen und soviel Zeit dafür
»verwenden konnte, so daß er durch ebenso gelehrte als mühsame
»Arbeiten, die er ans Licht gegeben, die christliche Sache wun
»derbar gefördert hat. Er hat nämlich sehr zahlreiche Bücher
»geschrieben, sey es um die Sittenlehre zu schirmen oder dem geist
»lichen Stande eine vollkommene Belehrung darzubieten, oder
»die Wahrheit der katholischen Religion zu bekräftigen, oder die
»Rechte dieses apostolischen Stuhles zu vertheidigen, oder um
»den Sinn der Frömmigkeit in den Herzen der Christen zu ent
»zünden. In diesen Schriften muß man eine ungewöhnliche
»Kraft, Fülle und Mannigfaltigkeit der Lehre, vorzügliche Be
»weise seiner Sorge für die Kirche und einen außerordentlichen
»Eifer für die Religion bewundern. Dies aber ist am meisten
»der Beachtung würdig, daß, obgleich er sehr viel geschrieben,
»dennoch nach genauer Untersuchung erkannt worden ist, die
»Gläubigen könnten seine Schriften unverletzten Fußes durchwan
»dern.« So haben sich also 3 Päpste vereinigt, die Schriften des
heil. Alphons anzuempfehlen und ihnen einen Beruf für die
ganze Christenheit zuzuschreiben. Wir haben diese Urtheile
des päpstlichen Stuhles hier zusammenstellen wollen, um durch
sie, gleichwie durch eine feste Mauer, die Ehre des heil. Alphon
sus gegen dessen neueste Anfeindungen sicher zu stellen. Weil aber
diese Anfeindungen sich am meisten gegen die vom heil. Alphons

zum Lobe und Preise der allerseligsten Jungfrau geschriebenen Herrlichkeiten Marias gewendet, welche am meisten unter dem Volke verbreitet worden, da in 6 Jahren 4 starke Auflagen davon gemacht werden mußten, so bemerken wir nur noch, daß gerade die Herrlichkeiten Mariä vom römischen Stuhle besonders ausgezeichnet worden sind, so daß sie außer dem gemeinsamen Lobe, welches allen Schriften des Heiligen zu Theil geworden, noch ein besonderes Lob geärntet haben. Die Beatifications-Bulle Pius VII. rühmt nämlich vom heil. Alphons: »Er war ein »so glühender Verehrer der göttlichen Mutter, daß es ihm stets »zum besondern Vergnügen gereichte, von dieser erhabenen Mut»ter und Jungfrau zu predigen und ihre Herrlichkeiten in Schrif»ten voll heiliger Gelehrsamkeit zu schildern.« Wir verargen es zwar Niemanden, wenn Jemand dieser oder jener Erzählung, die sich in den Herrlichkeiten findet, den Glauben versagt, Niemand fordert dieses; auch der heil. Alphonsus nicht, der vielmehr eine formelle Protestation voraussendet, worin er erklärt, daß er diese Geschichten nicht alle als authentisch angesehen wissen wolle. Allein darüber haben wir Ursache Klage zu führen, daß man ein Buch schmäht und als verderblich hinstellt, welches der heilige Stuhl nach genauer Prüfung belobt und als heilsam erklärt hat. Indem wir aber einestheils diese Anfeindungen gegen einen Heiligen der Kirche von Katholiken ausgehend beklagen, gereicht es uns anderntheils zum nicht geringen Troste, daß eben sie dem gefeierten Vorkämpfer des katholischen Rechtes und der katholischen Freiheit Gelegenheit gegeben, sich über diesen Gegenstand zu erklären. Joseph von Görres, dem Niemand ein competentes Urtheil absprechen wird, erklärt sich nämlich in den hist.-polit. Blättern, Bd. 17. S. 711., über die Herrlichkeiten unter Anderm folgendermaßen: »Diese Schrift hat der Heilige in hohem Alter, in »zarter Zuneigung für die Mutter des Herrn entbrannt, geschrie»ben; und, damit er seine Ueberzeugung allgemeiner mache, daß, »wie Gott das Reich der Gerechtigkeit Sich vorbehalten, so ihr »das Reich der Gnade gewissermaßen anvertrauet, hat er seinem »Orden unter Anderm auch die Verpflichtung aufgelegt, überall »ihren Dienst als der Königin der Barmherzigkeit auszubreiten, »und er kann sich dieser seiner Berufspflicht in keiner Weise »entschlagen. Das Buch sucht nur sein Thema erschöpfend mit »eindringender Beredsamkeit durchzuführen; und er belegt über»all, was er belehrend beigebracht: indem er theils durch Ge»bete dem Gesagten den höhern Segen erfleht, theils durch beige»brachte Beispiele es eindringlicher zu machen sucht. Seit den »Zeiten Urbans VIII. hat sich, wie bekannt, die poetisch sagen-

»hafte Legende von der authentisch und kirchlich bewährten g
»schieden; das Volk, besonders im Süden, wo der robu
»Glaube nicht leicht vor dem Wunderbarsten erschrickt, ist d
»Ersten treu geblieben, während die wissenschaftlich gezüchtet
»Stände zum Andern gehalten. Der Heilige ist in der Wa
»seiner Beispiele, eben weil er hauptsächlich das Volk im Au
»hatte, über die Zeit der Scheidung hinausgegangen und h
»seine Beispiele aus Cäsarius und andern keineswegs schlecht
»Quellen genommen; aber er hat jenen Unterschied gar wohl g
»kannt und ausdrücklich anerkannt: ihm ist es also niema
»eingefallen, mit seiner Persönlichkeit weder zu decken, noch au
»als abgeschmackt das zu verwerfen, was, zu gutem Zwecke d
»nend, immer mannigfacher Deutung fähig bleibt. Einer vollstä
»digen Ausgabe seiner Werke durfte also das Buch unverstü
»melt und unverkürzt in keiner Weise fehlen.«

Im Laufe des nächsten Jahres darf also der Herausgeb
hoffen, da einer seiner Mitbrüder ihm die Sorge der Herausga
der großen Moral des Heiligen abgenommen, sämmtliche We
den Subscribenten übergeben zu können, da in deutscher Spra
nur noch der Briefwechsel des heil. Alphons in Einem stark
Bande erscheinen wird, welcher ebenfalls binnen wenigen Woch
unter die Presse kommt; denn es ist mit dem Verleger die V
abredung getroffen, daß bis Ostern 1847 die sämmtlichen We
in 38 Bänden vollendet seyn sollen. Der Herausgeber beme
auch noch, daß er aus sehr guten Gründen es vorgezogen h
die große Moral statt in 10 — in 8 Bänden zu geben, weil
dadurch allein möglich war, die Materialien in den Bänden u
getrennt zusammenzuhalten; auch sind dieselben der Art angeor
net, daß es leicht seyn wird, sie je zwei und zwei zusammenzub
den, wodurch auch noch überdies Einbandsunkosten erspart werd

In der festen Hoffnung, daß, gleichwie der heil. Alpho
selbst, seinem göttlichen Lehrmeister ähnlich, segenspendend c
Erden gewandelt, ebenso seine Schriften nur dazu beitrag
werden, wahrhaft christliche Gesinnung fort und fort unter d
Gläubigen zu mehren, blickt der Herausgeber Seiner Werke v
Trost und Freude auf das ihm übertragene nnd mit Gottes Hü
glücklich beendete Tagwerk zurück, es ganz besonders seinen Mi
brüdern im Herrn überlassend, diese Samenkörner gottbegeister
Schriften immer weiter und weiter auf dem Acker der heil. Kir
auszustreuen und zu verbreiten.

Altötting am heil. Pfingstfeste 1846.

M. A. Hugues,

Priester aus der Versammlung des allerheiligsten Erlöse

23 9. 02
L627t
1846
v.1
5049
AUTHOR
LIGUORI, ALPHONSUS
TITLE
Theologia Moralis
Vol. I
DATE LOANED
BORROWER'S NAME
ROOM NUMBER
JAN 4 -
FEB 22
5049